Dit product wordt u gratis aangeboden door ComputerBijbel
Mocht u tevreden zijn over dit product en dit werk willen steunen kijk dan op onze website
http://www.ComputerBijbel.com

© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS

DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 1.

AAN MARCELLINUS.

Hoofdstuk 1.

VAN DE VIJANDEN VAN DE NAAM VAN CHRISTUS, WELKE VAN DE BARBAREN IN DE VERWOESTING VAN DE STAD ROME, OM CHRISTUS WIL OPMERKELIJK VERSCHOOND ZIJN.

De aller heerlijkste stad Gods, mijn allerliefste Zoon Marcellinus! heb ik met dit werk, dat ik aan u schrijf, en volgens mijn belofte aan u óók schuldig ben, voorgenomen voor te spreken, eensdeels naar gelegenheid van de loop van de tegenwoordige tijd, namelijk voor zoveel als dezelve onder de goddelozen in vreemdelingschap zijnde, uit het geloof leeft; eensdeels naar gelegenheid van de eeuwige woning, op welke dezelve in alle geduld verwacht tot de tijd, dat de gerechtigheid haar wederkeert tot het oordeel; alsdan namelijk zal zij hebben de laatste overwinning en volkomen vrede, en zal dan in alle heerlijkheid ontvangen de bereide eeuwige woonstede. Mijn voornemen dan is, deze zelfde stad te verdedigen en te verantwoorden tegen de Heidenen en hen, die hun goden verheffen boven de Schepper der wereld en boven de Bouwmeester van deze stad. Ik beken, dat het een groot moeilijk werk is, maar God is mijn helper. Want zoveel mij belangt, ik weet, welke krachten nodig zijn, om de hoogmoedigen wél te onderrichten. Insgelijks weet ik ook van welke kracht de ootmoed is, door welke te weeg gebracht wordt, dat de geestelijke hoogheid, welke zich niet vertoont in menselijke pracht, maar die begaafd is met goddelijke genade, zich verre verheft boven alle aardse hooglieden, welke door de onbestendigheid der wereld zeer onzeker zijn. Want God, de opperste Koning en de Bouwmeester van deze stad, van welke wij voorgenomen hebben te handelen, heeft in de Schrift van Zijn volk den zin van Zijn goddelijke Wet geopenbaard, als daar namelijk gezegd wordt: ‘God wederstaat de hovaardigen, maar de nederigen geeft hij genade’. (Jakobus 4:6)

Dit stuk, hetwelk God eigen is, schrijft de opgeblazen geest van de hoogmoedige ziel zich zelf mede toe, en wil, dat men mede tot haar lof zal zeggen: hoe zij de nederigen verschoont en de hovaardigen straft en verootmoedigt. Daarom kan men ook bij deze gelegenheid niet nalaten van de aardse stad mede te spreken, want deze stad zoekt ook heerschappij te hebben, niet tegenstaande haar volken dienstbaar zijn en de onmatige begeerte van heersen over haar zelfs de heerschappij genomen heeft. Daarom, hetgeen die zelfde stad aangaat, zal ik mede geenszins verzwijgen, volgens de eis van mijn voorgenomen werk en nadat mij ook daartoe gelegenheid zal gegeven worden. Want uit deze stad komen voort al die vijanden tegen welke ik de stad Gods voorgenomen heb te verdedigen. Van deze vijanden nochtans zijn er velen, die de dwalingen van hun goddeloosheid verbeteren en eindelijk goede en bekwame burgers worden van de stad Gods; maar velen daarentegen zijn met zulke vuurvlammen van haat tegen deze stad ontstoken en zijn zó gans ondankbaar over de opmerkelijke en welbekende weldaden van de Verlosser zelf, dat zij nimmer ophouden met lasteren

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

en schelden, daar zij nochtans heden ten dage hun lastertongen tegen dezelfde niet zouden hebben kunnen verroeren of bewegen, mits zij tot deze stad hun toevlucht genomen hadden en mitsdien in de geheiligde plaatsen waar zij zelf hun leven (waar zij zo hoogmoedig op roemen) gevonden en verkregen hadden. En om zulks te bewijzen, zijn niet zelfs de Romeinen, welke de Barbaren om Christus wil verschoond hebben, mede vijanden van de naam Christus? Zulks getuigen de plaatsen der Martelaren en de hoofdkerken der Apostelen, welke in de gruwelijke verwoesting der stad Rome al diegenen, die tot haar hun toevlucht namen, hetzij de hare hetzij diegenen, die haar vreemd waren, zonder onderscheid geherbergd en ontvangen hebben. Want zoverre en tot die plaatsen toe bedreef die bloeddorstige vijand zijn wreedheid, aldaar werd de razende dolheid van de moordenaars opmerkelijk weerhouden en aldaar kreeg zij haar bepaling; ja, daar werden veel mensen gebracht, welke enige van de vijanden uit ontferming en medelijden elders buiten die plaatsen gespaard en behouden hadden, teneinde zij niet zouden vervallen in de handen van anderen, welke zodanig medelijden misschien niet zouden gehad hebben. Aangaande diegenen, die elders wreed waren en naar de manier der vijanden gruwelijk razende en woedende, diezelfden kwamen zodra niet tot, die plaatsen, waar alles verboden was, wat anders volgens het recht van de oorlog geoorloofd is, of spoedig werden in hen belemmerd en bedwongen al hun gruwelijke wreedheden van slaan en stoten; insgelijks werd ook in hen gebroken al hun grote begeerte om de mensen te vangen en te binden. Derhalve zijn door dit middel velen vrijgelaten en ontkomen, zelfs van hen, die nu de tijden van de Christelijke godsdienst lasteren en tegenspreken. Want het kwaad en het ongeluk, dat de stad Rome geleden heeft, leggen zij Christus ten laste; maar het goed, dat hun gedaan is, met name, dat zij hun leven behouden hebben om de eer van Christus wil, zulks schrijven zij niet toe aan Christus, maar aan hun domme overleggingen van aaneen geketende blinde werkingen van de bewegingen des hemels en van de sterren, of aan hun verdichte goden. indien zij enig recht verstand wilden gebruiken, behoorden zij evenwel veel meer al het wrede en onbetamelijke, dat zij van de vijanden geleden hebben, toe te eigenen en toe te schrijven aan die zelfde goddelijke Voorzienigheid, welke in het algemeen de bedorven manieren van de mensen probeert te verbeteren en te vermorsen door de plagen der oorlogen, en die tevens door dezelfde plagen en verdrukkingen een rechtvaardig en prijselijk leven der sterfelijke mensen probeert te oefenen, en daarna het leven aldus geoefend en beproefd zijnde, probeert of tot een betere staat en leven eenmaal over te zetten, óf ook anders op deze aarde tot zekere andere einden en gebruiken een tijdje op te houden. Verder behoorden zij ook zo de tijden der Christelijke godsdienst toe te eigenen, dat de wrede barbaarse mensen buiten het gewoon gebruik der oorlogen hen bij het leven behouden en verschoond hebben, hetzij op alle plaatsen, waar ook, om de naam van Christus, hetzij ook in het bijzonder in zodanige plaatsen, waar de naam van Christus geheiligd wordt, en welke na de overvloedige barmhartigheid Gods tot de vergadering van de gemeente verkoren zijn; ja! vanwege zulks behoren zij God te danken en hierom behoorden zij in waarheid en oprechtheid tot zijn naam te lopen, opdat zij alzo ten laatste zouden mogen ontkomen en ontvlieden de straffen van het eeuwige helse vuur. Des te meer aangezien velen van diezelfde mensen zijn naam in leugens huichelend aangenomen hebben om te ontvlieden de straffen van het tegenwoordige verderf en van de tijdelijke dood. Want diegene, welke gij hedendaags ziet, dat de dienstknechten van Christus stout en onbetamelijk beschimpen en lasteren, onder hen zijn voorwaar zeer velen, welke dat algemeen verderf en die algemene moord niet zouden ontkomen zijn, tenzij zij zich zelf geveinsd hadden dienstknechten van Christus geweest te zijn. En zie, nu komt de ondankbare hovaardigheid en de allergoddelooste uitzinnigheid zover, dat zij met een boos en verkeerd hart Zijn naam weerstaan tot hun verdoemenis om gestraft te worden met de eeuwige duisternis, tot welke naam zij

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

nochtans met de mond, of anders huichelend en bedrieglijk hun toevlucht genomen hebben ter wille van dit tijdelijk leven, op dat zij door middel van dit het zelfde zouden mogen genieten en behouden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

DAT ER NOOIT ENIGE OORLOGEN ALZO GEVOERD ZIJN, IN WELKE DE OVERWINNAARS, GESPAARD EN VERSCHOOND HEBBEN DE OVERWONNENEN OM HUNNER GODEN WIL.

Er zijn zoveel oorlogen beschreven, welke gevoerd zijn of vóór de opbouw van de stad Rome, of na haar opbouw en na de opkomst van haar rijk, laat de wedersprekers en lasteraars zelf lezen, en indien zij kunnen laat zij een voorbeeld, voortbrengen dat van, vreemden en buitenlanders ooit enige stad alzo ingenomen is, dat de vijanden welke dezelfde ingenomen hadden, verschoond zouden hebben degenen, welke zij bevonden tot de tempels van goden hun toevlucht genomen te hebben; of laat, hetzij ook uit enige historie, bewijzen dat ooit een barbaars krijgsoverste zou geboden hebben, wanneer zij in de stad zouden komen vallen, dat men als dan niemand zou slaan of stoten, welke in deze of die tempel gevonden mocht worden. Heeft niet Eneas gezien, hoe Priamus, staande aan het altaar, met zijn eigen bloed bevlekt had de offeranden en het vuur, hetwelk hij zelf geheiligd had? Hebben niet Diomedes en Ulyssus, nadat zij de wachters van het hoogste kasteel omgebracht hadden, aangetast het heilige beeld en hebben zij ook, met hun bloedige handen niet beslaan, aan te roeren de klederen van de godin Minerva? En evenwel nochtans hetgeen daar bij de zelfde schrijver volgt, is daarom niet waarachtig geweest, namelijk: dat van die tijd af de hoop der Grieken begon te vervallen en achteruit te gaan. Want daarna kregen zij de victorie, en daarna hebben zij te vuur en te zwaard de stad Troje verwoest en uitgeroeid, ja daarna hebben zij de koning Priamus vluchtende aan het altaar gedood. Zo dan wijders, Troje is ook daarom niet ondergegaan, ondanks dat het de godin Minerva verloren had. Want wat voordeel had Minerva nu verloren, dat zij nu meer dan te voren moest te niet komen? Haar wachters en bewaarders, zult gij mogelijk zeggen. Zulks is ook voorwaar waarachtig, want nadat de wachters gedood waren, konden zij ook lichtelijk weggenomen en vervoerd worden. Want de mensen werden niet door het beeld maar het beeld werd door de mensen bewaard. Zo dan, met welke reden kon men haar eren als diegene, welke zou behoeden beide, het vaderland en de burgers, welke hun eigen wachters niet heeft kunnen behoeden of bewaren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

HOE DWAAS EN ONWIJS DE ROMEINEN GELOOFD HEBBEN, DAT DE HUISGODEN, WELKE TROJE NIET HEBBEN KUNNEN BEWAREN, HUN GEHOLPEN ZOUDEN KUNNEN HEBBEN...

En hier intussen zie toch, welke goden het geweest zijn, aan welke de Romeinen met blijdschap hun stad bevolen hebben, om dezelve te bewaren. O gans beklaaglijk en ellendige dwaling! Intussen wanneer wij zoiets van hun goden zeggen, worden zij vergramd en moeilijk op ons. En ondertussen op hun eigen schrijvers, om welke van buiten te leren zij loon gegeven hebben, zijn zij niet eens vergramd, ja wat meer is, ik laat staan dat zij hen vergrammen zouden; zij vereren daarenboven de leraars zelf met landsgeld en met grote en. heerlijke staten. Zo dan, laat hiervan ingezien worden Virgilius, die de kinderen leren, omdat hij een groot poëet is en van allen de heerlijkste en beste, opdat alzo de jeugd, vroegtijdig met hem bekend zal worden, en hem niet gauw zouden vergeten, volgens hetgeen Horatius zegt ‘een nieuwe pot zal in het gemeen behouden den reuk, welke hij allereerst ontvangt.’ Derhalve dan, bij deze Virgilus wordt Juno ingevoerd, vergramd zijnde op de Trojanen, en daarenboven tegen hen opmakende Eolus, de Koning der winden, zeggende: ‘ziel, het volk, hetwelk ik haat, vaart over de Tyrrheense zee, brengende Ilias en de overwonnen huisgoden over in Italië.’ En toch hebben alzo wijze lieden aan deze overwonnen huisgoden met enige schijn Rome kunnen bevelen, teneinde het niet zou ingenomen en overwonnen worden? Maar gij zult mogelijk zeggen. Juno zeide dit als een verstoorde vrouw, niet wetende door de uitzinnigheid van haar gramschap, wat zij zei. Maar Eneas zelf, die zo dikwijls genoemd wordt de godvruchtige, wat zei die? Spreekt hij zelf niet mee aldus ‘Panthus Otriades, de priester van het heilige slot en van Phebus komt daar voort en neemt zelf met zijn geheiligde hand de overwonnen goden en de kleine jongen Neef en loopt zeer verbaasd en uitzinnig naar de drempel.’ Zegt hij niet verder, dat die zelfde goden, welke hij niet ontziet te zeggen overwonnen te wezen, veel meer aan hem bevolen zijn, dan hij aan hen? Want aldus wordt tot hem gezegd: ‘ziet, Troje beveelt aan U te bewaren zijn heiligdom alsmede zijn huisgoden.’ Indien dan Virgilius van deze goden betuigt, ten eerste dat zij overwonnen zijn en ten andere dat deze overwonnen goden, opdat zij hun vijanden zouden mogen ontkomen, bevolen zijn geweest aan de mensen, wat is dat voor een dwaasheid nog te willen menen, dat Rome wijselijk en wel aan zodanige voorstanders en beschermers bevolen is? En dat niet alleen, maar nog daarenboven, dat men Rome nooit zou kunnen verwoest hebben, indien zij dezelfde goden te voren niet verloren hadden. Maar ik zeg hiertegen, indien men de overwonnen goden als voorstanders en beschermers wil eren, wat is zulks anders dan dat men gaat vertrouwen, niet op goede goden, maar op kwade en boze geesten. Derhalve veel wijzer en betamelijker zou men geloven, indien men de zaak alzo nam, namelijk niet in zodanig gevoelen, dat Rome tot deze verwoesting niet zou kunnen gekomen zijn, tenware haar goden eerst waren verloren gegaan, maar aldus: namelijk dat haar goden vele jaren te voren zouden verloren gegaan zijn, tenware dat Rome met alle macht zoveel als het kon dezelve bewaard had. Want wie ziet niet, als hij zeer opmerkzaam is, welk een ijdel en dwaas gevoel men gehad heeft, daarin namelijk aan de éne zijde, mits men meende dat Rome niet kon overwonnen worden onder de overwonnen beschermers; en aan de andere zijde, mits men meent dat Rome tot ondergang gekomen is, omdat het zijn bewaarders, namelijk zijn voorgaande goden verloren heeft, daar nochtans de enige oorzaak van zijn verderf en ondergang met recht deze kan geweest zijn, dat het heeft willen hebben zwakke en verderfelijke behoeders en bewaarders. Zo dan, als de poëten dit alles van de overwonnen goden geschreven en in hun vermakelijke gedichten gezongen hebben, zulks is niet geweest omdat de poëten een lust gehad hebben in deze zaak te

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

liegen, maar de waarheid is van zulk een kracht, geweest, dat zij de wijze mannen gedwongen heeft zelf te bekennen. Maar van dit alles zullen wij op een andere plaats beter kunnen spreken, en dit zelfde zullen wij elders naarstiger en uitgebreider kunnen behandelen. Tegenwoordig, gelijk ik voorgenomen heb, zal ik een weinig naar mijn vermogen spreken van de ondankbare mensen, welke al die straffen en tegenspoeden, die zij naar hun verkeerdheid en boosheid des levens met recht vanwege hun lasteringen lijden, Christus te laste leggen. Daarenboven dit, dat zij bij het leven behouden en gespaard werden om Christus wil, daarvan willen zij niet eens aandachtig aanmerking nemen: ja, wat meer is, hun tongen door de uitzinnigheid van hun boze lasterende verkeerdheid oefenen zij zeer smadelijk tegen zijn naam. En nochtans met dezelfde tongen hebben zij in leugens en geveinsdheid zijn naam gebruikt, opdat zij zouden mogen leven. Door die zelfde tongen, welke zij in de geheiligde plaatsen van Christus van vrees ingehouden hebben, om aldaar beschermd en bewaard te mogen zijn, hebben zij daarna als zij om zijn wil ongeschonden van de vijand ontkomen waren, hebben zij hem schandelijk misbruikt en hebben hem met haat en vijandige lastering besprongen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

VAN DE GEHEILIGDE TOEVLUCHTPLAATS VAN JUNO BINNEN TROJE, WELKE NIEMAND BEVRIJD HEEFT TEGEN TE GRIEKEN, EN VAN DE KERKEN DER APOSTELEN, WELKE AL DIEGENEN, DIE BINNEN DEZELVE VLUCHTTEN, TEGEN DE BARBAREN BESCHERMD EN BEWAARD HEBBEN.

Inmiddels Troje zelf, gelijk ik gezegd heb, welke de moeder is van het Romeinse volk, in de geheiligde plaatsen van zijn goden zijn burgers niet heeft kunnen beschermen tegen het vuur en zwaard der Grieken, welke de zelfde goden eerden; ja, wat meer is, in de geheiligde toevluchtplaats van Juno bewaarden de buit Phenix en den strenge Ulyssus als vertrouwde en uitgelezen bewaarders; alhier bracht men al de Trojaanse schatten, welke uit de verbrande tempels genomen waren, namelijk de kostelijkste tafels of dissen der goden, en de bekers geheel van goud, en voorts die zeer heerlijke klederen, die zij hier of daar geroofd hadden. En daarenboven rondom dezelve stonden in grote menigte de jonge kinderen en de verbaasde moeders. Zo dan, men heeft aldaar een geheiligde plaats van zodanige grote godin verkoren, niet om de gevangenen daaruit te halen en alzo te bevrijden, maar om hen daar in te sluiten. Vergelijk nu eens deze geheiligde toevluchtplaats, welke daar is een tempel niet van een gemene god, noch van de gemene schare der goden, maar een tempel zelfs van de zuster en van de huisvrouw van Jupiter, ja een tempel van de koningin aller goden: vergelijk dezelve, zeg ik, met de geheugenissen van onze apostelen. Aldaar in de tempel van Juno werden gebracht de gehele buit, welke geroofd was uit de verbrande tempels, en welke de goden afgenomen waren, niet. om die aan de overwonnenen terug te geven, maar om aan de overwinnaars zelf uit te delen. Maar alhier heeft men met eerbied en allerheiligste gedienstigheid gebracht al hetgeen dat ergens was en dat ook elders bevonden werd tot die plaatsen te behoren. Aldaar is de vrijheid verloren, maar hier is zij behouden. Aldaar werd de gevankelijkheid gesloten, maar hier werd zij gekeerd. Aldaar werden benauwd die van de heersende vijand geëigend werden; maar hier werden gebracht diegenen, welke van de ontfermenden vijand behouden en verlost werden. Eindelijk, die tempel van Juno had de gierigheid en hoogmoed van de lichtvaardige Grieken voor hen zelf verkozen. Maar de barmhartigheid en ootmoed van de gruwelijk barbaarse mensen heeft verkoren de kerken van Christus. Maar hiertegen zou men mogen zeggen, hoe er mogelijk enige Grieken zijn geweest, welke toen in hun victorie de tempels van hun gemene goden gespaard en verschoond hebben, en welke de ellendige en overwonnen Trojanen, toen zij daar naar toe vluchtten, niet hebben durven slaan of gevangen nemen. Insgelijks zou men mogen zeggen, dat Virgilius naar de gewone wijze der poëten zulks gelogen en versierd heeft. Maar hiertegen houd ik het vast, hoe hij beschreven heeft de gewone manier of handeling der vijanden, als zij enige steden verwoestten en. vernielden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

WAT CAESAR GEVOELD EN GESPROKEN HEEFT VAN DE GEWOONTE VAN DE VIJANDEN, ALS ZIJ ENIGE STEDEN PLUNDERDEN EN VERWOESTTEN.

Deze manier en wijze van doen verhaalt ook Caesar, gelijk daarvan, schrijft Sallustius, een waarachtig vermaard historieschrijver; want in de raad heeft hij in zijn stem, welke hij tegen de gezworen en tezamen gespannen hoop bijbracht, onder andere redenen van de verwoesting der steden niet nagelaten te verhalen, hoe toen de maagden onteerd en weggevoerd werden, en de kinderen afgerukt werden van de vrije omhelzing van hun liefste ouders, en de vrouwen alles moesten lijden wat de overwinnaars lustte en geliefde; insgelijks, dat toen de tempels en huizen beroofd werden, en dat er grote moord en brand geschiedde; eindelijk, dat toen alles vervuld werd met wapens, met verslagen lichamen, met bloed en met rouw. Indien hij hier de tempels verzwegen had, zo zou men gemeend mogen hebben, hoe de vijanden probeerden te sparen de geheiligde plaatsen der goden. Maar neen! hij noemt dezelve en betuigt verder, dat de Romeinse tempels zulks te vrezen hadden, niet van de buitenlandse vijand, maar van Catilina zelf en zijn medegenoten, namelijk de alleredelste raadsheren en Romeinse burgers. Maar men zal mogen zeggen, dat deze lieden verdorven mensen zijn geweest en verraders van hun vaderland.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

DAT DE ROMEINEN ZELFS GEEN STEDEN OOIT ZO INGENOMEN HEBBEN, DAT ZIJ IN DE TEMPELS ZELF DE OVERWONNENEN ZOUDEN GESPAARD HEBBEN.

Derhalve laat onze rede zich wat breder uitbreiden door vele en verscheiden volken, welke onder elkander oorlog gevoerd hebben en nooit de overwonnenen in de geheiligde plaatsen van hun goden gespaard hebben. Vooreerst laat ons inzien de Romeinen zelf, en laat ons hun daden overwegen; de Romeinen, zeg ik, laat ons die inzien, van wie tot een bijzondere lof gezegd is, hoe zij gewend zijn de ootmoedigen te sparen en den hoogmoedigen te beoorlogen, en dat zij, wanneer hun enig leed aangedaan is, veel liever willen vergeven dan vijandelijk. vervolgen. Deze zelfde, nadat zij zo vele en grote steden, om hun heerschappij verder uit te breiden, overwonnen en ingenomen hebben, en die, nadat zij overwonnen hadden, ook verwoest hebben, laat ons daarvan lezen, welke tempels zij probeerden te sparen, ten einde zij zouden mogen bevrijd worden, welke aldaar mochten gevlucht zijn. Deden zij zulks ooit, en hebben de schrijvers van hun verhandelde daden dit verzwegen? Neen, voorwaar! het is niet waarschijnlijk, want daar de schrijvers bijzonder zodanige dingen zochten, welke dienen zouden om hen te prijzen, zouden zij dan vergeten en achterwege gelaten hebben de aller heerlijkste getuigenissen van hun godsvrucht, volgens hun eigen gevoelens? Men zegt van Marcus Marcellus, die voortreffelijke en edele man van naam onder de Romeinen, welke ingenomen heeft de aller heerlijkste stad,' Syracuse, dat hij, toen hij zag, dat de stad ondergaan zou, eerst geweend heeft, en dat hij zijn eigen tranen eerst daar gestort heeft eer dezelve haar bloed stortte. Tevens, dat hij ook zorg gedragen heeft voor de maagdelijke eerbaarheid, opdat die in zijn vijand ook zou mogen behouden blijven, want eer hij als overwinnaar belast had in de stad te vallen, heeft hij met een uitdrukkelijk verbod order gegeven, dat niemand enig lichaam van vrije mensen zou onteren. Hier nochtans is de stad naar het gewone gebruik van de oorlog geplunderd en verwoest, zonder dat men ergens leest, dat er van deze zo kuise en genadige veldoverste enig gebod zou gegeven zijn, dat, zo wie tot deze of die tempel vluchtte, die vrij en onbeschadigd zou wezen; hetwelk nochtans geenszins zou voorbijgegaan geweest zijn, des te meer alzo men van zijn wenen, alsook van zijn gebod, hetwelk hij uit had laten gaan om de eerbaarheid niet te bevlekken, niet heeft kunnen verzwijgen. Ook, Fabius, de verwoester van de stad Tarente, werd geprezen omdat hij zich onthield van de bestorming en plundering van de beelden; want toen hem zijn schrijver vroeg, wat hij met de beelden der goden, welke mede gevangen waren, wilde gedaan hebben, zo heeft hij zijn ingetogen gemoed ook met een leugentje als met een saus gematigd en vermaakt; want hij vroeg hoedanig die waren. En toen hem hierop geboodschapt werd, dat vele der beelden niet alleen groot waren, maar zelfs ook gewapend, zo heeft hij daarop gezegd; 'laat ons de Tarentiners hun vergramde goden laten houden." Aangezien de beschrijvers van de verhandelde zaken van de Romeinen niet hebben kunnen verzwijgen, noch het wenen van de voorgaanden, noch het lachen van dezen, insgelijks ook nog de reine, kuise barmhartigheid van de eersten, noch de kluchtige ingetogenheid van de laatsten, hoe zouden zij zulks kunnen verzwegen hebben, indien zij enige mensen gespaard hadden ter ere van iemand van hun goden; indien zij enig openbaar gebod aan de lieden gedaan hadden van in een zekere tempel zich te onthouden en geen woord noch enige gevangenis aldaar te doen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

Dat al de plunderingen, wreedheden en verwoestingen, hen overgekomen zijnde in het innemen van Rome, geschied zijn volgens de gewoonte van de oorlog; maar hetgeen het stuk van genade en sparing aangaat, dat zulks geschied is door de kracht van de naam Christus.

Zo dan, al de verwoestingen, moorden, roverijen, branden en andere verdrukkingen, welke geschied zijn bij het innemen van Rome, zulks alles is gekomen volgens het gemeen gebruik en de gewoonte van de oorlogen, maar hetgeen op een nieuwe, ongewone manier aldaar geschied is, namelijk dat de gruwzame barbaarsheid met een buitengewone vertoning van zaken zich zo goedertieren verklaard heeft, dat de allergrootste hoofdkerken van de Christenen door hen verkoren en verordineerd zijn geweest, ten einde dat aldaar vergaderd zou worden al het volk, dat men wilde sparen en verschonen, gevende uitdrukkelijk last, dat niemand, aldaar zijnde, mocht geslagen worden, noch ook dat niemand daar vandaan mocht genomen worden; ja! wat meer is, dat aldaar zelfs van de vijanden door medelijden en ontferming vele mensen gebracht werden om hen daardoor te, bevrijden en te verlossen en voorts, dat zelfs van de wrede vijand niet een van allen, die men anders gevangen genomen zou hebben, van die plaatsen weggehaald of vervoerd is geweest; zulks moet men de naam Christus, ja, dit alles moet men aan de tijden der Christelijke religie toeschrijven; indien iemand dit niet ziet, die is gans blind, en indien iemand het ziet en niet prijst, deze is ondankbaar. En indien er iemand is, welke degenen die het prijst, wederstaat, deze is razend en uitzinnig. Want het is er verre vandaan, dat er enig wijs man zou zijn, welke zulks de wreedheid der barbaren zou kunnen toe-eigenen. Want hij is degene, die de allerwreedste en onstuimigste gemoederen verschrikt heeft, hij is degene die dezelve gebreideld heeft, hij is diegene, die dezelve wonderlijk gematigd en bedwongen heeft, namelijk diegene, die door de profeet zoveel jaren vóór deze tijd voorzegd heeft: ‘Ik wil hun zonden met de roede te huis zoeken, en hun misdaad met plagen; doch mijn genade wil ik niet van hen wenden.’ (Psalm 89:33)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

HOE GEMAK EN ONGEMAK, VOORSPOED EN TEGENSPOED DE GOEDEN EN DE KWADEN DIKWIJLS GEMEEN ZIJN.

Iemand zal zeggen: Waarom komt dan die goddelijke barmhartigheid en genade ook tot de goddelozen en ondankbaren? Omdat Hij, die hun die genade mede deelachtig maakt, dezelfde is, die dagelijks zijn zon doet opgaan over goeden en kwaden en regeert over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Voorwaar, alhoewel sommigen dit bedenkende, door boetvaardigheid van hun boosheid, zich zelf verbeteren. En daarentegen, alhoewel sommige anderen, gelijk de apostel zegt (Romeinen 2:4-5), de rijkdom der goedertierenheid en lankmoedigheid Gods verachtende naar de hardnekkigheid van hun harten, en volgens hun onbeheerst gemoed zichzelf verzamelen een schat des toorns, tot de dag des toorns en van de ontdekking van het rechtvaardige oordeels Gods, welke een ieder vergelden zal naar zijn werken. Nochtans de lankmoedigheid Gods nodigt de bozen tot boetvaardigheid, tegelijkertijd ook daarentegen de roede Gods de vromen onderwijst tot lijdzaamheid. Insgelijks de goedertierenheid Gods omhelst de goeden om die genadig te koesteren, gelijk ook daarentegen de strengheid Gods de kwaden aantast om die te straffen Want het heeft de goddelijke voorzienigheid goed gedacht in de toekomst voor de rechtvaardigen zodanige goederen tevoren te bereiden, welke de onrechtvaardigen niet zullen genieten: en daarentegen zodanig kwaad voor de goddelozen met hetwelk de goeden geenszins gekweld noch gepijnigd worden. Maar in deze wereld heeft hij gewild, dat het tijdelijk goed en kwaad beiden gemeen zouden zijn, ten einde de mensen aan de ene zijde dit tijdelijk goed niet al te begerig zouden najagen; alzo ziet men, dat de bozen hetzelfde mede hebben; en aan de andere zijde opdat het tijdelijk kwaad met geen schandelijke onbehoorlijkheid vermeden werd, alzo in het gemeen de goeden daarmede ook bewaard werden. Hier intussen is er zeel veel aan gelegen hoedanig het gebruik is, zo van die dingen welke voorspoedig zijn, als van die dingen welke rampspoedig zijn; want door deze tijdelijke goederen wordt de goede niet verheven, noch de kwade verbroken noch verootmoedigd. Maar de kwade wordt daarom met zodanige tegenspoed gestraft, dat hij door deze tegenspoed te niet komt. Derhalve in deze dingen uit te delen, toont God dikwijls zeer klaar Zijn werking; want aan de ene zijde indien nu in deze wereld alle zonden openbaar gestraft werden, zo zou men lichtelijk menen, dat er niets gehouden werd tot het laatste oordeel. Wederom aan de andere zijde, indien de Godheid in deze wereld geen zonden altijd openbaar strafte, zo zou men lichtelijk menen, dat er geen Goddelijke Voorzienigheid was. Evenzo in voorspoed, indien God door een merkelijke openbare mildheid zulks sommigen, die Hem daarom bidden, niet gaf, zo zouden wij lichtelijk zeggen, dat voorspoedige zaken Hem niet aangaan. Wederom daarentegen, indien Hij allen en een ieder van hen, die Hem daarom bidden, voorspoed gaf, zouden wij bij ons zelf menen, dat wij alleen om zulke beloningen Hem behoorden te dienen, en zodanige manier van dienst zou ons niet godvruchtig, maar veeleer vol begeerlijkheid en gierigheid maken. Nadien dit alles zo is, zo moeten wij weten, wanneer goeden en kwaden gelijk gestraft worden, hoe zij daarom niet onderscheiden te houden zijn uit oorzaak, dat hetgeen zij beiden geleden hebben, niet onderscheiden is. Want er blijft een ongelijkheid tussen de personen, welke lijden, hoewel zij nochtans staan in gelijkheid van lijden: insgelijks deugd en ondeugd worden daarom niet zonder onderscheid onder elkander gemengd, hoewel zij komen onder één pijniging. Want gelijk onder één vuur het goud blinkend wordt en het kaf rokend, en gelijk onder één dorsvlegel de stoppels verbroken en de korendelen gezuiverd worden, en gelijk verder ook de onzuivere droesem daarom met de olie niet tezamen gemengd wordt, daar dezelfde door het gewicht van een pers uitgedrukt wordt: als zo een en hetzelfde geweld

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

overvallen de goeden, proeft en zuivert haar en maakt ze smeltende, maar de kwaden veroordeelt, verwoest en vernield hen. Derhalve in dezelfde verdrukking vloeken de kwaden tegen God en lasteren Hem; maar de goeden bidden en prijzen Hem. Daarom, zo gans veel is er aan gelegen, niet in de hoedanigheid der dingen die men lijdt, maar in de hoedanigheden der personen, die aan het lijden onderworpen zijn; want drek en kostelijke zalf kan met gelijke roering bewogen worden, doch het ene geeft een gruwelijke stank, maar het andere een liefelijke reuk van zich.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN DE OORZAKEN DER VERDORVENHEDEN, OM WELKE GOEDEN EN KWADEN TEGELIJK GESTRAFT WORDEN.

Zo dan, wat hebben de Christenen in de gemene verwoesting van het rijk geleden, het welk hun en allen die zulks met het geloof behoorlijk overlegden, niet veel meer gediend zouden hebben tot vordering en stichting? Eerst daarin: overmits zij ootmoedig overleggen de zonden, om wier wil God verstoord is, en sindsdien de ganse wereld met allerlei ellenden en zwarigheden vervult, want alhoewel zij veel verschillen van de misdadigers en goddelozen, nochtans achten zij zichzelf zo zeer niet vervreemd te zijn van alle boosheden, dat zij zichzelf zouden durven ontkennen waardig te zijn om zelfs alle tijdelijke straffen voor dezelfde te lijden; want behalve dat een ieder die vroom en prijzenswaardig leeft, soms zijn vleselijke lust en begeerte te veel onderdanig is, niet juist in het nakomen van de gruwzaamheid der zonde zelf of in het dadelijk vervallen tot de afgrond der misdaden, of tot de afgrijselijkheid der goddeloosheid, maar nochtans in enige zonden, welke óf weinig óf klein zijn, en naarmate dezelfde kleiner zijn, ook des te overvloediger. Dit dan uitgezonderd, wie wordt daar ergens lichtelijk gevonden, die de mensen van deze wereld om wier verschrikkelijke hovaardij, onkuisheid, gierigheid en andere vervloekte boosheden en goddeloosheden, God het land en de aarde, gelijk Hij dreigend voorzegd heeft, vermorzelt, alzo houdt als Hij die behoort te houden, en alzo met hen leeft, gelijk Hij met hen behoort te leven; want in het algemeen gebeurt het, zo wanneer men bij hen is, dat men zichzelf met stilzwijgen onbehoorlijk onthoudt van hen te leren en te vermanen, en soms ook van hen te bekijven en te bestraffen: hetwelk gebeurt, of omdat ons de arbeid te veel is, of omdat wij hun aangezicht ontzien te vertoornen; want wij vermijden hun vijandschap, opdat zij ons niet hinderen en schaden in die tijdelijke dingen, welke onze begeerlijkheid zoekt te verkrijgen of welke onze zwakheid vreest te verliezen, zodat, al is het, dat de goeden het leven der bozen mishaagt en zij daarover ook met hen niet vervallen in die verdoemenis, welke na dit leven dezulken te voren bereid werd, nochtans, mits zij daarom hun verdoemelijke zonden zonder enige straf gespaard en voorbijgegaan zijn, omdat zij in andere kleine en vergeeflijke zonden hen gevreesd hebben, zo is het dat zij terecht met hen tijdelijk gestraft worden, hoewel zij nochtans geenszins met hen in de eeuwigheid gepijnigd worden, dat zij dit leven als bitter gevoelen, terwijl zij, de zoetheid des levens beminnende, de zondaren, door hen te bestraffen, tot geen bitterheid hebben willen zijn. Maar indien iemand daarom nalaat iemand die kwaad doet, te berispen en te bestraffen, of hij wacht op bekwamer tijd en gelegenheid, of dat hij van hunnentwege vreest, dat zij door zijn vermaning erger zouden mogen worden, of andere zwakken zouden mogen verhinderen, die men anders tot een vroom en godzalig leven zou kunnen onderrichten, ja, hen zou kunnen dringen en afkeren van het geloof; zoiets voorwaar is geen zaak van begeerlijkheid, maar is een raad en voorzichtigheid der liefde. Doch zoiets is te bestraffen, dat zij, die verschillen van de bozen in leven en ook een afkeer hebben van hun daden, evenwel nochtans anderen zouden sparen, welke zij zich behoorden te ontleren en te ontwennen en over welke zij zich behoorden te bestraffen; want zij vrezen hun verstoornissen, ten einde zij zich niet beschadigen in zulke dingen, welke beide, voor goeden en kwaden, wel geoorloofd zijn te gebruiken; maar nochtans begeriger dan het behoort gezocht te worden van diegene, welke in deze wereld vreemdelingen zijn, en die de hoop van het vaderland hier boven gestadig zich voor ogen stellen. Want niet alleen zoeken dezen met lust en genegenheid vele tijdelijke en aardse goederen te vergaderen, welke zwak zijn, gelijk degenen die in de huwelijkse staat léven; insgelijks zodanige die enige kinderen hebben of zoeken te hebben, en die huizen en huisgezinnen bezitten en bouwen;

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

welke dé apostel in de gemeente aanspreekt, hun lerende én vermanende hoe en op welke wijze zij zullen leven, namelijk de huisvrouwen met haar mannen, en de mannen met hun huisvrouwen, wederom de kinderen met hun ouders, en deze met hun kinderen; voorts de knechten met hun heren, en de heren met hun knechten. De zodanige vergaderen niet alleen met lust de aardse goederen, en verliezen daarentegen hetzelfde met smart en zeer ongaarne, zodat zij om hetzelfde geenszins zouden durven verstoren, zelfs zulke mensen, wier leven hen ten hoogste mishaagt, als zijnde gans boos en goddeloos. Maar hetzelfde doen ook zij, die in dit leven een hoger trap en staat houden, en verder ook zij, die vrij zijn en door geen band van het huwelijk gebonden of verschrikt; insgelijks zij, die ook matige kost en kleding gebruiken. Deze zoeken ook hun eer en hun tijdelijk welvaren te behouden, over zulks vrezende het geweld en de listige raadslagen der bozen, zo onthouden zij zich van hen te bestraffen. En hoewel het niet geschiedt dat zij hen zozeer vrezen, dat zij door hun bedreigingen en boosheden hen geheel zouden involgen en daardoor tot gelijke goddeloosheden en boze daden zouden vervallen, evenwel nochtans, hetgeen zij vermijden met hun te doen, dat zelfde durven noch willen zij in hen niet bestraffen, daar het nochtans mogelijk zou geschieden, indien zij hen bestraften, dal zij. zich zouden verbeteren. Maar zij vrezen, indien zij zich niet kwamen te verbeteren, dat alsdan hun leven en eer in gevaar en uiterste ondergang zou mogen komen, hetwelk zij niet doen met zodanige overlegging als of hun eer en behoud noodwendig waren tot dienst en nut der mensen en tot zodanig einde om henzelf te onderwijzen; maar veelmeer doen zij zulks enkel uit zwakheid, waardoor zij een behagen krijgen in een vleiende tong en in een menselijke dag (1 Corinthiërs 4), en waardoor zij daarenboven vrezen het oordeel des volks, insgelijks enige pijniging of doding van het vlees. In het kort, zulks werd bij hen gelaten, om de vrees van de banden van hun begeerlijkheid, en niet door de gedienstigheden en schuldige plichten der liefde. Zo dan deze reden dunkt mij niet een van de minste te zijn, waarom de goeden samen met de kwaden gelijk gekastijd worden, uit oorzaak namelijk, dat het God behaagde de gemene verdorvenheden der mensen, met tijdelijke kastijdingen en bezoekingen te straffen. Want zij worden, alle tezamen gelijk gekastijd; doch niet omdat zij allen een even boos leven leiden, maar omdat zij allen gelijk en tezamen het tijdelijke leven beminnen, niet op gelijke wijze en mate, maar nochtans gelijkelijk, daar nochtans de vromen hetzelfde behoorden klem te achten, opdat de anderen door hen bestraft en verbeterd zijnde, met hen het eeuwige leven zouden mogen genieten. En indien het dan gebeurt dat zij om hetzelfde te zoeken en te bekomen, met hen geen metgezellen willen zijn, zo zal men hen, die onze vijanden zijn, verdragen en daarenboven lief hebben, want het is altijd voor ons, zo lang als zij leven onzeker, of zij nog ten laatste hun boze wil tot een betere staat zullen veranderen. Derhalve, in deze zaak hebben niet alleen gelijke, maar ook veel gewichtige reden, diegenen, tot wie door de profeet gezegd wordt: (Ezechiël 33:9) ‘dezelfden worden wel om hun zonden, wil weggenomen, doch hun bloed. wil Ik van des wachters hand eisen;’ want hiertoe zijn de wachters, nl. de oversten der volken, gesteld in de gemeente, ten einde zij nimmer zouden ophouden om de zonden te bestraffen. Hiertussen is nochtans diegene van deze schuld niet vrij, die, mits hij geen overste der gemeente is, daarom deze schuldige plicht nalaat, in diegene nl. met welk hij verknocht is door maagschap, of andere noodzakelijkheid des levens, zulks, dat hij wetende vele dingen, in welke hij heeft te vermanen en te bestraffen, evenwel vermijdt hun moeilijkheid en verstoring, om reden en oorzaak van zulke dingen, niet welke hem in dit leven ongeoorloofd zijn te gebruiken, maar in welke hij meer dan hem geoorloofd is, vermaak schept. Ten andere zijn er ook redenen waarom de vromen met tijdelijke straffen en kastijdingen bezocht worden, en voornamelijk geldt hier de reden, die wij aanmerken in Job, nl. opdat ‘s mensen gemoed hierdoor beproefd en bekend mag worden met welke kracht der godsvrucht het God om niet in oprechte liefde bemint. Zo dan, dit alles naarstig bemerkende en inziende, overleg toch of de gelovigen en godzaligen enig kwaad kan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

overkomen, dat hen niet ten beste keert, of het moest zijn, dat iemand mogelijk wilde menen, dat dit zeggen van de apostels te vergeefs was, daar hij zegt: (Romeinen 8:28) ‘Wij weten, dat degenen, die God lief hebben, alle dingen medewerken ten goede.’

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

DAT DOOR HET VERLIES DER TIJDELIJKE DINGEN EVENWEL ALTIJD GEEN VERLIES IS BIJ DE VROMEN.

Maar sommigen zeggen: ‘zij hebben alles verloren wat zij hadden.’ Ik antwoord: hebben zij dan ook het geloof verloren? Hebben zij verloren de godzaligheid? Hebben zij ook. verloren de goederen van de inwendige mens, die rijk is voor God (1 Petrus 3:4)? Want dit zijn de rijkdommen en schatten der Christenen, aan wie de rijke apostel gezegd heeft (1 Timotheus 6:6): ‘de godzaligheid is een groot gewin met vergenoegen, want wij hebben niets in de wereld gebracht, het is openbaar, dat wij ook niets daaruit kunnen dragen; maar als wij voedsel en deksel hebben, wij zullen daarmee vergenoegd zijn. Doch die rijk willen worden, vallen in verzoeking en in de strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke de mensen doen verzinken in verderf en ondergang. Want de geldgierigheid is een wortel van alle kwaad, tot welke sommigen lust hebbende, zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf met vele smarten doorstoken.’ Zo dan allen, die hun aardse rijkdommen verloren hebben in die algemene verwoesting, indien zij hetzelfde alzo hebben bezeten, evenals zij vroeger gehoord hadden van die man, welke uiterlijk arm en inwendig rijk was, dat is (1 Corinthiërs 7:31) indien zij deze wereld gebruikten als niet misbruikende, de zodanige hebben mogen zeggen hetzelfde dat die man zei, die zwaar aangevochten is geweest en nochtans geenszins overwonnen, namelijk: Ik ben naakt van mijns moeders lijf gekomen, naakt zal ik daar weer heen varen. De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen; de naam van de Heer zij geloofd. Want gelijk een dienstknecht, die goed en getrouw is, hield hij voor grote rijkdommen de wil van zijn Heer, die hij dienende rijk werd in verstand, zodat hij gedurende zijn leven niet bedroefd werd door bet verlaten van die dingen, welke hij kort daaraan stervende zeer haastig zou moeten ruimen. Maar daarentegen dezen zijn zwak en ziek, welke de aardse goederen, alhoewel zij die niet boven Christus stellen, met enige genegenheid nochtans aanhangen en beminnen; derhalve hoezeer zij door al te grote liefde tot zichzelf zich vergrijpen, zulks, gevoelen zij best, wanneer zij die verliezen. Want zo groot zijn hun droefheden en smarten als zij te voren met dezelfde zich doorstoken hebben, gelijk de apostel spreekt als ik boven verhaald heb. Want het is nodig dat aan hen, welke lang de tucht der woorden veracht hebben, ook eenmaal de tucht der beproeving in het werk gesteld wordt Want als de Apostel gezegd heeft die rijk wil worden, valt in verzoeking, zo is het dat hij voorwaar daarmee in de rijkdommen de begeerte bestraft, en niet de bezittingen, want elders gebiedt hij aldus, zeggende ‘gebiedt de rijken in deze wereld, dat zij niet hovaardig zijn, noch hun hoop zetten op de onbestendige rijkdom; maar op de levende God, die ons alle dingen rijkelijk geeft om te gebruiken. Dat zij goed doen, en rijk worden in goede werken, mild geven, gaarne delen, zichzelf een goed fundament wegleggende in het toekomende, opdat zij het eeuwige leven verkrijgen. Voorwaar! die dit alles naarstig van hun rijkdommen gedaan hebben die hebben groot gewin genoten, en over klein verlies zich licht getroost. Want zij hebben zich meer verheugd in die dingen, die zij mild gaven, terwijl die in alle zekerheid bewaard werden, dan zij zich bedroefd hebben in het verlies van die dingen, die zij met zorg bewaarden, terwijl dezelfde zo licht verloren werden. Want zulks -kon bij hen hier op aarde verloren worden, het welk namelijk bij hen hier niet gezocht werd vandaan te nemen. Want degenen, die daar volgen de raad van hun Heer, zeggende ‘vergadert u geen schatten op de aarde, waar mot en roest deze verderven, en waar de dieven doorgraven en stelen’. Maar vergadert u schatten in de hemel, waar noch mot noch roest deze verderven, en waar de dieven niet doorgraven noch stelen. Want waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn. (Mattheus 6:19-21) De zodanige hebben in de tijd van verdrukking beproefd, hoe wél en wijs zij daarin gedaan hebben, dat

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zij geenszins veracht hebben hun allerwaarachtigste meester, welke is de aller trouwste, en vanwege Zijn almacht de alleronoverwinnelijkste bewaarder van hun schat. Want indien vele mensen zich daarin verheugen, dat zij aldaar hun rijkdommen weggelegd hebben, waar nooit een vijand heeft kunnen aankomen; hoeveel te zekerder mogen die zich dan verheugen, welke door raad en vermaning van hun God aldaar vertrokken zijn, alwaar toch gans geen vijand kan aankomen. Derhalve, onze goede vriend Paulinus, bisschop van Nola, die een man was overvloedig rijk in schatten, en in wil en begeerte gans arm en zeer heilig, heeft wel en godzalig, ten tijde dat de barbaarse Nolam verwoestte, en hij ook van hen gevangen gehouden werd, en zijn hart God de Heere gebeden, gelijk wij daarna van hem hebben, zeggende 'Heere! laat ik geen tegenwerping maken vanwege enig goud of zilver, want gij weet, waar altijd mijn goederen zijn.' En voorwaar! daar was het, dat hij al zijn goederen had, daar diegene hem vermaand hadden dezelve te verbergen en weg te leggen, welke te voren voorzegd hadden, dat al deze ongelukken de wereld zullen overkomen. Zodra allen, welke in dezen de raad en de goede vermaning van hun Heer gehoorzaam zijn geweest, namelijk waar en op welke wijze zij de schatten zullen wegleggen en vergaderen, zodanige hebben door het overvallen en plunderen van de barbaren zelf ook hun aardse rijkdommen nimmer meer verloren. Insgelijks ook aangaande diegenen, welke daarna leedwezen hebben gehad, dat zij de Heer in dit deel niet hebben gehoorzaamd, dezelve hebben mede genoegzaam geleerd, indien het niet is door enige voorgaande kennis en wijsheid, tenminste door de navolgende ervaring en bevinding, wat men van zodanige dingen behoorde te houden. Maar gij zult zeggen, er zijn ook sommige Christenen, welke zwaar gepijnigd zijn, om hun goederen aan de vijand te ontdekken. Maar ik antwoord, dat zij zodanig goed, uit kracht waarvan zij goed zijn, nimmer meer aan de vijand tot roof hebben kunnen ontdekken of het ook verliezen. Derhalve zulken zijn nooit recht goed geweest, welke liever gepijnigd wilden worden, dan dat zij aan de vijand de Mammon van de ongerechtigheid zouden ontdekken, ja zij, die zulke zware pijnigingen leden vanwege het goud, behoorde men te vermanen en indachtig te maken, wat men schuldig is te lijden voor Christus, opdat zij zouden mogen leren veel liever lief te hebben Hem, welke al degenen, die voor Hem lijden rijk maakt met de eeuwige gelukzaligheid, dan te beminnen goud en zilver, om hetwelk het voor ons gans ellendig en bezwaarlijk is te lijden, hetzij dat het, met te liegen, verborgen wordt, of met de waarheid te zeggen, ontdekt wordt. Maar in het lijden van de pijnigingen heeft niemand, door Christus te belijden, Hem verloren. Daarentegen heeft niemand in pijnigingen het goud behouden, dan met het te ontkennen en te verloochenen. Derhalve veel dienstiger en voordeliger zijn ons die pijnigingen, welke ons leren het onverderfelijk goed te beminnen, dan zodanige goederen, welke hun meesters zonder enig nut of voordeel gestadig door onmatige liefde dezelve, kwellen. Doch iemand zal zeggen, dat er sommige mensen geweest zijn, welke geen goederen hebben om aan de vijanden te openbaren, evenwel nochtans, alzo men meende, dat zij ze hadden, gepijnigd zijn. Maar hierop antwoord ik, dat zij mogelijk zulken geweest zijn, welke dezelve begeerden en zochten te hebben, zodat zij arm geweest zijn, maar geenszins door een heilige wil en genegenheid. Derhalve men dezelve hiermede zal dienen, hoe dat niet hun goederen, maar hun onmatige begeerten waardig zijn geweest zulke pijnigingen. Doch indien daar enige zijn, welke door een voornemen van een beter leven geen verborgen weg gelegde schat van goud of zilver gehad hebben, van hen weet ik vooreerst niet of het iemand van hen gebeurd is, dat hij zou gepijnigd zijn als een, die men achtte hetzelve te hebben; en ten anderen, indien het iemand mag gebeurd zijn, voorwaar! die in het pijnigen beleed zijn heilige armoede, die heeft Christus beleden. Derhalve, al is het, dat hij niet heeft kunnen verwerven om van de vijand geloofd te worden, evenwel nochtans, hij, die een belijder is gebleven van de heilige armoede, heeft zonder verwachting van het hemelse loon niet kunnen gepijnigd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN HET UITERSTE EINDE VAN HET TIJDELIJKE LEVEN, HETZIJ LANG OF KORT.

Maar zeggen sommigen: er zijn ook Christenen, die door langdurige honger zijn bedorven en uitgeteerd. Het is waar, maar de vromen en de gelovigen hebben zulks door een godzalig geduld ook ten beste geduid en tot nut en gedienstigheid gekeerd. Want diegene, welke de honger ter dood gebracht heeft, de zodanige heeft dezelve even als een lichamelijke ziekte verlost en bevrijd van alle kwalen en ongevallen van dit leven. En diegene, welke de honger niet heeft gedood, de zodanige heeft dezelve geleerd veel spaarzamer te kunnen leven, en veel langer ook te kunnen vasten. Maar behalve dit, zo zijn er ook vele Christenen met het zwaard gedood, en velen van hen zijn gestorven door verscheiden lelijke en gruwelijke manieren van doden, welke hun aangedaan werden. Ik beken het; maar hoe kan men ons zulks zo kwalijk nemen, terwijl zulks al degenen, die tot dit tijdelijk leven voortgebracht zijn, gemeen is. Voorts weet ik ook vast, dat er niemand ter wereld ooit gestorven is, of hij moest eenmaal sterven. Overigens, het einde des levens maakt het niet alle mensen gelijk, hetzij dat zij een lang of een kort leven gehad hebben. Want in hetgeen, dat bij de mensen gelijk voorbij is, daarin is geen keur van goed of kwaad, van lang of kort. En wat is er aan gelegen, met welke dood dit leven beëindigd wordt, wanneer bij, wiens leven ten einde gebracht is, niet wederom genoodzaakt zal worden opnieuw te sterven? Boven dit alles, naardien vele ontelbare manieren van dood in de dagelijkse onzekerheden van onze levens aan ieder mens dagelijks bedreigingen schijnen te doen en daar benevens naardien die bedreigingen ons gestadig in dit leven kwellen, zolang wij namelijk onzeker zijn, welke dood ons zal overkomen: zo vraag ik wat van beiden beter is, stervende de ene manier van dood te lijden en daarmee gedaan te hebben, of in leven blijvende, al de manieren van dood gestadig te vrezen en te wachten? Het is wel waar, mij is niet onbekend hoe slecht en dom de mensen liever verkiezen lang te leven onder de vrees en bekommernis van zoveel manieren van dood, dan dat zij eenmaal stervende voortaan geen dood meer zouden vrezen. Maar het is wat anders datgene hetwelk het gevoelen van vlees dat door zwakheid bevreesd is vliedt en haat: en het is wat anders hetgeen de reden van het verstand, nadat dezelve vlijtig overleg gedaan heeft, ons overtuigt. Want men mag dat voor geen kwade dood houden, welke dood een goed leven voorafgegaan is. En daar benevens is er ook niets hetwelk een kwade dood maakt dan hetgeen er na de dood volgt. Alzo al diegenen, welke noodzakelijk moeten sterven, hebben niet veel daarop te letten, welke manier van moeilijkheid hen overkomt, waardoor zij komen te sterven; maar stervende hebben zij daarop te letten, waar zij alsdan zullen moeten gaan. Zo dan naardien de Christenen weten, dat de dood van die godzalige arme man, welke lag onder de tongen van de honden (Lukas 16:19) welke hem lekten, beter is geweest dan die van de goddeloze rijke, die in zijde en purper gekleed ging: wat kunnen dan al die gruwelijke manieren van dood van de overledenen, die wél geleefd hebben, schaden of deren?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

VAN DE BEGRAFENIS VAN ‘S MENSEN LICHAMEN, WELKE, HOEWEL ZIJ DE CHRISTENEN ONTHOUDEN WERD, HEN NIET GEHINDERD HEEFT.

Maar hier komt nog bij, dat de grote menigte verslagen lichamen niet konden begraven worden. Voorwaar! daarover is het geloof der godzaligen niet zeer bevreesd of verschrikt, want hetzelfde houdt hen vast aan hetgeen, dat voorzegd is, namelijk, dat zelfs de verslindende beesten niet zullen beletten de opstanding der lichamen, van welke niet één haar van het hoofd kan verloren gaan. (Mattheus 1 30, Lukas 12:7). Ook zou de waarheid geenszins zeggen. (Mattheus 10:28) En vreest niet voor degenen, die het lichaam doden, en de ziel niet kunnen doden, wanneer het al zo was, dat er enige schade en nadeel zou kunnen geschieden aan het toekomstige leven, zoals de vijanden dikwijls voornemen en ook beginnen te doen tegen de lichamen van de verslagenen. Zo dan, zulks kan geenszins wezen, of het moest zijn, dat iemand zo vreemd van gedachten wilde zijn, dat hij hier zou willen staande houden, dat wel zij, die het lichaam doden, niet behoren gevreesd te worden vóór de dood, omdat zij het lichaam kunnen doden, maar dat zij behoren gevreesd te worden na de dood, opdat zij ons verslagen lichaam niet onbegraven laten liggen. Indien zulks waarlijk gegrond is, dat zij namelijk zondige macht hebben over de doden en verslagenen, om zulks met hen te mogen doen, zo is dan vals wat Christus zegt (Lukas 12:4) dat zij het lichaam kunnen doden en daarna niets meer kunnen doen. Maar hetzij verre, dat zulks onwaar is, hetgeen de waarheid gezegd heeft. Want er is gezegd, dat zij wat doen als zij doden; want in het doden heeft het lichaam enig gevoel, maar daarna kunnen zij niets doen, omdat er in het omgebrachte lichaam geen gevoel meer is. Derhalve zijn er vele lichamen der Christenen, welke met geen aarde bedekt zijn, maar evenwel is er nooit iemand geweest, die dezelve van hemel of aarde zou kunnen scheiden, want de ganse aarde werd vervuld door de tegenwoordigheid van degene, die te voren weet wanneer hij zal opwekken, wat hij geschapen heeft. Het is wel waar, dat er in Psalm 79:2 gezegd wordt: ‘Zij hebben de lichamen van uw knechten de vogels onder de hemel te eten gegeven, en het vlees van uw heiligen de dieren in het land. Zij hebben bloed vergoten rondom Jeruzalem als water, en daar was niemand, die begroef.’ Maar zulks dient meest tot vergroting en uitbreiding van de wreedheid van degenen, die zulks gedaan hebben, doch geenszins om daarmee te kennen te geven de ongelukzaligheid van hen, die zulks gedaan hadden. Want al is het waar, dat deze dingen in het oog der mensen hard en gruwelijk schijnen te zijn, evenwel nochtans de dood’ der heiligen is in het oog van de Heer kostelijk en dierbaar. Derhalve zijn al deze dingen, namelijk de bezorging en beschikking van een eerlijk lijk, de bestelling en bevordering van een eerlijke begrafenis en voorts al de ceremoniën en pracht van de uitvaart meer tot troost van de levenden dan tot hulp van de doden. Zo dan, laat het zo zijn, dat de kostelijke begrafenis der goddelozen enig voordeel doet, evenwel zal het de godzalige geenszins schaden of hinderen, indien hij óf een slechte óf geen begrafenis heeft. Alzo die rijke man, welke in purper gekleed ging, heeft, nadat hij gestorven was, in het aanschouwen van de mensen van het groot gevolg van zijn knechten en dienaren een zeer heerlijke uitvaart gehad, maar die arme man, welke vol zweren was, heeft in het aanschouwen van de Heer een veel heerlijker uitvaart gehad door de dienst van de heilige Engelen, die hem gevoerd hebben niet in een marmer stenen graf, maar in de schoot van Abraham. Het is wel waar, hiermee spotten zij, tegen wie wij thans voorgenomen hebben de stad Gods te verdedigen, maar hun eigen wijzen hebben ook gering geacht de bezorging om de begrafenis, ja ganse legermachten, als zij kloekmoedig stierven voor hun aards vaderland, hebben er vaak weinig naar gevraagd, waar zij na hun dood zouden liggen, en welke dieren zij tot

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

spijs zouden wezen, zodat de dichters van deze zaak met grote toestemming van velen hebben kunnen zeggen: ‘Met de blauwe hemel werd hij bedekt, die geen doodkist heeft’. En omdat dit zo is, behoren zij zoveel te minder met de Christenen te spotten vanwege hun onbegraven lichamen, terwijl de Christenen een verzekerde belofte hebben van de vernieuwing van het vlees, alsmede van al hun leden, welke geschieden zal niet alleen uit de aarde maar ook uit de meest verborgen boezem van alle andere elementen, in welke de vervallen dode lichamen als ingetogen en ingewikkeld worden, zodat zij in een punt des tijds zullen opgewekt en in hun oude stand hersteld worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

OP WELKE WIJZE DE LICHAMEN DER HEILIGEN BEGRAVEN WERDEN.

Evenwel moet men daarom niet verachten noch schandelijk wegwerpen de lichamen van de gestorvenen, en bijzonder van de rechtvaardigen en gelovigen, welke de Heilige Geest als werktuigen en vaten gebruikt heeft tot alle goede werken. Want indien de nakomelingen een kleed of een ring van hun ouders of dergelijke daarom des te liever hebben, overmits de grote genegenheid, die zij hun ouders toegedragen hebben, zo mag men ook geenszins klein achten hun lichamen, dewijl wij de lichamen veel nauwer en gemeenzamer meedragen dan enige klederen. Want zij dienen niet tot enig uiterlijk sieraad of behulp, dat men van buiten ons aanbrengt, maar behoren zelfs tot de natuur van de mens. Derhalve zijn ook de dode lichamen van de oude rechtvaardigen met zeer gedienstige goedwilligheid waargenomen, en over dezelfde heeft men uitvaarten gehouden, en vanwege dezelfde heeft men ook bezorgd een eerlijke begrafenis; ja zij zelf, terwijl zij leefden, hebben bevelen aan hun kinderen gedaan van hun lichamen eerlijk te begraven of te vervoeren. Insgelijks Tobias wordt naar het getuigenis van de Engel geprezen als een, die door het begraven van de doden genade bij God gevonden heeft. Alsook de Heer zelf, die ten derden dage zou verrijzen, prijst het goede werk van die godzalige vrouw, en beveelt het ook te verkondigen, namelijk: dat zij die kostelijke zalf over zijn leden uitgestort heeft, en dat zij zulks gedaan heeft om hem te begraven. Behalve dit alles wordt ook zeer loffelijk melding gedaan in het evangelie van diegene, welke zijn lichaam van het kruis namen en daarenboven met alle naarstigheid hetzelve bevorderden om eerlijk begraven te worden. Evenwel deze getuigenissen geven daarom dit niet te verstaan, dat de dode lichamen enig gevoel zouden hebben, maar dit alles dient om vast te maken het geloof van de verrijzenis, en om ons te kennen te geven hoe de lichamen van de doden ook behoren onder de voorzienigheid Gods, wie deze en dergelijke gedienstigheden en werken der liefde ook behaaglijk en aangenaam zijn, zodat men alhier ook tot lering kan zeggen en besluiten, welk een grote vergelding er zal wezen voor de aalmoezen en weldadigheden, welke wij doen aan degenen, welke beide leven en gevoelen; indien zelfs die gedienstigheid niet verloren gaat, welke men doet aan de verstorven leden van de mensen. Daar zijn nog meer andere dingen, welke de heilige Patriarchen van hun lichamen te begraven of te vervoeren, bevolen hebben, maar zulks hebben zij gewild dat men zou verstaan als gesproken door een profetische geest. Derhalve om daarvan te verhandelen, dient thans tot ons voornemen niet, zodat derhalve genoeg zal zijn, hetgeen wij gezegd hebben. Ondertussen indien die dingen, welke dienen tot onderhoud van de levenden, zoals spijs en kleding, wanneer die ons ontbreken, dezelve daarom alhoewel wij in grote benauwdheid zijn, niet beschadigen onze deugd om in het goede te volharden, en ook uit ons gemoed niet wegnemen noch uitroeien de godzaligheid. maar maken dezelve door oefening veel vruchtbaarder. Hoeveel te meer moet daar uit volgen wanneer zulke gewoonlijkheden (welke men placht in het werk te stellen tot gedienstigheden van de lijken en tot begrafenis van de lichamen der overledenen) ontbroken, dat zulks geenszins daarom diegenen ongelukkig of ellendig maakt, welke alreeds in de verborgene woonplaatsen van de godzaligen in ruste zijn. Daarom besluiten wij, wanneer deze dingen in die zware verwoesting van de grote stad, of ook in de verwoesting van andere steden aan de dode lichamen der Christenen ontbroken hebben, dat zulks niet geweest is de schuld der levenden, dewijl zij de begrafenis aan hen niet hebben kunnen besteden, noch enige straf der overledenen, omdat zij zulks niet hebben kunnen gevoelen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

VAN DE GEVANGENISSEN VAN DE HEILIGEN, IN WELKE NOOIT DE GODDELIJKE VERTROOSTINGEN ONTBROKEN HEBBEN.

Maar onze wedersprekers zeggen, hoe vele Christenen ook gevangen weggeleid zijn. Dit toch zou een zeer ellendige zaak zijn, indien zij ergens hebben kunnen weggeleid worden, daar zij hun God niet gevonden hebben. Doch tegen deze zwarigheden zijn in de heilige Schrift ook grote vertroostingen; daar zijn in de gevangenis geweest de drie jongelingen, insgelijks Daniël, en voorts ook meer andere profeten, welke God de vertrooster daarom niet ontbroken heeft. Zo dan diegene, welke de profeet niet verlaten heeft in de buik van de walvis, diezelfde heeft zijn gelovigen ook niet verlaten, toen zij gekomen waren onder de heerschappij van een heidens volk, dat, hoewel het barbaars was, nochtans menselijk geweest is. Dit alles hebben zij, met welke wij nu handelen, ook liever te bespotten dan te geloven, daar zij nochtans in hun schriften geloven, dat de vermaarde citerspeler Arion van Methymua, na dat hij over boord geworpen was, zou gedragen zijn op de rug van een dolfijn, en alzo te land gevoerd. Maar zie toch, ons voorbeeld van Jona is bij hen ongelooflijker: ja, voorwaar met reden ongelooflijker. want het is wonderlijker, daar het krachtiger en machtiger is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

VAN REGULUS, IN WIE EEN VOORBEELD IS VAN GEWILLIGE GEVANGENIS, DOOR HEM GELEDEN OM ZIJN AFGODISCHE RELIGIE, WELK LIJDEN HEM GEEN VOORDEEL HEEFT KUNNEN BRENGEN, ALZO HIJ DE AFGODEN DIENDE EN EERDE.

Zij echter hebben ook onder hun doorluchtige en heerlijke mannen een vermaard voorbeeld van een vrijwillige gevangenis, geleden om de godsdienst. Want daar is geweest Marcus Attilius Regulus, veldoverste van de Romeinen. Deze, gevangen genomen zijnde door die van Carthago, hebben die van Carthago hem te verstaan gegeven, dat zij liever hadden dat hun gevangenen, die zij bij de Romeinen hadden, hen weer zouden gegeven worden, dan dat zij de gevangenen van de Romeinen bij zich zouden houden. En om dit te verwerven, hebben zij tezamen met hun gezanten, voornamelijk de rechtvaardige Regulus, naar Rome gezonden; doch verbonden hem eerst bij ede, indien hij niet te weeg bracht wat zij wilden en verzochten, dat hij dan weer naar Carthago met hen zou keren. Zo dan is hij daarover met hen voort getogen. Doch gekomen zijnde in de raad, heeft hij aldaar met alle macht geraden, dat men die van Carthago hun verzoek zou afslaan en dat men hun geenszins in zulks ten gevalle zou zijn, omdat hij meende, dat het niet dienstig noch voordelig zou zijn voor de Romeinse republiek, de gevangenen tegen hen te verwisselen. En voorwaar naar deze raad hem gegeven is hij geenszins van de zijnen aangepord of gedwongen om weder bij de vijand te keren: maar evenwel heeft hij zelf, desniettegenstaande, gewillig willen nakomen, wat hij bij ede had gezworen. Derhalve bij hen gekomen zijnde, hebben zij hem met nieuw uitgedachte en verschrikkelijke pijnigingen gedood. Want zij hebben hem besloten en ook gedwongen te staan binnen een nauw uitgehold hout, hetwelk rondom en aan de kanten doorslagen was met zeer scherpe spijkers, zodat hij zich noch aan de éne noch aan de andere zijde kon roeren of buigen, zonder zware en bittere pijnen te lijden: daarenboven hielden zij hem gestadig wakker en hebben hem alzo gedood. Voorwaar! met recht prijzen de Romeinen zijn vroomheid, welke veel meer en groter was dan zijn allerhoogste zwarigheid. Maar ondertussen hij had gezworen bij die goden vanwege wier godsdienst, overmits die verboden werd, zij meenden dat al deze zwarigheden het menselijk geslacht aangedaan werden. Zo dan, de goden die men eert, teneinde zij dit leven gelukkig en voorspoedig zouden maken, dezelve hebben gewild of toegelaten dat zij, die zo eerbiedig bij hen gezworen hadden, zo zwaar zouden gestraft worden. Indien dit zo is, zo bid ik u, welke straf konden zij zwaarder aangedaan hebben degenen, die meinedig bij hen gezworen hadden? Maar waarom is het niet veel beter dat ik mijn besluitredenen wederzijds verzeker en vast maak? Want heeft hij de goden alzo geëerd, dat hij, overmits de getrouwheid en eerbied van de eed, niet heeft willen blijven in zijn vaderland? Nog ook van daar niet heeft willen elders gaan, maar tot zijn aller bitterste vijanden heeft willen wederkeren? Ik zeg indien hij zulks bevorderlijk heeft geacht voor zijn leven, waarvan hij zulk een verschrikkelijk einde heeft gekregen, dat hij ongetwijfeld bedrogen is: zodat hij merkbaar met zijn voorbeeld geleerd heeft, dat de goden in deze tijdelijke gelukzaligheid geen voordeel altijd hun dienaars aanbrengen, dewijl deze man, die geheel tot hun godsdienst overgegeven was, beide overwonnen en ook gevangen weggevoerd is, en overmits hij anders niet wilde doen dan volgens hetgeen hij hen gezworen had, welke daarenboven met een nieuwe en vroeger ongehoorde en zeer verschrikkelijke manier van straf gepijnigd en gedood is. En indien zij willen zeggen, dat de dienst van de goden na dit leven de gelukzaligheid als een loon bijbrengt, waarom beschuldigen zij dan de tegenwoordige tijden van de Christenen, zeggende, dat de stad deze ramp gekregen heeft, omdat zij opgehouden heeft voortaan haar goden te eren, want al was het

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ook geweest, dat de stad dezelve ten hoogste was blijven eren, evenwel had zij zo ongelukkig en ellendig kunnen worden als Regulus ooit geweest is. Of het moest zijn, dat iemand met uitzinnigheid tegen de klare waarheid zich wilde stellen, zodat hij zou willen drijven, dat de ganse stad zolang die goden eert, niet ongelukkig kan zijn, maar aangaande een mens alleen, dat die niettemin ongelukkig zou kunnen zijn, uit oorzaak dat. de macht van haar goden bekwamer is om velen tegelijk te bewaren dan ieder mens hoofd voor hoofd, elk in het bijzonder alleen, daar het nochtans zo is, dat iedere menigte bestaat uit vele onderscheidene hoofden en bijzondere personen. Maar indien zij zeggen, dat Marcus Regulus zelfs in de gevangenis en in die pijnigingen van het lichaam heeft kunnen gelukzalig zijn ten aanzien van de deugdelijkheid van zijn gemoed, zo behoort men dan de regie en ware deugd te zoeken, waardoor de ganse stad gelukzalig zou kunnen zijn. Want het komt niet elders vandaan, dat de stad gelukzalig is, en wederom elders dat een mens in het bijzonder gelukzalig is; want een stad of burgerschap is niet anders dan een eendrachtige menigte van vele onderscheiden hoofden der mensen. Ondertussen roer ik nog niet eens aan, noch overleg, hoedanig de deugd in Regulus is geweest. Want het is mij nu genoeg, dat de wedersprekers door dit aller vermaarde voorbeeld gedwongen worden te belijden, dat men de goden moet eren, niet om de goederen van het lichaam, noch om de dingen, die van buiten den mens toevallen, dewijl hij liever dit alles heeft willen ontberen dan de goden te vergrammen bij wie hij had gezworen. Maar wat zullen wij met die mensen doen, welke roemen, dat zij zulk een burger hebben gehad, en ondertussen vrezen, dat zij zulk een stad zouden hebben? Doch indien zij zeggen, dat zij niet vrezen, laat zij dan bekennen, dat dergelijks als Regulus gebeurd is, de stad mede kan overkomen, met name wanneer zij zo vlijtig als hij, de goden eert, en laat zij meteen voortaan ophouden te lasteren de tijden der Christenen. ‘Maar aangezien de vraag alhier aangeroerd is van die Christenen, welke ook gevankelijk weggevoerd zijn, zo vermaan ik hen, welke onbeschaamd en onwijs met onze allerheilzaamste religie spotten, dat zij dit voorbeeld naarstig willen inzien en voortaan zwijgen, want indien het geen schande is geweest voor hun eigen goden, dat hun aandachtige dienaar, welke zo naarstig gehouden heeft de behoorlijke getrouwheid van de eed, heeft moeten derven zijn vaderland en daarenboven heeft moeten gevangen zijn bij de vijanden, en eindelijk aldaar door een langzame dood en door een straf van een ongehoorde wreedheid heeft moeten sterven; veel minder dan heeft men te beschuldigen de Christelijke naam in de gevangenis van zijn geheiligde belijders, welke door een waarachtig geloof verwachtende het vaderland hierboven, wisten en bekenden dat zij in deze hun woningen vreemdelingen waren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

OF OOK DE ONTERINGEN EN VERKRACHTINGEN, WELKE DE GEVANGEN MAAGDEN VAN DE CHRISTENEN GELEDEN HEBBEN, ZONDER ENIGE TOESTEMMING MET HAREN WIL, HEBBEN KUNNEN BESMETTEN DE DEUGDELIJKHEID VAN HAAR GEMOED

Hier intussen menen zij, dat zij de Christenen een zware misdaad ten laste leggen, als zij namelijk tot verzwaring van hun gevangenis daar bij voegen, dat er ook schandelijke verkrachtingen hebben plaats gehad, niet alleen tot ontering van het huwelijk, maar zelfs ook tegen de huwbare dochters, ja ook tegen enige geheiligde maagden. Aangaande deze zaak moeten wij vooreerst weten, hoe alhier het geloof, niet de godzaligheid, niet de deugd zelve, welke kuisheid genoemd wordt, bepaald of benauwd werd, maar veel meer werd onze onderhandeling en overlegging als tussen twee engten benauwd, namelijk tussen schaamte en reden. Daar benevens zoeken wij tegenwoordig niet zo zeer de vreemden en tegensprekers te beantwoorden, als wij wel zoeken de onzen vertroosting bij te brengen. Zo dan, laat vooreerst zulks vastgesteld zijn, dat die deugd, door welke men wél leeft, in de ziel haar zetel en woning heeft, en dat zij van daar haar heerschappij toont over al de leden van het lichaam, zodat het lichaam heilig wordt door een heilige wil. Derhalve, wanneer die zelfde wil ongekrenkt en. standvastig blijft, dat al wat een ander aan of in mijn lichaam doet, dewijl hetzelfde zonder zich zelf te minderen, niet kan vermeden worden, buiten alle schuld is van degenen, die zulks overkomt. Maar aangezien men in een ander lichaam niet alleen te weeg kan brengen dingen, welke smarten en pijnen veroorzaken, maar ook zodanige lelijkheden, welke tot onkuisheid behoren, zo staat ook te bemerken, dat wanneer zulke lelijkheid in een ander bedreven wordt, al is het, dat zulks niet uitdrijft de eerbaarheid, welke men met een zeer standvastig gemoed behouden heeft, dat het nochtans enige schaamte aanbrengt, hetwelk ook zijn oorzaak heeft, namelijk, opdat men niet meent, dat wat niet geheel heeft kunnen geschieden zonder wellust van het vlees, ook geschied zou zijn met enige toestemming van het gemoed. Derhalve die vrouwen, die zichzelf gedood hebben om deze en dergelijke lelijkheden te ontgaan, welke zij zouden hebben moeten lijden, hoe zou het mogelijk zijn, dat de menselijke toegenegenheid haar zulks niet zou willen ten beste houden en vergeven. Daarentegen ook diegenen, welke zich zelve niet hebben willen doden, uit oorzaak, dat zij geen kwaad hebben willen doen, noch ook door haar eigen misdaad een andere boosheid voorkwamen: van dezen zeg ik ook rond uit, wanneer iemand de zodanige zulks tot schuld rekent, dat hij zelf te houden is als een, die niet zonder schuld is van onverstand en dwaasheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

VAN DE EIGENWILLIGE DOOD, UIT VREES VOOR STRAF OF ONEER.

Want wanneer men door eigen. macht niet mag doden enig mens, zelfs niet die boos is, uit oorzaak dat er geen wet is, die toelaat te doden, voorwaar! zo moet hij ook een doodslager zijn, die zichzelf doodt. En des te schuldiger zal hij zijn, dodende zichzelf, naarmate hij onschuldiger is in de zaak, om wiens wil hij zichzelf heeft willen doden. Want is het zaak, dat wij terecht gruwen over de daad van Judas, en wanneer de waarheid ook terecht van hem oordeelt, dat hij, toen hij zichzelf met een strik had gewurgd, daarmee veel meer vergroot heeft de gruwelijkheid van zijn verschrikkelijke en boze verraderij dan dat hij die zou gezuiverd hebben; (want wanhopende op de barmhartigheid Gods, heeft hij een schadelijk berouw gehad, zodat hij geen plaats heeft gelaten voor enig heilzaam berouw en leedwezen ter zaligheid), hoeveel te meer moet dan de mens zich wachten zich zelf te doden, wanneer hij bij zichzelf geen schuld vindt, om zich met zulk een zware straf te straffen! Want Judas, toen hij zichzelf heeft gedood, heeft een boos en gruwelijk mens gedood. En evenwel heeft hij zijn leven geëindigd als een die schuldig was, niet alleen aan de dood van Christus, maar ook. aan zijn eigen dood; want hoewel hij om zijn misdaad gedood is, nochtans is zulks geschied door middel van een andere, welke hij, door zichzelf te doden, bedreef.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

VAN EEN ANDER ZIJN ONKUISHEID IN HET VERKRACHTEN, WELKE ‘S MENSEN GEMOED TEGEN DANK IN ZIJN OVERVALLEN LICHAAM MOET LIJDEN.

Waarom zal dan een mens, die geen kwaad heeft gedaan, zichzelf kwaad doen, en waarom zal hij door zichzelf te doden, een onschuldig mens doden, namelijk alleen daarom, opdat hij geen overlast lijdt van een zondig en schuldig mens? Zal hij dan in zichzelf zonde bedrijven om voor te komen dat een ander zijn zonde in hem bedreven wordt? Maar gij zult zeggen, daar is grote vrees, dat een ander zijn onkuisheid u zal besmetten, waarop ik zeg: indien het een ander is, zo kan het u niet besmetten, en indien het u zal besmetten, zo is het een ander niet. Maar aangezien reinheid een deugd van het gemoed is, hebbende tot haarmetgezellin de deugd der kloekheid, door welke de mens voorneemt, liever alle kwaad te lijden dan enig kwaad in te willigen of toe te staan, en dewijl geen kloekmoedig en eerbaar mens in zijn macht heeft aangaande het vlees wat van hetzelve zal geschieden, maar alleen aangaande het gemoed, wat hij namelijk met hetzelve toestaat of verwerpt: wie zal daar wezen, zijnde bij zijn zinnen, welke ooit zal menen, dat hij zijn eerbaarheid en reinheid verliest, wanneer het zou mogen gebeuren, dat zijn vlees aangetast en overvallen werd, en dat in hetzelve zodanige onkuisheid, welke niet de zijne is, geoefend en volbracht werd? Want indien op deze manier de reinheid verloren wordt, zo zal daaruit moeten volgen, dat de reinheid geen deugd van het gemoed is, en zij zal voortaan niet behoren tot die goederen door welke men wél leeft, maar zal moeten gerekend worden onder de goederen des lichaams, zoals: sterkte, schoonheid, gezondheid en zo daar iets dergelijks meer is, welke goederen, al is het, dat ze afgaan en verminderen, daarom geenszins verminderen een goed en rechtvaardig leven. Derhalve, indien de reinheid onder zodanige goederen behoort, waarom lijdt men voor dezelve om die niet te verliezen, overlast met perikel zijns lichaams? En indien zij behoort onder de goederen van het gemoed, zo kan zij niet verloren worden al is het ook, dat het lichaam verkracht wordt. Ja het is ook een prijselijk goed in de eerbaarheid, wanneer, zij niet wijkt de onnut van de begeerte van het vlees, want zulks doende, wordt het lichaam geheiligd. Derhalve als de mens met een vaste mening volhardt, in de begeerlijkheden niet te wijken of toe te geven, zo is het dat de reinheid in het lichaam niet verloren wordt, uit oorzaak dat zij wil, ja, zoveel als in hem is, ook zijn macht gestadig in hem blijft volharden, om zijn lichaam heilig te gebruiken. Want het bestaat daarin niet dat iemands lichaam heilig is, overmits namelijk zijn leden geheel zijn, of overmits dezelve niet aangeraakt worden met enige aantasting, want door verscheidene gevallen kunnen zij gekwetst worden en geweld lijden. De dokter, onze gezondheid willende bevorderen, doet dikwijls zulke dingen, welke wij gruwen te aanschouwen. Alzo ook een zekere vroedvrouw, willende met de hand onderzoeken de ongeschonden geheelheid van een zekere maagd, heeft met dusdanig onderzoek te doen dezelve, hetzij door boosheid of door onwetendheid of bij geval, zo geraakt, dat zij bedorven werd. Ik meen niet, dat iemand dit zo dwaas zal willen verstaan, dat hij zou menen, dat deze dochter daarom iets heeft verloren, zelfs ook aangaande de heiligheid van haar lichaam, niettegenstaande de geheelheid van dat lid geschonden en bedorven was. Daarom, indien het voornemen van het gemoed vast blijft, door hetwelk het lichaam de kracht krijgt van geheiligd te worden, zo volgt daaruit ook, dat de heiligheid van ons lichaam, welke de volharding van onze eigen eerbaarheid gestadig vasthoudt en bewaart, niet weggenomen of verloren wordt door het geweld en de overlast van een ander zijn oneerbaarheid en onkuisheid. Alzo ook daarentegen, indien er ergens een vrouw is, welke onrein en bedorven is van gemoed, en welke daarover ook de belofte van haar voornemens breekt, welke zij

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

God beloofd had, en verder ook eindelijk heen gaat tot haar bedrieger om van hem onteerd te worden, zullen wij zeggen, dat zodanige vrouw, welke zo heen gaat en die zo geheel verloren heeft de heiligheid van haar gemoed, door welke haar lichaam geheiligd werd, alsnog evenwel heilig is van lichaam? Verre moet van ons zijn zodanige dwaling. Zo dan, hieruit hebben wij te leren aan de ene zijde, hoe de heiligheid van het lichaam verloren wordt zelfs zonder aanroering van het lichaam, wanneer de heiligheid en reinheid van het gemoed bevlekt is, maar aan de andere zijde, wanneer de heiligheid van het gemoed in haar geheel blijft, al is het ook dat het lichaam overweldigd wordt, dat nochtans daarom geenszins de heiligheid van het lichaam verloren wordt.

Derhalve zodanige vrouwen, welke zonder enige inwilliging van haar zelf met geweld overvallen worden, en die overlast lijden door de zonde van een ander, deze hebben geen reden om zichzelf te doden. En nog veel minder reden is er van zulks, eer de daad derhalve bedreven is, want men begaat een gewisse doodslag, terwijl zelfs de misdaad, hoewel van een ander, nog onzeker en twijfelachtig is. Zo dan, hieraan kan men zien onze zeer klare en duidelijke reden, zodat wij verklaren, wanneer ‘s mensen lichaam overvallen wordt, zonder dat het voornemen der eerbaarheid en reinheid veranderd wordt door enige inwilliging ten kwade, dat alsdan de zonde en misdaad alleen begaan wordt door degene, die het lichaam overvallen en verkracht heeft, en niet door diegene, welke overvallen zijnde, de verkrachter zonder wil en genegenheid toegelaten heeft. Hier tussen deze mensen, tegen welke wij verdedigen en verantwoorden niet alleen de gemoederen, maar ook de heilige lichamen van de Christelijke vrouwen, die in de gemene gevangenissen en plunderingen overweldigd en verkracht zijn, zullen dezelve zo boos zijn, dat zij alsnog zullen durven weerspreken onze voor verhaalde redenen?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN LUCRETIA, DIE ZICHZELF GEDOOD HEEFT, OMDAT ZIJ VERKRACHT WAS.

Voorwaar! zij verheffen met grote lof van kuisheid en eerbaarheid Lucretia, die zeer edele en vermaarde jonkvrouw onder de oude Romeinen; deze zelfde heeft de zoon van de koning Tarquinius met geweld verkracht en heeft onkuis zijn wil met haar gedaan, welke schandelijke en oneerlijke daad van de jonge prins zij ontdekt en te kennen gegeven heeft aan haar man Collatinus, alsmede aan haar neef Brutus, mannen voorwaar! welke zeer edel en kloekmoedig waren, en heeft hen met eed en belofte verbonden en verplicht tot wraak. Daarna mismoedig zijnde, vanwege die lelijke misdaad, welke in haar lichaam was bedreven, en niet langer zulks kunnende overkomen en verdragen, heeft zij zichzelf gedood. Wat zullen wij hier zeggen? Zullen wij haar oordelen en houden voor een overspeelster, of voor een reine en eerbare vrouw? Maar wie toch zal er zijn, die menen zal, dat men lang over zodanige vraag zich zal hebben te bedenken.

Voorwaar! Eden heeft zeer wel en waarachtig in zijn vertoogredenen, over deze zaak uitgesproken, gezegd: ‘het is een zaak wonder om te zeggen: twee zijn er geweest en één heeft het overspel begaan.’ Ik zeg het is heerlijk en zeer wel gezegd; want in de vermenging van beide deze lichamen heeft hij in de éne gezien zijn onreinste begeerlijkheid; en in de andere haar eerbaarste en reinste wil, zulks dat hij acht genomen heeft niet op hetgeen, dat door de samenvoeging der lichamelijke leden geschiedt, maar op hetgeen verhandeld wordt door de verscheidenheid der gemoederen. Derhalve heeft hij gezegd dat het twee zijn daar geweest en één heeft het overspel gedaan.’ Maar ondertussen, waartoe strekt het, dat die zwaar gestraft wordt, welke geen overspel begaan heeft, want hij is wel tezamen met zijn vader uit zijn vaderland verjaagd en verdreven, maar zij is met de allerhoogste en zwaarste straf, namelijk met de dood, gestraft. Derhalve zeg ik, gelijk het geen oneerbaarheid is, dat iemand tegen dank verkracht wordt, alzo is het ook geen gerechtigheid, dat diegene, welke eerbaar is, gestraft wordt. Daarom spreek ik u aan, Romeinse wetten en rechters; want gij wilt niet toelaten dat een misdadiger na zijn bedreven misdaad onveroordeeld zal gedood worden, en indien zulks komt te geschieden, gij wilt daar straf over doen. Indien er nu iemand komt aan uw vierschaar en aangeeft, en ook kennelijk- bewijst dergelijke misdaad, namelijk, dat er een zekere vrouw gedood is, niet alleen onveroordeeld, maar daar benevens ook eerbaar en onschuldig zijnde, zult gijlieden zulk één, die dat gedaan heeft, niet met behoorlijke strengheid straffen? Nu, zulks heeft gedaan de genoemde Lucretia, welke overal zozeer geprezen is, de onschuldige, reine, eerbare en daarenboven met geweld verkrachte Lucretia. Geeft hier vonnis en beoordeelt. Indien gij zegt, niet te kunnen, omdat degene, die gij zou mogen straffen, niet voorhanden is, waarom is het dan, dat gij evenwel met zulk een grote lof gaat prijzen de moordenares van een onschuldige en eerbare vrouw? Ja, zodanige moordenares, welke gij op generlei wijze wilt verdedigen bij de helse Rechters, namelijk zelfs bij zodanige als in de gedichten bij uw Poëten bekend zijn. Maar men zal mogelijk zeggen, dat zij in zodanige plaats der hel niet is, omdat zij zichzelf gedood heeft, niet als een, die onschuldig was, maar als een, welke kwaad in haar gemoed bewust was; want het kan zijn, dat de jonge prins met geweld op haar viel, dat zij door de wil van haar eigen vlees mede verlokt en bekoord zijnde, ook zulks ingewilligd heeft; hetwelk derhalve in zichzelf willende straffen, heeft zij zulk een zwaar berouw gehad, dat zij geacht heeft, dat men zodanige misdaad met de dood behoorde te zuiveren. Nochtans behoorde zij zichzelf niet gedood te hebben, indien zij bij haar valse goden een nuttig en vruchtbaar berouw had willen uitvoeren. Maar genomen, dat het mogelijk zo is,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

en dat het zeggen van haar gesproken vals en onwaar is, dat er namelijk twee geweest zijn, en dat één het overspel begaan heeft, zulks, dat daarentegen zij beide het overspel hebben bedreven, de een namelijk met een openbare en kennelijke overval, en de andere met heimelijke en verborgen inwilliging, zo volgt daaruit, hoe zij zichzelf niet onschuldig gedood heeft, en volgens die mag verder van haar geleerde voorstanders wel terecht gezegd worden, dat zij in de hel onder diegene niet is, welke zonder enige misdaad zijnde, zichzelf met eigen hand gedood hebben. Want deze zaak wordt van weerszijden zo nauw bepaald, namelijk indien gij haar doodslag wilt verkleinen, dat gij alsdan de misdaad van het overspel moet bekennen, en daarentegen, zo gij de misdaad van het overspel wilt zuiveren, dat gij alsdan de misdaad van de doodslag moet verzwaren. Want hier kan geen andere uitkomst gevonden worden, zodat men moet zeggen: Indien zij een overspelige vrouw is geweest, waarom is zij zo geprezen? Ondertussen, om met dit heerlijk voorbeeld van deze doorluchtige vrouw hen te weerleggen, welke de Christen vrouwen, die in de gemene gevangenissen verkracht zijn, lasteren, niet kunnende hebben enig bedenken van heiligheid van harentwege; tegen dezelve is ons genoeg hetgeen te voren in het verhaal van de lof van de genoemde vrouw gezegd is: namelijk, dat er twee geweest zijn; en dat één het overspel begaan heeft. Want Lucretia is door het grootste deel van hen voor zulk een gehouden, welke zichzelf niet heeft kunnen bevlekken met enige onkuise en overspelige inwilliging. Derhalve, daar zij geen overspeelster was, dat zij zichzelf gedood heeft alleen omdat zij het overspel had moeten verdragen, zulks is geweest niet een liefde der eerbaarheid, maar een zwakheid der schaamte. Want zij heeft zich geschaamd over een anders zijn schande, welke was bedreven in haar, en geenszins met haar. Daarenboven zijnde een Romeinse vrouw en zeer eergierig zijnde, heeft zij te zeer gevreesd, dat het namelijk ligt zou geschieden, dat men zou menen, dat hetgeen zij door geweld had geleden, terwijl zij leefde, dat zij hetzelve gaarne en gewillig geleden had, indien zij bleef in het leven. Alzo heeft zij nodig geacht voor de ogen der mensen die straf te doen tot een getuigenis van de oprechtheid van haar gemoed, daar zij op geen andere wijze voor de mensen de zuiverheid van haar geweten volkomen kon doen blijken. Want zij heeft zich geschaamd, dat men haar zou houden als een medegenoot van zodanige daad, zodat zij niet lijdelijk heeft kunnen verdragen, hetgeen een ander in haar schandelijk bedreven had. Maar zulks hebben de Christenvrouwen niet gedaan, welke dergelijke zwarigheden geleden hebbende als nog leven. Want daarom hebben zij in zichzelf niet gestraft een ander zijn misdaad, opdat zij alzo haar eigen zonden niet zouden voegen bij een ander zijn boosheden, namelijk, alzo de vijanden door onkuis te begeren in hun oneerlijkheid bedreven hebben, dat zij alzo in zichzelf geen doodslagen zouden begaan. Want zij hebben van binnen de roem van haar reinheid, namelijk het getuigenis van haar consciëntie, en zulks hebben zij daarenboven in de ogen van haar God, en niet meer vereisen zij, wanneer zij niet meer kunnen hebben om wél te doen; want zij hebben niet willen afdwalen van het grote aanzien van de Wet Gods en hebben door kwade middelen niet onbehoorlijk willen ontgaan de kwetsing van het boze vermoeden van de mensen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

HOE ER GEEN SCHRIFTUUR NOCH REDEN IS, WELKE DE CHRISTENEN TOELAAT, OM. WELKE OORZAAK OOK, ZICHZELF TE. DODEN.

En voorwaar! het is niet zonder oorzaak, dat men in de heilige Canonieke boeken nergens kan vinden, dat ons ergens van God geboden of toegelaten zou zijn, dat wij namelijk, hetzij óf om de onsterfelijkheid te verkrijgen, of om enig kwaad te derven of te ontgaan, ons zelf zouden mogen doden. Want wij moeten weten, dat ons zulks verboden wordt, daar de Wet zegt: (Exodus 20) 'Gij zult niet doden,' bijzonder des te meer, vermits daar niet bijgevoegd staat 'uw naaste', gelijk hij nochtans doet ter plaatse, daar hij valse getuigenis verbiedt; want hij zegt: 'Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naasten.' Hoewel nochtans daarom niemand moet menen, wanneer hij tegen zichzelf enig vals getuigenis gesproken heeft, dat hij daarom vrij zou zijn van zodanige zonde; want om de liefde behoorlijk te beoefenen, heeft men de regel van zijn naaste lief te hebben als zichzelf. (Mattheus 22) Zo dan, indien zodanig een, die van zichzelf een vals getuigenis spreekt, niet minder schuldig is aan vals getuigenis, dan of hij zulks tegen zijn naasten gedaan had, daar nochtans in dat gebod, in het welk de valse getuigenis verboden wordt, een verbod alleen gedaan wordt van zulks niet te doen tegen zijn naasten, zodat zij, die weinig verstand hebben, ligt zouden denken, dat er niet verboden is, dat iemand een valse getuige zal zijn tegen zichzelf, hoeveel te meer moeten wij dan weten en verstaan, dat het de mens niet geoorloofd is, zichzelf te doden, omdat geschreven is: 'Gij zult niet doden,' zonder iets meer daar bij te voegen. Daarom wordt bij sommigen de zaak zó ver getrokken, dat zij dit gebod zoeken uit te breiden zelfs over de dieren, zodat zij hieruit willen besluiten, dat men geen dezelve zou moeten doden. Maar waarom denken zij hier dan mede niet aan de kruiden, aan het gras en aan alles, wat met zijn wortels in de aarde gevoed wordt en vast staat? Want ook zodanige dingen, hoewel zij niet gevoelen, leven nochtans; alzo mogen dezelve ook sterven, en dientengevolge, wanneer hun geweld aangedaan wordt, mogen zij ook gedood worden. Daarom zegt ook de Apostel, sprekende van deze en dergelijke zaden, hetgeen gij zaait, wordt niet levend, tenzij het eerst sterft; en in zekere psalm is er ook geschreven: 'Hij doodt hun wijnstok met hagel.' Zullen wij dan hierom, als wij horen zeggen: 'Gij zult niet doden,' zeggen dat het ongeoorloofd is, enig struikje of kruid te plukken? Dat zij verre! Derhalve, deze en dergelijke razernij moeten wij terzijde stellen, als wij lezen: 'Gij zult niet doden.' Overigens ook indien wij verstaan dat. zulks niet gesproken is van enig geboomte of gras, vermits deze geen gevoel hebben; insgelijks ook dat hetzelfde niet gesproken is van onredelijk gedierte, noch vliegende, noch zwemmende, noch gaande, noch kruipende, vermits zij geen redelijk vernuft met ons delen, dewijl dat hen niet gegeven is om met ons gemeen te hebben, zodat ook daarover door een allervaardigste schikking en bestelling van de Schepper beide hun leven en dood ons gebruik en onze dienst onderworpen is. Zo blijft dan over, dat wij dit van de mens moeten verstaan, als er gezegd wordt: 'Gij zult niet doden.' En indien men niet moet doden een ander mens, evenmin mag men dit ook zich zelf doen; want indien iemand zich zelf doodt, voorwaar! niet anders is het dat hij doodt, dan een mens.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

VAN ZODANIGE MENSENDODINGEN, WELKE BUITEN MISDAAD VAN DOODSLAG ZIJN.

Hoewel niet geoorloofd is, dat een mens zal gedood worden, zo maakt nochtans dezelfde goddelijke Schriftuur enige uitzonderingen. Want vooreerst worden uitgezonderd diegene, welke God gelast heeft dat men zal doden, hetzij of door een gegeven wet, óf door enig bijzonder uitgedrukt bevel naar gelegenheid van de tijd aan enig persoon gedaan. Want zodanig een doodt niet, namelijk in zulks daar hij zijn meester, die hem hetzelfde beveelt, gehoorzame dienst schuldig is, want hij is even als een zwaard, dat tot hulp en dienst is degene, die het gebruikt. Derhalve hebben zij geenszins gedaan tegen dit gebod, in hetwelk gezegd is: 'gij zult niet doden,' namelijk zodanige, welke door bevel van God oorlogen gevoerd hebben, of zodanige, welke dragende de persoon van de hoge gemene macht van de overheid, de misdadigers en bozen volgens zijn wetten, dat is volgens het bevel van de allerrechtvaardigste reden, met de dood gestraft hebben. Insgelijks is Abraham nooit beschuldigd van enige misdaad der wreedheid, maar is veel meer geprezen vanwege zijn godsvrucht, toen hij zijn zoon wilde doden, niet uit boosheid, maar uit gehoorzaamheid. Met recht twijfelt men ook of men voor een bevel Gods zal houden, dat Jeftha zijn dochter, die hem tegemoet kwam, gedood heeft, omdat hij een gelofte had gedaan aan God, dat hij aan Hem zou opofferen, wat hem het eerst, tegemoet zou komen, wanneer hij na de strijd als overwinnaar thuis zou keren. Daarenboven, toen Simson door de val van het huis zich zelf met zijn vijanden verpletterde, dat hij derhalve van doodslag bevrijd en verontschuldigd wordt, dat geschiedt op geen andere wijze, dan dat die geest, welke door hem mirakelen en wonderen deed, hem zulks heimelijk en in het verborgen bevolen had. Zo dan uitgezonderd al diegene, welke in het gemeen of de rechtvaardigste Wet gelast te doden, of anders in het bijzonder God, die zelf de fontein der rechtvaardigheid is, zo volgt daar noodwendig uit, dat ieder, die zich zelf of iemand anders doodt, met recht schuldig is aan misdaad van doodslag.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

HOE HET GEWILLIG DODEN VAN ZICH ZELF GEENSZINS BEHOORT TOT DE KLOEKHEID VAN HET GEMOED.

Derhalve degene, die zulks zich zelf gedaan hebben, zullen, mogelijk gehouden worden als bewonderenswaardig vanwege de kloekheid van hun gemoed, maar zullen nimmer gehouden worden als prijzenswaardig vanwege hun gezond verstand. Hoewel ook indien men de zaak wat nauwkeuriger volgens de redelijkheid wil onderzoeken, bevonden zal worden, dat zulks geenszins terecht voor kloekheid van het gemoed kan gerekend worden, daar namelijk iemand, vermits hij niet sterk genoeg is om te dragen of zijn eigen zwarigheden en tegenspoeden, of een ander zijn zonde en misdaden, zich zelf gaat doden. Want zulk een gemoed wordt met recht allerzwakst geacht, dat niet dragen kan enig harde dienstbaarheid en zwarigheid van zijn eigen lichaam, of anders enig ijdele en dwaze mening van het gemene volk. Derhalve zodanig gemoed moet men meer en hoger achten, dat een ellendig leven liever draagt dan het vliedt, en hetwelk het menselijk oordeel bijzonder van het gemene volk hetwelk grotendeels in de duisternis der dwaling verstrikt is, weet vanwege het zuivere licht van zijn consciëntie te versmaden en klein te achten. Derhalve, indien men meent, dat zulks uit een kloekmoedig gemoed voort komt, wanneer enig mens zich zelf de dood aan doet, zo zal Cleombrotus bijzonder bevonden worden van zeer kloekmoedig gemoed geweest te zijn; van wie men zei, dat hij, nadat hij gelezen had een zeker boek van Plato waarin deze van de onsterfelijkheid der ziel handelt, zich zelf van boven van een zekere muur geworpen heeft, en dat hij mitsdien uit dit leven verhuisd is tot dat leven, hetwelk hij beter achtte te zijn. Want hem benauwde noch enige ellende, noch enige misdaad, hetzij ware of valse, om welke hij zich zelf uit dit leven zou weggenomen hebben, maar het is alleen de kloekheid van zijn gemoed geweest, die hem bewogen heeft om de dood in te gaan, en mitsdien te breken de zeer zoete banden van het tegenwoordige leven. Dat zulks meer kloekmoedig dan wel behoorlijk van hem is geweest, daarin heeft hem zelfs Plato, wiens schriften hij had gelezen, genoegzaam tot overtuiging en bewijs kunnen zijn; want voorwaar! hij zelf zou vooreerst en voornamelijk zulks gedaan hebben, en daarenboven ook anderen bevolen hebben hetzelfde te doen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

WAARVOOR HET VOORBEELD VAN CATO IS TE HOUDEN, WELKE, NIET KUNNENDE VERDRAGEN DE VOORTGANG VAN DE OVERWINNINGEN VAN CAESAR, ZICH ZELF GEDOOD HEEFT.

Maar, zeggen zij: er zijn velen geweest, die zich zelf gedood hebben, opdat zij niet zouden vervallen in de handen van hun vijanden. Doch hiertegen hebben wij aan te merken, dat wij niet alleen hebben te onderzoeken of zulks gedaan is, maar of het ook behoorde gedaan te worden. Want boven voorbeelden moet men stellen het gezond oordeel en verstand, waarmee ondertussen ook andere voorbeelden bevonden worden overeen te komen, namelijk zodanige, welke zoveel te waardiger zijn, om na te volgen als zij boven andere uitstekend zijn in godsvrucht. Want zulks hebben niet gedaan de Patriarchen, noch de profeten, noch de Apostelen. En het is ook niet zonder reden, want onze Heer Christus zelf, wanneer hij hen, toen zij vervolging zouden lijden, vermaand heeft te vluchten van de ene stad in de andere, had hen ook kunnen vermanen, dat zij zich zelf zouden doden, om niet te komen in de handen van de vervolgers. Derhalve, daar hij zulks noch geboden, noch vermaand heeft, dat namelijk de zijnen op deze wijze uit het leven zouden scheiden, wie hij nochtans beloofd had, wanneer zij van hier zouden scheiden, dat hij de eeuwige woonsteden voor hen zou bereiden, zo besluiten wij vast, ongezien al die voorbeelden, welke de heidenen, die God niet kennen, hiertegen zouden mogen bij brengen, hoe het voor ons, die de enigen waren God eren, klaar en kennelijk is, dat zulks geenszins geoorloofd is. Behalve het voorbeeld van Lucretia, van welke wij vroeger ons gevoelen gezegd hebben, zullen zij niet ligt iemand van aanzien kunnen vinden, door wiens voorbeeld zij zulks zouden kunnen leren en voorschrijven, uitgezonderd alleen het voorbeeld van Cato, die zich zelf gedood heeft: niet zó te verstaan, vermits hij zulks alleen gedaan heeft, maar daarom, vermits hij geacht werd voor een man die geleerd en vroom was, zodat men niet zonder oorzaak meende, dat het wel en behoorlijk van hem kon gebeurd zijn en als nog zou kunnen geschieden, hetgeen hij gedaan heeft. Maar wat zal ik anders zeggen van deze zijne daad, dan hetgeen enige geleerde mannen, zijn vrienden zelfs daarvan gezegd hebben, welke zeer wijs hem afrieden om zulks te doen, oordelende deze daad meer te spruiten uit een zwak dan uit een sterk gemoed. Want hiermee zeiden zij, werd niet betoond enige eerlijkheid, zoekende te vermijden het schandelijke, maar veel meer een merkelijke zwakheid, niet kunnende verdragen de tegenspoed, hetwelk ook Cato met zijn allerliefste zoon genoegzaam heeft te kennen gegeven. Want indien het zo schandelijk was onder de victorie van Caesar te leven, waarom is dan de vader van zijn zoon een aanrader geweest van deze schandelijkheid? En waarom heeft hij hem vermaand alles goeds te willen verwachten van de goedheid en weldadigheid van Caesar? Waarom heeft hij niet veel liever hem gedwongen met hem te sterven? Want indien Torquatus wel en prijselijk heeft gedood zijn zoon, welke buiten zijn bevel tegen de vijand gestreden had, en daarenboven ook de overwinning had behaald; waarom heeft de overwonnen Cato verschoond zijn zoon, zijnde met hem overwonnen, toen hij zich zelf niet verschoonde? Of meent gij, dat zijn vijand overwonnen te hebben buiten bevel, schandelijker was dan zijn overwinnende vijand zonder eer te moeten verdragen? Daarom zeg ik, dat Cato in generlei wijze geoordeeld heeft, dat het schandelijker was onder de overwinnende Caesar te leven, want anders zou hij ongetwijfeld zijn zoon van deze schandelijkheid met zijn vaderlijk zwaard verlost hebben. Wat is er dan geweest? Niets anders dan dat hij zeer lief gehad heeft zijn zoon, wie hij hoopte en wilde dat door Caesar zou gespaard en in het leven gehouden worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

HOE DE CHRISTENEN IN DE DEUGD IN WELKE REGULUS BOVEN CATO GEWEEST IS, BOVENAL UITSTEKEND ZIJN.

Ondertussen echter willen zij, tegen wie wij handelen, geenszins toelaten dat wij boven Cato zullen stellen en verheffen die heilige man Job, welke liever in zijn vlees heeft willen lijden zo vele schrikkelijke ellenden en kwalen, dan zich zelf de dood aan te doen en door middel van die te ontgaan zo vele ellendige pijnen, noch dat wij ook in vergelijking van hem uit onze schriften, die vanwege de grootste aanzienlijkheid van hun auteurs, de hoogste zijn en daarom waard om te geloven, zullen bijbrengen andere heiligen, welke liever hebben willen verdragen de gevangenis en de heerschappij van de vijanden, dan zich zelf te doden. Maar ondertussen nochtans, laat ons uit hun eigen schriften Marcus Regulus verheffen boven deze zelfde Marcus Cato. Voorwaar! Cato heeft nooit Caesar overwonnen, maar door hem overwonnen zijnde, heeft hij hem niet waardig gerekend, dat hij hem onderworpen zou moeten zijn, en om hem nimmer onderworpen te worden, heeft hij liever verkozen dat hij van zich zelf gedood werd. Maar Regulus had reeds de Punische-Afrikaners overwonnen en zelf een Romeins veldoverste zijnde, had hij voor het Romeinse rijk zulk een overwinning behaald, die niet door verlies van burgers droevig was, maar door het verslaan van de vijand prijselijk. Evenwel daarna door hen overwonnen zijnde, heeft hij liever in dienstbaarheid willen staan en hen verdragen dan zichzelf met sterven te onttrekken. Alzo heeft hij bewaard en behouden eensdeels zijn geduld onder de heerschappij van die van Carthago, eensdeels zijn standvastigheid in de oprechte liefde tot de Romeinen; want aan de ene zijde heeft hij zijn overwonnen lichaam niet onttrokken aan de vijanden, en aan de andere zijde heeft hij zijn onoverwonnen gemoed niet onttrokken aan zijn medeburgers. Want voorwaar! dat hij zichzelf niet wilde doden, zulks is niet bij hem geschied uit liefde tot het tegenwoordige leven: dewijl hij zulks kennelijk bewezen heeft, als hij, ter oorzake van zijn belofte en eed, zeer vrijmoedig zonder enige zwarigheid te maken, wedergekeerd is tot zodanige van zijn vijanden, welke hij meer leed met woorden in de Raad aangedaan had dan ooit met wapenen in de oorlog. Zo dan, aangezien die grote versmader van het tegenwoordige leven liever gewild heeft zijn leven te eindigen door allerlei pijnen en smarten, die hem van de razende en woedende vijand zouden mogen aangedaan worden, dan zich zelf om te brengen en te doden, zo heeft hij ongetwijfeld geoordeeld, dat het een gruwelijke misdaad is, dat enig mens zich zelf doodt. En voorwaar, de Romeinen onder al hun prijselijke en deugdshalve vermaarde mannen, zullen niemand ooit nog heerlijker, noch beter kunnen voortbrengen, namelijk zodanig één, dat hem aan de ene zijde niet bedorven heeft de voorspoed (want hij bleef altijd in grote armoede, niettegenstaande zijn vele en grote overwinningen); en aan de andere zijde, dat hem niet kleinmoedig gemaakt heeft zijn tegenspoed, want hij is onbeschroomd weergekeerd tot zijn zwaar einde en verderf. Zo dan naardien de allerkloekste en vermaardste mannen, welke geweest zijn zeer voortreffelijke voorstanders van dit aardse vaderland, en welke geen valse dienaars zijn geweest van de valse Goden, maar geweest zijn allerwaarachtigste eedzweerders bij dezelve, insgelijks die ook hun overwonnen vijanden, volgens het gebruik en het recht van de oorlog, hebben kunnen verslaan, naardien deze, zeg ik, zelf nochtans als zij door de vijand overwonnen waren, niet hebben willen doden of verslaan, en naardien al dezelve, daar zij de dood niet vreesden, liever hebben gehad hun overwinnende heren te dulden en, te dragen, dan zich zelf de dood aan te doen: hoeveel te meer moeten dan Christenen, die de ware God eren, en die zuchten naar het vaderland hierboven, zich zelf van zulk een gruwzame daad onthouden, wanneer de Goddelijke beschikking hen voor een tijd aan hun vijanden onderwerpt, hetzij om hen te beproeven,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

of ook om hen te verbeteren; want in hun nederigheid verlaat hen niet die allerhoogste, die zo nederig om hunnentwil in de wereld is gekomen, hetwelk men des te meer kan vertrouwen, vermits er geen reden is van enige krijgsmacht, of van zodanige krijg, die iemand verbindt om zijn overwonnen vijand dood te slaan.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

HOE DE ENE ZONDE DOOR DE ANDERE NIET BEHOORT VERMEDEN TE WORDEN.

Maar wat is dit voor een boze dwaling, welke de mens overkomt, namelijk dat de mens om zijn vijand, of daarom vermits hij in hem gezondigd heeft, of daarom opdat hij niet in hem komt te zondigen, zich zelf gaat doden, daar hij nochtans zijn vijand zelf, welke in hem zondigt of zou mogen zondigen, niet zou durven doden? Doch zij zeggen: het is te vrezen en men behoort ook zulks te voorkomen, dat namelijk het lichaam, zijnde gesteld onder de onkuisheid der vijanden, het gemoed door de wellusten niet verlokt om in te willigen tot dezelfde zonde; daarom, zeggen zij verder, moet de mens niet om een ander zijn zonde, maar om zijn eigen zonde, eer die door hem bedreven wordt, zich zelf doden. Maar dezen antwoorden wij, hoe zodanig gemoed, dat meer onderworpen is God en zijn wijsheid dan de begeerlijkheid van het lichaam, in generlei wijze, dit zal doen, namelijk dat het zou inwilligen de onkuise begeerlijkheid van zijn vlees, wanneer hetzelve opgewekt wordt door een ander zijn onkuisheid. Voorts indien het een afgrijselijke en verdoemelijke misdaad is, zich zelf als een mens zijnde, te doden, gelijk de waarheid ons kennelijk verklaart, wie zal nog zo dwaas en uitzinnig zijn, dat hij zal zeggen: welaan! laat ons nu zondigen, opdat wij anders bijgeval later niet zondigen. En laat ons nu doodslag doen, opdat wij anders bijgeval later niet vervallen tot overspel. Verder is het ook alzo, dat de ongerechtigheid en boosheid zo verre de heerschappij over ons hebben, dat derhalve niet de onnozelheid en heiligheid, maar veel meer de zonde bij ons verkoren wordt, zo vraag ik of het dan evenwel niet veel beter is te staan in vreze van een toekomstig overspel, dan dadelijk te begaan een tegenwoordige en zekere doodslag? En verder of het toch ook niet beter is, een zonde te begaan, die door ware boetvaardigheid en door berouw kan genezen worden, dan te bedrijven zulk een misdaad, vanwege welke geen plaats van genezende boetvaardigheid overgelaten wordt. Dit verhaal ik vanwege zodanige mannen of vrouwen, welke achten, dat zij zich zelf mogen aandoen zulk een geweld, waardoor zij ter dood geholpen worden, niet om te ontgaan een ander zijn zonde, maar om te vermijden hun eigen zonde, namelijk; opdat zij, wanneer zij opgewekt worden door een ander zijn onkuisheid, niet zouden inwilligen hun eigen boze begeerlijkheid. Ondertussen, verre moet zulks zijn van een Christengemoed, dat op zijn God vertrouwt en zijn hoop op Hem stelt en alleen steunt op Zijn hulp. Middelerwijl indien de ongehoorzaamheid van de begeerlijkheid, welke in onze sterfelijke leden woont, tegen de wet van onze wil uit hun wet als bewogen wordt, en daarenboven, indien in het lichaam van degene die slaapt zodanige beweging buiten alle schulden: hoeveel te meer is die zelfde beweging buiten alle schuld in het lichaam van degenen, die wakker zijn, zulks niet inwilligt!

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN ENIGE ONGEOORLOOFDE DINGEN, DIE HIER EN DAAR BEKEND WERDEN DOOR DE HEILIGEN TE ZIJN GEDAAN, HOE MEN DEZELVE ZAL ACHTEN BEDREVEN TE ZIJN.

Maar zij zeggen verder, er zijn geweest enige heilige vrouwen, die in tijden van vervolging, teneinde de overvallers haar eerbaarheid te ontlopen, zich zelf in een snelstromende rivier geworpen hebben, opdat zij van dezelve weggenomen en gedood zouden worden. En deze zeggen zij, zijn ook op die wijze gestorven, en haar martelaarschappen werden daarenboven in de algemene kerk met een aller vermaarde eerbiedigheid bezocht. Het is waar, en ik durf ook van deze vrouwen niet lichtvaardig iets oordelen of zeggen, want ik weet niet of de goddelijke autoriteit tot zulks de kerk bewogen heeft door enige verborgen geloofwaardige betuigingen, namelijk dat dezelve alzo gaat eren de gedachtenis van die vrouwen; het kan zijn, dat het zo is. Want deze zelfde vrouwen kunnen zulks gedaan hebben, niet juist door menselijke dwaling bedrogen zijnde, maar van God gelast en bevolen zijnde, zodat zij geweest zijn niet dwalende, maar gehoorzamende, gelijk men weet, dat men ook van Simson niet anders behoort te geloven. Want wanneer God beveelt, of zonder enige omwegen zijn bevelen ons inwendig verklaart, wie zal de gehoorzaamheid dan tot misdaad kunnen rekenen? Wie zal de gedienstigheid der godsvrucht kunnen beschuldigen? Maar dit moet men daarom niet te ligt navolgen, en men moet daarom niet denken, dat iemand, welke voorneemt zijn zoon aan God te offeren, dat hij zulks zonder gruwel en misdaad zal doen, vermits Abraham zulks prijselijk gedaan heeft; want een soldaat, wanneer hij gehoorzaam is het bevel van zijn overheid, onder welke hij wettelijk gesteld is, en volgens die een mens doodt, dezelve geenszins door enige wet van zijn volk of stad schuldig is aan doodslag, maar veel meer, indien hij zulks niet doet, schuldig wordt, vanwege de versmading zijns verkregen hevels. Doch het is wat anders, indien hij bij zich zelf en door eigen beweging zulks doet, want dan vervalt hij in de misdaad van het vergieten van mensenbloed. Derhalve vanwege hetwelk hij gestraft wordt, indien hij geen bevel hebbende, zulks doet; vanwege hetzelve zal hij ook gestraft worden, indien hij bevel hebbende, zulks niet doet. Zo dan, indien zulks alzo moet zijn uit kracht van het bevel van de opperste veldoversten, hoeveel te meer dan moet zulks zijn krachtens het bevel van de Schepper. Derhalve, de mens, die hoort dat het niet geoorloofd is zich zelf te doden, mag zulks doen wanneer diegene zulks beveelt, wiens geboden men nimmer moet verachten. Maar hierop moet hij ondertussen zeer naarstig letten, of dit goddelijk bevel niet in onzekerheid wankelt en twijfelachtig staat. Want zoveel ons belangt, wij spreken door het uiterlijke oor. de consciëntie aan, en nemen geenszins aan het oordeel van enige verborgen dingen, want niemand weet wat er verhandeld wordt in de mens, dan de Geest des mensen, welke in hem is. Zo dan dit zeggen wij, dit bevestigen wij, namelijk dat niemand zich zelf de dood moet aandoen, als willende ontgaan enige tijdelijke ellende en zwarigheden, opdat hij niet vervalt in de zwarigheden, welke eeuwigdurend zijn. Insgelijks, dat ook niemand zulks moet doen vanwege een ander zijn zonden, opdat hij zich zelf daardoor niet begint te bezwaren met zijn eigen zonde, daar hij geen besmetting van een ander zijn zonde zou gehad hebben. Voorts: dat ook niemand zulks moet doen, om zij vroegere zonden, dewijl het nodiger is vanwege dezelve, dat men behoudt het tegenwoordige leven, opdat dezelve door boetvaardigheid en berouw mogen genezen worden. En eindelijk, dat zulks, ook niemand doen moet uit begeerte en verlangen naar een beter leven, hetwelk men hoopt na de dood te zullen verkrijgen; dewijl zij het beter leven na de dood niet ontvangen, die schuldig zijn aan hun eigen dood.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

OF MEN, OM DE ZONDE TE VERMIJDEN, ZICH ZELF MAG DODEN.

Maar daar is nog een oorzaak over, van welke ik begonnen ben te spreken, namelijk, dat sommigen menen, dat het nut is, dat iemand zich zelf doodt, te weten daarom, opdat hij niet vervalt in enige zonde, hetzij door de prikkelende wellust of anders door enige harde aandringende pijnen. Indien wij deze reden een plaats willen geven, zal zij ook zover lopen, dat men de mensen, wanneer zij afgewassen worden met het bad van de heilige wedergeboorte en daarover vergiffenis van al hun zonden ontvangen, zal moeten vermanen om zich zelf alsdan bijzonderlijk te willen doden. Want dan is het tijd om alle toekomstige zonden te voorkomen, zo wanneer alle vroegere zonden te niet gedaan zijn. Derhalve indien door zich zelf te doden zulks behoorlijk geschiedt, waarom geschiedt dan niet hetzelfde bijzonder? Waarom is het, dat ieder gedoopte zich zelf verschoont en spaart? Waarom gaat hij zijn bevrijd en verlost hoofd wederom steken in zo vele gevaren van het tegenwoordige leven, daar hij zo ligt vermag alles te vermijden door zich zelf te doden, en naardien er ook uitdrukkelijk geschreven is: ‘die het gevaar lief heeft, vervalt er in’. Waarom worden dan door hem bemind zo vele en zo grote gevaren, of, indien zij niet bemind worden, waarom worden ze dan aangevangen en opgenomen? Waarom blijft hij in dit leven, wie geoorloofd is daaruit te scheiden en te vertrekken? Of zal de dwaze verkeerdheid zo zeer ons hart omkeren en van de ontdekking van de waarheid afkeren, dat namelijk iemand zal menen, om niet te vervallen in een zonde onder de heerschappij van een vijand, die hem gevangen houdt, dat hij zich zelf alsdan mag doden en daarentegen, dat hij behoort in het leven om te verdragen de wereld, welke ieder uur vol is van alle bekoringen, en ook zulke bekoringen als men vreest onder enige Heer en meer andere ontelbare, zonder welke dit leven niet geleid wordt. Ja! wat reden is er, wanneer wij de gedoopte aanspreken om haar te vermanen, hetzij tot de maagdelijke eerbaarheid, of tot de weduwlijke reinheid, of ook zelfs tot de huwelijksgetrouwheid, dat wij met zodanige vermaningen onze tijd verslijten, daar wij een gereder en beter weg hebben, en zodanig een, welke gans vrij is van alle gevaren van zonden, namelijk dat wij een ieder na de pas geschiede vergeving van zijn zonden kunnen vermanen om de dood aan te gaan en die zich zelf aan te doen, opdat wij alzo hen ten eerste gezond en rein de Heere toezenden. Derhalve, indien iemand goed vindt zulks voor te nemen of een ander aan te raden, die is niet alleen dwaas, maar gans razend en uitzinnig; want met welk recht zal men tot de mens zeggen: dood uzelf, opdat gij bij uw kleine zonden geen grotere en zwaardere voegt, terwijl gij toch leeft onder een Heer, die vanwege zijn barbaarse manieren onrein is. Ja! hij kan niet dan met de allerhoogste boosheid zeggen: doodt u zelf en bevrijdt u van al uw zonden, opdat gij niet wederom zulke of veel erger begaat, terwijl gij leeft in een wereld, die zo aanlokkelijk en bekoorlijk is door zoveel onreine wellusten, en welke zo woedend en razend is door zoveel ongeoorloofde en gruwelijke wreedheden, ja, die zo vijandig is door zoveel dwalende twisten en onderlinge verschrikkingen. Zo dan, dewijl zulks ongeoorloofd is te zeggen, zo is het ook voorwaar ongeoorloofd, zich zelf te doden. Want indien het eerste geoorloofd was, zou er ook enige wettige en rechtvaardige oorzaak zijn om aan zich zelf zulks te doen, maar dewijl zulks niet zo is, is er ook geen reden en oorzaak tot het laatste. Zo dan, gij gelovige vrienden van Christus, hebt daarom geen verdriet in uw leven, al is het vaak, dat uw eerbaarheid de vijanden tot spot is geweest. Want gij hebt een grote en waarachtige vertroosting, indien gij een getrouwe consciëntie behoudt, namelijk; dat gij nooit ingewilligd hebt de zonden van hen, aan wie toegelaten is, hun zonden in u te bedrijven.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

DOOR WELK OORDEEL GODS GEDOOGD WORDT, DAT DE WULPSE ONKUISHEID VAN DE VIJANDEN HAAR LELIJKE ZONDEN BEDRIJFT OVER DE LICHAMEN VAN DE EERLIJKEN EN KUISEN.

Maar gij zult mogelijk vragen, waarom zij in zulks gedoogd en toegelaten zijn. Hierop zeg ik, dat de voorzienigheid van de Schepper en regeerder der wereld diep en hoog is, en dat zijn oordelen onbegrijpelijk zijn en zijn wegen ondoorgrondelijk. Middelerwijl echter vraagt in alle getrouwheid uw zielen en onderzoekt aan dezelve of gij niet te eniger tijd bij geval u zelden te hoog verheven hebt vanwege dat heerlijke goed van uw reinheid, eerbaarheid en kuisheid, en of gij ook u zelf derhalve niet te zeer verheugd hebt vanwege het prijzen der mensen, en daarenboven ook anderen hun eer niet benijd hebt. Ik beschuldig u niet van zulks, waarvan ik geen kennis heb, ik hoor ook mede niet wat uw harten, in deze gevraagd zijnde, antwoorden. Maar nochtans, indien uw harten hierop antwoorden, dat het alzo is, wilt u derhalve niet verwonderen, dat gij zulks verloren hebt, waarin gij de mensen gezocht hebt te behagen. En laat het u zo vreemd niet zijn, dat zulks u overgebleven is, hetwelk men aan de mensen niet kan vertonen. Zo dan, indien gij degenen, die in u zondigen, hun zonden niet ingewilligd hebt, zo weet aan de ene zijde, dat Gods hulp bij zijn Goddelijke genade gekomen is, ten einde dezelve in u niet zou verloren worden; en aan de andere zijde, dat de menselijke oneer gekomen is in plaats van menselijke eer, teneinde dezelve voortaan niet te zeer door u zou bemind worden. In beide wilt u troosten, gij kleinmoedige; want aan de ene zijde bent u beproefd, en aan de andere zijde bent u gekastijd. Insgelijks ten aanzien van het ene wordt gij gerechtvaardigd, en. ten aanzien van het andere wordt gij verbeterd. Doch daarentegen indien er enige vrouwen zijn, wier harten, wanneer die gevraagd worden, antwoorden, dat zij zich zelf nooit verhovaardigd hebben vanwege het eerlijke goed of haar maagdelijkheid of weduwschap, of huwelijksreinheid, maar dat zij zich altijd met de nederige gevoegd hebben, en dat zij vanwege de genade Gods met beving zich verheugd hebben, en dat zij niemand misgund hebben de heerlijkheid van gelijke heiligheid en reinheid, en daarenboven, dat zij allen menselijke lof ter zijde gesteld hebben, welke in het algemeen des te groter den mensen placht gegeven te worden naarmate het goed, dat de lof vereist, zeldzamer en minder te vinden is. Alzo dat ze liever gewenst hebben, dat haar getal dagelijks groter zou worden dan dat zij in een klein getal alleen boven anderen zouden uitsteken, Zodanige vrouwen, indien de onkuisheid van de barbaren ook enige van dezelve heeft overweldigd, moeten geenszins murmureren, dat zulks toegelaten werd, noch moeten daarom bij zich zelf denken, dat God geen acht op zulks geeft, dewijl Hij dit toelaat, hetwelk niemand ooit ongestraft begaat. Want er worden sommige zware lasten van de kwade begeerlijkheden door een verborgen tegenwoordig oordeel Gods hier van de mensen afgenomen, en sommige van die lasten worden tot het laatste openbare oordeel opgehouden. Voorts zodanige vrouwen, welke ten beste in haar gemoed overtuigd zijn, dat zij namelijk nooit vanwege het heerlijke goed van haar eerbaarheid een hoogmoedig en opgeblazen hart gehad hebben, en evenwel in haar vlees het geweld en de verkrachting van haar vijanden hebben moeten lijden, zij hebben mogelijk een heimelijke en verborgen zwakheid gehad, welke tot opgeblazenheid van hoogmoed zou geleid hebben, indien zij deze van haar nederigheid in die gemene verwoesting, te boven gekomen waren. Derhalve, gelijk sommigen door de dood weggerukt zijn, opdat de gemene boosheid niet zou verkeren haar verstand, alzo is er iets door geweld van zodanige vrouwen weggenomen, opdat haar voorspoed niet zou veranderen en bederven haar nederigheid en ootmoed. Zo dan, op welke wijze gij zulks neemt, hetzij van zodanige vrouwen, die vanwege haar vlees, vermits zij niemand zijn schandelijke

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

aanrakingen geleden hadden, hoogmoedig geweest zijn, of van zodanige, welke mogelijk hoogmoedig hadden kunnen worden, indien zij door het geweld van de vijanden niet aangetast waren, van geen van beiden is weggenomen haar eerbaarheid, maar beiden zijn zij vermaand tot ootmoed: want belangende de eerste, werd in dezelve zeer verbeterd de hoogmoed, die in haar woonde, en belangende de andere, in dezelve werd voorgekomen de hoogmoed, die in haar was nakende en aanstaande. Daarenboven schijnt het ook, dat men niet behoort te verzwijgen hoe sommige vrouwen die zulks geleden hebben, bij zich zelf mogelijk gedacht hebben, dat het goed der eerbaarheid behoort geacht te worden onder de lichamelijke goederen, en dat het de mensen gestadig bijblijft, indien namelijk het lichaam niet aangeroerd wordt met iemands onkuise genegenheid, zodat zij geenszins daarentegen verstaan, hoe hetzelve alleen gelegen is in de enige van God bijgestane en geholpene sterkte van onze wil, ten einde alzo beide, het lichaam en de geest heilig zijn; noch dat zij ook daarenboven verstaan dat het zodanig goed is, hetwelk tegen wil en dank van het gemoed niet kan weggenomen worden, welke dwaling door middel van deze haar zwarigheid haar mogelijk weggenomen is. Want als zij beginnen te bedenken met welke consciëntie zij God gediend hebben, en daarenboven naardien zij vanwege haar ongekrenkt geloof zulks van God niet kunnen gevoelen, hoe hij haar, welke Hem alzo dienen, en Hem gestadig aanroepen, enigszins zonde kunnen verlaten, zo is het, dat zij aan de ene zijde wel niet kunnen betwijfelen hoezeer de eerbaarheid Hem behaagt, maar aan de andere zijde volgt daaruit ook, dat hij geenszins zou toegelaten hebben, dat zulks aan zijn heiligen zou overkomen zijn, indien daardoor had kunnen verloren gaan haar heiligheid, welke hij haar gegeven heeft en welke hij in haar bewerkt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

WAT HET HUISGEZIN VAN CHRISTUS DE ONGELOVIGEN MOET ANTWOORDEN ALS ZIJ HETZELVE VERWIJTEN, DAT CHRISTUS IN DE WOEDENDE RAZERNIJ VAN DE VIJANDEN HET NIET VERLOST HEEFT.

Zo dan het gehele huisgezin van de opperste en ware God heeft zulke vertroostingen, welke niet bedrieglijk zijn, en welke niet gegrond zijn op de hoop van enige wankele en vergankelijke dingen, en daarenboven heeft het ook zodanig tijdelijk leven, dat geenszins te verachten is, in hetwelk hij geleid en onderwezen wordt tot het eeuwige; voorts: gebruik, evenals die buitenlands is, deze aardse goederen, en stelt geen lust noch behagen in dezelve. Eindelijk door de tegenspoeden, welke dezelve heeft, wordt dezelve of beproefd, of verbeterd. Ondertussen zij, die met hun vroomheid spotten en tot hen zeggen, wanneer zij misschien in enig tijdelijk kwaad en in tegenspoed vervallen zijn: waar is nu hun God? Laat zij zelf zeggen waar hun goden zijn als zij dergelijke zwarigheden lijden en onderworpen zijn, om welke te ontgaan zij hun eren, of ook dagelijks leren, dat men hen behoort te eren. Doch het huisgezin van Christus antwoordt: mijn God is overal tegenwoordig, overal ook geheel en nergens besloten. Overigens wanneer Hij mij door tegenspoed bezwaart, zo is het, dat Hij óf mijn gerechtigheden beproeft, of mijn zonden kastijdt, zodat hij mij het eeuwige loon voor het godzalig verdragen van de tijdelijke tegenspoeden geeft. Maar gij, wie zijt gij, met wie te spreken nauwelijks betamelijk is van uw Goden, hoewel te minder van mijn God, welke schrikkelijk en wonderbaar is over alle Goden, want alle Goden van de volken zijn afgoden, doch de Heere heeft de Hemel gemaakt. (Psalm 96:4)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 30.

HOE ZIJ, WELKE OVER DE TIJDEN VAN DE CHRISTENEN KLAGEN, ZODANIGE MENSEN ZIJN, WELKE ANDERS NIET ZOEKEN DAN DAT ZIJ ZOUDEN MOGEN BLOEIEN IN ZODANIGE VOORSPOED, WELKE SCHANDELIJK EN BESCHAMEND IS.

Derhalve indien thans die Scipio Nasica, leefde eertijds uw hogepriester, die de ganse raad ten tijde van de grote schrik der Punische oorlogen (alzo men een allervroomst man en boven anderen uitstekend, zocht tot het inhalen van de Phrigysche godsdienst) verkoren heeft, indien die man, zeg ik, wiens aangezicht gij nu niet eens zou durven aanschouwen, thans nog leefde, voorwaar hij zou u merkelijk van zodanige onbeschaamdheid weerhouden en bestraffen. Want waarom is het, wanneer gij met tegenspoed benauwd wordt, dat gij klaagt over de tijden der Christenen? Anders nergens om, dan overmits gij uw overdadigheid in alle vrijheid wilt oefenen en dien vervolgens, wanneer alle moeilijkheid en zwarigheid van tegenspoed weggenomen waren, geheel wilt wegvloeien in alle verdorvenheden der manieren. Want het is daarom niet, dat gij vrede wilt hebben en in alle dingen overvloedig zijn, opdat gij namelijk deze goederen eerlijk zou gebruiken, dat is nederig, sober, matig en godzalig, maar het is daarom, opdat men ontelbare vergaderingen van wellusten met dolle en uitzinnige verkwistingen zouden mogen verkrijgen, zodat in tijden van welvaart en voorspoed daarover zodanig kwaad groeit in de manieren, welke dikwijls erger en schadelijker zijn dan het uitzinnig razen en woeden van de vijanden. Derhalve die Scipio, uw opperste priester, welke door het oordeel van de ganse Raad voor de allervroomsten verklaard is, deze bezorgd en bevreesd zijnde, dat u zodanige ellende en zwarigheid zou overkomen, heeft, nooit gewild, dat de stad Carthago, welke tegen het Romeinse rijk haar hoofd opstak, zou vernield en verwoest worden. Alzo toen Cato stemde, dat men Carthago zou uitroeien en verdelgen, heeft hij hem wedersproken, gevende voor reden, dat de vrijheid van alle zorgen en bekommernissen hun niet diende, en dat hij dezelve vreesde als de grootste vijand van de zwakke gemoederen van het Romeinse volk, zodat hij de gestadige vrees en verschrikking even zo nodig voor de burgers hield, als hij voor hen, zijnde als wezen, een bekwaam voogd en voorstander nodig beschouwde. En in zijn mening is hij ook niet bedrogen, want met de daad en bevinding is genoegzaam betoond en bewezen hoe waarachtig hij zulks gezegd had. Want als Carthago te niet gedaan en geheel geslecht was, en dientengevolge ook die grote schrik van de Romeinse republiek uitgeblust en verdorven was, is later door middel van haar grote voorspoed, vrede en welvaart zeer veel en groot kwaad ontstaan en gevolgd, want haar eendracht is terstond geheel verbroken en vernietigd, eerst door wrede en bloedige beroerten en muiterijen, en daarna door vele zware burgeroorlogen, zodat onder hen grote nederlagen geleden zijn, veel bloed vergoten werd en daar benevens dat hun woedende wreedheid zo ontstoken is geweest met begeerte van elkander te verbannen en te beroven, dat dezelfde Romeinen, welke ten tijde van de oprechte eenvoudigheid van hun levens voor het kwaad van hun vijanden bevreesd waren, later nadat zij de vorige oprechtheid verloren hadden, veel meer wreedheid van hun eigen medeburgers hebben moeten lijden dan ooit te voren De begeerte van de heerschappij alzo, welke onder andere gebreken van het menselijke geslacht zeer groot was bij het Romeinse volk, heeft daarna de overhand gehad alleen onder weinig machtigen, zodat die alle andere burgers ten laatste vertreden en vermoeid hebben; eindelijk werden ook zij door heerszucht onder het juk van de dienstbaarheid gebracht.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 31.

DOOR WELKE TRAPPEN EN MIDDELEN DE BEGEERTE VAN HEERSCHAPPIJ IN DE ROMEINEN ALLENGS HOGER GEKOMEN EN VERMEERDERD IS.

Want deze zelfde begeerte van heerschappij, wanneer kon die anders ophouden in de hovaardigste gemoederen, dan zo wanneer dezelve door vervolgende opklimming van verscheidene hoogheden en eer tot de Koninklijke macht gekomen was? Middelerwijl tot deze achtereenvolgende opklimmingen zou daar nimmermeer enige lust geweest zijn, tenzij de eergierigheid de overhand gehad had. En de eergierigheid kon ook geenszins de overhand hebben, of het moest zijn onder zodanig volk, dat beide door gierigheid en door overdaad bedorven was. Nu, het volk is gierig en daar benevens dartel en overdadig geworden door grote weelde en voorspoed, welke die Nasica zeer voorzichtig oordeelde dat men behoorde voor te komen en te vermijden, als hij namelijk niet wilde verdelgd en verwoest hebben de allergrootste, sterkste en rijkste stad van de vijanden, teneinde door middel van gestadige vrees de dartele en kwade wil in hen zou mogen betoomd en ingehouden worden, en wanneer de kwade wil gebreideld en ingehouden werd, twijfelde hij niet of de overdadigheid zou daardoor belet worden, en wederom indien de overdadigheid bedwongen was, dat dan ook de gierigheid geenszins de overheid zou hebben. En eindelijk al deze gebreken geweerd en uitgesloten zijnde, twijfelde hij niet of de deugd, welke alleen nuttig en dienstig was voor de stad, zou bloeien en toenemen en alzo zou ook de vrijheid welke zeer wel met de deugd overeenkomt, gestadig bij haar blijven. Insgelijks hieruit had het ook zijn oorsprong, en uit deze allervoorzichtigste liefde van zijn vaderlands kwam het voort, dat uw opperste priester, welke van de raad van die tijd zonder enig verschil van stemmen als de allervroomste man verkoren is, dat die zelfde zeg ik de Raad, die voornam een zekeren schouw of speelhof met zitbanken te maken, van zodanig voornemen teruggehouden heeft en hen met een zeer treffend vertoog onderricht, dat zij geenszins zouden toelaten dat de dartelheid der Grieken zou insluipen onder de voortreffelijke en mannelijke manieren van hun vaderland, en dientengevolge dat zij geenszins tot belediging en verzwakking van de Romeinse vroomheid zou inwilligen enige buitenlandse boosheid en ongeschiktheid. En voorwaar! hij heeft door zijn aanzien zoveel vermocht, dat die wijze en voorzichtige Raad bewogen zijnde door zijn redenen, van die tijd af ook in de toekomst verboden heeft zodanige schouwtrappen en banken op te richten, welke zij alleen voor een zekere tijd toen opwierpen, en welke de stad in het aanschouwen van die spelen begonnen was te gebruiken. Zo dan, dit alzo zijnde, met welk een vlijt en ijver zou die zelfde man zelfs de toneelspelers geweerd hebben, indien hij namelijk had durven weerstaan het aanzien degenen welke hij meende Goden te zijn, welke hij nochtans niet verstond dat schadelijke geesten waren, of indien hij zulks verstond, zo meende hij, dat men de Goden meer behoorde te verzoenen dan te versmaden. Want toen was de Heidenen nog niet geopenbaard de leer van hierboven, die door het geloof het hart reinigt, en welke ‘s mensen genegenheid verandert, om met een nederige godzaligheid te omhelzen alle hemelse en boven-hemelse dingen, en welke eindelijk de mens verlost van de heerschappij der hovaardige geesten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 32.

VAN DE INSTELLING DER TONEELSPELEN.

Middelerwijl nochtans wilt aanmerken, gij die van zulks niet weet, en wilt met uw verstand hierop acht geven, gij die u zelf veinst alsof gij geen kennis van dit alles had: gij allen tezamen, zeg ik, die, verlost zijn van zodanige Heeren, tegen uw verlosser murmureert. Want aangaande uw toneelspelen, welke anders niet zijn dan beschouwingen van alle schandelijkheden en vuile lichtvaardigheden, en daar benevens, welke anders niet zijn dan ongebondenheid aller ijdelheden, dezelve zijn niet door de verdorvenheden van de mensen, maar door de bevelen van uw goden ingesteld, zo dat het met recht verdraaglijker en beter zou zijn, dat gij die genoemde Scipio goddelijke eer aan deed, dan dat gij zodanige Goden eert. Want deze Goden zijn geenszins beter geweest dan hun Priester. Gij toch, wilt nog eenmaal verstaan, indien uw gemoed, dat dronken en doorweekt is van alle dwalingen, welke het zolang ingezogen heeft, u toelaat enige gezonde rede te verstaan: want uw goden hebben u gelast, dat gij hun vermakelijke toneelspelen zou vertonen, om daardoor te doen ophouden de pest en andere besmettelijke ziekten der lichamen. Uw Priester daarentegen, om te voorkomen de pest en besmetting van de zielen, heeft u verboden het oprichten van tonelen. Kies nu, wie van beide gij zult eren, indien gij door enig licht van het verstand de ziel hoger acht dan het lichaam. En voorwaar! die besmettelijke pest der lichamen is niet opgehouden, omdat bij dit strijdbare volk, dat te voren alleen gewend was aan de Circenische spelen, ingeslopen is de vermakelijke razernij van het toneelspel. Want de listigheid van de boze geesten, welke voorzag dat de pest evenwel op zijn behoorlijke tijd zou ophouden, heeft bij die gelegenheid gezocht wat anders in te voeren, namelijk een veel erger pest, waarin hij zich verheugd, te weten, niet voor de lichamen, maar voor de zielen, welke pest de gemoederen van deze ellendige mensen met zulke duisternis verblind, en met zulke gruwelijke lelijkheid onteerd heeft, dat zelfs tegenwoordig na de verwoesting van de stad Rome (hetwelk mogelijk ongelooflijk zal geacht worden, indien het van onze nakomelingen gehoord wordt), al diegenen, welke met de pest bevangen zijn, en welke van daar ontvluchtende, te Carthago gekomen, nu niet anders doen dan dagelijks elk om strijd in de speelhoven hun razende dolheid vertonen om de toneelspelers aldaar te aanschouwen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 33.

VAN DE GEBREKEN VAN DE ROMEINEN, WELKE DOOR DE VERWOESTING VAN HUN VADERLAND NIET VERBETERD ZIJN.

O uitzinnige zinnen en gemoederen, wat is dit toch een dolle razernij, dat gij, daar al de Oosterse volken treuren, en daar de grootste steden in de afgelegen hoeken van het aardrijk haar rouw en droefheid betonen, de Speelhoven bezoekt, naar dezelve toeloopt en ze vult, en derhalve veel uitzinniger dingen bedrijft dan daar ooit geweest zijn. Voorwaar! deze smet en pest van de zielen, deze verwoesting van alle vroomheid en eerbaarheid vreesde van uwentwege die Scipio, toen hij verhinderde en verbood, dat men schouw- of speelhoven zou timmeren en oprichten; en toen hij ook zag, dat gij door weelde en voorspoed ligt zou bederven en te niet komen, en eindelijk, wanneer bij geenszins daartoe wilde verstaan, dat gij vrij en buiten alle zorg van de schrik van de vijanden zou wezen. Want hij kon niet begrijpen, dat de Republiek, bij het verval van goede zeden, ooit kon vaststaan en gelukkig blijven. Maar in u heeft meer kracht en aanzien gehad, hetgeen de boze geesten, u misleidende, hebben geraden, dan dat de wijze en voorzichtige mensen u hebben ontraden en u zijn voorgekomen. En hiervan komt het, dat gij niet wilt dat het kwaad hetwelk gij doet, u zal toegeëigend worden, maar het kwaad dat gij lijdt, dat ontziet gij niet, toe te eigenen aan de tijden van de Christenen. Derhalve in uw verzekering vanwege de vijanden zoekt gij niet een vreedzame en geruste Republiek, maar gij zoekt overdadigheid en dartelheid in alle zorgeloosheid en ongestraft te mogen oefenen, zodat gij verkeerd en bedorven zijnde door voorspoed, zelfs nu niet kunt verbeterd worden door tegenspoed. Derhalve wat zijt gij voor mensen? De genoemde Scipio wilde, dat gij in gestadige vrees en schrik zou zijn vanwege de vijand, opdat gij niet te eniger tijd in overdadigheid zou wegvloeien, maar gij tegenwoordig zelfs van de vijand verjaagd en verdreven zijnde, hebt uw dartele overdadigheid niet kunnen inhouden of bedwingen, zodat gij het nut der straf geheel hebt verloren, zijnde de ellendigste geworden en de allerbooste gebleven. Dat gij in het leven gebleven zijt, is een genade Gods, welke door u te behouden, u vermaant, dat gij behoort verbeterd te worden door ware en oprechte boetvaardigheid. Want Zijn goedheid is zodanig jegens u geweest, dat Hij u, ondankbare mensen, deze weldaad gedaan heeft, dat gij óf onder de naam van Zijn dienstknechten, óf in de plaatsen van Zijn Martelaren en getuigen ontkomen zijt de handen van uw vijanden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 34.

VAN DE GOEDERTIERENHEID GODS, WELKE DE VERWOESTING VAN DE STAD ROME GEMATIGD HEEFT.

Men zegt van Romulus en Remus, dat zij een geheiligde toevluchtplaats en vrije berging ingesteld hebben, opdat ieder, die aldaar vluchtte, van alle beschadiging en straf vrij zou zijn, hetwelk zij deden om te dienen tot een middel, waardoor zij een grote menigte mensen zouden kunnen bijeen krijgen en alzo hun stad zouden mogen bevolken. Voorwaar een bewonderenswaardig voorbeeld, alzo het geschied is ter ere van Christus. Want even zulks hebben tegenwoordig verordineerd de verwoesters van de stad, hetwelk te voren ingesteld hadden de stichters en opbouwers dezelve. Doch een groter zaak is dit, want zij hebben zulks gedaan opdat het getal van de burgers zou vermeerderd worden; maar deze hetzelfde doende, hebben zulks gedaan opdat een grote menigte hun vijanden zou mogen behouden en verschoond worden. Deze en meer andere dergelijke dingen, welke iemand overvloediger en bekwamer zou kunnen bijbrengen, kan bij gelegenheid het huisgezin van onze Here Jezus Christus en het buitenlandse burgerschap van Koning Christus, zijn vijanden antwoorden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 35.

VAN DE HEIMELIJK VERBORGEN KINDEREN, WELKE DE KERK HEEFT ONDER DE GODDELOZEN, EN VAN DE VALSE CHRISTENEN, DIE BINNEN DE KERK ZIJN.

Ondertussen nochtans heeft dit burgerschap van Jezus Christus te bedenken, hoe zelfs onder hun vijanden nog velen schuilen, die eindelijk hun medeburgers nog zullen worden. En laat dezelve hun arbeid en hun aanspraak aan hen niet onnut of te vergeefs achten, uit oorzaak dat ze de vijand zó lang draagt tot de tijd komt van de laatste verklaring en belijdenis. Insgelijks ditzelfde burgerschap Gods zolang het buitenlands is in de wereld, heeft binnen zich ook zulke lieden, welke er mee verenigd zijn door de gemeenschap der Sacramenten, van welke sommige in het verborgen en anderen in het openbaar zijn. Deze ontzien zich niet, tezamen met de vijand te murmureren tegen God, wiens Sacrament zij dragen en daarom is het, dat zij met dezelve op de speelhoven gaan en vervallen nu weer met ons de kerken. Doch van de verbetering van sommige dezelve moet men daarom des te minder de moed verloren geven, omdat zelfs onder de openbare vijanden gepredestineerde vrienden verborgen zijn, welke alsnog niet alleen ons, maar ook zich zelf onbekend zijn. Want deze twee steden zijn in deze wereld als door elkaar gevlochten en vermengd, hetwelk zolang duren zal, totdat zij in het laatste oordeel zullen gescheiden worden. Derhalve van beide deze steden opgang en voortgang en behoorlijk einde, zal ik alles wat ik nodig acht te zeggen, zoveel God mij Zijn genade zal geven, verhalen en verklaren tot eer en verheerlijking van de stad Gods, welke door de vergelijking met haar tegendeel des te klaarder zal uitsteken en lichten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 36.

VAN WELKE ZAKEN MEN HEEFT TE SPREKEN IN DE VOLGENDE VERHANDELING.

Enige dingen heb ik nog te zeggen tegen hen, die de nederlagen en verwoestingen van de Romeinse republiek aan onze religie te laste leggen, uit oorzaak, gelijk zij zeggen, dat zij verhinderd zijn aan hun Goden te offeren. Insgelijks moet ik ook verhalen welk kwaad hen evenwel had kunnen overkomen, en daarenboven hoe hen genoeg zal schijnen dat kwaad, hetwelk hun stad geleden heeft, of ook hun provinciën die tot hun rijk behoorden eer hun offeranden verboden waren, welk kwaad alles tezamen zij buiten twijfel ons ook zouden toeschrijven, indien onze religie toen bij hen in het openbaar bekend geweest was, en dientengevolge onze religie hen verhinderd en weerhouden had van hun onheilige heiligheden en Godsdiensten. Daarom moet ik ook aantonen, hoe hun manieren zijn geweest, en waarom de ware God, in wie zijn macht alle Rijken zijn, hun verwaardigd heeft te helpen tot opkomst van hun Rijk, en hoe hen in het geheel niet geholpen hebben diegene, welke zij menen Goden te zijn; ja veel meer hoe zij met hun liegen en bedriegen hun zaken veracht en geschaad hebben. Eindelijk zal daar gehandeld worden tegen hen, die, niettegenstaande zij met zeer klare redenen weerlegd en overtuigd zijn, evenwel staande willen houden, dat men de Goden behoort te eren niet om enig profijt in dit leven, maar om zodanig nut, dat na de dood zal zijn. Welke verhandeling, zoals ik meen, veel zwaarder zal zijn en daar benevens ook waardiger enige hoger aanmerking en onderzoeking, zodat men alhier van node zal hebben te handelen tegen de filosofen, niet zodanige, welke van de gemene hoop zijn; maar tegen hen, welke onder hen in vermaardheid van eer de heerlijkste zijn, en daar benevens in vele dingen eens zijn met ons gevoelen: zodat wij zullen hebben te spreken van de onsterfelijkheid van de ziel, en hoe de ware God de wereld geschapen heeft, voorts ook van Zijn voorzienigheid door welke Hij al het geschapene regeert. Maar aangezien men hen ook in zulke dingen, die zij tegen ons gevoelen, behoort te weerleggen, zo is het, dat wij ook aangaande deze dienst niet in gebreke moeten blijven, zodat wij naar de kracht, die God ons zal meedelen, de weerleggingen der goddelozen zullen weerleggen, opdat wij alzo behoorlijk mogen voorstaan de stad Gods, insgelijks de ware godzaligheid en de oprechte dienst van God, waarin alleen onze waarachtige en eeuwige gelukzaligheid beloofd wordt. Laat dit dan het einde zijn van dit eerste stuk, opdat wij daarna mogen aanvangen, hetgeen wij voorts voorgenomen hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 2.

Aan Marcellinus.

Hoofdstuk 1.

VAN DE MANIER DER ONDERHANDELINGEN MET DE WEERSPREKERS, WELKE MEN NOODWENDIG TEGEN HEN MOET GEBRUIKEN.

Bijaldien het zwak gevoel van de menselijke onderhandelingen niet openlijk durft weerstaan de allerklaarste reden der waarheid, en daarentegen bijaldien de zaken zó stonden, dat de mensen graag en gewillig hun krankheid voegden onder de gezonde leer als onder een medicijn, tot tijd en wijle, dat zij door Goddelijke hulp, (welke het geloof der Godzaligheid verkrijgt) genezen worden: voorwaar! er zou geen lange rede nodig zijn om iedere dwaling en valse mening te weerleggen voor zodanige, namelijk die wél voelen, en hun voelen met genoegzame woorden uitdrukken. Maar nu, terwijl dit de meeste en grootste ziekte is van vele dwaze en onwijze gemoederen, dat zij hun onverstandige en onvernuftige bewegingen, zelfs nadat er volkomen reden gegeven is, nl. zodanige als de ene mens de andere schuldig is, dat zij dezelfde zeg ik, hetzij door al te grote blindheid, waardoor men zelfs klare en openbare dingen niet ziet, hetzij door een harde hardnekkigheid, waardoor men ook zulks wat men ziet, niet wil lijden of verdragen, evenals de rede en de waarheid zelf voorstaan; zo is het, dat wij ook noodzakelijk in het brede moeten verhandelen zelfs klare dingen, niet alleen om aanschouwd te worden van hen, die dezelfde niet zien, maar ook om de tastende en knipogende dezelfde zo voor te dragen, dat zij enigszins van door hen mogen gevoeld worden. Intussen, wat mate en einde zal er zijn van gesprekken en onderhandelingen, indien wij menen, dat men altijd hen, die antwoorden, weer zal antwoorden. Want deze mensen zijn zodanig, dat zij of niet kunnen verstaan wat er wordt gezegd of zij zijn zo hard door de boosheid van hun gemoed, dat, al is het, dat zij zulks verstaan, zij evenwel zich niet willen onderwerpen. Hierop antwoorden zij gelijk daar geschreven is en spreken boosheid, en blijven altijd ijdel zonder vermoeid te worden, welke tegenspraak, indien wij zo dikwijls willen weerleggen als zij voorgenomen hebben met een stout voorhoofd zelfs daarnaar niet te vragen wat zij zeggen, als zij slechts enigszins onze onderhandelingen mogen weerspreken. Voorwaar! u zult daaruit zien en bekennen, dat zulks een oneindige moeite was, en daarnevens een arbeid, welke heel ellendig, onvruchtbaar en te vergeefs was. Daarom mijn lieve zoon Marcellinus! zou ik niet graag u of anderen, welke deze mijn arbeid om de liefde van Christus wil nuttig en overvloedig van dienst kan zijn, tot zulke rechters van mijn schriften hebben, dat u altijd, wanneer u hoort dat tegen hetgeen u leest, iets gesproken wordt, enig nieuw antwoord van mij zou willen eisen, opdat niet geschiedt, dat zodanige mensen eindelijk gelijk worden aan die vrouwen, van welke de Apostel vermaant, zeggende: (2 Timotheus 3:7) hoe zij altijd leren en nimmermeer tot de kennis der waarheid komen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

KORT VERHAAL VAN HETGEEN IN HET EERSTE BOEK VERHANDELD IS.

In het voorgaande boek, toen ik begon te handelen van de stad Gods, bij welke gelegenheid dit hele werk door Zijn hulp bij de hand genomen is, is mij allereerst in de zin gekomen om te beantwoorden diegenen welke al deze oorlogen, waardoor de wereld beroerd werd, en bijzonder onderscheiden verwoestingen van de stad Rome door de Barbaren (Gothen) aan de Christelijke religie ten laste leggen uit oorzaak, dat zij door dezelfde belet zijn met hun boze offeranden de duivel te dienen, daar zij veelmeer behoorden te bedenken dit Christus toe te schrijven, nl. dat de Barbaren om Zijn naam tegen de orde en het gebruik van de oorlog de plaatsen van de ware godsdienst en de allergrootste kerken hun vrij vergund hebben om aldaar te mogen vluchten, ja dat zij in velen de behoorlijke godsdienst, die Christus toekwam, niet alleen de oprechten, maar ook zulken, die door vrees versierd werden, zo geëerd hebben, dat zij geoordeeld hebben tegen hen al datgene ongeoorloofd te zijn, wat anders volgens het recht van de oorlog geoorloofd was. Ondertussen is vanwege zulks de vraag geworden waarom de goddelozen en ondankbaren ook deze Goddelijke weldaden deelachtig zijn geweest, en waarom ook al die zware en harde dingen, welke aldaar vijandelijk bedreven zijn, beide de godzaligen en de goddelozen tegelijk getroffen hebben. (Dit is, zegt Plutarchus, de voornaamste vraag van die filosofen geweest, welke ontkenden, dat de wereld door de voorzienigheid Gods geregeerd wordt.) Welke vraag alzo zij zich in vele dingen in deze wereld uitbreidt, hetzij óf in de dagelijkse weldaden Gods, óf ook in de straffen en nederlagen der mensen, zo is het dat dezelfde, uit oorzaak dat beide deze dingen zowel diegenen die wél leven als degenen die kwalijk leven, zonder onderscheid in het gemeen overkomen, vele mensen grotelijks bekommeren en bezwaren. Daarom is het, dat ik naar gelegenheid van mijn voorgenomen werk, bij deze zaak ook wat lang gestaan heb, bijzonder daarom, opdat ik voornamelijk zou mogen troosten de heilige vrouwen, en haar die godzalig en eerbaar zijn, met name zodanige, in welke van de vijanden zulks bedreven is, dat haar pijn van schaamte aangebracht heeft, hoewel het de standvastigheid van haar eerbaarheid niet benomen heeft, zodat zij derhalve zich niet behoefden te bedroeven vanwege haar leven, alzo daar bij haar geen reden was om bedroefd te kunnen zijn vanwege enige boosheid. Daarom heb ik ook een weinig gesproken en verhandeld tegen hen, welke met een onbeschaamde dartelheid gaan lasteren en bespotten de Christenen, zijnde in die gemene moeilijkheden en tegenspoeden, en daarenboven welke zich ook niet ontzien te spotten met de reine schaamte der verootmoedigde vrouwen, niettegenstaande dezelfde voor eerbaar en heilig bekend zijn. Daarna heb ik bewezen tegen dezelfde, hoe zij zelf allerboost en allerongeschiktst zijn, en hoe zij verre ontaard en afgeweken zijn van die Romeinen zelf, wier ontelbare heerlijke daden zozeer geprezen en met zo eerlijke gedachtenis van schriften beschreven zijn, ja dat zij genoegzame heftige vijanden van hun eer geworden zijn; zodat zij de heerlijke stad Rome, die door de gestadige zorg, vlijt en arbeid van hun voorouders opgebouwd en verheerlijkt is, erger gemaakt hebben, terwijl zij stond dan toen zij verwoest werd. Want in haar verwoesting zijn alleen vervallen de stenen en houten; maar in haar leven is alles vervallen, niet alleen de sterkten der muren, maar ook de sterkten en rechte versierselen der manieren, zodat hun harten met gruwelijker begeerlijkheden gebrand hebben dan de huizen der stad door de vlammen van het vuur. Zo dan, met dit te verhandelen, heb ik het eerste Boek geëindigd. Ondertussen heb ik voorgenomen te verhandelen, welke tegenspoeden en rampen deze stad geleden heeft van haar oorsprong af, zo bij zich zelf als in de provinciën en landen, die onder haar stonden, welk een en ander zij ongetwijfeld ook aan de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Christelijke religie te laste zouden leggen, indien het geweest was, dat toen de Evangelische leer tegen hun valse en bedrieglijke Goden onder hen was gepredikt geworden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

WELK KWAAD DEN ROMEINEN OVERGEKOMEN IS TOEN ZIJ DE GODEN EERDEN NL. EER DE CHRISTELIJKE RELIGIE ONDER HEN TOENAM.

Doch u zult denken, terwijl ik dit alles verhaal, dat ik spreek en handel tegen de ongeleerden, uit wier ongeleerdheid en groot onverstand ook dit spreekwoord voortgekomen is:

'De regen blijft achter en houdt op, uit oorzaak van de Christelijke naam en religie'. (Goddeloos en lasterlijk spreekwoord, waarvan Tertulianus en Cyprianus ook gewagen. Indien de Tiber over de muren loopt, indien de Nijl niet over het veld stroomt, indien de aarde beeft, indien er sterfte en dure tijd is, straks legt men zulks aan de Christelijke religie te laste, en men roept: weg met de Christenen! voor de leeuwen!) Ondertussen zijn er ook enigen onder hen, die in de vrije geleerdheid opgetogen en onderwezen zijn en die ook de geschiedenis beminnen, door welke zij dit alles te weten kunnen komen. Zij veinzen evenwel, alsof zij zulks niet wisten, teneinde zij de menigte der ongeleerden des te vijandiger tegen ons mogen maken, en met name arbeiden zij hiertoe om het gemene volk wijs te maken, hoe al die nederlagen en moeilijkheden alleen geschieden uit oorzaak van de Christelijke naam, die met een wijdlopend gerucht en een zeer heerlijke naam tegen en boven al hun Goden overal zich verspreidt en uitbreidt. Maar hiertegen zeg ik, dat zij met ons eens willen overleggen met welke zwakheden en hoe menigmaal het Romeinse Rijk tevoren bezwaard en verwoest is geweest, nl. eer Christus in het vlees gekomen was, en eer Zijn naam met zulk een heerlijkheid, welke zij tevergeefs hem misgunnen, de volken is bekend gemaakt, en vermaan hen verder, dat zij in de verhaalde moeilijkheden hun Goden voorstaan indien zij kunnen, want zij eren hun Goden daarom, opdat hun dienaars zodanige moeilijkheden niet zouden lijden, of onderworpen zijn, hetwelk zij nu enigszins schijnen te verschonen uit oorzaak, dat, bijaldien zij iets derhalve nu lijden, zij dat later aan ons willen toegeschreven hebben. Maar waarom hebben de Goden toegelaten, dat hun dienaars overgekomen zijn zodanige dingen als ik verhalen zal, nl. eer de verklaarde naam Christus hen in den weg was, en eer dezelfde hun offeranden belette?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

HOE DE DIENAARS DER GODEN VAN HUN GODEN NOOIT ENIGE ONDERWIJZING DER DEUGD ONTVANGEN HEBBEN, EN HOE ZIJ IN DE BEDIENING VAN HUN GODSDIENSTEN EN OFFERANDEN ZEER SCHANDELIJKE DINGEN GEDAAN HEBBEN.

Vooreerst heb ik hier te vragen, waarom hun Goden geen zorg hebben willen dragen en orde stellen, dat zij in hun gemene omgang des levens zulke allerbooste en ongeschiktste manieren ónder elkaar niet zouden hebben. Want aangaande de ware God, deze heeft met recht hen, van wie Hij niet geëerd wordt, klein geacht en is hen voorbij gegaan. Zo dan, die Goden, van wier godsdienst de allerondankbaarste mensen klagen dat zij weerhouden worden, waarom hebben zij hun dienaars niet geholpen met enige wetten en zeden, teneinde zij wél en geschikt onder elkaar zouden leven? Maar het is recht, en het een is naar het ander, want gelijk zij waargenomen hebben hun offeranden, alzo hebben de anderen waargenomen hun daden. Doch zij antwoorden, dat ieder boos is door zijn eigen wil. Maar evenwel betaamde het hun Goden, die hun raadgevers waren, geenszins voor de volken die hen eerden, te verbergen de onderwijzingen van een goed leven, terwijl zij daarentegen met een klare verkondiging hun deelachtig behoorden te maken, en daarnaast behoorden zij ook door profeten aan te spreken en te bestraffen diegenen, welke zondigden; insgelijks behoorden zij ook bedreigingen van straffen te doen aan hen, die kwalijk handelen, en daarentegen heerlijke beloningen te beloven aan degenen, die wél doen en goed leven. Maar waar is, ooit iets dergelijks in de tempels van hun Goden met een klare en luide stem gepredikt en geleerd? Wij zijn eens in onze jonkheid gekomen op een schouwspel en allerongeschiktst spotspel. Aldaar zagen wij die dolrazende Priesters, en daarnaast hoorden wij die grappige koorzangers, en verder vermaakten wij ons in die allerschandelijkste spelen, welke ter ere. van de Goden en Godinnen gedaan werden. Want daar werden ter ere van de Hemelse maagd en van Berecynthia, de moeder aller Goden, zodanige oneerlijke dingen in het openbaar voor haar stallingen en geheiligde zitplaatsen op de jaarlijkse feestdag van haar wassingen, door de allerbooste en lichtvaardigste toneelspelers gezongen, welke heel onbetamelijk waren te horen, ik zeg niet alleen voor de moeder der Goden, maar voor iedere moeder, zelfs van gemene Raadsheren, of van andere gemene eerlijke lieden, ja zodanige dingen, die heel onbetamelijk waren te horen zelfs voor iedere moeder van deze toneelspelers. Want de menselijke schaamte heeft nog enige eerbied voor zijn ouders, welke de boosheid zelfs niet geheel kan te niet doen en weg nemen. Derhalve zouden zelfs de toneelspelers zich schamen bij huis, in tegenwoordigheid van hun moeders, deze schande van oneerlijke woorden en daden. En evenwel deze schandelijkheid bedrijven en spelen zij in het openbaar, in tegenwoordigheid van de moeder aller Goden, en daarnaast ten aanschouwe en ten aanhore van een zeer grote menigte, beide van mannen en vrouwen, welke menigte tegenwoordig komt en staat, uitgelokt zijnde door nieuwsgierigheid, maar scheidende, zo is het dat zij beschaamd weggaat met kwetsing van haar eerbaarheid. Derhalve vraag ik, wat men dan mag noemen heiligschendingen, indien zulks heiligheden zijn? Of wat men zal noemen bevlekking, indien zulks is een wassing? Boven dit alles werden deze dingen tafelgerechten genoemd, even alsof men een maaltijd ging houden, waardoor de onreine duivelen, evenals door hun eigen spijs, zouden mogen gevoed en verzadigd worden. Want wie verstaan niet hoedanige geesten die zijn, welke in zodanige oneerlijke vuiligheden hun vermaak scheppen, of het moest zijn, dat zij zo onkundig waren, dat zij heel niet wisten dat er onreine geesten waren, welke de mensen onder de naam der Goden bedriegen; of het moest zijn, dat zij zodanig

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

leven leiden, in hetwelk zij liever hen dan de ware God te vriend hebben, en ook als zij vergramd zijn, hen veel meer vrezen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

VAN DE VUILE EN REINHEDEN MET WELKE DE MOEDER DER GODEN VAN HAAR DIENAARS GEËERD WORDT.

Doch ik. zou geenszins in deze zaak tot rechters begeren diegenen, welke zich dagelijks meer zoeken te vermaken met de gebreken van hun schandelijke gewoonte, dan dat zij tegen dezelfde zouden strijden, maar ik zou allerliefst tot rechter begeren die Scipio, die van de Raad voor de vroomste man verkoren en bekend is, en door wiens handen het beeld van deze duivel gedragen is en in de stad gebracht. Vooreerst zou ik hem verzoeken, dat hij ons zou willen zeggen, of hij niet zou wensen, dat zijn moeder zodanige diensten en weldaden aan de republiek mocht gedaan hebben, dat men haar waardig acht door algemeen besluit goddelijke eer toe te eigenen, nl. op zodanige wijze gelijk men weet dat de Grieken, Romeinen en andere volken zulks aan enige sterfelijke mensen toegeëigend hebben, wier goede diensten en weldaden zij grotelijks achten, zulks dat zij ook geloven dat zij onsterfelijk geworden en onder het getal der Goden opgenomen en gerekend zijn. Voorwaar! ik meen hij zou zodanige gelukzaligheid voor zijn moeder, indien het mogelijk was, wensen. Maar indien wij daarna hem vroegen, of hij ook onder haar goddelijke eer wilde vermengd hebben die voorgaande schandelijkheden, zou hij dan niet openlijk uitroepen dat hij liever had dat zijn moeder dood bleef liggen, dan dat zij tot zulk een einde als Godin zou leven, om met lust zodanige lelijkheden aan te horen? Voorwaar! het zij verre, dat die Raadsheer van het Romeinse volk, welke met zulke wijsheid en verstand begaafd was, dat hij geenszins wilde toelaten dat men een schouw- of speelhof zou timmeren in een stad van kloeke en voortreffelijke mannen, dat die zou gewild en toegelaten hebben, dat men zijn moeder alzo zou eren, nl. dat men met zodanige godsdiensten en offeranden haar als een Godin zou eren, door welke zelfs een gehuwde vrouw wanneer zij die alleen met woorden en met de mond hoorde vertellen, geëerd zou wezen. En hoe zou hij enigszins kunnen geloven, dat de eerbaarheid van deze allerloffelijkste vrouw, alzo door de Godheid zou kunnen veranderd worden, dat zij tevreden zou zijn, dat haar dienaars haar met zulke ongeschikte eer zouden dienen, zodanig zeg ik, dat indien zij onder de mensen nog leefde en wandelde, en indien het dan in haar tegenwoordigheid gebeurde, dat men zodanige vuile lasterwoorden tegen iemand sprak, haar vrienden, haar man en kinderen zich met recht van harentwege zouden schamen, bijaldien zij haar oren niet toesloot en met haast van daar niet vertrok. Zo dan, zulk een moeder der Goden, welke zodanig is, dat ieder van de schandelijkste mensen zich schamen zou haar tot moeder te hebben, willende de Romeinse gemoederen innemen en tot zich trekken, heeft gezocht de allervroomste man, niet om hem door hulp en vermaning zodanig te maken, maar om hem door schandelijke bedriegerijen te vangen en te verstrikken, zijnde in dit opzicht gelijk aan haar, van wie geschreven is: Een vrouw zoekt te vangen de kostelijke zielen der mannen.' Want dit heeft zij gezocht, dat nl. dat voortreffelijk gemoed en van zo goede inborst door deze verklaring even als door een goddelijk getuigenis, zou verhovaardigd worden, teneinde hij zelf, menende waarlijk de allervroomste en beste te zijn, niet zou bekommerd wezen om te zoeken de ware godzaligheid en oprechte religie, zonder welke alle verstand, hoe prijselijk ook, door hovaardigheid geheel verijdeld en te niet gedaan wordt. Derhalve zeggen wij tot besluit, hoe kan het anders zijn dan door bedriegerij en loosheid, dat deze Godin de allervroomste man gezocht heeft, nademaal zij zodanige dingen zoekt te hebben in haar godsdienst en offeranden, van welke de allervroomste mannen een afkeer zouden hebben, dat men die over hun tafels en maaltijden zou oefenen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

HOE DE GODEN DER HEIDENEN, NOOIT DE MENSEN ENIGE LERINGEN VAN WÉL TE LEVEN, GEGEVEN HEBBEN.

En dit is ook de oorzaak, dat deze Goden geen acht geslagen hebben op het leven en de manieren der sleden en volken, welke hen eerden; zulks, dat zij zonder enig verbond en schrikkelijke bedreiging van straffen toegelaten hebben, dat de mensen met zulke gruwelijke boosheden geheel zouden vervuld worden, niet alleen in de akker en op de wijnbergen, niet alleen in het huis en in het geld, niet alleen in het lichaam, dat onder de ziel staat, maar ook zelfs in de ziel en in het gemoed, hetwelk een regeerder en bestuurder van het vlees is. Of indien zij willen zeggen, dat zij verboden hebben, laat dan zulks betoond en bewezen worden. Het is waar, zij roemen ons, doch ik weet niét van welke stille suizingen en mompelingen, die alleen in de oren van weinigen opgevangen worden, en welke als door een verborgen godsdienstigheid de mensen overgegeven zijn, waardoor zij willen zeggen, dat de vroomheid en eerbaarheid des levens kunnen geleerd worden; maar dit zeg ik hun, laat eenmaal zodanige plaatsen aangewezen en verhaald worden, welke toegeëigend zijn tot zodanige vergaderingen, niet dat men spelen oefent met oneerlijke woorden en gebaren van toneelspelers, noch ook daar men met uitstorting van allerlei schandelijkheid het feest Fugalia oefent, hetwelk met recht genoemd wordt een feest van Fugalia of ontvliedingen, maar ik meen, van schaamte en eerbaarheid. Deze vergaderingen bedoel ik niet, maar ik meen zodanige vergaderingen, alwaar de volkeren tezamen komen om aan te horen, wat de Goden leren en bevelen van het weerhouden der gierigheid, insgelijks van de verbreking en betonen der eergierigheid, voorts ook van het bedwingen der onkuise en overdadige lusten; ja eindelijk alwaar de ellendige mensen kunnen leren datgene, wat Perzius vermaant dat men behoort te leren, zeggende: Leert toch, u ellendige mensen! en onderzoekt de oorzaak der dingen, nl. wat wij zijn en waartoe wij geboren werden in dit leven, insgelijks welke order ons gegeven is, en voorts hoe ligt onze wederkeer zij van het rechte perk, nl. de deugd; daarenboven ook vanwaar wij gekomen zijn. Wijders met hoedanige matigheid men naar rijkdom zal staan, wat er ook geoorloofd zij te wensen, daarnaast ook, welk nut het harde geld kan aanbrengen, en hoeveel men behoort uit te delen aan zijn Vaderland en aan zijn lieve vrienden: eindelijk, hoedanig God wil dat u zult zijn, en in welke staat u hier op aarde gesteld bent in de menselijke zaken. Laat toch gezegd worden in welke plaatsen deze leringen van de Goden plachten geleerd en voorgesteld te worden, en in welke plaatsen dit van de volkeren die hen dienen, met grote menigte en toeloop placht aangehoord te worden, gelijk wij betoond hebben van onze kerken, nl. dat dezelfde zo wijd en breed als zich de Christelijke religie uitspreidt, daartoe overal ingesteld zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

HOE DE GEDICHTEN DER FILOSOFEN BUITEN DE GODDELIJKE SCHRIFTUUR ONNUT ZIJN, EN HOE DE MENS, DIE TOT ALLE BOOSHEID GENEGEN IS, MEER BEWOGEN WORDT TOT KWAAD DOOR HETGEEN DE GODEN GEDAAN HEBBEN, DAN DOOR HETGEEN DE MENSEN GELEERD HEBBEN.

Doch mogelijk zullen zij ons hier verhalen van de scholen en diepgrondige onderhandelingen der filosofen. Maar hierop antwoord ik ten eerste, dat zij geen Romeinen zijn geweest, maar Grieken. Of indien zij willen zeggen, dat dezelfde daarom Romeinen geworden zijn, mits nu ook Griekenland een Romeinse provincie is geworden, zo antwoord ik, dat deze scholen geen onderwijzing zijn der Goden, maar dat dezelfde uitgevonden en op gekomen zijn door mensen, welke, begaafd zijnde met zeer scherpzinnig verstand, enigszins gepoogd hebben door hun vernuftige overleggingen te onderzoeken, wat er verborgen was in de Natuur, en wat men in de gemene manieren behoorde te betrachten en wat men ook behoorde te schuwen; wijders wat er ook in de gemene regelen van de kunst der redesluiting door vaste en zekere samenbinding volgde, of dat er niet in volgde, of ook tegenstrijdig was. En voorwaar, sommigen van hen hebben óók, zoveel als zij van God geholpen zijn, enige grote dingen gevonden; doch aangezien zij door hun menselijk vernuft soms wederom verhinderd zijn, zo is het, dat zij ook grotelijks hebben gedwaald, des temeer terwijl de Goddelijke voorzienigheid hun hoogmoed rechtvaardig heeft weerstaan, opdat zij ons alzo door vergelijking van ons zelf met hen zou aanwijzen de oprechte weg der godzaligheid, die door nederigheid opklimt tot hetgeen hoog en van boven is; van hetwelk wij hierna met wil en believen van de ware God onze Heer overvloediger gelegenheid zullen krijgen om daarvan te spreken. Maar indien de filosofen iets gevonden hebben, dat men zou mogen achten genoeg te zijn om een goed leven te leiden, en het eeuwig gelukzalig leven te verkrijgen, zou men niet zeggen, dat het billijker was, dat men een zodanige Goddelijke eer zou toe-eigenen? Zou het ook niet beter en eerlijker zijn, dat in een zekere tempel van Plato zijn boeken gelezen werden, dan dat in de tempels der duivelen de Gallische Priesters ontmand, de onkuise burgers geheiligd en enige dolrazende mensen gesneden werden, en voorts alle andere dingen bedreven werden die ongeschikt en wreed zijn, gelijk men weet dat in de verhandelingen van de feesten en offeranden van zodanige Goden plachten geoefend te worden? Ja zou het ook niet beter zijn de jeugd tot gerechtigheid op te trekken en te onderwijzen in het lezen van de wetten der Goden dan dat men ijdel en zonder enige vrucht gaat prijzen de wetten en instellingen der voorouders? Want al de dienaars van zulke Goden hebben daarna volgens de aandrijving van hun boze lust, welke gelijk Perzius zegt ‘met een heet vergif besmet is,’ meer gezien op hetgeen Jupiter gedaan heeft, dan op hetgeen Plato geleerd, of Cato bestraft heeft. Een lichtvaardig jongeling bij Terentium komt bij geval te zien een zekere schilderij, welke aan een wand geschilderd was, in welke schilderij begrepen was, hoe Jupiter, gelijk men zegt, aan Danaë eertijds in haar schoot gestuurd had een gouden regen. Ditzelfde neemt hij straks tot zijn voordeel, en zoekt zijn schandelijkheid door dit groot, aanzienlijk voorbeeld te verschonen, want hij beroemt zich, dat hij hierin God navolgt. Maar welke God toch, zegt hij? Die nl., welke de tempelen des Hemels met groot geklank en donder doet schudden. Zou ik, veracht mens dan, zegt hij voorts, zulks niet mogen doen? O ja, ik heb zulks gedaan en ook graag.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

VAN DE TONEELSPELEN, IN WELKE DE GODEN DOOR HET OPENBAREN VAN HUN SCHANDELIJKHEDEN NIET VERGRAMD, MAAR VERZOEND WERDEN.

Maar zeggen zij, deze dingen werden niet verhandeld op de feesten en offeranden der Goden, maar in de fabelen en gedichten der poëten, waartegen ik niet zeggen wil, dat hun verhandelingen der feesten schandelijker zijn dan de verhandelingen der toneelspelen. Maar dit zeg ik, dat de historie hun zelfs zal overtuigen van hetgeen zij ontkennen, nl. dat de Romeinen deze zelfde spelen, in welke de gedichten der poëten de overhand hebben, niet door domme en onverstandige gedienstigheid op de feesten van hun Goden bij zich zelf ingevoerd hebben, maar dat de Goden zelf zulks gedaan hebben terwijl zij hun streng hebben bevolen en enigszins ook afgeperst, dat zodanige spelen ten dienste van hen openbaar op hun hoogfeest elk jaar zouden geoefend worden, en dat dezelfde ter ere van hen zouden geheiligd worden. Dit heb ik in het eerste boek met een klein verhaal kort aangeroerd. Want de toneelspelen zijn op een zekere tijd toen er een zware sterfte kwam door bevel van de opperste Priesters te Rome allereerst ingesteld. Aangaande dit, wie zal er zijn, die niet menen zal, dat hij om wel te leven veel meer heeft na te volgen zulks als er verhandeld werd in de spelen, die door Goddelijk bevel ingesteld zijn, dan dat hij zou navolgen zulks als er geschreven staat in de wetten, die door mensenraad gemaakt en afgekondigd werden? Ondertussen aangaande, de poëten indien zij met enige leugenachtige kluchten versierd hebben dat Jupiter een overspeler is, zo zeggen wij, dat de Goden, hoewel zij eerlijk zijn en niettemin zulke schandelijkheid door menselijke spelen zich te voren laten opdichten, tegen hen geenszins schuldig geweest zijn enige straf te doen, uit oorzaak, dat zij te voren in anderen verzuimd hadden zich derhalve te vergrammen en daarover wraak te doen. Zo dan, deze ‘en zodanige zijn de toneelspelen, welke men acht verdraaglijk te zijn, nl. hun blij- en treurspelen, dat is, hun versierde kluchten der poëten, welke zij verhandelen ten aanschouwe van ieder met grote schandelijkheid van vele dingen, doch alzo dat dezelfde geenszins gesteld zijn met uitspraak van vele oneerlijke, vuile woorden, gelijk in meer andere dingen anderszins geschiedt, derhalve ook in het leren van zodanige wetenschappen, welke eerlijk en vrij genaamd werden. Ook werden de kinderen gedwongen door de oude mannen om dezelfde te lezen en van buiten te leren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

HOE DE OUDE ROMEINEN VERSTAAN HEBBEN, DAT MEN HET GROTE VRIJSPREKEN EN VRIJSCHRIJVEN DER POËTEN BEHOORDE TE BEDWINGEN HETWELK NOCHTANS DE GRIEKEN VOLGENS HET OORDEEL VAN HUN GODEN, HUN NAAR EIGEN LUST VRIJGELATEN HEBBEN.

Maar nochtans wat in dit opzicht de oude Romeinen gevoeld hebben, zulks getuigt Cicero in die boeken, welke hij over de Republiek geschreven heeft, alwaar Scipio, van deze zaak sprekende, aldus zegt: Nooit zouden de spelen vanwege hun schandelijkheden op de speelplaatsen goed kunnen gekend worden, tenzij het, dat zulks de gewoonte en de manier van ons leven alzo toeliet. Maar enige oude Grieken intussen hebben gestadig van hun boze en verkeerde meningen behouden, ja bij hen is ook door een wet toegelaten geweest, dat men in ieder spel zulks met naam en toenaam mocht zeggen als men wilde, en van wie men wilde.

Derhalve zoals die Afrikaanse Scipio in dezelfde boeken spreekt: 'Wie is het, die door zodanig toneelspel niet geraakt werd, of veelmeer, wie heeft het niet gekweld of getergd, ja wie heeft het ooit gespaard en verschoond? En schoon het zelf heeft geraakt en berispt enige boze mensen onder het volk, en tevens enige oproerige burgers in de Republiek, gelijk daar zijn geweest Cleon, Cleofon en Hyperbolus: welaan zegt hij, laat ons, zulks lijden en u toegeven, hoewel het beter is dat zulke burgers zullen vermaand en bestraft worden van de tuchtmeester dan van de poëten, maar wat voegt het, dat men de vrome Pericles, die zo vele jaren en zo trouw met groot aanzien zijn gemeente beide in vrede en in oorlog, geregeerd heeft, zo schandelijk met openbare gedichten ging lasteren, en daarenboven zo oneerlijk op het toneel ging doorhalen, zulks heeft hen niet meer gevoegd en betaamd, zegt hij, dan alsof onze Plautus of Navius hadden willen lasteren Publius en Cneus Scipio, en alsof Cicilius van Marcus Cato kwaad had willen spreken. En een weinig daarna zegt hij, daarentegen onze twaalf tafelen, nadat zij enige weinige zaken bevolen hadden met lijfstraf te straffen, zo is het dat zij onder dezelfde ook nodig geacht hebben deze wet te stellen, nl.: indien iemand gespeeld of enig gedicht gemaakt had, dat een ander enige oneer of schande te laste legde, dat hij ook aan de wet des doods zou schuldig zijn. Voorwaar zeer heerlijk en wél; want ons leven zijn wij schuldig te stellen onder het oordeel en wettig onderzoek van de overheden, en niet onder het lichtvaardig, lasterend verstand der poëten. Insgelijks zijn wij niet gehouden enigen smaad en laster te horen dan onder zodanige conditie, dat het geoorloofd is, zich zelf te verantwoorden en in het gericht te verweren. Dit alles heeft mij goed gedacht uit het vierde Boek van Cicero, van de Republiek, van woord tot woord uit te trekken, uitgezonderd alleen, dat door mij enige weinige woorden, om de zaak beter te verstaan, óf overgeslagen of een weinig veranderd zijn, want dezelfde woorden dienen grotelijks tot de zaak, die ik, indien ik mag, poog te verklaren. Zo dan, daarna zegt hij meer andere dingen, en besluit alzo deze plaats, dat hij eindelijk aantoont, hoe het de oude Romeinen misnoegd heeft, dat enig levend mens op het toneel óf geprezen, óf gelasterd zou worden. Maar gelijk ik gezegd heb, dit hebben de Grieken alzo niet gewild, maar begeerden, dat er vrijheid zou zijn, hetwelk hoewel het oneerlijker was, nochtans was het beter met de spelen, die op de feesten der Goden geschiedden, overeenkomend; want zij zagen, dat deze lasteringen hun Goden lief en aangenaam waren, nl. niet alleen de lasteringen der mensen, maar ook der Goden zelfs welke openbaar in het toneelspelen geschiedden; waarover het hun ook evenveel was, hetzij dat dezelfde

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

door de poëten waren versierd, hetzij dat er enige ware schandelijkheden verhaald en gespeeld werden in de schouwhoven. En dit alles werd bij de dienaars der Goden niet alleen belachelijk gehouden, maar het was te wensen geweest, dat zij het ook niet waardig geacht hadden om na te volgen. Zo dan, hierover hebben zij het ook voor een al te hovaardige zaak gehouden; nl. dat men de eer van hun overheden en burgers zou sparen, daar zelfs de Goden niet gewild hebben, dat zij in hun eer zouden gespaard en verschoond worden: want dat men hierover bijbrengt tot verschoning hoe de lasteringen, die zij tegen de Goden spreken, niet waar zijn, maar vals en versierd, dat maakt de zaak des te erger, indien u wilt spreken naar de godzaligheid van de religie. En indien het zo is, dat u de boosheid van de duivelen terecht overlegt, wat kan er dan listiger aangelegd worden om de mens te bedriegen, dan dit alles? Ondertussen staat hier te bedenken, wanneer men lastert en schande uitwerpt tegen een goede en voordelige overste van het Vaderland, is zulks daarom niet des te onbehoorlijker en oneerlijker naarmate het verder van de waarheid is, en naarmate het ook vreemder is van zijn leven? Derhalve, welke straffen zullen ooit zwaar genoeg kunnen verordineerd worden, wanneer zelfs aan God zulk een schandelijke laster en groot ongelijk geschiedt?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

MET WELKE LOOSHEID OM DE MENSEN TE BESCHADIGEN, DE DUIVELEN WILLEN, DAT MEN VERSIERDE WAARACHTIGE LASTERINGEN VAN HEN ZAL VERTELLEN.

Intussen nochtans zo is het, dat de boze geesten, welke zij menen Goden te zijn, ook willen, dat men van hen zal verhalen en spreken zodanige dingen als zij nooit bedreven hebben, nl. daarom, opdat zij der mensen gemoederen met zodanige meningen evenals met netten zouden verstrikken en daardoor hen zouden mogen bij zich trekken tot de verordineerde straf, zodat het hen ook evenveel is of nl. enige mensen zulks bedreven hebben, welke zij, als een welbehagen hebbende in de menselijke dwalingen, graag voor Goden willen gehouden hebben, en wat meer is, in plaats van welke zij meermalen ook zichzelf, door duizenderlei kunsten van schade en bedrog weten voor te doen om van de mensen geëerd te worden. Zo dan nl. de Grieken bemerkten en verstonden dat zij dienstknechten waren van dusdanige Goden, zo hebben zij ook besloten, terwijl de Goden aan zo vele en zo grote smaadredenen en lasteringen in de speelhoven onderworpen waren, dat de poëten hen ook geenszins behoorden te verschonen, eensdeels omdat ze aan hun Goden zochten gelijk te worden, anderdeels omdat zij vreesden wanneer zij naar een eerlijker en loffelijker naam stonden en door middel van die zich boven de Goden plaatsten, dat zij hen alsdan tot toorn en gramschap zouden verwekken. Alzo behoort het en dient het ook tot deze betamelijkheid dat zij de toneelspelers en vertoners van deze kluchten in zodanig aanziengehouden hebben, dat zij dezelfde met grote eer van hun stad verwaardigd hebben. Alzo heeft Eschines van Athene, die allerwelsprekendste man, hetwelk in hetzelfde Boek van de Republiek verhaald wordt, nadat hij in zijn jonkheid vele treurspelen gespeeld had, de regering van de Republiek aangenomen. Insgelijks hebben ook die van Athene Aristodemus, zijnde ook een meester en handelaar van treurspelen, als een gezant vanwege de allergrootste zaken, zo van vrede als van oorlog, dikwijls tot koning Philippus gezonden. Want het dacht hun niet betamelijk nog gevoeglijk te zijn, nadien zij zagen dat deze kunsten en wetenschappen, mitsgaders deze toneelspelen, hun Goden aangenaam en behaaglijk waren, dat men zodanige mensen, door welke dezelfde verhandeld werden, voor schandelijk en oneerlijk zou houden en buiten alle standen zou sluiten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

HOE DE TONEELSPELERS BIJ DE GRIEKEN TOT DE REGERING VAN DE REPUBLIEK OPGENOMEN ZIJN, ALZO DE VERZOENERS DER GODEN VAN DE MENSEN TEN ONRECHTE VERWORPEN WERDEN.

Dit alles dan hebben de Grieken schandelijk gedaan, maar nochtans voor hun God heel gevoeglijk, want zij durfden het leven van hun burgers niet onttrekken aan de lasterende tongen van hun poëten en toneelspelers, waarnaar zij zagen, dat van dezelfde gelasterd werd het leven der Goden met wil en behagen zelfs van de Goden. Verder hebben zij ook die mensen, door wie verhandeld werden in de speelhoven dusdanige schandelijkheden, die zij zagen aangenaam te zijn zelfs voor hun Goden, die zij onderworpen waren, voor zodanige gehouden, welke men niet alleen behoorde in de stad te verachten en te versmaden, maar die men ook ten hoogste behoort te eren. Want wat oorzaak konden zij vinden, waarom zij de Priesters zouden eren, door welke zij aangename offeranden aan de Goden offerden; en dat zij daarentegen de toneelspelers voor schandelijk en smadelijk zouden houden, van welke zij door vermaning der Goden onderwezen waren, hoe de Goden begeerden dat men hun zodanig vermaak of eer zou aandoen, en indien men zulks niet deed, dat zij zich daarvoor zouden vergrammen; hetwelk des te meer aanzien verkreeg door een Labeo, die in de zaken der Goden zeer ervaren moet geweest zijn, want hij onderscheidt door de verscheidenheid van Godsdiensten de goede Goden van de kwade Goden, zó, dat hij betuigt, dat de kwade Goden verdoend werden door doodslagen en door droevige gebeden, maar dat de goede Goden verzoend werden door blijde, vermakelijke en behaaglijke diensten, gelijk daar zijn, zoals hij zelf zegt, spelen, maaltijden en gasterijen. Hoe of dit alles is, zullen wij daarna door Gods hulp naarstig verhandelen. Ondertussen zoveel de tegenwoordige zaak belangt, hetzij hoe u het neemt, nl. of al de Goden zonder onderscheid (als alle tezamen goed zijnde) alles wordt toegeschreven, want het betaamt niet, dat de Goden kwaad zullen zijn, hoewel het inderdaad waarachtig is, alzo zij alle gelijkelijk onreine Geesten zijn, dat zij alle gelijkelijk kwaad zijn: of dat u het neemt met zekere onderscheiding, gelijk Labeo zulks goed vond, nl. dat u deze zodanige diensten, en anderen wederom andere diensten toeschrijft. Het is alzo, dat de Grieken zeer gevoeglijk beide deze dienaars achten zodanig te zijn, dat zij alle eer waardig zijn, nl. de Priesters daarom, mits de offeranden door hen bediend worden en de toneelspelers daarom, mits de spelen door hen vertoond worden. De reden van zulks is, opdat zij niet overtuigd worden ongelijk te doen of allen hun Goden hoewel nochtans de spelen aan alle Goden aangenaam zijn, of hetwelk onbetamelijker is, ongelijk te doen die Goden, welke zij goed achten te zijn, terwijl de spelen, zoals zij menen, door hen alleen bemind worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

HOE DE ROMEINEN, BENEMENDE DE POËTEN HUN VRIJHEID VAN LASTEREN TEGEN DE MENSEN, WELKE ZIJ NOCHTANS HUN TOEGELATEN HEBBEN TEGEN DE GODEN, EEN BETER GEVOELEN VAN ZICH ZELF DAN VAN HUN GODEN GEHAD HEBBEN.

Maar de Romeinen daarentegen, gelijk Scipio roemt die onderhandeling van de Republiek, wilden geenszins toelaten, dat hun leven en hun eer zouden staan onder de smaadredenen en lasteringen der Poëten, zodat zij daarover door zekere Wetten ook geordonneerd hebben, indien iemand bestond dergelijk gedicht te maken, dat dezelfde met de dood gestraft zou worden, hetwelk zij wel eerlijk genoeg ten aanzien van zich zelf ingesteld hebben, maar hoogmoedig en oneerbiedig ten aanzien van hun Goden, welke zij daaronder niet begrepen hebben. Maar terwijl zij wisten, dat de Goden niet alleen met lijdzaamheid de lasteringen verdroegen, maar zelfs ook graag door beschimping, laster en smaadreden van de poëten overgehaald werden, zo is het, dat zij veel liever zich zelf onwaardig gerekend hebben zodanige lastering dan de Goden, zodat zij met een uitgedrukte wet zich zelf ook deswege hebben verzekerd, maar aangaande de Goden over de jaarlijkse bediening van hun godsdiensten, daaronder hebben zij ook hun lasteringen vermengd. Zo dan, o Scipio! weet u te prijzen, dat de Romeinse poëten verboden is zodanige ongebonden vrijheid van lasteren, zodat zij niemand van de Romeinen mochten beschimpen, en zult u daarentegen met goede ogen aanzien, dat zij niemand van uw Goden sparen? Zult u dan meer achting hebben voor de eer van uw Raadhuis dan voor de eer van uw Capitool of Godenhuis? Of op de eer van het enige Rome, dan op de eer van de hele Hemel? Dat men nl. door uitgedrukte wet der poëten zal verbieden hun lasterende tong tegen de burgers te oefenen, en dat men daarentegen geen acht geven zal op uw Goden, zodat de allerzwaarste lasteringen tegen dezelfde uitgeschoten werden, zonder dat er enig verbod derhalve bij iemand gedaan werd, hetzij bij Raadsheer, Tuchtmeester, Prins of Opperpriester. Maar het heeft u onbehoorlijk gedacht, nl. dat Plautus of Nevius zouden lasteren Publius en Cnejus Scipio, of dat ook Cecillus zou lasteren Marcus Cato. En ondertussen is het bij u voor behoorlijk en gevoeglijk doorgegaan, dat uw Terentius met de grootste schande van de goedertierendste en grootste Jupiter, de boosheid der jongelingen heeft opgewekt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

HOE DE ROMEINEN BEHOORDEN VERSTAAN TE HEBBEN, DAT HUN GODEN, WELKE MET ONEERLIJKE SPELEN VEREERD WILDEN WORDEN, ALLE GODDELIJKE EER ONWAARDIG WAREN.

Maar hij zou mij mogelijk antwoorden, indien hij leefde: Hoe zouden wij zulks kunnen straffen, hetgeen de Goden zelf gewild hebben dat hun heilig zouden zijn? Want zij hebben zelfs de toneelspelen, in welke zodanige schandelijkheden geoefend, gesproken en verhandeld werden, onder de Romeinse manieren ingevoerd, en hebben daarnaast bevolen, dat men dezelfde, hun ter ere, zou heiligen en vertonen. Maar waarom heeft men niet veel meer hieruit verstaan, hoe zij geen ware Goden waren, en hoe zij dientengevolge geenszins waardig waren, dat zulk een heerlijke Republiek hun enige Goddelijke eer zou aandoen? Want is het alzo geenszins betamelijk noch behoorlijk, dat men hen zou eren, indien zij begeerden, dat men hun spelen met laster en beschimping der Romeinen zou oefenen; hoe kan het dan wezen, dat men hen nog acht voor Goden, die men moet eren? Ja, veel meer, hoe komt het, dat men niet verstaat, dat zij zijn vervloekte Goden, welke uit lust, die zij hebben om mensen te bedriegen, van de mensen eisen, dat onder hun eer ook verhaald zullen worden hun schandelijkheden. Doch de Romeinen, hoewel zij met een schadelijke superstitie bezwaard waren, zodat zij die Goden eerden, welke zij zagen, dat zich wilden toegeëigend hebben de schandelijkheden der toneelspelen, evenwel nochtans zo is het, dat zij achterdocht gehad hebben op hun behoorlijk aanzien, en hebben voorts ook gedacht aan de behoorlijke eerbaarheid en schaamte, zodat zij geenszins de toneelspelers en handelaars dezer kluchten naar de manier der Grieken geëerd hebben, maar gelijk diezelfde Scipio spreekt bij Cireco, naardien zij deze ijdele kluchtkunsten het gehele toneel in verachting hadden, zo is het, dat zij deze soort mensen niet alleen uitsloten van de gemene eer aller burgers, maar zij (de Romeinen) wilden ook, dat door order der Tuchtmeesters de toneelspelers uit het Romeinse gelid zouden geweerd worden. Voorwaar een zeer heerlijke wijsheid, welke men met recht onder de Romeinse prijzingen behoort te stellen. Maar ik wenste, dat zij deze wijsheid waarnamen en dat zij dezelfde opvolgden. Want ziet toch hoe heerlijk, indien daar iemand onder de Romeinse burgers was, die liever verkoos een toneelspeler te zijn, dezelfde werd niet alleen beroofd van alle bekwaamheid om tot eer en staat te komen, maar werd ook daarenboven door order des tuchtmeesters geenszins toegelaten, zijn eigen gelid te behouden. O eerbeminnend gemoed van zodanige stad, en hetwelk waarlijk Romeins is, dat wil zeggen, dat naar alle hoogheid en eer staat. Maar laat mij hier intussen toch geantwoord worden, met welke waarschijnlijke reden het geschiedde, dat aan de ene zijde de toneelspelers verstoken werden van alle eer, en dat aan de andere zijde de toneelspelen onder de verering der Goden vermengd werden. Is het niet alzo, dat de Romeinse deugd en vroomheid lange tijd niet geweten hebben van deze toneelspelen, doch daarna, alzo zij gezocht werden tot vermaak van ‘s mensen wellust, en alzo dezelfde allengs inslopen door de verdorvenheid en boosheid van ‘s mensen manieren, dat men dezelfde hun ter ere zou vertonen? Dit zo zijnde, hoe kan dan verworpen worden de toneelspeler, door wie God geëerd werd? En met welke reden beschuldigt men de handelaar van de schandelijkheid der toneelspelen, indien men met Goddelijke eer aanbidt de eiser zelf? In deze zaak staan de Grieken en Romeinen tegenover elkaar, want de Grieken menen, dat zij met recht de toneelspelers eren, uit oorzaak, dat zij de Goden eren, die de toneelspelen eisen, maar de Romeinen hebben niet willen toelaten, dat door het toneel enig burgerlijk lid zelfs van het gemene volk onteerd zou worden, hoeveel te minder zouden zij zulks dan toegelaten hebben van hun Raadhuis, in welke twistreden tussen beiden dusdanig besluit het kort de zaak geheel zal afdoen. De Grieken beginnen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

aldus: ‘Indien men zulke Goden moet eren, zo moet men ook hun dienaren, de toneelspelers, voor eerwaardig houden.’ Hierop zeggen de Romeinen: ‘maar geenszins moet men zodanige mensen vóór eerwaardig houden.’ Eindelijk besluiten de Christenen: ‘Zo moet men dan ook geenszins zodanige Goden eren.’

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

HOE PLATO, DIE DE POËTEN IN EEN WEL GESCHIKTE STAD GEEN PLAATS HEEFT WILLEN GEVEN, BETER GEWEEST IS DAN DEZE GODEN, WELKE DOOR TONEELSPELINGEN VEREERD WILDEN WORDEN.

Daarna vragen wij verder waarom de poëten en de dichters van zodanige kluchten niet zo wel voor oneerlijk gehouden werden als de toneelspelers, terwijl hen zo wel als die door de wet der twaalf tafelen verboden werd de burgers in hun goede naam te kwetsen, en terwijl zij ook diegene zijn, welke zodanige schandelijke lasteringen tegen de Goden uitbrengen? Hoe kan dit bestaan, en met welke reden kan dit voor billijk en recht doorgaan, dat de spelers van deze poëtische gedichten en van deze schandelijke en versmade Goden oneerlijk zullen geacht zijn, en dat men de meesters en dichters zelf voor eerlijk zal houden? Of zal men veelmeer de Griekse Plato prijzen, die, als hij met. zijn vernuft overlegd hoedanig een wel geschikte stad behoorde te zijn, onder andere aangaande de poëten goed gevonden en gewild heeft, dat men dezelfde als vijanden van een welgemanierde burgerschap uit de stad zou verjagen. De reden hiervan is geweest, dat hij zodanig een man was, die aan de ene zijde niet kon verdragen de lasteringen en het ongelijk, dat men de Goden aandeed, en aan de andere zijde wilde hij ook geenszins toelaten, dat men door dusdanige gedichten de gemoederen der burgers zou verkeren en bederven. Maar maak nu een vergelijking tussen de menselijkheid van Plato, die de poëten uil de stad verjaagd wil hebben om de burgers niet te bedriegen, en tussen de Goddelijkheid der Goden, die zelfs tot hun eer de toneelspelen begeerden gespeeld te hebben. Want aangaande Plato, deze heeft in zijn onderwijzingen de lichtvaardigheid en dartelheid der Grieken bestraft, en heeft hen vermaand en geraden, hoewel hij door zijn vermaning niet verkreeg noch won, dat zulke schandelijkheden zelfs niet meer onder hen zouden beschreven worden. Maar aangaande de Goden, zij hebben met hun bevelen de Romeinse voortreffelijkheid en geschiktheid dit afgedwongen, dat men zulke spelen zou spelen; ja hebben niet alleen gewild, dat men die zou spelen, maar dat men dezelfde hun zou eigenen en heiligen en hun in hun jaarlijkse feesten openbaar zou betonen. Aan wie zal nu de stad beter en met meer eer de Goddelijke eer door gemeen besluit toe-eigenen, of aan Plato, die deze vuile en schandelijke dingen verbiedt óf aan de duivelen, die hun vermaak scheppen in deze en dergelijke bedriegerijen der mensen, welke hij de waarheid van de zaak niet heeft kunnen doen verstaan. Doch Laveo onder andere heeft Plato waardig geacht om onder de halfgoden te mogen gesteld worden even gelijk onder dezelfde gesteld zijn geweest Hercules en Romulus. Aangaande deze halfgoden, zichzelf stelt hij in eer en waardigheid boven de helden, doch niettemin stelt hij hen beide mede onder het getal der Goden. Maar ik zou mij niet ontzien, die man, welke hij een halfgod noemt, te stellen en te verheffen niet alleen boven de helden, maar ook zelfs boven de Goden. En voorwaar, de wetten der Romeinen komen zeer nabij overeen met de leringen van Plato; want deze verwerpt alle poëtische gedichten, maar de Romeinen benemen de poëten van hun vrijheid van lasteren tegen de mensen. Plato verbant de poëten en ontzegt hun de inwoning der stad; de Romeinen weren de spelers der poëtische kluchten van het gemene gezelschap van het burgerschap, en zouden mogelijk ook overal hen weren, indien zij iets ongeschikts bestonden aan te richten tegen de Goden, welke de toneelspelen vereisen. Hier intussen staat te bemerken, hoe de Romeinen geenszins enige wetten, dienende óf om goede manieren in te voeren, óf om kwade manieren te verbeteren, van hun Goden hebben te ontvangen, of te verwachten gehad, terwijl zij dezelfde door hun eigen wetten binden en overtuigen; want de Goden willen, dat men tot hun eer toneelspelen zal spelen. Zij daarentegen weren de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

toneelspelers van alle eer. Insgelijks bevelen de Goden, dat men door poëtische gedichten hun schandelijkheden zal spelen; maar zij daarentegen bedwingen de onbeschaamdheid der poëten en schrikken hen af van alle lasteringen der mensen. Doch die halfgod Plato heeft aan de ene zijde de boze lust van zodanige Goden weerstaan, en aan de andere zijde heeft hij de Romeinen getoond, wat hun nog te volmaken stond in hun goed beginsel, als hij nl. niet gewild heeft, dat óf de poëten zelf, óf enige andere mensen, welke naar hun behagen liegen, of anderszins, welke aan de ellendige mensen de allerbooste daden der Goden voorstellen als om na te volgen, dat dezelfde geenszins in een wel geschikte stad zouden leven of wonen. Wij intussen houden Plato noch voor een God, noch voor een halfgod, noch vergelijken hem met enige Engel van de opperste God, noch met enige profeet, noch met enige apostel, noch met enige martelaar van Christus, noch ook met enig Christenmens, waarvan de oorzaak bij ons op zijn plaats en te zijner tijd, door Gods hulp, zal verklaard worden. Maar terwijl zij willen, dat hij een halfgod geweest is, zo houden wij hem niet zonder reden voor iemand, die men behoort te verheffen, indien zij niet willen toelaten, boven Romulus en Hercules, hoewel niemand der historieschrijvers of poëten van hem ooit gezegd of versierd heeft, dat hij of zijn broeder, gelijk Romulus, gedood heeft, óf enige andere schandelijkheid, gelijk Hercules bedreven heeft, nochtans als iemand, dien men verre behoort te stellen boven Priamus of boven enig ander Hondshoofd, of ten laatste boven de Cortse, welke Goden de Romeinen eensdeels van buiten en uit andere landen aangenomen en ontvangen hebben, en eensdeels uit zichzelf tot hun Goden zich toe geheiligd hebben. Ondertussen hoe zullen dan deze Goden zorg dragen, dat door goede leringen en wetten deze grote boosheden van het gemoed en verdorvenheden der manieren óf zullen verboden en weerhouden worden, wanneer dezelfde aanstaande zijn, of zullen uitgeroeid worden, wanneer zij ingeworteld zijn? Want zij zelf zijn zodanige welke deze boosheden voort zaaien en vermeerderen, omdat zij willen, dat zodanige daden, die óf hun- óf als de hunne zijn, de volkeren zullen bekend gemaakt worden in openbare vertoningen der toneelspelen, opdat alzo de verdorven lust der mensen, welke van zich zelf heel boos. is, tot dezelfde als door een Goddelijk voorbeeld des te meer zou aangestoken en opgewekt worden, zo dat tevergeefs hierover Cicero uitroept, handelende van de poëten, als hij tot hen gekomen zijnde, aldus zegt: ‘daar komt dan het roepen en toestemmen van het volk, dat hem even draagt als een groot en wijs meester.’ En zij dan, hoe bewimpelen en verduisteren zij voor het volk hun redenen? Welke vrees jagen zij hun aan? En hoe ontsteken zij hun begeerlijkheden?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

HOE DE ROMEINEN ZICH ZELF ENIGE GODEN VERKOZEN HEBBEN, NIET DOOR BESCHEIDEN RAAD OF REDE, MAAR MERENDEELS DOOR VLEIERIJ.

Ondertussen wat hebben de Romeinen voor bescheiden reden gehad in het verkiezen zelfs van hun valse Goden? Wat zeg ik van reden? Zou men niet veel meer zeggen, dat het geweest is rechte vleierij? Want die voortreffelijke Plato, die zij willen een halfgod geweest te zijn, en die ook zo vlijtig met zijn voortreffelijke vermaningen gearbeid heeft, dat door de kwade genegenheden onzer ziel, voor welke men zich bijzonder moet wachten, de manieren van de mensen niet verdorven zouden worden, die hebben zij niet eens verwaardigd een klein kerkje tot zijn eer te timmeren, en ondertussen hun Romulus hebben zij boven vele van hun Goden verheven en gesteld, hoewel nochtans hun meest verborgen leer hem meer voor een halfgod dan voor een gehele God schijnt te houden. Derhalve hebben zij hem ook een Flaminische Priester gemaakt, welke manier van priesterschap, blijkende aan het opperste topje en kwastje van, hun geheiligde hoed, zozeer onder de Romeinse godsdienstigheden uitgeblonken heeft, dat zij alleen drieërlei Flaminische Priesters hebben gehad, welke ingesteld zijn geweest alleen ter ere van drie Goden, nl. de Dialische, Flamenpriester ter ere van Jupiter en de Martialische ter ere van Mars en de Quirinalische ter ere van Romulus, want deze zelfde door de goedgunstigheid zijner burgers als in de Hemel opgenomen, is daarna genoemd geweest Quirinus. Alzo blijkt hieruit, dat Romulus door deze manier van eer verheven en gesteld is boven Neptunus en Pluto, beide broeders van Jupiter, ja zelfs boven Saturnus, hun vader, want dat heerlijke priesterschap, hetwelk zij aan Jupiter als iets groots toegeëigend hadden, dat zelfde hebben zij ook toegeëigend aan hem en aan Mars, als zijnde zijn vader, en mogelijk ook om zijnentwil.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

HOE DE ROMEINEN, INDIEN HUN GODEN ENIGE BEKOMMERING VAN GERECHTIGHEID GEHAD HADDEN, MEER DE ONDERWIJZINGEN VAN HUN LEVEN VAN HUN GODEN, DAN VAN DE MENSEN BEHOORDEN ONTLEEND TE HEBBEN.

Ondertussen indien de Romeinen, van hun Goden, enige wetten van wél te leven hadden kunnen ontvangen, voorwaar het was dan niet nodig geweest, dat zij 300 jaren na het opbouwen van Rome de wetten van Solon gingen ontlenen aan die van Athene. En daar zij van de Goden geen andere kregen, zo is het, dat zij dezelfde gehouden hebben, en enigszins zochten te verbeteren. En aangezien Lycurgus verdicht had, hoe hij door raad en ingeven van Apollo zijn wetten aan de Lacedemonischen gegeven had, evenwel nochtans hebben de Romeinen zulks, daar zij voorzichtig waren, niet willen geloven en geen wetten van daar willen ontvangen noch aannemen. Insgelijks Numa Pompilius, die Romulus opgevolgd heeft, wordt gezegd enige wetten gesteld te hebben, doch zulke, die niet genoegzaam waren om de stad te regeren. Ook heeft hij vele geheiligde ceremoniën en godsdiensten ingesteld. Nergens leest men van zijn wetten, dat hij die van enige Goden ontvangen heeft. Zo blijkt dan uit dit alles, dat hun Goden geenszins bekommerd zijn geweest vanwege hun dienaars, om nl. in dezelfde te beletten, dat hun geen kwaad der ziel, des levens of der manieren zou overkomen, niettegenstaande dat kwaad zodanig en zó groot was, dat zelfs hun allergeleerdste mannen betuigd hebben, dat aangezien hun steden in haar wezen mochten blijven, evenwel door middel van dezelfde noodwendig hun Republieken moesten vergaan. Maar wat wil ik zeggen, dat zij bekommerd zouden geweest zijn om dit kwaad te beletten; het is alzo, dat zij daarentegen hun uiterste vlijt aangewend hebben, opdat het zelf zou mogen toenemen en vermeerderen, gelijk hier boven bewezen is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

VAN HET ROVEN EN VERVOEREN DER SABIJNSE VROUWEN, ALSMEDE VAN ENIGE ANDERE BOOSHEDEN, DIE ZELFS IN DE OUDE LOFFELIJKE TIJDEN BINNEN DE STAD ROME IN ZWANG WAREN.

Maar mogelijk zult u zeggen, waarom van de Goden geen wetten gegeven zijn aan het Romeinse volk, mits, gelijk Sallustius zegt: gerechtigheid en billijkheid hij hen door de wetten geen meerdere kracht kregen dan dezelfde hadden door de natuur. Daarom geloof ik ook, dat uit kracht van die gerechtigheid en billijkheid de Sabijnse vrouwen bij hen geroofd en weggenomen zijn. Want wat kan daar rechtvaardiger en billijker zijn, dan dat men bedrieglijk met een loos voorwendsel van een schouwspel gaat uitlokken de dochters van anderen, en dat men dezelfde voorts niet ontvangt met toestemming van haar ouders maar dat men dezelfde met genade tot zich nam? Maar ik zeg indien de Sabijners onbehoorlijk deden dat zij hun, die hun dochters met vriendschap van hen verzochten, dezelfde weigerden, hoeveel te onbehoorlijk er is het dan van hen gedaan, dat zij zodanige dochters, welke hun niet gegeven werden, met geweld wegnamen en vervoerden. En voorwaar, men kon ook rechtvaardiger en billijker tegen zodanig volk oorlog voeren, dat aan hun landslieden en naburen hun dochters, welke zij vriendschappelijk ten huwelijk verzochten, weigerden, dan men kon tegen zulk een volk, dat zijn dochters, met geweld hun afgenomen zijnde, wederom eiste. Zo dan, dit was hier veel meer nodig, dat Mars zijn zoon, wanneer hij tegen hen in oorlog kwam, zou helpen, opdat hij alzo met wapenen zou mogen wreken het ongelijk, dat hem door het weigeren der huwelijken geschied was, en alzo voorts daardoor zou mogen geraken aan de vrouwen, welke hij begeerde. Want in de strijd de victorie behaald hebbende, zou hij, zoals het schijnt door enig recht van oorlog, de dochters, welke onrechtvaardig hem geweigerd waren, gerechtelijk vervoerd en na zich genomen hebben. Maar dat hij de dochters, welke hem niet gegeven waren, in tijd van vrede met geweld genomen heeft, dat heeft hij door geen recht van vrede gedaan, en daarenboven heeft hij ook een onrechtvaardige oorloggevoerd tegen de ouders der dochters, welke met recht vergramd waren, hoewel nochtans dit laatste hem tot meer voordeel en geluk gestrekt heeft. Ondertussen hoewel het Circenische schouwspel tot gedachtenis van deze bedrieglijke daad gebleven is, evenwel heeft in die stad en in dat rijk de navolging van dat schandelijke voorbeeld de nakomelingen geenszins behaagd, zodat de Romeinen liever hierin hebben willen dwalen, dat zij Romulus na die bedreven boosheid tot hun God zichzelf zouden toe-eigenen, dan dat zij toelaten zouden, hetzij door enige wet, of door enige gewoonte, dat men in het vervoeren der dochters en vrouwen deze zijn daad zou navolgen. Maar verder na de verdrijving van koning Tarquinius (tezamen met zijn kinderen), wiens zoon Lucretia door onkuisheid verkracht had, als toen had het mede uit deze gerechtigheid en billijkheid zijn oorsprong, dat de burgemeester Junius Brutus zijn medebroeder Lucius Tarquinius Collatinus, de man van de genoemde Lucretia, welke zeer vroom en oprecht was, gedwongen heeft zijn staat der overheid af te leggen, alleen om de gelijkheid van de naam Tarquinius, en om de bloedverwantschap met dezelfde, zodat hij verder hem ook geenszins heeft willen toelaten om binnen de stad te wonen, welke schandelijke onredelijkheid hij met toestemming of ten minste met toelating van het volk gedaan heeft, van welk volk nochtans die zelfde Collatinus, gelijk ook Brutus, het burgemeesterschap tezamen ontvangen hadden. Insgelijks uit kracht van deze gerechtigheid en billijkheid is het geschied, en daarvan, denk ik, is het gekomen, dat men zo ondankbaar gehandeld heeft met Marcus Camillus, welke, zijnde een zeer voortreffelijk man van zijn tijd, na een tienjarige oorlog kloekmoedig overwonnen heeft de Vejenters, welke te dien tijde de allerzwaarste vijanden van het Romeinse volk waren, zodat Rome vanwege hen in grote verbaasdheid was, en schier

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

twijfelde aan eigen behoud, des te meer omdat de Romeinse heerkracht door zo dikwijls ongelukkig te strijden bijna geheel afgesleten en teniet gekomen was. Deze vijanden dan, toen de zaken in zulk een moeilijkheid stonden, heeft hij overwonnen en daarnaast heeft hij hun allermachtigste en rijkste stad overweldigd en ingenomen; niettegenstaande dit alles is hij echter door de haat van zijn afgunstigen en van de benijders van zijn vroomheid en door de hoogmoed van de hoofden van het volk met vele ongeschikte beschuldigingen bezwaard, zodat hij die stad, welke hij zo getrouw bewaard, en zo vroom verlost had, zo ondankbaar heeft bevonden, dat hij zich verzekerd houdende van zijn veroordeling, buiten ‘s lands in ballingschap is getogen, waardoor hij evenwel zijn veroordeling niet is ontkomen, want in zijn afwezigheid hebben zij hem veroordeeld tot een boete van tien duizend gewichten koper. Evenwel, toen daarna zijn ondankbaar Vaderland door de Fransen ingenomen was, heeft hij het wederom van hun geweld bevrijd en van hen verlost. Ik zou bij dit alles, indien ik er lust in had, veel meer lelijke en onrechtvaardige dingen kunnen verhalen, waardoor deze stad dikwijls beroerd en ontsteld is geweest, nl. te dien tijde toen de machtigen de gemeente tot onderdanigheid wilden brengen, doch deze zulks weigerde en daarover de voorstanders wederzijds elk meer de zijnen zochten te helpen uit begeerte en genegenheid om elkaar te overheren en te vermeesteren, dan dat zij om enige gerechtigheid en billijkheid dachten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

WELKE DINGEN DE HISTORIE VAN SALLUSTIUS VAN DE BEROERTEN DER ROMEINEN VERHAALT.

Daar het mij verdriet meer van deze lelijkheden te verhalen, zo zal ik dan ophouden, en veel liever Sallustius zelf, ter plaatse daar hij van de Romeinen lof gesproken heeft, tot een getuige invoeren, des te meer omdat onze reden van hem in dezer voege begonnen is: de gerechtigheid en billijkheid heeft bij hen door de wetten geen meer kracht verkregen dan dezelfde hadden door de natuur, prijzende en verheffende alzo die tijd, toen de koningen verdreven waren, op welke tijd de stad in korte stonden wonderlijk toegenomen en vermeerderd is. Evenwel diezelfde Sallustius bekent in het eerste boek zijn historiën, nl. in de aanvang zelf, hoe ook te dien tijde, toen de Republiek van de koningen overgezet was tot de burgemeesters, straks daaraan na een weinig stilstand, begonnen zijn de overlast en het geweld der machtigen zodat daarover bet volk en de gemeente een afscheiding gemaakt hebben van de heren vaderen, waaruit ook vele onenigheden en andere moeilijkheden in de stad gevolgd zijn. Insgelijks als hij ook verhaald had, hoe het Romeinse volk tussen de tweede en laatste oorlog van Carthago, altijd onder elkaar in grote eendracht geleefd had, en daarover ook aangewezen had, hoe niet de liefde der gerechtigheid, maar de vrede de oorzaak was geweest van zulk een groot goed, daar zij vlijtig, en getrouw onder elkaar de vrede onderhielden, zolang Carthago stond, om welke oorzaak ook Nasica nooit gewild heeft, dat men de stad Carthago geheel zou slechten en verwoesten, nl. om te weerhouden alle boosheid, en om te onderhouden hun beste manieren, en opdat ook door vrees de gebreken zouden mogen bedwongen worden. Als Sallustius dit alles verhaald had, heeft hij daarbij gevoegd en gezegd ‘maar tweedracht, geldgierigheid, eergierigheid en meer andere ondeugden, welke in tijden van vrede en voorspoed plachten voor te komen, dezelfde zijn na de verwoesting van Carthago bijzonder aangegroeid en vermeerderd, gevende alzo te verstaan, hoe zij ook vóór de tijden van vrede plachten op te komen, aan te groeien en te vermeerderen. Derhalve voegt hij ook daarbij een menselijke reden waarom hij alzo gesproken heeft, want, zegt hij, de verongelijkingen en de overlast van de machtigen, en daarover de afscheiding der gemeente van de heren vaderen, en meer andere onenigheden zijn daar in tijden van vrede geweest, zelfs van het begin af, zodat men niet naar gerechtigheid noch naar billijkheid gehandeld heeft, dan toen de koningen verdreven waren, nl. terwijl zij vrees hadden voor Tarquinius en die zware oorlog met Etrurië. Ziet u wel waardoor het gekomen is, dat, men in die korte tijd, toen de koningen verdreven of verjaagd waren, enigszins naar gerechtigheid en billijkheid gehandeld heeft? De oorzaak hiervan zegt hij was de vrees, want men stond in grotere vrees vanwege de oorlog, welke de verdreven koning Tarquinius (verjaagd en verdreven zijnde uit zijn Rijk en uit de stad) en daarnaast de Etruscen, met wie hij vergezeld was, tegen de Romeinen met alle macht voerden. Waar hoort toch wat hij daarna bijvoegt: daarna, zegt hij, begonnen de heren vaderen met slaafse bevelen de gemeente te oefenen en te kwellen, en begonnen mede aangaande het benemen des levens en het slaan op de rug koninklijkerwijs met hen te handelen, en begonnen verder hen van de landen en bouwneringen te versteken, en verder in alle andere delen te leven als alleen macht hebbende en gebied. Nadat de gemeente met deze wreedheden belast werd, en daarenboven ook heel onderdrukt door de last van den zware woeker, die in zwang was, en eindelijk alzo zij door de gestadige oorlogen zware schattingen moesten opbrengen en niettemin in de krijg trekken, zo is het, dat eindelijk de gemeente gewapenderhand de heilige berg en insgelijks ook de Aventijnse berg ingenomen en bezet heeft, waarop gevolgd is, dat de gemeente zekere hoofden van het volk, alsmede andere vrijheden en gerechtigheden gekregen heeft, na welke tijd opgekomen is de tweede

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Punische oorlog tegen Carthago, welke wederzijds een einde aan alle onderlinge twisten gemaakt heeft. Zo ziet u dan, van welke tijd af, te weten weinige jaren na het verdrijven der koningen, hoedanig de Romeinen geweest zijn, van wie hij zegt: de gerechtigheid en billijkheid hebben bij hen door de wetten niet meer kracht gekregen dan zij hadden door de natuur. Ondertussen indien die tijden zo bevonden worden, van welke betuigd wordt, dat Rome toen allerschoonst en allerheerlijkst was, wat zullen wij dan menen, dat men van de volgende tijden zal hebben te zeggen en te bedenken, nl. toen deze Republiek allengs is veranderd geworden, en toen zij van een allerschoonste en welgesteldste Republiek (om de woorden van dezelfde historische schrijver te gebruiken) een allerbooste en allerschandelijkste is geworden, gelijk hij vroeger gezegd heeft, na de vernieling en verwoesting van Carthago. Doch wat Sallustius van deze tijden verhaalt, zulks kan men het best lezen in zijn historie, waar hij ons te kennen geeft door welk kwaad en door welke ongeschikte manieren, die in tijden van vrede en welvaart aangegroeid zijn, men eindelijk gekomen is tot de burgeroorlogen, van welke tijd af, gelijk hij zegt, de manieren der voorouders niet zoals tevoren allengs geweken zijn, maar zijn naar de manier van een aflopend boek geheel doorgegaan zodanig, dat de jeugd door onkuisheid, overdaad en gierigheid heel bedorven is geweest, zodat men met recht kon zeggen, dat er mensen geboren waren, die niet konden lijden, dat zij zelf enige goederen hadden en die ook niet konden verdragen, dat anderen enige goederen bezaten. Daarna komt Sallustius en verhaalt veel van de verdorvenheden van Sylla, alsmede vele andere lelijkheden der Republiek, waarin ook andere schrijvers overeenkomen, hoewel met een heel ongelijke welsprekendheid. Zo dan ziet u, en naar ik ineen een ieder, die daar op let, kan het ook licht zien, tot welk een grote vuiligheid van allerlei ongeschikte manieren die stad vervallen is geweest vóór de komst van onzen Koning hierboven. Want dit alles is geschied, niet alleen eer Christus tegenwoordig in het vlees was, lerende en onderwijzende, maar ook eer Hij van een maagd geboren was; derhalve naardien zij van die tijden zoveel en zo groot kwaad, dal vóór de uitroeiing van Carthago in oude tijden enigszins minder en verdraaglijker was, en na de uitroeiing van Carthago geheel onverdraaglijk en heel schrikkelijk, naardien zeg ik, zij dit zelfde kwaad niet hebben durven toe-eigenen hun goden, welke door hun boze listigheid vele ijdele en verkeerde meningen in ‘s mensen gemoed strooiden, waardoor dagelijks zodanige gebreken en boosheden zo overvloedig toenamen; waarom is het dan, dat zij al het tegenwoordige kwaad Christus ten laste leggen, die door zijn allerheilzaamste leer verbiedt, dat men deze valse en bedrieglijke goden zal eren, en die door een goddelijke kracht te niet doet en veroordeelt alle schadelijke en boze begeerlijkheden der mensen, en verder die allengs de wereld (welke uitteert en vervalt door al dit kwaad) overal onttrekt haar eigen huisgezin en kinderen, teneinde Hij alzo daardoor opbouwt die eeuwige, allerschoonste en heerlijkste stad, niet door de toestemming der ijdelheid, maar door het oordeel der waarheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN DE VERDORVENHEID DER ROMEINSE REPUBLIKEINSE EER, DAT CHRISTUS WEGGENOMEN HAD DE DIENST DER GODEN.

Aanschouwt dan de Romeinse Republiek, hoe die allengs veranderde, en dat zij uit een allerschoonste en geschikte republiek geworden is de allerbooste en schandelijkste. En voorwaar, ik ben diegene niet, welke zulks het eerst zegt, maar zulks hebben lang vóór de komst van Christus gezegd zelfs hun schrijvers van wie wij dit alles om loon geleend hebben. Ziet dan, hoe de manieren der voorouders door de komst van Christus, nl. na de uitroeiing van Carthago niet meer allengs gelijk tevoren vervallen zijn, maar daarna, even als een aflopende beek, geheel ter neder gestort zijn, zodat de jeugd door onkuisheid, overdadigheid en gierigheid heel bedorven is geweest. Naardien dit alles alzo is, laat zij ons daarentegen ergens vandaan weten te lezen en bij te brengen enige wetten en bevelen van hun goden, welke het Romeinse volk tegen deze onkuisheid, overdadigheid en gierigheid bij hen zouden mogen gegeven zijn. En welk een wenselijke zaak zou het zijn, dat zij alleen goede en geschikte dingen voor het Romeinse volk hadden geschreven en dat het niet zover gekomen was, dat zij zelfs schandelijke en oneerlijke dingen van hen hadden vereist, opdat en alzo met zodanige dingen door hun valse godheid zouden verwerven een schadelijk aanzien. Daarentegen laten zij lezen onze schriftuur, aldaar zullen zij bevinden hoe vele schone bevelen en geboden er door de profeten, door het heilig Evangelie, door de handelingen der Apostelen en door hun zendbrieven tegen de gierigheid, overdadigheid en onkuisheid overal en aan alle volken, welke, om in zulks onderwezen te worden, bij elkander vergaderden, gegeven werden; ja men zal bevinden hoe heerlijk en goddelijk hetzelfde geschiedt, en dat zulks geenszins voortkomt uit het onnut en ijdel geraas van de twistredenen der filosofen, maar veel meer dat het als met kracht uitdondert uit de Goddelijke antwoorden en uit de wolken Gods. Evenwel niet tegenstaande dit alles, leggen zij geenszins hun goden ten laste, dat hun republiek, zelfs voor de komst van Christus, door onkuisheid, overdadigheid en gierigheid, alsook door andere wrede en ongeschikte manieren, allerverdorvenst en allerschandelijkst is geworden. Maar al hun straffen, die zij vanwege hun hovaardij, dartelheid en weelde te zelfde tijd geleden hebben, van zulks beschuldigen zij de Christelijke religie, wier wetten en bevelen, aangaande de rechtvaardige en goede manieren nochtans te wensen was, dat tezamen en tegelijk wilden horen nakomende koningen van het aardrijk en aller volkeren, insgelijks de vorsten en alle rechters der aarde, voorts ook de jongelingen en maagden, en daarnaast de oude en jonge mannen tezamen, en verder allerlei mensen van beider geslacht, en ook van allerlei jaren, nl. hun verstand machtig zijnde, ja zelfs ook de tollenaren en soldaten, die Johannes de Doper aanspreekt, en volgens ditzelfde dat de republiek het aardrijk en het tegenwoordige leven mocht versieren met haar gelukzaligheid, en dat zij eindelijk op zodanige wijze mocht opklimmen tot de hoogste top van het eeuwige leven, om in eeuwigheid gelukzalig te heersen. Maar aangezien de een tot het gehoor komt en de ander wederom hetzelfde versmaadt, en vele mensen in het algemeen meer behagen hebben in de toelachende boosheden dan in de nuttige hardheid der deugden, zo is het, dat de dienstknechten van Christus belast worden te lijden en te verdragen, hetzij dat zij zijn koningen of vorsten, rechters of soldaten, of uit de provinciën, of rijk of arm, of vrij of onvrij en slaven van beider geslacht, en mitsdien dat zij ook alle gelijk moeten dulden en verdragen, indien het nodig is, een allerschandelijkste en booste republiek, opdat zij eindelijk door haar duiding in het allerheiligste en aller heerlijkste Raadhuis der Engelen, en in de Hemelse Republiek, in welke de wil Gods een wet is, voor zichzelf een allerschoonste plaats mogen verkrijgen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

MET WELKE GELUKZALIGHEID ZIJ, DIE DE TIJDEN, VAN DE CHRISTELIJKE RELIGIE BESCHULDIGEN, ZICH ZOEKEN TE VERHEUGEN, EN MET WELKE MANIEREN ZIJ ZOEKEN HUN LEVEN AAN TE STELLEN.

Doch deze dienaars en beminnaars van die voor verhaalde Goden, zo zij doorgaans zich daarin verheugen, dat zij hun navolgers mogen wezen al hun boosheden en schandelijkheden, zo is het, dat zij ook geenszins daarop acht gaven de gehele Republiek heel boos en schandelijk werd. Dit zeggen zij derhalve: hetzij met de Republiek zoals het zij, als alleen zulks het geval is, dat zij staande blijft, dat zij bloeit in alle overvloed, dat zij heerlijk is door de victories, of, het welk gelukkiger geacht wordt, dat zij wel verzekerd en bewaard is door vrede. Aangaande zulks, wat gaat ons dat aan? En wat hebben wij met zulks te doen? Maar dit gaat ons allermeest aan, dat de mensen gestadig hun rijkdommen vermeerderen, en dat zij alzo middelen mogen hebben om dagelijks grote overdadigheden en verkwistingen aan te richten. Insgelijks ook, opdat alzo de machtigen de armen onder hun geweld en gebied mogen brengen. Want dit is hun zeggen: laat de armen, opdat zij met spijs en drank verzadigd mogen worden, de rijken gedienstig zijn, en laat zij hun in alles ten gevalle zijn, opdat zij rustige ledigheid mogen genieten onder hun bescherming: laat ook de rijken de armen tot hun onderdanen en tot dienst van hun hoogmoed misbruiken. Laat verder ook de volkeren een behagen hebben, niet in de raadslieden van hun nut en profijt, maar in de vergunners en vertoners der wellusten en vermakelijkheden. Voorts laat daar niet geboden worden harde dingen, laat daar niet verboden worden onreine dingen, laat de Koningen ook daar niet naar vragen over hoe goede onderdanen zij heersen, maar over hoe gehoorzame en gedienstige. Laat de Provinciën de koningen dienen en achten, niet als bestuurders van hun manieren, maar als heersende heren van het Rijk, en als verzorgers van allerlei wellusten en vermakelijkheden. Laten zij de koningen eren, niet oprecht, maar boos, en laat zij dezelfde slaafs vrezen. Boven dit alles, laat daar ook wetten en bevelen gegeven worden, meer tegen zulks, dat zou kunnen schaden de wijngaard van een ander dan tegen zulks, hetwelk zou kunnen schaden ieders eigen leven. Laat daar niemand betrokken worden tot de rechters, dan die hinderlijk en schadelijk is geweest van het goed van een ander, huis of enig ander ding tegen zijn wil. Maar aangaande iemands eigen goederen, laat daarmede een ieder doen wat hij wil, insgelijks ook zelfs met een ander mens, wanneer het zijn wil is, laat ook een ieder daarmede doen wat hem gelust en gelieft. Laat het overal vol openbare en gemene hoeren zijn, eensdeels allen en ieder ten beste die dezelfde believen te genieten, eensdeels ook en bijzonder voor diegene, die geen eigen kunnen houden. Insgelijks laat er ook getimmerd worden zeer hovaardige gebouwen en zeer voortreffelijke en schone huizen: laat ook zeer kostelijke maaltijden en gasterijen gehouden worden, en laat aldaar een ieder die lusten, en die mag nacht en dag spelen, drinken, spuwen en wegvloeien in allerlei oneerlijkheid. Laat het overal razen en woelen van dansenden, en laat de speelhoven daveren en weerklank geven van het menigvuldig geroep der oneerlijke blijdschap, mitsgaders van allerlei manieren, hetzij van allerwreedste of van allerschandelijkste vermakelijkheden en wellusten. Eindelijk, dat men die mens ook daarentegen houdt voor een openbaar en gemeen vijand, die geen behagen in zodanig geluk en vermaak heeft. En indien daar iemand is, die dit geluk zoekt te veranderen of weg te nemen, laat de gemene menigte haar oren vrijelijk van hem af keren, laat ze hem ook vrijelijk met zijn stoel stoten, en laat ze hem uit het getal der levenden wegnemen. Laat die voor waarachtige Goden gehouden worden, die de volkeren deze vermakelijkheden hebben doen verkrijgen, en verkregen zijnde, hebben doen behouden. Laat zij ook geëerd worden

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zoals zij zelf willen, laat zij ook spelen eisen zodanige als zij willen en laat zij dezelfde mogen genieten van hun dienaars en met hun dienaars; als zij dit alleen slechts te weeg brengen, dat zij vanwege zodanig geluk geen gevaar hebben te verwachten, noch vanwege vijanden, noch vanwege sterfte, noch vanwege enige nederlaag en verlies. Dit alles zeggen zij: maar wie zal daar zijn bij zijn zinnen, die zodanige Republiek in gelijkheid zou durven stellen, ik zal niet zeggen met het Romeinse rijk, maar zelfs ook met het huis van Sardanapalus, die eertijds koning is geweest, zozeer genegen tot wellust, dat hij op zijn graf heeft doen schrijven, hoe hij (aldaar dood liggende) zulks alleen behouden had, wat zijn overdadige vermakelijkheid, terwijl hij leefde, met schandelijke verkwisting eertijds verteerd had. Welk een koning, die deze mensen destijds hadden, en dat hij hun in alles alzo toegevend was, en dat hij met geen strengheid hun in enige dingen tegenstond; het is zeker, dat zij aan dezen veel liever en met meer gewilligheid een tempel en FIaminische priester zouden toe heiligen, dan ooit de oude Romeinen aan Romulus gedaan hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

HOEDANIG OORDEEL EN GEVOELEN CICERO GEHAD HEEFT VAN DE ROMEINSE REPUBLIEK.

Maar indien men op die schrijver geen acht slaat, die gezegd heeft, dat de Romeinse republiek de allerbooste en. allerschandelijkste was, en indien men ook daarop niet let, met welke schandvlek en oneer van allerbooste en gruwelijke manieren zij vervuld werd, maar dat men alleen daarop wil zien, dat ze mag vaststaan en behouden blijven, zeer wel: laat zodanige dan horen hoe de republiek niet, gelijk Sallustius zegt, allerboost en schandelijkst is, maar dat zij, gelijk Cicero begeert, alreeds geheel was verloren gegaan, zo dat er heel geen republiek meer was overgebleven. Want hij voert in zijn reden in een Scipio, nl. die Scipio, die de stad Carthago verwoest had, en doet hem aldaar spreken van de republiek, die naar zijn gevoelen door haar verdorvenheid, welke Sallustius beschrijft, weldra zou verloren gaan; want terzelfder tijd werd dit hem gesproken en verhandeld, nl. toen er een van de Grachen, van wie Sallustius betuigt dat zeer zware beroerten ontstaan zijn, gedood werd, want van zijn dood wordt in dezelfde boeken ook melding gemaakt. Zo dan, als deze Scipio in het einde van het tweede Boek gezegd had: hoe dat, evenals in de snaren en in de fluiten, in het zingen, zelfs in de stemmen altijd een nauwe overeenstemming, bestaande uit verscheidene geluiden, moet gehouden worden zodanig, dat indien daar ergens enig verschil is, dat het straks geschiedt, dat de geleerde oren en die hen verstaan, het niet kunnen verdragen. En gelijk dat gezang, bestaande in de besturing en matiging zelfs van de allerongelijkste stemmen, zeer eendrachtig en harmonisch wordt, alzo is het ook dat een stad bestaat uit tezamen menging van allerlei staten, hoge, middelbare en lage, evenals van verscheidene geluiden, zodat door het overeenkomen van heel ongelijke staten de stad met een zeer redelijke en bekwame matiging uit eendrachtige inwoners bestaat. Derhalve hetgeen van de zangers in het zingen, harmonie of overeenstemming genoemd wordt, dat is in een stad en burgerschap de eendracht, welke in alle Republieken de vaste en beste band is tot behoud en welvaart, zodat dezelfde ook zonder gerechtigheid geenszins kunnen bestaan. En voorts als hij wat breder en uitvoeriger van deze zaak gesproken had, nl. welk een groot profijt de gerechtigheid een stad aanbrengt en wanneer dezelfde ontbreekt, welk een grote schade daardoor aan een stad geschiedt, zo is daarover door Pilus, zijnde een van diegene die in dit gesprek tegenwoordig waren, gesproken, en heeft van hem gevorderd, dat deze vraag wat breder zou verhandeld worden, en dat men wat meer zou spreken van de gerechtigheid, uit oorzaak dat er in het gemeen door velen gezegd werd, dat een republiek zonder ongerechtigheid niet kon geregeerd worden. Dit heeft Scipio toegestaan en ingewilligd dat men deze vraag wat nader zou onderzoeken. Voorts heeft hij geantwoord dat alles, wat zonder bewijs van de republiek gezegd was, niets te beduiden had, en zou men verder hierin gaan, dat alsdan moest bewezen zijn niet alleen, dat het heel vals en tegen de waarheid is, dat een republiek zonder ongerechtigheid niet kan geregeerd worden, maar daarenboven ook, dat het zeker en waarachtig is, dat daarentegen zonder de hoogste gerechtigheid de republiek niet kan voorgestaan en geregeerd worden. Ondertussen, alzo de verklaring van deze vraag tot de volgende dag opgeschort en uitgesteld werd zo is er over de zaak in het derde Boek met vele heftige redenen over en weer gehandeld. Want Pilus zelf heeft aangenomen te beweren het voelen van degenen, die zeggen: ‘dat een Republiek niet kan geregeerd worden zonder ongerechtigheid,’ doch deed het zó, dat hij voorheen zijn onschuld zeer naarstig deed, opdat men niet zou menen, dat hij zelf zoiets voelde. Alzo heeft hij zeer ernstig gehandeld en gesproken vanwege de ongerechtigheid tegen de gerechtigheid, pogende door vele waarschijnlijke redenen en voorbeelden te bewijzen, dal de ongerechtigheid zeer nuttig en dienstig was voor de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

republiek, en daarentegen, dat de gerechtigheid heel onbekwaam en ondienstig was. Hierover is later gevolgd Lelius, en deze heeft ten verzoeke van hun allen zeer ernstig de gerechtigheid voorgestaan, en heeft met alle macht, zoveel hij kon, betoond en bewezen, dat er niets zo schadelijk en vijandig is voor een stad als de ongerechtigheid, en dat een republiek ook niet kan staande blijven, noch wel bewaard en geregeerd worden, dan door gerechtigheid. Nadat dit bij hem verhandeld was zoveel als hij goedvond, is Scipio wederom voorgekomen en heeft zijn reden aangevat alwaar hij dezelfde gelaten had, zodat hij aldaar wederom verhaald en ook zeer aangeprezen heeft zijn zeer fraaie en korte beschrijving van de republiek, want tevoren had hij gezegd van de republiek, dat is het gemenebest, hoe zij anders niet is dan het beste of het profijt van het volk. Nu, aangaande het volk, het zelf zei hij te zijn niet allerlei vergadering van menigte, maar zulk een vergadering, welke door eenparig en gelijk recht, mitsgaders door gelijke gemeenschap van profijt verenigd is. Daarna verklaart hij welk groot nut en profijt in het onderzoeken der waarheid van welke zaak het is, de rechte en eigen beschrijving mee brengt. En uit deze zijn beschrijvingen besluit hij eindelijk, hoe het dan eerst kan zijn een republiek, dat is het beste voor het volk, wanneer zij wél en volgens recht geregeerd wordt, hetzij door een koning alleen, of door weinigen van de voornaamste en machtigste, of ook zelfs door het hele volk. Indien het nu gebeurt, dat er een onrechtvaardige koning regeert, die hij naar de Griekse manier, een Tiran noemde of indien het ook gebeurt dat de voornaamste en machtigste in hun regering onrechtvaardig zijn, hetwelk hij factie noemt, dat is een kwade samenspanning, of eindelijk indien het gemene volk in de regering onrechtvaardig is, hetwelk hij geen andere bekende naam wist te geven dan hij het mede een Tiran noemde, zo besloot hij verder daaruit, dat alsdan de Republiek niet alleen boos en verdorven was, gelijk daags tevoren verklaard was, maar daarnaast ook, dat dezelfde alsdan heel geen Republiek was, hetwelk hij beweerde uit kracht van die reden, welke hij tevoren uit de beschrijving van de Republiek genomen had; want alsdan is er geen gemenebest van het volk nl. wanneer enig Tiran het met boze samenspanning regeert: en het volk is ook mede geen volk, wanneer het ongerechtig is, terwijl het dan geenszins zodanige menigte is, welke door eenparige overeenstemming van gelijk recht, mitsgaders door gemeenschap van gelijk profijt verenigd is, gelijk het volk tevoren beschreven is te zijn. Derhalve terzelfder tijd toen de Romeinse Republiek zodanig was als Sallustius die tevoren beschreven heeft, zo volgt hieruit, dat zij toenmaals niet was allerboost en allerschandelijkst, gelijk hij zegt, maar dat dezelfde heel geen Republiek was; want zulks blijkt merkelijk uit die reden welke die onderhandeling tussen die grote heren gehouden, ontdekt heeft, gelijk zulk ook Sallustius niet op de naam van Scipio of iemand anders, maar met eigen mond sprekende, in het begin van zijn vijfde boek bewezen heeft, verhalende aldaar een zeker gedicht van de poëet Ennius, in hetwelk hij zegt; hoe het Romeinse rijk alleen vast blijft en bestaat door de oude voortreffelijke manieren en mannen, welk gedicht volgens mijn oordeel, zegt hij, zo ten aanzien van de kortheid der woorden, als ten aanzien van de waarheid des zins als door een Goddelijke ingeving schijnt uitgesproken, want deze grote Republiek die zo gerechtelijk en zo ver heerste, zou geenszins kunnen stichten of zolang hebben kunnen houden, noch aan de ene zijde de mannen alleen, indien de stad niet zo welgemanierd was, noch aan de andere zijde ook de manieren alleen niet, indien de stad niet wel voorzien was van mannen om dezelfde waar te nemen en te bedienen. Alzo voor ons geheugen zegt hij, hebben de goede vaderlijke manieren altijd genomen voortreffelijke mannen, en deze wederom hebben altijd zeer meesterlijk onderhouden de oude manieren en instellingen der voorouders. Maar aangaande onze eeuw, die heeft wel een zeer voortreffelijke republiek ontvangen, maar evenals een schoon schilderij, welke zeer heerlijk is, maar nochtans verdwijnende en verduisterende van oudheid; evenzo, zeg ik, is onze Republiek, maar onze eeuw is heel achteloos geweest, niet alleen om haar in haar oude stand te brengen, en met haar eerste en eigen verwen te vernieuwen en te

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

verlichten, maar heeft zelfs dit niet bezorgd en teweeg gebracht, dat zij zou behouden enige schijn van haar oude gedaante en tenminste enige uiterlijke trekken en lijnen van haar oude gestalte. Want wat is er gebleven van de oude manieren, door welke, volgens zijn zeggen, het Romeinse rijk staande gehouden werd? Want om de waarheid recht uit te spreken, wij zien dat dezelfde door vergetelheid zó heel verduisterd zijn, dat zij niet alleen niet meer geoefend worden, maar dat zij bij velen ook heel onbekend zijn. En wat zal ik zeggen van de mannen? want de goede oude manieren zijn teniet gegaan bij gebrek aan mannen, van welk kwaad, alzo wij een oorzaak zijn, wij niet alleen rekenschap zullen moeten geven, maar wij zullen ook, evenals zij die schuldig zijn aan lijfstraf, zware verantwoording moeten doen. Want door onze schuld geschiedt het, en niet bijgeval, dat wij thans alleen een Republiek in naam hebben, en dat wij die inderdaad al lang verloren hebben. Dit alles heeft Cicero beleden bijna 70 jaren na de dood van de Afrikaanse Scipio, die hij in zijn boeken van de Republiek invoert en van deze zaak doet spreken. Evenwel werd dit alles bij hem verhandeld 60 jaren vóór de komst van Christus: welk alles, indien men voelde en zei op zodanige tijd als de Christelijke religie overal verbreid was en de overhand had, wie zou daar thans van hen niet zijn, die het zelf de Christenen niet zou willen wijten en ten laste leggen? Zo dan, waarom hebben hun goden toen niet beter toegezien, en waarom hebben zij niet gevorderd en besteld, dat toen niet teniet en verloren ging deze haar Republiek, welke Cicero, lang eer Christus in het vlees kwam, zo droevig beklaagde, verloren te zijn? Insgelijks zo laat ik ook hun priesters toezien, zelfs ten tijde van de oude mannen en manieren, hoedanig nl. toen de Republiek geweest is, en of in haar ook gebloeid heeft de ware gerechtigheid. En mogelijk zal men bevinden, dat dezelfde toenmaals niet geweest is levende van manieren, maar veelmeer geveinsd en geschilderd van verwen, hetwelk ook Cicero onwetend, toen hij dezelfde te voorschijn bracht, uitgedrukt heeft. Maar op een andere tijd, indien God wil, zullen wij dit breder kunnen zien, want ik zal op de behoorlijke plaats arbeiden en pogen te bewijzen, dat de Romeinse Republiek nooit een Republiek geweest is, uit oorzaak, dat in haar nooit geweest is de ware gerechtigheid: hetwelk ik zal doen volgens de beschrijvingen van Cicero, in welke hij door de mond van Scipio kortweg verklaard heeft, eerst wat de republiek is, en daarna ook wat het volk is. En verder zal ik het ook bewijzen uit het oordeel en getuigenis van velen, zowel van hem zelf als van hen, die hij in die onderhandeling ingevoerd heeft om met elkaar te spreken. Doch hier intussen sta ik toe, dat dezelfde enigszins volgens zekere waarschijnlijke beschrijvingen, en als op hun wijze en manieren een Republiek geweest is, en dat zij beter geregeerd en waargenomen is van de oude Romeinen, dan van de laatste en nieuwe. Ondertussen de ware gerechtigheid is nergens te vinden dan in de Republiek, waarin Christus de Schepper en Regeerder is. Doch indien deze naam, alzo hij elders op andere wijze genomen wordt, mogelijk van onze gewone manier van spreken wat verschilt, zo zeggen wij dat waarlijk in die stad de ware gerechtigheid is, van welke de H. Schrift zegt: het zijn heerlijke dingen, welke van u gesproken worden, o stad Gods! (Psalm 87:3)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

HOE DE GODEN DER ROMEINEN NOOIT ENIGE ZORG GEDRAGEN HEBBEN VOOR DE REPUBLIEK, TEN EINDE DEZELFDE DOOR KWADE MANIEREN NIET ZONDE VERLOREN GAAN.

Maar om wederom te komen tot zulks als de tegenwoordige vraag belangt, het is kennelijk genoeg hoe zeer loffelijk, dat zij volgens de getuigenis van hun geleerdste schrijvers willen zeggen, dat zij hun Republiek is of geweest is, dat zij evenwel lang vóór de komst van Christus geheel boos en allerschandelijkst en bedorven was geworden, ja dat zij eindelijk geheel geen Republiek was, en ten laatste door haar verdorven manieren geheel was verloren gegaan. En wat waren haar Goden, die haar bewaarders en voorstanders waren, hierin schuldig te doen, ten einde zij niet zou bederven en ondergaan? Voorwaar! zij hadden voornamelijk behoren te geven enige wetten en bevelen van eer, vroom leven en geschikte manieren nl. aan zulk een volk, dat hun zo naarstig en aandachtig diende, en van hetwelk zij vereerd werden met zo vele tempels, met zo vele Priesters en verscheidene manieren van offeranden, met menigerlei godsdiensten, met zo vele jaarlijkse feesten en eindelijk met zoveel blijdschap van voortreffelijke toneelspelen. Maar de duivelen hebben in dit alles niet anders gezocht dan hun voordeel, met eens op hen acht gevende hoe zij leefden, ja veel meer daarop lettende en dat bevorderende dat zij nl. boos en ongeschikt zouden leven, maar evenwel zó, dat zij met vrees als hun onderdanen alles niet te min zouden doen dat tot dienst van hun eer strekte. Maar u zult mogelijk zeggen, dat zij enige wetten en bevelen gegeven hebben; indien zulks zo is, zeer wel: laat dan wederom getoond en uit enig boek gelezen worden, hoedanige wetten der Goden als bij hen eertijds aan de stad gegeven zijnde, de Gracchenversmaad en verworpen hebben, toen zij alles met beroerte en muiterij in verwarring stelden. Insgelijks hoedanige wetten ook versmaad hebben Marius, en Cinna en Cato, toen zij zich begaven tot burgerlijke oorlogen en die opnamen om onrechtvaardige oorzaken, en voorts dezelfde zeer wreed voerden, en ten laatste nog wreder eindigden. Daarenboven ook hoedanige wetten Sylla versmaad heeft, wiens leven, manieren en daden, volgens de beschrijving van Sallustius en van andere historie schrijvers, zo verschrikkelijk geweest zijn. Ja, wie zou niet moeten bekennen, dat toen de Republiek tot haar ondergang kwam? Maar mogelijk zullen zij vanwege zulke ongeschikte manieren van de burgers tot bescherming van hun Goden ons durven tegenwerpen dat gedicht van Virgilius: de Goden alle gelijkelijk, bij welke dit Rijk bestond, zijn geweken uit hun tempelen, en hebben hun altaren verlaten. Maar hierop zeggen wij eerst, indien dit zo is, dat zij dan geen reden hebben om te klagen over de Christelijke religie, alsof hun Goden hierdoor op hen vergramd geworden waren en hun hadden verlaten, terwijl voorlang hun voorouders door hun ongeschikte manieren, zo vele kleine Goden evenals muggen en vliegen van de altaren van hun stad hadden verjaagd en verdreven. Doch waar is deze grote menigte van al hun Goden geweest, toen Rome, lang vóór de oude manieren bedorven waren, door de Fransen ingenomen en verbrand is? Maar mogelijk hebben zij toen, tegenwoordig zijnde, geslapen. En voorwaar, toen was de gehele stad in de macht der vijanden, uitgezonderd alleen de Capitolijnse berg, welke ook ingenomen zou geweest zijn, bijaldien de ganzen, terwijl de Goden sliepen, voor de belegerden niet gewaakt hadden, waardoor het ook geschied is, dat Rome toen bijna vervallen is tot de bijgelovigheid der Egyptenaren, welke beesten en vogelen eerden en dienden, want van die tijd af hebben zij ter ere van de ganzen jaarlijks feest gehouden. Maar thans is mijn mening niet, te handelen over de moeilijkheden die van buiten komen, welke meer moeilijkheden van het lichaam dan van de ziel zijn, nl. zodanige, welke óf van de vijanden óf door middel van enige andere nederlaag ons overkomen. Want thans handel ik over de besmetting der manieren, welke in het eerst

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

haar verf een weinig verschoten en verloren hebben, doch daarna zijn zij naar de manier van een beek geheel uitgestort en verlopen, zodat de val van de Republiek, alhoewel de huizen en vesten in hun geheel bleven, zo groot is geweest, dat zeer voortreffelijke schrijvers zich niet ontzien te zeggen, dat dezelfde toen geheel verloren is geweest. Hier intussen aangaande de Goden, indien de stad hun bevelen en geboden van een goed en vroom leven, van de gerechtigheid te oefenen, verlaat en versmaadt, zo zeg ik dat dezelfde alle gelijkelijk met zeer rechtvaardige reden van hen afgeweken zijn, en dat het niet ten onrechte is, dat zij alle tezamen hun tempelen en altaren verlaten hebben. Maar wat zijn dit toch voor Goden geweest, die aan de ene zijde met hun volk, dat hen eerde, niet hebben willen leven, en aan de andere zijde, die hun volk, alzo het onbehoorlijk leefde, niet geleerd hebben wél te leven?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

HOE DE VERANDERINGEN DER TIJDELIJKE DINGEN NIET HANGEN AAN DE GUNST OF ONGUNST DER DUIVELEN, MAAR AAN HET GOEDVINDEN EN BELIEVEN VAN DE WARE GOD.

Maar wat wil ik daar van zeggen, het schijnt dat zij ook geholpen hebben tot de uitvoering en volbrenging van hun boze begeerlijkheden, en men zou kunnen bewijzen dat zij geenszins gearbeid hebben om die te betomen en te bedwingen. Want hoe? Deze Goden, welke Marius, een man van nieuwe opkomst en die onedel was, en daar benevens een allerbloedigste oorzaak, aanleider en uitvoerder van de burgerlijke oorlogen, zover geholpen hebben, dat hij zevenmaal burgemeester is geworden, en dat hij in zijn zevende burgemeesterschap in goede ouderdom is gestorven juist voor de tijden van Sylla, die kort daarna overwinnaar was, teneinde hij alzo in zijn handen niet zou vervallen. Waarom hebben zij hem ook hierin niet geholpen, dat hij zich zelf had mogen matigen en inhouden van zulke gruwelen en van zo vele grote en lelijke daden? Doch indien zij zeggen, dat hun Goden hem geenszins in die vorige staat en heerlijkheid geholpen hebben, voorwaar het is niet weinig dat zij daarmede zeggen, want zij bekennen daarmede, dat de mens buiten alle hulp en gunst der Goden zodanige en zo grote tijdelijke gelukzaligheid, welke zij zo zeer beminnen, kan verkrijgen, en daar benevens, hoe zodanige mannen, gelijk Marius een was, zonder aanzien van de gramschap der Goden, overvloedig kunnen genieten welvaart, sterkte, rijkdom, eer, waardigheid en een lang leven, daarentegen ook, hoe zulke mannen als Regulus geweest is, zonder aanzien van de vriendschap, gunst en toegenegenheid der Goden, kunnen gepijnigd en jammerlijk bezwaard worden met gevangenis, dienstbaarheid, armoede, wakingen en andere onlijdelijke smarten en ook in dezelfde sterven, hetwelk, indien zij toestaan alzo te zijn, zo belijden zij genoegzaam, dat zij heel geen voordeel doen, en mitsdien dat het tevergeefs is dat men hen dient en eert. Want indien deze Goden meer gearbeid en ingesteld hebben, dat het volk zulke dingen zou leren, die geheel strijdig waren tegen de deugden van het gemoed en tegen de vroomheid des levens, waarvan men de beloning hoopt en verwacht na de dood: insgelijks indien ook deze Goden in deze vergankelijke en tijdelijke goederen degenen die zij haten, niet altijd hinderen of schaden, en degenen die zij liefhebben, niet helpen noch bevoordelen, waarom is het dan, dat men hen dient, en waarom is het, dat men met zulke begeerte van hen te willen eren, alsnog naar hen vraagt en hun dagelijks eist en begeert? En waarom is het, dat men in deze bekommerde en bedroefde tijden dagelijks mort, even alsof de Goden, verstoord zijnde, vertrokken waren, en waarom is het mede, dat derhalve de Christelijke religie met de schandelijkste lasteringen dagelijks gelasterd wordt? Maar zij zullen mogelijk zeggen, dat de Goden in deze tijdelijke dingen macht hebben, óf om wél te doen, óf om te beschadigen; indien zulks zo is, waarom zijn zij dan Marius, die allerbooste man, goedgunstig geweest, en daartegen Regulus, die allervroomste man, kwaadgunstig? Of zal men hieruit moeten verstaan en bekennen, dat zij zelfs alleronrechtvaardigst en boost zijn? En zal men dientengevolge hieruit menen, dat men hun des temeer moet vrezen en eren? Laat men ze dan voor het een noch het ander, maar voor niets houden. Want, om de waarheid te zeggen, men zal bevinden, dat Regulus hun niet minder geëerd heeft dan Marius. En evenwel heeft niemand te denken, dat hij daarom een boos leven mag verkiezen, uit oorzaak, dat de Goden in het gemeen geacht worden meer gunst betoond te hebben aan Marius dan aan Regulus. Want Metellus, die allerloffelijkste man onder de Romeinen, welke 5 zonen gehad heeft die burgemeester geweest zijn, is zeer gelukkig en overvloedig geweest in alle tijdelijke goederen en rijkdommen, en daarentegen Catilina, die allerbooste mens, is overvallen geweest met de uiterste armoede en is ongelukkig in zijne boze

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

oorlogen omgekomen. De goeden worden alleen begiftigd met de ware gelukzaligheid, nl. zij, die de ware God eren, van wie alleen alle gelukzaligheid kan gegeven worden. Ondertussen hun Republiek door hel insluipen van allerlei kwade manieren verloren ging, zo is het zeker, dat hun Goden niet alleen niets gedaan hebben tot besturing en verbetering van zulke manieren, ten einde dezelfde niet zou ondergaan, maar zij hebben veel meer tot verergering en verderf van die manieren alle voedsel gegeven, opdat zij zou mogen verloren gaan. Insgelijks het geldt niet, dat zij zich zelf zouden mogen veinzen goed geweest te zijn, en dat zij vanwege de boosheid der burgers als verstoord zijnde van hen afgeweken zijn. Want zij waren kennelijk aldaar, zij werden gemerkt, zij werden overtuigd, doch met hun bevelen konden zij de zaak niet verbeteren, en met hun stilzwijgen konden zij ook niet verborgen blijven. Ik roer hier niet aan, dat Mariusdoor ontferming van de burgers van Minturna aan de Godin Marica in haar eigen geheiligde plaats bevolen is geweest, opdat zij hem in de meeste nood zou helpen en alles ten beste doen gelukken, waarop gevolgd is, dat hij in zijn hoogste moeilijkheid, waarvan geen uitkomst scheen te wezen, behouden ontkomen is, en dat niet alleen, maar daar benevens, dat hij in de stad Rome zijne wrede heirkracht (zelf wreed zijnde) gevoerd en gebracht heeft. En hoe bloedig, wreed onmenselijk en vijandig zijn allergruwzaamste victorie toen geweest is, kan ieder, die zulks wil, genoegzaam lezen in de boeken van hen, die daarvan geschreven hebben. Maar zulks, gelijk ik gezegd heb, roer ik niet aan, en ik kan ook die bloedige voorspoed van Marius niet toeschrijven aan een, ik weet niet hoedanige Marica, maar ik eigen veel liever dezelfde toe aan de verborgene voorzienigheid Gods, als zijnde het rechte middel om hun monden te stoppen, en om te bevrijden van hun dwalingen, allen die niet halsstarrig in deze zaak handelen, maar veel meer dit wijs overleggen. Want al is het, dat de duivelen ook iets in deze dingen vermogen, evenwel vermogen zij niet meer dan hun toegelaten wordt door de verborgen wil van de Almachtige.

Laat ons de aardse gelukzaligheid zo heel groot niet achten, terwijl zij ook dikwijls de bozen en de zodanige (gelijk Marius geweest is) vergund wordt. En aan de andere zijde, laat ons de gelukzaligheid ook niet als kwaad beschouwen en verwerpen, terwijl wij zien, dat zelfs ook tegen dank der duivelen met dezelfde overvloedig begiftigd zijn geweest zeer vele goede en godzalige dienstknechten de enigen waren Gods. En eindelijk, laat geenszins zodanige bedenkingen ons overkomen, dat wij zouden menen, dat wij om deze aardse voor of tegenspoed deze alleronreinste geesten hebben aan te roepen, te verzoenen of te vrezen. Want gelijk de boze mensen op aarde niet alles kunnen doen zoals zij willen, zo vermogen zij ook niet alles te doen wat zij willen, want zij kunnen niet verder dan hun toegelaten wordt door de schikking en besturing van degenen, wiens oordelen niemand ooit volkomen begrepen heeft, niemand ooit rechtvaardig bestraft heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

VAN DE DADEN VAN SYLLA, EN HOE DE DUIVELEN ZICH BETOOND HEBBEN ZIJN HELPERS GEWEEST TE ZIJN IN ZIJN HANDELINGEN.

Hoe wreed Marius ook geregeerd had, wanneer de burger van Rome een vergelijking maakte tussen de tijd van hem en die van Sylla hadden zij ongetwijfeld toch wel reden om de vroegere tijden terug te wensen. Van Sylla schrijft Livius dat ten tijde toen hij allereerst zijn leger omtrent de stad aanvoerde tegen Marius, bij hem enige offerande gedaan is, en dat de ingewanden van die offerande van zo aangename betekenis zijn geweest, dat de priester Posthumius, die een voorzegger was uit de offeranden, daarover gewild heeft, dat men hem zou gevangen houden, bereid zijnde met de dood aan den lijve gestraft te worden, indien Sylla met de hulp en gunst der Goden niet uitvoerde zulks als hij voornam en in de zin had. Ziet, ten dezen tijde waren de Goden niet geweken uit hun tempels, noch hadden hun altaren verlaten, toen zij nl. de uitkomst der toekomstige dingen aan Sylla voorzeiden, en evenwel aangaande zijn eigen verbetering daar over in het minst niet bekommerd waren. Door voorzegging der toekomstige dingen hebben zij hem beloofd groot geluk en voorspoed, maar door dreigingen van straffen hebben zij geenszins gebroken zijn boze wil en kwade neigingen. Daarna, toen hij in Azië was, voerende de Mithridatische oorlog, zo is hem van Jupiter door Lucius Titus aangezegd, dat hij Mithridates zou overwinnen, en zulks is ook geschied. Daarna, als hij voornam weer te keren in de stad, om aldaar door middel van burgeroorlog en bloedstorting zijn eigen en het leed en ongelijk van zijn vrienden, dat hen overkomen was, te wreken, zo is hem wederom van dezelfde Jupiter, door een zeker soldaat van het 6de legioen aangezegd, dat hij, gelijk hij hem eertijds voorzegd had zijn victorie tegen Mithridates, hem nu beloofde, dat hij hem zodanige macht zou geven, door middel van welke hij de Republiek haar vijanden zou afnemen. Hierover heeft Sylla aan de soldaat gevraagd welk een gedaante hem verschenen was, en toen hem dit gezegd was, is hij daarover indachtig geworden, dat het dezelfde gedaante was die hij tevoren van diegene verstaan had, welke hem van de zelfde Jupiter aangediend had de voorzegging van de Mithridatische victorie. Maar wat zal men hier kunnen antwoorden, wanneer men gevraagd wordt, waarom de Goden dus bekommerd zijn geweest om hem zijn geluk en voorspoed tevoren te zeggen: en aan de andere zijde, waarom er niet een van de Goden bekommerd is geweest om Sylla door goede vermaningen te verbeteren, welke door zijn boze burgeroorlogen zodanig gruwzaam kwaad zou aanrichten, dat niet alleen de Republiek zou verderven en onteren, maar dat dezelfde heel zou wegnemen en te niet maken? Het antwoord kan niet anders zijn, dan dat men uit dit alles genoegzaam verstaat, dat deze Goden duivelen zijn, gelijk ik vaak gezegd heb. En voorwaar het is ons genoeg bekend uit de H. Schrift, en de zaken geven ons óók genoegzaam te kennen, dat zij tot zulks hun best doen, opdat zij voor Goden mogen gehouden worden, en ten einde zij ook zouden mogen gediend en geëerd worden, en ten laatste, opdat men aan hen zulks zou betonen, waardoor een ieder die aan hen deze betoning doet, in hun gezelschap zou mogen komen en met hen voor het oordeel Gods zou mogen brengen een en dezelfde kwade zaak. Na deze tijd toen Sylla binnen Tarentium gekomen was en aldaar offerande gedaan. had, zo heeft hij in het bovenste hoofd van de lever van een kalf gezien een gelijkenis van een gouden kroon. Toen heeft Posthumius, de voorzegger uit de offeranden, hem geantwoord, dat hem hiermede beduid en voorzegd werd een zeer heerlijke en zonderlinge victorie, en heeft hem verder daarover belast, dat hij die ingewanden alleen zou eten. Onderwijl na het tussenkomen van een korte tijd heeft een zekere slaaf van Lucius Pontius, even als iemand die toekomstige dingen voorzegt, uitgeroepen: Ziet! ik kom als een bode van Bellona; de victorie is aan uw zijde, o Sylla! En daarna heeft hij er bijgevoegd, dat het Hof-

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Capitool zou branden. Nadat hij dit alles gezegd had, is hij uit het leger gegaan, doch de andere dag is hij met meer verbaasdheid en beroering weergekeerd, en heeft met luider stem uitgeroepen, dat het Capitool reeds afgebrand was. En inderdaad het Capitool was afgebrand, hetwelk de duivel zeer licht kon weten en voorzien, en ook zeer snel aan hen kon boodschappen. Maar ondertussen wilt toch, zoveel in het bijzonder de zaak belangt, hier naarstig op letten onder welke Goden deze mensen begeren te zijn, welke lasteren onze Zaligmaker, die alleen de wil en de genegenheid van de gelovigen verlost van de heerschappij van de duivelen. Vooreerst daar is een mens, welke, even als iemand die toekomstige dingen wil voorspellen, uitgeroepen heeft: 'O Sylla! aan uw zijde is de victorie.' En opdat men hem des te beter zou geloven, dat hij zulks door een goddelijke geest uitriep, zo heeft hij daarenboven nog iets anders geboodschapt, hetwelk hij zei spoedig te zullen geschieden, en inderdaad ook kort daarna geschied is, op zodanige plaats als hij gezegd had en van welke hij ook ver vandaan was, diegene nl. door wie die geest sprak. Maar evenwel heeft hij nimmer uitgeroepen: 'O Sylla! onthoud u van uwe boze en lelijke daden, want hij heeft, nadat hij overwinnaar was, zeer vele gruwelijke daden bedreven, hij zeg ik, wie vroeger in de kalfslever geopenbaard en verschenen was een zeer heerlijk teken der victorie, nl. de gouden kroon, waarvan vroeger melding is gemaakt. Voorwaar indien zodanig teken de rechtvaardige Goden plachten te geven en geenszins de goddeloze duivels, zo moet men nochtans vast alhier bekennen, dat zij toen door die ingewanden aan Sylla getoond en geopenbaard hebben zulke toekomstige ongelukken, welke meestendeels boos en schandelijk waren, en tevens voor Sylla hoogst schadelijk, want die victorie heeft nooit zozeer zijn hoogheid en staat gevorderd, of zij heeft veelmeer zijn begeerlijkheid beschadigd, zo dat het hierdoor geschied is, dat hij onmachtig geworden zijnde in zijn begeerlijkheden, en daarnaast hoogmoedig in zijn voorspoed, eindelijk neergestort is, zodat hij meer bedorven is geworden in de geschiktheid van zijn ziel, dan hij zijn vijanden ooit bedorven heeft in hun lichamen; welke waarlijk droevige dingen deze Goden nochtans niet kunnen gegeven hebben, noch door ingewanden, noch door voorzeggingen uit het vogelgeschrei, noch door iemands dromen of waarzeggingen; want zij vreesden en waren bekommerd niet meest vanwege zulks, dat hij niet verbeterd zou worden, maar meest vanwege zulks, dat hij niet overwonnen zou worden. Ja wat meer is, daarin arbeidden zij allernaarstig en zorgvuldig, dat deze heerlijke overwinnaar van de burgers overwonnen en gevangen zou gehouden worden onder de schandelijkste ondeugden, opdat hij alzo van de duivelen veel nauwer zou mogen belegerd gehouden worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

HOE DE BOZE GEESTEN MET HET BEDRIJVEN VAN HUN SCHANDELIJKHEDEN ZICH ZELF TOT EEN GODDELIJK VOORBEELD DE MENSEN VOORSTELLEN, EN MITSDIEN TOT VELE BOOSHEDEN AANMANEN EN OPWEKKEN.

Zo dan, uitgezonderd de zodanige, welke liever verkiezen deze Goden na te volgen dan door de Goddelijke genade van hun gezelschap te scheiden, wie is er die niet verstaat, die niet ziet wat deze boze geesten met hun voorbeeld pogen teweeg te brengen, nl. dit, dat zij de boosheden, als een Goddelijke kracht, aanzien mogen geven. Ja het is geschied in een wijd effen veld van het landschap Campanië, nl. kort voor dat in hetzelfde veld de burgerlijke heirkrachten samengekomen zijn en aldaar met een gruwzame slag tegen elkaar gestreden hebben, dat men aldaar een weinig tevoren gezien heeft zekere heirkrachten tegen elkander vechtende; hetwelk op deze manier toeging, nl. dat men in het eerst aldaar hoorde een groot geklank en gerammel; enige tijd daarna zijn daar velen gekomen, welke boodschapten, dat zij gezien hadden, dat aldaar sommige dagen achter elkander twee heirkrachten in volle slagorde tegen elkaar streden, welke strijd geëindigd en opgehouden zijnde, zo heeft men aldaar gevonden voetstappen even als van mensen en paarden, nl. zodanige als na zulk een slag en strijd zouden kunnen achtergelaten worden. Hierop volgt nu, indien de Goden waarlijk onder elkander gestreden hebben, zo mogen de burgeroorlogen der mensen met recht verschoond worden. Ondertussen laat alhier mede eens aangemerkt worden hoedanig toen óf de boosheid óf de ellende is geweest van zulke Goden. En indien men wil zeggen dat zij niet waarlijk gestreden hebben, maar dat zij geveinsd hebben tegen elkaar te vechten, wat hebben zij daarmee anders gedaan dan dat zij de Romeinen te verstaan gegeven hebben, dat zij met hun burgeroorlogen, als volgende daarin het voorbeeld der Goden, geen boosheid noch onbehoorlijkheid hebben bedreven. Want de burgeroorlogen waren toen al reeds begonnen, en er waren ook al reeds voorgegaan zekere merkelijke en schrikkelijke nederlagen van enige gruwzame gevechten en veldslagen; insgelijks waren er ook velen die reeds grotelijks in hun gemoed beroerd en bewogen waren vanwege het schrikkelijk voorbeeld, dat reeds in de burgeroorlogen gebeurd was, nl. hoe een zeker soldaat, willende degenen die hij verslagen had, zijn wapenen en kleren uitschudden, zodra hij het lichaam ontbloot had, bekend heeft dat het zijn broeder was, waarover hij, verslagen zijnde in zijn gemoed, de burgeroorlogen ten hoogste vervloekt heeft, en heeft daarenboven aldaar ter plaatse zich zelf mede gedood en bij het lichaam van zijn broeder zich zelf gevoegd en neergelegd, vanwege welke moeilijkheden en ongelukken, opdat zij niet verdrietig zouden worden en alzo een afkeer krijgen van de burgeroorlogen, maar veelmeer opdat dagelijks hoe langer hoe meer de ijver en lust van deze wapenen zouden aanwassen, zo hebben later deze duivelen, welke zij meenden Goden te zijn en welke zij achtten dat men behoorde te dienen en te eren, zich zelf aan de mensen willen vertonen, evenals zulken, welke zelfs onder elkander streden, teneinde de burgerlijke liefde en genegenheid niet bevreesd zou zijn hen in dergelijke oorlogen en gevechten na te volgen, ja wat meer is, opdat de menselijke boosheid door een Goddelijk voorbeeld zou verontschuldigd worden. En door dergelijke listigheid hebben deze boze geesten gewild, dat men hun toneelspelen, waarvan ik zo veel gezegd heb, zou toe-eigenen en toeheiligen, alwaar zodanige gruwzame schandelijkheden van de Goden, in de toneelliedjes en in de verhandelingen der spelen bij de toneelspelers verhaald zijn, dat een ieder, hetzij hij geloofde dat zij zulks gedaan hadden, hetzij hij geloofde dal zij zulks niet gedaan hadden, vrijelijk zulke lelijkheden mocht navolgen, alzo hij zag, dat zij dagelijks in de vertoningen zelf lust en behagen hadden. Ondertussen, opdat niemand meent dat de poëten,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

wanneer zij van de Goden verhalen hoe zij onder elkaar gestreden en gevochten hebben, tegen de Goden meer geschreven hebben openbare lasteringen dan zulke dingen, welke hun eerlijk en gevoeglijk waren, zo valt hier aan te merken, dat zij, om de mensen te bedriegen, de gedichten der poëten genoegzaam gesterkt en bevestigd hebben, als zij nl. hun gevechten voor ‘s mensen ogen vertoonden, niet alleen door de toneelspelers in het toneelhof, maar daarenboven ook door bun zelf in het openbare veld. Dit alles zijn wij genoodzaakt te zeggen; want wij zien merkelijk, dat hun eigen schrijvers zich niet ontzien hebben beide te zeggen en te schrijven, hoe de Romeinse Republiek lang te voren door de kwade manieren der burgers te niet gedaan was, zodat er geen Republiek overgebleven was voor de toekomst van onzer Heer Jezus Christus, welke ondergang van de Republiek zij geenszins hun Goden te laste leggen, daar zij nochtans dit tegenwoordig tijdelijk kwaad in hetwelk de goeden, hetzij dat zij leven, hetzij dat zij sterven, nimmermeer zullen vergaan, onze Christus toe-eigenen, niettegenstaande het zo klaar blijft, dat onze Christus zo vele heerlijke onderwijzingen en zulke voortreffelijke vermaningen gedaan heeft tot een goed en vroom leven, en daarnaast zich zeer heftig gesteld heeft tegen alle ongeschiktheden en verdorven manieren. En daarentegen aangaande hun Goden, deze hebben nooit door dergelijke onderwijzingen iets verhandeld met hun volk, hetwelk diende ten beste van hun Republiek, teneinde zij niet zou verloren gaan: ja als men het wel inziet, hebben zij door hun boze voorbeelden, als met een schadelijke voortgang daartoe eigenlijk gearbeid, dat zij hun manieren zouden verderven, opdat alzo hun Republiek zou ondergaan. Daarom meen ik nu niet meer, dat er iemand zal zijn, die dit lezende, voortaan zou durven zeggen, dat de Republiek daarom ten onder gegaan is, mits de Goden alle gelijkelijk uit hun tempelen geweken waren en hun altaren hadden verlaten, even alsof zij vrienden van de deugd waren geweest, en over de ondeugden der mensen vertoornd waren; want men kan genoegzaam hun overtuigen en bewijzen uit al de tekenen van de ingewanden, van het vogelgeschrei en andere voorzeggingen, door middel van welke zij genoegzaam wilden roemen en zich zelf die eer geven, dat zij de toekomstige dingen tevoren wisten, en als aanschouwers en aanhoorders waren van hun gevechten, dat zij bij hen tegenwoordig zijn gebleven: want bijaldien zij waarlijk van hen waren afgeweken geweest, de Romeinen, komende tot de burgeroorlogen, zouden nooit zo hevig tegen de anderen ontstoken geweest zijn door hun eigen begeerlijkheden, als anderszins wel geschied is door de opwekkingen en ophitsingen van deze voor verhaalde Goden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN DE HEIMELIJKE, VERMANINGEN DER DUIVELEN, DIENENDE ALS TOT OPWEKKING VAN EEN GOED LEVEN, EN HOE EVENWEL IN HET OPENBAAR IN HUN GODSDIENSTEN ALLE BOOSHEID GELEERD WERD.

Zo dan, naardien dit alles alzo is, nl. dat openlijk aan de Goden toegeëigend zijn allerlei schandelijkheden en wreedheden, en daar benevens dat op zekere en gewone tijden van het jaar aan hen ook toegeheiligd zijn verscheidene lasteringen tegen hen, alsmede verscheidene van hun misdaden, hetzij dat dezelfde volgens de waarheid alzo verhaald werden, of door hun begeerte alzo versierd en verdicht zijn, ik zeg door hun begeerte; want men hield het daarvoor, dat zij vergramd waren, wanneer zulks niet geschiedde. En later verder, dat men ook zover gekomen is dat men dezelfde voor ieders ogen voorgesteld heeft om te aanschouwen, even alsof men wilde dat men ze zou navolgen: waarom is het dat dezelfde duivelen, welke door deze ijdele vermakelijkheden genoegzaam belijden onreine geesten te zijn, ja die door hun boosheden en schandelijkheden óf in waarheid verteld werden, óf versierd werden, mitsgaders ook door hun vermaarde feesten en lichtvaardige vermakelijkheden, welke zij van de onbeschaamden begeerden en van de beschaamden en eerlijken afdringen, genoegzaam betuigen, dat zij liefhebbers en aanraders zijn van een boos en onrein leven. Waarom is het, zeg ik, dat deze duivelen in hun heiligdommen en andere verborgen plaatsen gezegd worden aan sommige van de hunne, als uitverkoren geheiligden, enige goede onderwijzingen aangaande het leven en de manieren te geven? Maar hierop is het antwoord, indien zulks zo is, dat daaruit kan bespeurd en bemerkt worden, dat de boosheid van deze beschadigende geesten niet dan te bozer en listiger is. Want de vroomheid en eerbaarheid is van zodanige kracht, dat het menselijk geslacht geheel of ten dele door de lof zelf bewogen wordt, zodat de menselijke natuur in schandelijkheid nimmermeer zo verdorven en overwonnen is, dat zij geheel verloren zou hebben alle gevoel van eerbaarheid. Derhalve, bijaldien de boosheid des duivels niet ergens hem zelf, gelijk wij weten dat in onze Schriftuur geschreven is, verandert in een Engel des lichts, (2 Corinthiërs 11:14) zo kan hij het werk zijner bedriegerij niet volbrengen. Zo dan, buiten staat het volk, en aldaar maakt de goddeloosheid een groot geraas en gedruis, en binnen is de geveinsde heiligheid en eerbaarheid, welke voor weinigen nauwelijks spreekt en enig geluid maakt. Schandelijke dingen werden in het openbaar getoond en prijselijke dingen in het geheim; want het eerlijke is verborgen en het oneerlijke is openbaar. Insgelijks het kwaad, dat men verhandelt, roept en nodigt alle mensen tot aanschouwers, en het goede dat er gezegd wordt, vindt nauwelijks enige toehoorders, even alsof men zich eerlijke dingen behoefde te schamen en oneerlijke behoorde te roemen. Maar waar is zulks toch ergens dan in de tempelen der duivelen? Ja, waar is zulks anders dan in de herbergen der bedriegerijen? Want zulks geschiedt, opdat de eerlijken, die weinig in getal zijn, van hen mede zouden mogen gevangen worden. En de openbare schandelijkheid geschiedt, opdat de grote hoop, welke schandelijk van leven is, niet verbeterd zou worden. Derhalve, waar en wanneer hun geheiligden gehoord hebben de onderwijzingen van hun hemelse eerbaarheid, weten wij niet; maar nochtans hebben wij allen gelijk, welke van alle hoeken tezamen gekomen waren, en die stonden, waar wij best konden, voor de kerker zelfs, alwaar wij dat beeld gesteld zagen, toen met alle vlijt en naarstigheid aanschouwende de spelen, die daar gespeeld werden. En als nu zagen wij aan de ene zijde de grote hoerenpracht, en aan de andere zijde de maagdelijke Godin. Wij zagen, dat de hoer eerbiedig aanbeden werd en dat voor de andere zeer oneerlijke en schandelijke dingen gespeeld werden. En hoewel wij niemand in het gehele spel beschaamder zagen dan Vesta,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zo zagen wij evenwel niet, dat de spelers enige schaamte kregen, want alle werken der vuilste oneerbaarheid werden aldaar bedreven. Men wist wel wat de maagdelijke Godin behaagde en aangenaam was, en toch vertoonde men zulks, hetwelk de verstandige gehuwde vrouwen van de tempel mochten tehuis dragen. Doch enige voorzichtige vrouwen wendden hun aangezichten af van de onreine en oneerlijke daden der spelers; maar openlijk beschaamd zijnde, deze kunst der oneerbaarheid te zien, leerden zij die nochtans met een verborgen mening en aandacht. Want zij waren beschaamd voor de mensen, zodat zij die oneerbare gebaren en daden niet met een openbaar vrij aangezicht durfden aanschouwen, en nog veel minder durfden zij de godsdienst van die Godin, die zij met reiner hart eerden, veroordelen. Zo dan, om te leren werd openlijk in de tempel datgene vertoond, waarvoor men anders in zijn huis de verborgen plaats zoekt. Voorwaar, het is zeer te verwonderen, dat er nog enige schaamte is gebleven onder de mensen, en dat zij hun schandelijkheden, welke zij zo godsdienstig bij de Goden leerden, niet vrijmoediger en stouter bedreven hebben, en des te verwondelijker is zulks, mits bij hen voor zeker gehouden werd, dat zij hen ten hoogste zouden vergrammen, indien zij niet bestelden, dat zulke dingen hun vertoond werden. Maar wat voor geest is het toch anders, welke door een heimelijk ingeven hun allerbooste gemoederen beweegt, welke ook bij hen aanhoudt om overspel te doen, en ook een behagen daarin heeft, zo wanneer het zelf gedaan is, dan dezelfde welke door dusdanige godsdienst zich vermaakt, stellende in de tempelen beelden der duivelen, beminnende in de spelen allerlei afbeeldingen der ondeugden, mompelende heimelijk enige woorden der gerechtigheid om te bedriegen weinige goeden, en oefenende in het openbaar allerlei uitnodigingen en aanlokkingen der schandelijkheid om zijn macht te behouden over ontelbaar kwaad.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

MET WELKE OMKERING VAN ALLE GOEDE TUCHT EN GESCHIKTHEID DE ROMEINEN, OM HUN GODEN TE VERZOENEN, DE ONEERLIJKE SPELEN INGESTELD EN ZICH TOE GEHEILIGD HEBBEN.

Derhalve die voortreffelijke man en zeer wijze filosoof Tertullius toen hij opperbouwmeester zou worden, riep overluid in de oren der hele stad, dat onder andere ambten van die staat ook dit zijn ambt was geworden, dat hij de moeder Flora met feestelijkheid en blijdschap van spelen moest verzoenen, welke spelen zo aandachtig plachten onderhouden te worden, als zij anders wel schandelijk geoefend en gespeeld werden. (Deze spelen waren zo vuil, dat de spelers die niet durfden spelen in tegenwoordigheid van Cato.), Hij zegt ook op een andere plaats toen hij burgemeester was geworden, dat men in de uiterste gevaren der stad onder anderen ook 10 dagen achter elkander spelen had geoefend, en dat men niets, dat tot de verzoening der Goden behoorde, achterwege had gelaten. Ziet toch wat hij wil zeggen nl. of het niet beter geweest was zodanige Goden te vergrammen met nuchterheid en matigheid dan dezelfde te verzoenen met overdadigheid en onkuisheid: ja, alsof het niet beter geweest was deze Goden door eerlijkheid des levens tot vijandschap te tergen, dan hen door zodanige lelijkheid en schandelijkheid te vermurwen en te verzachten. Want die mensen (Catilina met de zijnen) om welke men de verzoening aan de Goden deed, zouden nooit met meer wreedheid zich kunnen beschadigd hebben, indien men zulks achterwege gelaten had, dan zij zich beschadigd hebben toen men met schandelijke lelijkheid de Goden verzoende. Derhalve, opdat geweerd zou worden, wat men vreesde van de vijand te moeten lijden in het lichaam, zo werden de Goden tot zulks als verzoend, doch tot zodanig einde, opdat de deugd daardoor zou verjaagd worden uit de gemoederen; want de Goden wilden niet eerder zich stellen tot beschermers tegen de bestrijders der muren en vesten, of zij moesten zelfs te voren naar hun gelieven overwinnaars zijn van alle goede manieren. Zo heeft dan de hele stad met ogen en oren in het openbaar geleerd deze allerdartelste, oneerlijkste, onbeschaamdste, booste en onreinste verzoening van deze Goden, niettegenstaande de prijselijke kloekhartigheid van de Romeinse deugd, al de spelers en handelaars van deze verzoening verstoken heeft van alle eer, uitgedaan heeft uit hun stam, bekend heeft voor schandelijk, gemaakt heeft voor oneerlijk. Deze zeg ik, doet zo schandelijk, zo verfoeilijk voor de ware religie en zo afgrijselijke verzoening voor deze Goden, deze zo besmettelijke en lasterlijke spelen tegen de Goden, deze zo lelijke en gruwzame daden der Goden, welke zo boos en schandelijk versierd zijn, en nog veel bozer en schandelijker bedreven zijn, heeft met ogen en oren, zeg ik, de hele stad in het openbaar geleerd: verder zag dezelfde dat zodanige daden de Goden behaagden, zodat dezelfde ook gemeend heeft, dat men dusdanige dingen niet alleen de Goden moest vertonen, maar dat men dezelfde ook meest navolgen; want aangaande dit, ik weet niet wat voor goed of eerbaarheid dat is, hetwelk tegen zo weinigen en zo heimelijk uitgesproken werd, indien het anders waar is dat het uitgesproken werd, daarvan was de vrees aan de éne zijde dat het openbaar zou worden, en aan de andere zijde nog veel meer dat het nagekomen en gevolgd zou worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

VAN DE HEILZAAMHEID DER CHRISTELIJKE RELIGIE.

Deze boze en ondankbare lieden, evenwel, welke zo zeer met die boze geest ingenomen en overladen zijn, klagen en morren zeer, dat de mensen van dat duivels juk en van dat hels gezelschap van die alleronreinste machten door de naam Christus verlost worden, en dat zij van die nacht der allerschadelijkste goddeloosheid overgezet worden tot het licht der heilzaamste godzaligheid. Daarom kunnen zij niet verdragen, dat de volkeren met een reine blijdschap en met een eerlijke onderscheiding van beide geslachten zo naarstig toelopen naar de kerken, opdat zij aldaar mogen horen, hoewél zij hier voor een korte tijd moeten leven, opdat zij na dit leven mogen waardig bevonden worden, gelukzalig en altijd te leven; want aldaar wordt de heilige Schriftuur en de leer gerechtigheid van een verheven plaats in het aanschouwen van een ieder gepredikt, nl. van de predikstoel. En is het zaak dat de mensen dezelfde nakomen, zo horen zij zulks tot een genadige beloning, en zij, die dezelfde niet nakomen, horen zulks tot oordeel en verdoemenis. Doch al is het, dat aldaar in de kerken komen sommige bespotters van zulke leringen en onderwijzingen, zo geschiedt het niettemin, dat al hun dartelheid afgeleid wordt door een haastige verandering, of anders ingehouden en bedwongen wordt, beide door vrees en door schaamte; want daar wordt niets schandelijks of oneerlijks voorgesteld om te aanschouwen of na te volgen, alwaar nl. óf de onderwijzingen van de ware God in ‘s mensen gemoed ingedrukt worden, of Zijn mirakelen en wonderen verhaald worden, of Zijn gaven geprezen worden, óf Zijn weldaden door ootmoedige gebeden begeerd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

VAN DE DIENST DER GODEN TE VERWERPEN, EEN ZEER VOORTREFFELIJKE VERMANING TOT DE ROMEINEN.

Zo dan, wilt liever hier naar staan, o, prijselijk Romeins bloed, o geslacht en nakomelingen van Regulus, Scevola, Scipio's en Fabricius, ja zeg ik, wilt liever hiernaar staan en wilt dit alles toch leren onderscheiden van de allerschandelijkste ijdelheid en de bedrieglijkste boosheid der duivelen. En indien er iets prijselijks in uw natuur uitsteekt, bedenkt, dat zulks niet gezuiverd noch ter volkomenheid gebracht wordt, dan door de ware godzaligheid, en hoe zulks daarentegen door de goddeloosheid verstrooid en gestraft wordt. Kiest nu, wat u wilt volgen, opdat u, zonder te dwalen, geprezen mag worden niet in u zelf, maar in de ware God. Want eertijds hebt u roem gehad bij het volk, maar door een verborgen oordeel van de Goddelijke Voorzienigheid, hebt u hiertegen gemist de ware religie, welke u schuldig bent te verkiezen. Ontwaakt toch, het is dag, gelijk u alreeds ontwaakt bent geworden in sommigen van de uwen, van wier volkomen deugd, mitsgaders van wier lijden voor het ware geloof wij ook roemen, alzo zij standvastig gestreden hebben tegen de vijandigste machten, en dezelfde ook, met kloekmoedig te sterven, overwonnen hebben, en mitsdien door hun bloed ons dit vaderland verkregen hebben, tot welk vaderland wij u nodigen en vermanen, opdat u eenmaal gevolgd en gerekend mag worden onder het getal van die burgers, wier vrije berging (om zo te spreken) alleen is de ware vergeving der zonden. Ondertussen, wilt geenszins horen naar enige ongeschikte mens en, welke Christus en de Christenen lasteren, en die de tegenwoordige tijden als kwaad beschouwen, uit oorzaak zij zodanige tijden niet zoeken, in welke zij een gerust leven mogen leiden, maar veelmeer, in welke zij een vrije en ongestrafte boosheid mogen oefenen: welke dingen u nooit behaagd hebben, zelfs vanwege uw aards vaderland. Derhalve nu, aanvaardt het hemelse vaderland, vanwege hetwelk u de minste ongerustheid zult lijden, en nochtans in het zelf zult u waarachtig en enig heersen. Aldaar zult u niet hebben de Vestaalse haard of schoorsteen, noch ook de Capitolijnse steen (alzo noemt hij spottenderwijs Jupiter, voor wie een stenen beeld in het Capitool gesteld was) maar aldaar zal zijn de enige en ware God, die Zijn Rijk geen palen noch tijden zal stellen, maar wiens heerschappij zonder einde zal zijn. En wilt toch niet meer de valse en bedrieglijke Goden nalopen, maar verwerpt en versmaadt ze veel liever, staande van harte naar de ware vrijheid. Want het zijn geen Goden, maar boze geesten, die verdriet en smart hebben in uw eeuwige gelukzaligheid. Het schijnt dat Juno nooit zo zeer de Trojanen, van wie u uw afkomst hebt naar het vlees, benijd heeft het innemen van de Romeinse Sterkten als deze duivelen, die u nog tegenwoordig Goden meent te zijn, dagelijks aan allerlei geslachten van mensen benijden en misgunnen de bezittingen van de eeuwige woonsteden. En u zelf hebt alreeds niet weinig van de gelegenheid van zulke geesten geoordeeld, als u nl. hen met spelen verzoend hebt en daarna de mensen, door welke u de spelen gedaan en volbracht hebt, voor eerloos verklaard en gehouden hebt. Ei wilt toch toelaten, dat uwe vrijheid beschermd en bewaard wordt tegen die onreine geesten, welke hun eigen schande op uw hals gelegd hebben, teneinde u dezelfde hun zou toeheiligen en spelen. Maar gedenkt, dat u van alle eer en staat afgezet hebt de spelers en handelaars van de schandelijkheden en misdaden der Goden: en bidt daarover ootmoedig de waarachtige God, dat Hij van u wil weren zulke Goden, die een behagen hebben in het spelen en verhalen van hun boosheden en misdaden, hetzij die waarachtig geschied zijn, (hetwelk dan allerschandelijkst is) hetzij dat ze versierd en verdicht zijn (hetwelk dan allerboost is). Voorwaar, het is wél van u gedaan, dat u door uw eigen beweging zover gekomen bent, dat u niet hebt willen gedogen dat de gemeenschap der burgers voor de kamer- en toneelspelers zou openstaan, maar ontwaakt volkomen, want de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Goddelijke Majesteit wordt geenszins door zodanige kunsten verzoend en vereerd, door welke de menselijke waardigheid wordt bevlekt en onteerd. En, als men het wel aanziet, hoe kunt u bedenken, dat Goden, die in zulke ijdele gedienstigheden vermaak scheppen, zullen kunnen gerekend en gehouden worden als zulken, welke zijn onder het getal van de heilige Hemelse machten, daar u meent, dat de mensen, door welke deze gedienstigheden verhandeld worden, niet waard zijn om ze te rekenen en te houden onder een hoop Romeinse burgers. Voorwaar! veel heerlijker is de stad hierboven, alwaar overwinning is en waarheid, alwaar waardigheid is en heiligheid, vrede en gelukzaligheid, leven en eeuwigheid. Derhalve, indien u lust en verlangen krijgt om eenmaal te komen tot die gelukzalige stad, schuwt en vermijdt het gezelschap der duivelen, en bedenkt, dat het onbetamelijk is, dat zij van eerlijke lieden gediend worden, welke door schandelijke en eerloze lieden verzoend worden. Alzo, laat die Goden door Christelijke uitzuivering alzo van uw gezelschap geweerd worden, gelijk deze lichtvaardige mensen door de aantekening van de tuchtheren van uw waardigheid verstoken en geweerd zijn. Belangende de vleselijke en tijdelijke goederen, die de bozen alleen zoeken te genieten en te hebben, van gelijken aangaande het vleselijk en tijdelijk kwaad, hetwelk alleen zij geenszins willen hebben of lijden, daarvan moet men achten, dat de duivelen geenszins in dezelfde hebben zodanige macht, als men meent dat zij hebben. En al ware het, dat zij enige macht hadden, zo behoorden wij nochtans veel liever die tijdelijke dingen te versmaden, dan dat wij om dezelfde hen zouden dienen, terwijl wij door hen te dienen eindelijk niet zullen noch kunnen komen tot zodanig goed, hetwelk zij ons benijden. Maar ondertussen, dat zij geenszins zodanige macht hebben in die dingen, gelijk zij menen, welke nog beweren, dat men om dezelfde hen behoort te dienen en te eren, dat zullen wij hierna zien, alzo dit Boek hiermede een einde heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 3.

Aan Marcellinus.

Hoofdstuk 1.

VAN DE TEGENSPOEDEN, WELKE ALLEEN DE BOZEN VREZEN, EN DIE NOCHTANS DE WERELD, ZOLANG ZIJ DE GODEN EERDE, ALTIJD HEEFT MOETEN ONDERWORPEN ZIJN.

Het is nu genoeg, zoals ik meen, gesproken van de ongeschiktheden der manieren, mitsgaders van het kwaad der zielen, welke men bijzonder behoort te vermijden, zodat wij kennelijk bewezen hebben, dat de valse Goden geenszins enige zorg gedragen hebben om hun volk, hetwelk hen diende, te hulp te komen, teneinde het met zodanige zware last van al dit kwaad niet zou overladen worden, maar dat zij veel liever daartoe gearbeid hebben, dat het allermeest met zodanige last zou mogen onderdrukt worden. Nu dunkt mij, dat ik van die kwaden behoor te spreken, welke alleen de bozen geenszins willen hebben of lijden, zoals daar zijn: honger en dure tijd, ziekte, oorlog, beroving, gevangenis, doding en meer andere dergelijke dingen, welke wij in het eerste Boek verhaald hebben. Want de bozen houden deze dingen alleen voor kwaad, welke nochtans niemand kwaad maken en schoon zij die goederen hebben, welke zij prijzen, zo schamen zij zich evenwel niet om zelf kwaad te blijven, zodat zij meer vergramd en ontevreden zijn wanneer zij hebben een hofstede, dan wanneer zij hebben een kwaad leven, even alsof het meeste goed van de mens daaraan gelegen was, dat hij alles, behalve zichzelf, goed heeft. Ondertussen hebben nooit hun Goden, zelfs wanneer zij in alle vrijheid van hen geëerd worden, belet, dat zulk kwaad, hetwelk zij alleen vrezen, hun niet zou overkomen; want toen op verschillende tijden en op verscheiden plaatsen vóór de komst van onze Verlosser het menselijk geslacht met ontelbare en sommige schier ook ongelooflijke nederlagen vermorzeld en verwoest werd; welke Goden anders dan deze, heeft de hele wereld geëerd, uitgezonderd alleen het Hebreeuwse volk, mitsgaders sommige andere buiten dat volk (gelijk Job, Naaman van Syrië en weinig anderen), nl. diegene, welke door een allerverborgenst en rechtvaardigst oordeel Gods waardig geacht zijn de Goddelijke genade? Maar ik zal thans, opdat ik het niet te lang maak, al die zwaarste ongelukken van alle andere volkeren, waar die ook zijn, geheel verzwijgen, en zal alleen spreken van zulks, dat Rome en het Romeinse Rijk belangt, dat is te zeggen, eigenlijk het hele burgerschap, mitsgaders al de landen, die of door bondgenootschap aan hetzelfde gehecht zijn, óf door enige dienstbaarheid onder hetzelfde staan en onderworpen zijn. Van al die landen dan, alzo zij vóór de komst van Christus onder het lichaam van onze Republiek behoorden, zal ik tegenwoordig verhalen, welke moeilijkheden zij toen geleden hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

OF OOK DE GODEN, WELKE OP GELIJKE WIJZE VAN DE ROMEINEN EN GRIEKEN GEËERD EN GEDIEND ZIJN, ENIGE OORZAKEN, GEHAD HEBBEN OM WELKE ZIJ TOEGELATEN HEBBEN, DAT TROJE VERWOEST ZOU WORDEN.

In het eerst, Troje of Ilium, waarvan het Romeinse volk zijn oorsprong heeft, alzo men daar dezelfde Goden had en diende (want ik kan hier niet voorbijgaan of verzwijgen, wat ik in het eerste Boek aangeroerd heb) waarom is dat door de Grieken overwonnen, ingenomen en verwoest? Daarop zeggen zij, dat er door middel van die rechtvaardige vergelding en wraak gedaan is aan koning Priamus vanwege de meinedigheden van zijn vader Laomedon. Zeer, wel zo is het dan ook waar, dat Apollo en Neptunus om een zeker huurlingloon diezelfde Laomedon in zijn werken, evenals arbeiders en dienstknechten, gediend hebben; want men zegt, dat hij hun een zeker huurlingloon beloofd had, en dat hij daarna zulks ontkend heeft, en daar benevens ook met eed gezworen, dat zulks gelogen was. Maar indien zulks waar is, zo ben ik zeer verwonderd hoe het komt, dat Apollo, die genoemd wordt een voorzegger der toekomstige dingen in zulk werk, zozeer zonder achterdenken gewrocht heeft, even als iemand, die niet wist noch dacht, dat Laomedon zijn belofte later zou ontkennen. En behalve dat, zo heeft het ook zelfs Neptunus, zijn oom, de broeder van Jupiter, en de koning der zee niet gevoegd noch betaamd, dat hij onwetend zou zijn van zulke toekomstige dingen: des te meer overmits Homerus deze zelfde invoert als iemand, die wat groots voorzegt van het geslacht van Eneas, door wiens nakomelingen Rome gebouwd is, vóór welke opbouw nochtans men zegt dat diezelfde poëet geweest is. Insgelijks verhaalt hij ook, dat hij Eneas met een wolk weggenomen heeft, opdat hij, gelijk hij zegt, door Achillus niet zou gedood worden, en zegt ook daarbij, dat zulks ten zelfde tijde geschiedde toen zij de vesten van het meinedige Troje, welke hij met eigen handen bearbeid had, (gelijk hij ook bij Virgilius bekent) wilde verwoesten en ondersteboven keren. Zo dan, deze grote Goden Neptunus en Apollo, niet eens wetende noch bedenkende, dat Laomedon hun het beloofde loon zou ontkennen, zijn om niet ten dienste van de ondankbaren, arbeiders en opmakers geweest van de Trojaanse vesten. Hier voorwaar heeft men te bemerken, of het niet zwaarder is zulke Goden te geloven dan zulke Goden meinedige beloften te doen. Want aangaande dit laatste, dat daar zoveel aan gelegen was, zulks heeft Homerus zelfs niet kunnen geloven, terwijl hij aan de ene zijde Neptunus stelt als strijdende tegen de Trojanen, en aan de andere zijde stelt hij de God Apollo als strijdende voor de Trojanen, daar nochtans de fabel uitdrukkelijk verhaalt, dat zij beide door die meinedigheid verstoord zijn geweest. Indien zij dan de poëtische fabelen geloven, zo mogen zij zich dan wel schamen, om te dienen en te eren zulke Goden, en indien zij de fabelen niet geloven, laat zij dan ook niet voorwenden de Trojaanse meinedigheden, en laten zij zich niet verwonderen, dat de Goden gestraft hebben de Trojaanse meinedigheden en bemind hebben de Romeinse. Want van waar is het gekomen, dat die samenzwering van Catilina in die grote en zo verdorven stad zulk een grote menigte van zodanige mensen gehad heeft, welke beide de hand en de tong met meineed en burgerlijk bloed was onderhoudende? En wat hebben ook anders gedaan de Raadsheren, welke zo dikwijls gekrenkt zijn geweest in hun gerichten, en insgelijks ook het volk, dat zo dikwijls gekrenkt is geweest in zijn stemmen, of ook in enige andere zaken, welke door vertoogredenen bij hen verhandeld werden, wat, zeg ik, hebben zij anders gedaan, dan dat zij met meinedigheden te bedrijven, grotelijks zich vergrepen hebben? Want in de allerverdorvenste tijden werden de oude manieren van zweren

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hiertoe onderhouden, niet om door vrees van de eed de mensen van de boosheden af te weren, maar opdat bij de andere boosheden ook de meinedigheden zouden gevoegd worden.

© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

HOE DE GODEN NIET HEBBEN KUNNEN VERSTOORD ZIJN VANWEGE HET OVERSPEL VAN PARIS, UIT OORZAAK DAT ZIJ ZELF, GELIJK VAN HEN GESCHREVEN WORDT HET ZELF GENOEGZAAM ONDER ELKAAR PLEGEN.

Zo dan, er is geen reden of oorzaak, waarom gezegd en verdicht zal worden, dat tegen de meinedige Trojanen, vanwege hun valse belofte, de Goden, aan welke, gelijk zij zeggen hun rijk bestond, vergramd zijn geweest, nl. toen zij overwonnen zijn door het geweld der Grieken, ja zelfs vanwege het overspel van Paris, gelijk wederom van enige anderen bijgebracht wordt, kan geenszins gezegd worden, dat zij zo verstoord zouden geweest zijn, dat zij daarom Troje zouden verlaten hebben. Want het is een gewoonte bij de Goden, dat zij aanraders en leraren zijn der zonden, en geen straffers noch wrekers van hen zelf. Daarom dient ten deze einde aangemerkt te worden, hetgeen Sallustius zegt: de stad Rome, zegt hij, hebben in het eerst, gelijkerwijze ik van mijn voorouders ontvangen heb, gebouwd en bezeten de Trojanen, welke, gevlucht zijnde uit hun Vaderland, onder hun leidsman Eneas in het onzekere van de ene plaats naar de andere waren dolende. Hieruit volgt dit, indien de Goden aangaande het overspel van Paris verstaan hebben, dat men het behoorde te wreken en te straffen, zo behoorde men dat zelfde veelmeer in deze Trojanen, of anders zelfs in de Romeinen gestraft te hebben, uit oorzaak, dat de moeder van Eneas het genoemde overspel van Parisgenoegzaam besteld en teweeg gebracht had. Maar hoe konden zij in Paris deze schandelijkheid haten, die in hun metgezellin Venus, opdat ik andere lelijkheden verzwijgt, niet gehaat hebben, hetgeen zij met Anchises bedreven had, van welke zij Eneas gebaard heeft? Maar gij zult mogelijk zeggen, dat het daarom alzo geschied is, overmits het overspel van Paris gedaan werd met verstoring van Menelaüs, en daarentegen het overspel van Venus met toelating van haar man Vulcanus. Dit schijnt wat, want ik geloof, dat de Goden niet zeer jaloers zijn over hun vrouwen, daar zij zich ook verwaardigen, hetzelfde met de mensen gemeen te hebben. Maar dit zeggende, zal ik mogelijk bij hen geacht worden hun fabelen te bespotten, en het zal naar hun oordeel schijnen even als of ik een zaak van zulk groot gewicht niet ernstig genoeg verhandelde. Maar om zulks te voorkomen, laat ons dan veel liever geloven, dat Eneas geenszins is geweest de zoon van Venus. Ziet, ik ben tevreden, doch alzo, dat gij dan mede zegt, dat Romulus geenszins is geweest een zoon van Mars. Maar indien dit laatste waar is, waarom zal dan ook het eerste niet waar zijn? Of meent gij, dat aan de mensen, zijnde vrouwen, geoorloofd is, zich met de Goden te vermengen, en daarentegen, dat het de mensen, zijnde mannen, geenszins geoorloofd is zich te mogen vermengen met de Godinnen? Voorwaar! zulks is een hard ongelijk, of veelmeer een ongelooflijke conditie, want hetgeen Mars in de bijslaping heeft mogen doen vanwege het recht van Venus, zal Venus zelf dat niet mogen doen vanwege haar eigen recht? Doch beide deze zaken, zo ten aanzien van de vrouwen als van de mannen, zijn bevestigd door de getuigenissen van de Romeinse Historiën, zodat de jonge Caesar niet minder geloofd heeft dat Venus van oude tijden zijn eerste moeder was, dan de oude Romulus geloofd heeft, dal Mars zijn vader was.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

VAN HET GEVOELEN VAN VARRO, WELKE ZEGT, DAT HET NUTTIG EN DIENSTIG IS, DAT DE MENSEN GELOVEN, DAT ZIJ VAN DE GODEN VOORT GESPROTEN WAREN.

Maar iemand zal mogelijk hier zeggen: gelooft gij dan zulks waarachtig te zijn? Neen! ik geloof zulks niet. En zelfs Varro, één van hun allergeleerdste mannen, durft zulks niet wel stoutelijk, noch vrijmoedig genoeg zeggen, evenwel bijna nochtans bekent hij zulks vals te zijn; maar betuigt, dat het dienstig en nuttig is voor de steden, dat enige kloeke mannen onder hen bij zichzelf geloven, hoewel het vals is, dat zij van de Goden afkomstig zijn, opdat ‘s mensen gemoed, dat vanwege zijn goddelijk geslacht een hoog vertrouwen bij zichzelf schept, de uitvoeringen van zware zaken des te stouter bij de hand nemen, des te ijveriger en heftiger verhandeld en ten laatste des te gelukkiger vanwege zijn groot vertrouwen vervuld en ten einde brengt. Dit is het gevoelen van Varro, uitgedrukt door mij, zoals ik dit het best doen kon, waaruit gij genoegzaam ziet, welke wijde plaats het zelf opendoet voor de valsheid en leugens, want uit het zelf kunnen wij merkelijk verstaan, dat er bij hen nog meer godsdiensten zouden kunnen verdicht worden, terwijl men onder hen meent, dat zelfs de leugens, van de Goden verdicht, de burgers dienstig en voordelig zijn. Doch aangaande Venus, of die uit de bijslaping met Anchises zou kunnen gebaard hebben Eneas, en van gelijken of ook Mars uit de bijslaping met Sylvia, de dochter van Numitor, Romulus zou kunnen gebaard hebben, zulks zullen wij in het midden laten. Want bijkans dergelijke vraag komt ook uit onze schriftuur voort, terwijl volgens dat zelfde ook gevraagd wordt, of de afvallige engelen met de dochters der mensen hebben geslapen, zodat daaruit reuzen geboren zijn, dat is, zeer grote en sterke mannen met welke het aardrijk toen vervuld is geworden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

HOE MEN NIET KAN BEWIJZEN, DAT DE GODEN HET OVERSPEL VAN PARIS GESTRAFT HEBBEN, TERWIJL ZIJ ZULKS IN DE MOEDER VAN ROMULUS NIET GEWROKEN HEBBEN.

Maar evenwel laat onze tegenwoordige handeling als nog tot beiden strekken. En vooreerst, indien het waar is, hetgeen bij hen gelezen wordt van de moeder van Eneas en van de vader van Romulus, hoe kunnen de overspelen der mensen de Goden mishagen, terwijl zij die in elkander eendrachtelijk verdragen? En indien het niet waar is, zo volgt daaruit, alzo zij een behagen hebben in hun eigen vals verdicht overspelen, dat zij geenszins kunnen vergramd worden op de gedane overspelen der mensen. Bij dit alles mag men ook voegen, indien zulks van Mars niet geloofd wordt, dat men het ook van Venus niet heeft te geloven. Verder volgt daaruit, dat de zaak van de moeder van Romulus met de dekmantel van de Goddelijke bijslaping niet kan goedgemaakt worden, des te minder, overmits Sylvia, de moeder van Romulus, een priesteres en non van Vesta geweest is; derhalve hadden de Goden veelmeer hun heiligschendende oneerlijkheid in de Romeinen behoren te straffen dan het overspel van Paris in de Trojanen; want zelfs de oude Romeinen plachten de Vestaalse priesteressen, welke bevonden waren schuldig te zijn aan oneerlijkheid, levend te bedelven; maar aangaande de overspelige vrouwen, al is het, dat zij haar met enig vonnis veroordeelden, evenwel straften zij haar echter niet met de dood, want zoveel zwaarder wraak deden zij tegen de schending van de Goddelijke heiligheden, zoals zij meenden, dan zij deden tegen de schending van de menselijke slaapkamers.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN DE BROEDERMOORD VAN ROMULUS, DIE DE GODEN NIET GEWROKEN HEBBEN.

Doch ik voeg hier nog bij een andere zaak, nl. indien de zonden der mensen zozeer de Goden mishaagd hebben, dat zij, vergramd zijnde vanwege de daad van Paris, Troje daarom verwoest en te vuur en te zwaard verdorven hebben, zo zeg ik, dat de vermoorde broeder van Romulus veelmeer hun getergd zou hebben tegen de Romeinen, dan de bespotte Griekse man ooit hun heeft kunnen tergen tegen de Trojanen. Want wie ziet niet, dat de broedermoord van een beginnende stad veelmeer dient om tot gramschap te verwekken dan het overspel van een heersende stad. Intussen staat hier te bemerken, dat het de zaak, welke wij nu verhandelen, niet eens raakt, of nl. Romulus zulks gelast heeft, dan of hij zulks zelf gedaan heeft, hetwelk velen onbeschaamd durven ontkennen, velen ook door schaamte in twijfel trekken, en velen ook door droefheid verzwijgen en verborgen houden. Over zulks willen wij ook in het naarstig onderzoeken van die zaak, alsmede in het overleggen der getuigenissen van vele schrijvers onze tijd tegenwoordig niet slijten. Ondertussen is het zeker, dat de broeder van Romulus in het openbaar gedood is, niet van de vijanden en ook niet van vreemdelingen. Nu, Romulus, hetzij dat hij zulks zelf gedaan of het gelast heeft, is meer geweest het hoofd van de Romeinen, dan Paris het hoofd is geweest van de Trojanen. Naardien dit zo is, waarom heeft die wegvoerder van een huisvrouw van een ander de gramschap der Goden tegen de Trojanen opgewekt, en daarentegen waarom heeft die moordenaar van zijn eigen broeder de bescherming der Goden voor de Romeinen verkregen? Maar indien gij wilt zeggen, dat zodanige moord noch gedaan noch bevolen is door Romulus, uit oorzaak, dat het behoorde gestraft te worden, zo volgt daaruit dat zulks, hetwelk de hele stad ingewilligd en toegelaten heeft, ook de hele stad gedaan heeft, en daarom heeft zij niet haar broeder, maar wat erger is, haar vader gedood. Want beide zijn zij stichters en opbouwers van die stad geweest, en dat een van hun beiden door moord weggenomen werd, dat is geweest, omdat men niet gedogen wilde, dat hij hun heer en meester zou zijn. Derhalve, volgens mijn mening is er geen reden, dat men van Troje zal zeggen, dat het zodanig groot kwaad verdiend heeft, dat de Goden schuldig waren het te verlaten, opdat het zou mogen verwoest worden. Daarentegen is echter ook geen reden, dat men van Rome zal zeggen, dat het zulk een groot goed verdiend heeft, dat de Goden schuldig waren het te bewonen, opdat het zou mogen vermeerderd worden. Maar als men iets zeggen zal, zo heeft men dit met waarheid te zeggen, dat nl. die Goden, nadat zij overwonnen waren, vandaar gevlucht zijn, en daarna zich tot de Romeinen begeven hebben om die even zo te bedriegen. Ondertussen zijn zij ook daar gebleven, om naar hun gewoonte hen te bedriegen, die wederom hetzelfde land zouden bewonen; doch hier hebben zij veelmeer uitgeoefend dezelfde kunsten van hun bedriegerij, en zijn ook daarom alhier met meer eer en vermaardheid beroemd geweest.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

VAN DE VERWOESTING VAN ILIUM, HETWELK FIMBRIA, DE VELDOVERSTE VAN MARIUS, HELEMAAL BEDORVEN HEEFT.

Voorwaar toen alles vol burgeroorlogen was, wat had toch Iliumvoor kwaad bedreven, dat het door Fimbria, die allerboosten mens van de Mariaanse zijde, moest verwoest en omgekeerd worden, veel gruwelijker en wreder dan ooit te voren geschied was door de Grieken? Want in deze verwoesting hebben ook vele mensen van daar moeten vluchten, en velen zijn daar gevangen genomen en hebben in dienstbaarheid moeten leven. Want Fimbria had een gebod uitgegeven, dat men niemand zou sparen, zodat hij daarover ook de hele stad, en al de mensen die er in waren, met vuur verbrand heeft. Zulks heeft Ilium moeten lijden, niet van de Grieken, die zij door hun boosheid getergd hadden, maar van de Romeinen, die zij zelfs door hun geleden moeilijkheid eertijds afgezet en voortgeplant hadden. En ondertussen hebben hun beide gemene Goden, om zulks te weren, niets daartoe gedaan, of hetwelk de rechte waarheid is, zij hebben niets daartoe kunnen doen. Wat zal men hier dan zeggen? Zijn al hun Goden, bij welke die stad bestaan had sedert de tijd, dat zij na de oude verbranding en verwoesting der Grieken, weder opgebouwd was, toen mede uit hun tempelen geweken, en hebben zij toen mede hun altaren verlaten? Indien gij hierop ja antwoordt, en mitsdien zegt, dat de Goden uit hun tempelen geweken zijn geweest, zo vraag ik waarom zij zulks gedaan hebben. Voorwaar! wanneer ik de zaak der burgers en inwoners overleg, zo vind ik die goed te zijn, en bemerk mitsdien dat de zaak van de burgers beter is naarmate de zaak van de Goden in het verlaten van hen slechter is. Want de burgers hadden de poorten der stad tegen Fimbria gesloten opdat zij het zelf in haar geheel ten dienste van Sylla zou mogen behouden. Hierover is Fimbria tegen hen vergramd geweest en heeft de hele stad verbrand, ja, wat meer is, geheel verdelgd en te niet gemaakt. Aangaande Sylla, die was toen zodanig veldoverste, welke het hield met de beste zijde in de burgeroorlogen die toen zeer naarstig arbeidde om door de wapenen de Republiek weer in haar geheel te stellen. En van deze goede beginselen had hij als nog geen kwade uitkomsten gehad. Derhalve, wat konden dan de burgers van die stad beter, eerlijker en getrouwer doen? Wat konden zij ook betamelijker doen ten aanzien van hun bloedverwantschap met de Romeinen, dan dat zij hun stad zochten te bewaren ten dienste van de beste zaak en van de beste zijde der Romeinen, en dat zij haar poorten daarover gingen sluiten tegen de verrader en verwoester van de Republiek? Maar bemerkt toch, gij voorstanders der Goden! tot welk een verderf haar evenwel zulks gekeerd heeft. Laat het zo zijn, dat de Goden eertijds de overspelers verlaten hebben, en dat zij eertijds de stad Ilium de Grieken overgegeven hebben om die te verbranden, opdat uit haar as een eerlijker en reiner Rome zou voortspruiten: maar waarom is het toch, dat zij daarna zo lelijk verlaten hebben de zelfde stad? Daarna zeg ik, toen zij in bloedverwantschap stond met de Romeinen, en toen zij zich geenszins weerspannig aanstelde tegen Rome, haar edele dochter, ja dat meer is, toen zij aan haar beste zijde haar allerstandvastigste en goedhartigste getrouwheid betoonde en behield? Waarom is het toch, zeg ik, dat zij deze stad hebben laten verwoesten, niet van de sterke en kloeke helden der Grieken, maar van een allervuilst en oneerlijkst man der Romeinen? Maar gij zult mogelijk willen zeggen, dat de Goden de zaak van de Syllaanse zijde mishaagd heeft, tot wier dienst deze ellendigen, de stad zoekende te behouden, haar poorten gesloten hadden. Indien zulks zo is, waarom hebben zij dan aan diezelfde Sylla zo veel goeds beloofd en te voren voorzegd? Of naar het schijnt, zal men uit dit en dergelijks moeten bekennen, dat de Goden meer vleiers zijn der gelukzaligen, dan dat zij beschermers zouden wezen der ellendigen. Zo volgt dan daaruit ook, dat de stad Ilium door de Goden, alzo zij van hen verlaten werd, niet omgekeerd is geweest. Doch de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

duivelen, altijd even wakker zijnde om te bedriegen, hebben gedaan wat zij konden en vermochten; want nadat de stad tezamen met al de beelden omgekeerd en verbrand was, zo is het evenwel dat men wil zeggen, gelijk Livius schrijft, dat het beeld van Minerva onder de vervallen steenhoop van de tempel geheel ongeschonden is blijven staan, niet opdat men zou mogen zeggen: o, vaderlijke Goden, onder wier bescherming Troje altijd blijft staan, hetwelk tot hun lof dient; maar opdat men niet zou mogen zeggen: de Goden zijn gegaan uit hun tempelen en hebben hun altaren verlaten, hetwelk tot hun verdediging dient; want zulke dingen zijn hun toegelaten te kunnen doen, niet uit welke getoond kan worden, dat zij machtig zijn, maar uit welke getoond kan worden, dat zij tegenwoordig zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

OF HET WÉL EN WIJSELIJK TOEGEGAAN IS, DAT MEN AAN DE GODEN VAN DE STAD ILLIUM OF TROJE BEVOLEN HEEFT, ROME TE BEWAREN.

Maar met welke voorzichtigheid toch is de bewaring van Rome bevolen, nadat men zulk een proef gezien had van Troje, aan de Goden der stad; ik weet wel: iemand zal zeggen, dat zij alreeds gewoon waren te Rome te wonen, nl. toen door het innemen van Fimbria Ilium verwoest werd. Maar indien zulks zo is, hoe is het dan gekomen, dat het beeld van Minerva daar is blijven staan? Doch indien de Goden bij Rome waren, toen Fimbria de stad Illium verdelgde en verwoestte, mogelijk dat de Romeinse Goden wederom bij Ilium waren ten tijde dat Rome ingenomen en verbrand werd dóór de Fransen. En gelijk deze Goden wonderlijk scherp zijn van gehoor en snel van beweging, zo kan het mogelijk geschied zijn, dat zij op het geroep en gekakel der ganzen weder gekeerd zijn, opdat zij tenminste zouden behouden en bewaren de Capitolijnse berg, die alleen overgebleven was. Want om het andere te bewaren en te beschermen, zijn zij te laat vermaand geworden om weer te keren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

OF MEN OOK BEHOORT TE GELOVEN, DAT DE GODEN, DIE VREDE TE WEEG GEBRACHT HEBBEN, ONDER HET RIJK VAN NUMA GEWEEST ZIJN.

Maar behalve dit alles gelooft men ook van deze Goden, dat zij Numa Pompilius, de opvolger van Romulus, wonderlijk geholpen en voorgestaan hebben, zodat er vrede geweest is gedurende de hele tijd zijner regering, en mitsdien de poorten van Janusgesloten waren, die in tijd van oorlog openstonden, hetwelk zij zeggen hierdoor bij hem verdiend en verkregen te zijn, omdat hij de Romeinen vele godsdiensten ingesteld en geleerd had. Hierop antwoord ik, dat men zulk een man, vanwege langdurige tijd van vrede, behoorde geluk te wensen, bijzonder indien hij het verstand gehad van die wél te besteden aan goede en heilzame dingen, en indien hij daar benevens met ware godzaligheid de ware God gezocht had, stellende terzijde alle schadelijke en ijdele zorgeloosheid en ledigheid. Maar deze Goden hebben hem zodanige vrede niet gegeven. En minder zouden zij hem kunnen bedrogen hebben, indien zij hem nooit in ledige vrede gevonden hadden; want naarmate zij hem minder bezig gevonden hebben, naar die mate hebben zij hem meer werk gegeven. Want wat hij al gedaan heeft, en door welke loosheden hij deze Goden aan zich zelf en de stad heeft kunnen verbinden, geeft ons Varro klaar genoeg te kennen. En indien het de Heer behaagt, zo zal daarvan bij ons ook breder te zijner tijd verhandeld worden. Maar thans, aangezien hier gesproken wordt van de weldaden der Goden, zo zeggen wij, dat de vrede een zeer grote weldaad is van de ware God, die meestendeels, gelijk ook de zon, de regen en andere noodwendigheden des levens, gemeen is beide de ondankbaren en kwaden. En voorwaar! het staat ook wel te bemerken, indien de Goden deze grote weldaad toen gegeven hebben aan Rome of aan Pompilius, waarom hebben zij dat zelfde later aan het Romeinse Rijk nooit meer gedaan, zelfs niet in de allerloffelijkste tijden? Of zijn de godsdiensten nuttiger en dienstiger geweest toen zij ingesteld werden, dan daarna toen zij ingesteld zijnde, geoefend en onderhouden werden? Maar ziet gij niet, dat de godsdiensten toen? nog niet bestonden, maar opdat zij zouden mogen bestaan, werden zij ingesteld; maar daarna waren zij, en opdat zij dienstig zouden mogen zijn, werden zij geoefend en onderhouden. Wat reden is er dan, dat ten tijde van koning Numa, 33 jaren, of gelijk anderen willen, 39 jaren in vrede doorgebracht zijn? En dat daarna, toen de godsdiensten ingesteld waren en toen de Goden zelf, die genoegzaam door deze godsdiensten genodigd en aangehaald waren, alreeds haar voorstanders en beschermers geworden waren, dat nauwelijks na zo vele jaren sedert de opbouw van de stad tot de tijden van Augustus, in de historiën verhaald wordt van enige tijd van vrede? Want niet meer dan één jaar, hetwelk geschied is na de eerste Afrikaanse oorlog, en dat ook verhaald wordt als een groot wonder, zal men kunnen bevinden nadien geweest te zijn, in hetwelk de Romeinen de poorten van de oorlog hebben mogen sluiten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

OF HET OOK KAN BESTAAN, DAT MEN HET ROMEINSE RIJK MET ZULKE RAZERNIJ DER OORLOGEN HEEFT VERMEERDERD, NADEMAAL HET DOOR ZODANIGE OEFENING, MET WELKE HET ONDER NUMA VERMEERDERD IS, GERUST EN WÉL VERZEKERD HEEFT KUNNEN ZIJN.

Maar hierop antwoorden zij, dat het Romeinse Rijk door geen ander middel zo wijd en breed vermeerderd en met zodanige heerlijkheid vermaard heeft kunnen worden, dan door gedurige en gestadig achtereenvolgende oorlogen: voorwaar een bekwame reden, nl. daarom, opdat het Rijk groot mocht zijn. Maar moest dit Rijk ongerust zijn? Is het niet alzo, dat het voor de lichamen der mensen veel beter gehouden wordt een middelmatige lengte met gezondheid te hebben, dan dat men door gestadige kwelling en tegenspoed tot een reuzengrootte zou opwassen? Derhalve, wat zou daar toch kwaads zijn, ja zeg ik veel liever, welk groot goeds zou daar zijn, indien daar altijd zodanige tijden bleven, daar Sallustius van aanroert, als hij zegt: zo dan in het begin waren de koningen (want dat is de eerste naam der heerschappij op aarde geweest) zeer verscheiden van zinlijkheden; want sommigen oefenden het verstand, anderen oefenden het lichaam; en het leven der mensen werd toen overgebracht zonder enige begeerlijkheid, en ieder was genoegzaam tevreden met het zijne. Maar het schijnt, opdat het grote Rijk mocht vermeerderd worden, dat men datgene moest doen wat Virgilius vervloekt, zeggende: allengs is gekomen de boze en verwelkende eeuw, mitsgaders de dolheid van de oorlog en de begeerlijkheid. Doch vanwege het opnemen en voeren van hun grote en zware oorlogen, brengen de Romeinen dit in het gemeen voort als tot een rechtvaardige verantwoording, dat hun vijanden hen eerst overvallen hebben, en dat zij genoodzaakt zijn geweest hen te weerstaan, niet door enige begeerte om menselijke eer te verkrijgen, maar door noodzakelijkheid van hun welvaart en vrijheid te behouden, hetwelk ik niet weerspreek, en laat het ook helemaal alzo zijn. Want nadat hun Rijk (gelijk Sallustius zelf schrijft) met wetten, goede manieren en met landen overvloedig genoeg voorzien was, zo scheen het gelukkig en machtig genoeg te zijn, maar gelijk het gewoonlijk gaat in menselijke zaken, zo is, vanwege hun macht en rijkdommen, nijdigheid tegen hen opgekomen en ontstaan, en zo hebben de naburige koningen en volken hen met oorlog aangetast, en weinig van hun vrienden hebben hen geholpen en bijgestaan; want velen van hen met vrees verslagen zijnde, hielden zich verre buiten het gevaar. Maar de Romeinen waren binnen de stad en buiten in het leger overal even naarstig; zij haastten zich, zij bereidden zich, zij vermaanden elkander, zij trokken de vijand tegemoet en beschermden alzo, door middel van de wapenen, hun vrijheid, hun vaderland en hun ouders. Daarna, als zij het gevaar door hun vroomheid van de hals geweerd hadden, zo deden zij aan hun bondgenoten en vrienden bijstand en maakten zich alzo vrienden, meer door weldaden te doen dan door die te genieten. En voorwaar! door deze middelen is Rome ook eerlijk opgekomen. Maar hoe is het gekomen dat er, ten tijde der regering van Numa, zo langdurig vrede was? Hebben de bozen hen toen mede overvallen en met oorlog aangetast, of wedervoer hun daarvan toen niets, zodat daarom de vrede zolang bestaan bleef? Indien gij zegt, dat Rome toen mede met oorlog getergd werd, en dat men toen mede gewapenderhand elkander tegemoet ging, zo staat aan te merken, waardoor het gekomen is, dat zij door geen gevechten overwonnen werden en ook door geen geweld van Mars verschrikt zijn, bevredigende alleszins hun vijanden en houdende dezelfde in stilte; want de middelen, die men toen gebruikt heeft tot bedwang der vijanden, behoort men altijd te gebruiken, opdat het zou mogen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

geschieden, dat men de poorten van Janus altijd zou mogen sluiten, en dat Rome altijd in vreedzame gerustheid zou mogen heersen. Indien men hierop zegt, dat zulks niet in de macht der Goden geweest is, zo heeft Rome dan vrede gehad, niet zolang de Goden wilden, maar zolang als de omliggende naburen zulks geliefde, alzo zij zich stil hielden en Rome met geen oorlog tergden. Hieruit ziet men, dat de Goden zich dit niet hebben toe te eigenen, of het moest zijn, dat deze Goden zo onbeschaamd waren, dat zij aan de mensen als een weldaad zouden durven verkopen, hetgeen van de wil of onwil van andere mensen afhangt. Het is wel waar, men ziet hoeverre aan de duivels toegelaten wordt, de boze gemoederen der mensen, vanwege hun eigen schuld en verdorvenheid, te verschrikken en op te wekken. Maar men moet wederom weten, indien zij dit altijd vermochten, en indien door geen andere verborgen macht tegen hun pogingen en voornemens dikwijls anders gehandeld werd, zo zouden zij ongetwijfeld altijd in hun macht hebben de vrede en alle oorlogsvictories en overwinningen, uit oorzaak dat dezelfde door de bewegingen van ‘s mensen gemoed altijd uitgevoerd en teweeggebracht worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN HET BEELD VAN DE CUMANISCHE APOLLO, WIENS WENING GEACHT WERD TE VOORZEGGEN DE NEDERLAAG DER GRIEKEN, WELKE HIJ NOCHTANS GEENSZINS KON HELPEN.

Maar het is zeker, dat vele overwinningen vaak geschieden tegen hun wil, hetwelk kennelijk is niet alleen uit de fabelen, welke nauwelijks iets waars zeggen of beduiden, maar zulks belijdt zelfs de Romeinse historie, want nergens toe anders strekt hetgeen er geschreven wordt van de Cumanische Apollo, van wie geboodschapt is, dat hij vier dagen achtereen geweend heeft toen de Romeinen oorloogden tegen de Achaejers en legen koning Aristonicus, door welk wonder men zegt, dat de waarnemers der offeranden en van het vogelgeschrei verschrikt zijn geweest, oordelende, dat men dat beeld in zee behoorde te werpen. Maar de Cumaanse oude mannen hebben zulks tegen gesproken, verhalende dat dergelijk wonder ten tijde van de oorlog van Antiochus en van Persis op gelijke wijze, mede gebeurd was, en dat toenmaals de Romeinen (alzo hun zaak voorspoedig afgelopen was), door gemeen besluit des Raads aan dezelfde Apollo, tot betuiging van hun dankbaarheid, hun gaven en geschenken hadden gezonden. Op deze waarschuwing der oude mannen heeft men geleerder en verstandiger waarnemers der offeranden ontboden, welke geantwoord hebben, dat het wenen en schreien van het beeld van Apollo niets dan alle geluk voor de Romeinen beduidde, en dat daarom, overmits de stad Cuma een voortgeplante hoop volk der Grieken was, deze wenende Apollo anders niet beduidde dan droefheid en verschrikkelijke nederlaag voor dat land, waar hij vandaan gehaald was, nl. voor Griekenland. Hierop is gevolgd, dat men kort daarna geboodschapt heeft, dat koning Aristonicus overwonnen en gevangen genomen was, welke koning deze Apollo, gelijk zij zeggen, geenszins wilde, dat overwonnen zou worden, zodat hij vanwege zijn verlies zeer bedroefd was, gelijk hij dat ook te kennen gaf door de tranen van zijn stenen beeld. En voorwaar, volgens dit zelfde werden de manieren der duivelen niet zo geheel onbekwaam in de gedichten der poëten beschreven, want hoewel het fabelachtige gedichten zijn, nochtans zijn ze der waarheid gelijk. Alzo komt het hiervan, dat Diana bij Virgilius haar lieve Camillus beweent, en alzo heeft Hercules ook geschreid over zijn vriend Pallas, toen hij lag op zijn sterven. En mogelijk zijn ook hiervan gekomen al de gedachten en overleggingen van Numa Pompillius, die in grote vrede was, doch niet wist door wie, en die zulks ook niet eens onderzocht. Want alzo hij in zijn geruste en vredige ledigheid overlegde aan welke en hoedanige Goden hij het welvaren en het Rijk der Romeinen zou bevelen te bewaren, én daarover aan de ene zijde nooit kon verstaan, dat die Ware en Almachtige Opperste God alle aardse dingen met zijn Goddelijke zorg waarneemt en bestuurt, en aan de andere zijde, alzo hem in de zin kwam, belangende de Trojaanse Goden, welke Eneas mede gebracht had, dat die noch het Rijk van Troje, noch dat van Lavinium, hetwelk door Eneas zelf gesticht was, lang hadden kunnen bewaren, zo heeft hij met alle voorzichtigheid de stad van andere Goden willen voorzien, die hij sterker achtte dan de voorgaande eerste Goden, nl. die, welke óf met Romulus te Rome gekomen waren, óf welke na de verwoesting van Alba nadien nog te Rome zouden mogen komen, en heeft hij deze Goden ten dienste van de andere gesteld, nl. of tot hun beschermers en bewaarders, als zijnde blode en vluchtende Goden, of tot hun helpers en verlossers, als zijnde zwakke Goden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

WELKE GROTE MENIGTE GODEN DE ROMEINEN, NA DE INSTELLING VAN NUMA NOG BIJGEVOEGD HEBBEN, WELKE GROTE MENIGTE HUN NOCHTANS NIET GEHOLPEN HEEFT.

Evenwel met al deze heiligheden en godsdiensten, welke Pompilius ingesteld had, heeft Rome zich niet verwaardigd tevreden te zijn, want aldaar hadden zij nog niet de hoogste tempel van Jupiter, derhalve heeft koning Tarquinius Superbus, de koning van Rome, het Capitool gebouwd. Insgelijks is ook Esculapius van de stad Epidaurus naar Rome vertrokken, opdat hij alzo, terwijl hij was de allergeleerdste medicijnmeester, in die vermaarde stad zijn kunst met meer eer en. aanzien zou mogen uitoefenen. Ook is aldaar van Pessimun te gekomen de moeder der Goden, ik weet niet vanwaar afkomstig; want het was onbetamelijk, nademaal haar zoon beschermheer was van de Capitolijnse berg, dat zij nog langer in een ongeachte plaats zou verborgen blijven. Intussen is waar, indien zij de moeder aller Goden is, dat zij te Rome niet alleen gevolgd heeft sommige van haar kinderen, maar dat zij ook voor sommige anderen van haar kinderen, die nadien nog volgden, voorheen aldaar gekomen is. En voorwaar, ik bedenk mij ook met verwondering, of zij ook gebaard heeft de Cynocephalus, genaamd heer Hondshoofd, die lang na haar uit Egypte gekomen is. En verder of ook van haar geboren is de Godin, genaamd Juffrouw Cortse, zodanig onderzoek laat ik haar achterneef Esculapius bevolen zijn. Doch van waar zij geboren en afkomstig is, het is alzo, gelijk ik meen, dat de uitlandse Goden deze Godin, als zijnde een burgeres van Rome, niet voor ongeacht en onedel zullen durven schelden. Zo dan, onder de bescherming van zo vele Goden, inlandse en uitlandse, Hemelse, aardse, helse, verder zeegoden, fonteingoden, riviergoden, en gelijk Varro zegt, zekere en onzekere Goden, en eindelijk alle soorten en geslachten van Goden, evenals bij de dieren, mannen en vrouwen. Onder de bescherming dan van al deze Goden, naardien Rome nu gesteld en verzekerd was, zo behoorde deze stad met zo grote en verschrikkelijke nederlagen, van welke ik uit vele weinige zal verhalen, geenszins bezwaard en gekweld geweest te zijn. Want voorwaar! al te vele Goden hadden zij door de grote rook hunner offeranden, evenals door een gegeven teken, tot hun bescherming bijeen vergaderd. Door zo vele tempelen, altaren, offeranden en Priesters ter ere van de Goden in te stellen, hebben zij de Opperste en Ware God, die deze dingen in behoorlijke oefening alleen toekomen, ten hoogste vertoornd. En inderdaad ziet men ook, dat Rome allergelukkigst gebloeid heeft toen zij deze dingen allerminst hadden. Maar daarna, gelijk men weet, dat een groot schip meer schippers nodig heeft dan een klein schip, zo is het mede toegegaan met die stad, want naarmate zij groter werd, meende zij ook meer Goden te moeten hebben; want aangaande die weinige Goden, onder welke zij nochtans in vergelijking van hun volgend erger leven tevoren veel beter en gelukkiger geleefd hadden, dezelfde hebben zij, zoals ik meen, nadien mistrouwd, achtende die in de toekomst niet machtig genoeg te zijn om de stad te helpen. En in het eerst zelfs onder de koningen, uitgezonderd alleen Numa Pompilius, van wie ik hier boven heb gesproken, welk een kwaad is die strijd geweest, welke veroorzaakte, dat de broeder van Romulus gedood moest worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

HOOFDSTUK 13.

MET WELK RECHT EN DOOR WELK VERBOND DE ROMEINEN HUN EERSTE HUWELIJKEN VERKREGEN HEBBEN.

Insgelijks aanmerkt Juno zelf, welke met haar Jupiter zo naarstig onderhield de Romeinen, die heren der wereld en dat getabbaarde volk, en daar benevens ook Venus zelf, welke zo zeer beminde haar lieve Eneas-kinderen, gij zult bevinden, dat deze geen van beiden hun hebben kunnen helpen, om door goede en rechtvaardige middelen aan huwelijken te komen, waarvan het gevolg was, dat zij bestaan hebben de vrouwen met list en bedrog tot zich te nemen, waarover zij ook kort daarna genoodzaakt zijn geweest te strijden tegen hun schoonvaders, zodat deze bedroefde en ellendige vrouwen, die, vanwege het ongelijk haar aangedaan, met haar mannen nog niet verzoend waren, het bloed van haar ouders als tot een bruidsgift hebben moeten ontvangen. Doch gij zegt, dat de Romeinen, in dit gevecht hun buren overwonnen hebben. Maar lieve, met hoeveel en hoe grote wonden van weerszijden, zo van vrienden als bloedverwanten, zijn die overwinningen verkregen? Och om een schoonvader Cesaren om een schoonzoon Pompejus, met welk een grote en rechtvaardige ijver der droefheid, zelfs nadat de dochter van Caesar, zijnde de huisvrouw van Pompejus, gestorven was, roept Lucanus uit: wij zingen u zodanige oorlogen, gevoerd in de Ematische velden, welke meer dan burgeroorlogen zijn, en daar benevens verhalen wij u, dat men de boosheid gerechtvaardigd heeft. Zo dan, de Romeinen hebben alzo de overwinning gehad, teneinde zij daarna met hun bebloede handen door de nederlaag van hun schoonvaders zouden mogen afdringen van hun dochters zeer droevige en benauwde omhelzingen; want zij durfden niet wenen over hun omgebrachte vaders, opdat zij aan de andere zijde haar mannen, die alreeds de victorie hadden, niet zouden vergrammen. En welk een ellende was dat! Zelfs toen de strijd geschiedde, wisten zij niet voor wie van beiden zij hadden te bidden. Met dusdanige huwelijken dan heeft niet Venus, de Godin der liefde, maar Bellona, de Godin van de oorlog, het Romeinse volk begiftigd: of anders mogelijk kan het geschied zijn, dat Aleckto, de helse Godin dolrazende uitzinnigheid, meer macht nu over hen door de gunst van Juno gehad heeft dan dezelfde eertijds had, toen zij door het gebed van Juno tegen Eneas opgemaakt werd. En voorwaar, Andromacheis eertijds gelukkiger geweest toen zij gevangen werd, dan deze dochters in het huwelijk met de Romeinen; want Pyrrhus, nadat hij de omhelzingen van Andromache, hoewel zij nu slafelijk en dienstbaar was, eenmaal aangenomen had, heeft daarna niemand van de Trojanen meer gedood of omgebracht. Maar de Romeinen doodden hun schoonvaders in hun oorlogen, wier dochters zij alreeds omhelsden. Andromache, zijnde onder de macht van haar overwinnaar, heeft over de dood van de haren rouw mogen dragen, maar heeft verder niet iemands dood behoeven te vrezen. Maar deze dochters, zijnde met deze oorlogsmannen gehuwd, vreesden voor de dood van haar ouders wanneer haar mannen uittrokken, en wanneer die wederkwamen, hadden zij droefheid en rouw vanwege het omkomen van haar ouders. Evenwel konden zij in het openbaar noch vrees noch droefheid laten blijken; want óf vanwege het omkomen van haar medeburgers, vrienden, broeders en ouders, moesten zij door medelijden ontstoken worden en van harte bedroefd zijn, of vanwege de overwinningen van haar mannen moesten zij wrede blijdschap betonen. Bij dit alles moet ook gevoegd worden, dat sommige vrouwen door het zwaard van haar ouders haar mannen verloren hebben, en sommige door het zwaard van weerszijden haar ouders en mannen beide; want aan de zijde der Romeinen zijn ook geen kleine gevaren geweest. Want men kwam ook tot de belegering der stad, en zij beschermden haar met het sluiten der poorten. Als men met verraad de poorten der stad open gekregen had, zodat de vijanden binnen de vesten gekomen waren, zo is daarover zelfs

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

op de markt een zeer boze en wrede slag gevallen tussen de schoonzonen en schoonvaders. En in het eerst geschiedde het ook dat deze rovers en ontschakers der dochters overwonnen werden, zodat zij velen al binnen hun huizen liepen, en mitsdien zeer schandelijk bevlekten hun voorgaande overwinningen. Derhalve heeft Romulus alhier, alzo hij een wantrouwen kreeg vanwege de vroomheid van de zijnen, Jupiter aangeroepen en gebeden, opdat de zijnen zouden blijven staan, waarom hij ook bij gelegenheid van zulks de naam Jupiter de Staander gevonden heeft. En voorwaar, aan deze zo grote moeilijkheid zou daar geen einde gekomen zijn, indien niet de ontschaakte dochters met hangende en uitgespreide haren tussenbeide waren gekomen, en vallende voor de voeten van haar ouders, haar allerrechtvaardigste gramschap niet door overwinnende wapenen, maar door ootmoedig bidden en smeken gestild hadden. Nadat de zaken dus afgelopen waren, heeft Romulus tot een metgezel in het Rijk moeten lijden Titus Tatius, koning der Sabijnen, hetwelk Romulus verdroten heeft, want hij kon geen metgezel verdragen. En hoe zou hij toch deze metgezel lang hebben kunnen dulden, daar hij zelfs zijn eigen broeder, die een tweeling met hem was, niet heeft kunnen lijden? Derhalve, opdat hij te groter God zou zijn, zo heeft hij, nadat deze Titus Tatius mede gedood was, het Rijk alleen ingenomen en behouden. Och! wat zijn dit toch voor verbonden en rechten der huwelijken? En wat zijn dit toch voor verbintenissen en beloften van broederschap, zwagerschap, bondgenootschap? En eindelijk wat zijn dit voor woorden van Goddelijkheid? Ja ten laatste wat kon daar zijn voor leven en behoud der stad onder zo vele en zulke beschermende Goden? Doch laat ons voortgaan, want uit dit alles ziet gij genoeg hoe grote en hoeveel dingen men hier nog zou mogen opzeggen, tenzij het, dat ons voornemen was, die andere dingen, welke nog gevolgd zijn, mede te overwegen, waartoe wij ons ook thans totaal haasten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

VAN DE ONRECHTVAARDIGE OORLOGEN, WELKE DE ROMEINEN DE ALBANERS AANGEDAAN HEBBEN, EN VAN DE VICTORIE, DIE ZIJ, ALLEEN UIT BEGEERTE OM OVER ANDEREN TE HEERSEN, GEZOCHT EN VERKREGEN HEBBEN.

Maar wat is er na Numa geschied onder de andere koningen? En met welke grote moeilijkheid, niet alleen ten aanzien van zichzelf, maar ook ten aanzien van de Romeinen, zijn de Albaners ten oorlog geroepen en opgemaakt? Hoe vele nederlagen, alzo de vrede van Numa door haar langdurigheid in kleinachting was gekomen, zijn daar geweest aan beide zijden, zowel ten aanzien van de Romeinse als van de Albaanse heerkracht? En welke grote vermindering en afneming is daardoor gekomen van die beide steden. Ondertussen, deze stad Alba, welke Ascanius, de zoon van Eneas, gesticht heeft, is meer de moeder van Rome geweest dan zelfs Troje. Deze stad nochtans is van koning Tullius Hostilius getergd geweest tot oorlog en mitsdien genoodzaakt geweest met hem te strijden. Nu, strijdende heeft zij de Romeinen beschadigd en is ook zelf beschadigd geworden, hetwelk zolang duurde, dat zij door gelijk verlies van veel strijden eindelijk onder elkaar derhalve verdriet kregen. Daarom hebben zij wederzijds goedgevonden, dat zij de uitkomst van die oorlog in de waagschaal zouden stellen met drie gebroeders welke zij van weerszijden drie tegen drie zouden nemen. Derhalve aan de Romeinse zijde zijn daar voortgekomen drie Horatiussen, en aan de Albaanse zijde drie Curiatiussen; doch door de drie Curiatiussen zijn daar twee Horatiussen verslagen. En aan de andere zijde wederom zijn door de éne overgebleven Horatius de drie Curiatiussen overwonnen en gedood. Zo dan heeft Rome de victorie behouden, doch met zulk een nederlaag in die uiterste strijd, dat van zes levende mensen slechts één weer behouden thuis is gekomen. Maar aan weerszijden, wie had de schade en het verlies? Wie had de droefheid en moeilijkheid anders dan het geslacht van Eneas, dan de nakomelingen van Ascanius, dan de nazaten van Venus, dan de neven en achterkinderen van Jupiter? Want voorwaar, deze oorlog is meer geweest dan een burgeroorlog, terwijl een stad, die dochter was, oorlog gevoerd heeft met een stad, die haar moeder was. En benevens de voorgaande moeilijkheden, die voorgevallen zijn in deze drie gebroeders strijd is ook nog een ander gruwelijk en verschrikkelijk kwaad bij gekomen. Want daar deze beide volkeren tevoren vrienden en buren waren, en ook bloedverwanten, zo was het ook daarom geschied, dat de zuster van de Horatiussen ondertrouwd was aan een van de Curiatiussen, en daar benevens is ook daarop gevolgd, alzo haar broeder met de victorie weeromkwam, dat zij, in zijn handen enige geplunderde dingen van haar bruidegom gezien hebbende, geschreid en geweend heeft, en omdat zij derhalve schreide en weende, dat zij ook door haar eigen broeder gedood is. Voorwaar! veel beter en menselijker, naar mijn oordeel, is geweest de liefde en genegenheid van deze enige dochter, dan daar is geweest de genegenheid en natuurlijkheid van het hele Romeinse volk, want omdat zij bedroefd was vanwege haar man, aan wie zij verknocht was door ondertrouw, en daarenboven ook bedroefd vanwege haar broeder, omdat hij gedood had degenen, aan wie hij zijn zuster toegezegd had; ik meen dat zij geenszins daarin is te beschuldigen geweest, dat zij geweend en. geschreid heeft. En alzo is het, dat men ook leest bij Virgilius van de godvruchtige Eneas, dat hij prijselijk geweend heeft over zijn vijand, die hij nochtans met eigen hand gedood had. Alzo heeft ook Marcellus zich over de stad Syracuse, welker schoonheid en heerlijkheid hij bemerkte, dat door zijn geweld zeer haastig vernield was, met wening ontfermd. Ik bid u, laat ons zoveel verwerven van onze menselijke genegenheid, dat nl. een vrouw, buiten alle schuld van misdaad, beweend heeft haar bruidegom die door haar broeder gedood was, des temeer alzo enige

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

voortreffelijke mannen prijselijk beweend hebben zelfs hun vijanden, die zij overwonnen hadden. Zo dan, ten tijde toen deze vrouw beweende de dood van haar bruidegom, die hem aangedaan was van haar broeder, als toen verheugde zich Rome vanwege de oorlog, die zij met verlies van zo vele mensen gevoerd had tegen die stad, welke haar moeder was, en daarenboven verblijdde zij zich zeer vanwege de overwinning, die zij verkregen had met grote bloedstorting van zo vele nabestaande vrienden van weerszijden. Naardien dit zo is, wat wil men ons voorwerpen, de naam van lof en van victorie, die men gezocht heeft? Derhalve om daarover recht te oordelen, laat al de verhinderingen van hun razende en uitzinnige mening ter zijde gesteld worden, en laat al hun daden naakt en bloot aangezien worden, naakt en bloot overlegd worden, en ook naakt en bloot beoordeeld worden. Daarenboven laat de zaak van Alba bepleit worden, gelijk te voren het overspel van Troje bepleit is: voorwaar! daar is geen zodanige zaak en er wordt geen dergelijke gevonden. Want in deze oorlog heeft Tullus geen andere reden gehad, dan dat hij de vertraagde en ongeoefende mannen tot oorlog en de heerkrachten, welke in vergetelheid van alle Triomfen gekomen waren, door dit middel wederom tot de wapenen wilde opwekken. Daarom alleen is er door bondgenoten en bloedverwanten zulk een gruwelijke oorlog aangericht, welke grote onbehoorlijkheid Sallustius alleen in het voorbijgaan aanroert; want alzo hij kort verhaald had de oude tijden en die ook geprezen had, omdat ‘s mensen leven toen zonder enige begeerlijkheid doorgebracht werd en mitsdien een ieder vergenoegd en tevreden was met het zijne. Voorts zegt hij: maar daarna, toen Cyrus in aanzien was, en de Lacedemoniërs en Atheners in Griekenland steden en volkeren begonnen te overwinnen en aan zich onderdanig maakten, kort daarna, begon men ook de begeerte om over anderen te heersen voor een genoegzame oorzaak tot oorlog te houden, en verder begon men te menen, dat de grootste eer en heerlijkheid bestonden in het grootste rijk. En voorts gelijk hij verder aldaar voorgenomen heeft te zeggen: het is mij genoeg, dat ik dusverre zijn woorden gesteld en verhaald heb. Zo dan, die begeerte van over anderen te heersen, doet groot kwaad onder het menselijk geslacht, en bederft en vermorzelt het geheel. En door die kwade begeerlijkheid is Rome toen helemaal overwonnen geweest, toen het zich verheugde omdat het Alba overwonnen had, en verder toen het de lof van zijn gruwelijke daad een eer en heerlijkheid noemde. Want de zondaar, gelijk onze schriftuur zegt, wordt geprezen vanwege de begeerlijkheden van zijn gemoed, en die kwade zaken verhandelt, wordt geroemd. Derhalve laat deze bedrieglijke dekmantels en deze loze pleisterkalk van de zaken afgenomen worden, opdat men die mag zien en bekennen met een oprecht oordeel. En laat voortaan niemand tegen mij zeggen, die en die is groot, overmits hij met deze of met een ander gestreden en die ook overwonnen heeft. Want de scherm vechters vechten mee en overwinnen elkander, en hun wreedheid verkrijgt verering van prijs en lof. Maar evenwel meen ik, dat het beter is straf te lijden vanwege blohartigheid, dan de eer van zodanige wapenen te verwerven. En voorwaar bij voorbeeld, indien enige schermvechters op de schermplaats kwamen om tegen elkaar te strijden, en dat de één was de zoon en de ander de vader, wie zou zodanig schouwspel kunnen aanzien en verdragen? Wie zou ze niet van elkander rukken en wegnemen? Naardien zulks zo is, hoe kan dan die strijd der wapenen eerlijk zijn, daar twee zo nabestaande steden tegen elkander strijden, waarvan de ene de moeder is van de andere? Of is er daarom onderscheid te rekenen, terwijl deze twee steden geen zekere schermplaats hadden? Of anders, terwijl zij brede en wijde velden hadden, die zij vervulden, niet met de dode lichamen van twee schermvechters, maar die zij vervulden met zeer vele doden van beide volkeren? Of ook, omdat deze gevechten besloten werden, niet met enig rund schouwhof, maar met de gehele ronde wereld? Maar ondertussen is toen bij de levenden, en nadien bij de nakomelingen, zover als het gerucht zich strekt, een gruwelijk en schandelijk schouwspel nagelaten. Doch aangaande de Goden, welke voorstanders waren van het Romeinse Rijk, en die toen aanschouwers waren van dit strijden,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

evenwel gelijk van de spelen en het strijden op het schouwhof, deze leden mede geweld en ongelijk, zolang totdat de zuster van de Horatiussen, welke weende omdat de drie Curiatiussen gedood waren, mede als een derde aan de andere zijde door het zwaard van haar broeder gedood, is, en bij haar twee omgebrachte broederen gevoegd zijn, want zulks moest daarom wezen, opdat Rome, hetwelk de victorie had, niet minder doden zou hebben dan Alba. Tot een getuige van de vrucht der victories is men eindelijk daartoe gekomen, dat men de stad Alba helemaal verwoest en omgekeerd heeft: een stad nochtans, alwaar Trojaanse Goden als in hun derde plaats metterwoon gekomen waren. Want eerst waren zij binnen Ilium, hetwelk de Grieken omgekeerd en verwoest hebben, vandaar zijn zij vertrokken naar Lavinium, alwaar koning Latinus de vreemde en vluchtende koning terneder gesteld had, en vandaar waren zij alhier gekomen, doch mogelijk, volgens hun gewoonte, waren zij toen mede vandaar vertrokken, en daarom is het gekomen, dat die stad mede verwoest is. Want al de Goden aan welke het Rijk bestond, waren mogelijk geweken uit hun tempelen en hadden hun altaren verlaten. En ziet! ten derden male waren zij vertrokken, opdat Rome als een vierde stad met alle voorzichtigheid en zekerheid hun zou mogen toevertrouwd worden. Maar welk een wonderlijke zaak! Alba mishaagde hun, alwaar Amulius de heerschappij had, nadat hij zijn broeder verjaagd had, en Rome daarentegen behaagde hun, alwaar Romulus de heerschappij had, nadat hij zijn broeder gedood had. Maar zeggen zij, eer Alba verwoest werd, is de hele burgerij dezer stad overgezet binnen Rome, opdat alzo van twee steden één stad zou worden. Zeer wél! En genomen, dat het alzo geschied is, evenwel is de stad, die het Rijk van Ascanius was, en de derde woonplaats van de Trojaanse Goden, en daar benevens de moederstad van het Romeinse volk, verwoest en omgekeerd, zelfs van Rome, dat haar dochter was. Intussen is er van weerszijden veel bloed gestort, eer het daartoe gekomen is, dat de overblijfselen der oorlogen een jammerlijke en bedroefde samenmenging konden maken van twee volkeren tot één. En wat zou ik verder al kunnen verhalen, indien ik in het bijzonder wilde spreken van hetgeen onder de andere koningen verhandeld is! Hoe vaak zijn dezelfde oorlogen vernieuwd, welke door de victories schenen geëindigd te zijn! En met welke zware nederlagen zijn dezelfde oorlogen telkens weer volvoerd en volbracht! En hoe vele oorlogen zijn daar telkens wederom, niettegenstaande zo menig verbond en zo menige gesloten vrede ontstaan, tussen de schoonvaders en schoonzonen en tussen hun geslacht en hun nakomelingen! Van welke ellende en moeilijkheden dit onder andere geen klein teken en getuigenis is nl., dat er niemand van al de koningen geweest is, die de poorten van de oorlog gesloten heeft, want de oorzaak van zulks is, dat niemand van hen onder zo vele beschermende Goden zijn Rijk in vrede bezeten heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

HOEDANIG HET LEVEN EN UITEINDE DER ROMEINSE KONINGEN IS GEWEEST.

Maar behalve dit alles, hoedanig zijn toch de uitgangen der koningen geweest? Want aangaande Romulus laat daarvan spreken zelfs hun fabelachtige vleierij, door welke van hem gezegd wordt, dat hij in de Hemel is opgenomen. En verder laat daarvan ook getuigen enige van hun schrijvers, welke zeggen, dat hij van de Raad vanwege zijn grote hovaardij en wreedheid in stukken getrokken en gescheurd is, en zodra zulks geschied was, dat men daarna uitgemaakt heeft een, ik weet niet hoedanige, Julius Proculus, welke onder het volk zou zeggen, dat hij voor hem verschenen was en dat hij door hem aan het Romeinse volk liet bevelen, dat men hem voortaan onder de Goden zou houden en eren. Hierdoor is het geschied, dat het volk, hetwelk dapper tegen de Raad begon te morren en de hoornen op te steken, gestild en tevreden gesteld is. En boven dit alles gebeurde het juist ten tijde, dat er een zonsverduistering geschiedde, van welke, alzo het onverstandige volk geen kennis had, dat het zelfde moest plaats hebben als een natuurlijk gevolg van haar stand, zo is het, dat zij dit zelfde teken aan de waardigheden en verdiensten van Romulus toeschreven. Even alsof men niet veel meer behoorde bedacht te hebben, daar de zon zodanige droefheid betoonde, dat zulks een duidelijk teken was, dat hij gedood was. Want blijkbaar, zou men mogen zeggen, werd zijn gruwelijke moord te kennen gegeven en ontdekt door de afkeer, die zelfs het klare daglicht van zulks had, even gelijk wij weten, dat zulks in waarheid geschied is, ten tijde dat Jezus door de wreedheid en goddeloosheid der Joden gekruisigd werd. Want die verduistering der zon geschiedde niet volgens de gewone loop der Hemelse lichamen, gelijk zulks duidelijk daaruit blijkt, overmits het toen was het Pascha der Joden, hetwelk jaarlijks op volle maan gehouden werd; want de gewone verduistering der zon zal altijd geschieden in het ophouden en eindigen der maan. Doch om wederom te komen tot Romulus, betreffende zijn opneming ten Hemel, daarvan geeft Cicero in zijn boeken van de Republiek genoegzaam te kennen, dat die meer gemeend dan geschied is. Want door het invoeren van de reden van Scipio, hem zeer prijzende, zegt hij: dat hij zodanige heerlijkheid verkregen heeft, alzo hij zeer haastig en onverwacht in de verduistering der zon niet meer gezien werd, waaruit men opmaakte, dat hij gesteld was onder het getal der Goden, welke naam en mening niemand van de sterfelijke mensen ooit heeft kunnen verkrijgen, tenzij hij een uitnemende heerlijkheid van deugd en kloekheid boven anderen had. En aangaande zijn zeggen, dat hij zeer haastig niet meer gezien werd, daarbij wordt verstaan, óf het geweld van het onweer, of het helemaal heimelijk en verborgen moorden en ombrengen van hem. Want andere van hun schrijvers voegen ook bij de verduistering der zon een zeer haastig onweer, hetwelk een geschikte gelegenheid gegeven heeft óf om hem te vermoorden, óf hetwelk zelf Romulus verschrikkelijker wijze vernield en gedood heeft, gelijk wij weten van Tullus Hostilius, die de derde koning van Rome is geweest, dat hij verschrikkelijk door de bliksem is doodgeslagen, van wie nochtans diezelfde Cicero in de voorgaande boeken verhaalt, dat hij, niettegenstaande zulk een dood, evenwel nooit geacht is als een, die onder de Goden opgenomen is, mogelijk daarom, overmits de Romeinen zodanige heerlijkheid, als in Romulus bekend en aangenomen is, niet al te gemeen hebben willen maken, dat is, tot te grote kleinachting brengen, indien nl. zulks aan anderen mede licht vergund werd. Insgelijks zegt hij ook openlijk in zijn redenen van bestraffingen: wij hebben die Romulus, welke deze stad gesticht heeft, door onze goedgunstigheid en door de algemene geruchten onder de onsterfelijke Goden verheven, met welke reden hij heeft willen te kennen geven, dat hij zulks niet inderdaad noch in waarheid was geworden, maar dat hij vanwege zijn uitnemendheden en waardigheden van zijn

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

deugd en kloekheid, door hun goedgunstigheid zo hoog was geroemd en verheven. Verder in een samenspreking, genaamd Hortensius, alwaar bij hem gesproken wordt alleen van de gewone verduisteringen, zegt hij: opdat dezelfde gelijke verduistering maakt als zij maakte in het ombrengen en doden van Romulus, hetwelk hem overkwam in de verduistering van de zon. Voorwaar, alhier heeft hij zich niet ontzien, de dood van deze mens onbewimpeld uit te drukken, alzo hij toen in dezelfde verhandeling meer was een onderzoeker der waarheid, dan een vleier of pluimstrijker. Voorts belangende de andere koningen van het Romeinse volk, uitgezonderd Numa Pompilius, en Ancus Martius, welke door ziekte gestorven zijn, welke verschrikkelijke uiteinden hebben zij alle gehad! Want Tullus Hostilius, de overwinnaar en verwoester van Alba, is met zijn gehele huis door de bliksem verbrande Tarquinius Priscusis door de zonen van zijn voorganger gedood en omgebracht en Servius Tullius is door een vervloekte moord van zijn schoonzoon Tarquinius Superbus, die na hem aan de regering gekomen is, gruwelijk ter dood gebracht. En niettegenstaande zulk een gruwelijke vadermoord bedreven was tegen den allerbeste koning van dat volk, evenwel waren de Goden daarom niet geweken uit hun tempel, noch hadden ook hun altaren verlaten, welke Goden nochtans, volgens hun zeggen, zó ontsteld en beroerd zijn geweest door het overspel van Paris, dat zij daarom zulks aan het ellendige Troje zouden gedaan hebben, nl. dat zij het verlaten en overgegeven zouden hebben aan de Grieken, om door hen geheel verwoest en verbrand te worden. Maar om voort te gaan, Tarquinius, nadat hij zijn schoonvader gedood had, is na hem aan het bewind gekomen. Deze nochtans, zijnde een zo gruwelijke vadermoordenaar, en daardoor aan de heerschappij gekomen, hebben de Goden, alzo zij toen geenszins vertrokken, maar tegenwoordig bleven, gezien zeer heerlijk en verheven door vele oorlogen en victories, en daarnevens uit de buit der oorlogen hebben zij hem ook zien timmeren en bouwen het Capitool en in dat gebouw van die vadermoordenaar hebben zij ook geduld en toegelaten, dat hun koning en Jupiter zijn troon over hen zou hebben en ook over hen heersen. En dat hij onschuldig geweest zou zijn, toen hij het Capitool bouwde, en dat hij daarna door zijn slechte daden uit de stad zou verdreven zijn, geenszins; maar tot het rijk, in hetwelk hij het Capitool gebouwd heeft, is hij door middel van zijn allervervloektste en gruwelijkste vadermoord gekomen.. Want dat de Romeinen hem daarna uit het Rijk hebben gestotenen buiten hun stadsvesten gesloten hebben, is niet geschied vanwege zijn misdaad, maar vanwege de misdaad van zijn zoon, die Lucretia had verkracht, niet alleen buiten zijn weten, maar zelfs ook in zijn afwezigheid. Want toenmaals had hij belegerd, de stad Ardea, en dientengevolge voerde hij toen oorlog ten dienste der Romeinen, zodat wij niet zouden kunnen zeggen wat hij gedaan zou hebben, indien de schandelijkheid van zijn zoon ter zijner kennis gebracht was. Evenwel nochtans zonder te voren enige proef of bevinding in dezelfde zaak te nemen van zijn oordeel, heeft het volk van Rome hem zijn staat en Rijk ontnomen, en heeft daar benevens de heerkracht welke bij hem was, gelast hem te verlaten, en die mitsdien wederom tot zich genomen. Nadat dit geschied was, hebben die van Rome de poorten gesloten, zodat hij wederom komende, geenszins toegelaten is daar binnen te komen. Intussen heeft hij de naburen opgemaakt, en heeft zware oorlogen gevoerd, met welke hij de Romeinen zeer kwelde en verzwakte, maar daarna verlaten zijnde van hen, op wier bijstand hij vertrouwde, en die vervolgens niet weer aan zijn Rijk kunnen komen, heeft hij als een gewoon burger in stilte 14 jaren (zoals men zegt) doorgebracht in de stad Tusculum, zijnde zeer nabij Rome gelegen, en is aldaar met zijn huisvrouw tot zijn laatste ouderdom gekomen, en mogelijk met beter uitkomst gestorven dan zijn schoonvader, welke door een vervloekte moord van zijn schoonzoon, zelfs ook niet buiten kennis van zijn dochter, gelijk men verhaalt, gedood en omgebracht is. Intussen hebben de Romeinen die Tarquinius niet genoemd de wrede of moorddadige, maar hebben hem genoemd Superbus, dat is, de hovaardige, mogelijk omdat zij met een andere hoogmoed gedreven zijn, zijn koninklijke hovaardigheid niet hebben kunnen verdragen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Want aangaande de gruwelijkheid van de moord van zijn schoonvader, hun allerbeste koning, daarop hebben zij zo weinig acht gegeven, dat zij deze zelfde niettemin tot hun koning gemaakt hebben. En voorwaar, alhier is te verwonderen, dat tegen zulk een gruwel de Goden geen vergelding van zwaarder gruwel gedaan hebben, en dat zij niet uit hun tempelen zijn gelopen en hun altaren hebben verlaten. Of het moest zijn, dat iemand deze Goden alzo wil voorspreken, dat hij zou willen zeggen, dat zij te Rome gebleven zijn, opdat zij de Romeinen meer zouden straffen dan met weldaden helpen, alzo zij hen aan de ene zijde verleidden met ijdele victories en aan de andere zijde met zware oorlogen kwelden. Dit is het leven der Romeinen geweest in die loffelijke tijd hunner Republiek tot de verjaging van Tarquinius Superbus, nl. bijna 243 jaren, binnen welke tijd al die victories, welke met zoveel bloed en moeite verkregen zijn, nauwelijks zoveel teweeggebracht hebben, dat zij het Rijk vanaf de stad binnen de 20 mijlen uitgebreid hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

VAN DE EERSTE BURGEMEESTERS BIJ DE ROMEINEN, VAN WELKE DE EEN DE ANDER UIT ZIJN VADERLAND HEEFT VERDREVEN, EN HOE DAARNA DEZELFDE, NA VELE GRUWELIJK BEDREVEN MOORDEN, WEDEROM VAN ZIJN VIJAND IS GEDOOD.

Maar laat ons bij deze ook voegen die tijd, van welke Sallustius zegt, dat dezelfde met een redelijke en geschikte gerechtigheid doorgebracht werd zolang als er vrees was vanwege Tarquinius en zolang zij zware oorlog hadden met Etrurië. Want Rome is met zware oorlogen belast geweest, zolang die van Etrurië Tarquinius hielpen, die weder in zijn Rijk zocht te komen. Daarom zegt hij, dat de Republiek door de aandringende benauwdheid der vrees, en niet door het aanraden der gerechtigheid, met zulk een redelijk en geschikt recht geregeerd is. Maar in die korte tijd van dat éne jaar, voor welke die eerste burgemeesters verkozen zijn na het uitdrijven van de koninklijke macht, welk een droevig jaar is dat geweest! Want zij hebben geen van beiden hun jaar uitgediend, want Januis Brutus heeft zijn medebroeder Lucius Tarquinius Collatinus van alle staat beroofd en uit de stad verjaagd. Kort daarna is hij zelf door kwetsingen van zijn vijand in de oorlog omgekomen, nadat tevoren eerst door hem gedood waren zijn zonen, alsmede de broeders van zijn huisvrouw, omdat hij verstaan had, dat zij een verbintenis met elkander gemaakt hadden om Tarquinius weer in zijn Rijk te herstellen, welke daad Virgilius eerst met lof verhaalt, maar daarna als een gruwel voorstelt; want als hij gezegd had, dat de vader, ten dienste van de schone en lieve vrijheid, zijn eigen zonen, alzo zij nieuwe oorlogen verwekten, gestraft heeft, zo heeft hij kort daarna uitgeroepen: o, ongelukkig mens! niettegenstaande de nakomelingen deze uw daden zullen verheffen, alsof hij wilde zeggen: hoewel de nakomelingen deze uw daden zullen verheffen en roemen, nochtans hij, die zijn zonen gedood heeft, is ongelukkig, waarom hij ook, om deze ellendige mens te troosten, daarbij gevoegd heeft: de liefde des vaderlands en de grote begeerte van eer hebben u tot zulks bewogen. Zo dan, zien wij dit niet in Brutus, welke aan de ene zijde zijn eigene zonen gedood heeft en aan de andere zijde zijn vijand, de zoon van Tarquinius, die door hem geslagen was, niet heeft kunnen overleven, omdat hij wederom van hem is geslagen geworden, zodat Tarquinius veel meer hem overleefd heeft? En daar benevens is hiermede, naar het schijnt, niet gewroken de onschuld van zijn medebroeder Collatinus, die na de verdrijving van Tarquinius, aangezien hij een goed burger was, hetzelfde heeft moeten lijden, hetgeen de tiran Tarquinius zelf tevoren geleden had? Van deze zelfde Brutus wordt ook gezegd, dat hij een bloedverwant van Tarquinius geweest is. Maar de gelijkheid van de naam drukte Collatius, uit hoofde hij mede Tarquinius genoemd werd; doch zulks was geen grote nood of moeilijkheid, terwijl men hem daarom kon gedwongen hebben zijn naam te veranderen, en niet zijn vaderland. Ja, zonder enige verandering had men in zijn naam het woord Tarquinius kunnen uitlaten, zodat hij alleen Lucius Collatinus had kunnen heten. Om deze oorzaak heeft men niet gewild, dat hij verliezen zou, hetgeen hij zonder enige schade kon verliezen, teneinde men reden zou mogen hebben om de eerste burgemeester af te zetten, en om een goed burger de stad te doen derven. Zo dan deze verschrikkelijke ongerechtigheid, welke in geen deel dienstig is geweest voor de Republiek, is die mede geweest een heerlijkheid en eer van Junius Brutus? Heeft hem, om zulks aan te richten, de liefde van het Vaderland en de grote begeerte van eer mede bewogen? Zo dan toen nu de tiran Tarquinius verdreven was, is tezamen met Brutus burgemeester gemaakt de man van Lucretia, Lucius Tarquinius Collatinus. En voorwaar, hoe gerechtig en behoorlijk heeft het volk op de burger acht geslagen, nl. op zijn geschiktheden, en niet op zijn naam. En hoe onrechtvaardig en onbehoorlijk heeft Brutus hem, die zijn medebroeder was in die allereerste

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

en nieuwe staat, beroofd, beide van zijn Vaderland en staat, alleen om de wil van de naam, die hij hem lichtelijk alleen kon benomen hebben, indien die hem geërgerd had. Deze rampen zijn in de Republiek gebeurd, deze tegenspoeden zijn geschied, zelfs te dien tijde, toen men in de Republiek naar billijkheid en recht zocht te handelen. Verder is ook Lucretius, die in de plaats van Brutus gesteld was eer het zelfde jaar om was, door ziekte uitgeteerd en gestorven. En alzo hebben eindelijk Publius Valerius, die na Collatinus gevolgd was, en Marcus Horatius, welke, in de plaats van de afgestorven Lucretius gekomen was, tezamen vervuld dat even droevige als helse jaar, in hetwelk 5 burgemeesters geweest zijn, nl. Brutus, Collatinus, Valerius, Lucretius en Horatius. In het jaar van de eerste burgemeesterlijke staat heeft de Romeinse Republiek verkregen nieuwe eer, aanzien en macht, uit oorzaak, dat de vrees en het gevaar allengs wat verminderden, niet omdat de oorlogen ophielden, maar omdat zij niet zo zwaar drukten. Toen nu die tijd voorbij was, in welke men naar billijkheid en recht had gehandeld, zijn daar andere tijden gevolgd, welke de genoemde Sallustius aldus kort verklaart: daarna begonnen de heren vaderen met slaafse en dienstbare bevelen de gemeente en het volk te kwellen en naar koninklijke wijze met het leven en de rug van het volk te handelen, voorts uit hun velden en landen hen te verjagen, en zonder andere goede lieden ergens in te achten, alleen in het Rijk en in het bewind van die als te leven. Zo is het daarover geschied, dat het volk door dusdanige wreedheden getergd is geworden, en bijzonder des te meer, omdat zij met veel woeker en belastingen bezwaard werden, terwijl zij door gestadige oorlogen de schattingen en krijgsdienst beide tegelijk moesten onderworpen zijn. Hierover is de gemeente in de wapenen gekomen, en heeft ingenomen de heilige en de Aventijnse berg. En toen kreeg de gemeente haar eigene opperhoofden van het volk en enige andere gerechtigheden. Ondertussen is de tweede oorlog van Carthago het einde geworden van hun beider tweedracht en twisten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

MET WELKE MOEILIJKHEID DE ROMEINSE REPUBLIEK GEKWELD IS GEWEEST NA DE BEGINSELEN VAN DE BURGEMEESTERLIJKE HEERSCHAPPIJ, EN HOE ZIJ IN HET MINST NIET GEHOLPEN ZIJN GEWORDEN VAN DE GODEN, DIE ZIJ EERDEN.

Zo dan, hoe ellendig die Republiek geweest is zo vele jaren, nl. zelfs tot de tweede oorlog van Carthago toe, is kort van Sallustius te kennen gegeven, betuigende, dat de oorlogen nimmermeer ophielden hen van buiten te verontrusten, en hoe de twisten en beroerten hen ook verontrustten van binnen. Derhalve zijn hun overwinningen geen volkomen vreugde der gelukzaligen geweest, maar ijdele vertroostingen der ellendigen, en aanlokkende tergingen om dagelijks hoe lang zo meer ander groter en verschrikkelijker kwaad te doen en bij de hand te nemen. Ondertussen, de goede en wijze Romeinen zullen zich niet vergrammen op ons overmits wij dit zeggen; hoewel ik meen, dat men van deze zaak hen niet behoort aan te spreken of te vermanen, naardien het zeker en buiten allen twijfel is, dat zij derhalve niet zullen vergramd worden, want wij spreken niet harder en verhalen ook geen harder dingen, dan zelfs hun eigen schrijvers doen. Met alle naarstigheid hebben zij gearbeid om hun schrijvers van buiten te leren en hebben ook hun kinderen gedwongen, hetzelfde te doen. Doch indien daar enigen zijn, die mij, vanwege dit verhaal, zouden willen vergrammen, hoe zouden zij mij dan dulden, indien ik zei hetgeen Sallustius zegt? Daar zijn zeer vele moeilijkheden, beroerten en eindelijk ook burgeroorlogen opgekomen, uit oorzaak dat er enige weinige machtigen opgestaan zijn, welken, om te believen, velen toevielen. Deze zelfde gebruikten de eerlijke naam of dekmantel van de Heeren Vaderen of van de gemeente, en zochten ondertussen met die schijn hun eigen heerschappij. De burgers zijn toen goed of kwaad genoemd, niet vanwege hun daden, die zij betoond en bewezen hadden aan de Republiek, want zij waren allen evenzeer bedorven, maar nadat iemand het rijkst en machtigst was, en ook het geweldigst in ongelijk te doen, als hij alleen het tegenwoordige voorstond, dezelfde werd voor goed gehouden.' Ondertussen indien de historieschrijvers geacht hebben dat het behoorde tot de eerlijke vrijheid, dat men al niet verzweeg het kwaad van zijn eigen stad, welke zij nochtans op vele plaatsen anderszins gedwongen zijn met grote lof te prijzen, alzo zij geen andere waarachtiger en beter stad hadden in welke de eeuwige burgers vergaderd werden, wat behoren wij dan te doen? Want naarmate onze hoop vaster en zekerder op God staat, naar die mate moet ook onze vrijheid groter zijn. Wat behoren wij dan te doen, zeg ik, wanneer wij horen, dat zij de tegenwoordige ongelukken en tegenspoeden onze Christus wijten, teneinde daardoor de zwakke en onverstandige gemoederen vervreemd mogen worden van die stad, in welke men alleen eeuwig en gelukzalig zal leven? En voorwaar! wij spreken geen verschrikkelijker noch gruwelijker dingen van hun Goden, dan hun eigen schrijvers die zij lezen, en die zij ten hoogste verheffen, want uit hen hebben wij ontvangen, hetgeen wij zeggen, terwijl wij geenszins vermogen bij onszelf te zeggen, noch al deze dingen, noch dusdanige. Zo dan, deze zelfde Goden, die men om een klein en bedrieglijk geluk dezer wereld, meent te moeten eren, waar waren zij allen tezamen toen de Romeinen, aan welke zij zich met de allerleugenachtigste schalksheid aangeprezen hadden, om van hen geëerd te worden, met zo vele en grote ellende en moeilijkheden gekweld werden? Ja, waar waren die Goden, toen de burgemeester Valerius gedood werd, willende het Capitool behouden en beschermen, ten tijde toen het door de slaven en ballingen beklommen was? Voorwaar! het is hem veel lichter geweest de tempel van Jupiter te beschermen, dan het al die grote menigte van Goden was tezamen met hun allerhoogste en goedertierendste koning, wiens tempel hij bevrijd had, geweest is om hem te ontzetten en te helpen. Van gelijke, waar

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

waren deze Goden, toen de stad, vermoeid zijnde door de menigvuldige onheilen van het oproer, enige gezanten gezonden had naar Athene, om aldaar van hen wetten te halen, en toen dezelfde stad op de gezanten wachtte en een weinig ondertussen in stilte zijnde, door een zeer grote hongersnood en jammerlijke sterfte bedorven is geweest? En voorts, waar waren deze Goden, toen het volk, ten tweede male benauwd zijnde door hongersnood, den allereerste overste van het koren en de lijftocht verkoren heeft? En waar waren zij, toen Spurius Emilius, alzo de hongersnood aanhield, aan de hongerende menigte koren uitdeelde? En toen hij daarover beschuldigd werd als een, die koning zocht te zijn? En toen hij derhalve voorts bij middel van het aanhouden van de genoemde overste van het koren door de Dictator Lucius Quintius, zijnde een helemaal stokoud man, van Quintius Servilius, de oppermeester der ridders, met een zeer grote en gevaarlijke beroerte der hele stad, gedood en omgebracht is? Verder, waar waren deze Goden, toen daar een zeer grote sterfte ontstaan was, en toen het volk, bezig zijnde met de onnutte Goden, welke zonder hulp en bate waren, door lange vergeefse verwachtingen vermoeid was geworden, zodat zij eindelijk goed vonden nieuwe disbereidingen en offeranden tot verzoening der Goden te doen, zodanige nl. als zij te voren nooit gedaan hadden; want deze disbedden werden bereid ter ere van de Goden, vanwaar dit heiligdom of deze heiligschending de naam van disbereiding gekregen beeft. Maar voorts, waar waren deze Goden toen de Romeinse heerkracht tien volle jaren achter elkander ongelukkig streed en bij Vejen zo vele en zo geduchte nederlagen kreeg, dat zij eindelijk geheel ondergegaan zou zijn, zo zij ten laatste niet geholpen en ontzet geweest was door Furius Camillus, welke daarna door de ondankbare stad veroordeeld en verstoten is? En waar waren ook deze Goden toen de Franken of Gallen Rome ingenomen, geplunderd, verbrand en met vele moorden vervuld hadden? Waar waren deze Goden, toen die zeer vermaarde en geweldige sterfte zulk een grote nederlaag onder de Romeinen maakte, die sterfte zeg ik, in welke de genoemde Furius Camillus omkwam, die de ondankbare Republiek tegen de Vejenters bewaard had, en die haar ook van de Franken verlost en bevrijd had? Maar ellendige mensen, in die jammerlijke pest gingen zij kamerspelen, een andere nieuwe pest nl. invoeren, niet voor de Romeinse lichamen, maar hetgeen veel schadelijker en verderfelijker is, voor de deugd en goede zeden. Verder, waar waren ook deze Goden, toen daar een andere erge sterfte opkwam, welke men meende voort te komen van het venijnstrooien van de vrouwen, van welke men vele, ja zelfs ook edele, bullen alle mening en vertrouwen bevonden heeft, zodanige manieren gehad te hebben, die veel zwaarder en erger waren dan een pest? Of waar waren ook deze Goden, toen beide burgemeesters met hun heerkracht binnen de Caudijnse gaffels van de Samneters belegerd waren, en toen zij genoodzaakt werden die onbehoorlijke schikking en dat schandelijk verbond met hen te maken? Want die zaak werd alzo geschikt, dat zij tot gijzelaars moesten overgeven 600 Romeinse ridders, en daar benevens moesten al de anderen hunne wapenen afleggen en werden van al hun bagage en kleding beroofd, zodat zij elk met een enkel kleedje onder het juk van hun vijanden moesten doorgaan. Of waar waren deze Goden, toen de Romeinen nl. aan de ene zijde met een grote sterfte bezwaard waren, en aan de andere zijde diegene, welke in de heerkracht waren, met de bliksem geslagen werden en velen bij hopen vergingen? Of waar waren deze Goden, toen zij, met een andere onlijdelijke pest gekweld zijnde, genoodzaakt werden Esculapius van Epidaurus als medicijngod te Rome te ontbieden en te halen? Maar zulks deden zij mogelijk omdat hun Jupiter, de koning van allen, die nu lang in het Capitool gezeten had vanwege zijn menigvuldig lopen en hoer jagen, dat hij in zijn jonkheid gepleegd had, de tijd wellicht niet gehad had om in zijn jeugd de kunst van de medicijnen te leren. Of waar waren ook deze Goden, toen tegelijk samenspanden al deze vijanden, de Lucaners, de Brutischen, de Samniters, de Etrusken en de Franken van Sens? En toen allereerst van hen omgebracht zijn hun gezanten? En toen daarna verslagen is met een schout hun hele heerkracht, zodat tezamen met hem omkwamen 7

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Oppermeesters en 13000 soldaten? Of waar waren deze Goden, toen, nl. zware en lange beroerten der Romeinen, waardoor men ten laatste kwam tot een vijandige afscheiding van de Raad, het volk geweken was in het stadje Janiculum? Welk kwaad zodanige moeilijkheid meebracht, dat derhalve, gelijk men in de uiterste gevaren placht te doen, een Dictator verkozen is geweest, nl. Hortensius, die het volk wederom terecht bracht, en welke in diezelfde staat van Dictatorschap stierf, hetwelk geen Dictator ooit te voren gebeurd was, waarom ook dit zoveel te meer schande voor die Goden is geweest, dat de dood van zulk een man geschiedde op zulk een tijd, daar zij zelfs Esculapius tegenwoordig hadden. En na die tijd zijn aan alle kanten zo vele oorlogen over hen gekomen, dat bij gebrek aan soldaten, ook tot de krijg aangetekend zijn zelfs diegene, welke kindertelers genoemd werden, welke die naam alzo gekregen hadden, uit oorzaak dat zij vanwege hun armoede niet konden dragen de onkosten van krijgsdienst, zodat zij alleen daarmede aan de Republiek dienst deden, dat zij bezig waren met kinderen te telen. Insgelijks van de Tarentijners is ook opontboden en tot hulp verzocht Pyrrhus, koning van Griekenland, zijnde in die tijd zeer vermaard in macht en heerlijkheid, welke toen ook een vijand der Romeinen geworden is. Deze, alzo hij van de uitkomst van zijn voornemen Apollo ging vragen, heeft van hem zeer aardig een dubbel en helemaal twijfelachtig antwoord gekregen, nl. dat, wat er ook van weerszijden gebeurde, hij evenwel voor een waarachtig waarzegger moest gehouden worden; want hij zegt aldus: ‘Dico te Pyrrhe vincere posse Romanos.’ uit kan tweezins genomen worden, want het betekent of dat Pyrrhus de Romeinen kon overwinnen, of dat de Romeinen Pyrrhus konden overwinnen: aan weerszijden even schoon, zodat deze loze waarzegger altijd vast ging, wachtende aan weerszijden gerust op de uitkomst, zodanig als die mocht vallen, hetzij dat Pyrrhus van de Romeinen, of de Romeinen door Pyrrhus overwonnen werden. Maar ondertussen, welke verschrikkelijke nederlaag is er toen van beide heerkrachten gevolgd, in welke nochtans Pyrrhus de overhand gehad heeft, zodat hij nu alreeds naar zijn verstand Apollo kon roemen een waarzegger geweest te zijn, indien er niet op gevolgd was, dat kort daarna, in een andere slag, de Romeinen de overhand gekregen hadden. En in dat menigvuldig omkomen der mensen in de oorlog, is ondertussen ook een zware pest en sterfte onder de vrouwen gekomen, want eer zij haar vruchten ter wereld konden brengen, zijn zij, zwanger zijnde, gestorven. Doch ik meen, dat in die tijd Esculapius zichzelf verontschuldigd heeft, overmits hij zich uitgaf voor een Oppermedicijnmeester, en niet voor een vroedvrouw. Verder stierven ook de beesten, zodat men meende; dat eindelijk het hele geslacht der dieren geheel zou te niet gaan. Voorts, wat dunkt u van de vermaarde winter, die zich met zulk een ongelooflijk strenge koude vertoonde, dat de sneeuw 40 dagen achter elkaar, zelfs op de markt, met een verschrikkelijke hoogte gestadig bleef liggen, en daar benevens ook, dat de Tiber, waaraan Rome ligt, dik toegevroren was? Voorwaar, indien zulks in onze tijd gebeurd was, wat en welke zware dingen zouden zij niet gezegd hebben! Wat dunkt u ook van die grote pest die zolang haar strengheid toonde en zo vele mensen doodde? En voorwaar tevergeefs! Toen zij in het volgende jaar veel strenger werd en aanhield, heeft men in tegenwoordigheid van Esculapius daarenboven zijn toevlucht genomen tot de Sibyllijnse boeken, in welke manier van antwoorden en voorzeggingen, gelijk Cicero in zijn boek van de voorzegging verhaalt, men allermeest gewend is, geloof te geven de verklaarders zelf, welke in alle voorvallende onzekere en twijfelachtige dingen, zoveel zij kunnen of willen, zijn radende en gissende. Hierover heeft men toenmaals gezegd, dat de oorzaak van die pest was, dat er toen velen waren, die enige geheiligde huizen ingenomen hadden, en die voor zich zelf in het bijzonder in het bezit hadden, en ondertussen is hiermede Esculapius bevrijd geworden van de grote laster van zijn onwetendheid of ook zijner luiheid en traagheid. Maar ik bid u toch, hoe is het gekomen, dat toen door zo velen de geheiligde huizen en tempelen zijn ingenomen, zonder dat iemand zulks belette of verbood? Voorwaar! anders nergens om, dan omdat men zodanige grote menigte van Goden lange tijd

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

tevergeefs aanbeden en geëerd had, waardoor het geschied is, dat die plaatsen allengs van haar dienaars zijn verlaten geworden, en alzo lichtelijk, zonder iemands verstoring of gramschap, tot menselijke diensten of gebruiken kunnen toegeëigend worden. Middelerwijl, dat die tempelen, alleen om de pest te doen ophouden, zeer naarstig wederom bezocht zijn en van nieuws opgemaakt, kan ik niet verstaan, dat zulks overeenkomt met de grote wettenschappen van Varro, welke, schrijvende van de heilige tempelen, verhaalt, dat er zo vele zelf nog duister en onbekend waren, of het moest zijn, dat men zegt, dat zij nadien op dezelfde wijze wederom veronachtzaamd waren en, van de lieden ingenomen zijnde, wederom verdonkerd en onbekend gemaakt waren. Maar ondertussen toen ter tijde is bevorderd geworden een zeer fraai middel, niet van verdrijving der pest, maar van verontschuldiging der Goden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

WELKE ZWARE NEDERLAGEN DE ROMEINEN, GELEDEN HEBBEN IN DE AFRIKAANSE OORLOGEN VAN CARTHAGO, EN HOE ZIJ TEVERGEEFS DE HULP VAN HUN GODEN VERZOCHTEN.

Verder in de oorlogen van Carthago, toen tussen die beide Rijken de victorie lang twijfelachtig en onzeker was, en toen die twee sterke volkeren hun geweldigste en machtigste aanvallen tegen elkander deden, wat al kleine koninkrijken zijn daar te onder gebracht, wat al machtige en heerlijke steden zijn daar verwoest! Hoeveel zijn daar ook bedorven, en hoeveel burgerschappen en vrijdommen zijn daar geschonden en te niet gemaakt! Hoeveel Landschappen van het aardrijk zijn daar te gronde gebracht! Hoe dikwijls zijn de overwinnaars nu aan de éne, dan aan de andere zijde wederom overwonnen! Hoeveel mensen zijn er omgekomen, zowel van de strijdende soldaten als van de volkeren, die buiten alle wapenen waren! Welk een grote menigte schepen is er in verscheidene zeegevechten bedorven, en ook door verscheidene onweren en geweld van winden omgekomen en vergaan! Voorwaar, indien wij dit alles wilden verhalen, wij zonden ten laatste niets anders worden dan beschrijvers van historiën. Inmiddels is de Romeinse stad, toen ter tijd beroerd zijnde met zeer grote vrees, heen gelopen tot zeer ijdele en bespottelijke hulpmiddelen, want daar zijn, uit kracht van de bevelen der Sibillijnsche boeken, wederom vernieuwd de honderdjarige spelen, welke ingesteld waren om éénmaal binnen de 100 jaren gehouden te worden, doch welke toen, door versloffende gedachtenis vanwege de voorgaande gelukkige tijden, buiten gebruik gekomen waren. Insgelijks hebben de Opperpriesters ook weer van nieuws aangevangen de geheiligde spelen, ingesteld zijnde ter ere van de helse Goden, welke ook in vergetelheid gekomen waren, uit oorzaak dat de volgende jaren en tijden in geluk verbeterd waren. Voorwaar! toen men deze spelen van nieuws aanving, geschiedde zulks, omdat de helse Goden, die nu verheugd en rijk geworden waren door zulk een menigte doden, ook vermaak en lust gekregen hadden in het spelen, daar nochtans de mensen genoegzaam speelden die grote spelen der duivelen en die vette en schone maaltijden der helse Goden, wanneer zij handelden van de wrede oorlogen, de bloedige kloekmoedigheden en de droevige victories, zo van de een als van de andere zijde meebrengende zo vele doden. Ondertussen in de eerste oorlogen van Carthago is de Romeinen niets jammerlijker noch beklaaglijker overgekomen, dan dat zij toen alzo overwonnen zijn, dat onder anderen aldaar ook gevangen werd die Regulus, van wie wij in ons eerste en tweede boek melding gemaakt hebben, een man, die geheel groot was en die tevoren een overwinnaar en bedwinger was geweest van die van Carthago, en welke ook voorwaar de eerste oorlog van Carthago teneinde gebracht zou hebben, indien hij, door al te grote zucht naar lof en eer, de vermoeide burgers van Carthago geen zwaarder lasten opgelegd had dan zij konden dragen. Zeker, de alleronverwachtste gevangenis van deze man, zijn aller bitterste dienstbaarheid, zijn allergetrouwste eedzwering en zijn allerwreedste dood, indien dit alles tezamen deze Goden niet dwingt schaamrood te worden, zo zeg ik, dat zij waarlijk luchtgeesten zijn en dat zij geen bloed hebben. En in deze zelfde tijd hebben ook niet ontbroken de allerzwaarste rampen of ellendes binnen de stad, want alzo de rivier de Tiber buiten alle geheugenis en gewoonte zeer hoog overlopen was, zo is het daardoor geschied, dat schier alle effen laagten der stad geheel bedorven zijn geworden, want sommige huizen werden door het. geweld van de stroom omvergeworpen, en sommigen door een gestadig staand water doornat en geweekt zijnde, vielen in. Ondertussen na die moeilijkheid is wederom gevolgd een brand, die veel schadelijker was en welke in al de hoogste huizen sloeg in de nabijheid van de markt, zelfs ook niet verschonende de tempel van Vesta, alwaar de maagden, niet zozeer geëerd als veroordeeld, met

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

gestadige oplegging van hout, gewend zijn het vuur en de brand een eeuwig en gestadig leven te geven. Maar toen ter tijd was het niet alleen, dat het vuur aldaar leefde, maar het betoonde ook een wreed en schadelijk geweld, en daardoor zijn de maagden verschrikt geworden en hebben de Goddelijke heiligdommen, welke nu 3 steden in welke dezelfde geweest waren, ten onder gebracht hadden, verlaten, naar die zelf haar van die brand niet konden bevrijden of verlossen. Maar de Opperpriester Mettellus, zijn eigen leven ter zijde stellende, is op dezelfde kloek gevallen, en heeft dezelfde, nadat hij half verbrand was, weggenomen. Want het vuur heeft niet bekend enige Goddelijkheid, ook de Goddelijkheid, indien er enige was, zo hij daar niet geweest was, zou niet weggevlucht zijn. Derhalve heeft de mens veel meer behulpzaam kunnen zijn aan de heiligdommen van Vesta, dan deze heiligdommen behulpzaam hebben kunnen zijn de mensen. Want indien deze heiligdommen uit zichzelf het vuur niet wisten te verjagen, hoe konden zij dan de stad, wier behoud zij geacht werden te bewaren, tegen die -genoemde wateren en tegen die brand beschermen en haar hulp bewijzen? Voorwaar in het minst niet, gelijk ook de zaak zelf geopenbaard heeft, dat zij zulks in het geheel niet vermochten. Deze en dusdanige dingen zouden hun geenszins van ons voorgeworpen worden, indien zij zeiden, dat die heiligdommen ingesteld waren, niet tot bewaring en bescherming van deze tijdelijke goederen, maar tot beduiding en verklaring van de eeuwige goederen. Wanneer het gebeurde, dat deze lichamelijke en zichtbare goederen verloren gingen, zouden zij mogen zeggen, dat niets van die dingen verminderd werd om welke dezelfde ingesteld zijn, en dat zij, bedorven zijnde, weer hersteld en gebracht konden worden tot dezelfde diensten en gebruiken. Maar nu menen zij door een zeer jammerlijke ellendige blindheid, dat het heeft kunnen geschieden, dal de aardse welvaart en het tijdelijk geluk der stad niet konden vergaan vanwege zodanige heiligdommen, die nochtans zelf hebben kunnen vergaan. Zo dan, wanneer hun betoond en bewezen wordt, dat zelfs, wanneer hun heiligdommen gebleven zijn, hen overvallen is een merkelijke krenking van hun welvaart, en daar benevens merkelijke moeilijkheden en ongelukken, alsdan staan zij helemaal beschaamd, niet willende veranderen hun gevoelen, dat zij nochtans niet kunnen staande houden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN DE DROEVIGE MOEILIJKHEDEN VAN DE TWEEDE OORLOG VAN CARTHAGO, IN WELKE DE MACHTEN VAN BEIDE ZIJDEN TEN ENENMALE GEKRENKT EN GESLETEN ZIJN GEWEEST.

Maar aangaande de tweede Afrikaanse oorlog van Carthago, het zou te lang zijn om te verhalen al die nederlagen van beide volkeren, welke in zo vele landen zo wijd en breed onder elkander geoorloogd hebben, dat zelfs allen, welke niet alleen hebben willen verhalen de Romeinse oorlogen, maar zelfs ook voorgenomen hebben het Romeinse Rijk te prijzen, hebben moeten bekennen, dat zij, die de overwinning gehad hebben, de overwonnenen het allermeest gelijk geweest zijn; want nadat Hannibal van Spanje begonnen was op de been te komen, en voorts het Pyreneese gebergte overgetrokken was, en ook het Franse land doorgelopen had, en van gelijke de Alpen doorboord had, en ook, door zulk een lange omweg zijn krachten dapper vermeerderd had, met alles te verwoesten, te plunderen en onder zijn geweld te brengen, en eindelijk ook met geweld was invallende als op de keel van Italië, naar de manier van een grote waterstroom, welke bloedige oorlogen zijn daar toen gevoerd! Hoe vele veldslagen zijn daar toen geleverd, hoe dikwijls zijn de Romeinen overwonnen, hoe vele steden zijn daar de vijand toegevallen en hoe vele zijn daar ook ingenomen en met geweld overvallen! Welke verschrikkelijke gevechten zijn daar ook geschied, en hoe dikwijls zijn zij door de Romeinse nederlagen eerlijk en heugelijk geweest voor Hannibal! En wat zal ik zeggen van dat allergruwelijkste en verschrikkelijkste kwaad en de tegenspoed van de veldslag van Cannae, waar Hannibal, niettegenstaande hij de allerwreedste mens was, evenwel verzaad is geworden door die zware nederlaag van zijn aller bitterste vijanden, zodat men van hem zegt, dat hij ten laatste gelast heeft, dat men van doodslaan zou ophouden en de Romeinen verschonen. Als toen heeft hij naar Carthago gezonden 3 mudden vol gouden ringen, opdat de zijnen daaruit zouden mogen verstaan, dat er in die slag zulk een grote menigte van de Romeinse adel gebleven was, dat die lichter zou kunnen gemeten worden dan geteld. En opdat zij ook hieruit zouden kunnen afleiden, dat men lichter kon gissen dan beschreven kon worden de grote nederlaag van de hele andere menigte, die zonder ringen verslagen lag, en die boven de anderen zoveel overvloediger in getal was als minder in aanzien. Daarom is hierop ook gevolgd zulk een groot gebrek aan soldaten, dat de Romeinen overal de misdadigers, met kwijtschelding van hun misdaad, bijeen vergaderd en ook al hun slaven vrijheid gegeven hebben, opdat alzo door hen hun ellendig beschaamde heerkracht niet alleen zou vervuld, maar ook voorzien worden. Doch aan deze slaven, of veelmeer aan deze bevrijde knechten, opdat wij hun geen ongelijk doen, toen zij voor de Romeinen zouden strijden, hebben wapenen ontbroken. Wat heeft men toen gedaan? Men heeft dezelfde genomen uit de tempelen, hetwelk even zoveel was, alsof de Romeinen tegen hun Goden gezegd hadden, legt nu af al hetgeen gij tot nu toe zo ijdel en onnut bezeten hebt, teneinde onze slaven ons misschien daarmede enige dienst mogen doen, met hetwelk gij, onze Goden, tot nu toe niets hebt kunnen uitrichten. Als toen (alzo de gemene schatkamer niet kon verstrekken tot voldoening van de betaling der soldaten) zijn tot gemene dienst te hulp gekomen de schatten en goederen van ieder in het bijzonder, zodat ieder alles, wat hij had, gewillig bijbracht, zodat de Raad zelf (uitgezonderd alleen ieder zijn gouden ringen en gouden knoppen, zijnde zeer ellendige tekenen van hun waardigheid) géén goud behield, en hoe veel te meer dan hebben zulks mede gedaan al de andere staten en geleden. Maar wie zou nu ooit zulke Goden verdragen willen, indien zij in onze tijd tot dergelijke armoede gedrongen werden, nadien wij hedendaags hen nauwelijks verdragen, daar

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

men nl., vanwege ijdele en overtollige vermakelijkheden, meer geeft aan de kamerspelers dan men toen aan de legioenen gegeven heeft voor zijn uiterste behoud.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

VAN HET JAMMERLIJK OMKOMEN DER SAGUNTINERS, AAN WELKE DE ROMEINSE/IE GODEN, NIETTEGENSTAANDE ZIJ HET UITERSTE LEDEN VOOR DE ROMEINEN, GEEN HULP OF ONTZETTING GEDAAN HEBBEN.

Maar onder al de moeilijkheden van deze tweede oorlog van Carthago is er niets droeviger noch beklagenswaardiger geweest, dan het jammerlijk omkomen van de Saguntiners. Want deze stad van Spanje, die geweest is in de hoogste vriendschap met het volk van Rome, willende hun getrouwheid aan dat volk betonen, is bovenmate verschrikkelijk verwoest en omgekeerd geworden; want alhier heeft Hannibal het verbond van de Romeinen verbroken, en heeft daar benevens middelen en oorzaken gezocht, waardoor hij hen tot de oorlog zou mogen tergen, en met groot geweld heeft hij de stad Saguntum zeer heftig belegerd. Toen dit te Rome gehoord was, zijn daar enige gezanten tot Hannibal gezonden, teneinde hij van die belegering zou af zien. Maar deze gezanten werden bij hem niet geacht, daarom zijn zij van daar vertrokken naar Carthago, en deden aldaar hun klacht over het breken van het verbond, maar aldaar scheidden zij mede met ongedane zaken en keerden wederom naar Rome. Intussen, terwijl deze tijd met over en weder reizen dus heenging, is die allermachtigste stad, welke ten hoogste in de vriendschap en liefde was van de Romeinse Republiek, zeer jammerlijk en ellendig in de achtste of negende maand van haar belegering van die van Carthago te gronde verwoest en uitgeroeid, welker ondergang te lezen, hoeveel te meer dan te beschrijven, mij een schrik is. Nochtans zal ik hetzelfde kort verhalen, want het dient grotelijks tot die zaak, waarvan wij thans handelen. In het eerst is dezelfde door hongersnood geheel uitgestorven, zodat, naar men zegt, enige burgers van deze stad zichzelf gespijsd hebben met de dode lichamen van hun medeburgers. Daarna, toen de stad van alles moe en tot de uiterste mistroostigheid was gekomen, heeft zij, om niet gevangen te komen in de banden van Hannibal, in het openbaar een groot lijkvuur van allerlei dingen aangelegd, en hebben in hetzelfde, toen het brandende en aangestoken was, zichzelf allen tegelijk geworpen, dodende met zwaarden zichzelf en al de hunnen. Hier behoorden immers de Goden wat gedaan te hebben, die gierige opslokkers en rabauwen, welke zo begeerlijk zijn, gapende naar het vette der offeranden, en die uit de duisterheid van hun onzekere en dubbel bewimpelde voorzeggingen de mensen schandelijk bedriegen. Hier behoorden zij, zeg ik, wat gedaan te hebben, nl. om de alleraangenaamste en lieftalligste stad van het Romeinse volk te hulp te komen en te ontzetten, en om niet te geheugen of toe te laten, dat deze lieve stad, door behoud van trouwe verloren gaande, alzo zou verloren gaan. Want deze Goden hebben midden tussen beiden gestaan toen deze stad, door middel van een verbond, aan de Romeinse Republiek verenigd en gehecht werd. Zo dan, deze stad getrouw houdende haar verbond, hetwelk ten overstaan en ten behage van de Goden haar met de Romeinen verenigd had, getrouw houdende haar belofte, welke haar verknocht had aan de Romeinen, alsmede haar eed, die haar verbonden had, deze stad zeg ik, is door een trouweloze meinedige belegerd en benauwd geworden, en eindelijk geheel verdorven en verwoest. En voorwaar, indien deze zelfde Goden daarna, toen Hannibal dicht onder de vesten van Rome was, door een verschrikkelijk onweer en door bliksem vervaard gemaakt en verre van de hand gezonden hebben, als toen behoorden zij eerst en in het bijzonder iets dergelijks gedaan te. hebben, want ik durf wel vrijmoedig zeggen, dat zij veel eerlijker en beter met hun onweer hun geweld en hun macht zouden hebben kunnen tonen voor de vrienden der Romeinen, (eensdeels, overmits zij daarom de uiterste moeilijkheid leden, n l. om de Romeinen hun trouw en belofte niet te breken, eensdeels ook, omdat zij bij zichzelf geen macht nog middel hadden om zich te beschermen)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dan zij zulks deden voor de Romeinen zelf, terwijl zij de krijg voerden voor zich zelf, en terwijl zij daarenboven ook van zich zelf zeer machtig waren tegen Hannibal. Zo dan, indien zij waarlijk beschermers zijn geweest van het geluk en van de heerlijkheid der Romeinen, zo behoorden zij dan van hen afgekeerd te hebben het zware verdriet der Saguntijnse ellende. Ondertussen hoe dwaas gelooft men nu, dat Rome door de overwinnaar Hannibal niet heeft kunnen verwoest worden, uit oorzaak van de beschutting dezer beschermende Goden, welke nochtans de stad Saguntum niet hebben kunnen te hulp komen en ontzetten, ten einde zij niet door de vriendschap der Romeinen zou verloren gaan. Doch indien de inwoners van Saguntum Christenen waren geweest en zij iets dergelijks voor het Evangelische geloof geleden hadden, alhoewel dat zij dan zichzelf noch met zwaard noch met vuur zouden gedood hebben, evenwel nochtans, indien zij een hele verwoesting en uitroeiing voor het Evangelische geloof hadden moeten lijden, zij zouden zulks met dezelfde hoop geleden hebben, waarmede zij in Christus geloofd hadden, niet om het loon van deze korte tijd, maar om het loon der eeuwigheid zonder einde te genieten. Maar aangaande deze hun Goden, die gezegd worden daarom van hen geëerd te worden, en die zij ook behoren te vereren, teneinde het geluk en de voorspoed van onze tijdelijke en vergankelijke dingen onder hen zou mogen beschermd en verzekerd zijn, -wat zullen de voorstanders en verontschuldigers zelf, aangaande de ondergang van de burgers van Saguntum, van hunnentwege kunnen antwoorden? Voorwaar! niet anders, dan zij van de omgebrachte Regulus kunnen doen, want tussen hen beiden is dit onderscheid alleen, dat hij een man is geweest, maar deze ene gehele stad. Ondertussen de oorzaak van hun beider ondergang is geweest de getrouwe houding en bewaring van hun belofte. Want uit oorzaak en uit kracht van belofte heeft hij willen wederkeren tot de vijanden, en om deze zelfde oorzaak heeft deze stad niet aan de vijand willen overgaan. Zo dan, de getrouwe houding van belofte en woord, tergt dat de Goden tot gramschap? Of staan de zaken alzo, dat onder de gunstige beschutting der Goden kunnen ondergaan, niet alleen de mensen ieder in het bijzonder, maar ook hele steden? Laten zij hier kiezen een van beiden, welke zij willen, indien zij zeggen, dat deze Goden vergramd zijn vanwege het trouw houden van woord en belofte, laat zij dan tot hun dienaars trouweloze meinedigen gaan zoeken, om geëerd te worden. Indien zij zeggen, dat zij onder hun gunstige genade aan vele smarten en moeilijkheden onderworpen zijn, zulks dat onaangezien dezelfde, beide mensen en steden zouden kunnen ondergaan, zo worden zij dan geëerd zonder aanzien van enige vrucht en genieting van dit tijdelijke geluk. Alzo laat ze dan allen en een ieder ophouden vergramd te zijn en te morren, deze n l., welke, wanneer de heiligdommen van hun Goden teniet gebracht en geschonden zijn geworden, bij zichzelf menen, dat zij daarom ellendig en ongelukkig geworden zijn. Want zelfs wanneer hun Goden blijven, ja ook, wanneer zij hen gunstig zijn, kan het geschieden, dat zij niet alleen gelijk nu, vanwege hun ellende en hun tegenspoed klagen en morren, maar daar benevens, dat zij, ook verschrikkelijk gepijnigd zijnde, geheel kunnen vergaan, gelijk met Regulus en de Saguntijners eertijds gebeurd is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

HOE ONDANKBAAR DE ROMEINSE STAD IS GEWEEST JEGENS HAAR VERLOSSER SCIPIO, EN IN HOEDANIGE GELEGENHEDEN EN MANIEREN DE STAD GELEEFD HEEFT TEN TIJDE, DAT SALLUSTIUS DEZELFDE BESCHRIJFT, ALS DE ALLERBESTE GEWEEST TE ZIJN.

Voorts tussen de tweede en laatste oorlog van Carthago, ten welke tijde Sallustius zegt, dat de Romeinen geleefd hebben in de beste en geschiktste manieren en in de hoogste eensgezindheid (want ik ga vele dingen voorbij, denkende aan de omvang van mijn voorgenomen werk) ten zelfde tijd is het geschied, dat Scipio, veldoverste van Rome en Italië, die heerlijke en wonderlijke volvoerder van die zo verschrikkelijke, zo bloedige en gevaarlijke tweede oorlog van Carthago, die overwinnaar van Hannibal, die bedwinger van Carthago, wiens leven van kindsbeen af zodanig beschreven werd, dat het helemaal toegedaan was de Goden, en daarenboven ook geheel opgetogen is geweest in de tempelen, diezelfde zeg ik, heeft zich moeten buigen onder de beschuldigingen en aanklachten van zijn vijanden, en heeft moeten derven zijn Vaderland, dat hij door zijn vroomheid behouden en vrijgemaakt had, zodat hij zich opgehouden heeft in het stadje Linternen, in het land van Napels, en aldaar de overige tijd van zijn leven doorgebracht heeft, hebbende na zijn heerlijke triomf volstrekt geen lust tot de stad, ja was zelfs zo afkerig van haar, dat van hem gezegd wordt, dat hij gelast zou hebben, dat men, zelfs wanneer hij dood was, de uitvaart van zijn lijk niet zou laten geschieden in zijn ondankbaar Vaderland. Daarna, toen Cnejus Manlius, de stedehouder des burgemeesters, triomf had van de Galatische volkeren, toen is allereerst binnen Rome de overdadigheid van Azië, veel erger zijnde dan enig vijand, binnen Rome ingeslopen. Toen zegt men, dat allereerst gezien zijn de koperen bedsteden en de kostelijke spreien en dekens; toen heeft men bij de maaltijden ingevoerd enige zangeressen en voorts allerlei ongebonden boosheid. Maar ik heb nu voorgenomen te bespreken zodanige verkeerdheden en ongelukken, welke de mensen ongeduldig lijden, en niet van zodanige verkeerdheden en ongelukken, die zij gaarne en met lust doen. Derhalve, hetgeen ik van Scipio verhaald heb, nl. dat hij, zich onder zijn vijanden buigende, gestorven is buiten zijn Vaderland, dat hij verlost had, dat zelfde zeg ik, behoort tot onze tegenwoordige onderhandeling, te weten: dat de Romeinse Goden, van wier tempelen hij Hannibal afgeweerd had, hem niet eens enige vergelding gedaan hebben, daar zij nochtans om het tijdelijk geluk bij hen geëerd werden. Maar aangezien Sallustius gezegd heeft, dat te dien tijde de geschiktste manieren geweest zijn, zo dunkt mij daarom ook goed, wat te verhalen van de overdadigheid van Azië, opdat men mag verstaan, dat zulks van Sallustius gezegd is in vergelijking van andere tijden, in welke nl. veel ongeschikter manieren in de allerzwaarste tweedracht geweest zijn. Want toenmaals, dat is tussen de tweede en laatste oorlog van Carthago, is de Voconiaanse Wet gegeven, nl. dat niemand enige vrouw tot erfgenaam maken zou, ja zelfs ook niet zijn enige dochter, welke Wet zó onrechtvaardig is, dat ik niet weet, wat er onrechtvaardiger gesproken of gedacht zou kunnen worden. Evenwel, in die gehele tussentijd van die twee oorlogen van Carthago, zijn de tegenspoed en de ongelukken het verdraaglijkst geweest, want de heerkracht werd alleen buitenlands door oorlogen gesleten, maar ondertussen door overwinningen werden zij weder verkwikt. En binnen de stad was in het geheel geen woedende tweedracht, gelijk zulks vroeger het geval was. Maar in de laatste oorlog van Carthago is door een enige inval van de tweede Scipio, die ook daarom de bijnaam van Afrikaner gekregen heeft, die machtige stad, welke in geweld bijna het Romeinse Rijk gelijk was, tot de grond verwoest en verdelgd geworden. Van die tijd af is de Romeinse Republiek met zulke zware overladingen van allerlei kwaad overvallen geworden, dat vanwege de voorspoed

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

en de gerustheid van haar zaken (waardoor, alzo haar manieren al te zeer verdorven werden, al dat kwaad op elkander gehoopt werd) bewezen kan worden, dat Carthago, zo haast verwoest zijnde, van die tijd af haar veel meer schade gedaan heeft dan Carthago, zolang vijandig zijnde tevoren binnen al die tijd haar schade gedaan had. Ik zeg gedurende die hele tijd, tot aan keizer Augustus, welke schijnt de vrijheid (die zelfs naar haar eigen mening toen nog niet in haar volle heerlijkheid was, maar vol twist en verderf, ja helemaal krachteloos en zwak) de Romeinen geheel ontweldigd te hebben, en welke alles schijnt hersteld te hebben naar de wijze van een koninklijke regering, ja die schijnt de Republiek, die door zieke ouderdom vervallen was, wederom als hersteld en vernieuwd te hebben. Ik zeg gedurende de hele tijd; ondertussen ga ik voorbij al die krijgsnederlagen, welke zij nu om deze, dan om andere oorzaken geleden hebben, en insgelijks ga ik ook voorbij het Numantijnse verbond, hetwelk met een verschrikkelijke smaad zeer schandelijk aangegaan is, want de kiekens waren uit de kool gevlogen en hadden een kwaad augurium, zoals zij zeggen, dat is, een kwade beduiding, door haar gebaar aan de burgemeester Mancinum gedaan, even alsof alle andere krijgsoversten voorheen met een kwade beduiding van het vogel gezwerm, tegen die stad zo vele jaren geoorloogd hebben, ik zeg zo vele jaren, in welke deze kleine stad, belegerd zijnde door de Romeinen, haar heerkrachten zozeer bedorven had, dat zij zelfs voor de Romeinse Republiek nu een schrik begon te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

VAN HET PLAKKAAT VAN MITHRIDATES, IN HETWELK HIJ BEVOLEN HEEFT, DAT MEN AL DE BURGERS VAN ROME, DIE BINNEN AZIË WAREN, ZOU DODEN.

Maar dit alles ga ik voorbij, hoewel ik geenszins kan verzwijgen, dat Mithridates, de koning van Azië, gelast heeft op één dag te doden alle burgers van Rome, welke overal in Azië uitlandig waren, en welke in ontelbare menigte aldaar bezig waren met koophandel, en dat dit volgens zijn bevel ook alzo geschied is. Voorwaar! welk een ellendige en jammerlijke gestalte was dat om te zien, dat een ieder, om het even waar hij gevonden werd, in het veld, op de weg, in de stad, in huis, op de straat, op de markt, in de tempel, in zijn bed en bij de maaltijd, zeer schielijk en wreed vermoord werd! Welk een gekerm van hen, die daar stierven! Welk een geween van hen, die het aanzagen! En mogelijk ook van hen, die ze doodsloegen, is daar geweest. Welk een harde dwang is dat geweest voor degenen, die hen geherbergd hadden, nl. dat zij niet alleen binnen hun huizen moesten zien die gruwelijk wrede moorden, maar zelfs óók die moesten doen. Want van die lieflijke vriendelijkheid der herberging moest zij zeer schielijk afstand doen met verandering van haar lieflijk wezen en gelaat, en moest zich begeven tot uitvoering van vijandelijkheid, zelfs in vrede, door middel, om zo te spreken, van onderlinge wonden, want de geslagene werd geraakt in zijn lichaam en de slager in zijn gemoed. Wat zegt u hierop? Hebben deze alle tezamen mede de beduidingen van het vogel gezwerm versmaad? Of was het alzo, dat zij geen huisgoden of gemene Goden hadden, om die vooraf te vragen, toen zij van huis trokken tot deze hun uitlandigheid, zijnde buiten alle wederkomst? Indien dit zo is, zo hebben zij door geen reden vanwege dergelijke zaak te onzen tijd te klagen, want eertijds hebben de Romeinen deze ijdelheden ook versmaad. En indien zij zeggen, dat zij hun raad gevraagd hebben, laat ze dan antwoorden wat zulks geholpen en gebaat heeft, naar die alleen uit kracht van menselijke wetten dit alles geschied is, zonder dat iemand het belette.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

VAN VERSCHEIDENE BINNENLANDSE KWADEN, MET WELKE DE ROMEINSE REPUBLIEK JAMMERLIJK GEKWELD IS GEWEEST EN VOOR WELKE EEN MERKELIJK TEKEN IS VOORAFGEGAAN, BESLAANDE IN DE DOLHEID VAN ALLE DIEREN, DIE DE MENSEN TEN DIENSTE WAREN.

Maar laat ons ook, zo kort wij kunnen, gaan verhalen die onheilen, welke, naarmate ze meer inwendig zijn geweest, binnen in het lichaam van de Republiek, ook ellendiger zijn geweest. Deze zijn geweest de burgertwisten, of om beter te zeggen, de onburgerlijke. Want daar zijn niet alleen beroerten en muiterijen buiten de stad geweest, maar ook in de stad, alwaar een zeer krachtig bloed vergoten is, alwaar ook de bittere genegenheden aan weerszijden gewoed hebben, niet alleen met verschillende twisten, en met verscheidene woordstrijdingen tegen elkander, maar ook zijn zij met zwaarden en wapenen tegen elkander opgetrokken. Welk een Romeins bloed hebben vergoten de bondgenotenoorlogen, de slavenoorlogen en de burgeroorlogen! Welk groot bederf en welke grote verwoesting hebben zij gemaakt in Italië! En voorwaar, eer Latium, het land der bondgenoten, zich opwierp als toen is het geschied, dat alle dieren, staande onder de dienst der mensen, zoals: honden, paarden, ezels, ossen en meer andere dieren, welke onder het gebied der mensen waren, zeer haastig zijn verwilderd, vergetende zeer schielijk al hun tamme goedertierenheid, zodat zij, de huizen van hun meester verlatende, in het wild liepen dwalen en daarenboven van zich afweerden alle toegang der mensen, niet alleen van andere, maar ook van hun eigen meesters, niet zonder verderf en zwaar gevaar van degenen, welke van nabij zich verstoutte bij hen te komen. Welk een gruwel was dat, en van welk groot kwaad is dat een teken geweest? En indien dit teken zo gruwelijk kwaad geweest is, wat was dat dan voor een allerhoogst gruwelijk kwaad, waarvan dit een teken was? Voorwaar, indien iets dergelijks in onze tijden geschied was, wij zouden hen veel doller en woedender tegen ons vernemen, dan zij toenmaals hun dieren ooit tegen hen vernomen hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

VAN DE TWEEDRACHT DER BURGERS, WELKE DOOR DE GRACCHISCHE BEROERTEN VERWEKT IS GEWORDEN.

Intussen zijn de beroerten van de Gracchen, die door hun veldwetten veroorzaakt werden, het begin geweest van de burgeroorlogen, want zij wilden die velden en landen delen onder het volk, welke de adel onrechtvaardig bezat. Maar deze onrechtvaardigheid te willen aantasten, is een zaak geweest, die helemaal gevaarlijk was, ja, gelijk de zaak geleerd heeft, helemaal verderfelijk en schadelijk; want hoeveel lijken en doden zijn er gemaakt, toen de eerste Gracchus gedood werd! En hoeveel zijn daar insgelijks gemaakt toen Cajus Gracchus, de broeder van de zo-even genoemde Tiberius Grachus, korte tijd daarna mede omgebracht werd! Want beide, edele en onedele, werden daar gedood, niet volgens de wetten, noch volgens de orders en bevelen der machten, maar door beroerlijkheden en midden in de twisten en gevechten der gemoederen. Ondertussen na het ombrengen van de tweede Gracchus, heeft de burgemeester Lucius Opimus, die de wapenen binnen de stad tegen hem opgenomen had, en die hem met zijn bondgenoten overwonnen en gedood had, dezelfde, zeg ik, heeft ook een grote slachting en moord onder de burgers aangericht. Want alzo hij onderzoek naar deze zaak deed, en bij manier van rechterlijk oordeel de anderen vervolgde, zo zegt men dat hij daardoor 3000 mensen gedood heeft, waaruit ligt te gissen en op te maken is, welk een menigte doden die strijd en samenstoot der wapenen uitgewerkt hebben, nadien het oordeel en de in schijn nauw onderzochte en wél overwogen kennis der gerichten zo grote menigte van doden uitgemaakt heeft. Onder anderen had hij, die Gracchus doodgeslagen heeft, zijn hoofd aan de burgemeester verkocht voor zulk een gewicht goud, als het zwaar mocht zijn; want zulk een verdrag was er gemaakt vóór hij vermoord werd, in welke moord ook omgebracht is Marcus Fulvius met zijn kinderen. Deze Marcus Fulvius was vroeger burgemeester geweest.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

VAN DE TEMPEL DER EENDRACHT, WELKE OP DE PLAATS DER BEROERTEN EN MOORDEN DOOR EEN BESLUIT VAN DE RAAD GEBOUWD IS.

Doch voorwaar, door een heerlijk besluit van de Raad is het geschied, dat op dezelfde plaats, waar die droevige en bloedige beroerte geschied was, en alwaar zo vele burgers van alle staten verslagen waren, een Tempel der Eendracht gebouwd is, teneinde dezelfde als een getinte van de straf der Gracchen de ogen van hen, die hun vertogen daar deden, zou verschrikt maken en hun gedachten en overleggingen zou prikkelen, en hun smart van zodanig kwaad doen hebben. Maar wat is dit anders geweest dan een bespotting der Goden? Dat men nl. voor deze Godin een tempel bouwde, welke, schoon in een stad, die geenszins zozeer gescheurd en vaneen gerukt was door onderlinge tweedracht, evenwel nochtans van zelf onder de voet zou vallen. Maar mogelijk is de Godin der eendracht ook schuldig geweest aan deze moeilijkheid, overmits zij nl. de gemoederen der burgers verlaten had, en derhalve dat zij vanwege zulk een misdaad verdiend heeft in die tempel, evenals in een gevangenis besloten te worden. En voorwaar, indien zij gewild hebben, dat de gedachten met de verhandelde zaken zouden overeenkomen, waarom hebben zij niet liever aldaar een Tempel van de Tweedracht gebouwd? En zou men niet mogen zeggen, naar de onderscheiding van Labeo, dat de eendracht is een goede, en de tweedracht een kwade Godin? En voorwaar, hij schijnt in dat opzicht niet anders gevolgd te hebben dan hetzelfde dat hij te Rome gezien had, alwaar hij had gemerkt, dat er een tempel gebouwd was voor de koorts en ook een tempel voor de gezondheid, derhalve behoorde men op dezelfde wijze een tempel gebouwd te hebben niet alleen voor de Eendracht, maar ook voor de Tweedracht. En gewis, als men het wel inziet, de Romeinen, die zulk een kwade Godin verstoord lieten blijven, hebben met gevaar willen leven, en hebben niet wel overlegd, dat de verwoesting van Trojehaar oorsprong heeft van de verstoring en vergramming dezer Godin. Want alzo de Tweedracht onder de andere Goden niet mee genodigd was, zo heeft zij door het opwerpen van de gouden appel gevonden, die twist der drie Godinnen, waarover een gekijf en geding onder die Godinnen gevallen is; doch Venus heeft het gewonnen, Helena is weggenomen en vervoerd en Troje is eindelijk verwoest. Derhalve indien zij klaarblijkelijk daarom vergramd is geweest, overmits zij niet waardig geacht werd enige tempel nevens andere Goden in de stad te hebben, en dus de stad ontrust heeft met zo grote beroerten, hoeveel te gruwelijker dan heeft zij vertoornd kunnen worden als zij op de plaats van die zware moord, dat is op de plaats van haar eigen werk, gezien heeft dat er een Tempel gebouwd is geweest van haar tegengodin. Ziet, als wij deze ijdelheden aldus gaan bespotten, zo worden deze geleerde en wijze lieden daarover tegen ons moeilijk en gram, en nochtans blijven zij evenwel dienstknechten, beide van goede en kwade Goden, zodat zij niet kunnen ontgaan deze vragen en onderhandelingen van het stuk aangaande deze Godinnen der Eendracht en der Tweedracht, hoe zij het ook maken, hetzij nl. dat zij nalaten de dienst van deze Godinnen, uit oorzaak dat zij de Cortse en de krijg hoger achten als aan welke zij hun godsdiensten vanouds gedaan hebben, of hetzij dat zij dezelfde ook gaan eren, omdat dan de Eendracht van hen ontrouw afgeweken zal zijn, en daarentegen de woedende Tweedracht hen gebracht zal hebben zelfs tot burgeroorlogen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN DE OORLOGEN, WELKE NA DE OPBOUW VAN DE TEMPEL DER EENDRACHT EVENWEL GEVOLGD ZIJN.

Maar niet zonder oorzaak hebben zij goed gevonden hen, die enige vertogen deden, de tempel der Eendracht als een getuige van het ombrengen en de straf der Gracchen voor ogen te stellen, ten einde zulks zou mogen dienen tot een zeer heerlijke wering en beletting van alle beroerten. Evenwel wat zij hiermee uitgericht en gevorderd hebben, geven de veel ergere ongelukken, die daarna gevolgd zijn, ons te kennen. Want zij, die daarna enige vertogen deden, hebben gepoogd en gearbeid niet te vermijden het voorbeeld der Gracchen, maar hun voornemen te overtreffen en te boven te gaan, gelijk daar is geweest Lucius Saturnius, Opperhoofd van het volk, en Cajus Caesar Servilius, de Schout, en 7 jaar daarna Marcus Drusus, welke alle tezamen door hun beroerten oorzaak zijn geweest van zeer zware moorden en eindelijk van de bondgenotenoorlogen, welke daarna zeer heftig gebrand hebben, zodat daardoor Italië een zware aanstoot geleden heeft, zodat het tot een jammerlijke verwoesting en tot verderf gebracht werd. Na die tijd is gevolgd de oorlog der slaven; ook zijn gevolgd de burgeroorlogen, in welke zo vele veldslagen geleverd zijn en zoveel bloed vergoten is. En dat alleen, opdat ten naaste bij alle volkeren van Italië, over welke toen bijzonder de Romeinse heerschappij zich uitstrekte, evenals een wreed en barbaars volk zouden getemd en gedwongen worden. Ondertussen, hoe en op welke wijze door zeer weinig schermvechters, nl. door minder dan 70, de oorlog der slaven begonnen en toegenomen is, en daar benevens tot welke grote en dappere menigte dezelfde aangewassen is, en hoe vele Veldoversten van het Romeinse volk de menigte overwonnen heeft, en hoe vele steden en landschappen zij ook verwoest heeft, hebben de geschiedschrijvers nimmer ten volle kunnen uitleggen of verklaren. En niet alleen die oorlog der slaven is er geweest, maar vroeger hadden de slaven ook de provincie van Macedonië geplunderd, en daarna ook Sicilië en de hele zeestreek. Maar wie is er ook, die naar de gruwzaamheid der zaak, terecht zou kunnen uitspreken welk een verschrikkelijke en grote vrijbuiterij de zeerovers in de eerste hebben aangericht, en daarna ook, welke zware en geweldige oorlogen zij hebben teweeg gebracht.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

VAN DE BURGEROORLOGEN, NL. DE MARIAANSE EN SYLLAANSE.

Verder is daar ook geweest die wrede Marius, welke zeer bloedig was door het burgerlijk bloed. Deze heeft eerst vele van zijn vijanden verslagen, maar daarna is hij overwonnen en uit de stad gevlucht. Een weinig later toen de stad nauwelijks weer een weinig ruimer ademhaalde (om de Tulliaansche woorden te gebruiken) heeft Cinna met Marius haar wederom overwonnen. Toen werden daar gedood de allerkloekste en allervermaardste mannen, en de lichten der stad zijn uitgeblust geworden. Daarna heeft Sylla de wreedheid en ongerechtigheid dezer victorie gewroken. Met welke vermindering der burgers en met welke ellende der Republiek zulks geschied is, zal niet nodig zijn hier te verhalen, want deze wraak heeft meer kwaad gedaan dan anders geschied zou zijn, indien de misdaden die gestraft werden, ongestraft gebleven waren, waarom ook Lucanus er van zegt: ‘de medicijn is de maat te buiten gegaan, en ter plaatse daar het gebrek de handen was leidende, daar is de medicijn te diep gevolgd. Ondertussen de bozen zijn omgekomen. Maar toen nu enige schuldigen hier en daar alleen konden overblijven, heeft men vrijheid tot onderlinge haat gegeven, en daarover heeft de gramschap, ontbonden zijnde van de dwang der wetten, zich zeer ongeschikt uitgegoten.’ Want in die Mariaanse en Syllaanse oorlog, zijn behalve diegene die buiten in de slag gebleven waren, een ontelbare menigte mensen zelfs in de stad omgekomen, zodat de gebuurten, straten, markten, schouwhoven en tempelen overal met doden gevuld zijn geweest, en wel zó, dat men zeer kwalijk heeft kunnen onderscheiden en oordelen, of de overwinnaars meer doden hebben gemaakt omdat zij hun vijanden zouden overwinnen, dan of zij meer doden hebben gemaakt omdat zij hen overwonnen hadden; want in het eerst toen de Mariaanse victorie geschied was en toen hij zich van zijn ballingschap hersteld had, alstoen (behalve de moorden die hier en daar geschiedden) is het hoofd van de burgemeester Octavius gesteld op de afkondigingplaats, insgelijks zijn Caesar en Fimbriain hun huizen gedood, en daar benevens de beide Crassussen, vader en zoon, zijn in elkanders aanschouwen omgebracht, voorts Bebjus en Numitorius zijn met de haak gesleept en getrokken, en wel zó, dat zij met uitstorting van hun ingewanden gestorven zijn, verder Catulus heeft vergif ingedronken om zich aan de handen zijner vijanden te onttrekken, en eindelijk Merula, de Dialische priester, heeft zijn eigen aders afgestoken en mitsdien, met zijn eigen bloed offerande aan Jupiter gedaan. En boven dit alles werden in het aanschouwen van Marius en voor zijn ogen al diegene gedood, welke hij, wanneer zij hem kwamen groeten, de rechterhandniet wilde geven.

Anderen zeggen, dat hij zich vergiftigd heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

HOEDANIG DE SYLLAANSE VICTORIE IS GEWEEST WELKE WREKENDE WAS DE MARIAANSE WREEDHEID.

Hierop is gevolgd de Syllaanse victorie als een wreekster van deze wreedheid, welke na zo zwaar bloed der burgers, door wier storting dezelfde verkregen was, na de voleinding van de oorlog veel wreder in de vrede zijn geweld betoond heeft, uit oorzaak dat de vijandschap nog levendig bleef. En bij de oude en nieuwe moorden van Marius zijn ook gevoegd enige andere, nog veel zwaarder moorden, die van de jonge Marius en van Carbo, zijnde beide van de Mariaanse zijde, later verwekt zijn, want alzo Sylla hen op de hielen zat en zij daarover niet alleen de victorie mistrouwden, maar ook hun eigen leven en behoud, zo hebben zij het overal met moorden, zo bij zich zelf als bij anderen gedaan, vervuld. Want behalve hun moorden, die zij op verscheiden wegen en straten uitgebreid hadden, hebben zij ook de Raad belegerd, zodat zij zelfs uit het Raadhuis, even als uit een gevangenis, voorgebracht werden om het zwaard te ontvangen. Onder anderen is daar geweest de opperpriester Mucius Scevola, die, alzo er bij de Romeinen niets heiliger gehouden werd dan de tempel van Vesta, haar altaar heeft omhelsd en aldaar is gedood, en heeft alzo dat vuur, hetwelk door gestadige bewaring van de maagden daar altijd brandde, schier met zijn bloed toen uitgeblust. Daarna is de overwinnaar Sylla in de stad gekomen, die op de gemene straten niet door woede van de oorlog, maar door woeding zelfs van de vrede, 7 duizend voetknechten, geheel ongewapend zijnde, omgebracht heeft, niet met strijden, maar met heten en gebieden, en voorts overal door de hele stad doodde en de Syllaansgezinden sloeg zoveel hem geliefde, zodat de doden in het geheel niet konden geteld worden, hetwelk zolang duurde tot aan Sylla te kennen gegeven werd, dat men enige lieden behoorde te laten leven, opdat zij, die het gewonnen hadden, nog enigen zouden mogen behouden, over welke zij zouden kunnen heersen. Toen is hierover de grote vrijheid van moorden, welke hier en daar woedende voortging, een weinig ingehouden en bedwongen, en toen is met grote blijdschap voorgesteld die tafelen dat register, hetwelk uit beide de heerlijkste staten der mensen, nl. uit de staat der Ridders en Raadsheren bevatte het getal van 2000 mannen, welke te doden of te verbannen zouden zijn. Voorwaar het getal bedroefde hun wel, maar dat het in zekere mate bepaald werd, dat verkwikte hen wederom; want hoewel er zoveel moesten omkomen, evenwel was er nergens zulke grote droefheid als er aan de andere wel blijdschap geweest is, terwijl al de anderen niet hadden te vrezen. Maar aangaande diegenen, welke moesten sterven, gelijk het hun wreed geschenen heeft te zien de vrije verzekering van de anderen, zo is er ook bij hen een zware zucht gevallen over de bijzondere uitgezochte manieren van dodingen, aan welke zij onderworpen waren, want daar is een geweest, die door de scheurende handen van elkaar gerukt werd zonder zwaard. Foei! welk een ijselijke wreedheid, want veel gruwelijker doen de mensen die een levend mens verscheuren, dan de beesten plachten te doen, die een dood lichaam, dat weggeworpen is, verscheuren en verslinden. Een ander zijn de ogen uitgestoken en van stuk tot stuk al zijn leden afgehouwen, en is alzo gedwongen in de uiterste pijnen en smarten lang te leven, of, om beter te zeggen, lang te sterven. Ook zijn bij afroepingen openbaar onder de spies verkocht enige vermaarde steden, even alsof het huizen of hoven waren. Daar benevens aangaande een zekere stad is het geschied, alsof men maar een misdadig mens had bevolen te doden, dat men alzo bevolen heeft de hele stad te doden en om te brengen. Dit alles is na de oorlog in de vrede geschied, niet om de victorie, die te verkrijgen zou zijn, te verhaasten, maar opdat de victorie, die verkregen was, in geen kleinachting zou komen. Vanwege de wreedheid heeft de vrede met de oorlog gestreden en heeft die overwonnen; want de oorlog heeft de gewapenden neergeslagen en gedood, de vrede

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

daarentegen heeft de ongewapenden vermoord en omgebracht. De oorlog bracht mede dat zij, die geslagen werden, indien zij konden, weerom mochten slaan; maar de vrede bracht mede voor hem, die ontkomen was, dat hij mocht leven, maar, voor hem die stervende was, dat hij geenszins enige weerstand mocht bieden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

EEN VERGELIJKING VAN DE GOTHISCHE INVAL, MET DE NEDERLAGEN, WELKE DE ROMEINEN OF VAN DE FRANKEN ÓF VAN DE AANDRIJVERS DER BURGEROORLOGEN GELEDEN HEBBEN.

Waar is toch enige zo dolle woede der buitenlandse volkeren en enige zodanige wreedheid der barbaren, die bij deze victorie der burgers over hun medeburgers kan vergeleken worden, want welke moeilijkheid heeft Rome ooit droeviger, gruwelijker en bitterder gezien? Of is het geweest de wreedheid eertijds van de Franken, of onlangs een weinig voor dezen de inval der Gothen, of de wreedheid van Marius en Sylla en van enige andere vermaarde mannen, die aan hun zijde waren en die als lichten in de stad waren, welker wreedheid zelfs was over hun leden? Het is waar, de Franken hebben wel de Raad gedood en alles dat in de hele stad tot de Raad behoorde, (behalve het Capitolijnse Hof, hetwelk alleen tamelijk wel voorzien en verzekerd was) hebben zij met plundering kunnen vinden. Doch toen de Romeinen op dat gebergte waren, hebben zij hun het leven om goud verkocht, hetwelk zij met een zwaard wel niet konden benemen, maar nochtans door lange belegering konden doen verdwijnen en verteren. Maar de Gothen hebben zo vele Raadsheren gespaard en verschoond, dat het bijna voor een wonder gerekend wordt, dat zij daar nog enigen gedood hebben. Maar Sylla heeft, zelfs bij het leven van Marius, het Capitool ingenomen, dat bevrijd was geweest van de Franken, en heeft het zelf, nu overwinnaar geworden zijnde, tot zijn zitstoel gebruikt om van daar alle wrede bevelen en ordinantiën tot moorden te geven. Daarna, toen Marius door de vlucht ontkomen was, zodanig nochtans dat hij van mening was, wreder en bloediger weerom te komen, zo heeft hij ondertussen op het Capitool door een besluit van de Raad zeer vele mensen van hun leven en goederen beroofd. Evenzo aan de Mariaanse zijde, in de afwezigheid van Sylla, wat hebben zij gespaard en wat is er ooit zo heilig geweest dat zij verschoond hebben? Ja zij hebben zelfs Mutio, een burger, een Raadsheer, een Opperpriester, en die zelfs het altaar, alwaar de Romeinse Goddelijke verzekeringen, gelijk zij zeggen, waren, met zijn ellendige omhelzingen omvatte, niet gespaard of verschoond. En verder die laatste tafel van Sylla, opdat wij alle andere ontelbare dodingen voorbijgaan, heeft meer Raadsheren gedood en omgebracht dan ooit de Gothen zelfs hebben kunnen plunderen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 30.

VAN EEN TEZAMEN GEKNOOPT VERVOLG VAN VERSCHEIDENE ALLERZWAARSTE OORLOGEN, WELKE DE KOMST VAN CHRISTUS VOORAFGEGAAN ZIJN.

Met welk aanzicht, met wat hart, met welke onbeschaamdheid, met welke onwijsheid, of veel liever uitzinnigheid, gaat men al dit voorgaande voorbij, zodat men het niet eens zijn Goden wijt noch te laste legt, en daarentegen, dat men dit tegenwoordige alles onze Christus gaat wijten. Voorwaar! die wrede burgeroorlogen zijn bitterder geweest dan alle oorlogen der vijanden zelfs, naar de bekentenis van hen, die daarvan aandrijvers geweest zijn; want door de heftigheid zelf is die Republiek niet alleen geoordeeld, gekrenkt geweest te zijn; maar ook helemaal verdorven. Ondertussen, al deze wrede burgeroorlogen zijn lang vóór de komst van Christus opgerezen, zodat zij door een tezamenknoping van vele en verscheidene allerbooste oorzaken van de Mariaanse en Syllaanse oorlog voortgelopen zijn tot de oorlogen van Sertoriusen Catilina, van welke de ene door Sylla gebannen was en de andere door hem opgevoed en opgetogen. En van Sertorius en Catilina zijn ze voortgelopen tot de oorlog van Lepidus en Catulus, van welke de één de Syllaanse handelingen wilde teniet doen en de ander die wilde voorstaan. Wederom van daar zijn ze voortgelopen tot de oorlogen van Pompejus en Caesar, van welke twee Pompejus een jaloers navolger van Sylla is geweest, zó, dat hij hem gelijk geworden en in macht te boven gegaan is. Ondertussen, Caesar kon het groot vermogen en aanzien van Pompejus niet verdragen, alleen omdat hij zulks zelf niet had. Daarna, toen Pompejus overwonnen en gedood was, is hij zijn macht ver te boven gegaan. Vandaar zijn de burgeroorlogen eindelijk gekomen tot een andere Caesar, welke daarna Augustus is genaamd geweest, onder wiens regering Christus geboren is. Want deze Augustusheeft ook met velen zeer zware burgeroorlogen gevoerd, en daarin zijn ook vele zeer voortreffelijke mannen om hals gekomen, waaronder ook geweest is Cicero, die welsprekende en kunstige meester in het beleid en de regering der Republiek. En aangaande Cajus Caesar, de overwinnaar van Pompejus, welke zijn burgerlijke victorie matig en goedertieren geoefend heeft, en welke allen, die zijn tegenzijde hielden, hun leven en staat weder gegeven heeft, deze heeft een zekere samenspanning van enige edele Raadsheren, even alsof hij naar de koninklijke regering gestaan had, zelfs in het Raadhuis in schijn om de vrijheid der Republiek, omgebracht en gedood. Ondertussen, naar de macht van deze Caesar scheen Antonius geheel te trachten, een man, die in leven en manieren hem helemaal ongelijk was en die daar benevens helemaal verdorven was, en besmet met allerlei ondeugden. Tegen deze heeft Cicero zich met alle macht gesteld, mede in schijn tot behoud van de vrijheid van het vaderland. Ten zelfde tijd heeft zich vertoond de andere Caesar, een jongeling van zeer wonderbaar goede inborst, nl. die, welke was de aangenomen zoon van Cajus Caesar, en die nadien genaamd is geweest Augustus. Aan deze Caesar, nog jongeling zijnde, betoonde Cicero grote gunst, opdat zijn macht tegen Antonius zou gestijfd en opgetrokken worden, hopende vast vanwege dezelfde, dat, wanneer de heerschappij van Antonius verdreven en verdrukt zou zijn, hij alsdan de vrijheid van de Republiek weer in haar geheel zou herstellen. Zo blind en onverdacht was Cicero van het toekomstige, dat hij niet eens voorzag noch bedacht, dat deze zelfde jongeling, wiens waardigheid en macht hij zozeer voedde, hem, ik zeg Cicero, zou leveren onder het geweld van zijn vijand Antonius, om van hem gedood te worden, ja, wat meer is, dat hij nog daarenboven diezelfde vrijheid van de Republiek, om welke hij zo menigmaal en zo ijverig geroepen had, zelfs ten laatste onder het juk van zijn eigen heerschappij zou brengen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 31.

HOE ZIJ, AAN WELKE NIET TOEGELATEN WERD HUN GODEN LANGER TE EREN, ZEER ONBESCHAAMD DE TEGENWOORDIGE MOEILIJKHEDEN DER TIJDEN ONZE CHRISTUS TE LASTE LEGGEN, NAAR DIE TEN ZELFDE TIJD, TOEN ZIJ GEËERD WERDEN, EVEN GROTE MOEILIJKHEDEN GEWEEST ZIJN.

Laat dan deze mensen hun Goden beschuldigen van dusdanig groot kwaad, naardien zij tegen onze Christus ondankbaar zijn vanwege dusdanig groot goed. Voorwaar, toen dit groot kwaad geschiedde, waren warm al de altaren van hun Goden, en riekten dezelve zeer liefelijk door de wierook van Saba en door de vers geplukte bloemen en kransen, ja, toen was in ere hun priesterschap en toen glinsterden en blonken hun tempelen; men offerde, men speelde, men raasde in de kerken, te dien tijde nl., toen daar overal zoveel burgerbloed, zelfs door de burgers, vergoten werd; niet alleen hier en daar in andere plaatsen buiten de Tempelen, maar zelfs ook tussen de altaren der Goden. Tullius heeft geen Tempel verkozen om aldaar te vluchten, omdat Mutius tevoren dezelfde vergeefs had verkoren. Maar deze lieden, welke veel schandelijker lasteren de tijden der Christenen, zijn of gevlucht tot de plaatsen die Christus toegeheiligd waren, óf zijn aldaar geleid en gebracht zelfs van de Barbaren, opdat zij bij het leven zouden mogen behouden blijven. Derhalve, dit weet ik, en zulks zullen met mij allen, die zonder eenzijdigheid willen oordelen, lichtelijk bekennen; (opdat ik voorbij ga al hetgeen, dat ik zeer veel verhaald heb en meer andere dingen, welke ik gemeend heb dat te lang zouden zijn om te verhalen) indien het menselijk geslacht vóór de oorlogen van Carthago de Christelijke leer en tucht aangenomen had, en dat daarop gevolgd was zodanige verderving en verwoesting der Rijken, gelijkerwijs tot bezwaring van Europa en Afrika in die oorlogen geweest is, dat niemand van al deze mensen, welke tegenwoordig ons lastig vallen, dit voorgaand kwaad op geen dingen anders dan tot last van de Christelijke religie zouden gelegd hebben. En veel min zou men hun lasteringen hebben kunnen verdragen, zoveel de Romeinen aangaat, indien na het ontvangen en de uitbreiding van de Christelijke religie gevolgd was óf die overval der Franken, óf die gruwelijke beschadiging van de rivier de Tiber, óf ook die verschrikkelijke vernieling en verwoesting van de brand, hetwelk alle rampen en ongelukken te boven gaat, indien daarop gevolgd waren al de voor verhaalde burgeroorlogen. Verder ook indien alle andere onheilen, van welke sommige zo ongelooflijk geschied zijn, dat zij onder de wonderen verteld werden, indien dezelfde zeg ik, in de tijd der Christenen gebeurd waren, aan wie zouden zij dezelfde als misdaden te laste leggen, anders dan aan de Christenen? Ik laat nog varen al die andere dingen, welke meer wonderlijk dan schadelijk zijn geweest, zoals: dat de koeien gesproken hebben, en dat de jonge kinderen, eer zij geboren waren, in de buiken van hun moeders enige woorden uitgeroepen hebben; daar benevens, dat ook de slangen gevlogen hebben, en voorts, dat ook de hennen, zijnde wijfjes, en de mensen zijnde vrouwen in een mannelijke beeltenis en in dat geslacht zouden veranderd zijn, en meer andere dergelijke dingen, welke beschreven in hun boeken, niet der fabelen, maar zelfs der Historiën, die, hetzij dat ze waar of onwaar zijn, de mensen niet aanbrengen enige schade of verderf, maar alleen een verwondering. Maar wanneer het aarde regent, wanneer het krijt regent, wanneer het stenen regent, niet op zodanige wijze gelijk de hagel met die naam placht genoemd te worden, maar inderdaad stenen, voorwaar deze dingen hebben de mensen veel schade en leed kunnen doen. Ook lezen wij bij dezelfde Historieschrijvers, dat door het vuur van de berg Etna, dat van boven die berg zich verspreidde tot aan het strand, de zee zo heet is geworden,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dat daardoor de steenrotsen zijn verbrand, en dat het pek van de schepen is gesmolten. Datzelfde gelijk het ongelooflijk wonder was, is ook niet weinig schadelijk geweest. Ook hebben zij geschreven, dat door brand van diezelfde berg het eiland Sicilië met zulk een menigte vonken vervuld is geworden, dat zij de huizen van de stad. Catina geheel bedekten en overvielen, zodat zij de hele stad verwoestte, door welke ellende de Romeinen bewogen zijn, uit medelijden en barmhartigheid, hun kwijt te schelden de hele schatting van dat jaar. Ook hebben zij beschreven hoe er in Afrika, nadat het een provincie van de Romeinen was geworden, zulk een grote menigte sprinkhanen geweest is, dat hetzelfde voor een wonderteken werd gehouden, van welke sprinkhanen zij ook zeggen, dat zij met een grote en ongelooflijke wolk alle gelijktijdig in zee gestort en geworpen zijn, nl. nadat zij alle vruchten en bladeren van de bomen afgegeten hadden. Nadat de sprinkhanen alle gelijktijdig verdronken en gestorven, en daarna weer aan land gesmeten waren, is door hun verrotting en stank de lucht zo besmet en bedorven geworden, dat zij zeggen, dat daaruit zulk een zware sterfte ontstaan is, dat er nl. alleen in het koninkrijk van Masinissa gerekend werden, gestorven te zijn 800 maal duizend mensen, en nog veel meer mensen in die landen, die allen naast de oever of het strand waren, zodat zij ook voor waar verhalen, dat toen binnen Utica van 30 duizend jonge mannen, die aldaar waren, slechts 10 overgebleven zijn. Zo dan deze onze tegenwoordige ijdele lastering, aan welke wij moeten onderworpen zijn, en die wij ook gedwongen worden te beantwoorden, indien men dezelfde nu ten tijde der Christenen mede kwam te zien, wat is er van dat alles, dat zij der Christelijke religie niet zouden wijlen en te laste leggen? En nochtans wijten zij geen van deze dingen aan hun Goden, wier godsdienst zij mettertijd vereisen, teneinde zij deze kleine en lichte dingen niet zouden lijden, daar voorheen hun voorouders, van wie deze Goden zeer aandachtig geëerd werden, zulke grote moeilijkheden en ellende alleszins en aan alle kanten geleden hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

Vierde Boek.

Aan Marcellinus.

Hoofdstuk 1.

VAN HETGEEN IN HET EERSTE BOEK VERHANDELD IS.

Beginnende van de Stad Gods te spreken, heb ik eerst goed gevonden te beantwoorden dezelfde vijanden, welke alleen trachten naar de aardse blijdschap, en anders niet zoeken dan deze vergankelijke dingen. Alle droefheid en tegenspoeden, die zij hierin komen te lijden (meer door barmhartigheid Gods om hen ten beste te vermanen, dan door Zijn strengheid om hen te straffen), leggen zij te laste aan de Christelijke godsdienst, welke de enige zaligmakende en ware religie is. En naardien onder hen ook een ongeleerde gemeente is, zo is het, dat dezelfde als door het aanzien van hun geleerden nog ééns zo zwaar tot hating van ons getergd en opgemaakt worden, terwijl de ongeleerde en onwetende mensen bij zichzelf menen, dat zodanige dingen, welke buiten gewoonte, in hun tijd gebeurd zijn, in verleden tijden bij hun voorouders nooit plachten te geschieden. En alzo daar velen zijn, welke hun mening bevestigen, zelfs ook zij, die weten, dat zulks vals is, verzwijgende hun kennis en wetenschap, die zij daarvan hebben, ten einde zij alzo zouden mogen schijnen rechtvaardige klachten tegen ons te hebben, zo heeft men noodwendig moeten tonen, dat de zaak anders gelegen is dan zij menen, en zulks heeft men moeten bewijzen uit hun eigen boeken, welke hun eigen schrijvers nagelaten hebben tot zodanig einde, om daaruit te bekennen de historie van de verleden tijden. En verder heeft men hen ook moeten leren, dat de valse Goden, die zij óf in het openbaar geëerd hebben, óf heimelijk nog eren, anders niet zijn dan de allervuilste en onreinste geesten, en de allerbooste en bedrieglijkste duivels, waarom zij ook een behagen hebben in hun eigen boeverijen en boosheden, hetzij dat ze waarlijk geschied zijn, of van hen verdicht werden, zodat zij ook gewild hebben, dat dezelfde op hun feestdagen niet alleen openbaar zouden vermaand, maar ook ten toon gesteld worden. En tot welk einde toch? Hierom, opdat de menselijke zwakheid niet zou afgetrokken worden van hun verdoemelijke handelingen, alzo hen dagelijks als een goddelijk voorschrift gegeven werd, om de gruwelen van hun Goden na te volgen. Dit hebben wij bewezen, niet uit onze eigen gissing of met ons verstand, maar een deel uit verschillende gedachtenis zelf, terwijl wij gezien hebben, dat aan deze zodanige Goden ook deze zodanige dingen vertoond zijn; een deel ook uit de schriften van hen, welke zulks niet als in spijt, maar als ter ere van hun Goden, beschreven en de nakomelingen achtergelaten hebben, zodat Varro, de allergeleerdste onder hen, en een man van bijzonder aanzien, als hij zijn boeken der menselijke en goddelijke zaken elk bijzonder stelde en afdeelde, en sommige er van toe-eigende tot de menselijke zaken en sommige tot de goddelijke, ieder naar de waardigheid der verhandelde zaken, dat hij, zeg ik, de kamerspelen niet alleen gesteld heeft onder de menselijke zaken, maar ook onder de goddelijke.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Daar evenwel de zaken met de kamerspelen alzo gelegen zijn, bijaldien in de stad alleen goede en eerlijke lieden geweest waren, dat dan dezelfde kamerspelen niet toegelaten zouden zijn, zelfs onder de menselijke zaken. Doch hij heeft dit niet gedaan naar zijn eigen zin en verstand, maar omdat hij een man was binnen Rome geboren en opgevoed; daarom heeft hij dezelfde tevoren onder de goddelijke zaken al gesteld gevonden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

VAN DATGENE, HETWELK IN HET TWEEDE EN DERDE BOEK BEVAT IS.

Naardien wij in het einde van het eerste Boek kort gesteld hebben al datgene wat wij in het vervolg zouden hebben te verhandelen en daarvan reeds in de twee daaropvolgende Boeken iets gesproken hebben, zo dunkt ons toch goed, dat wij nu de verwachting van de lezer enigszins voldoen, in hetgeen nog te verhandelen staat. Zo dan, wij hadden toegezegd, dat wij ook iets zouden zeggen tegen hen, die de nederlagen en moeilijkheden van de Romeinse Republiek aan onze religie te laste leggen, en dat wij derhalve verhalen zouden alle rampen en ongelukken welke ons in de zin zouden mogen komen en die naar onze mening genoeg zijn, nl. welke deze stad zelf geleden heeft of de provinciën, welke tot haar heerschappij behoorden, nl. in die tijden toen haar offerhanden nog nooit verboden of belet waren, welke rampen en ongelukken alle tezamen zij ongetwijfeld ons zouden wijten, indien door dezelfde onze religie bloeide, of anders door zodanig middel hen van hun boosheden en heiligschendingen weerhield. Dit alles, zo ik meen, hebben wij in het tweede en derde Boek genoegzaam afgedaan; want in het tweede hebben wij verhandeld van het kwaad der ongeschikte manieren, welk kwaad óf voor het enige, óf voor het grootste te houden is. En in het derde Boek hebben wij gesproken van zodanige rampen en ongelukken, welke alleen de dwazen vrezen te zullen lijden, te weten de ongelukken van het lichaam en van de uiterlijke dingen, welke in het gemeen ook de goeden moeten lijden. En voorwaar zeer weinig heb ik gesproken van deze stad alleen en van haar Rijk, welke ik heb aangeroerd niet verder dan tot keizer Augustus. En wat einde zou het zijn, indien ik hier had willen verhalen en in het brede uitbreiden al die ongelukken, welke niet de mensen elkander doen, gelijk daar zijn de verwoestingen en het bederf der landen en steden door de krijgslieden, maar ik meen zodanige rampen en ongelukken, welke door de elementen der wereld de aardse zaken overkomen, welke Apulejus op zekere plaats alle tezamen kort aanroert in dat boek, hetwelk hij van de wereld geschreven heeft, zeggende, dat alle aardse dingen hun veranderingen, omkeringen en hun verderf hebben; want door enige kleine schuddingen der aarde, zegt hij, dat de aarde opgesprongen en opgescheurd is, en dat hele steden tezamen met haar inwoners in de aarde verzonken en besloten zijn geworden, en dat gehele landen door afbreking en overvalling van uitgegoten slagregen geheel onder water zijn gesteld, en daarnaast, dat ook zulke landen, welke aan het vasteland gehecht waren, door de overkomst en door het geweld van de baren van buiten, tot eilanden geworden zijn, en dat wederom daarentegen andere eilanden door de slapheid der zee aan het vasteland gekomen zijn, zodat men dezelfde te voet heeft kunnen begaan. Verder, dat ook door de winden en door het geweld van het onweer hele steden omgekeerd zijn. Daarenboven, dat ook brand en vuurvlammen uit de wolken gebarsten zijn, waardoor de landen van het Oosten verbrand en verdorven zijn, en daarnaast in de landen van het Westen, dat enige opwellingen en uitstortingen. van lelijke dampen en vuiligheden dezelfde moeilijkheden van verwoesting aangebracht hebben, en dat ook alzo eertijds uit het opperste van de berg Etna door zijn gaten uitgestort zijn, op de manier van een beek, hele rivieren van vuurvlammen, welke als door een Goddelijke brand voortliepen overal door de naar beneden afdalende plaatsen heen. Indien ik deze en dergelijke dingen, waarvan de historiën gewagen, uit dezelfde had willen vergaderen, wanneer zou ik toch geëindigd zijn? En toch zijn die alle geschied, nl. vóór dat de naam Christus hun ijdele valse dingen, en welke heel schadelijk zijn voor de ware zaligheid, bedwongen en ingehouden had. Maar boven dit alles heb ik ook beloofd, dat ik hen zou aanwijzen welke en hoedanige manieren en om welke reden de ware God tot vermeerdering van hun Rijk zich verwaardigd heeft

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hen te helpen, ik zeg de ware God, in wiens macht alle koninkrijken zijn. En hoe weinig hen geholpen hebben, diegene, welke zij Goden meenden te zijn, ja wat meer is, hoezeer zij met hun liegen en bedriegen hen beschadigd hebben, van hetwelk mij dunkt, dat ik nu behoor te spreken, en bijzonder van de opkomst en vermeerdering van het Romeinse Rijk; want van de schadelijke bedriegerij der duivelen, welke zij als Goden eren, hoeveel kwaad en hoeveel verdorvenheden zij in hun manieren gebracht hebben, daarvan is reeds veel gesproken, vooral in het tweede Hoek. Ondertussen in al de voor verhaalde afgedane en voltrokken drie Boeken hebben wij ook, waar wij meenden dat het te pas kwam, verhaald welke grote troost God in al die oorlogsrampen, door de naam Christus, die de Barbaren zulk een grote eer bewezen hebben, heeft gebracht goeden en kwaden tegen alle gebruik der oorlogen, die God, zeg ik, welke Zijn zon laat opgaan, beide over goeden en kwaden, en welke ook regent beide over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. (Mattheus 5:48)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

OF ZODANIGE AANWASSING EN GROTE VERMEERDERING VAN HET RIJK, WELKE DOOR GEEN ANDER MIDDEL DAN DOOR OORLOGEN VERKREGEN WERD, TE HOUDEN IS VOOR EEN GOED ÓF VAN DE GELUKKIGEN ÓF VAN DE WIJZEN.

Maar laat ons zien welk een zaak het is, nl. dat zij zodanige wijde uitbreiding en langdurigheid van het Romeinse Rijk deze Goden durven toeschrijven, welke zij betuigen altijd aandachtig en eerlijk gediend te hebben, zelfs met behaaglijke belevingen van schandelijke spelen, en ook door gedienstigheden van schandelijke mensen. Doch eerst zou ik gaarne een weinig willen onderzoeken en van hen willen weten, wat reden, welk bescheid, welke wijsheid het is, te willen roemen van de grootheid van het Rijk, en dat men daarentegen niet kan tonen, dat er bij de mensen, zelfs onder dat Rijk behorende, altijd enig geluk is, terwijl zij altijd met een duistere vrees en bloedige begeerlijkheid verkeren in oorlogsnederlagen en moorden, en in loutere bloedstorting óf van de burgers, óf van de vijanden, zijnde evenwel medemensen, zodat niet ten onrechte hun blijdschap, zijnde zeer broos glinsterende, vergeleken wordt bij een glas. En opdat men dit te lichter mag begrijpen, zo laat ons niet verijdeld worden, gedreven zijnde door een lege opgeblazenheid, en laat ons de scherpzinnigheid van ons verstand niet dom maken door hoog klinkende namen van enige dingen, te weten als wij horen noemen Volken, Koninkrijken en Provinciën, maar laat ons twee mensen stellen; want ieder mens, hoofd voor hoofd, moet gerekend worden gelijk iedere letter in een woord, nl. gelijk iedere letter tot het wezen van het woord behoort, alzo is ieder mens een wezenlijk beginsel van de stad en het koninkrijk, hoe uitgestrekt deze ook mogen zijn. En laat ons bedenken, dat één van deze twee mensen arm is, of anders van middelmatige staat, en de andere zeer rijk; maar ondertussen dat de rijke benauwd is met veel vrees en uitteert door veel droefheid, insgelijks brandende in begeerlijkheden en nooit meer zonder bekommernis, maar altijd ongerust, en altijd vermoeid en beladen met gestadige twisten en moeite der vijandschap, en evenwel in het midden van deze ellende zijn goederen uitermate vermeerderende, en daardoor dagelijks ophopende de zwaarste en bitterste bekommernissen. En daarentegen aangaande de man van kleine staat, dat hij met zijn klein en gering inkomen vergenoegd en tevreden is en daarenboven ook bemind is bij zijn bloedverwanten, buren en vrienden, voorts in de allervermakelijkste vrede zich verblijdt, en verder ook godsdienstig en aandachtig in godsvrucht, goedertieren en weldadig van gemoed, gezond van lichaam, spaarzaam, en matig van leven, kuis en zuiver van wandel en manieren, gerust van consciëntie. Voorwaar, dit overleggende, meen ik niet, dat er iemand is, die zo onwijs zou zijn, dat hij nl. zou durven twijfelen wiens toestand hij zou willen kiezen. Nu, gelijk het bij deze twee mensen is, alzo is het ook in twee huisgezinnen, alzo is het ook bij twee volkeren, en alzo is het, dat dezelfde regel der gelijkheid mede gevolgd moet worden in twee koninkrijken. En bijaldien dezelfde regel zeer wakker en vlijtig gevolgd wordt, en bijaldien, ook ons verstand en oordeel verbeterd worden, zo zullen wij lichtelijk zien, waar de ijdelheid woont en waar de gelukzaligheid huishoudt. Derhalve, indien de ware God geëerd en indien Hij gediend wordt met Zijn waarachtige godsdiensten en met goede en geschikte manieren, alsdan is het nuttig en dienstig, dat de goeden wijd en breed hun heerschappij hebben. En zulks is niet zozeer nuttig voor hun zelf als voor diegenen, over wie zij de heerschappij hebben; want zoveel hen aangaat, hun godzaligheid en vroomheid, welke zeer grote gaven Gods zijn, zijn genoegzaam tot de ware gelukzaligheid, zodat zij in dezelfde het tegenwoordige leven wél leiden, en daarna het eeuwige leven verwerven. Zo dan op deze aarde wordt de heerschappij der goeden beschikt, niet zozeer voor hen als wel voor de gemene menselijke zaken;

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

maar de heerschappij en het rijk der kwaden doen de meeste schade aan hen, die rijk zijn, omdat zij door de meerdere vrijheid van boosheden hun gemoederen geheel en al bederven en verwoesten; maar zij, die hen moeten dienen en onderworpen zijn, lijden anders geen schade, dan van hun eigen boosheid. Want welk kwaad de rechtvaardigen aangedaan wordt van onrechtvaardige Heren, dat is hun geen straf van misdaad, maar alleen een beproeving van hun vroomheid. Alzo de goede, al is het ook dat hij dient, is evenwel vrij, en de kwade, al is het dat hij heerschappij voert, is evenwel een dienstknecht, niet van een enig mens, maar hetwelk veel zwaarder is, van zoveel heren als er nl. zonden en gebreken zijn, volgens het getuigenis der Goddelijke Schrift, welke, van de zonden handelende, op zekere plaats aldus zegt: van wie iemand verwonnen is, diens dienstknecht is hij geworden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

HOE DE KONINKRIJKEN ZONDER GERECHTIGHEID AAN DE MOORDEN EN ROVERIJEN HEEL GELIJK ZIJN.

Zo dan, wanneer de gerechtigheid weggenomen wordt, wat zijn de koninkrijken anders dan grote vrijbuiterijen? En wat zijn de vrijbuiterijen anders dan kleine koninkrijken? Want de menigte der mensen wordt geregeerd door het bevel van een overste, en wordt tezamen geknoopt door een verdrag van bondgenootschap, en daarnaast hun buit wordt uitgedeeld door een wet van een gemeen welbehagen. Dit kwaad intussen, indien het door zulke vermeerdering van verdorven mensen toeneemt en aanwast, dat het begint plaatsen in te houden, zitstoelen te stellen, steden in te nemen, volken onder hun geweld te brengen, alsdan begint het kennelijk de naam van Koninkrijk aan te nemen, die hun niet de benomen begeerlijkheid, maar de toegevoegde vrijheid en onbekommerdheid der straf, nu in het openbaar begint te geven. Derhalve heeft een gevangen zeerover zeer aardig en met waarheid aan Alexander de Grote geantwoord, die hem vroeg: 'Wat hij zich liet voorstaan, dat hij alzo de zee beroofde en onvrij maakte.' Op deze vraag van Alexander de Grote heeft de zeerover met vrijmoedige stoutheid gezegd: 'En wat laat gij u voorstaan, dat gij dus de gehele wereld gaat plunderen en beroven? Maar overmits ik zulk met één klein scheepje doe, zo word ik een zeerover genoemd; doch gij, overmits gij dat doet met een machtige en geweldige vloot, wordt een Veldoverste en Koning genoemd.'

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

VAN DE WEGGELOPEN SCHERMVECHTERS WIER MACHT BIJNA DE KONINKLIJKE HOOGHEID GELIJK GEWORDEN IS.

Ondertussen zal ik evenwel nalaten te onderzoeken, hoedanige lieden Romulus opgeraapt en bijeen vergaderd heeft, want zij zijn grotelijks daarmede geholpen en verbeterd geworden, dat hun uit dat leven vergund werd de inwoning en gemeenschap der stad, want van die tijd aan hebben zij voortaan opgehouden te denken aan hun verdiende straf, welker vrees hun tot meer boosheden aandreef, zodat zij na die tijd veel stiller en vreedzamer zijn geworden voor de menselijke zaken. Maar dit zal ik zeggen, dat zelfs het Romeinse Rijk toen het groot geworden was, en toen het zeer vele volken onder zijn geweld gebracht had, en daarnaast zeer ontzaglijk geworden was voor alle andere volken, bittere smart gevoeld heeft en ook dapper gevreesd heeft, zijnde overvallen met zeer veel werk, zodat het genoeg te doen had om een grote en zware aanstaande nederlaag te voorkomen, nl. in die tijd, toen drie schermvechters in het land van Napels uit het spel weggelopen zijn, bijeen vergaderd en opgeraapt hadden een zeer grote heerkracht, en ook zichzelf drie krijgsoversten opgeworpen en gemaakt hebben, en daarnaast Italië zeer breed geplunderd en zeer wreed afgelopen en. verwoest hadden. Laat ze ons hier zeggen, welk een God hun geholpen heeft, dat zij van een kleine en verachtelijke hoop vrijbuiters opgeklommen zijn tot zodanige koninklijke macht, welke zelfs schrikkelijk is geweest voor zo groot Romeins geweld en voor hun sterkte; maar misschien wilt u zeggen, dat zij door geen goddelijke hulp geholpen zijn, daar zij niet lang gebleven zijn. Ja toch, omdat in schijn het leven van ieder mens in het bijzonder lang is. Voorwaar! volgens zodanig besluit zouden de Goden niemand helpen in hun heerschappij en regering, terwijl ieder in het bijzonder zeer haast is stervende. En indien het voor geen weldaad te achten is, hetgeen in ieder mens een korte tijd duurt, zo volgt ook daaruit, dat het van hoofd tot hoofd in allen, evenals een damp, verdwijnt. Want wat is er hun aan gelegen, die onder Romulus de Goden hebben geëerd, en reeds lang dood zijn, dat nl. na hun dood het Romeinse Rijk tot zulk een macht opgewassen is, en dat zij ondertussen onder de aarde hun zaken moeten verhandelen? Of deze zaken goed of kwaad zijn, zulks dient niet tot deze onze tegenwoordige verhandeling. Zo dan, deze goddelijke hulp moet verstaan worden, zelfs ook van al diegenen, welke door een Rijk, zijnde voor vele jaren langdurig door af- en aangaan van sterfelijke mensen, niet van weinige dagen, de loop van hun leven als met haast doorgaande, dragende ondertussen elk zijn lasten van zijn handelingen. Derhalve indien alle weldaden, zelfs van een allerkortste tijd, aan de hulp der Goden toe te schrijven zijn, zo zijn ongetwijfeld die schermvechters niet weinig geholpen geweest, die de banden van hun slaafse staat gebroken hebben, welke weggelopen zijn, welke ontkomen zijn, welke een grote en allermachtigste heerkracht bijeen verzameld hebben, welke gehoorzaamd hebben de raadgevingen en bevelen van hun Koningen, welke gevreesd zijn van de Romeinse hoogheid, en welke heel onoverwinnelijk zijn geweest voor ettelijke Romeinse Veldoversten, zodat zij zeer veel gewonnen en ingenomen hebben, vele victories verkregen hebben, zulke wellusten en vermakelijkheden als zij wilden, genoten hebben, al hetgeen, waartoe hun lust strekte, gedaan hebben, en eindelijk als Hoogmogende en heersende Heren geleefd hebben, zó lang tot zij overwonnen werden, hetwelk niet dan zeer bezwaarlijk en met grote moeite geschiedde. Maar laat ons tot groter en meer dingen komen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN DE BEGEERLIJKHEID VAN KONING NINUS, DIE, OM ZEER WIJD EN BREED TE HEERSEN, ALLEREERST ZIJN NABUREN OORLOG AANGEDAAN HEEFT.

Justinus, die een Griekse, of veel meer een buitenlandse Historie beschreven heeft, volgende daarin Trogus Pompejus, heeft dezelfde niet alleen in het Latijn, gelijk hij mede, uitgegeven, maar heeft ook zeer kort geschreven, en het werk zijner boeken begint aldus: 'In den beginne is de heerschappij der Landen, Volkeren en natiën bij de Koningen geweest, welke niet de ijdele bekruiping van de stemmen des volks, maar hun deugdzaamheid en geschiktheid, onder de vromen te voren beproefd zijnde, tot de hoogheid van zodanige majesteit opgetogen en gevorderd heeft. Voorts, de volkeren werden niet betoomd door enige wetten, want het beleid der Prinsen, was in plaats van wetten. Daar benevens was het een gemeen gebruik de landpalen van zijn Rijk meer te beschermen dan deze groter te maken of te vermeerderen; daarom werden de Koninkrijken besloten elk binnen zijn eigen vaderland. Doch Ninus, de koning der Assyriërs, heeft allereerst de oude en steeds bij alle volkeren gebruikte manier veranderd door zijn nieuwe begeerlijkheid der heerschappij. Want deze heeft allereerst de naburen met oorlog bestookt, en heeft al de volkeren rondom zich, alzo zij niet op enige tegenstand bedacht waren, bedwongen en overheerst, zelfs tot de uiterste palen van Lybië.' Weinig daarna zegt hij; 'Ninus heeft, de grootheid van zijn gezochte heerschappij eindelijk met een gestadige bezitting bevestigd; want de naaste gezetenen bedwongen hebbende, is hij door vermeerdering en toeneming van krachten sterker geworden, en is daarop, kort daarna voortgegaan tot andere volkeren, zodat de naaste victorie een instrument en middel was van de navolgende, en heeft, alzo voortgaande, al de volken van het hele Oosten onder zijn geweld gebracht.' En hoewel men hier mocht zeggen, dat beide, hij en Trogus, met een onzekere en twijfelachtige waarheid geschreven hebben, (want andere vaster en zekerder schriften geven genoegzaam te kennen, dat zij enige dingen gelogen hebben) evenwel is het bij andere schrijvers ook zeker, dat het Rijk der Assyriërs een grote uitbreiding heeft verkregen door koning Ninus. En daarnaast heeft het ook zolang achtereen geduurd, dat het Romeinse Rijk nog van zodanige ouderdom van jaren niet is; want gelijk zij schrijven, die de historiën der geschiedenis van tijd tot tijd vervolgd hebben, zo is het, dat dit Rijk gebleven is 1240 jaren, beginnende van het eerste jaar, dat Ninus begon te heersen tot die tijd, dat hetzelfde Rijk overgezet werd tot de Meden. Nu zijn naburen oorlog aan te doen, en van hen verder tot alle andere landen te lopen, en daarnaast de volkeren, die niemand hinderlijk noch schadelijk waren, te gaan vermorzelen en onderdrukken, alleen uit begeerte van heerschappij, hoe kan men dat anders noemen dan een grote roverij en vrijbuiterij?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

OF DE AARDSE KONINKRIJKEN IN HUN TOE- EN AFNEMEN, NAAR GELEGENHEID VAN DE GODEN, BEIDE GEHOLPEN EN VERLATEN WORDEN.

Indien dan dit Rijk zo groot en langdurig geweest is zonder enige hulp der Goden, waarom wordt de Romeinse Goden toegeschreven, dat het Romeinse Rijk dus uitgestrekt is en zo lang van duur? Want zoals de oorzaak is van het éne, is ook de oorzaak van het andere. Indien zij nu zeggen willen, dat het Rijk der Assyriërs aan de hulp der Goden toegeschreven moet worden, zo vraag ik hun aan welke Goden? Want die andere volken, welke Ninus bedwongen en onder zijn geweld gebracht heeft, eerden toen geen andere Goden. Of wilt u zeggen, dat de Assyriërs hun eigen Goden gehad hebben, welke verstandiger en meer meesters waren van een Rijk op te richten en te bewaren, zijn zij dan daarna gestorven toen deze zelfde Assyriërs hun Rijk verloren hebben? Of is het alzo, dat hun dagloon niet genoeg betaald werd? Of dat hun meer loon beloofd is, en dat zij daarom liever tot de Meden wilden overgaan, en vandaar wederom door nodiging en aanlokking van Cyrus, en mogelijk wat meer belovende, tot de Perzen? Welk volk, begrepen zijnde in geen kleine palen van het Oosten, na het Rijk van de Macedonische Alexander, hetwelk groot was in plaatsen, maar allerkortst in tijd, alsnog tot deze tijd toe is gebleven. Indien dit zo is, zo volgt daaruit, dat deze Goden ontrouw zijn, naardien zij de hunnen verlaten hebben en tot de vijanden overgelopen zijn, hetwelk zelfs Camillus, een mens zijnde, niet gedaan heeft, die, alzo hij overwonnen en ingenomen had de allervijandigste stad ten dienste van Rome, hetzelfde Rome vanwege al die moeite zeer ondankbaar jegens hem bevonden had. Evenwel al zodanig ongelijk vergeten hebbende, heeft hij gedacht aan zijn vaderland, en heeft dezelfde ondankbare stad wederom niettemin verlost van de Franken. Of daar moet uit volgen, dat deze Goden zo sterk niet zijn als de sterke Goden betaamt te wezen, naardien zij óf door mensenberaadslagingen óf door mensengeweld kunnen overwonnen worden. Of mogelijk wilt gij zeggen, wanneer de mensen onder elkander oorlogen, dat dan de Goden niet door de mensen, maar dat de Goden door andere Goden overwonnen worden, nl. van zodanige, welke eigen Goden zijn in iedere stad. Indien dit zo is, zo hebben dan de Goden ook onder elkander vijandschap, welke zij naar hun vermogen tegen elkander opnemen, en daarom moet iedere stad niet zo zeer alleen eren haar Goden als ook wel andere Goden, van welke haar Goden geholpen worden. Eindelijk en ten laatste, hoe het ook met de gelegenheid van die Goden gesteld is, hetzij aangaande hun overgaan, hun vlucht of verhuizing, of ook bezwijking in de strijd; het is zeker, dat toen in die hoek van de wereld de naam Christus nog niet gepredikt was, nl. toen die koninkrijken door grote oorlogsnederlagen verloren en overgezet zijn. Want indien na 1240 jaren, toen nl. het koninkrijk van de Assyriërs weggenomen was, de Christelijke godsdienst aldaar een ander eeuwig koninkrijk gepredikt, en aldaar de gruwelijke diensten der valse Goden bedwongen had, wat zouden de ijdele mensen van dat volk anders gezegd hebben, dan dat hun koninkrijk, hetwelk zo lang onder hen bewaard was geweest, op geen andere wijze en om geen andere reden had kunnen vergaan, dan omdat zij hun godsdiensten hadden verlaten en de Christelijke religie hadden ontvangen. Op deze ijdele redenen, die zij hadden kunnen gebruiken, hebben de Romeinen te letten, en in dezelfde hebben zij ook te zien als in een spiegel, en indien zij dit doen, zo zullen zij zich schamen over dergelijke dingen te klagen, indien zij tenminste enige schaamte hebben, hoewel nochtans het Romeinse rijk meer gezegd mag worden geslagen of gekwetst te zijn dan veranderd, hetwelk ook op andere tijden voor de naam Christus hun gebeurd is, van welke kwetsing en bedroeving het rijk daarna wederom verkwikt en genezen is, van hetwelk men ook in deze tijd de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

moed niet heeft geheel verloren te geven: want wie is er, die de wil Gods van deze zaak geweten of bekend heeft? (Romeinen 11:34, 1 Corinthiërs 2:16)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

WELKE DE GODEN ZIJN, DOOR WIE DE ROMEINEN GEACHT HEBBEN, DAT HUN RIJK VERMEERDERD EN BEWAARD IS, EN HOE ZIJ DEZELFDE ELK BIJZONDER, NAUWELIJKS DE BEWARING VAN IEDERE BIJZONDERE ZAAK HEBBEN KUNNEN VERTROUWEN.

Maar daarna, indien het u gelieft, laat ons ook vragen uit zulk een groot menigte Goden, die de Romeinen eerden, welke Goden voornamelijk of welke Goden in het bijzonder volgens hun geloof, toch hun Rijk vergroot en behouden hebben? Want ik meen niet, dat zij in dit groot stuk werk, hetwelk zo geheel vol is van zo grote waardigheid, onder de naam der Goden en Godinnen enig gedeelte zullen durven toeschrijven aan Cleoacina, dat is, de Grootgodin, of aan Volupia, dat is, de Godin der vermakelijkheid, welke van Voluptas, dat is, vermakelijkheid genaamd is, of ook aan Libentina, de Godin der onkuisheid, welke haar naam heeft van Labido, dat is onkuisheid, of ook aan Vagitanus, de God van het kindergekrijt, welke toeziener is op het gekrijt der jonge kinderen, genaamd Vugitus, of aan Cunina, de Godin van de wieg, welke Cunas, dat is, de wiegen der jonge kinderen bedient. En hoe zouden toch alle namen der Goden of Godinnen op één plaats van dit Boek kunnen verhaald worden, welke zij zelfs nauwelijks hebben kunnen bevatten in zeer grote boeken, verdelende onder de Goden ieder zijn eigen ambt voor iedere zaak in het bijzonder. Want alzo hebben zij niet goed gevonden het ambt der Velden aan één God alleen te bevelen, want het land genaamd Rus, hebben zij bevolen aan de Godin Rusina, en de opperste hoogten, der gebergten, genaamd Juga hebben zij bevolen aan de God Jugatinus, en de heuvelen en de lage gebergten, genaamd Colles, aan de Godin Collatina, en de dalen en laagten, genaamd Valles, aan de Godin Vallonia. Ondertussen hebben zij nooit zulk een Segetium, dat is zulk een Godin van het gewas kunnen vinden, aan welke zij eenmaal geheel hun Segatas, dat is hun hele korengewas bevolen en vertrouwden, maar bij gedeelten, zo is het, dat zij over het gezaaide koren zo lang als het onder de aarde was, hebben gewild, dat allereerst het opzicht zou hebben de Godin Seja, dat is, de Godin der zaaiing. Daarna, wanneer het boven de aarde was en alreeds Segeten, dat is, groen loof begon te maken, zo is het, dat zij alsdan wilden, dat de Godin Segetia het opzicht daarover zou hebben. Verder als nu het koren vergaderd was en in de schuur weggelegd, zo hebben zij, teneinde het Tuto, dat is, wel vrij en verzekerd zou bewaard worden, over het hetzelfde gesteld de Godin Tutilina, want daartoe strekte de macht van Segetia niet, terwijl die niet verder toezag, dan zolang tot het gewas van zijn beginnend en uitspruitend groen loof tot dorre aren gekomen was. Zo dan, de mensen, welke een lust hadden tot de menigte der Goden, zijn daarmede niet vergenoegd geweest, dat nl. hun ellendige ziel alleen tot roof gesteld zou worden onder zo grote menigte duivelen, terwijl dezelfde de zuivere omhelzing van de enige ware God versmaadt. Derhalve hebben zij over het opschietende koren tot een opzienster gesteld Proserpinam. En daarnaast over de knieën en over de Nodi, dat is, de knuistjes en knoopjes van de halmen, de God Nodotum. En over de Involmenta, dat is, de besloten ingewikkelde vastigheden der kerdelhuisjes, de Godin Volutinam. En wanneer deze korrelhuisjes Patuscunt, dat is, beginnen te openbaren, dat de aar begint voort te komen en uit te kijken, de Godin Pateleam. En wanneer het gewas met zijn nieuwe aren zeer effen en gelijk over het veld staat, overmits de ouden het woord Hostire gebruikten voor gelijkmaken, zo hebben zij tot een toezienster daarover gesteld de Godin Hostilinam. En wanneer het koren Floret, dat is, bloeit, de Godin Floram. En wanneer het koren Lactescit, dat is, melkachtig in zijn korrel is, de Godin Lacturtiam. En wanneer het, Maturescit, dat is, rijp wordt, de Godin Maturam. Eindelijk en ten laatste, wanneer het hele gewas Runcatur, dat is, van de aarde gehaald wordt, de Godin Runcinam.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

En ik verhaal het niet alles, want daar zij geen schaamte van. hebben, daarvan heb ik verdriet. Ondertussen, dit weinige heb ik gezegd en verhaald, opdat men zou mogen verstaan, hoe zij geenszins zullen durven zeggen, dat nl. die Goden gesteld, vermeerderd en bewaard zouden hebben het Romeinse Rijk, terwijl deze Goden, ieder in zijn ambt, alzo gesteld worden, dat er niets geheel aan één alleen vertrouwd wordt. Want hoe zou de Godin Segetia acht genomen hebben op het Rijk, welke niet geoorloofd was beide, voor het gewas en voor de hoornen zorg te dragen? En wanneer zou de Godin Cunina op de wapenen kunnen gedacht hebben, terwijl het haar niet toegelaten werd, dat zij haar opzicht zou strekken buiten de wiegen der jonge kinderen? En hoe zou de God Nodotus hun geholpen hebben in de oorlog, terwijl hij zelfs geen gezag had over bet korrelhuisje van de aar, maar zijn opzicht behoorde alleen tot het knuistje van de knie van het stro. Verder, een ieder stelt aan zijn huis een deurwachter, en voorwaar! het is genoeg, overmits hij een mens is. Maar zij lieden hebben alhier gesteld drie Goden, nl. voor de fores, dat is, de deuren, de God Forculem, en voor de cardo, dat is, het hengsel van de deur, de Godin Cardeam, en voor de limen, dat is, de drempel, de God Limentinum. De reden van zulks is, overmits de God Forculus niet tegelijk de deur, het hengsel en de dorpel of drempel heeft kunnen bewaren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

OF MEN DE GROOTHEID EN LANGDURIGHEID VAN HET ROMEINSE RIJK HEEFT TOE TE SCHRIJVEN AAN JUPITER, DIE VOLGENS DE MENING VAN ZIJN DIENAARS DE ALLEROPPERSTE GOD IS.

Zo dan, deze mening van al deze kleine Goden zullen wij laten varen, of veelmeer een beetje voorbij gaan. En wij moeten eens gaan onderzoeken het ambt en de bediening der groter Goden, door wie Rome zo machtig en groot geworden is, dat het zulk een lange tijd over zovele volkeren geheerst heeft. Zij zeggen nl., dat zulks het werk is geweest van Jupiter, want die willen zij gehouden hebben voor de Koning aller Goden en Godinnen, zulks geeft te kennen zijn scepter, zulks ook zijn Hof-Capitool op het hoge gebergte te Rome. Van deze God roemen zij, dat met alle recht en reden, niettegenstaande het van een poëet voortgekomen is, gezegd wordt: 'Overal is alles vol van Jupiter.' Deze zelfde gelooft ook Varro, dat van diegenen geëerd wordt, welke alleen een God zonder enig beeld eren, maar dat hij met een anderen naam door hen genoemd wordt. Indien dit zo is, waarom is hij dan zo kwalijk onthaald binnen Rome (even gelijk ook sommigen bij andere volken) dat men hem nl. een beeld en een gelijkenis gesteld heeft? Dit heeft ook zelfs die Varro mishaagd, waarom hij ook, niettegenstaande hij zeer bedwongen en ingehouden werd door de verkeerde gewoonte van deze stad, nochtans geenszins getwijfeld heeft te zeggen en te schrijven, dat zij, die voor de volkeren de beelden ingesteld hebben, aan de éne zijde hun de godsdienstige vrees benomen hebben, en aan de andere zijde ook hun dwalingen vermeerderd hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

WELKE MENINGEN ZIJ GEVOLGD HEBBEN, WELKE VERSCHEIDENE GODEN OVER VERSCHEIDEN GEDEELTEN DER WERELD TOT OPZIENERS GESTELD HEBBEN.

Maar waarom wordt hem ook Juno als vrouw toegevoegd, welke genaamd wordt zijn zuster en huisvrouw? Daarop antwoorden zij, omdat wij Jupiter in het vuur ontvingen en Juno in de lucht, welke twee elementen samengevoegd zijn, doch alzo, dat het een hoger en het lager is. Indien zulks waar is, zo is hij dan diegene niet, van wie voorheen gezegd is: overal is alles vol van Jupiter,' terwijl ook Juno een gedeelte vervult. Of is het zo, dat zij tezamen dit beide vervullen, en dat alzo beide deze gehuwde Goden twee dingen tegelijk doen, nl. dat zij tegelijk zijn in deze twee elementen, en dat ook ieder in het zijne bijzonder is? Maar waarom wordt dan het vuur gegeven aan Jupiter en de lucht aan Juno? Ten laatste, indien deze twee genoeg zijn, waarom wordt dan de zee aan Neptunustoegeëigend, en de aarde aan Pluto? En opdat zij ook niet zonder huisvrouwen zouden zijn, zo is aan Neptunus toegevoegd Salacia, en aan Pluto Proserpina. Want zeggen zij, gelijk Juno het benedenste deel van de Hemel bezit, alzo bezit Salacia het benedenste deel der zee, en Proserpina het benedenste deel der aarde. Maar lieve! zij zoeken vast rond om hun fabelen met enigen schijn samen te naaien, maar zij vinden niet. Want indien dit alzo was, zo zouden hun oude geleerden liever gezegd hebben, dat er drie elementen der wereld waren, en niet vier, opdat alzo ieder huwelijk van deze drie Goden verdeeld zou worden, ieder met zijn bijzonder element. Maar nu hebben deze zelfden alle gelijk gezegd, dat wat anders is het vuur, wat anders de lucht en wat anders de aarde. Maar het water, hetzij dat het boven of beneden is, het is altijd water, en ik meen, dat het nimmer zo ongelijk is, dat het geen water zou zijn. En de benedenste aarde, wat kan zij anders zijn dan aarde, hoezeer zij ook in verscheidenheid van plaatsen onderscheiden is? En voorts ziet, omdat nu in deze 3 of 4 lichamelijke elementen de gehele wereld volkomen vervuld is, waar zal dan Minerva zijn? Wat zal zij bezitten? Wat zal zij vervullen? Want zij is tezamen met deze twee op het Hofcapitool gesteld, daar zij nochtans geen dochter is van deze twee. Of indien zij willen zeggen, dat Minerva bezit het bovenste deel van het vuur, en dat daarom de poëten verdicht hebben, dat zij geboren is uit het hoofd van Jupiter, waarom wordt zij dan niet veel liever gehouden voor de koningin der Goden, terwijl zij boven Jupiter is? Of is het omdat het niet betaamde de dochter boven de vader te verheffen? Waarom is dan die betamelijkheid en gevoegelijke billijkheid niet gehouden met Jupiter tegen zijn vader Saturnus? Is het, omdat hij overwonnen is? Maar hebben zij dan gevochten? Dat zij verre, zeggen zij, want zulks is anders niet dan een razend geklap der fabelen. Zeer wel! Laat men dan de fabelen niet geloven, en laat men van de Goden een beter gevoelen hebben. Waarom heeft men dan aan de vader van Jupiter, mocht het geen hoger zijn, tenminste geen gelijk gestoelte van eer gegeven? Omdat Saturnus, zeggen zij, de lankheid des tijds is. Zo eren zij dan de tijd die Saturnus eren, en meteen wordt bedenkelijk te kennen gegeven, dat Jupiter, de koning der Goden, door de tijd voortgebracht is. En voorwaar wordt daar ook iets onbetamelijks gezegd, wanneer gezegd wordt, dat Jupiter en Juno door de tijd voortgebracht zijn, omdat hij de Hemel is en zij de aarde, en naardien Hemel en aarde geschapen zijn; want dat zij zulks zijn, bevatten ook hun geleerden en wijzen in hun boeken, zodat het niet is uit de gedichten der poëten, maar uit de boeken der filosofen, hetgeen van Virgilius gesproken is, zeggende aldus: als toen is de almachtige Vader des Hemels met zijn vruchtbare regen nedergedaald in de schoot van zijn blijde huisvrouw, dat is, in de schoot van het land of de aarde, want in deze woorden willen zij ook enig onderscheid maken, terwijl zij menen, dat zelfs in de aarde, Terra, dat is aarde, iets anders is, en dat

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Tellus, dat is land, iets anders is, en dat Tellums, dat is de God der velden, iets anders is. En al deze Goden hebben zij ieder met hun namen genoemd, met hun ambten onderscheiden, en ook ieder met hun eigen altaren en godsdiensten vereerd. Deze zelfde aarde noemen zij ook de moeder der Goden, zodat nu als reeds die dingen, welke de poëten verdichten, veel verdraaglijker zijn dan hetgeen zij voorstellen, want niet naar de poëtische boeken, maar zelfs naar de boeken van hun godsdiensten is niet alleen Juno de zuster en huisvrouw van Jupiter, maar ook eindelijk de moeder van Jupiter. Deze zelfde aarde noemen zij ook Ceres; deze zelfde eren zij ook als Vesta, daar zij nochtans dikwijls zeggen, dat Vesta anders niet is dan het vuur, dat tot de haard behoort, zonder hetwelk de stad niet kan bestaan, en dat derhalve maagden het zelf plachten te dienen, omdat van een maagd, niet geboren wordt, welke ijdelheid eenmaal geheel teniet gedaan en uitgeblust moest worden van diegene welke van een maagd geboren is. En eindelijk, wie zal het nog kunnen dulden en verdragen, naardien zij zo grote eer in schijn als kuisheid het vuur toeschrijven, dat zij zich ten laatste ook niet schamen deze zelfde Vesta Venuste noemen, omdat alzo haar geëerde maagdelijkheid eindelijk verijdeld en teniet gemaakt wordt door haar dienstmeisjes. Want indien Vesta Venus is geweest, hoe hebben dan de maagden, zich onthoudende van Venus werken, haar bekwaam kunnen dienen? Of is het alzo, dat er twee Godinnen Venus zijn genaamd, zijnde de éne een maagd en de andere een vrouw? Of liever zijn daar 3, de éne der maagden, welke ook Vesta genaamd wordt, de tweede der gehuwde vrouwen en der hoeren? Aan welke ook die van Pheniciëzekere geschenken gaven vanwege hun dochters, welke zij eerst tot oefening der hoererij stelden eer zij dezelfde ten huwelijk aan mannen voegden. Maar wie van deze allen is de huisvrouw van Vulcanus geweest? Niet zij, die maagd is terwijl zij een man heeft. En verre is het vandaar dat het een hoer is, teneinde het niet schijnt dat wij de zoon van Junoen de meehelper van Minervaverwijt doen. Alzo volgt daaruit, dat zij behoort onder de gehuwde vrouwen; nochtans willen wij niet, dat zij haar zullen navolgen in zulks als zij bedreven heeft met Mars. Maar zeggen zij, gij keert u wederom tot de fabelen; doch hierop zeg ik, wat recht en reden is er toe, om op ons vergramd te zijn, overmits wij zodanige dingen van hun Goden zeggen, en op zich zelf niet eens te gaan vergrammen, terwijl zij zelfs op de schouwhoven deze boeverijen van hun Goden zeer gaarne aanschouwen, en dat meer is, dat zij nog daarenboven (hetwelk heel ongelooflijk zou zijn, tenzij het met vele getuigen bewezen werd) durven zeggen, dat deze spelen en vertoningen van de boeverijen van hun Goden ter ere van dezelfde Goden ingesteld zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN ZEER VELE GODEN, WELKE DE LERAREN DER HEIDENEN BEWEREN ÉÉN EN DEZELFDE JUPITER TE ZIJN.

Zo dan, laat ze met natuurlijke reden en beweringen zoveel Goden stellen als zij willen en laat Jupiter soms zijn de ziel van deze lichamelijke wereld, welke dit hele gebouw, bestaande en samengevoegd zijnde uit, 4 (of uit zoveel als het hun belieft) elementen, vervult en beweegt: of laat hij daarna ook zekere van zijn gedeelten der wereld aan zijn zuster en broeders inruimen, of laat hem ook het vuur zijn, om alzo daardoor als van boven te omhelzen de lucht, zijn Juno, zijnde benedenwaarts uitgespreid; of laat hij, tezamen met de lucht, de gehele Hemel zijn, en laat hij mitsdien de aarde met zijn vruchtbare regen en met zijn zaad bevruchten, als zijn huisvrouw zijnde, en dezelfde ook zijnde zijn moeder, want zulks is geen schande onder deze Goden; of laat hij eindelijk die enige God zijn, van wie velen menen, dat die allervermaardste poëet gesproken heeft, zeggende, dat God is gaande door al de landen, (2’ tekst) en door al de gewesten der zee en door de hoge Hemel.’ Laat hij in het vuurzijn Jupiter, laat hij in de lucht zijn Juno, laat hij in de zee zijn Neptunus, in de benedenste delen der zee Salacia, laat hij op de aarde zijn Pluto en in de benedenste aarde Proserpina; laat hij in de huishaarden zijn Vesta en in de ovens der smeden Vulcanus, laat hij in de Hemeltekenen zijn zon, maan en sterren, laat hij onder de waarzeggers zijn Apollo, laat hij in de koopwaren zijn Mercurius, laat hij in Jano zijn de beginner, en in Termino de eindiger, laat hij in de tijd zijn Saturnus, laat hij Mars en Bellona zijn in de oorlogen, laat hij Liber zijn in de wijngaarden, Ceres in het koren, Diana in de bossen en Minerva in de verstanden. Laat hij eindelijk ook zijn de hele grote menigte van lage en kleine Goden, laat hij onder de naam van Liberhet opzicht hebben over het zaad der mannen, en onder de naam Libera over het zaad der vrouwen, laat hij ook zijn Diespiter, welke de vrucht tot Diem, dat is, tot de aanschouwing van het licht van de dag brengt, laat hij ook zijn de Godin Mena, welke zij gesteld hebben over Menstrua, dat is, over de stonden der vrouwen; laat hij zijn Lucina, welke van de barende vrouwen aangeroepen wordt. Laat hij ook Opem, dat is, hulp doen aan de kinderen, die geboren worden, ontvangende dezelfde op de schoot der aarde, en laat hij Opis genaamd worden. Laat hij ook Invagitu, dat is, in hun krijten hun mond opendoen, en laat hij mitsdien de God Vagitanus geheel worden. Laat hij hun ook van de aarde, Levare, dat is, oplichten, en laat hij genoemd worden de Godin Levana. Laat hij ook over Cunas, dat is, over die wiegen het opzicht hebben, en laat hij genaamd worden de Godin Cunina. Laat hij géén andere zijn, maar laat hij dezelfde zijn in die Godinnen, welke degenen, die geboren worden, hun toekomstige zaken met een Carmen, dat is, met een lied tevoren zingen, en daarover Carmentesgenaamd worden. Laat hij ook het opzicht hebben over Fortuita, dat is, over de onzekere gevallen, en laat hij genaamd worden Fortuna. Insgelijks in de Godin Rumina, laat hij het kleine kindje de mamme en de borst inmelken, want de oude Romeinen hebben de mamme Rumam genoemd; en in de Godin Potina laat hij aandienen Potionem, dat is, het drinken. Voorts in de Godin Edulica laat hij geven Escam, dat is, eten. Laat hij ook van Pavor, dat is, van de schrik der jonge kinderen Paventia genaamd worden. En laat hij van Voluptas, dat is, vermakelijkheid, Volupia genaamd worden. En laat hij ook van hun hoop, welke venit, dat is, begint te komen, Venilia genaamd worden. Laat hij ook van ago, dat is, werken, Agenoria genaamd worden, en van stimuli, dat is, van prikkelen, door welke de mens tot al te vele werkingen aangedreven wordt, de Godin Stimula genaamd worden. Laat hij ook de Godin Strenua zijn met de mens te maken strenuum, dat is, naarstig en wakker. En laat hij ook zijn Numeria, welke de mensen leert numerare, dat is, cijferen en tellen, en Caemena, welke de mensen leert canere, dat is, zingen. Laat hij ook zijn de God Consus, met de mensen te geven consilium, dat

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

is, raad. En laat hij zijn de Godin Sentia, met de mensen in te blazen sententias, dat is, goede bedenkelijkheden en stemmen. Laat hij ook zijn de Godin Juventas, welke na de kindertabbaard straks aanneemt het beginsel van de jaren juventutis, dat is, van het jongelingschap. Laat hij ook zijn de gebaarde Fortune, welke de volwassenen, die zij eren wil, een baard geeft, en dat daarom, opdat zij wederom deze Goddelijkheid zodanig als ze is, tenminste zouden noemen een mangod, nl. of van barba, dat is, de baard-Barbatum, geluk van nodis, dat is, van de knuistjes der strohalmen, Nodotus genaamd wordt, of immers niet Fortunam, maar omdat zij baarden heeft, liever God Fortunium. Laat hij ook in de God Jugatino man en vrouw jungere, dat is, tezamen voegen, en laat hij ook, wanneer de gordel van de getrouwde Virgo, dat is, maagd, ontbonden wordt, aangeroepen en genaamd worden de Godin Virginensis. Laat hij ook zijn Mutinus, die bij de Grieken genaamd wordt Priapus, indien hij het zich niet schaamt. Dit alles tezamen, hetwelk ik gezegd heb, en ook datgene, wat ik niet gezegd heb, want ik heb niet goedgevonden alles te zeggen en te verhalen; al deze Goden en Godinnen tezamen, laat die alle gelijkelijk zijn de enige Jupiter of laat ze alle tezamen zijn, gelijk sommigen zeggen, zijn delen, of ook zijn krachten, gelijk het hun dunkt, welke een behagen in dat gevoelen hebben, dat hij is 'de ziel der wereld', hetwelk het gevoelen is van enige grote mannen en ook van zeer vele geleerden. Indien dit, zeg ik, alzo is, hetwelk ik ondertussen nog niet onderzoek hoe het is, wat zouden zij dan daarmede verliezen, dat zij door een voorzichtiger en korter weg de enige ware God eerden? Want wat zou men in hem versmaden of klein achten, als hij geheel geëerd werd? Indien zij zeggen, dat men te vrezen heeft, dat nl. zijn gedeelten, overmits zij overgeslagen of verzuimd zijn, op ons zullen vergramd worden zo volgt dan daaruit, dat dit hele leven, gelijk zij zeggen willen, niet is als van een levendmakende ziel, welke al de andere Goden tezamen en tegelijk bevat als zijne eigen krachten, of als zijn leden, of als zijn delen; want ieder deeltje heeft dan zijn eigen leven van de andere afgezonderd, indien nl. het éne zonder het andere kan vergramd worden, indien het ene kan gestild en verzoend worden, en het andere wederom in toorn kan ontstoken worden. En indien men zegt, dat zij alle tegelijk (dat is de gehele Jupiter) daarover kunnen vergramd worden, indien nl. al zijn gedeelten elk bijzonder in de kleinste stukjes en brokjes niet geëerd worden, zo spreekt men heel zot en dwaas, want daar zou geen gedeelte overgeslagen worden als die enige, die het alles begrijpt, geëerd wordt. Want om voorbij te gaan andere dingen, die ontelbaar zijn, als zij zeggen dat alle gesternten delen zijn van Jupiter en dat zij allen leven en redelijke zielen hebben, en daarom buiten alle twijfel Goden zijn, zien zij dan niet, hoeveel Goden zij zelf dan niet eren, en hoeveel er zijn voor welke zij geen tempelen bouwen, noch altaren oprichten? Want deze hebben zij alleen goedgevonden op te richten voor zeer weinige sterren, en hoe zal men dan ieder bijzonder offeren? Indien het dan zó is, dat zij vergramd worden, welke niet ieder bijzonder geëerd worden, hoe komt het, dat zij dan niet vrezen, daar zij maar weinigen verzoenen, anderszins behalve dezelfde de hele Hemel tot vijand hebbende, te leven? Doch indien zij zeggen, dat zij daarmede alle sterren eren, overmits zij Jupiter eren, in wie dezelfde begrepen zijn, zo mogen zij ook door zulk een korte weg in hem alleen godsdienstig te eren, alle anderen bevatten en begrijpen; want alzo kan daar niemand gram worden, naardien men ze alle godsdienstig eert in deze enigen alleen. Ook kan niemand versmaad en veracht worden, veel minder dan als men enigen gaat eren met overslaan van de anderen, want dan geeft men rechtvaardig reden tot gramschap aan zovelen, die overgeslagen, worden, zijnde veelmeer in getal dan alle anderen, die geëerd worden, welke gramschap des te groter moet zijn, omdat een Priapus, uitgespannen zijnde met zijn schandelijke vuile naaktheid, boven zo velen, die in de bovenste woonstede zeer heerlijk glinsteren, gesteld en geacht wordt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

VAN HET GEVOELEN VAN DEGENEN, WELKE MENEN, DAT GOD DE ZIEL IS DER WERELD, EN DE WERELD HET LICHAAM VAN GOD.

Maar wat is dit? Moet dit niet bewegen alle scherpzinnige mensen, ja alle mensen zelfs, hoedanig die ook zijn? Want hiertoe is niet nodig enige uitnemendheid van het verstand, maar alleen, dat zij, met aflegging van alle genegenheid tot twisten, aandachtig op de zaak letten. Derhalve, indien God is de ziel der wereld, en dat de wereld voor die ziel evenals een lichaam is, zo dat het als een groot levend dier is, bestaande uit ziel en lichaam, en dat deze God ook is als een schoot der Natuur, alles in zich zelf bevattende, zodat van zijn ziel, door welke dit hele gebouw der wereld levendig gemaakt wordt, al de levens en al de zielen van alle levende schepselen, elk naar zijn gelegenheid, in welke hij voortgebracht wordt, genomen worden, zo volgt daaruit, dat er niets in de gehele wereld kan zijn, of het is een gedeelte Gods. En indien dit zo is, wie ziet niet, welke ongoddelijkheid en welke ongeschikte ongodvruchtigheid daaruit zal volgen. Want zelfs, wanneer iemand iets met zijn voeten vertreedt, zal daaruit volgen, dat hij een gedeelte Gods vertreedt. En daarnaast in het doden van ieder dier zal het ook geschieden, dat er, een gedeelte Gods gedood wordt. Ik wil niet alles zeggen, dat mij wel zou kunnen voorkomen te denken, omdat het niet alles zonder schaamte zou kunnen gezegd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

VAN DIEGENEN, WELKE MENEN, DAT ALLEEN DE REDELIJKE DIEREN DELEN ZIJN VAN DE ENIGE GOD.

Doch indien zij willen beweren, dat alleen de redelijke dieren, gelijk daar zijn de mensen, delen Gods zijn, zo kan ik niet zien, noch verstaan, bijaldien de gehele wereld God is, gelijk zij zeggen, hoe zij de beesten van zijn delen kunnen afzonderen, zonder die mede daaronder te rekenen. Maar wat is het nodig tegen zodanig zeggen veel te strijden? Want als men het wél inziet, aangaande dit redelijk gedierte, nl. de mensen, wat kan er ongelukkiger en erger geloofd worden dan dat er een gedeelte Gods geslagen wordt als er een kind geslagen wordt? Voorts dat er enige delen Gods zouden worden dartel, ongerechtig, goddeloos, ja heel verdoemelijk, wie zal zulks kunnen dulden of verdragen, tenware het, dat hij geheel razend en uitzinnig was. Eindelijk, waarom wordt Hij op diegenen vergramd, van welke Hij niet geëerd wordt, terwijl Hij van zijn eigen gedeelten niet geëerd wordt? Zo blijft dan wederom over, dat zij moesten zeggen, dat de Goden alle hun eigen leven hebben, en dat ieder voor zich zelf leeft, en dat er niet één van hen is, welke een gedeelte van een ander is; derhalve, dat men ze alle moet eren, welke kunnen gekend en geëerd worden, want daar zijn er zovele, dat men ze niet alle kan weten noch tellen. Ondertussen, terwijl Jupiter van allen, als de koning, het oppergebied heeft, zo acht ik, dat van hun gemeend wordt, dat hij het Romeinse Rijk óf ingesteld, óf vergroot heeft. Want indien hij dat niet gedaan heeft, wat voor een ander God geloven zij dan, dat zodanig groot stuk werk bij de hand zou hebben kunnen nemen, terwijl zij alle bezig zijn ieder met zijn eigen ambt en met zijn eigen werk, zodat de een niet moet invallen in het ambt van een ander of werk. Zo dan, door de koning der Goden heeft het koninkrijk der mensen kunnen opkomen en vergroot worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

HOE DE OPKOMST EN VERMEERDERING DER RIJKEN ONGEVOEGELIJK TOEGESCHREVEN WORDT AAN JUPITER, NAARDIEN DE GODIN DER VICTORIE, WELKE ZIJ WILLEN DAT ER OOK ZIJ, ALLEEN GENOEGZAAM KAN ZIJN TOT DE UITVOERING VAN DEZE ZAAK.

Hier moet ik allereerst vragen, waarom zelfs het Rijk mede niet in God is. Want waarom zal het Rijk geen God zijn, indien de Victorieeen Godin is? Of, ook, waarom heeft men Jupiter in deze zaak van node, indien de Victorie u gunstig is, indien zij u toegedaan is, en indien zij altijd gaat bij hen, welke zij wil dat de overwinnaars zullen zijn? Voorwaar, wanneer deze Godin gunstig en toegedaan is, welke volkeren zouden daar kunnen overblijven, welke niet onderworpen of overwonnen worden? Of mishaagt het de Goden met een ongerechtigde onredelijkheid te gaan strijden, en met een oorlog, die men zich zelf zonder reden aangaat, te gaan tergen de geruste naburen, welke niemand enig ongelijk of overlast doen, tegen die, zeg ik, te gaan strijden, alleen opdat men zijn Rijk daardoor zou kunnen vergroten? Indien zij dit geheel en van harte alzo kunnen gevoelen, ik sta het toe en prijs het.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

OF HET DE GOEDEN WEL VOEGT, ALTIJD OVER MEER TE WILLEN HEERSEN.

Zo hebben zij dan te zien of het de goede mannen wel voegt, zich te verheugen in de uitgebreidheid van het Rijk; want de ongerechtigheid van hen met welke rechtvaardige oorlogen gevoerd zijn, heeft het rijk geholpen, dat het zo toegenomen en vergroot is, hetwelk anders klein zou gebleven zijn, indien de rustigheid en gerechtigheid der naburen hun tenminste met geen ongelijk getergd hadden, om daardoor oorlog tegen hen te voeren. En voorwaar, op zodanige wijze zouden alle koninkrijken klein geweest zijn, en zouden gebloeid en zich verheugd hebben door een eendrachtige en vreedzame buurschap, en daarnaast ‘s mensen zaken zouden ook veel gelukkiger geweest zijn. En alzo zouden ook in de wereld zeer vele Rijken geweest zijn, evenals er in een stad vele huizen der burgers zijn. Derhalve, te oorlogen en door bedwang en overwinning der volkeren het Rijk te vermeerderen, achten de kwaden een geluk te zijn en de goeden een noodzakelijkheid. Evenwel, terwijl de zaken zeer kwalijk zouden staan, indien de onrechtvaardige geweldenaars over de rechtvaardigen heersten, zo is het, dat zulks ook niet ongepast een geluk genoemd wordt. Maar ongetwijfeld is het een groter geluk een eendrachtige, vreedzame goede buur te hebben dan een oorlogszuchtige kwade buur te bedwingen en te overwinnen, Hierom zijn het kwade begeerten te wensen een te mogen hebben, dien u zou mogen halen, en dat alleen, opdat er lieden mogen zijn, die u zou kunnen overwinnen en overheersen. Zo dan, indien met rechtvaardige oorlogen te voeren, en niet met onrechtvaardige, de Romeinen zulk een groot Rijk hebben kunnen verkrijgen, zullen zij hierover dan wel eens anders ongerechtigheid even als een Godin eren? Want voorwaar wij zien dat tot de grote uitbreiding van hun Rijk deze zelfde hun veel geholpen heeft door de buren op te hitsen om onrechtvaardige geweldenaars te zijn, en wel hierom, opdat er enige volken zouden zijn met welke men rechtvaardige oorlogen zou kunnen voeren, opdat het Rijk mocht toenemen en vergroot worden. En gewis, waarom zal de ongerechtigheid, bijzonder van buitenlandse volken, ook niet een Godin zijn, naardien zelfs de versaagdheid, en de bleekheid en de Cortse waardig geacht zijn Romeinse Goden te wezen. Zo dan, het Romeinse Rijk is opgekomen door de ongerechtigheid van anderen en door de Godin de Victorie. Want alzo de ongerechtigheid oorzaak van oorlogen geweest is, en de victorie die oorlogen gelukkig geëindigd heeft, zo is daardoor, zelfs met stilzitten van Jupiter, het Rijk gewassen en toegenomen. Want welke gedeelten van gedienstigheden zou toch Jupiter hier kunnen gehad hebben, naardien alle weldaden, die men hem zou kunnen toeschrijven, zelfs voor Goden gehouden worden, Goden genoemd worden, Goden geëerd worden, en eindelijk, ieder naar zijn ambten, als Goden zelfs aangeroepen worden. Doch alsdan zou hij hier enig gedeelte van gedienstigheid hebben, indien hij zelfs het Rijk genaamd werd, gelijk zij zelfs genaamd wordt de Victorie, of indien het Rijk een weldaad en gave is van Jupiter, waarom zal dan de Victorie ook niet voor zijn weldaad en gave gehouden worden? Ongetwijfeld zou dit het geval zijn, indien in het Capitool gekend en geëerd werd niet een steen, maar de ware Koning der Koningen en de Heer der heersenden. (Openbaring 19:16)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

WAARDOOR HET GEKOMEN IS, ALZO DE ROMEINEN ALLE ZAKEN EN ALLE BEWEGINGEN, IEDER AAN ZIJN EIGEN GOD TOE-EIGENEN, DAT ZIJ DE TEMPEL DER RUSTE WILDEN GESTELD HEBBEN BUITEN HUN POORTEN.

Doch ondertussen verwonder ik mij zeer, dat zij aan iedere zaak en bijna aan iedere beweging elk zijn Goden toegeschreven hebben, want de Godin Ageroniam noemden zij die, welke hun tot agere, dat is, tot verhandeling der zaken opwekte, de Godin Stimulam, welke hun tot verhandeling der zaken bovenmate was stimulans, dat is, aanprikkelende, en de Godin Murciam, die de mens niet al te zeer woelende en bewegende was makende, en welke daarentegen de mens maakte, gelijk Pomponius zegt, murcidum, dat is, heel lui en heel ledig, zonder iets te willen doen, en de Godin Strenuam, die de mens maakte strenuum, dat is, heel wakker en vlijtig. Al deze Goden en Godinnen zijn zij begonnen in het openbaar hun offeranden en godsdiensten te doen. Maar die Godin, welke zij Rustonoemen, uit oorzaak dat zij ruste maakt, deze heeft haar tempel buiten de Collijnsche poort, én deze hebben zij nimmermeer openbaar willen aannemen noch binnen ontvangen. Waartoe geschiedde zulks? Is het, om daarmede te betonen een kennelijk teken van hun ongerust gemoed dat zij hadden? Of is veelmeer hiermede te kennen gegeven, dat diegene, welke zulk een grote menigte Goden blijft eren, niet kan hebben noch rust van de Goden, noch rust en ontslagenheid van de duivelen? Tot welke rust daarentegen ons roept de ware Medicijnmeester, zeggende: Leert van mij dat ik zachtmoedig ben, en ootmoedig van harte, en gij zult rust vinden voor uw zielen. (Mattheus 11:29)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

OF OOK DE VICTORIE BIJ HEN, NAARDIEN JUPITER DE HOOGSTE MACHT HAD, VOOR EEN GODIN KON GEACHT WORDEN.

Doch mogelijk willen zij zeggen, dat Jupiter de Godin victorie toezendt, en dat zij hem, als koning der Goden, onderdanig is, en dus tot zulken komt als hij haar beveelt, en aan dezelfde zijde zijn zitstoel neemt, alzo wanneer men dit zegt, zo zegt men het met de waarheid, doch niet van die Jupiter, die zij, naar hen eigen goeddunken, verdichten de koning der Goden te zijn, maar zulks wordt waarachtig gezegd van de ware Koning der eeuwen, omdat hij zendt niet de victorie, welke geen zelfstandigheid is, maar zijn Engel, en doet overwinnen degenen, die Hij wil, Wiens raad wel verborgen maar nooit onrechtvaardig kan zijn. Ondertussen, indien de Victorie een Godin is, waarom is dan de triomf geen God, en waarom wordt dezelfde niet bij de victorie gevoegd, óf als een man, óf als een broeder, óf als een zoon? Want zodanige dingen hebben zij van hun Goden geloofd, welke, indien de poëten kwamen te verdichten en indien dezelfde daarom van ons overgehaald werden, alsdan zouden zij antwoorden, dat er belachelijke verdichtselen der poelen zijn, welke de ware Goden niet behoren toegeschreven te worden. Evenwel hun zelf belachten en bespotten zij niet, als zij zulke razernijen niet bij de poëten lazen, maar in hun tempelen eerden. Zo behoren zij dan van alle Goden Jupiter te bidden, en hem alleen ootmoedig aan te roepen, want de Victorie, naardien zij een Godin is, staande onder die Koning, wanneer dan dezelfde haar ergens zendt, zal hem niet kunnen noch durven weerstaan, en liever haar eigen wil doen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

HOE, EN OP WELKE WIJZE ZIJ, DIE MENEN DAT HET GELUK EN TOEVAL GODINNEN ZIJN, DEZELFDE TOT GODINNEN GEMAAKT HEBBEN.

Ja dat meer is, is dan het geluk zelfs bij hen een Godin? Heeft het ook een tempel gekregen? Een altaar verdiend? En zijn aan hetzelfde ook hun gevoegelijke godsdiensten en offeranden gedaan? Voorwaar, indien dit zo is, zo behoorde zij dan ook alleen geëerd te worden. Want waar het geluk is, welk goed zal daar niet zijn? Maar wat wil zulks wezen, dat ook de fortuin of het toeval als een Godin geacht en geëerd wordt? Of is het geluk iets anders dan het toeval? Ja, want het geval kan ook kwaad zijn, maar indien het geluk kwaad is, zo is het geen geluk. Nogtans voorwaar, alle Goden, beide van mannelijk en vrouwelijk geslacht, indien zij nl. enig onderscheid van geslacht hebben, moeten wij voor goed houden: zulks zegt Plato, zulks zeggen ook alle andere filosofen, en zulks betuigen ook de innemendste regeerders der republieken en volken. Maar hoe geschiedt het dan, dal de Godin het Toeval soms goed, soms kwaad is? Of mogelijk wilt gij zeggen, wanneer het kwaad is, dat het geen Godin is, maar dat het dan zeer haastig in een kwade duivel veranderd wordt. Maar deze Godinnen, hoeveel zijn zij dan in getal? Zeker wel zoveel als er mensen zijn, die gelukkig zijn, dat is, van een goed toeval. Want naardien er ook vele anderen zijn, tegelijk, dat is, op een tijd van kwaad toeval, zou dan daaruit moeten volgen, indien zij maar een en dezelfde was, dat zij tegelijk goed en kwaad zou zijn, wat anders voor deze, en wederom wat anders voor die? Of is diegene, welke een Godin is, al tijd goed? Indien zulks zo is, zo is zij het Geluk; waarom geeft men haar dan verscheiden namen? Maar zulks is nog enigszins lijdelijk, wan één en dezelfde zaak plagt dikwijls met verscheiden namen genoemd te worden. Doch waartoe dienen dan weer haar verscheiden tempelen, waartoe haar verscheiden altaren, haar verscheiden godsdiensten en offeranden? Ja, zeggen zij, daar is een enige reden en oorzaak, want dat is geluk, hetwelk de goeden hebben door hun voorbijgaande verdiensten. Maar het toeval, dat goed genoemd wordt, hebben goede en kwade mensen beide, door een geval zonder aanmerking van hun verdiensten, waarom het ook Fortuna, dat is, Geval genoemd wordt. Maar hoe is deze Godin toch goed, welke zonder enige kennis en zonder enig oordeel komt tot de goeden en kwaden zonder onderscheid? En waartoe wordt zij geëerd, die alzo heel blind is, en welke doorgaans alzo blindelings tot de lieden loopt, dat zij meestendeels voorbijgaat aan haar dienaars en die haar eren, en daarentegen aanhangt, haar versmaders en die haar verachten? Of indien het geschiedt, dat haar dienaars, met haar te eren, iets vorderen, zodat zij van haar gezien en bemind werden, zo volgt zij nu dan mede verdiensten, en komt niet hij toeval. Waar blijft dan de beschrijving van de Fortuin? En waar is datgene, hetwelk zijn naam van Fortuin of Geval gekregen heeft? Want haar te eren, helpt niet, indien zij Geval of Fortuin is. En indien zij haar dienaars weet te onderscheiden én te onderkennen, om hen boven anderen te helpen en bevorderlijk te zijn, alsdan is zij geen Fortuin. Maar mogelijk is het zo, dat Jupiter haar zendt, waar hij wil. Indien zulks zo is, laat hij dan ook alleen geëerd worden, want de Fortuin, wanneer hij haar iets beveelt, en wanneer hij haar ergens zendt, waar hij haar hebben wil, kan hem niet weerstaan. Of anders laat haar de kwaden eren, welke geen deugden noch verdiensten willen hebben, door welke de Godin het Geluk zou kunnen aangehaald en gelokt hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN DE VROUWELIJKE FORTUNE.

Ja deze, welke zij noemen de Fortune, evenals een Goddelijke kracht zijnde, schrijven zij zó veel toe, dat zij ook beschreven hebben, dat haar beeldhetwelk van de vrouwen opgericht en ingewijd is, en dat genoemd is de vrouwelijke Fortune, ook gesproken zou hebben, en dat het meer dan eenmaal gezegd zou hebben, dat de vrouwen haar behoorlijk ingewijd en geëerd hadden. Indien dit waar is, zo behoren wij ons evenwel daarover niet te verwonderen, want het is de kwade duivelen niet zo heel zwaar en vreemd ook op die wijze de mensen te bedriegen. Derhalve zijn listige kunsten en loze schalksheden behoorden zij veelmeer hieruit bekend te hebben, dat namelijk zodanige Godin gesproken heeft, welke bij geval bevalt, en niet welke naar verdienste als overkomt. Want de Fortune heeft gesproken en het geluk is stom geweest, tot welk einde en waartoe anders, dan opdat de mensen geen achting zouden nemen van wél te leven, als zij nl. tot hun gunst gelogen hadden de Fortune, welke hun zonder aanzien van enige goede verdiensten, vol fortuin en geluk maakt. En voorwaar, in. die Fortune spreekt, zo zou niet alleen de vrouwelijke, maar veelmeer ook de mannelijke Fortunespreken, opdat het niet eindelijk zou schijnen, dat de vrouwen, overmits zij dit beeld ingewijd hebben, dit groot wonder van het spreken van het beeld meer dan de mannen door haar overvloedig praten veroorzaakt hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

VAN DE DEUGD EN HET GELOOF, WELKE DE HEIDENEN MET TEMPELS EN GODSDIENSTEN GEËERD HEBBEN, GAANDE ONDERTUSSEN VOORBIJ ALLE ANDERE GOEDEREN, WELKE MEN EVENZO BEHOORDE GEËERD TE HEBBEN, INDIEN MEN AAN DE VOORWAARDE TERECHT GODDELIJKHEID TOESCHRIJFT.

Middelerwijl de Deugdhebben zij ook tot een Godin gemaakt, welke, indien zij nl. een Godin is, ver boven velen behoort verheven te worden. Maar aangezien zij geen Godin is, maar een gave Gods, zo moet zij van die verkregen worden van wie dezelfde alleen kan gegeven worden, en alsdan zal de hele menigte aller valse Goden moeten verdwijnen en vergaan. Maar waarom is het Geloof ook voor een Godin gehouden, en waarom heeft het ook een tempelen altaar ontvangen? Indien iemand dit Geloof wijselijk en terecht bekent, zo maakt en bereidt hij zichzelf tot een woning voor hetzelfde. En vanwaar weten zij wat het Geloof is, welks allereerste en bijzonderste ambt is, dat met men nl. in de ware God gelooft? Maar waarom was hun de Deugd niet genoeg? Is ook niet aldaar het Geloof? Want zij hebben immers gezien, dat men de Deugd in 4 geslachten behoorde te delen, nl. in voorzichtigheid, gerechtigheid, kloekheid en matigheid. En naardien deze elk bijzonder weer haar geslachten hebben, zo is het, dat onder de delen der gerechtigheidook het geloof is te rekenen. Doch bij ons heeft dezelfde de hoogste plaats, bij ons zeg ik, die weten wat het is, dat de gerechtigde uit het geloof leeft. Doch ondertussen verwonder ik mij over deze lieden, die dus begerig zijn tot zulk een grote menigte Goden, naardien het Geloof een Godin bij hen is, waarom zij zovele andere Godinnen dan zulk een ongelijk gedaan hebben, gaande dezelfde geheel voorbij, welke zij ook evenzo wel tempels en altaren hadden kunnen toewijden. Waarom heeft de Matigheid niet verdiend een Godin te zijn, terwijl onder haar naamenige Romeinse Prinsen geen kleine eer verkregen hebben? En waarom is ook de Kloekheid geen Godin, welke Muciusbijgestaan heeft, toen hij zijn rechterhand stak. in de vlam van het vuur; welke ook Curtiusbijgestaan heeft, toen hij zich voor zijn Vaderland in de openscheurde aarde van boven neerwierp, welke ook bijgestaan heeft Decius, de vader, en Decius, de zon, toen zij beide hun leven voor hun heerkrachten overgaven? Indien anders deze mannen alle tezamen ware kloekheid gehad hebben, daarvan zal tegenwoordig niet gehandeld worden. Waarom heeft ook de Voorzichtigheid, waarom heeft ook de Wijsheid geen plaats van haar Goddelijkheid verdiend? Of is het, omdat zij in de algemene naam der deugd alle gelijkelijk geëerd worden? Voorwaar, alzo zou dan ook kunnen geëerd worden die enige God, wiens delen de andere Goden geacht worden te zijn. Maar in die enige deugd is ook het Geloof en de kuisheid, welke evenwel daar buiten in hun eigen tempels hun altaren verdiend hebben. Maar deze Godin heeft gemaakt niet de waarheid, maar de ijdelheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

HOE DE HEIDENEN, TERWIJL ZIJ DE ENIGE GOD NIET WISTEN NOCH VERSTONDEN, ALLEEN TEVREDEN BEHOORDEN GEWEEST TE ZIJN MET DE DEUGD EN HET GELUK.

Want deze zijn gaven van de ware God en niet Zijn Godinnen. Ondertussen, waar de deugd en het geluk zijn, wat wil men daar verder zoeken of vereisen? Want wat zal hem ooit genoeg zijn, die de deugd en het geluk niet genoeg zijn? Want de Deugd begrijpt alles wat er te doen is, en het Geluk alles, wat er te wensen is. Doch indien Jupiter daarom geëerd wordt, opdat hij zulks zou geven, zo volgt daaruit, indien de grote uitbreiding en de langdurigheid van het Rijk enig goed is, dat dezelfde mede behoren tot het Geluk. Naardien dit zo is, waarom heeft men dan niet verstaan, dat zij gaven Gods zijn, en geen Godinnen. En indien zij gehouden en geacht zijn voor Godinnen, zo behoorde men dan geenszins zulk een andere grote hoop van Goden gezocht te hebben. Want wanneer men wél bemerkt de eigen ambten van al de Goden en Godinnen, zoals zij die naar eigen wil en goeddunken gesteld en verdicht hebben, zo laat zij dan zoeken, om iets te vinden, indien het hun mogelijk is, hetwelk van enige God zou mogen bijgevoegd worden aan zulk een mens, welke de Deugd en het Geluk heeft. Wat geleerdheid zal men, óf van Mercurius, óf van Minerva behoeven te begeren, daar de Deugd alles onder zich heeft; want van de Ouden is de Deugd aldus beschreven, nl. dat zij is Ars, dat is, de kunst van wél en geschikt te leven. Daarom heeft men ook gemeend, dat het woord Ars, dat is, kunst, bij de Latijnen zijn oorsprong genomen heeft van het Griekse woordje Arere, dat is, deugd. Ondertussen, indien de Deugd tot niemand kan komen dan alleen tot hen, die wijs en verstandig zijn, wat behoeft men dan die God de Vader Catiusom de mensen Catos, dat is, scherpzinnig te maken, naardien zulks het Geluk wel kon bijbrengen. Want dat men verstandig en wijs geboren wordt, dat is een geluk. En hoewel de Godin het Geluk van die, welke nog niet geboren, was, niet kon geëerd worden, zodat zij hem toegedaan zijnde, zulks zou gegeven hebben, nochtans willen zij zeggen, dat dezelfde aan de ouders, haar getrouwe dienaars zijnde, zou vergund hebben, dat van hun geboren en voortgesproten zijn verstandige kinderen. En wat is het van node voor die vrouwen, die in barensnood zijn, dat zij Lucinam aanroepen, naardien zij, zo haar het Geluk gunstig is, niet alleen goed zullen hebben om te baren, maar ook goede kinderen zullen baren. En wat behoeft men ook diegenen, welke geboren worden, te bevelen aan de hulpgodin Ops, en de jonge schreiende kinderen aan de schreigod Vagitanus, en de liggende kinderen aan de wieggodin Cunina, en de zuigelingen aan de zooggodin Rumina, en de staande kinderen aan de stagod Statilinus, en de herwaarts adeuntes, dat is, naar u toegaande, aan de toeganggodin Adeona, en de gindswaarts abeuntes, dat is, van u weggaande, aan de weggaande godin Abeona, en voorts, opdat zij een goed mentem, dat is, verstand, zouden hebben, aan de verstandgodin Mens, van gelijken, opdat zij het goede zouden willen, aan de wilgod Volumnus, en aan de wilgodin Volumina, en opdat zij wel zouden mogen huwen, aan de huwelijksgoden, en opdat zij overvloedig vruchten des lands zouden ontvangen, aan de veldgoden, en voornamelijk aan de vruchtgodin Fructesea. Verder, opdat zij ook gelukkig belligerarent, dat is, zouden oorlogen aan Mars en Bellona, en opdat zij zouden overwinnen, aan de overwingodin Victoria, en opdat zij honorarentur, dat is, mogen geëerd worden, aan de eregod Honorinus, en opdat zij pecuniosi, dat is, overvloedig van geld zouden mogen zijn, aan de geldgodin Pecunia, en verder, opdat zij ook zouden mogen hebben kopergeld en zilvergeld, aan de kopergod Aesculanus, en aan zijn zoon, de zilvergod Argentinus; want daarom hebben zij de kopergod Aesculanus tot een vader van de zilvergod Argentinusgesteld, omdat het kopergeld eerst in gebruik was, en daarna het zilvergeld. Doch ik verwonder mij, dat niet de zilvergod Argentinus

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ook voortgeleefd heeft de goudgod Aurinum, want het goudgeld is eindelijk ook na het zilvergeld gevolgd. Zo dan, wat is het van node geweest, om deze goederen wille, óf der zielen, óf des lichaams, óf andere goederen buiten de mens, te gaan eren en aanroepen zulk een grote hoop Goden, welke ik niet alle verhaald heb, des temeer overmits zij zelfs, zo wanneer zij al de menselijke goederen, elk bijzonder van stukje tot stukje afdelen, niet al die kleine en bijzondere Goden kunnen vinden noch voorzien; wat is het van node, zeg ik, haar alle aan te roepen, naardien met een zeer groot en gereed gemak de enige Godin het Geluk dit alles kan geven? En niet alleen behoeft men niemand anders te zoeken om enig goed elders te ontvangen, maar zelfs behoeft men ook niemand anders dan haar te zoeken, om alle kwaad te weren en te verdrijven. Want waartoe is het nodig vanwege fessos, dat is, vanwege de vermoeidheid aan te roepen de Godin Fessonia, en om zijn vijanden peilere, dat is, te verdrijven, de Godin Pellonia, en om de wil van de zieken de medicijngod óf Apollo óf Aesculapius, óf beide tegelijk, wanneer er enig zwaar gevaar is. Insgelijks behoeft ook niet gebeden te worden de God Spiniensis om spinas, dat is, doornen uit de velden te roeien, noch de Godin Rubigo, opdat er geen rubigo, dat is, geen brandaren in het koren zouden komen, want als het enige Geluk tegenwoordig is en u beschermt, alsdan zal daar geen kwaad overkomen, of, zo het overkomt, zal het licht verdreven kunnen worden, Eindelijk, naardien wij tegenwoordig van deze twee Godinnen handelen, nl. van de Deugd en het Geluk, zo zeg ik, indien het Geluk een beloning der Deugd is, dat hetzelfde geen Godin, maar een gave Gods. En indien het een Godin is, waarom zou men dan ook niet mogen zeggen, dat zij zelfs ook de Deugd aanbrengt, terwijl na de Deugd gewoonlijk een groot geluk plagt te volgen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

VAN DE RECHTE WETENSCHAP OM DE GODEN TE EREN, WAAROP VARRO ZICH BEROEMT, DAT DIE DOOR HEM AAN DE ROMEINEN GEBRACHT IS.

Wat is dan datgene, waarop Varro zich beroemt als op een grote weldaad, die hij zijn medeburgers aanbrengt? Dit nl., dat hij niet alleen verhaalt al die Goden, welke door de Romeinen behoren geëerd te worden, maar daarenboven ook alles zegt, wat tot iedere God behoort. Want, zegt hij, gelijk het heel niet helpt noch baat, dat de mensen de naam en de gestalte van enige medicijnmeester weten, zo zij niet weten, wat een medicijnmeester is, alzo zegt hij ook, dat het heel niet helpt, dat gij weet, dat er een God Aesculapius is, indien gij niet weet, dat hij uw gezondheid helpt, en mitsdien ook niet weet, waarom gij hem behoort te bidden. Ditzelfde verklaart hij nog met een andere gelijkenis, zeggende: indien enig mens niet weet, wie een smid of timmerman is, wie een schilder, wie een dekker is, en van wie hij enig nodig huisraad zal kunnen halen, wie hij ook tot zijn helper zal nemen, wie tot zijn leidsman, wie tot zijn leraar; dat zulk een mens niet alleen niet wél kan leven, maar ook in het geheel niet kan leven. Op dezelfde wijze heeft hij ook buiten alle twijfel een ieder willen voorstellen, hoe alsdan de gedachtenis der Goden profijtig is, indien men nl. weet en bekent, welke kracht of macht over iedere zaak in het bijzonder, elke God heeft; want daardoor, zegt hij, zullen wij kunnen weten, welke God wij, naar gelegenheid van iedere zaak, zullen moeten aanroepen en te hulp nemen, opdat wij niet doen gelijk de kamerspelers om te lachen, dat wij nl. van de wijngod Liber water eisen, en van de watergodinnen Lymphen, wijn. Dit is waarlijk een groot profijt en voordeel. En wie zou hem niet behoren te danken, indien hij waarachtige dingen aanwees, en indien hij de mensen geleerd had te eren en te aanbidden de enige waren God, van wie alle goede gaven zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

VAN HET GELUK, HETWELK DE ROMEINEN, ZIJNDE DIENAARS VAN VELE GODEN, IN DE EERSTE LANGE TIJD NIET HEBBEN GEËERD MET GODDELIJKE EER, DAAR HETZELFDE EVENWEL IN PLAATS VAN ALLEN, ALLEEN GENOEG WAS.

Zo dan, daar wij nu van spreken, indien hun boeken en godsdiensten waarachtig zijn, en indien ook het Geluk een Godin is, waarom is dan dezelfde, welke alles kan geven, en welke met het kortste middel de mens gelukkig kan maken, niet van hen opgericht om alleen geëerd te worden? Want wie is er, die iets anders wenst dan dat hij gelukkig mag worden? En waarom heeft na zovele Romeinse Prinsen Lucullusvoor deze zo grote Godin eerst zó laat een tempel gesteld en opgericht? Waarom heeft niet Romulus, die een gelukkige stad wilde bouwen, vooreerst en vooral ter ere van deze Godin een tempel gesticht, daar hij dan de andere Goden niet om iets zou hebben behoeven te bidden, naardien hem niets zou ontbroken hebben, wanneer deze hem geholpen had. Want hij zelf zou niet eerst koning geweest zijn, noch ook daarna, gelijk zij menen, zou hij God geworden zijn, bijaldien deze Godin hem niet toegedaan en gunstig geweest was. Derhalve dan, waartoe heeft Romulus voor de Romeinen ingesteld de Goden Janus, Jupiter, Mars, Picus, Faunus, Tiberinus, Hercules en zo er meer zijn. En waartoe heeft Titus Tatius daarbij gevoegd Saturnus, Opem, Solem, Lunam, Vulcanus, Lucem, en nog meer andere welke hij daar bijgevoegd heeft, en onder andere ook de gootgodin Cloacina, achterwege latende het Geluk? En waartoe heeft Numa zovele Goden en Godinnen ingesteld zonder dezelfde Godin het Geluk? Of is het mogelijk zó, dat hij deze Godin onder zulk een grote hoop niet heeft kunnen zien? Zekerlijk, koning Hostilius zou niet ingevoerd hebben deze nieuwe Goden, nl. de Versaagdheid en de Bleekheid, om dezelfde te verzoenen, bijaldien hij deze Godin gekend en geëerd had, want wanneer het Geluk tegenwoordig geweest was, zo zou dan alle Versaagdheid en Bleekheid niet alleen, verzoend zijnde, vertrokken zijn, maar ook, verjaagd zijnde, hebben moeten vluchten. Verder, wat was dat voor een zaak, nl. dat het Romeinse Rijk zo groot en uitgestrekt werd, en dat er alsnog niemand was, die het Geluk eerde? Of is het zó, dat het Rijk daarom meer groot dan gelukkig geweest is? Want voorwaar, hoe zou ook daar het ware geluk kunnen zijn, waar geen Godsvrucht was? Want de godsvruchtis de waarachtige dienst van de ware God, en niet een dienst van zovele valse Goden als er duivelen zijn. Maar daarna, toen ook het Geluk onder het getal der Goden opgenomen is, als toen is bijzonder een groot ongeluk en grote ellende der burgeroorlogen achteraan gevolgd. Doch mogelijk is het geschied, omdat het Geluk rechtvaardig verstoord was, eensdeels omdat deze Godin zo laat genodigd is, anderdeels omdat zij niet tot ere, maar meer tot spijt en smaad op het laatste aangenomen werd, opdat voortaan met haar geëerd zou worden die schandelijke Priapus en de vuile gootgodin Cloacina, en de Versaagdheid, en de Bleekheid, en de Cortse, en meer andere van die stof, zijnde geen Goddelijkheden, die men behoort te eren, maar zijnde schandelijkheden en gebreken der mensen, die haar met onverstand eren. Eindelijk ook, indien men goedgevonden heeft deze grote Godin te eren met zulk een allerschandelijkste hoop, waarom is zij dan niet heerlijker en doorluchtiger geëerd geworden dan alle andere? Want wie kan het overkomen en verdragen, dat het geluk niet eens gesteld is, óf onder de Goden, genaamd Consenters, welke zij zeggen, dat in de raad van Jupiter zitten, óf onder de Goden, welke zij de uitgelezenste noemen? En dat haar niet eens een tempel gesteld wordt, welke in verhevenheid van plaats en in heerlijkheid van werk boven anderen uitsteekt. Ja, waarom is haar geen beter woning gesteld dan zelfs voor Jupiter? Want niemand anders dan het Geluk heeft zelfs ook aan Jupiter het koninkrijk gegeven. Indien het nl. zo is,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dat hij gelukkig was toen hij het koninkrijk had, en indien ook het geluk zelfs beter is dan enig koninkrijk. Want er is geen twijfel aan, of men zou wel lichtelijk iemand vinden, die bevreesd zou zijn, koning te worden. Maar daarentegen zal er niemand gevonden worden, die niet gelukkig zou willen zijn. Zo dan, laat de Goden zelfs hierover aangesproken worden, indien zij menen, dat dezelfde door het vogelgezwerm of op andere manier had kunnen aangesproken worden, en laat ze gevraagd worden, of zij hun plaats niet voor het Geluk zouden willen ruimen, indien daar ergens een gelegen en bekwame plaats was, bezet zijnde met de tempelen of altaren van andere Goden, alwaar nl. een groter en verhevener tempel voor het Geluk zou kunnen gebouwd worden. Voorzeker! zelfs Jupiter zou haar zijn plaats ruimen, ja, zou voor het Geluk zover wel wijken, dat hij haar gaarne toelaten zou, dat zij boven hem het opperste van hel Capitolijns gebergte zou bezitten. Want voorwaar, niemand van hen allen zou het Geluk willen weerstaan, of het moest zijn dat er iemand was, hetwelk onmogelijk is, die ongelukkig wilde zijn. Derhalve, geenszins zou Jupiter, indien hij gevraagd werd, aan haar doen, hetgeen de drie Goden Mars, Terminusen Juventasaan hem gedaan hebben, welke haar wel en haar koning geenszins wilden wijken, want gelijk hun schriften te kennen geven, toen koning Tarquinius het hofcapitool wilde bouwen, en hij die plaats, welke hem de bekwaamste en waardigste dacht te zijn, bezet zag van andere Goden, en tegen hun dank en wil niets durfde doen, evenwel nochtans gelovende, dat zij alle gewillig zulk een grote God haar Prins zouden wijken, des temeer omdat er zeer vele waren ter plaatse, daar het Capitool gebouwd is; zo heeft hij daarover door het vogelgezwerm en geschrei haar gevraagd, of zij nl. aan Jupiter haar plaats wilde ruimen, waarop zij alle gelijkelijk betoonden, dat zij gaarne daar vandaan wilden wijken, behalve alleen zij, die ik verhaald heb, nl. Mars, Terminus en Juventas; waarom het Capitool alzo gebouwd is, dat er ook die 3 gebleven zijn, doch met zulke duistere en onbekende beelden en tekenen, dat de allergeleerdste mannen onder hen zulks nauwelijks geweten hebben. Maar zelfs Jupiter, zeg ik, zou op generlei wijze alzo het Geluk versmaden, gelijkerwijze hij van Terminus, Mars en Juventas versmaad is. Ja, wat meer is, zelfs zij, welke ook voor Jupiter niet hebben willen wijken, zouden zeker voor het Geluk wijken, dat Jupiter hen tot een koning gegeven heeft. Of indien het gebeurde dat zij het Geluk niet weken, datzelfde zouden zij niet doen uit versmading van haar, maar alleen omdat zij in de woning van het Geluk veel liever hebben zelfs ongeacht te zijn, dan zonder haar in hun eigen plaatsen uit te steken en verheven te zijn. Alzo, wanneer de Godin het Geluk in de allerheerlijkste en allerverhevenste plaats gesteld was, alsdan zouden alle burgers leren verstaan, van wie men de hulp en de voldoening van alle goede wensen zou hebben te verzoeken. En alsdan, zelfs na uitwijzing en aanraden der Natuur, zou straks de overtollige menigte van alle andere Goden verlaten en vergeten worden, en het enige Geluk zou gediend en geëerd worden, haar alleen zou men aandachtig bidden, haar tempel alleen zou bezocht worden van alle burgers, welke gelukkig wilden zijn, waarvan er niemand zou zijn, welke zulks niet zou willen. En daarom, zij zelfs, welke van allen begeerd wordt, zou van haar zelfs alleen begeerd worden. Want wie zou van enige God iets anders willen ontvangen dan hét geluk, of hetgeen hij meent, dat tot het geluk behoort? Daarom, indien het Geluk in haar macht heeft om te zijn niet zodanig mens als zij zelf wil (en zulks heeft zij in haar macht, indien zij een Godin is) wat is dit dan voor een dwaasheid, dezelfde van enige God te begeren, die hij van haar genoegzaam kan verkrijgen? Zo dan, deze Godin behoorden zij zelfs ook in waardigheid van plaats boven alle andere Goden geëerd te hebben. Want gelijk men bij hun zelf leest, die oude Romeinen hebben een, ik weet niet wat voor een, Summanus, aan wie zij de nachtbliksem toeschreven, meer geëerd dan Jupiter zelf, tot wie de dagbliksem behoorde. Maar daarna, toen ter ere van Jupiter een heerlijke en zeer verheven tempel gebouwd was, als toen is het geschied, dat vanwege de heerlijkheid zijns tempels de hele menigte zozeer tot hem gelopen is, dat er nauwelijks één gevonden wordt, welke geheugenis heeft, dat hij de naam Summanus tenminste

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ergens zou gelezen hebben, alzo hij die nu niet meer horen kan. En indien het Geluk geen Godin is, omdat, gelijk de waarheid is, dezelfde een gave van God is, zo behoort men dan die God te zoeken, welke het kan geven, en men behoort te verlaten die menigte valse Goden, welke de ijdele menigte dwaze mensen najaagt, makende de gaven Gods tot Goden, en daarenboven Hem, wiens gaven het zijn, door de stijfzinnigheid van hun hovaardige wil, vergramd. Derhalve kan zodoende diegene niet zonder ongelijk zijn, welke het Geluk evenals een Godin eert, en daarenboven God, de gever van het geluk, verlaat; even gelijk hij niet zonder honger kan zijn, die het geschilderde brood gaat lekken, en het oprechte brood, dat de mens heeft, van de mens niet begeert te hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

OP WELKE WIJZE DE HEIDENEN BEWEREN, DAT ZIJ DE GODDELIJKE GAVEN BEHOORLIJK ONDER DE GODEN STELLEN.

Maar ik heb ook lust hun redenen te bemerken. Zal men dan menen, zeggen zij, dat onze voorouders zo dwaas geweest zijn, dat zij niet eens zouden geweten hebben, dat dit Goddelijke gaven zijn, en geen Goden? Maar, zeggen zij, aangezien zij zeker wisten, dat aan niemand zodanige dingen vergund werden, tenzij dat het hem gegeven werd van enige God, zo is het, dat zij die Goden, wier namen zij niet konden vinden, genoemd hebben met de namen der dingen, die zij gevoelden en bemerkten, dat hun van hen gegeven werden, over zulks trokken en verbogen zij ook enige namen, van de zaken zelf haar oorsprong nemende, alzo van helium, dat is oorlog, hebben zij de oorlogsgodin Bellonam genoemd, en niet bellum; evenzo van cunæ, dat is wieg, hebben zij de wieggodin Cuniam gehele, en niet cunam, gelijk ook van segetes, dat is, het gewas van het koren, hebben zij de gewasgodin Segetiam genoemd, en niet segetem, gelijk ook van poma, dat is, appelen, hebben zij de appelgodin Pomanam gehele, en niet pomum, gelijk mede van boves, dat is ossen, hebben zij de ossengodin genoemd, Bubonam, en niet bovem. Of zeker ook zonder enige buiging en verandering van het woord zijn zij genoemd, even gelijk de zaken zelf. Alzo is Pecunia genaamd de Godin, welke geeft pecuniam, dat is, geld, welk geld evenwel geenszins de Godin Pecunia zelf geacht is. Alzo de Godin Deugd, welke geeft de deugd, de Ere, welke geeft ere; de Eendracht, welke geeft eendracht; de Victorie of overwinning, welke geeft overwinning. Alzo zeggen zij mede, wanneer bet Geluk een Godin genaamd wordt, zo meent men het geluk zelf niet, dat gegeven wordt, maar men meent daarmee die Goddelijkheid van welke het geluk gegeven wordt. Dit bescheid en antwoord aan ons gegeven zijnde, zo zullen wij klaarlijk, volgens diezelfde reden, veel lichter en gereder degenen, wiens hart niet al te zeer verhard is geworden, te verstaan kunnen geven, hetgeen wij tegenwoordig willen zeggen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

VAN ALLEEN DE ENIGE GOD TE EREN.

Van alleen de enige God te eren, die, al is het dat Hij met zijn naam niet bekend wordt, evenwel gevoeld wordt een Gever te zijn van het geluk. Indien dan nu de menselijke zwakheid gevoeld en bemerkt heeft, dat het geluk niet kan gegeven worden dan van een enige God; en indien zulks zelfs die mensen bemerkt hebben, welke zoveel Goden dienden, en onder die ook Jupiter, de koning zelf, te weten, nademaal zij de naam van die God, van wie het geluk gegeven wordt, niet wisten, dat zij Hem daarom hebben willen noemen met de naam van die zaak, welke zij geloofden, dat van hem. gegeven werd: zo geven zij dan genoegzaam daarmede te kennen, dat het geluk zelfs van Jupiter niet kan gegeven worden, die zij alreeds eerden, maar dal het gegeven wordt van die God, die zij achtten, dat men met de naam van geluk behoorde te eren. Daarom houd ik het voor vast, dat zij geloofd hebben, dat het geluk gegeven werd van een zekere God die zij niet wisten noch kenden. Laat dan die God zelf gezocht worden, laat Hijzelf gediend worden, en het zal genoeg zijn. Laat verworpen en verstoten worden het gedruis en het gebaar der ontelbare duivelen, en laat die deze God niet genoeg zijn, wie niet genoeg is deze zijn gave; ja zeg ik, laat die niet genoeg zijn die God, de gever van het geluk, nl. om Die alleen te eren, wie het geluk zelf niet genoeg is om te ontvangen; maar diegene, voor wie het geluk genoeg is (want de mens heeft niets, dat hij meer daar boven zou kunnen wensen) laat de zodanige de enige God, de Gever van het geluk, dienen, welke niet is dezelfde, die zij Jupiter noemen; want indien zij hem bekenden voor een gever van het geluk, zo zouden zij voorwaar niet een andere God, of een andere Godin, van welke het geluk gegeven wordt, onder de naam van het geluk zoeken en eren. En daarenboven, indien zij zulks van Jupiter geloofden, zo zouden zij dan ook niet willen toestaan, dat men dan deze zelfde Jupiter met zoveel smaad en spijtige lasteringen zou eren; want hij wordt openbaar genaamd een overspelige bijslaper van andere vrouwen; ja hij wordt ook genoemd een ontschaker en rover van een zeker schoon knechtje.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN DE KAMER- OF TONEELSPELEN, WELKE DE GODEN VAN HUN DIENAARS VEREIST HEBBEN, DAT MEN TER ERE VAN HEN ZOU VERTONEN.

Maar Tullius zegt hierop, dat Homerusdit uit zijn eigen hoofd aldus versierd en verdicht heette en dat hij menselijkheden overgezet heeft aan de Goden, maar aangaande mij, zegt hij, ik wilde liever, dat hij Goddelijkheden overgezet had aan ons. En voorwaar, met recht heeft die voortreffelijke, vrome man een mishagen gehad in deze poëet, overmits hij in de Goden ook Goddelijke boeverijen en boosheden versierde. Maar indien de verstandigen hierin zulk een mishagen hebben, waarom worden dan de kamerspelen, in welke deze kluchten en boeverijen uitgesproken, gezongen, gespeeld en ter ere der Goden vertoond worden, waarom zeg ik, worden deze zelfde kamerspelen onder de godsdienstige zaken, zelfs van de allergeleerdste mannen, beschreven? Voorwaar, alhier moet Cicero uitroepen, niet alleen tegen de versierde gedichten der poëten, maar zelfs tegen de instellingen der voorouders. Derhalve, zouden zij ook hier niet mogen uitroepen, wat hebben wij kwaads gedaan? Want de Goden zelfs hebben gewild, dat men dusdanige dingen hun ter ere zal vertonen, zulks hebben zij vereist, zulks hebben zij streng geboden, ja zij hebben grote moeilijkheid en nederlaag voorzegd, indien zulks niet gedaan werd. En daarnaast hebben zij ook streng wraak gedaan, wanneer iets in deze dingen verzuimd of achterwege gelaten werd, en eindelijk hebben zij zich ook weer verzoend beloond, wanneer men wederom nagekomen is en gedaan heeft datgene, wat achterwege gelaten was. Hetgeen ik zeggen zal, verhaalt onder hen wonderlijke daden. Daar is geweest een Titus Latinus, een Romeins huisvader: aan deze is in de droom gezegd, dat hij in de Raad zou boodschappen en te kennen geven, dat men de Romeinse spelen weder van nieuws zou beginnen, uit oorzaak dat op de eerste dag van die spelen de Goden mishaagd had hun droevige heerschappij, bewezen aan een misdadig mens, die zij, ten aanschouwe van het volk, bevolen hadden tot de straffe des doods te brengen, tot droefheid der Goden, welke uit zodanige spelen niet dan vrolijkheid zochten. Maar ondertussen, alzo hij, die door de droom vermaand was, de andere dag niet durfde uitvoeren, wat hem bevolen was, zo is het geschied, dat hem hetzelfde in de tweede nacht nog veel strenger bevolen is. En meteen heeft hij ook verloren zijn zoon, omdat hij zulks niet gedaan had. In de derde nacht is de man wederom gezegd, dat hem zwaarder straf was nakende, indien hij het nog niet deed. En toen hij evenwel zulks nog niet durfde beslaan, is hij daarover gevallen in een zware en verschrikkelijke ziekte. Door aanraden zijner vrienden heeft hij toen eerst de zaak aan de Overheden te kennen gegeven, en is in een Rosbaar in de Raad gedragen. En toen hij aldaar zijn droom verteld had, heeft hij daarover spoedig zijn gezondheid weer gekregen, zodat hij kloek en gezond op zijn voeten daar vandaan gegaan is. De Raad, vanwege dit wonder verschrikt en verbaasd zijnde, heeft kort daarna tot verval van de onkosten der spelen het geld viermaal verdubbeld, en heeft gelast, dat men de spelen wederom van nieuws zou beginnen. Wie, die enig gezond verstand heeft, ziet alhier niet, dat deze mensen, onderworpen zijnde aan de boze duivelen (van wier heerschappij hen geen ding verlost), dan de genade Gods door Jezus Christus onze Heeremet geweld gedrongen en gedwongen zijn, aan deze Goden zodanige dingen te vertonen, welke zelfs door ieder redelijk verstand kunnen geoordeeld worden, ongeschikt en schandelijk te zijn? Want in deze spelen worden der Goden schelmerijen en boeverijen bij de Poëten beschreven, in het openbaar verhandeld en ten toon gesteld, welke spelen des niettegenstaande door verdringing der Goden en door bevel van de Raad zelfs van nieuws en tweemaal achter elkander toenmaals hebben moeten verhandeld worden. Ja, in deze spelen hebben de allerlichtste en allerschandelijkste

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

kamerspelers Jupiter, de ontschaker en benemer der reinheid, gezongen en gespeeld, en hebben hem daarmede verzoend. Voorwaar, indien dit lelijke stuk als laster voor hem versierd is, zo behoorde hij daarover vergramd geweest te zijn. Of, indien hij een behagen had in zodanige boeverijen, die door leugens van hem versierd werden, wanneer eerde men hem dan anders, dan als men de duivel diende? Derhalve zou hij diegene kunnen zijn, welke het Romeinse Rijk gebouwd, vergroot en bewaard zou hebben; hij, zeg ik, welke veel verachter en slechter is in hel wreken van zijn eer dan enig Romeins mens, welke zodanige lasterspelen tegen hun zelf niet zou willen lijden. Zou hij geluk kunnen geven, die ongelukkig geëerd werd, en die daarenboven, wanneer hij alzo niet geëerd werd, nog veel ongelukkiger vergramd werd?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

VAN DRIEËRLEI GESLACHTEN DER GODEN, VAN WELKE DE OPPERPRIESTER SCEVOLA ZEKERE VERHANDELING DOET.

Verder vindt men ook beschreven in hun schriften hoe die zeer geleerde opperpriester Scevolaheeft willen beweren, dat er drieërlei geslachten der Goden geweest zijn, nl. het éne van de poëten, het tweede van de filosofen en het derde van de prinsen en voornaamste heren der stad. Aangaande het eerste, dit zegt hij heel beuzelachtigte zijn, overmits er vele dingen van de Goden versierd worden, die hun ongevoegelijk zijn. Nopens het tweede, het zelf zegt hij niet te dienen noch te schikken voor de steden, omdat het enige overtollige zaken begrijpt en ook enige dingen, welke de volkeren schadelijk zouden zijn om te weten. Belangende de overtollige dingen, daar behoeft men niet veel zaak van te maken, want men plagt gemeenlijk bij de geleerde mannen te zeggen; overtollige dingen schaden niet. Maar welke zijn de dingen, welke, zo zij geopenbaard werden, voor de menigte zouden schaden? Dit nl. zegt hij, dat Herculus, Esculapius, Castor en Pollux geen Goden zijn; want bij de geleerden wordt gezegd, dat zij mensen zijn geweest, en volgens de menselijke conditie bezweken en te onder gekomen zijn. Wat nog daarenboven? Dit, nl. dat de steden van diegenen, welke Goden zijn, geen ware beelden hebben; insgelijks, dat de waarachtige God geen onderscheiden beeltenis van man of vrouw heeft, en voorts, dat Hij ook geen bepaalde ouderdom heeft, noch ook enige omschreven leden van het lichaam. Dit wil deze opperpriester niet toelaten, dat het volk zal weten, want zijn mening is niet, dat zulks vals is. Alzo meent hij, dat de steden in het stuk van de kennis en ere der Goden door valse wijsmakingen bedrogen worden, hetwelk ook Varro zegt in zijn boeken der Goddelijke dingen. O! toch een schone godsdienst, tot welke de kranke zijn toevlucht mag nemen om verlost te worden. Een fijne zaak, als men naar de waarheid onderzoekt om daardoor bevrijd te worden, dat men alsdan acht, dat het de mens beter is, dat hij door leugens bedrogen wordt. Verder, aangaande het poëtische geslacht der Goden, waarom Scevola dat verwerpt, zulks wordt in datzelfde schrijven mede niet verzwegen, nl. omdat zij de Goden zó lelijk maken, dat zij zelfs bij goede en vrome mensen niet kunnen vergeleken worden, terwijl zij de éne doen stelenen de andere overspel doen bedrijven, en alzo van gelijke invoeren iets anders schandelijk en geschikt te zeggen of te doen, gelijkerwijs de drie godinnen onder elkander twisten over de prijs der schoonheid; dat verder ook die twee Godinnen, welke van Venus overwonnen werden, Troje omgekeerd en verwoest hebben, dat Jupiter ook veranderd werd in een stier, of in een zwaan, teneinde hij daardoor alzo ergens bij enige vrouw zou mogen slapen. Verder, dat ook enige Godinnen bij mensen slapen en met dezelfde in het huwelijk treden, dat ook Saturnus zijn zonen opslokt en verslindt; en eindelijk, dat er geen wonderheden en ook geen boosheden of schelmerijen kunnen versierd worden, welke aldaar niet gevonden worden. Dit alles betuigt hij, dat veel van de natuur der Goden verschilt en dat het geen gemeenschap met dezelfde heeft. Maar o, Scevola! Gij opperpriester! Neem weg de spelen, indien gij kunt; beveel de volkeren, dat zij niet meer de onsterfelijke Goden zodanige eer aandoen, uit welke zij genegenheid krijgen om zich te verwonderen over de boeverijen der Goden, en uit welke zij ook lust en behagen scheppen om alles na te volgen, hetgeen zij doen kunnen. En indien het volk op dit uw doen antwoordt: u, opperpriesters! u hebt zelf deze dingen bij ons ingevoerd, vraagt zelf de Goden, door wier aandrijven u zulks bevolen hebt, of zij niet gewild hebben, dat men zulke spelen, hun ter ere, zou vertonen? Indien die spelen kwaad zijn, en in generlei wijze gelooflijk, overeen te komen met de majesteit der Goden, zo volgt daaruit, dat het ongelijk der Goden, van welke men zulks zonder enige moeilijkheid versiert, bovenal allergrootst is. Maar de Goden horen hierin uw redenen niet; zij zijn

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

duivelen, zij leren het kwade, zij hebben een behagen in schandelijkheden. Daarnaast achten zij het niet alleen voor geen ongelijk, indien van hen deze voorverhaalde schandelijkheden verdicht en versierd worden; maar daarentegen kunnen zij geenszins zodanig ongelijk verdragen, indien op hun feestdagen dezelfde (dat meer is) niet in het openbaar vertoond en gespeeld worden. Derhalve, indien men, aangaande de spelen, met Jupiter wil spreken om ze af te schaffen, bijzonder omdat in de kamerspelen zijn boeverijenen boosheden meestendeels gespeeld en vertoond worden, wie ziet niet, dat men reden tot zulks heeft? Niettegenstaande men ook bij Jupiter zou willen verstaan die God, van wie deze gehele wereld geregeerd en bestuurd wordt, want deze hoge God voornamelijk geschiedt door dusdanige manier van doen bij lieden het allerhoogste ongelijk, overmits gij Hem tezamen onder deze vuile Goden eert, en daarnaast hem nageeft, dat Hij hun koning is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

OF DE DIENST DER GODEN DE ROMEINEN, IN HET VERKRIJGEN EN VERGROTEN VAN HET RIJK, ENIG VOORDEEL GEDAAN HEEFT.

Deze Goden dan, welke door dusdanige manieren van ere verzoend of veel meer beschuldigd worden, (want het is zelfs meer oneer, dat zij behagen hebben in valsversierde schandelijkheden dan het is, wanneer men de waarheid van hen zegt) deze zeg ik, hebben het Romeinse Rijk noch kunnen vergroten, noch kunnen bewaren. Want voorwaar, indien zij zulks vermochten te doen, zo zouden zij veel liever zodanige grote weldaad en zulk een groot geschenk aan de Grieken gedaan hebben, welke hun in dusdanige godsdiensten, dat is, in de toneelspelen, veel heerlijker en waardiger geëerd hebben, terwijl zij, ziende dat de Goden van de Poëten gescholden en gelasterd werden, daarover zichzelf ook geenszins hebben willen verschonen, noch onttrekken van het schimpen en lasteren der Poëten; want zij gaven de Poëten vrijheid, om alle mensen, die zij wilden, smadelijk te belasteren. En daarnaast hebben zij ook de Kamerspelers niet voor schandelijke lieden gehouden, maar hebben hen beschouwd als zulken, die waardig waren de allerheerlijkste eer en staat. Derhalve, gelijk de Romeinen goudgeld hebben kunnen hebben, al is het, dat zij de goudgod Aurinum niet eerden, alzo zouden zij ook zilvergeld kunnen hebben, al was het ook, dat zij de zilvergod Argentinum en ook zijn vader, de kopergod Aesculanum niet geëerd hadden. En alzo voorts met alle andere dingen, welke mij verdrieten te verhalen. Ook gaat het mede alzo toe met het Rijk, dat zij wel geenszins tegen dank van de ware God hebben kunnen verkrijgen, maar nochtans zonder toedoen van de valse Goden bezeten hebben, alzo zij vele zelf óf niet geweten óf ook veronachtzaamd hebben. Ondertussen, indien zij enige God gekend en met een oprecht geloof en een oprechte wandel gediend hadden, zo zouden zij hier op aarde een beter Rijk, zodanig als het geweest was, gehad hebben, en daarna zouden zij ontvangen hebben het eeuwige Rijk, hetzij, dat zij het Rijk hier hadden of niet.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

VAN DE VALSHEID VAN HET WONDERLIJK TEKEN, HETWELK HUN TOESCHEEN TE BETEKENEN DE MACHT EN DE VASTHEID VAN HET ROMEINSE RIJK.

Middelerwijl, hetgeen zodanig is als ik een weinig tevoren verhaald heb, hebben zij gezegd een schoon en heerlijk teken geweest te zijn, nl. dat Mars, Terminus en Juventas hun plaats niet hebben willen wijken voor Jupiter, de koning der Goden. Want daarmee, zeggen zij, is beduid geweest, dat het Martische volk, dat is het Romeinse, niemand zijn plaats zou geven. Voorts dat ook niemand de Romeinse terminos, dat is, de palen van het Romeinse Rijk, overmits de God Terminum, zou kunnen verzetten. Daarnaast, dat ook de Romeinse Juventus, dat is, jonge manschap, niemand zou wijken, overmits de Godin Juventus. Laat ze nu hierover zien, met welke reden zij dan hadden die tot een koning van hun Goden en tot een gever van hun Rijk, daar zij zodanige tekenen tot een tegendeel hem gingen stellen, zeggende ronduit, dat het een heerlijke zaak was geweest hem niet te wijken. Indien deze dingen waarachtig zijn, zo hebben zij nochtans heel geen reden om iets te vrezen; want zij zullen niet willen belijden, dat de Goden Christus geweken zijn, welke niet wilden wijken voor Jupiter. Nochtans behoudens de palen van het Rijk, hebben zij Christus mogen wijken, zowel uit de zitstoelen van hun plaatsen als bijzonder uit het hart van de gelovigen. Maar evenwel eer Christus in het vlees kwam, eer ook deze dingen beschreven werden, die wij uit hun boeken thans verhalen, doch nochtans wel verstaande na die tijd, dat dit wonderteken oner koning Tarquinius geschied was, is verscheiden maal de Romeinse heerkracht geslapen geweest, dat is, in de vlucht gestrooid, en is mitsdien betoond, dat dit wonderteken vals was, nl. dat deze Godin Juventa Jupiter niet geweken heeft. Daarnaast is dit Martische volk in de stad zelfs jammerlijk vertreden geweest van de overwinnende Franken, welke binnen in de stad gevallen waren. Verder zijn ook de palen van het Rijk zeer nauw en eng bepaald geworden, ten tijde dat vele steden Hannibal toevielen. En alzo is mitsdien verijdeld geworden de schone heerlijkheid van hun wonderteken, en tegen Jupiter is evenwel gebleven een moedwillige ongehoorzaamheid, niet der Goden, maar der duivelen. Doch het is wat anders, niet geweken te zijn, en wat anders wedergekeerd te zijn vanwaar men geweken was, hoewel daarna door het believen van Hadrianusde palen van het Romeinse Rijk in het Oosten veranderd zijn; want hij heeft 3 vermaarde provinciën Armenië, Mesopotamië en Assyrië wedergegeven aan het Rijk der Perzen, zodat deze God Terminus, welke naar hun zeggen de Romeinse Terminus, dat is, de palen van het Rijk bewaarde, en welke door het voorgaande allerheerlijkste teken zijn plaats voor Jupiter niet geweken noch geruimd had, toen meer schijnt gevreesd te hebben Hadrianus, een koning der mensen, dan de koning der Goden. En wederom op een andere tijd deze provinciënweergekregen hebbende, zo is daarna, schier in onze tijd, de paal van het Rijk wederom teruggeweken, toen nl. Julianus, welke zeer toegedaan was de vermaning der Goden, met een stout bestaan belast had die schepen te verbranden, in welke de lijftocht aangevoerd werd. Alzo is het ook geschied, dat de heerkracht, alzo die daardoor van hare lijftocht verstoken was, en daarenboven daar hij zelf ook, mede van zijn vijanden gekwetst zijnde, omgekomen was, dat dezelfde, zeg ik, in zodanige uiterste benauwdheid gekomen is, dat er niemand daar vandaan heeft kunnen ontkomen (eensdeels, overmits de vijanden aan alle kanten op hen aanvielen, eensdeels ook, overmits de soldaten door de dood van de keizer zeer verslagen waren) of het moest zijn, dat door een verdrag van vrede de palen van het Rijk daar gesteld werden, waar zij nog heden ten dage blijven slaan, niet met zodanige schade van het Rijk als Hadrianus zulks wel vergund had, maar blijvende aldaar bevestigd door een verdrag. Zo dan, met een ijdel en bedrieglijk

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

teken heeft de God Terminus niet willen wijken voor Jupiter, daar hij nochtans geweken is voor de wil van Hadrianus, daar hij ook geweken is voor de roekeloosheid van Julianus, en ook voor de dringende noodzakelijkheid van Jovianus. Dit alles hebben wel gezien en verstaan de verstandigste en voortreffelijkste mannen der Romeinen, maar wat was het? Zij vermochten weinig tegen de aangenomen gewoonte der stad, welke aan de duivelse ceremoniën verbonden was, des temeer, overmits zij ook zelfs hierin nog dwaalden, dat (niettegenstaande zij gevoelden, dat al de Heidense godsdiensten ijdelheden en valsheden waren) zij evenwel nodig geacht hebben, dat men godsdienstige ere, welke alleen God toekomt, schuldig was te bewijzen aan de natuur aller dingen, welke nochtans onder de regering en onder het gebied van de ware God staat, zodat zij het schepsel liever verkoren hebben te dienen, gelijk de Apostel zegt, dan de Schepper, welke te prijzen is in de eeuwigheid. Daarom is hun ten hoogste van node geweest de bijstand van de enige ware God, teneinde van Hem aan hun mochten toegezonden worden de Heilige Mannen en die waarlijk godvruchtig waren, en welke voor de ware Religie stierven tot zodanig einde, opdat de valse zou mogen weggenomen worden van hen, die leefden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 30.

WAT ZIJ BELIJDEN, TE GEVOELEN VAN DE GODEN DER HEIDENEN, DIE ZELF HUN DIENAARS ZIJN.

Cicero, een waarnemer van het vogelgeschrei, bespot zelfs voorzeggingen uit het vogelgeschrei, en berispt ten hoogste de mensen, dat zij de hele handelingen en beleiding van hun leven bestieren naar de stemmen van raven of kraaien. Maar deze Academisch gezinde, welke beweert, dat alle gevoelens onvast en onzeker staan, is geenszins waardig, dat hij enig geloof in deze zaak heeft, maar daar is geweest Quintius Lucilius Balbus, welke in zijn tweede Boek van de natuur der Goden een zekere reden en verhandeling doet, deze zelfde, hoewel hij de superstitiën en godsdiensten der valse Goden uit de natuur der dingen beweert helemaal te behoren tot het verstand van de natuurlijke en filosofische geleerdheid; evenwel vergramd en verstoort hij zichzelf grotelijks over de instelling der beelden en over hun leugenachtige en fabelachtige leringen, sprekende aldus: ‘Ziet gij dan niet, dat van de wetenschap der natuurlijke dingen, welke wél en nuttig gevonden zijn, reden en oorzaak genomen is om op te werpen zodanige verdichte en versierde Goden? Want deze zaak heeft voortgebracht, valse gevoelens, beroerlijke dwalingen en zodanige valse godsdiensten én superstitiën, welke schier anders niet zijn dan oude wijven klappernijen. Zodat ons nu bekend zijn de gedaanten der Goden, hun ouderdom, hun kleren en hun versierselen, daarenboven ook Hun geslachten, hun huwelijken; hun maagschappen, en eindelijk alles is aan hen overgebracht naar de gelijkenis van de menselijke zwakheid, want zelfs werden zij ook met verstoorde en beroerde gemoederen ingevoerd en op de baan gebracht. Ja wij hebben ook soms verstaan van hun begeerlijkheden, boze zwakheden en toornigheden. En boven dit alles, gelijk de poëtische gedichten te kennen geven, zijn zij ook niet zonder oorlogen en strijd geweest, niet alleen gelijkerwijze bij Homerus, alwaar de Goden twee heerkrachten, tegen elkander staande, ieder aan verscheiden zijden voorstaan en helpen vechten, maar zelfs lezen wij ook, dat zij met de Titanischeen ook met de reuzen hun eigen oorlogen gevoerd hebben. Deze dingen worden zeer dwaselijk gezegd en geloofd, zodat dit alles vol is van ijdelheid en van de allerhoogste en leugenachtigste lichtvaardigheid.’ Middelerwijl zie hier, wat zij nl. zelf belijden, die de Goden der Heidenen voorstaan. Daarna merk ook, dat hij zegt, dat deze dingen behoren tot deze superstitie en niet tot de religie, welke hij volgens het gevoelen van de Stoïsch gezinde schijnt te leren. Want niet alleen hebben de filosofen, zegt hij, maar ook onze voorouders de superstitie onderscheiden van de Religie, want diegenen zegt hij, welke gehele dagen baden en offerden, teneinde hun kinderen hen zouden mogen wezen superstities, dat is, hen zouden mogen overleven, dezelfde zijn genaamd geweest superstities, dat is, lieden, bezig zijnde met gebeden en offeranden voor het lang leven van hun kinderen. Dit alzo zijnde, wie verstaat niet, hoe hij, uit oorzaak dat hij vreest tegen te spreken de aangenomen gewoonte der stad, voorneemt en poogt te prijzen de Religie der voorouders, en dat hij dezelfde ook gaarne van superstitie zou onderscheiden, doch dat hij niet kan zien of vinden, hoe zulks zou kunnen geschieden. Want bijaldien dat die van de voorouders genaamd zijn geweest superstitiosi, welke hele dagen baden en offerden, zijn die dan niet mede superstitiosi geweest? Welke, hetgeen hij zo zwaar berispt en bestraft, ingesteld hebben, nl. de beelden der Goden van verscheiden ouderdom en ook van verscheiden kleding, voorts der Goden geslachten, huwelijken en maagschappen. Deze dingen alle tezamen, nadien dezelfde als superstitieuse dingen bij hem bestraft worden, zo is het, dat hij bedenkelijk met zodanige beschuldigingen doorstrijkt zijn voorouders, welke instellers en dienaars zijn geweest van zodanige beelden. Ja dat meer is, bedektelijk doorstrijkt hij daarmede zichzelf, terwijl hij (hoezeer hij met al zijn welsprekendheid zichzelf tot de vrijheid poogt over te zetten) zelfs

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dezelfde ook moest eren, zodat hetgene hij in deze verhandeling met zijn welsprekende tong ronduit spreekt, daarvan in de vergadering van het volk niet eens het minste woord zou hebben durven kikken of roeren. Derhalve wij Christenen, laat ons de Heere onze God danken, en niet de Hemel en de Aarde, gelijk hij zulks in zijn onderhandeling besluitende bijbrengt, maar die, welke Hemel en Aarde gemaakt heeft, welke ook al deze superstitiën en valse godsdiensten (die die Balbus als balbutiens, dat is, als stamelende nauwelijks durft bestraffen) teniet gedaan en omgekeerd heeft door de allerdiepste nederigheid van Chrislus, door de prediking der Apostelen, door het geloof der Martelaren, die voor de waarheid sterven, en met de waarheid levend blijven, welke zeg ik: deze superstitiën door de vrije gedienstigheid van de zijne teniet gedaan heeft, niet alleen in de oprechte godsdienstige harten, maar ook in de superstitieuse tempelen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 31.

VAN DE MENINGEN VAN VARRO, WELKE VERWORPEN HEEFT HET GEMENE GEVOELEN VAN HET VOLK, EN DIE, HOEWEL HIJ NIET TOT DE KENNIS VAN DE WARE GOD GEKOMEN IS, EVENWEL GEVOELD HEEFT, DAT MEN EEN GOD BEHOORT TE EREN EN TE DIENEN.

Maar wat zegt toch Varro, van wiens wegen wij ons bedroeven, dat hij (hoewel het niet geschied is naar zijn eigen oordeel) onder de godsdienstige zaken ook de kamerspelen heeft gesteld: dezelfde, als hij op vele plaatsen, evenals iemand die heel godsdienstig is, de mensen vermaant om de Goden te eren, bekent en belijdt hij ook niet mede elders, dat hij deze dingen, welke hij aanwijst dat de Romeinse stad ingesteld heeft, niet volgt naar zijn eigen oordeel? Zodat hij ook daarover niet twijfelt te zeggen en te belijden, bijaldien hij deze stad wederom van nieuws zou in orde stellen en alles schikken, dat hij veel liever naar de gelegenheid der natuur de Goden en de namen der Goden zou gaan inwijden. Maar aangezien, zegt hij voorts, dat in het oude volk nu daarvan een order aangenomen was, zo betuigt hij, dat hij de historie van de namen en bijnamen op zodanige wijze moet volgen en houden, gelijk die van de Ouden overgegeven was. Verder verhaalt hij, dat hij deze dingen schrijft en onderzoekt, opdat het gemene volk daardoor meer en meer gezind mag worden, om deze Goden meer te eren dan te verachten, met welke woorden deze allerscherpzinnigste man genoegzaam te kennen geeft, dat hij niet alle dingen wil ontdekken, terwijl het hem niet alleen tot versmading der Goden zou dienen, maar zelfs ook voor het gemene volk heel verdacht zou schijnen, bijaldien het niet verzwegen werd. Ondertussen welke deze dingen zijn, heb ik wel gedacht dat men daarna zou hebben moeten gissen, tenware het, dat hij op een andere plaats, hetzelfde zeer kennelijk uitdrukte, want elders sprekende van de godsdiensten, zegt hij aldus: dat er wel vele dingen waarachtig zijn, welke niet alleen niet nuttig zijn voor het volk te weten, maar dat er ook enige dingen zijn, welke, hoewel ze vals zijn, evenwel niet dienstig zijn voor het volk anders daarvan te weten, en derhalve, dat de Grieken hun Teletas, dat is, hun grootste zoenofferanden en hun mysteria, dat is, godsdienstige geheimenissen, altijd met stilzwijgen in het verborgen binnen de muren gesloten gehouden hebben. Voorwaar alhier heeft hij openlijk uitgebracht denhele verborgen raad in schijn van de wijzen, door welke de steden en volken toen geregeerd werden. Ondertussen verheugen zich wonderlijker wijze in deze bedriegerijen de boze duivelen, welke de bedriegers en de bedrogenen beide tezamen tegelijk bezeten houden, van wier heerschappij hun geen andere zaak verlost dan alleen de genade Gods door Jezus Christus onze Heere. Voorts zegt ook die allerscherpzinnigste allergeleerdste schrijver, dat hem dunkt, dat die mannen alleen terecht aangemerkt en getroffen hebben, wat God is, die geloofd hebben, dat Hij een ziel is, met zijn beweging en met zijn verstand de wereld regerende, met welke reden, al is het dat hij nog niet verstond, wat de Waarheid ons leert en beschrijft (want de ware God is geen ziel, maar is zelf de maker en Schepper der ziel); evenwel nochtans zien wij, bij aldien hij tegen het dwangelijk vooroordeel der stad had kunnen bevrijd zijn, dat hij beleden en ook geleerd zou hebben, dat men een God moet eren, welke met zijn beweging en met zijn verstand de wereld regeert, zodat aangaande deze zaak dit verschil tussen ons en hem, alleen overig bleef, dat hij Hem noemde een ziel, en niet veel liever de Schepper der ziele. Verder zegt hij ook, dat oude Romeinenmeer dan 170 jaren hun Goden zonder enige beeltenis geëerd hebben. Indien dit zo gebleven was, zegt hij, zouden de Goden veel zuiverder en reiner gediend worden. En tot bevestiging van dit zijn gevoelen, neemt hij onder anderen ook tot getuige bet Joodse volk, en ontziet zich verder niet, dezelfde plaats aldus te besluiten, zeggende: ‘Diegene, welke allereerst der Goden beelden voor de Volkeren gesteld hebben, dat dezelfde in hun steden aan de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ene zijde benomen hebben de vrees, en aan de andere zijde vermeerderd hebben de dwaling, oordelende heel wijselijk, dat de Goden in de ijdelheid der beelden zeer ligt konden versmaad en veracht worden. Maar daarenboven zegt hij ook, dat zij de dwaling vermeerderd niet dat zij die ingevoerd hebben; waarmee hij wil te kennen geven, dat te voren zonder de beelden als reeds de dwaling geweest was. Derhalve als hij zegt, dal diegene alleen wél aangemerkt en terecht getroffen hebben, wat nl. God is, te weten zij, die geloofden dat hij een ziel is die de wereld regeert, en daarnaast alzo hij ook meent, dat de godsdienst veel zuiverder en oprechter zonder beelden zou bediend en waargenomen worden, wie ziet dan niet, hoe heel nabij hij bij de waarheid gekomen is? Want voorwaar, indien hij iets vermocht had tegen de oudheid van hun zo grote dwaling, hij zou geoordeeld hebben, dat men zonder beelden behoorde te dienen en te eren alleen die enige God, van wie hij geloofde, dat de wereld geregeerd werd. En middelerwijl hij dus nabij de waarheid gevonden had, zo zou hij ook mogelijk wel ligt onderwezen geworden zijn van de veranderlijkheid der ziel, en alzo zou hij ook eindelijk wel kunnen verstaan hebben, dat de ware God veel liever is een onveranderlijke natuur, welke zelf de ziel geschapen heeft. Dit alles dan aldus zijnde, zo zien wij aangaande de bespottelijke ijdelheden van de veelheid der Goden, welke zodanige mannen in hun schriften gesteld hebben, dat zij meer gedrongen zijn geworden door de verborgen wil Gods dezelfde te belijden, dan dat zij ooit gepoogd zouden hebben de mensen van zulks te vermanen en te onderrichten. Ondertussen wanneer bij ons enige getuigenissen uit dezelfde schriften verhaald worden, zo worden die bij ons alleen daarom bijgebracht om te overwinnen en te overtuigen alle zodanige mensen, welke niet willen aanmerken noch verstaan, van welke grote en boze macht der duivelen ons verlost die uitnemende offerande van zo heilig vergoten bloed, en ook de gave van de geest, welke ons medegedeeld wordt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 32.

OM WAT SCHIJN VAN NUT DE VOORNAAMSTE HEREN DER VOLKEREN GEWILD HEBBEN, DAT DE VALSE RELIGIËN EN GODSDIENSTEN, BIJ DE VOLKEREN IN HUN ONDERDANIGHEID ZIJNDE, ZOUDEN BLIJVEN.

Hij zegt verder in zijn boeken van de voortelingen en geslachten der Goden, dat de volken altijd meer genegen zijn geweest de poëtische kluchtdichters dan de onderwijzers der naturen, en dat het daardoor geschied is, dat zijn voorouders (de oude Romeinen) geloofd hebben, dat in de Goden onderscheid is van mannelijk en vrouwelijk beeld en zelfs ook voortelingen, en daarnaast, dat zij in hen ook gesteld hebben huwelijken, hetwelk voorwaar alleen schijnt geschied te zijn, om dat het ambt en werk (in schijn) van de voorzienige en wijze mannen is geweest het volk in de religiën en godsdiensten te bedriegen, en gevolglijk in zulks niet alleen te eren, maar ook na te volgen de duivelen, welke een allerhoogste genegenheid hebben om de mensen te bedriegen. Derhalve ook gelijk de duivelen geen mensen volkomen kunnen bezitten, noch over hen hun heerschappij hebben, dan allen diegenen, welke zij met hun schalksheid en met arglistig bedrog bedriegen, alzo hebben ook de voornaamste Heren onder de mensen (niet, zeg ik, de rechtvaardigen en goeden, maar de duivelen gelijk zijnde) onder de naam en de dekmantel der religie, hetgeen zij zelf wisten ijdelheid en leugen te zijn, de volkeren even als waarheid zijnde, wijsgemaakt, om op zodanige wijze hun nauwer in een burgerlijke enigheid en maatschappij als te verslinden, en dat tot zodanig einde, opdat zij mede hun onderdanen ten volle zouden mogen bezitten, en volkomen heerschappij over hen zouden mogen hebben. Maar dusdoende, hoe zal daar enig mens, zwak in het verstand, en enige ongeleerde ooit tegelijk beide deze bedriegers kunnen ontgaan, nl. de bedrieglijke Prinsen der stad en de bedrieglijke duivelen?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 33.

HOE DOOR HET OORDEEL EN DOOR DE MACHT VAN DE WARE GOD TEVOREN BESCHEIDEN EN BESTEMD ZIJN ZEKERE BEPAALDE TIJDEN DER KONINGEN EN DER RIJKEN.

Zo dan, die God is de ware oorsprong en gever van het geluk, aangezien Hij alleen de ware God is; Hij geeft ook de aardse koninkrijken beide, de goede en de kwade. En zulks doet Hij niet bij geval, want Hij is God en geen Fortune of Geval; maar zulks doet Hij naar de order der geschapen dingen en naar de geriefelijkste bestemming van de tijd, welke wel ons verborgen is, maar Hem evenwel ten volle bekend is. Nochtans onder dezelfde order der dingen is Hij niet dienstbaar noch onderworpen, maar Hij regeert ze als Heer zelf en beschikt ze even als een Bestuurder zelf. Doch het geluk geeft Hij niemand dan alleen de goeden; derhalve kunnen dit geluk hebben en ook niet hebben zij, die dienstbaarzijn; ook zij, die regeren, kunnen dit geluk hebben of niet hebben, welk geluk nochtans volkomen zal zijn in dat leven, waarin niemand meer dienstbaar zal zijn. Hierom worden de aardse koninkrijken beide de goeden en kwaden bij Hem gegeven, ten einde zijn dienaars, die nog kinderen zijn in de geestelijke toeneming van het gemoed, deze gaven van Hem niet gaan begeren noch verzoeken, evenals of die iets groots en bijzonders waren in zaken der zaligheid. En dit is de geheimenis der tijdenvan het Oude Testament geweest, in hetwelk het Nieuwe verborgen was, dat toen aardse gaven en weldaden beloofd zijn aan de verstandigen, welke toen ook geestelijk waren, hoewel zij nog niet door klare verkondiging predikten, hoedanige eeuwigheid door die tijdelijke zaken beduid werd, en daarnaast in welke gaven van God het ware geluk bestond.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 34.

VAN HEL RIJK DER JODEN, DAT VAN DE ENIGE EN WARE GOD INGESTELD, EN OOK ZÓ LANG BEWAARD IS ALS ZIJ NL. IN DE WARE RELIGIE OPRECHT GEBLEVEN ZIJN.

Derhalve, opdat men ook zou mogen bekennen, dat die aardse goederen, naar welke zij alleen trachten, die geen betere kunnen vinden noch bedenken, ook gelegen zijn in de macht of in het believen van vele valse Goden, welke de Romeinen hiervoor geloofd hebben, dat men behoorde te eren, zo heeft deze zelfde ware God zijn eigen volk in Egypte van zeer weinig mensen ten hoogste vermenigvuldigd en vermeerderd, en daarnaast heeft Hij dit zelfde volk door wonderlijke tekenen uit genoemd Land verlost. Voorwaar! die vrouwen hebben niet aangeroepen haar baargodin Lucinam, alzo deze God van de handen van de Egyptenaren, die hen vervolgden, en al hun nieuwgeboren kinderen wilden doden, zelf haar vruchten bevrijd, bewaard en behouden heeft, opdat alzo die kinderen wonderlijkerwijze zouden mogen vermeerderd worden, en alzo datzelfde volk ongelooflijk zou mogen wassen. Voorts, hun kindjes hebben gezogen zonder de zooggodin Rumina, zij hebben in de wieg gelegen zonder de wieggodin Cunina, zij hebben eten en drinken genomen zonder de eetgodin Educa, en zonder de drankgodin Potica, zij zijn opgevoed en opgetogen zonder zoveel kindergoden, zij zijn gehuwd zonder de huwelijksgoden, zij zijn man en wijf tezamen vergaderd, zonder de dienst van Priapus; en zonder enige aanroeping van Neptunus is de Zee van elkander gedeeld geweest en heeft hun, daardoor gaande, een open weg gemaakt, en dezelfde Zee heeft ook evenzo wederom door de baren, die weder tot elkander kwamen, hun vijanden, die hen van achteren vervolgden, versmoord en overvallen. Ook hebben zij niet opgericht noch gewijd enige Godin Mannia, zo wanneer zij het Manna van de Hemel ontvingen, en daarnaast hebben zij ook niet geëerd noch gediend enige Nimfen en Lymphen en Watergodinnen, wanneer hij met het slaan der steenrotsen voor de dorstigen het water deed heenvlieden. Verder hebben zij, zonder de razende godsdiensten van Mars en Bellona, hun oorlogen gevoerd, en zonder de Victorie hebben zij wel geen victorie gehad, maar nochtans hebben zij zelf niet gehouden voor een Godin, maar voor een gave en weldaad van hun God. Evenzo hadden zij zonder de gewasgodin Segetia hun korengewas; zonder de Ossengodin Bobona hun ossen; zonder de Honiggodin Mellona, hun honing, en zonder de Appelgodin Pomona hun appelen. En eindelijk alles, vanwege hetwelk de Romeinen achtten, dat men zulk een grote menigte van valse goden moest aanroepen en bidden, hebben zij van de enige ware God gekregen, veel gelukkiger en veel overvloediger dan zijlieden. En zo zij zich niet bezondigd hadden tegen Hem, door hun goddeloze eigenzinnigheid, en dat zij als door toverkunsten zich niet hadden laten vervoeren afvallende tot de vreemde Goden en tot de Afgoden, en ten laatste ook Christus dodende, zij zouden alsnog gebleven zijn in hun zelfde Rijk, dat, hoewel het niet zo groot geweest was als dat der Romeinen, evenwel voorwaar veel gelukkiger zou geweest zijn. En dat zij nu door bijna alle landen en volkeren verstrooid zijn, dat is de voorzienigheid van de enige ware God. Want aangezien overal de beelden van de valse Goden, hun altaren, geheiligde bossen en tempelen omgekeerd en neergeworpen worden, en daarnaast ook hun offeranden verhinderd en belet worden, zo geschiedt zulks, ten einde uit hun boeken overal zou mogen blijken en bewezen worden, dat dit alles zo lang te voren al geprofeteerd en voorzegd is geweest, zodat men alzo niet heeft te menen of te achten, wanneer men wellicht ook in onze boeken zou mogen lezen, dat het door ons alzo verdicht of versierd is. Maar wat er volgt in het vijfde Boek, moeten wij nu mede eens gaan zien. Daarom zullen wij het nu hierbij laten en een einde maken aan onze uitvoerigheid en langheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

VIJFDE BOEK.

AAN MARCELLINUS.

HOOFDSTUK 1.

DAT HET ROMEINSE RIJK EN ALLE ANDERE RIJKEN HUN OORZAAK NIET HEBBEN IN HET GEVAL OF IN DE GESTALTES VAN DE STERREN.

Aangezien buiten allen twijfel de volheid van die dingen, die men zou mogen wensen, het geluk is, hetwelk niet een godin, maar een gave Gods is, en aangezien er dus van de mensen geen God behoort gediend te worden dan die, welke hen gelukkig kan maken; zodat ook daarover met recht zou kunnen gezegd worden van het geluk zelf, indien het een godin was, dat men het alleen behoorde te eren. Bijgevolg laat ons nu zien, waarom God (die deze goederen kan geven, aan degenen, die niet goed en derhalve ook niet gelukkig zijn) gewild heeft, dat het Romeinse Rijk zo groot en langdurig zou zijn. Voorwaar! dat die menigte valse goden, welke zij eerden, zulks niet gedaan hebben, daarvan hebben wij reeds veel gezegd, en wanneer het ons dunkt, dat het te pas komt, zullen wij daarvan nog veel zeggen. En voorts, dat ook de oorzaak van de grootheid des Romeinse Rijk niet is gelegen noch in fortuna, dat is, in het geval, noch in fato, dat is, in een domme samen geketende onverbrekelijke orde van de bewegingen, werkingen en in vloeiingen van de Hemel en en sterren en andere tweede oorzaken, volgens het gevoelen of de mening degenen, welke die dingen zeggen te zijn fortuna, dat is, bij geval te geschieden, welke óf gene oorzaak hebben, óf wier oorzaken niet voortkomen uit een merkelijke orde, daar men reden van kan geven, en welke die dingen noemen fatalia, welke door een noodzakelijkheid van een zekere vaste orde buiten de wil Gods en van de mensen geschieden. Maar de menselijke Rijken (zeggen wij) worden gans en geheel gesteld door de Goddelijke Voorzienigheid; doch indien iemand dezelve op zodanige wijze gaat toe-eigenen aan het fatum, overmits hij bij het woord fatum verstaat niet anders dan Gods wil en Zijn macht, zo wensen wij, dat zulk een mens zijn mening behoudt en dat hij zijn tong verbetert. Want waarom zegt hij zulks niet ten eersten, als hij hierna wel gaat zeggen, wanneer hem van iemand gevraagd wordt, wat hij bij fatum verslaat? Want de mensen in het algemeen, wanneer zij dit woord horen, zo verstaan zij bij hetzelve, volgens de gewone aangenomen manier van spreken, niet anders dan de kracht van de gestaltes van de sterren, gelijk dezelve is in de mens wanneer iemand geboren of ontvangen wordt. Deze gestaltes van de sterren zonderen enigen af van de wil Gods, terwijl enige anderen wederom daar tegen zeggen, dat zij hangt aan de wil Gods. Van deze twee zijn gans te verwerpen zij, welke menen dat de sterren zonder de wil Gods over ons besluiten, wat wij doen of niet doen zullen, welk goed wij zullen hebben, of wat kwaad wij zullen lijden. Deze zodanige mensen, zeg ik, behoort men af te houden en te weren van de oren van een iegelijk, niet alleen van hen, die de ware religie belijden, maar ook zelfs van hen, welke nog dienaars willen blijven van hun valse Goden, hoedanig dat ze zijn. Want dit gevoelen, wat brengt het anders uit, dan dat er gans geen God altoos geëerd en aangeroepen wordt? Hiertegen is onze tegenwoordige verhandeling niet

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ingesteld, maar tegen hen, welke zich stellen tegen de christelijke religie, omdat zij voorstaan hen, die zij goden menen te zijn. Zo dan, aangaande de anderen, welke de gestaltes van de sterren hangen aan de wil Gods, zodat al, wat de sterren enigszins besluiten, nl. hoe iemand is, en ook, wat voor goeds hem zal overkomen, of ook mede, welk kwaad hem zal gebeuren, dat alles hangt aan de wil Gods: tegen deze zeg ik, indien zulks zo is, en indien zij menen, dal deze sterren deze macht hebben gekregen van de allerhoogste macht, dat zij nl. met haar wil deze dingen zouden mogen besluiten, dat zij alsdan God groot ongelijk doen, dewijl zij menen, dat (bij manier van spreken) in Gods allerheerlijkste Raad en allerschoonste Hof zeer schandelijke besluiten gemaakt worden, van zelfs de allermeeste boosheden en gruwelen te doen, zodanige nl., dat, bijaldien enige aardse stad zulke dingen ergens ging besluiten, dat men dezelve te gronde zou omkeren door een algemeen oordeel en besluit van het menselijke geslacht. En voorts, indien men over ‘s mensen werken dusdanige Hemel se noodzakelijkheid stelt, welk oordeel over ‘s mensen daden wordt van God overgelaten, welke nochtans een Heere is beide van de sterren en van de mensen? Of zo zij willen zeggen, dat de sterren geen macht ontvangen hebben van de opperste God, om zodanige dingen naar haar wil te besluiten, maar dat door dezelve in het indringen van zodanige noodzakelijkheden de bevelen Gods te enenmale vervuld worden, zo zeg ik, zal men dan zulk een gevoelen van God zelf hebben, hetwelk men zelfs gruwelijk acht te zijn, wanneer iemand het van de wil van dersterren gevoelt? Voorts, indien zij ook willen zeggen, dat de sterren gezegd worden zulke dingen meer te beduiden dan dezelve te werken, zodat die gestalte van de sterren in schijn is als een zekere spraak, voorzeggende de toekomstige dingen, en niet dezelve werkende. En voorwaar, zulks is hét gevoelen geweest van enige mannen, die niet weinig geleerd waren. Doch de Mathematische waarzeggers plachten evenwel niet alzo te spreken, dat zij nl. als bij voorbeeld zouden zeggen: de, ster Mars alzo gesteld zijnde, betekent een doodslager, maar zij zeggen: zij maakt een doodslager. Doch laat ons hun toegeven, dat zij juist niet spreken zoals zij behoren te doen, en derhalve, dat zij van de Filosofen een zekere regelmaat en manier van spreken behoorden te ontvangen, om alzo bekwaam te voorzeggen zulke dingen, als zij menen te kunnen vinden in de gestaltes van de sterren. Maar indien zulks zo is, dat nl. de gestaltes van de sterren zekere duidingen hebben, hoe komt het dan, dat zij nooit enige reden hebben kunnen geven, waarom er zulke ongelijkheid en verscheidenheid is in het leven van de tweelingen, in haar werkingen, in haar uitkomsten, in haar neringen, kunsten, eer en staat, en voorts in alle andere dingen, behorende tot ‘s mensen leven, ja zelfs ook in de dood? Hoe komt het, dat in dit alles gewoonlijk zo grote verscheidenheid is, dat zoveel hetzelve belangt, vele vreemden hun meer gelijk zijn dan zelfs de tweelingen onder elkander, welke in de geboorte niet van een kleine tijd van de anderen verscheiden zijn geweest, en in de ontvangen door een bijslapen in één en hetzelfde ogenblik te samen en tegelijk voort gezaad zijn?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

VAN DE GELIJKE EN ONGELIJKE ZIEKTE VAN DE TWEELINGEN.

Cicero zegt, dal Hippocrates, de allervermaarde medicijnmeester, in zijn geschriften achtergelaten heeft, dat bij hem op een zekere tijd vermoed is geweest, aangaande twee broeders, alzo zij tegelijk ziek werden, en hun ziekte tegelijk op één tijd verzwaarde en tegelijk op één tijd wederom verlichtte, dat zij tweelingen moesten zijn. Hierover plagt Possidonius, een Stoischgezinde, zeer geneigd zijnde tot de voorzeggingen uit de sterren, daarentegen te beweren, dat zij op een en dezelfde gestaltes van de sterren geboren en op een en dezelfde gestaltes van de sterren ontvangen waren. Hierom meende de medicijnmeester, dat zulks behoorde tot hun allergelijke temperamenten van de zelfde natuur. Dat zelfde heeft de filosoof, voorzegger zijnde uit de sterren, gemeend te behoren tot de gestaltes van de sterren, zodanig nl. als dezelve te dien tijde geweest was, toen zij geboren en ontvangen werden. In deze zaak is de medicijnen gissing veel aangenamer, en, als van nabij zijnde, ook veel gelovige, want zoals de ouders van temperament en natuur van het lichaam waren toen zij bij sliepen, zodanig temperament en zodanige zwakheid heeft lichtelijk kunnen overgezet worden op de eerste beginselen van de ontvangen kinderen, zodat hel ook geschied is, alzo zij te samen tegelijk uit het lichaam van hun moeder hun eerste wasdom ontvingen, dat zij met gelijke zwakheid geboren zijn. Daarna zijn ze ook in één en hetzelfde huis, met één en dezelfde spijs en drank gevoed, aangaande hetwelk ook de Medicijn betuigt, dat de lucht, de gestaltes van de plaats en de kracht van het wateren mede zeer veel vermogen om het lichaam óf wél óf kwalijk te doen zijn. Daar benevens ook aan eenerlei arbeid en oefeningen te samen gewend zijnde, zo kon mede daardoor geschieden, dat zij zulke gelijke lichamen hadden, zodat zij op één tijd en om eenerlei oorzaak, te samen en tegelijk bewogen werden, om krank en ziek van lichaam te zijn. Maar de gestaltes van de Hemel en van de sterren, zodanig nl. als die geweest is, toen zij ontvangen of geboren zijn, tot deze gelijkheid van ziekte te willen trekken, ik weet niet, wat dat voor een vreemdheid is, dewijl er zovele schepselen van allerverscheidene geslachten, en van allerverscheidene genegenheden en uitkomsten op één tijd, en op één aarde van één en hetzelfde landschap, en ook onderworpen zijnde één en dezelfde Hemel, tegelijk konden ontvangen en geboren worden. Daar benevens hebben wij ook zelfs enige tweelingen gekend, welke niet alleen verschillend handelden, maar daarenboven ook aan ongelijke ziekten, onderworpen waren en op verschillende wijzen stierven, van hetwelk Hippocrates, naar mij dunkt, zeer lichtelijk reden zou kunnen gegeven hebben, nl. dat door hun verschillende spijzen en oefeningen van het lichaam, welke zij verkozen hebben. niet door enig temperament, maar door de wil van hun gemoed, hun deze verschillende ziekten en zwakheden hebben kunnen overkomen.

Maar Possidonius of enig ander drijver van de besluiten van de sterren, indien hij het verstand van de ongeleerde, in dingen, die zij niet weten, niet wil bedriegen, zo zal het mij zeer verwonderen of hij ook hier iets zou kunnen vinden om nog wat te zeggen, want hetgeen zij pogen bij te brengen aangaande die kleinen tussentijd, die de tweelingen hadden toen zij geboren werden, ten aanzien van het verschillend delen van de Hemel, daar de tekening van het uur, hetwelk zij het geboorte uur noemen, gesteld wordt, zulks vermag niet teweeg te brengen zodanige verscheidenheid als er wel gevonden wordt in de willen, daden, manieren en gevallen van de tweelingen; of indien het zulks vermag, zo vermag het meer, zodat het te verwonderen, is, dat zodanige tweelingen nog een edelheid van het geslacht en een en dezelfde onedelheid behouden, wier allergrootste verscheidenheid zij nergens anders in stellen dan in ieders geboorte uur. Indien het dan geschiedt,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dat de een na de ander zo haastig geboren wordt, dat er genoegzaam hetzelfde inzicht van de Hemel, en ten nauwste één en hetzelfde gedeelte van het geboorte uur blijft, zo vereis ik dan, dat alles in zodanige tweelingen gelijk zal zijn, hetwelk in gene tweelingen kan gevonden worden. En hier en tegen, indien het lang vertoeven van de navolgende vrucht het inzicht van de Hemel verandert, zo vereis ik onderscheidene ouders, die de tweelingen niet kunnen hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

VAN DE VOND, DIE DE MATHEMATISCHE WAARZEGGER NIGIDIUS OP DE VRAAG VAN DE TWEELINGEN BIJGEBRACHT HEEFT, GENOMEN ZIJNDE VAN HET RAD EENS POTTENBAKKERS.

Derhalve te vergeefs wordt hier ook bijgebracht die vermaarde vond van het rad eens pottenbakkers, die men zegt, dat Nigidius, zijnde met deze vraag voor bet hoofd geslagen en die willende beantwoorden, bijgebracht beeft, waarom hij ook genaamd is geweest de pottenbakker. Deze zelfde, alzo hij ook een zekere tijd het rad van een pottenbakker met alle macht zeer snel omgedraaid had, en daarenboven terwijl het omliep, met alle haast door een inktstreek tweemaal daarop geslagen had, zo is het geschied, dat daarna die tekenen, welke hij met ophouden van de beweging geslagen had, bevonden zijn in het uiterste van het rad gene kleine ruimte van elkander te verschillen. Alzo mede ook, zei hij, in die snelle omdraaiing van de Hemel, al is het ook, dat de een na de ander met zulke rasheid geboren wordt als ik het rad tweemaal geslagen heb, evenwel is er in het verschil van de Hemel groot onderscheid. Derhalve alhier is het in gelegen, wilde hij zeggen, aangaande die verscheidenheden, welke men zegt te zijn in de manieren, in de gevallen en uitkomsten van de tweelingen. Maar dit zijn bewijs en gedichtsel is zieker en brozer dan zelfs die vaten, welke door de omdraaiing van het rad gemaakt worden. Want indien daar straks zulk een onderscheid is in de Hemel, zodat men door de gestaltes van de sterren niet kan begrijpen, waarom de één van de tweelingen erfenis ontvangt en de ander niet; waarom durven dan anderen van diegenen, welke geen tweelingen zijn, zo wanneer zij de gestaltes van de sterren ingezien hebben, zodanige dingen zo stout zeggen behoren tot die geheimenis van die geboren tijd, die niemand kan begrijpen, en die niemand kan aantekenen op de juiste ogenblikken in welke de mensen geboren worden? Indien zij hierop zeggen, dat zij deze dingen daarom in de geboorte uren van anderen voorzeggen; overmits hetgeen zij zeggen, dingen zijn, die tot breder en ruimer begrijp van tijden behoren. Maar de ogenblikken (zeggen zij) van de allerkleinste gedeelten van de tijden, welke de tweelingen onder elkander kunnen hebben wanneer zij geboren worden, worden toegeëigend tot de allerkleinste zaken, vanwege welke de Mathematische waarzeggers niet plachten aangesproken noch gevraagd te worden. Want wie zal vragen, zeggen zij, wanneer hij zal zitten, wanneer hij zal wandelen, wanneer of wat hij ook zal eten? Maar wat zeggen is dit? Zeggen wij zodanige dingen, wanneer wij in de manieren, werken, gevallen en uitkomsten van de tweelingen zeer vele en gans verscheidene dingen aanwijzen?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

VAN DE TWEELINGEN EZAU EN JACOB, WELKE ZEER ONDERSCHEIDEN WAREN IN HUN MANIEREN EN HANDELINGEN.

In verleden oude tijden onzer vaderen zijn er twee tweelingen (om van enige vermaarde en bijzondere te spreken) zo dicht na elkander geboren, dat de laatste de verzen van de voeten hield van de eersten. In hun leven en in hun manieren is echter zulk een groot onderscheid geweest, en daar benevens zulk een verschil in hun handelingen en zulk een ongelijkheid in de liefde van hun ouders, dat zelfs ook dit kleine verschil van tijd hen onder elkander tot vijanden maakte. Als wij dit verhalen, wordt dan daarmede gezegd, dat, terwijl de éne wandelde, de andere zat, en terwijl de éne sliep, de andere waakte, en terwijl de éne sprak, de andere zweeg? Dit zijn dingen, behorende tot die kleinigheden, welke van die niet kunnen begrepen worden, welke zodanige gestaltes van de sterren, op welke een ieder geboren wordt, schrijven, van welke in het gemeen de Mathematischen gevraagd worden. Want één van deze twee heeft gediend om loon, en de andere heeft niet gediend, de éne werd door zijn moeder bemind, en de andere werd niet bemind, de éne heeft die ere, die zeer groot bij hen gehouden werd; verloren, en de andere heeft die verkregen. En aangaande hun huisvrouwen, hun kinderen en hun dingen, welk een verscheidenheid!

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

OP WELKE WIJZE DE MATHEMATISCHE WAARZEGGERS KUNNEN OVERTUIGD WORDEN, DAT ZIJ EEN IJDELE WETENSCHAP HEBBEN.

Zo dan, indien dit alles behoort tot die kleine gedeelten van de lijden, welke de tweelingen onder elkander hebben, zodat aan dezelve de gewone gestaltes van de sterren niet toegeschreven kunnen worden, waarom zegt men dan zodanige dingen, wanneer zij van enige andere lieden de gestaltes in de sterren zien? Indien zij hierop zeggen, omdat dezelve geenszins behoren tot de kleine onbegrijpelijke gedeelten van de tijden, maar tot de groter onderscheiden van de tijden, welke waargenomen en aangemerkt kunnen worden, wat heeft dan hier te doen dat lemen rad van de pottenbakkers?

Voorwaar anders nergens om, dan opdat de mensen, hebbende een lemen hart, roede rondom in een werveldraai zouden gedraaid worden, teneinde alzo bij hen de ijdelspreking van de Mathematische waarzeggers niet zou bekend noch gevonden worden. En wat hebben ook hier te doen die gebroeders, wier beider ziekte Hippocrates naar de medicijnkunst inziende, vermoed heeft uit de bemerking, dal hun beider ziekte op één tijd en tegelijk zwaarder en lichter werd, dat zij tweelingen waren? Voorwaar deze zelfde broeders wederleggen zij niet genoegzaam, die aan de sterren willen toeschrijven, wat uit hun gelijke temperamenten voortkomt. En waarom is het, dat zij beide tegelijk, en niet de éne voor en de andere na, ziek geworden zijn, gelijk zij geboren waren, want zij konden niet beide tegelijk geboren worden. Of indien zulks, te weten dat zij op verscheiden tijden geboren zijn, geen werking noch kracht daarin gaf, dat zij daarom op verschillende tijden ziek zouden knoeten zijn? Waarom zeggen zij dan, dat de verscheidenheid van de tijd, waarop men geboren wordt, kracht heeft tot zovele verscheidenheden van alle andere dingen? Waarom hebben zij op verscheiden tijden uitlandig kunnen zijn? Waarom op verscheiden tijden huisvrouwen kunnen trouwen en op verscheiden tijden kinderen kunnen telen en veel meer andere dingen kunnen doen? Is het, omdat zij op onderscheiden tijden geboren zijn? Zeer wel! Hoe komt het dan, dat zij om dezelfde reden niet op verscheiden tijden ziek hebben kunnen zijn? Want indien de ongelukkige tijd van de geboorte het inzicht van de Hemel veranderd heeft, zodat hetzelve ongelijkheid in alle andere zaken gebracht heeft, waarom is door de gelijkheid des tijd in de ontvangenis dezelfde gelijkheid des tijd in de ziekten alleen gebleven? Of wilt gij zeggen, omdat de fatale besluiten van de sterren, aangaande de ziekte, in de ontvangenis gelegen zijn, en de totale besluiten, aangaande alle andere dingen, in de geboorte gezegd worden gelegen te zijn, zo behoren zij dan niet toe te gaan, wanneer zij in het geboorte uur inzien de gestaltes van de sterren, dat zij alsdan iets van de ziekten van de mensen zouden voorzeggen, alzo zij de ure van de ontvangenis, die zij daarvan behoren in te zien, niet kunnen vinden. Doch indien zij daarom de ziekten voorzeggen, zonder eens in te zien het Hemel gezicht van de ure van de ontvangenis, uit oorzaak dat zulks de kleinste ogenblikken, op welke de lieden geboren worden, te kennen geven, hoe zouden zij dan aan ieder van deze tweelingen in het bijzonder uit zijn geboorte uur kunnen voorzegd hebben, wanneer hij ziek zou worden, naardien de ander, die niet had hetzelfde geboorte uur, tegelijk met hem moest ziek zijn? Daarna vraag ik verder, indien daar zodanig verschil des tijd is in de geboorte van de tweelingen, dat overmits de verscheiden inzichten van de Hemel daarom ook bun de gestaltes van de sterren verscheiden moeten zijn, en dien ten gevolge ook verscheiden moeten zijn al de oordeeltekenen van de Hemel, in welke zulk een kracht gesteld wordt, dat daarvan naar gelegenheid ook verscheiden fatale werkingen en in vloeiingen van de sterren moeten volgen; waardoor heeft dan zulks kunnen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

geschieden, dewijl hun ontvangenis geen verschillenden tijd heeft kunnen hebben? Of is het alzo, dat twee op één ogenblik tijd ontvangen zijnde, ongelijke fatale werkingen konden hebben vanwege hun geboorte? Indien zulks zo is, waarom kunnen dan ook niet twee, op één ogenblik tijd geboren zijnde, ongelijke fatale beleidingen van hun leven en sterven hebben? Want nademaal niet geschiedt daar nl. twee op één ogenblik ontvangen zijn, dat zulks verhindert, dat de een vóór, de andere na geboren wordt, waarom zou het dan moeten geschieden, wanneer daar twee op één ogenblik tijd geboren worden, dat daar iets zou zijn, hetwelk zodanige kracht zou hebben om te beletten, dat de een vóór en de andere na niet zou kunnen sterven? Voorts, indien ook de ontvangenis, op één ogenblik geschied zijnde, toelaat dat de tweelingen zelfs in de buik van de moeder verscheiden gevallen kunnen hebben, waarom zou dan de geboorte, op één ogenblik van gelijken geschied zijnde, mede niet kunnen toelaten, dat twee mensen, alzo geboren zijnde, verscheiden gevallen op aarde zouden mogen hebben? Maar eindelijk, opdat alle gedichtselen van deze kunst, of veel meer van deze ijdelheid, geheel weggenomen mogen worden, hoe komt het, dat zij, die op één tijd en onder een en dezelfde gestaltes van de Hemel ontvangen zijn, verscheiden fatale in vloeiingen hebben, welke hun brengen tot de geboorte op verscheiden uren? En indien zulks zo is, zou het dan mede niet kunnen geschieden, dat die tweede, die op één ogenblik des tijd en onder een en dezelfde gestaltes van de Hemel van twee moeders tegelijk geboren zijn, dat zij ook zodanige verscheiden fatale in vloeiingen van de sterren kunnen hebben, welke hun tot verscheiden noodzakelijkheden beide van leven en sterven zullen brengen? Of wilt gij zeggen, dat zij, die eerst ontvangen zijn, nog geen fatale in vloeiingen over hun natuur hebben, zodat zij die niet eer kunnen hebben vóór zij geboren zijn? Waartoe strekt het dan, dat zij zeggen, indien het uur van de ontvangenis kon gevonden worden, dat dan vele dingen bij hen kunnen voorzegd worden? Hierover is ook bij enigen deze spreuk verhaald, dat er een wijze is geweest, die een zeker uur verkoos op hetwelk hij bij zijn huisvrouw sliep, menende, dat hij daardoor een wonderlijker zoon zou telen, waarover ook van gelijken dit bijgebracht wordt hetgeen Possidonius, een groot sterrenkundige, en daar benevens ook een groot Filosoof, geantwoord heeft, van die tweelingen, welke tegelijk ziek waren, nl. dat zulks geschiedde, omdat zij op één tijd geboren en op één tijd ontvangen waren. Want hierom voegde hij daar Lij van de ontvangenis, opdat men hem niet zou voorwerpen, dat zij juist op de zelfden tijd niet hadden kunnen geboren worden, dewijl hij daartegen zei, dat het gans zeker was, dat zij op één tijd ontvangen waren, teneinde hij alzo, dat ze tegelijk en op één tijd tezamen ziek waren, reden zou geven, niet van de allernaaste gelijke tempering van de lichamen, maar opdat hij ook de gelijkheid van hun ziekte zou vinden aan de knoopingen van de sterren. Indien dan in de ontvangenis zulk een kracht is tot gelijke fatale in vloeiingen van de sterren, zo kunnen door de geboorte die fatale in vloeiingen niet veranderd worden. Of indien in de tweelingen de fatale orde van de werkingen van de sterren daarom veranderd wordt, omdat zij op verscheiden tijden geboren worden, waarom zullen wij niet liever bedenken, dat deze fatale orde tevoren reeds alzo veranderd is geweest, ten einde zij nl. op verscheiden tijden zouden geboren worden. Want hoe anders? Zal na zodanig zeggen de wil van hen, die leven, dan mede niet mogen veranderen de fatale orde hunner geboorte, dewijl het vóór en nakomen dergenen die geboren worden, verandert de fatale orde hunner ontvangenis?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN TWEELINGEN VAN ONGELIJKE BEELDTENNIS, DE ENE ZIJNDE EEN KNECHT OF ZOON EN DE ANDER EEN MEISJE OF DOCHTER.

Dikwijls evenwel gebeurt het zelfs in de ontvangenis van de tweelingen, alwaar zij beide één en dezelfde ogenblikken van de tijden hebben, dat onder een en dezelfde dusdanige onveranderlijke en fatale (zoals zij het noemen) gestaltes van de sterren, het een kind een knecht ontvangen wordt en het andere een meisje. Want wij hebben zelfs tweelingen gekend van verscheiden beeldtenissen, beide nog levende, en beide zijn zij ook fris in hun leven. Dezen, hoewel zij gelijke gedaanten van lichamen hebben, nl. voor zoveel als mogelijk is te geschieden in ongelijke beeldtenis; evenwel zijn zij in handeling en beleiding van hun levens zó gans ongelijk, dat behalve de oefeningen en daden, in welke de vrouwelijke van de mannelijke noodzakelijk moeten verschillen, dat hij in het ambt van Pagie of medeloper de krijg volgt, en is bijna altijd van huis en buiten ‘s land; maar zij wijkt van haar vaderland niet, noch ook van haar eigen landen en velden. Daarenboven, wat nog ongelooflijker is, indien nl. dusdanige fatale noodzakelijkheden van de sterren geloofd worden; maar nochtans geenszins is te verwonderen, indien de willen van de mensen geacht worden, en ook aanmerking op de bijzondere gaven Gods genomen wordt. Hij is gehuwd, zij is een geheiligde maagd; hij heeft een menigte kinderen geteeld, zij is nog niet gehuwd. Maar gij zult zeggen, dat de kracht van de verschillende geboorte ogenblikken zeer veel vermag. Maar dat zulks volstrekt niets te beduiden heeft, heb ik al overvloedig genoeg bewezen en verhandeld. Maar het zij hoe het zij, nochtans willen zij, dat hetzelve in de voortkomst kracht heeft. Maar hoe is het dan in de ontvangenis, alwaar het kennelijk is, dat er niet meer dan ééne bijslaping gewrocht heeft? Want zodanige kracht heeft de natuur, dat, wanneer een vrouw ontvangen heeft, zij daarna daar boven op gene andere vrucht kan ontvangen; waaruit dan noodzakelijk volgt, dat dezelfde ogenblikken van de ontvangenis in de tweelingen zijn. Maar mogelijk meent gij, overmits zij op verschillende ogenblikken en inzichten van de Hemel geboren worden, dat zij dan, als zij geboren worden, het een in een knechtje en het andere in een meisje veranderd zoude worden; want zulks zou zo gans vreemd niet gezegd worden, nl. dat de aanblazingen van de sterren alleen kracht hebben tot de onderscheidingen van de lichamen, tegelijkertijd wij zien, dat volgens het aankomen en vertrekken van de zon de tijden van het jaar zelfs veranderd worden, en gelijk wij zien, dat volgens het toe- of afnemen van de maan enige dingen vermeerderd of verminderd worden, gelijk de kreeften, genaamd echini, en ook de mosselen, en verder ook de wonderlijke getijden van de Oceaan. Maar evenwel kunnen de willen van ons gemoed geenszins onder de gestaltes van de sterren gesteld worden. Derhalve vermanen zij ons, nademaal zij ook onze daden daaraan pogen te hangen, dat wij zulks hun moeten vragen, waarvan zij zelfs in het lichaam geen rekenschap weten te geven. Want wat is er zo zeer tot het lichaam behorende als de onderscheiding van de beeldtenis van het lichaam? En evenwel onder één gestaltes van de sterren hebben tweelingen van ongelijke beeldtenis kunnen ontvangen worden. Zo dan, wat kan er dwazer gezegd of geloofd worden, dan dat de gestaltes van de sterren, welke dezelfde op het uur van de ontvangenis in beiden is geweest, niet heeft kunnen teweeg brengen, dat iemand gene verschillende beeldtenis van zijn broeder kon hebben, met wie hij één en dezelfde gestaltes van de sterren gehad heeft. En hier en tegen, dat de gestaltes van de sterren, welke op het geboorte uur van hen, die geboren werden, geweest is, teweeg heeft kunnen brengen, dat de een van de ander zoveel verschilde in maagdelijke heiligheid en eerbaarheid?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

VAN HET VERKIEZEN VAN DE ENE DAG BOVEN DE ANDERE, OM OP DEZELFDE EEN HUISVROUW TE TROUWEN, OF OM OP DEZELFDE IETS IN HET VELD TE PLANTEN OF TE ZAAIEN.

Maar wie zal zulks ook kunnen verdragen, dat zij naar het verkiezen van de dagen zich zelf ook verdichten zekere nieuwe, eigen gezette fatale orde over hun daden? Want, zeggen zij, hij was niet geboren, teneinde hij een wonderzoon zou hebben, maar veel meer, opdat hij een verachte zoon zou telen, en daarom heeft de geleerde man een zeker uur verkoren, op hetwelk hij zich met zijn huisvrouw zou vermengen. Voorwaar, dit zo zijnde, heeft hij zich zelf een nieuw eigen gezet en besluit gemaakt, hetwelk hij tevoren niet had en uit kracht van zijn eigen besluit is zulks een zodanige fatale order beginnen te worden, welke nochtans in zijn geboorte niet geweest was. O! bijzonder uitzinnigheid en dwaasheid, men verkiest een zekeren dag op welke men een vrouw trouwt.

Ik geloof daarom, overmits zij willen zeggen bij al dien er zodanige verkiezing niet geschiedt, dat zulks kan voorvallen of komen op zodanige dag, welke niet goed is, en daarom, dat dezelve ongelukkig zou kunnen getrouwd worden. Indien zulks zo is, waar blijft dan, wat de sterren ten aanzien van hem besloten hebben, toen hij geboren werd? Of is het zó, dat de mens kan veranderen, wat hem toe geschikt is door de keuze van de dag? En daarentegen, hetgeen hij zelf door middel van de verkiezing van de dag besloten heeft, dat het van gene andere hogere macht kan veranderd worden? Daarna, indien alleen de mensen, en niet alles wat onder de Hemel is, onder de gestaltes van de sterren staan, waarom verkiezen zij dan sommige dagen als geschikt tot de plantingen van wijngaarden, of bomen, of een ander gewas, en sommige dagen als geschikt voor de beesten, om ze óf te temmen óf bij hun mannetjes toe te laten, teneinde alzo de merriepaarden en koeien zouden mogen bevrucht worden, en dergelijke dingen meer? Indien zij willen zeggen, dat de uitgekozen dagen daarom kracht hebben in deze dingen, dewijl de gestaltes van de sterren heerst over alle aardse dingen, hetzij dat ze leven, hetzij dat ze niet leven, naar de verscheidenheden van de veranderingen van de tijden. Laat zij dan hiertegen bemerken, hoe er ontelbare schepselen op één en hetzelfde ogenblik des tijd óf geboren worden óf voortkomen, óf beginnen, welke ieder zo menige en zo verschillende uitkomsten hebben, dat zij deze waarnemingen genoegzaam zelfs voor de kinderen ten spot stellen. Want wie is zó uitzinnig, dat hij zou durven zeggen, dat alle bomen, alle kruiden, alle beesten, kruipende dieren, vogelen, vissen, wormen, ieder bijzonder, verschillende ogenblikken hebben van hun geboorte en voort komst? Nochtans zo zijn ook de mensen gewoon, om de wetenschap van sommige Mathematische waarzeggers te beproeven, aan hen te brengen enige gestaltes van de sterren van sommige onredelijke dieren, wier voort komst zij binnenshuis zeer naarstig waargenomen hebben om deze beproeving te doen. En alzo is het, dat zij die Mathematische waarzeggers voor de besten houden, welke, als zijde gestaltes ingezien hebben, weten te zeggen, dat er geen mens, maar een beest geboren is. Daarenboven durven zij ook zeggen hoedanig beest, of het bekwaam is tot wolwerk, of tot trekking en voering, of tot de ploeg, of tot bewaring van het huis; want zij worden ook beproefd zelfs tot de fatale besluiten over de honden. Ondertussen over dit alles antwoorden zij met een grote toestemming en geroep van ieder, die zich daarover zeer verwondert. Zo dwaas en uitzinnig zijn de mensen, dat zij menen, wanneer er een mens geboren wordt, dat de voort komst van alle andere dingen alzo belet wordt, dat te samen met hem onder één en hetzelfde gewest van de Hemel zelfs niet een vlieg zou kunnen voortkomen. Want indien zij toelaten, dat er tegelijk een vlieg zou kunnen voortkomen, zo volgt hierop zodanige

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

besluitreden, welke hen, bij trappen allengs opklimmende, van de vliegen zal brengen tot de kemeldieren en olifanten. Verder schijnt het, dat zij ook dit niét willen bemerken, nl. wanneer er een zekere dag uitgekozen is om het veld te bezaaien, dat dan zovele korreltjes tegelijk in de aarde komen, tegelijk ook spruiten, en met een uitgedrongen gewas tegelijk ook loof krijgen, tegelijk spillen en dik worden, en tegelijk wit worden; en dat evenwel van die aren, welke van gelijke ouderdom zijn mét de anderen en van gelijke uitspruiting en wasdom, sommige van de branddauw bevangen en tot brandaren verteerd worden, en sommige van de vogelen uitgepikt- en andere van de mensen afgeplukt worden. Hoe zullen zij het hier maken? Zullen zij zeggen, dat deze aren een andere gestaltes van de sterren gehad hebben, van welke zij zo verschillende uitkomsten zien? Of zullen zij veel liever laten, voortaan enige dagen tot deze zaken uit te kiezen, en alzo zeggen, dat dezelve niet behoren tot enig Hemel s besluit, zodat zij alleen de mensen onder de sterren willen stellen, wie nochtans alleen op aarde God gegeven heeft een vrije wil? Dit dan alles wel bemerkt zijnde, zo wordt niet te onrechte geloofd, nademaal de sterrenkijkers vele waarachtige dingen zeer wonderbaar antwoorden, dat zulks geschiedt door heimelijke inblazing van de Geesten welke niet goed zijn, van wie arbeid en naarstigheid daartoe strekt, dat zij deze valse en schadelijke meningen van de fatale besluiten van de sterren zouden mogen indrukken en bevestigen in de gemoederen van de mensen. Dit alles geschiedt geenszins door enige kunst van aanmerking of inzage van het geboorte uur en de oordeeltekenen van de Hemel, dewijl er gene zodanige kunst is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

VAN HEN, WELKE NIET DE GESTALTES VAN DE STERREN, MAAR DE SAMEN KETENING EN SAMEN BINDING VAN DE OORZAKEN, HANGENDE AAN DE WIL GODS, DE NAAM FATUM GEVEN.

Maar zij, welke niet de gestaltes van de sterren, tegelijkertijd wanneer er iets ontvangen, of geboren of begonnen wordt, maar de orde en samen binding van alle oorzaken met elkander, door welke al wat er geschiedt, voorkomt, met de naam fatum noemen, met dezen hebben wij niet veel moeite te maken, noch te twisten over het geschil van het woord, nademaal zij zelfs de orde van de oorzaken en de samen binding van de zelfde toeschrijven aan de wil en de macht van de alleropperste Gods, van wie allerbest en allerwaarachtigst geloofd wordt, dat Hij alle dingen weet eer zij geschieden, en daar benevens, dat Hij de dingen niet zonder orde en besluit laat; Hij, zeg ik, van wie alle machten zijn, hoewel van Hem alle willen niet zijn. Zo dan dat deze lieden voornamelijk de wil zelfs van de alleropperste Gods, Wiens kracht zich onoverwinnelijk uitbreidt, fatum noemen, zulks wordt aldus bewezen uit de navolgende gedichten, welke, zo ik mij niet vergis, van Anneus Seneca zijn.

Leid mij, Gij Vader hoog, Gij heersend Heer verheven, Daar Gij mij hebben wilt, U volg ik zonder sneven, Maar of ik ook niet wou, nochtans ik volgen moet, En het zelfs doen tegen wil, zulks God mij werken doet. Het fatum de mens leidt, die zelf wil zeer goedig, Het fatum de mens trekt, die niet en wil onvroedig.

Hier zien wij zeer klaar, dat hij in de laatste gedichten zulks fatum noemt, hetwelk hij boven genoemd had de wil van de Hoge Vader, dien hij bereid is te gehoorzamen, opdat hij alzo willig mag geleid worden, om niet mitsdien onwillig getrokken te worden, dewijl de fata diegene zelf wil leiden, en niet wil trekken. Insgelijks komen ook overeen met dit gevoelen die Homerische gedichten, welke Cicero in het Latijn overgezet heeft, waarvan de inhoud aldus luidt:

‘s Mensen gemoeden zijn, gelijk de Heere ras, Die zelfde hebben wil, Hij buigt haar wel te pas.

Doch in deze verhandeling zou het poëtische zeggen geen aanzien hebben. Maar aangezien hij zegt, dat de Stoischgezinden, welke de kracht van dit fatum stellen, deze gedichten uit Homerus plachten te gebruiken, zo wordt aldaar gehandeld, niet van het gevoelen van dezen poëet, maar van het gevoelen dezer filosofen, nademaal door die gedichten, welke zij in hun onderhandeling bijbrengen, welke zij van het fatum onder elkander hebben, openlijk genoegzaam verklaard wordt, wat zij het fatum achten te zijn, want zij noemen het Jupiter, die zij menen te zijn de opperste God, van wie zij zeggen de samen binding van de fata, dat is, de onverbrekelijke samen geketende orde van de beide oorzaken te hangen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN GODS VOORWETENDHEID, EN VAN DE VRIJE WIL VAN DE MENSEN, TEGEN DE BESCHRIJVING VAN CICERO.

Deze Stoïsch-gezinde poogt Cicero te weerleggen, maar ondertussen zulks willende doen, meent hij, dat hij niets in zulks tegen hen vermag, tenzij dat hij wegneemt alle voorzeggingen van toekomstige dingen, welke hij op deze wijze arbeidt weg te nemen, nl. dat hij ontkent, dat er enige wetenschap is van de toekomstige dingen; met alle macht zoekt hij te beweren, dat er gans gene wetenschap is van toekomstige zaken noch in God, noch in de mensen, en daar benevens, dat er ook gans van geen dingen enige voorzegging is. Alzo zien wij, dat hij alhier ontkent zelfs de voorwetenschap Gods, en daarenboven poogt hij ook te niet te doen met ijdele redenen al die klare Profetieën, welke zelfs lichter zijn dan de dag, stellende tegen dezelve enige goddelijke voorzegging, welke, zoals hij zegt, lichtelijk kunnen weerlegd worden, hoewel hij zelf nochtans dezelve niet tenietdoet noch weerlegt. Doch ondertussen loopt zijne reden bijzonder op het wederleggen van de voorzeggingen van de Mathematische waarzeggers, hetwelk hij ligt doen kan, omdat zij waarlijk zó zijn, dat zij zichzelf genoegzaam omstoten en weerleggen. Nochtans zijn zij, welke de fata, dat is, de besluiten van de sterren stellen, veel verdraaglijker dan deze, welke wegneemt zelfs in God de voorwetenschap van de toekomstige dingen, want te belijden, dat er een God is, en Hem te ontnemen, dat Hij de toekomstige dingen weet, is een merkelijke en openbare uitzinnigheid en razernij, hetwelk hij zelf ook wel zag, waarom hij ook gepoogd heeft hetzelfde te zeggen, hetwelk die dwazen zeggen, van wie geschreven is (Psalm 14:1, 53:5) de dwazen spreken in hun harten: daar is geen God. Maar dit heeft hij in zijn eigen persoon niet durven zeggen, want hij zag hoe hatelijk en onaangenaam zulks bij ieder was. Daarom heeft hij Cottam quansuis in zijne reden ingevoerd, doende hem spreken en onderhandelen van deze zaak tegen de Stoischgezinde in zijn boeken van de natuur van de Goden. Nochtans eindelijk heeft hij liever zijn vonnis willen geven voor Lucilio Balbo, wien hij de zijde van de Stoischgezinde gaf te beantwoorden, dan voor Cotta, welke wilde doordrijven dat er gans geen Goddelijke natuur was. Nochtans in zijn boeken van de voorzeggingen van de toekomstige dingen bestrijdt hij openbaar in eigen persoon de voorwetenschap van de toekomstige dingen, hetwelk hij geheel schijnt te doen, omdat hij niet inwilligt enig fatum of vaste orde van de tweede oorzaken, en alzo verliest de vrijen wil. Want hij meent, wanneer er toegelaten wordt de wetenschap van de toekomstige dingen, dat daaruit het fatum, dat is, een onveranderlijke orde van de tweede oorzaken zó zeker moet volgen, dat men het gans niet zou kunnen ontkennen. Maar het zij zo als het zij met al die zware en duistere twisten en verwarde onderhandelingen van de filosofen: wij ondertussen, gelijk wij de oppersten en waren God belijden, alzo belijden wij ook Zijn wil en Zijn opperste macht en vóórwetendheid. Daarom vrezen wij niet eens, dat wij niet met ons willen zouden doen, hetgeen wij met onze wil doen, overmits nl. Hij, Wiens voorwetenschap niet bedrogen kan worden, tevoren geweten heeft, dat wij zulks zouden doen, hetwelk Cicero nochtans gevreesd heeft, waarom hij ook bestreed de voorwetenschap. Insgelijks hebben ook de Stoischen dit gevreesd, zodat zij daarom gezegd hebben, dat niet alles door noodzakelijkheid geschiedt, hoewel zij beweerden, dat alles door fatum, dat is, door een samen geketende orde van de tweede oorzaken geschiedde. Maar laat ons zien, wat het is, dat Cicero gevreesd heeft in de voorwetenschap van de toekomstige dingen, dat hij daarover met zijn afgrijselijke en vervloekte redestrijd gepoogd heeft haar te niet te doen en om te stoten. Dit nl., bijaldien alle toekomstige dingen tevoren geweten zijn, dat zij dan in zulk een orde zullen komen gelijk dezelve van tevoren geweten zijn, dat zij zouden komen. En indien zij in zodanige orde zullen komen, volgt daaruit, dat er bij de vóórwetende God een zekere orde van de dingen is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

En zo er een zekere orde van de dingen is, is er ook een zekere orde van de oorzaken; want er kan niets geschieden zonder oorzaak. Voorts, zo er een orde van de oorzaken is, volgens welke alles gebeurt, zo volgt daaruit, zegt hij, dat al de dingen welke geschieden, door het fatum gebeuren. Indien dit alzo is, zegt hij voorts, zo is er niets in onze macht en daar is gene vrijheid van wil. Indien wij dit toegeven en bekennen, zegt hij, zo is het dan, dat het gehele menselijk leven omgekeerd en teniet gedaan wordt; tevergeefs worden daar wetten gegeven, tevergeefs doet men bestraffingen, prijzen, misprijzen en vermaningen, en door gene gerechtigheid worden aan de goede beloningen gegeven en aan de kwade straffen gedaan. Derhalve, opdat dan hieruit niet zouden volgen zulke onbetamelijke vreemde en schadelijke dingen voor ‘s mensen zaken, zo wil hij, dat er geen voorwetenschap van de toekomstige dingen zij. Hierover brengt Cicero alhier zijn godsdienstig gemoed in zodanige engten, dat hij één van beiden moet kiezen, óf dat er wat gelegen is in onze wil, óf dat er voorwetenschap is van de toekomstige dingen, want hij meent, dal, het beide niet te gelijk kan zijn, nl. bijaldien men het een zegt, dat dan bet andere ontkend wordt, bv. indien wij verkiezen de voorwetenschap van de toekomdingen, dat dan weggenomen wordt de vrijheid van de wil. En daarentegen, indien wij verkiezen de vrijheid van de wil, dat dan weggenomen wordt de voorwetenschap van de toekomstige dingen. Derhalve hij, zijnde als een groot en geleerd man, en daarenboven ook zeer veel en zeer wijselijk het voordeel van ‘s mensen leven alleszins zoekende, heeft van deze twee gekozen de vrije verkiezing van de wil. En opdat hij zulks zou mogen staande houden, heeft hij ontkend de voorwetenschap van de toekomstige dingen, en over zulks aldus de mensen willende vrij maken, zo maakt hij hen ondertussen gruwelijke heiligschenders en lasteraars van God. Maar een oprecht godvruchtig en godsdienstig gemoed verkiest beide, belijdt beide en bewijst beide met een oprecht geloof van de godvruchtigheid, Hoe kan dat zijn, zegt hij? Want indien er voorwetenschap is van de toekomstige dingen, zo volgen dan ook in diezelfde voorwetenschap al die dingen, welke met elkander samen gehecht en samen verbonden zijn, tot dat men ten laatste zó ver komt, dat er niets is in onze wil. En wederom daarentegen, indien er iets is in onzen wil, zo kan men met dezelfde trappen en orde weder opwaarts lopen totdat men eindelijk daartoe komt, dat er gene voorwetenschap is van de toekomstige dingen. Want de opklimming en wederkeer is door alle zaken op deze manier, nl. indien er vrijheid van wil is, geschieden niet alle dingen door fatum, of door een samen geketende orde van de tweede oorzaken. En indien niet alles door fatum geschiedt, zo is er ook van alles gene zekere orde van de oorzaken. En indien er van alles gene zekere orde van de oorzaken is, zo is er ook gene zekere orde van de dingen bij de vóórwetende God, dewijl zij anders niet kunnen geschieden dan door het voorgaan en werken van de oorzaken. En voorts, indien daar geen zekere orde is bij de vóórwetende God, zo komen dan ook alle dingen niet alzo noch op zodanige wijze, gelijkerwijze Hij tevoren geweten heeft, dat zij zouden komen. En eindelijk, indien alle dingen niet op zodanige wijze gebeuren noch komen als zij van Hem tevoren geweten zijn, dat zij zouden komen, zo is er in God gene voorwetenschap van de toekomstige dingen, zegt hij. Maar tegen deze heiligschendend en goddeloze stoutheden zeggen wij dit, nl. dat God alles weet eer het geschiedt, en dat wij niet onze wil doen, hetgeen wij gevoelen en bekennen van ons geenszins anders dan willende gedaan te worden. Wij zeggen evenwel niet, dat alles door fatum geschiedt, ja wij zeggen veelmeer, dat er niets geschiedt door fatum, want het woord fatum in zodanige zaken gesteld zijnde, daar zij, die daar van spreken, het gewoonlijk in stellen, nl. in de gestaltes van de sterren, in welke iemand ontvangen of geboren is, zeggen wij ganselijk niet te gelden, noch plaats te hebben, uit oorzaak dat de zaak zelfs tevergeefs en ijdel van de ‘mensen gezegd wordt. Maar aangaande de orde van de oorzaken, in welke de wil Gods veel vermag, dezelve ontkennen wij niet, nochtans noemen wij dezelve niet fatum, of het moest zijn, dat men het ‘woord fatum wil verstaan voort te komen a fando, dat is, van spreken; want wij kunnen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

niet ontkennen, dat er in de Heilige Schrifturen geschreven is ‘God heeft eenmaal gesproken: en deze twee dingen heb ik gehoord, want God heeft macht, en Gij, Heere! hebt barmhartigheid; want Gij zult een ieder vergelden naar zijne werken’. (Psalm 62:12) Want dat er gezegd wordt: Hij heeft eenmaal gesproken, dat wordt aldus verstaan, nl. dat Hij onbeweeglijk, dat is, onveranderlijk gesproken heeft gelijkerwijze Hij onveranderlijk alle dingen weet, welke zullen geschieden, en welke Hij zelf doen zal. Zo dan, op deze wijze zouden wij fatum van fando, dat is, van spreken, kunnen noemen en gebruiken, tenware het, dat dit woord alrede op een andere zaak verstaan werd, waartoe wij niet willen, dat ‘s mensen harten nullen geneigd of anderszins vervoerd worden. Daarenboven volgt ook zulks niet, indien er bij God een zekere orde is van alle oorzaken, dat er daarom niets is in de vrijheid van onzen wil; want onze willen zijn ook gerekend onder de orde van de oorzaken, welke orde bij God zeker en vast is, en in zijne voorwetenschap begrepen wordt. De reden van zulks is deze, overmits ook de menselijke willen oorzaken zijn van de menselijke werken. En derhalve geschiedt het op deze wijze, dat diegene, welke al de oorzaken van de dingen tevoren geweten heeft, dat Hij voorwaar in diezelfde oorzaken niet onwetend heeft kunnen zijn van onze willen, welke Hij tevoren geweten heeft, dat oorzaken zouden zijn van onze werken. Ook aangaande ditzelfde, dat er nl. niets geschiedt zonder voorafgaande oorzaak, hetwelk diezelfde Cicero mede toestaat, is zelfs tegenwoordig genoeg om hem in dit geschil te overtuigen en te wederleggen. Want wat helpt het hem, dat hij zegt, dat er niets geschiedt zonder oorzaak, doch dat niet alle oorzaken bestaan in fatum, dat is, in een vaste orde van de oorzaken, dewijl er oorzaak is het geval, oorzaak van de natuur en oorzaak van de wil. Want hiertegen is ons genoeg, dat hij belijdt, dat alles wat geschiedt, niet anders geschiedt dan door voorgaande oorzaak. Want wij zeggen niet, dat die oorzaken, welke genaamd worden van het geval, waarvan de fortune of het geval de naam gekregen heeft, gans gene oorzaken zijn, maar wij zeggen, dat het verbergen oorzaken zijn, welke wij toe eigen de wil óf van de ware God, óf van enige andere Geesten. En voorts de oorzaken der natuur scheiden wij mede geenszins af van de wil degenen, die de Werkmeester en schepper is van alle naturen. En aangaande de oorzaken des wil, deze zijn óf God, óf van de Engelen, óf van de mensen, óf van enige andere dieren, indien enigszins in de onvernuftige dieren met de naam van willen mogen genoemd worden sommige hunner bewegingen, door welke zij sommige dingen doen door ingevingen hunner natuur, als zij nl. iets goeds of kwaads doen, of vermijden. En belangende de Engelen, deze zeg ik ook dat een wil hebben, hetzij dat zij goede Engelen zijn, welke wij Engelen Gods noemen, hetzij dat zij kwade Engelen zijn, welke wij Engelen des duivels noemen, of ook duivelen zelfs. En alzo zeggen wij ook, dat de mensen willen hebben, hetzij, dat zij goede of kwade mensen zijn. Middelerwijl door dit alles wordt besloten, dat er gene andere werkende oorzaken zijn van alle dingen die er geschieden, dan de willende oorzaken van die natuur, welker wetten de Geest van het leven is. Want de lucht of de wind wordt ook een Geest genoemd, maar daar dezelve een lichaam is, zo is dezelve de Geest van het leven niet. Alzo de Geest van het leven, die alles levend maakt en welke een schepper is van alle lichamen en van alle geschapen Geesten, Die is God, zijnde een Geest die niet geschapen is. In Zijn wil is de hoogste macht, en Hij is diegene, welke de goede willen van de geschapen Geesten helpt, en de kwade willen oordeelt en in het gemeen alle willen ordineert, schikt en bestiert, en voorts, die sommigen macht geeft en sommigen niet geeft; want gelijk Hij Schepper is van alle naturen, alzo is hij Gever van alle machten, doch niet van alle willen. Want de kwade willen zijn niet van Hem, dewijl die zijn tegen de natuur, die van Hem is. Zo dan, de lichamen staan zeer veel onder de willen, want enige lichamen staan onder onze willen, nl. onder de willen van de sterfelijke gedierten, en meer onder de willen van de mensen dan van de beesten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

En enige lichamen staan onder de willen van de Engelen, maar ondertussen staan alle lichamen in het gemeen bovenal onder de wil van God, aan wie ook alle willen onderworpen zijn, dewijl zij gene macht hebben dan zodanige, die Hij haar geeft. Zo dan, de oorzaak aller dingen, welke werkt, en niet gewrocht wordt, is God. Maar andere oorzaken zijn zodanig, dat zij werken en gewrocht worden, gelijk daar zijn alle geschapen Geesten, en bijzonder de redelijke en vernuftige. En aangaande de lichamelijke oorzaken, welke meer gewrocht worden dan zelf werkende zijn, deze kan men niet stellen onder de werkende oorzaken, want zij vermogen datgene, hetwelk de willen van de geesten uit en door haar werken. Derhalve, waarom zal dan de orde van de oorzaken, die zeker is bij de vóórwetende God, teweeg brengen, dat er niets zou zijn in de vrijheid van onzen wil, naardien in de orde van de oorzaken onze willen onder anderen mede grotelijks hun plaatsen hebben? Laat Cicero hierover dan twisten met hen, welke zeggen, dat deze orde van de oorzaken fataal is, of welk dezelve veelmeer met de naam fatum noemen, waarvan wij een afschrik hebben, bijzonder om des woord wil, hetwelk gemeenlijk plagt verstaan te worden op zodanige zaak, die niet waar is. Verder, dat bij ook ontkent, dat de orde aller oorzaken allerzekerst en allerbekendst is in de voorwetenschap Gods, daarin vergruwelen wij hem meer dan zelfs de Stoischen zouden mogen doen. Want zulks stellende, zo is het, dat hij óf ontkent dat er een God is, hetwelk hij onder de invoering van een ander persoon gepoogd heeft te doen in de boeken van de natuur van de Goden; óf, indien hij belijdt dat er een God is, dien bij nochtans ontkent voorwetende te zijn van de toekomstige dingen, zo is het, dat hij op zodanige wijze ook niet anders zegt dan hetgeen die dwaas in zijn hart sprak, zeggende: daar is geen God. Want die gene voorwetenschap heeft van alle toekomstige dingen, die is ook geen God; derhalve zo is het, dat onze willen zoveel vermogen, als God gewild en tevoren geweten heeft, dat ze zouden vermogen. En derhalve, hetgeen zij vermogen, dat vermogen zij allerzekerst, en hetgeen dezelve zullen doen, zullen zij daarom doen, overmits zij zulks zullen vermogen en zulks zullen doen, hetwelk Hij tevoren geweten heeft, wiens vóórwetenschap niet kan bedrogen worden. Intussen, indien ik de naam fatum enige zaak wilde toeschrijven, zo zou ik liever daartoe geneigd zijn om te zeggen, dat fatum is eigenlijk van de zwakken, en dat de naam wil eigenlijk is van dien machtigen, welke de zwakken in zijn geweld heeft, dan dat ik ooit daartoe zou willen komen, dat door die orde van de oorzaken (welke de Stoischen, niet naar de gewone, maar naar hun eigen manier fatum noemen) zou weggenomen worden de vrijheid van onze wil.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10

OF ER ENIGE NOODDWANG HEERST OVER DE WILLEN VAN DE MENSEN.

Derhalve heeft men hier niet te schromen voor die nooddwang, welken de Stoischen, voor zulks schromende, zelf gewrocht hebben; want zij hebben de oorzaken van de dingen alzo onderscheiden, dat zij sommige zaken aan de noodzakelijkheid onttrokken en andere weder daar onder stelden. En onder die zaken, welke zij niet wilden, dat onder de noodzakelijkheid zouden zijn, hebben zij ook gesteld onze willen, en wel, omdat zij niet vrij zouden kunnen zijn, wanneer zij aan de noodzakelijkheid onderworpen waren. En voorwaar, indien bij deze onze noodzakelijkheid verstaan wordt zodanige nooddwang, welke niet in onze macht is, en welke daarenboven, al is het dat wij niet willen, zulks doet en zulks wenkt hetgeen zij mag, gelijk daar is de nooddwang van de dood, zo is het kennelijk en blijkbaar, dat onze willen, volgens welke men wél of kwalijk leeft, niet zijn. onder zodanige nooddwang; want wij doen vele dingen, welke wij niet zouden doen, indien wij niet wilden, waartoe vooreerst dient hel willen zelf, want indien wij willen, zo is het zo; indien wij niet willen, zo is het ook zo niet, want wij zouden niet willen, indien wij onwillig waren. Maar indien zulks beschreven wordt noodzakelijkheid te zijn, volgens welke wij zeggen nodig te zijn, dat er enige zaak zij of alzo geschiede, zo kan ik niet weten noch verstaan, waarom wij voor die noodzakelijkheid te vrezen hebben, dal zij ons zal benemen de vrijheid van wil; want wij stellen zelfs hel leven Gods en de voorwetenschap Gods onder geen nooddwang, wanneer wij zeggen dat het nodig is, dat God altijd leeft en alles tevoren weet, tegelijkertijd daarentegen ook Zijn macht niet verminderd wordt; wanneer er gezegd wordt, dat Hij niet kan sterven en ook niet kan bedrogen worden; want alzo mag Hij deze dingen niet, dat bijaldien Hij dezelve mocht, het veelmeer een teken zou zijn van verminderde macht. Want zeer wél wordt Hij de almachtige Heere genaamd, welke nochtans niet mag sterven of bedrogen worden; want Hij wordt almachtig genaamd, doende hetgeen Hij wil, en niet lijdende noch onderworpen zijnde hetgeen Hij niet wil; want indien zulks Hem overkwam, zou Hij geenszins almachtig zijn. Daarom mag Hij sommige dingen niet, overmits Hij almachtig is, tegelijkertijd ook, wanneer wij zeggen het is nodig alzo te zijn, dat, als wij willen, dat wij dan willen met een vrije verkiezing: en wanneer wij zulks zeggen, zeggen wij ongetwijfeld de waarheid, en daarom onderwerpen wij zelfs de vrijen wil niet aan enige nooddwang, welke alle vrijheid wegneemt. Zo zijn en blijven dan onze willen, en zij doen wat wij willen, hetwelk zo niet zou geschieden, indien wij niet wilden. Ondertussen, hetgeen iemand niet willende lijdt van de wil van andere mensen, hierin vermag ook de wil, hoewel nochtans niet de wil van die mens, maar het is de macht Gods; want indien daar alleen wil ware, en hij niet mocht hetgeen hij wilde, zo zou hij door machtiger wil kunnen verhinderd worden, en zodoende zou daar geen onwil zijn, tenware het dat er wil ware, niet van een ander, maar degenen die daar wil, al hoewel hij nochtans niet kan volbrengen hetgeen hij wil. Alzo, hetgeen de mens tegen zijn wil lijdt, zulks moet hij niet toe eigenen enige willen van mensen, of Engelen, of van enige geschapen Geesten, maar liever moet hij het de wil van Hem toe eigenen, die de willende macht geeft. Dus is het niet waar, dal er niets in onze wil is, overmits God van tevoren geweten heeft, wat er zou komen in onzen wil; want die zulks van tevoren geweten heeft wat er wezen zou in onzen wil, is hij niet, welke niets van tevoren geweten heeft. Derhalve, indien Hij, die tevoren geweten heeft wat er zou komen in onze wil, zodanige niet is, welke niets, maar welke iets tevoren geweten heeft, voorwaar! zo geschiedt het ook, dat niettegenstaande Hij van alles voorwetende is,' dat er evenwel ook iets in onze wil is. Daarom worden wij ook in generlei wijze gedwongen, dat wij óf de voorwetenschap Gods behoudende, daarom zouden moeten

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

wegnemen de vrijheid van de wil, óf de vrijheid van de wil behoudende, daarom zouden moeten ontkennen en loochenen, dat God (hetwelk gruwelijk is) niet voorwetende zou zijn van de toekomst, maar beide tezamen omhelzen wij, beide belijden wij in geloof en waarheid; want het eerste strekt daartoe, opdat wij wél geloven, en het tweede daartoe, opdat wij wél leven. En voorwaar, men leeft ook kwalijk, indien men van God niet wél gelooft. Daarom moet het verre van ons zijn, dat wij vanwege zulks de voorwetenschap Gods zouden loochenen, omdat wij vrij willen zijn, daar wij nochtans door zijne hulp vrij zijn of zullen zijn. Hierover zijn niet te vergeefs de wetten, bestraffingen, vermaningen, prijzen en misprijzen; want Hij heeft ook tevoren geweten, dat deze zouden geschieden, en zij zijn ook van zodanige kracht en werking als Hij tevoren geweten heeft, dat zij in de toekomst zouden zijn, en evenzo zijn ook de gebeden van de mensen krachtig om zulks te verkrijgen, hetgeen Hij tevoren geweten heeft, dat Hij dengenen, die Hem bidden, zou geven. En alzo zijn ook rechtvaardige beloningen gesteld voor de goede daden en straffen voor de zonden. En voorwaar, de mens zondigt ook daarom niet, overmits God tevoren geweten heeft, dat Hij zou zondigen. Ja, dat meer is, daarom wordt daar te minder getwijfeld dat hij zondigt, als hij zondigt, overmits Hij, wiens voorwetenschap niet kan bedrogen worden, tevoren geweten heeft, dat niet het fatum of de samengeketende werking van de sterren, dat niet de fortuin of het geval, dat ook niet iets anders zou zondigen, maar dat hij zelf zou zondigen. Ondertussen deze zelfde nochtans, indien hij zulks niet wil, zo zondigt hij niet, maar bijaldien hij niet zou willen zondigen, zulks heeft Hij ook mede van tevoren al geweten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN DE ALGEMENE VOORZIENIGHEID GODS, ONDER WIER BESTIERING ALLES BEGREPEN IS.

Zo dan, die opperste en ware God, te samen met zijn Woord en de Heilige Geest, welke één zijn, die enige en almachtige God, Schepper en Maker van alle zielen en lichamen, door Wiens mededeling en gemeenschap allen gelukkig zijn, welke in waarheid, en niet in ijdelheid gelukkig zijn; Hij, die de mens gemaakt heeft een vernuftig dier, bestaande uit ziel en lichaam; Hij, die aan de ene zijde niet toegelaten heeft, dat hij, zondigende, ongestraft zou blijven, en die, aan de andere zijde, hem ook niet gelaten heeft zonder barmhartigheid; Hij verder, welke beide de goeden en kwaden een wezen gegeven heeft gemeen met de stenen, en groeiend en voortzadend leven gemeen met de bomen, een vijfzinnig leven gemeen niet de beesten, een redelijk en vernuftig leven, gemeen alleen met de Engelen; Hij daarenboven, van Wie is alle grootte, alle schoonheid, alle orde en geschiktheid; Hij, van Wie is alle maat, getal en gewicht; Hij, van Wie alles is, dat ergens natuurlijk is, van welk geslacht het zij, van wat aanzien het ook zij; Hij daar benevens, van Wie zaden aller geslachten zijn en de geslachten aller zaden, en ook de bewegingen aller zaden en aller geslachten; Hij insgelijks, die het vlees gegeven heeft zijn oorsprong, schoonheid, gezondheid, vruchtbaarheid van de voortteling, goede schikkelijkheid van de leden, welvaren, eendrachtigheid; Hij verder, die aan de onredelijke ziel gegeven heeft geheugen, gevoel van de zinnen, en lust aan de redelijke ziel behalve het voorgaande, daarenboven nog wijsheid, verstand en wil; Hij eindelijk, die niet alleen de Hemel en de aarde, en ook niet alleen de Engelen en de mensen, maar zelfs ook niet de ingewanden van het kleinste en meest verachte diertje, noch ook de vederen van enige vogel, noch ook de bloem van enig kruid, noch ook de bladeren van enig geboomte, niet gelaten heeft zonder een allerschikkelijkste overeenkomst, en zonder een allerliefelijkste vrede aller delen; die zelfde God, zeg ik, Die dit alles gedaan heeft, is in generlei wijze daarvoor behouden, dat Hij gewild zou hebben, dat de Rijken van de mensen, alsmede hun heerschappijen en dienstbaarheden zouden zijn buiten de wetten van de bestiering Zijner Goddelijke Voorzienigheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

DOOR HOEDANIG DEUGDEN EN GESCHIKTHEDEN DE OUDE ROMEINEN VERKREGEN HEBBEN, DAT DE WARE GOD, HOEWEL ZIJ HEM NIET EERDEN, HUN RIJK EVENWEL VERMEERDERD HEEFT.

Derhalve laat ons zien, wat voor deugden en geschiktheden van de Romeinen de ware God, in Wiens macht alle aardse Rijken zijn, verwaardigd heeft te helpen, en om welke oorzaak Hij bewogen is geweest, om hun Rijk te vermeerderen, en opdat wij dit te volkomen zouden mogen afhandelen, zo hebben wij hiertoe dienende ook het voorgaande boek beschreven, bewijzende aldaar, dat in deze zaak gene macht altoos is van die Goden, welke zij meenden, dat zij zelfs met ijdele en beuzelachtige dingen konden eren, en daar benevens hebben wij ook tot dit zelfde einde beschreven deze voorgaande delen van het tegenwoordige boek, hetwelk wij tot hiertoe gebracht hebben, daartoe strek kende om weg te nemen de vraag van het fatum, teneinde het niet zou geschieden wanneer men nu onderricht was, hoe het Romeinse Rijk door de dienst dezer Goden niet vermeerderd, noch behouden was geweest, dat men dan bij zich zelf zou bedenken, dat men dit zelfde Rijk veel liever had toe te schrijven, ik weet niet aan wat fatum of aan welke domme samengeketende werkingen van de Hemel en van de sterren, dan aan de machtigste wil van de alleropperste God. Zo dan, de oude en allereerste Romeinen, gelijk hun historie leert en betuigt, alhoewel zij, evenals alle andere volkeren (uitgezonderd het enige volk van de Hebreeën) de valse Goden eerden en hun offeranden offerden, niet God, maar de duivelen: dezelve nochtans doorgaans zeer begerig zijnde naar loten eer, en daar benevens ook mild en rustig zijnde in hun geld, zochten een grote heerlijkheid en naam, en begeerden ook eerlijke rijkdommen. Deze zelfde eer en heerlijkheid hebben zij hierover zeer ijzig bemind; om dezelve hebben zij willen leven, en voor dezelve hebben zij zich ook niet ontzien te sterven. Daar benevens hebben zij al hun andere begeerlijkheden met deze enige begeerte van de eer ingehouden en bedwongen. Ja zelfs daarenboven hun eigen vaderland hebben zij met alle vlijt eerst gezocht vrij te krijgen, en daarna heersende te maken, aan de een zijde uit oorzaak, overmits het dienen en onderdanig zijn hun oneerlijk scheen te wezen, en aan de andere zijde uit oorzaak, overmits het heersen en gebieden daarentegen hun eerlijk scheen te zijn. En hiervan is het gekomen, dat zij, niet kunnende verdragen de koninklijke heerschappij, zich zelf gemaakt hebben zekere jaarlijkse heerschappijen, nl. zekere 2 Oppergebieders, welke Consules, dat is, Burgemeester, geheten zijn van consulendo, dat is, van het omvragen van de stemmen, en niet Reges, dat is Koningen of Domini, dat is, Heren, hebbende hunnen naam van regnando en van dominando, dat is, van een Koninklijk Rijk te hebben en van heerschappij te voeren, hoewel nochtans Reges, dat is, Koningen, beter schijnen hun naam te hebben van regnando, dat is, van regeren en ten besten stieren, want gelijk Regnum, dat is, -een Koningrijk, zijn naam heeft van Reges, dal is, Koningen, alzo hebben ook Reges, dat is, Koningen, gelijk gezegd is, hun naam van regendo, dat is, van regeren en ten beste stieren. Derhalve is gemeend de Koninklijke hoogmoed, en niet de goede tucht en orde degenen, die regeert; daar is gemeend de hovaardige grootsheid van de heersenden, en niet de goedwilligheid degenen, die daarom vraagt. Als nu Koning Tarquinius verdreven was en de Burgemeester ingesteld waren, zo is daarop gevolgd hetgeen die zelfde schrijver onder de lof van de Romeinen gesteld beeft, nl. dat de Stad in korte tijd zozeer gewassen is, dat het schier ongelooflijk is om te vertellen; zulk een grote begeerte van eer had hun hart ingenomen. Deze grote lofgierigheid dan, en zodanige grote begeerte van eer en heerlijkheid heeft zoveel wonderlijke en prijselijke dingen gewrocht, te weten; al die grote en heerlijke dingen naar de achting van de mensen. Die zelfde Sallustius prijst ook te zijnen tijde die

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zo zeer grote en heerlijke mannen, nl. Marcus Cato en Cajus Cesar, zeggende, dat de Romeinse Republiek in lange tijd niemand gehad had, die groot en uitstekend was geweest in vroomheid en kloeke daden, maar dat er te zijne tijde 2 mannen van zeer grote vroomheid geweest zijn, doch van verscheidene leven en manieren. Ondertussen onder de lof en prijs van Cesar heeft hij gesteld, dat hij gemeenlijk wenste om een grote heerschappij, om een grote heirkracht en om een nieuwe oorlog, teneinde in dezelve zijn kloekheid en vroomheid zouden kunnen uitblinken en voor ieder blijken, waaruit wij zien, dat hij zulk een vertrouwen had op de begeerten van de mannen, groot zijnde in kloekheid, dat hij zegt, dat zij de arme volkeren opwekken ten oorlog, en dat zij de oorlog godin Bellona met een bloedige gesel voortdrijven, en dat te dien einde, opdat in zulks zoude uitglinsteren en blijken hun kloekheid en vroomheid. Ziet voorwaar, zulks bracht teweeg die lofgierigheid en die begeerte tot eer. Ondertussen de Romeinen hebben vele grote dingen gedaan, eerst door liefde tot de vrijheid, daarna uit liefde tot de heerschappij en door begeerte tot lof en eer. Van deze beide zaken geeft getuigenis een zeer voortreffelijk poëet onder hen, want hij zegt aldus:

Porsenna toen de stad, zocht met zijn heir te winnen, Tarquinius met macht, poogt hij te brengen binnen, Maar voor de vrijheid dier, Aeneas, manlijk bloed, Men stelde straks ter weer, met kracht en kloeken moed.

Toen was de vrijheid hun een grote en waardige zaak, zodat in hun hart vast besloten was een van beiden te doen, óf vroom te sterven, óf vrij te leven. Maar toen zij nu de vrijheid verkregen hadden, is hun hart met zó grote begeerte van eer ingenomen geworden dat de vrijheid alleen weinig aanzien bij hen had, of het moest zijn dat er ook enige heerschappij bij gezocht werd, zodat het voor een grote zaak geacht werd, hetgeen dezelfde poëet zegt, als hij Jupiter aldus sprekende invoert:

Want mijn Juno fel, die alles nu zeer zwaar Gesteld heeft in beroert', aard', zee en Hemel klaar, Haar nog bedenken zal, en de Romein, vol eren, Des ganse werelds Heer, versiert in tabbaardskleren, De goê hand breden zal, en helpen hem uit nood;

Want zulks behaagt mij, daarom de tijd zeer bloot Eenmaal nog komen zal, dat Capys bloed verheven, Mycenen brengen zal, en Plithiam ook in sneven. De Grieken voorts zeer wreed, ook buigen onder hem, En heersen over haar, met macht en volle stem.

Dit verhaalt Virgilius, invoerende de persoon van Jupiter, welke hij toekomstige dingen doet voorzeggen, maar hij zelf ondertussen verhaalt zulks als er gebeurd was, en zulks als hij tegenwoordig zag. Intussen ditzelfde heb ik willen verhalen, opdat ik zou mogen betonen, dat de Romeinen na de vrijheid, heerschappij in zulke waarde gehouden hebben, dat die door hen onder hun grootste eer gesteld en gerekend is geweest. En hiervan komt dat zeggen ook van die zelfde poëet, in hetwelk hij deze zelfde kunsten van de Romeinen van heersen en gebieden, alsmede van dwingen en de volkeren door oorlog te overwinnen, verre stelt boven al de kunsten van alle andere volkeren, zeggende aldus:

Een ander beter zal, van koper beelden malen, Een ander ere zal: van marmerwerk gaan halen, Een ander redens zal, veel beter stellen fijn, Bij anderen zullen best, verstaan de sterren zijn, Maar gij Romein zeer kloek, wilt slechts gedachtig wezen, Door uw gebied zeer wijd, de volken te doen vrezen, Want zulks uw werk zal zijn, heers in groter vree, Het lange sparen wilt, het hoge straft met wee

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Deze krijgskunsten oefenden zij daarom te verstandiger, hoe zij zich zelf minder onder de wellusten overgaven en onder de verzwakkingen beide van ziel en lichaam, door het begeren en vermeerderen van de rijkdommen, en door middel van dien voorts de geschiktheden van hun zeden te bederven, met de ellendige burgers te beroven, en met milde geschenken te doen tot onderhoud van de schandelijkheden van de kamerspelers. Derhalve als deze besmettingen van de manieren ook de overhand hadden genomen, en overal gans overvloedig waren, ten tijde nl. toen Sallastius dit schreef, en toen Virgilius dit zong, toen stond men naar deze eer en naar deze lof, niet door de voorverhaalde krijgskunsten, maar door vals bedrog en listigheden. Daarom zegt ook diezelfde: Maar in het eerst oefende de eergierigheid meer hun gemoederen dan de gierigheid, welke ondeugd van eergierigheid met hen zeer na kwam bij de deugd; want lof, eer, heerschappij zoeken, beide vrome en onvrome tegelijk. Maar de vrome zegt hij, arbeidt door een oprechte weg en door oprechte middelen, de onvrome daarentegen, overmits hem wettelijke middelen en kunsten ontbreken, zoekt daartoe te komen door bedrog en list. Nu, dit zijn die goede en wettelijke kunsten, door vroomheid nl., en niet door list en bedrieglijke bekruiping van stemmen tot eer, lof en heerschappij te komen, welke nochtans beide, vromen en onvromen, evenzeer wensen en zoeken. Maar de eerste, dat is, de vrome, arbeidt tot zulks door oprechte middelen en langs de ware weg. Deze oprechte weg is de deugd, op welke hij steunt om daardoor te komen als tot het einde van zijn bezitting, nl. tot eer, lof en heerschappij. En dat de Romeinen zodanige mening gehad hebben, geven bij hen ook te verstaan de tempelen van hun Goden, want allernaast aan elkander hebben zij gesteld te tempelen van de deugd en ere, houdende zodanige dingen voor Goden, welke van God gegeven worden. Daaruit kan men verstaan, hoedanig einde zij wilden dat van de deugd zou zijn, en daar benevens ook, waartoe alle goeden de deugd strekte, nl. tot ere. Ondertussen, de onvromen hadden de deugd niet, hoewel zij begeerden te hebben de ere, welke zij poogden te verkrijgen door kwade kunsten, nl. door bedrog en list. Doch Cato wordt meer van hem geprezen; want van dezen zegt hij, dat hij de ere minder zocht naarmate deze hem meer volgde; want de ere, met van wie begeerte zij ontstoken waren, is anders niet dan het oordeel van de mensen, van andere mensen ten beste gevoelende. En daarom is die deugd veel beter, welke niet vergenoegd is met enig menselijk oordeel, tenzij het, dat er ook bij is het oordeel van hun eigene consciëntie, waarom ook de Apostel zegt, want onze roem is dit, nl. het getuigenis onzer consciëntie. (2 Corinthiers 1:12) En op een andere plaats: een iegelijk beproeving zijn werk, en alsdan zal hij alleen ere in zich zelf hebben, en niet in een ander. Zodan, de deugd moet niet volgen dezelfde eer, lof en heerschappij, welke zij zochten en tot welke de vromen door goede middelen poogden te komen, maar deze moeten veelmeer op de deugd volgen; want het is gene ware deugd, wanneer zij niet strekt tot dit einde, daar zodanig goed des mensen is, behalve hetgeen niet beter is. Derhalve die eer en staat, naar welke Cato gestaan heeft, behoorde hij niet begeerd noch verzocht te hebben, dewijl de stad aan hem zulks, niet begerende, om zijner deugd wille van zelf behoorde gegeven te hebben. Maar aangezien dat te dezelfde tijde twee Romeinen zeer groot in vroomheid waren, nl. Cesar en Cato, zo schijnt het, dat de deugd van Cato meer de waarheid schijnt genaderd te zijn dan de deugd van Cesar. Hoedanig toentertijd de stad geweest is, en hoedanig dezelve tevoren was, laat ons zulks zien zelfs in de uitspraak van de stem van Cato, alwaar hij zegt: en wilt niet denken, dat onze voorouders hun Republiek uit klein hebben groot gemaakt door wapenen; want indien zulks waarachtig ware, zo zouden wij haar tegenwoordig allerschoonst en allerheerlijkst hebben. Want wij hebben veel groter menigte van bondgenoten en burgers, daarenboven van wapenen en paarden, dan zijlieden. Maar het zijn andere dingen geweest, welke hen groot gemaakt hebben, welke wij nu niet hebben, nl. in de stad naarstigheid, buitenlands rechtvaardige heerschappij, voorts in het stemmen en beraadslagen een vrij gemoed, dat niet onderworpen was aan enige kwade begeerte of enige andere misdaad. In

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

plaats van die hebben wij nu overdadigheid en gierigheid. Daar benevens ten aanzien van het gemeen is onze staat verarmd, en ten aanzien van een ieder in het bijzonder hebben wij overvloed en rijkdom. Voorts wij prijzen de rijkdommen en volgen de weelde en ledigheid, over zulks tussen goeden en kwaden is geen onderscheid, want al de beloningen van de deugden heeft nu de enige eergierigheid aan zich gelogen en aangenomen. En zulks is geen wonder, dewijl gij elk bijzonder uwe verscheiden raadslagen een ieder tot zijn eigen profijt bedenkt, dewijl gij thuis zijnde, de wellusten, en hier zijnde, het geld of de gunsten dient. Daarover dat het ook geschiedt, dat deze storm tegenwoordig gedaan wordt als tegen een verlatene Republiek. Die deze tegenwoordige woorden van Cato, of anders van Sallustius hoort, zal veellicht menen, nadat de oude Romeinen geprezen worden, dat zij allen of meestendeels zodanig zijn geweest. Maar het is alzo niet; anders zou niet waarachtig zijn, hetgeen deze zelfde elders schrijft, en met name die dingen, welke wij uit hem verhaald hebben in het tweede Boek van dit werk, alwaar hij zegt; dat er verongelijking bij de machtigen gedaan zijn, en dat daarover gevolgd is een afscheiding van de gemeente van de heren Vaderen, en dat er ook binnen de stad meer andere tweedrachten en scheuringen geweest zijn, zelfs van de beginne aan, zodat men niet meer naar billijk en redelijk recht doorgaans handelde, behalve toen de koningen verdreven werden, toen zij nl. vreze hadden voor Tarquinius, hetwelk zó lang duurde totdat de zware oorlog, dien zij om Tarquinius wil met Etrurië opgenomen hadden, geëindigd en gesleten was; want hij zegt, dat de Heren Vaderen daarna met een slaafs en dienstbaar gebied de gemeente gekweld hebben, en dat zij de lieden koninklijk wijze geslagen hebben, en dat zij hen uit hun akkers en velden verdreven hebben, en dat zij, zonder de anderen ergens in te kennen, alleen in het rijk geheerst hebben. En verder zegt hij, dat het einde van deze tweedrachten, nl. toen de Vaderen aan de éne zijde wilden heersen, en aan de andere zijde de gemeente niet wilde zo geheel onder hen als dienstbaar zijn, is de tweede oorlog van Carthago. Want hun begon wederom te persen een zeer zware vreze, welke door middel van een grote bekommernis hun ongeruste gemoederen begon te weerhouden, en dezelve van hun beroerlijkheden af te trekken en allengs wederom te brengen tot de burgerlijke eendrachtigheid. Maar middelerwijl door enige weinigen, welke naar hun gelegenheid redelijk goed waren, werden zeer grote dingen bediend en ditzelfde Rijk, met verdragen en inhouding van de kwaden, nam toe en vermeerderde zeer door de wijsheid en voorzichtigheid van weinige goeden, gelijk die zelfde historieschrijver zegt, want hij betuigt, nadat hij veel gelezen en gehoord had van al die heerlijke daden, welke het Romeinse volk, zo in vrede als in de krijg, zo te lande als ter zee, verhandeld had, dat hij zeer naarstig acht daarop heeft willen geven, wat voor een zaak bijzonder er bij henlieden geweest is, welke zo grote en zware zaken staande gehouden heeft, want hij wist, dat de Romeinen met een kleine macht dikwijls tegen zeer grote heirkrachten van de vijanden gestreden hadden; ook wist hij evenzo, dat er met zeer kleine middelen gans grote oorlogen met de allerrijkste en machtigste koningen gevoerd waren; over zulks zo verhaalt hij, nadat hij vele dingen hierover bij zich zelf overlegd had, dal het zeker en waarachtig was, dat de zeer heerlijke deugd van enige weinige burgers zulks alles teweeggebracht had, en dat het mitsdien ook geschied was, dat de armoede overwonnen had de rijkdommen, en het getal vermeerderd had de menigte. Maar daarna, zegt hij, toen de stad door overdaad, weelde en ledigheid bedorven is geworden, toen is het hier en tegen geschied, dat de Republiek door haar grootheid ondersteunde de ondeugden en gebreken van de Gebieders en Overheden. Zo dan is ook van Cato geprezen de deugd van zeer weinigen, welke door een oprechte weg en door oprechte middelen, dat is zelfs door deugd waren arbeidende om tot lof, ere en heerschappij te komen, zodat binnen de stad was naarstigheid en wakkerheid, waarvan Cato verhaald hoeft: zodat er ten aanzien van het gemeen een rijke schatkamer was, en ten aanzien van een ieder bijzonder een armelijk en redelijk heenkomen. Derhalve, toen nu alle zeden en goede geschiktheden bedorven waren, heeft hij

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ook een gebrek in het tegendeel gesteld, nl. ten aanzien van het gemeen, armoede, en ten aanzien van ieder in het bijzonder. Rijkdom en Weelde. Ondertussen nadat gans lang de Rijken van het Oosten zeer heerlijk geweest waren, heeft God ook ten laatste gewild, dat het Rijk van het Westen mede zeer heerlijk zou worden, ja hetwelk hij ten aanzien van de tijd gewild heeft, dat het laatste zou zijn, maar ten aanzien van de uitgestrektheid en grootheid van het Rijk het heerlijkst en doorluchtig zou wezen. En ditzelfde heeft bij bijzonder deze zodanige liefde vergund, om te bedwingen de zware kwaden en gebreken van vele volkeren. Want om ere, lof en roem zochten zij het welvaren van hun vaderland, in hetwelk zij zelfs ook heerlijkheid en ere vereisten, zodat zij de welvaart van hun vaderland niet ontzagen boven hun eigene welvaart te stellen, en ondertussen waren zij ook zó, dat zij om deze enige ondeugd, dat is, om de liefde en begeerte van lof en ere, bedwongen en inhielden de begeerte van geld en meer andere gebreken en ondeugden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

VAN DE LIEFDE VAN LOF EN ERE, WELKE, HOEWEL DIE EEN ONDEUGD IS, DAAROM NOCHTANS EEN DEUGD GEMEEND WERD TE ZIJN, OVERMITS DOOR DEZELVE ENIGE GROTER EN ZWAARDER GEBREKEN EN ONDEUGDEN INGEHOUDEN EN BEDWONGEN WERDEN.

Want diegene ziet veel oprechter en gezonder, welke bekent dat de liefde van het volk een ondeugd is, hetwelk ook aan de poëet Horatius niet onbekend is geweest, als hij zegt:

Zo u lof liefde kwelt, dit boekje zult gij minnen;

'Want het rein maken zal, en zuiveren met zinnen.

En dezelfde heeft in een zeker lyrisch gezang tot bedwang van de begeerte van de heerschappij, ook aldus gezongen:

Veel wijder strekken zal uw Rijk,

Zo gij dwingt hart en geest gelijk

Van lof begeerlijkheid, zeer kwaad:

Dan of gij Libiam bezaat,

En het eiland Gades vol van macht:

Of beide Peners te onder bracht.

Ondertussen nochtans, diegene, welke hun schandelijke begeerte én door het ware geloof van de godzaligheid, én door de liefde van de verstandelijke schoonheid niet bedwingen, onder deze doen zij best, welke zulks ten minste doen door begeerte van menselijke lof en ere; het is wel waar, zij zijn daarmee niet heilig, maar toch zijn zij minder schandelijk. Dit heeft ook Tullius niet kunnen verzwijgen in die boeken, welke hij van de Republiek geschreven heeft, alwaar hij spreekt, hoe men een Prins van de Stad zal onderwijzen en optrekken; want hij zegt, dat men dien moet voeden en koesteren met ere, en bijgevolg gaat hij verhalen, dat men hem moet indrukken, hoe zijn voorouders vele wonderlijke en heerlijke dingen teweeggebracht hebben van lof en ere. Zo dan, niet alleen deze ondeugd deden zij geen weerstand, maar vonden ook daarenboven goed, dat men deze ondeugd zou opwekken en ontsteken, menende dat zulks zeer nuttig en dienstig was voor de Republiek, hoewel Tullius nochtans in zijne boeken van de filosofie niet verzwijgt, dat deze ondeugd een verderf en een pest is, want als hij van zodanige zinlijkheden en genegenheden sprak, welke men behoort te volgen om het einde van de ware Gods, en niet door opgeblazenheid van mensenlof, zo heeft hij daarop bijgevoegd deze algemene lering en spreuk: de ere voedt de kunsten, en een ieder wordt

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

aangeprikkeld tot de bevlijtigingen dezelfde door de lof, want zodanige dingen blijven altijd in verachting, welke bij een ieder misprezen worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

HOE MEN ALLE LIEFDE VAN MENSENLOF BEHOORT AF TE SNIJDEN, DEWIJL ALLE ROEM VAN DE RECHTVAARDIGEN ALLEEN IN GOD IS.

Intussen deze begeerlijkheid van het lof wederstaat men ongetwijfeld veel beter dan dat men die toegeeft; want een ieder is God zoveel tegelijker naarmate hij zuiverder is van deze onzuiverheid, welke in dit leven, al is het, dat zij niet geheel en met de wortel uit het hart uitgeroeid wordt (want zij houdt niet op te tergen de gemoederen die zelfs zeer wel toenemende zijn) nochtans tenminste behoort deze begeerte van het lof overwonnen te worden door de liefde van de gerechtigheid: alzo indien ergens in verachting blijven die dingen, welke door ieder misprezen worden, nochtans indien het goede, indien het oprechte dingen zijn, laat dan ook de liefde van het menselijke lof zich schamen, en laat zij wijken voor de liefde van de waarheid; want dit gebrek en deze ondeugd is zo vijandig tegen het ware geloof van de godzaligheid, wanneer daar nl. meer begeerte van het lof in het hart is dan vrede of liefde Gods, dat de Heere daarover gezegd heeft: hoe kunt gij geloven, die van malkander ere neemt, en die van God alleen komt, die zoekt gij niet? (Johannes 5:44) Insgelijks van enigen die in hem geloofd hadden, maar nochtans openbaar schroomden Hem te belijden, zegt de Evangelist aldus: zij hadden de ere van de mensen liever dan de ere Gods. (Johannes 12:43) Dit hebben de heilige Apostelen niet gedaan, die, als zij de naam Christus predikten in deze plaatsen, alwaar niet alleen misprezen werden, en altijd in verachting waren, gelijk hij zegt die dingen, welke bij een ieder misprezen, maar daarenboven ook tot een allerhoogste gruwel gehouden werden: evenwel hielden zij zich vast aan hetgeen zij gehoord hadden van hun goede Meester, ja van die, welke zelfs de medicijnmeester is van de zielen, zeggende aldus: zo wie mij verloochenen zal voor de mensen, die zal ik ook verloochenen voor mijn Vader, Die in de Hemel en is, en voor de Engelen Gods. (Mattheus 10:33, Markus 8:38, Lukas 9:26, 12:8) Over zulks midden onder de lasteringen en smaadheden, midden onder de allerzwaarste vervolgingen en onder de allerwreedste straffen zijn zij niet afgeschrikt van het prediken van de menselijke zaligheid, niettegenstaande zulk een razend woede van de menselijke verstoorders. En hoewel het geschiedde, dat zij, door Goddelijke dingen te zeggen en te werken, en door Goddelijk te leven, enigszins overwonnen de harde harten van de mensen, en alzo de vrede van de gerechtigheid inbrachten, zodat er in de gemeente van Christus hun ene zeer grote ere navolgde, evenwel op dezelve als op het einde haar deugd hebben zij zich daarop niet stilgehouden, noch zich daarmede vergenoegd, maar deze hun ere hebben zij uitgestrekt en toegeëigend tot de ere Gods, om Wier wil zij zodanig waren. En met diezelfde brand ontstaken zij ook diegenen, van wie behoudenis zij zochten, nl. tot zijne liefde, teneinde zij mede door Hem zouden worden gelijk zij waren. Want teneinde zij om gene menselijke ere goed zouden zijn, zo had hun Meester hierover hen geleerd, zeggende: ziet toe, dat gij uwe gerechtigheid niet doet voor de mensen om van hen gezien te worden, anders zo zult gij geen loon hebben bij uw Vader die in de Hemel en is. Maar wederom, teneinde de mensen zulks niet verkeerd zouden nemen noch verstaan, en alzo bevreesd zouden zijn de mensen te behagen, en Over zulks met zich zelf voor de mensen te verbergen, dat zij goed zijn, minder stichting en voordeel aan hun naasten zouden doen, zo betoont hij elders tot wat einde zij ook zich zelf behoren bekend te maken, zeggende: laat alzo uwe werken lichten voor de mensen, opdat zij uw goede werken zien en uw Vader loven, die in de Hemel en is (Mattheus 5:16). Zo dan, niet, opdat gij door hen gezien wordt, dat is met mening en oogmerk, dat gijlieden zou willen, dat zij tot u zouden gekeerd worden, want het is niet door u zelf dat gij wat bent, maar opdat zij uw vader loven, die in de Hemel en is, nl. opdat zij tot Hem bekeerd zijnde, mogen worden, wat gij bent. Zulks hebben ook nagevolgd de martelaren, welke verre te boven gingen die

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

vermaarde Scevola's, Curtiussen en Deciussen, niet met zich zelf straffen aan te doen, maar met geduldig de aangedane straffen te verdragen. En daar benevens zijn zij hen ook verre te boven gegaan in de waarachtige deugd (want zij hadden de waren godsdienst) en in ontelbare menigte. Maar dewijl zij in een aardse stad waren, hadden zij dit tot hun einde, nl. alle gedienstigheid voor dezelve te doen; hun oogmerk was de behoudenis van hun Rijk, niet in de Hemel, maar op de Aarde, niet beslaande ook in liet eeuwige leven, maar in het afgaan van de stervenden en in hel aankomen van hen, die zullen sterven. Derhalve, zodanige mensen, wat zouden zij anders beminnen en zoeken dan ere, door welke zij zelfs na hun dood wilden leven in de mond degenen, die hen zouden loven.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

VAN HET TIJDELIJK LOON, WAARMEDE GOD BELOOND HEEFT DE GOEDE MANIEREN EN GESCHIKTHEDEN VAN DE ROMEINEN.

Zo dan, deze lieden, die God niet zou geven het eeuwige leven met Zijn Heilige Engelen in de Hemelse Stad, tot van wie gemeenschap de ware godsvrucht (welke aan niemand anders die godsdienst, welke de Grieken latriam noemen, betoont dan alleen aan de waren God) de mensen alleen leidt, deze lieden zeg ik, indien Hij hen niet gegeven had deze aardse ere van het alleruitnemende Rijk, zo zou hij dan geen loon altoos gegeven hebben aan hun goede kunsten, dat is, aan hun geschiktheden en deugden, door welke zij arbeidden om tot zo grote ere te geraken. Want aan de zodanige, welke daarom iets goeds schijnen te doen, om van de mensen geëerd te worden, zegt de Heere ook: Voorwaar zeg ik u, zij ontvangen hun loon. Over zulks zijlieden mede hebben hun eigene huiszaken voor het gemenebest, dat is, voor de Republiek, en voor de gemene schatkamer verzuimd en veracht, en hebben de gierigheid tegengestaan; verder hebben zij met hun vrijen raad de welvaart van het Vaderlands gezocht, en daar benevens waren zij ook niet naar hun eigen wetten aan de misdaden onderworpen, noch ook aan hun boze lusten en begeerten; want door al deze dusdanige kunsten, als door de waren en oprechte weg, hebben zij gearbeid om te komen tol eer, heerschappij en lof, en door dusdanig middel zijn zij ook geëerd geweest schier bij alle volkeren, en daar benevens hebben zij ook vele volkeren opgelegd de wetten van hun gebied en van hun heerschappij. En daarenboven zijn zij nog heden ten dage in de schriften en historiën zeer heerlijk en vermaard bijna onder alle volkeren; zodat zij geen reden hebben om te klagen over de gerechtigheid van het ware en allerhoogste Gods; want zij hebben hun loon ontvangen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

VAN HET LOON VAN DE HEILIGE BURGERS VAN DE EEUWIGE STAD, VOOR WIE DE VOORBEELDEN VAN DE DEUGDEN VAN DE ROMEINEN OOK NUFFIG EN DIENSTIG ZIJN.

Maar een geheel ander loon hebben de heiligen, welke hier smaadheden lijden voor de Stad Gods, welke gehaat is bij de liefhebbers van deze wereld. Deze Stad is een eeuwige Stad, alwaar niemand aankomt of geboren wordt, overmits er niemand afkomt of sterft, alwaar het ware en volkomen geluk niet een Godin, maar een gave Gods is. En vandaar ontvangen wij het onderpand van het geloof, zolang wij, hier vreemdelingen zijnde, naar hun schoonheid zuchten. Daar gaat de zon niet op, beide over goeden en kwaden, (Romeinen 8, Mattheus 5:45). Maar de zon van de gerechtigheid beschermt alleen de goeden. Aldaar zal het geen grote moeite noch arbeid zijn door benauwdheid van zijne eigene huiszaken de gemene schatkamer rijk te maken, dewijl aldaar een gemene schatkamer is van de waarheid. Derhalve, het Romeinse Rijk is niet alleen daarom tot een grote menselijke ere uitgebreid, opdat nl. zodanig loon aan zulke mensen zou gegeven worden, maar ook, opdat de burgers van die eeuwige stad, zolang zij hier in vreemdelingschap zijn, naarstig en nuchter op die voorbeelden hun aanschouwing zouden nemen, opdat zij alzo mogen zien, welk een liefde men schuldig is aan het Vaderland hierboven, om des eeuwigen levens wille, indien nl. deze aardse stad zozeer bemind en geliefd is geweest van hun burgers om de ere van de wil van de mensen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

MET WELKE VRUCHT DE ROMEINEN HUN OORLOGEN GEVOERD HEBBEN, EN WAT ZIJ HEN, DIE ZIJ OVERWONNEN HADDEN, AANGEBRACHT HEBBEN.

Ondertussen zoveel belangt dit leven van de sterfelijke mensen, hetwelk met weinige dagen beleefd en geëindigd wordt, wat is er aan gelegen onder wiens heerschappij de mens, die sterven zal, leeft, wanneer zij, die over hem heersen, hem niet dwingen tot ongoddelijke en onrechtvaardige dingen? Want hoe? Hebben de Romeinen iets beschadigd aan de volkeren, welke zij onder hun juk gebracht hebben en die zij hun wetten oplegden, anders dan dat zij daartoe gekomen zijn door een grote bloedstorting van de oorlogen? Voorwaar, indien zulks met vriendschap, en door onderlinge eendracht geschied ware, het zou toegegaan zijn met beter geluk van zaken, maar dan zou daar geen ere geweest zijn van enige overwinnaars; want anderszins zelfs leefden de Romeinen onder hun wetten die zij anderen oplegden. Zulks zou de Republiek genoeg geweest zijn, tenware het, dat het Mars en Bellona mishaagd had; ja zelfs zou de victorie niet plaats gehad hebben, dewijl daar niemand kon overwinnen, waar niemand streed. Zou het dan niet geschied zijn, dat de Romeinen tezamen met al andere volkeren een gelijke gelegenheid en conditie zouden gehad hebben? Bijzonder indien straks geschied was, hetgeen daarna zeer treffelijk en met een geschikte beleefdheid geschied is, nl. dat alle volkeren, behorende onder het Romeinse Rijk, de gemeenschap aan het burgerschap zouden ontvangen hebben, zodat zij alle gelijk Romeinse burgers zouden geweest zijn, en wel zó, dat, hetgeen tevoren weinigen toekwam, allen en een ieder zou toebehoren, uitgezonderd alleen, dat de arme gemeente, welke gene eigen velden had, door gemeen onderhoud zoude leven, welk onderhoud door goede bedienaars van de Republiek veel aangenamer en minnelijk van de eendrachtige vrienden zou betoond geweest zijn, dan men anders hetzelve van de overwonnenen afgedrongen heeft. Want welk voordeel het bijbrengt tot de algemene welvaart en tot de goede en geschikte manieren, mitsgaders ook zelfs tot de waardigheden van de mensen, nl. dat de een overwonnen heeft en de andere overwonnen is, kan ik gans niet zien noch bekennen, anders dan de allerijdelste opgeblazenheid van de menselijke ere, in welke diegenen hun loon ontvangen hebben, welke met een grote begeerte hetzelfde gebrand hebben, en daarover grote en zware oorlogen gevoerd hebben. Want betalen hun landen daarom geen schattingen? Of kunnen zij daarom iets meer leren dan de anderen? En zijn er in andere landen ook mede niet vele Raadsheren welke Rome zelfs in haar uiterlijke gestaltes nooit gekend hebben? Neemt weg de hoogste roem, en wat zijn alle mensen anders dan mensen? Voorwaar, indien de boosheid en verkeerdheid van de wereld toeliet, dat slechts de besten het meest geëerd waren, dan zou de menselijke ere niet voor zulk een grote zaak gehouden worden, dewijl zij een ijdele rook is zonder enig gewicht. Maar laat ons ook in deze zaken gebruiken de weldaad van de Heere onze Gods, en laat ons bedenken, welke grote dingen zij veracht hebben, wat zij verdragen, hebben, welke begeerlijkheden zij overwonnen hebben voor de menselijke ere; zij zeg ik, die waardig zijn geweest om dezelve te ontvangen als loon voor zulke deugden, en laat dit bij ons zulke kracht hebben, dat het dient om te verpletteren en te onderdrukken onzen hoogmoed, te weten, dat, nademaal die stad in welke ons beloofd is te zullen heersen, zoveel van die andere Stad verschilt, als de Hemel verschilt van de aarde; als de tijdelijke blijdschap van het eeuwige leven; de ijdele lof van de vaste roem; de gemeenschap van de sterfelijke mensen van de gemeenschap van de Engelen: als het licht van de zon en maan van het licht van Hem, Die zon en maan gemaakt heeft; dat zeg ik, alle burgers van dusdanig hoog Vaderland dit overleggende, bedenken, dat zij niets groots noch bijzonders gedaan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hebben, indien zij, om dat te verkrijgen, óf enig goed werk gedaan hebben, óf enige rampen en zwarigheden geleden hebben, nademaal zij voor hun aardse Vaderland, dat zij al rede verkregen hadden, zulke grote dingen gedaan en zo grote zwarigheden geleden hebben, hetwelk alles bijzonder des temeer zijn inzien heeft, overmits de vergiffenis van de zonden, welke de burgers vergadert tot het eeuwige Vaderland, iets heeft, waarbij als in een schaduw de vrije toevluchtplaats van Romulus gelijk is geweest, alwaar de ongestraftheid en vrijheid van allerlei misdaden bijeengebracht en vergaderd heeft zulke grote menigte, door welke die Stad gebouwd is geworden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

HOE GANS VREEMD DE CHRISTENEN VAN ALLE ROEM BEHOORDEN TE ZIJN, WANNEER ZIJ IETS GEDAAN HEBBEN VOOR DE LIEFDE VAN HET EEUWIGE VADERLAND, DES TEMEER OMDAT DE ROMEINEN ZULKE GROTE ZAKEN UITGEVOERD HEBBEN VOOR DE MENSELIJKE EER EN VOOR DE AARDSE STAD.

Hoe kan het dan iets groots zijn voor het eeuwige Hemelse Vaderland al de liefelijkheden dezer wereld, hoe aangenaam die zouden mogen zijn, te versmaden, indien Brutus voor deze lijdelijke en aardse stad zijn zonen heeft kunnen doden, waartoe hij evenwel door niemand gedwongen werd. En voorwaar, het is een veel zwaarder en harder zaak zijn zonen te doden dan tegelijkertijd men voor de stad moet doen die dingen, welke men meent, dat men voor zijn kinderen behoort te vergaderen en te bewaren, of de armen te geven, of ook wanneer daar enige harde aanvechting is, welke van ons eist, dat zulks voor het geloof en de gerechtigheid gedaan moet worden, dezelve te verliezen. Want niet de aardse rijkdommen maken ons of onze kinderen gelukkig, welke zullen verloren worden óf terwijl wij leven, óf wanneer wij dood zijn, van diegenen die wij niet willen, zullen bezeten worden. Maar God maakt gelukkig, Die de ware rijkdom is van de zielen. Maar aangaande Brutus, zelfs die poëet, welke hem prijst, geeft getuigenis van zijn ongeluk en zijne ellende, overmits hij zijn zonen gedood heeft, want hij zegt aldus; de vader bracht voor de schone vrijheid ter straffe zijn eigen zonen, welke nieuwe oorlogen verwekten. Och! hoe ongelukkig is hij, hoe zeer nochtans de nakomelingen deze zijn daden zullen verheffen. Maar in het navolgende gedichtje troost hij wederom de ongelukkige vader, zeggende: ‘s Vaders liefde heeft hem overwonnen, mitsgaders de grote begeerte van het lof. Dit zijn dan die twee dingen, nl. de vrijheid en de begeerte van mensenlof, welke de Romeinen gedreven en aangepord hebben tot grote en wondere daden. Ondertussen indien dan voor de vrijheid degenen die sterven zullen, en voor de begeerte van het lof, die men van de sterfelijke mensen verzoekt, zelfs de zonen door de vader hebben kunnen gedood worden, wat doen wij dan voor iets groots, indien hel geschiedt, dat voor de ware vrijheid, die ons van de heerschappij van de ongerechtigheid en van de dood, en van de duivel vrijgemaakt, indien vanwege zulks niet uit een begeerte van het menselijke lof, maar uit liefde van de mensen te verlossen, niet van Tarquinius de Koning, maar van de duivelen en van de duivelen Prins: indien zeg ik, vanwege dit alles niet enige kinderen werden gedood, maar zelfs onder de kinderen de armen Christus geteld en gerekend werden. Van gelijken, indien ook een ander Romeins Prins, met de toenaam Torquatus, gedood heeft zijn zoon, niet, omdat hij gestreden had tegen het Vaderland, maar zelfs strijdende voor zijn Vaderland, nochtans hem gedood heeft, overmits hij tegen zijn bevel, dal is: tegen hetgeen zijn vader, zijnde oppergebieder, bevolen had, gestreden heeft, niettegenstaande hij zelfs van zijn vijand daartoe getergd en uitgedaagd was, niettegenstaande ook, dat hij zulks door de hitte van de jeugd gedaan had, en eindelijk niettegenstaande hij ook de victorie had. Indien deze vader evenwel zijn zoon gedood heeft, ten einde hem namaals geen groter kwaad zou overkomen door hel voorbeeld van de versmading zijns bevel dan daar tegenwoordig goeds verworven was in de ere van zijn verslagen vijand: indien zulks zo is, zeg ik, hoe zullen zij dan enige roem kunnen hebben, welke voor de wetten en bevelen van het onsterfelijk Vaderland alle aardse dingen, welke veel minder dan enige kinderen bemind worden, versmaden? Indien ook Fririus Camillus zijn ondankbaar Vaderland, van welks hals hij het juk van de Vejenters, ziende hun allerwreedste vijanden, verdreven had, daarna niettegenstaande hij veroordeeld was geweest van enige machtigen van zijn

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

tegenstanders, evenwel van de Fransen ten tweedemaal verlost heeft, uit oorzaak, dat hij geen beter Vaderland had daar hij eerlijker kon leven; indien bij, zeg ik, zulks alzo gedaan heeft, waarom zal dan een mens hoog verheven worden, even alsof hij iets groots gedaan had, hetwelk veellicht in de kerk van zijn vleselijke vijanden geleden heeft een allerzwaarst ongelijk van afzetting zijns staats en zijner ere, en daarover zich niet begeven heeft tot de ketters, zijnde vijanden dezelfde kerk, of daarover niet heengegaan is en zelfs enige ketterij tegen dezelve gemaakt heeft, maar is veel liever heengegaan en heeft dezelve beschermd zoveel als hij kon tegen de allerschadelijkste boosheid van de ketters, omdat er gene andere kerk is, want aldaar leeft men niet in de ere van de mensen, maar daar wordt verkregen het eeuwige leven. Voorts, indien ook Mutius zulke naarstigheid gedaan heeft, teneinde vrede zou gemaakt worden met koning Porsenna, die de Romeinen met een zeer zware oorlog benauwde; en indien het ook geschied is, dat diezelfde Mutius, overmits hij Porsenna zelf niet had kunnen doden, omdat hij, bedrogen zijnde, in plaats van hem een ander gedood had, daarover voor zijne ogen in het aanschouwen van hem zijne rechterhand op een brandend altaar uitgestrekt heeft, zeggende, dat er nog vele zulke waren als hij tegenwoordig hem zag te zijn, welke zijn dood en verderf gezworen hadden, waarover het ook geschied is, dat hij een schrik gekregen heeft vanwege die vroomheid en samenzwering van zulke mannen; over zulks zonder enig uitstel heeft hij afstand gedaan van dien oorlog en heeft vrede met hen gemaakt. Indien dit zo is, wie zal dan diegene zijn, welke enige van zijn verdiensten zal durven toe eigenen tot het koningrijk van de Hemel en, indien hij voor hetzelve overgeeft om verbrand te worden niet een band, maar het ganse lichaam, doende zulks niet zich zelf door eigen gewilligheid, maar veelmeer zulks lijdende door vervolging van een ander. Wijders, indien ook de gewapende Curtius met een aangedreven paard zich zelf van boven neergeworpen heeft in het opgebarsten hol van de aarde, dienende en gehoorzamende daarmede de vermaningen van zijn Goden, die bevolen hadden, dat men in dat hol zou werpen hetgeen de Romeinen voor het beste hielden. Nu zij konden niet verstaan, dat zij iets beters hadden dan dat zij uitstekende waren in mannen en wapenen, zodat het nl. nodig was, dat volgens de bevelen van de Goden een gewapend man in dat verderf zou gestoten worden. Indien zulks, zeg ik, alzo is, wat is het dan voor groots, dat diegene kan zeggen, dat hij voor het eeuwige Vaderland gedaan heeft, welke voor enigen vijand van zijn geloof geleden heeft, en welke niet zich zelf door eigen gewilligheid in zodanige dood werpt, maar die, van een ander geworpen zijnde, de dood sterft, wat kan hij, zeg ik, zoveel bijzonders zeggen, naardien hij van zijn Heere, welke ook de Koning zijns Vaderlands is, een veel gewisser vermaning ontvangen heeft, zeggende: wilt niet vrezen voor diegenen, die het lichaam doden en de ziel niet kunnen doden (Mattheus 10:28, Lukas 12:4) Voorts, indien ook de doorluchtige Decü eniger wijle zich zelf met zekere woorden ter dood geheiligd hebben, en genoegzaam met zich zelf te doden, zich zelf voor hun heirkrachten overgegeven hebben, teneinde wanneer zij stierven en de gramschap van de Goden door hun bloed mitsdien verzoenden, het Romeinse heir daardoor zou mogen behouden en bevrijd worden. Indien, zeg ik, zulks zo is, zo hebben de heilige martelaren in generlei opzicht zich te verhovaardigen, even alsof zij iets waardigs en verdienstelijks voor de medegenieting van het vaderland gedaan hadden, alwaar zij hebben de eeuwige en ware gelukzaligheid, nl. indien zij tot het vergieten van hun bloed toe niet alleen hun broederen; voor wie hun bloed vergoten werd, maar zelfs ook hun vijanden, door wie het vergoten werd, lief gehad hebben, gelijk hun bevolen is, en diens volgens, indien zij door liefdesgeloof en door geloofsliefde gestreden hebben, daarenboven, indien ook Marcus Pulvillus, bezig zijnde met het inwijden van de tempel van Jupiter, Juno en Minerva, toen ondertussen valselijk van zijn wangunstigen de dood van zijn zoon hem aangediend werd, teneinde hij alzo ontroerd zou worden door zodanige tijding, en mitsdien vandaar zou vertrekken, en gevolglijk, dat alzo zijn medebroeder de ere van de inwijding van de tempel zou verkrijgen, dit alles zo klein geacht heeft, dat men hem

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ergens onbegraven zou heen werpen; want de begeerte van die ere had in zijn hart zó gans de smart van het verlies van zijn zoon overwonnen. Indien zulks zo is, wat groots en bijzonders zal diegene kunnen zeggen dat hij gedaan heeft voor de verkondiging van het heilig Evangelie, door hetwelk de burgers van het Vaderland hierboven vergaderd en bevrijd worden van verscheiden dwalingen, dewijl tot hem, zijnde bekommerd met de begrafenis zijns vaders, zijn Heere zegt: volgt mij na, en laat de doden hun doden begraven (Mattheus 8:22, Lukas 9:60). Insgelijks indien ook Marcus Regulus, teneinde hij zijn allerwreedste vijanden niet zou bedriegen met zijn eedzweren, van Rome tot dezelve wedergekeerd is, uit oorzaak, gelijk hij geantwoord heeft aan de Romeinen, die hem zochten te houden, dat hij, nadat hij de Afrikanen gediend had, aldaar bij hen de waardigheid van eerlijk burger niet kon behouden. En indien voorts die van Carthago, overmits hij hen tegengesproken had in de Romeinsen Raad, hem met de allerzwaarste straffen gedood hebben; wat voor pijnigingen behoort men dan niet klein te achten voor het geloof van dit Hemel se Vaderland, tot welks gelukzaligheid dit zelfde geloof ons brengt. Of wat zal de Heere wedergegeven worden voor al hetgeen Hij gegeven heeft, indien de mens voor het geloof, dat men Hem schuldig is, zulke dingen geleden heeft als nl. Regulus voor de gelofte die bij zijnen allerschadelijksten vijanden schuldig was, geleden heeft? En hoe zal een Christen zich durven verheffen vanwege zijn gewillige armoede, opdat hij in dit vreemdelingschap van zijn leven te lichter en gemakkelijker zijn weg wandelde, welke leidt tot dat Vaderland, alwaar de ware rijkdom Gods zelf is, als hij hoort of leest, dat Lucius Valerius, welke in zijn burgemeesterschap gestorven is, zo gans arm geweest is, dat er zekere penningen van het volk bijgelegd zijn om daarmede zijne begrafenis te bevorderen, ja als hij hoort of leest, dat Quintus Cincinnatus, alzo hij 4 jugermaten land bezat, en dezelve eigenhandig bebouwde, van de ploeg afgelegen is teneinde hij een dictator zou worden, dat is iemand, welke zelfs meer en hoger in ere was dan de burgemeester, en dat hij evenwel daarna, niettegenstaande hij zijn vijanden overwonnen en daardoor een zeer grote ere gekregen had, in dezelfde armoede gebleven is. Of hoe zal ook diegene kunnen zeggen, dat bij iets groots gedaan heeft, welke door gene verering noch beloning dezer wereld afgetrokken wordt van de gemeenschap van het eeuwige Vaderlands, wanneer hij verstaan zal hebben, dat Fabricius door de grote geschenken van Pyrrhus, koning van Epyrië, welke hem zelfs het vierde deel van zijn Rijk beloofde, niet heeft kunnen afgetrokken worden van de Romeinse stad, zodat hij aldaar liever op zich zelf in zijn armoede heeft willen blijven. Want aangaande, dat zij toen een Republiek hadden, dat is: het beste van het volk, het beste van het Vaderland, het gemenebest, allerwelvarendst, allermachtigst en allerrijkst, en dat zij ondertussen in hun huizen zelfs zo arm waren, dat er één van hen, die tweemaal burgemeester was geweest, daarom door van de Tuchtheren aantekening uit dien Raad van die arme mannen gedreven is, overmits hij nl. aan gemaakte zilveren vaten bevonden was te bezitten 10 ponden zilver. Dit, zeg ik, is genoegzaam kennelijk; derhalve, indien zij toen op zodanige wijze arm waren, dat nochtans door hun overwinningen de gemene schatkamer rijk werd, wat zullen dan alle Christenen te zeggen hebben, welke met een veel heerlijker oogmerk en voornemen hun rijkdommen gemeen maken, volgens hetgeen geschreven is in de Handelingen van de Apostelen, te weten tot zodanig einde, opdat een ieder bedeeld wordt naar dat een iegelijk nood heeft, en voorts, dat ook niemand zegge, dat iets van zijne goederen zijn eigen is, maar dat alle dingen hunlieden gemeen zijn. Voorwaar! de Christenen dit bemerkende, zullen zij niet overvloedig genoeg kunnen verstaan, hoe zij, van wie zulks niet behoorde opgeblazen te worden met enige roem, dewijl zij dit doen om te genieten de gemeenschap van de Engelen? Want wat is dit voor een zo grote zaak, dewijl deze Raadsheren bijna evenzo gedaan hebben voor het behoud van de eer van de Romeinen? Deze en meer andere dingen, die men in hun schriften kan vinden, hoe zouden die zozeer bekend geweest, hoe zouden die ook met zulk een roem verbreid geweest zijn, tenware, dat het Romeinse Rijk zich zeer wijd en

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

breed uitgestrekt hadden en met zeer heerlijke aanwassing vermeert geweest was. Derhalve, in dat zo grote en langdurige Rijk, hetwelk zo vermaard en heerlijk geweest is door de deugden en vroomheden van zovele voortreffelijke mannen, is aan hen gegeven volgens hun mening en hun oogmerk zodanig loon als zij zochten, en aan ons zijn voorgesteld zodanige voorbeelden, welke ons dienen tot noodwendige vermaning, nl. bijaldien wij niet onderhouden de ware deugden, welke die deugden enigszins gelijk zijn, welke zij onderhouden hebben voor de eer van de aardse stad; bijaldien zeg ik, dat wij dezelve niet onderhouden voor de allerheerlijkste stad Gods, dat wij alsdan met schaamte aangeprikkeld en geslagen mochten worden. En daarentegen aan de andere zijde, bijaldien wij dezelve onderhouden, dat wij door hoogmoed ons zelf niet verheffen; want gelijk de Apostel zegt: (Romeinen 8:18) het lijden van deze tegenwoordige tijd is niet waardig te wegen met de toekomende heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard worden. Doch aangaande de menselijke heerlijkheid van deze tegenwoordige tijd, met dezelve scheen hun leven enigszins waardig te zijn om daarmede te wegen, waarom hel ook geschied is, dat zelfs de Joden, die Christus gedood hebben niet te onrechte tot hun heerlijkheid bijgevoegd en geschonken zijn volgens de openbaring van het nieuwe testament, hetwelk in het Oude bedekt is geweest, hetwelk hun leerde, hoe de enige en ware God moest gediend en geëerd worden, niet vanwege de aardse en lijdelijke weldaden, welke de Goddelijke Voorzienigheid door elkander geeft beide aan de goeden en kwaden, maar vanwege het eeuwige, leven, en vanwege de eeuwigdurende weldaden, en zelfs vanwege de gemeenschap van de stad van hier boven. Zo dan, deze Joden zijn wel te recht tot hun heerlijkheid geschonken en bijgevoegd, nl. omdat alzo diegenen, welke door hun deugden (te welen zodanige als zij vermochten) de aardse heerlijkheid gezocht en verkregen hebben, hen zouden overwinnen, welke door hun grote ondeugden en gebreken de Gever van de ware heerlijkheid en van de eeuwige Stad verworpen en gedood hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

HOE DE BEGEERTE VAN DE EER EN DIE VAN DE HEERSCHAPPIJ ONDER ELKANDER VERSCHILLEN.

Ondertussen, zeker is er ook onderscheid tussen de begeerte van de menselijke eer en tussen de begeerte van de heerschappij; want hoewel de algemene genegenheid zodanig is, dat diegene, welke in de menseneer een groot behagen heeft, ook zeer ijverig en vurig zoekt te heersen, nochtans diegene, welke de ware ere (hoewel echter van menselijke lof) begeren, zij doen hun best, dat zij hen, die een oprecht oordeel hebben, niet mishagen; want er zijn vele goede dingen in de manieren en het leven van de mensen, van welke velen wel oordelen, hoewel nochtans velen die niet hebben. Ondertussen, door middel van deze goede dingen in de manieren arbeiden zij om te komen tot de eer en tot hel Rijk of de heerschappij, van welke Sallustius spreekt, maar zulk een arbeidt door de oprechten en waren weg om daartoe te komen. Maar diegene, welke zonder begeerte van ere (welke maakt dat de mens vreest hen te mishagen, die een oprecht oordeel hebben) zoekt te heersen en te gebieden, deze zoekt in het gemeen zelfs door openbare allergruwzaamste schelmstukken te bekomen, hetgeen hij bemint. Derhalve hij, die de ere begeert, arbeidt om daartoe te komen óf door de waren weg, óf door bedrog en list, willende goed schijnen, dat bij evenwel niet is. En bij hem, die deugden heeft, is het zelfs een grote deugd de eer te versmaden; want die versmading is in het aanschouwen Gods, doch wordt niet openbaar en blijkt niet voor enig menselijk oordeel; want wat hij doet voor de ogen van de mensen, om te schijnen een versmading van de eer te zijn, indien het geschiedt, dat de lieden menen, dat hij zulks doet om meer lof, dat is, om meer eer; hij zal geen middel noch raad weten om te bewijzen voor het oordeel van hen, die zulks vermoeden, dat het anders met hen gesteld is dan zij vermoeden. Maar diegene, welke versmaadt het oordeel van hen, die hem kunnen prijzen, die versmaadt ook de lichtvaardigheid van hen, welke anders van hem kunnen denken of vermoeden, hoewel hij nochtans, indien hij waarlijk goed is, niet versmaadt de zaligheid dezelfde; want diegene, welke van de Geest Gods deugden heeft, is van zodanige gerechtigheid, dat hij zelfs lief heeft zijn vijanden, en hen alzo lief heeft, dat hij de achterklappers of lasteraars wil verbeterd of bekeerd en alzo tot zijn medegenoten hebben, niet in dit aardse Vaderland, maar in het Vaderland hierboven. En aangaande hen, die hem prijzen, acht hij evenwel niet klein, dat zij hem liefhebben, en alzo wil hij niet bedriegen die hem prijzen, opdat hij ook aan de andere zijde niet bedriegt die hem liefhebben. Daarom houdt hij bij hen zeer vurig aan, opdat veel liever Die geprezen wordt, van Wie de mens alles heeft, dat met recht in hem geprezen word. Maar diegene, welke met versmading van eer begerig staat naar heerschappij, deze gaat de beesten te boven, hetzij in wreedheid van het leven of in overdadigheid. Zodanig zijn sommigen van de Romeinen geweest, die, hoewel zij de zorg en bekommering van alle eer en aanzien verloren hadden, evenwel niet geweest zijn zonder begeerte tot heerschappij. En voorwaar! de historie geeft te kennen, dat er velen zodanig geweest zijn. Maar allereerst en bovenal heeft keizer Nero de alleropperste top bezeten van deze ondeugd; want zijne overdadigheid en onkuisheid zijn zo groot geweest, dat men in het gemeen meende, dat er niets mannelijks van hem te vrezen was. En wederom aan de andere zijde is zijn wreedheid en hardheid ook zo groot geweest, dat men in het gemeen geloofd zou hebben, dat er niets zachts, ja zelfs ook gene onkuise liefde geweest was, bijaldien men zulks tevoren niet geweten had. Ondertussen, aan zodanige wordt de macht van te heersen niet gegeven dan alleen door de voorzienigheid Gods, nl. wanneer Hij oordeelt, dat ‘s mensen zaken zodanige Heren waardig zijn; want de Goddelijke stem is hiervan openbaar, daar de wijsheid Gods spreekt: door mij regeren de koningen, en door mij bezitten de Tirannen het aardrijk.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Maar opdat men niet meent, dat door het woord Tirannen moeten verstaan worden de allerbooste koningen, maar dat met dien naam genoemd worden de machtige en geweldige Prinsen, volgens het gebruik van het oude woord, waarover Virgilius zegt: het zal mij een groot deel van de vrede zijn, dat ik de rechterhand van de Tiran mag aanvoeren, zo is het, dat allerklaarst op een andere plaats van God gesproken is: Die daar de boze en geveinsde mens doet heersen, overmits de verkeerdheid van het volk. Derhalve hoewel ik genoegzaam zoveel als ik vermocht, verklaard heb om welke oorzaak de enige ware en rechtvaardige God de goede Romeinen, naar een zekere gestalte van een aardse stad, geholpen heeft om te verkrijgen de heerlijkheid van zulk een groot Rijk; evenwel kan er dieshalve nog een andere meer verborgen oorzaak zijn, nl. overmits verscheiden verdiensten van het menselijke geslacht, die God meer bekend zijn dan ons; want anderszins is zulks vast en zeker, nl. onder allen die waarachtig godzalig zijn, dat niemand zonder de ware godsvrucht, dat is, zonder de ware dienst van de ware Gods, enige ware deugd kan hebben, en daarenboven, dat dezelve ook gene ware deugd kan zijn, wanneer zij dienstbaar is onder de menselijke eer. Nochtans is het zeker, dat allen, welke gene burgers zijn van de eeuwige stad, die in onze Heilige Schriften genaamd wordt de Stad Gods, veel nuttiger en dienstiger zijn voor de aardse stad, indien zij hebben de begeerte van eer, dan wanneer zij die niet hebben. Maar aangaande diegenen, welke, begaafd zijnde met de ware godsvrucht, wél en godzalig leven, indien zij de wetenschap bekomen om de volkeren te regeren, voorwaar! dan is er niet gelukkiger voor ‘s mensen zaken, dan dat zij door ontferming Gods ook de macht van de regering hebben. Nu, zodanige mensen eigenen al hun deugden, zo vele en zo groot als zij in dit leven kunnen hebben, niemand anders toe dan alleen aan de genade van God, dewijl Hij die is, welke hen, dezelve willende, gelovende en begerende, gegeven heeft. Voorts verstaan zij mede ook, hoeveel hen nog ontbreekt om te komen tot die volmaaktheid van de gerechtigheid, welke is in dat medegezelschap van de heilige Engelen, aan wie zij zich zelf pogen gelijkvormig te maken. Maar hoezeer die deugd geprezen en geroemd wordt, welke zonder de ware godsvrucht dienende is de eer van de mensen, het is alzo, dat zij geenszins te vergelijken is met de allerkleinste beginselen van de heiligen, van wie hoop gesteld is op de genade en barmhartigheid van de ware God.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

HOE HUN DEUGDEN SCHANDELIJK EN DIENSTBAAR ZIJN, ZOWEL VAN DE EER VAN DE MENSEN, ALS VAN DE WELLUSTEN VAN HET LICHAAM.

Derhalve die filosofen, welke het einde van het menselijke goeds in de deugd stellen, plachten in het gemeen om enige schaamte aan te jagen sommige andere filosofen, die de deugden wel prijzen maar ze afmeten met het einde van de lichamelijke wellust, zodat zij menen dat de wellust om zich zelf behoorde begeerd te worden, maar aangaande de deugden, dat zij behoren begeerd te worden om de wellust; tegen deze, zeg ik, plachten zij in het gemeen een zeker tafereel met woorden af te schilderen, in hetwelk de wellust in een koninklijke stoel, evenals een tere en gemakkelijke koningin zit, en rondom haar worden de deugden evenals haar dienstmaagden onder haar onderdanigheid gesteld, acht gevende op haar woorden en werken, zodat zij doen al hetgeen zij beveelt; derhalve dat zij diegene is, welke aan de voorzichtigheid belast, dat zij wakker omzie en onderzoekt hoe de wellust wel zal kunnen heersen en ook behouden blijven. Insgelijks, dat zij aan de gerechtigheid belast, dat zij zovele weldaden geve als zij kan, om te bekomen zodanige vriendschap, welke nodig en dienstig is tot de lichamelijke gemakken. Daarenboven, dat zij ook niemand onrecht doe, opdat het door de kwetsingen van de wetten niet geschiede, dat de wellust niet langer zonder zorg en zwarigheid zou mogen leven. Daar benevens, dat zij ook aan de vroomheid belaste, indien het lichaam enige zwarigheid en pijn overkomt, welke nochtans niet ter dood dwingt, dat zij dan haar gebiedende vrouw, dat is de wellust kloek in de gedachten van haar hart behoudt, opdat zij alzo door de herinnering van haar vorige vermakelijkheden mag verzachten de scherpe angels van haar tegenwoordige pijn. Ook belast zij aan de matigheid, dat zij juist van pas spijze genoeg neme. En indien daar enige dingen zijn, welke haar zeer behagen en zeer wel smaken, dat zij toezie, dat door al te grote onmatigheid door haar niet worde ingenomen wat haar gezondheid zou kunnen verstoren, en diens volgens opdat ook de wellust, welke de Epicurischgezinden ook voor een zeer groot deel stellen in de gezondheid des lichaam, niet zwaar worde gekrenkt en gekwetst. Ziet, alzo zullen de deugden met al de waardigheid haar eer gaan dienen de wellust, evenals een zekere heersende en oneerlijke vrouw. Daarom zeggen zij, dat er niets schandelijker is dan deze schilderij, niets lelijker en ook niets, dat het aanschouwen van de goeden minder kan verdragen. En gewis, zij zeggen de waarheid. Maar ondertussen de zaak wel ingezien zijnde, zo meen ik ook mede, indien deze schilderij zó geschilderd wordt, dat in dezelve de deugden gaan dienen de menselijke eer, dat zodanige schilderij mede niet zal hebben haar behoorlijke schikkelijkheid en gevoegelijkheid, want hoewel deze eer niet is een tere en gemakkelijke vrouw, nochtans is zij gans opgeblazen en hovaardig en heeft zeer veel ijdelheid. Derhalve is het niet waardig noch schikkelijk genoeg, dat de onbeweeglijkheid en vastheid van de deugden haar zal dienen, zulks dat de voorzichtigheid niets voorzie, de gerechtigheid ook niets deelt, de vroomheid niets verdraagt, de matigheid niets matige, dan alleen met inzicht om daarmee de mensen te behagen, en de opgeblazen ere te dienen. Insgelijks zullen ook zij zich zelf niet verschonen kunnen van deze lelijkheid, welke het oordeel van anderen verwerpen als versmading zijnde van ere en ondertussen zich zelf wijs schijnen te zijn en zich zelf behagen; want hun deugd, zo het als een deugd te houden is, is op een zekere andere wijze de menselijke lof mee onderworpen, dewijl diegene, welke zich zelf behaagt, mede een mens is. Maar hij, die met een ware godsvrucht in God (die hij bemint) gelooft en hoopt, die neemt meer acht op die dingen, in welke hij zich zelf mishaagt, dan op die dingen, (indien er slechts enige in hem zijn) welke niet zozeer hem, als wel de waarheid behagen. En deze dingen, waarmede hij al rede kan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

behagen, schrijft hij aan niemand anders toe dan alleen aan de barmhartigheid van Hem, Dien hij vreest te mishagen, en alzo doet hij zijn dankzeggingen vanwege zodanige dingen, waarvan hij nu genezen is, en stort zijn gebeden vanwege zulke dingen, waarvan hij genezen zoekt te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

HOE HET ROMEINSE RIJK BESCHIKT EN BESTELD IS DOOR DE WARE GOD, VAN WIE ALLE MACHT IS, EN DOOR WIENS VOORZIENIGHEID ALLE DINGEN GEREGEERD WORDEN.

Naardien alles zo is, zo laat ons de macht van het Rijk en de heerschappij te geven, niemand toeschrijven dan alleen de ware God, Die aan de een zijde het ware geluk, nl. het Koningrijk van de Hemel en, alleen geeft de godvruchtige, en aan de andere zijde het aardse Koningrijk geeft beide de godvruchtige en ongodvruchtige, naar dat Hem behaagt, Die niets behaagt, dat onrechtvaardig is. Want hoewel wij alleen weinige dingen gezegd hebben, welke Hij wilde dat ons openbaar zouden wezen, evenwel is het veel ten aanzien van ons; want het gaat verre boven onze krachten ‘s mensen verborgenheden te onderzoeken, en daar benevens met een klare proeve te oordelen en te onderscheiden de verdiensten van de Rijken. Die enige ware God derhalve, die het menselijk geslacht noch met oordeel, noch met hulp verlaat, deze heeft het Rijk de Romeinen gegeven wanneer Hij wilde en zo groot Hij wilde, even gelijk Hij tevoren het Rijk gegeven had de Assyriërs, of de Perzen, bij wie, gelijk hun schriften vermelden, alleen twee Goden geëerd werden, van wie de een goed was en de andere kwaad; opdat ik ook zwijg van het Hebreeuwse volk, van hetwelk ik al rede zoveel gezegd heb als mij dacht genoeg te zijn, welk volk geen andere God geëerd en gediend heeft dan deze enige God, zelfs ook toen het was heersende. Derhalve die God, die de Perzen Segetes, dat is, korengewas, gegeven heeft zonder de wasgodin Segetia, welke ook hen gegeven heeft andere gaven en weldaden van de aarde zonder de dienst van zovele Goden, welke zij gesteld hebben óf ieder bijzonder over iedere zaak, of ook wel vele Goden tezamen over éne zaak; Diezelfde God heeft ook de Romeinen het Rijk gegeven zonder de dienst van die Goden, door van wie dienst zij geloofden en meenden, dat zij hun Rijk verkregen. En alzo in het bijzonder heeft Hij ook datzelfde Rijk aan enige mensen gegeven, want die het Marius gegeven heeft die heeft het ook gegeven aan Cajus Julius Cesar; die het Augustus gegeven heeft, die heeft het ook Nero gegeven, die heeft het ook gegeven aan de twee Vespasianussen, nl. vader en zoon, zijnde beide zeer goedertieren en vriendelijke keizers; diezelfde heeft het ook gegeven aan de allerwreedste Domitianus. En alzo het niet nodig is allen door te lopen, zo zeg ik verder, Hij, die het Rijk gegeven heeft aan Constantinus, de Christenkeizer, die heeft het ook gegeven aan de afvallige Julianus, wiens voortreffelijke inborst en wiens verstand door de begeerte van heerschappij de heilschendige en vervloekte ondervraging van de toekomstige dingen bedrogen heeft, want bij vertrouwde te dien tijde geheel op de ijdele superstitiën van de waarzeggingen, zodat hij, zich verlatende op de zekerheid van de victorie, al zijn schepen, waarin de noodwendige lijftocht aangevoerd werd, verbrand heeft, waarom hij daarna met een zeer moedig en stout bestaan zeer heet, was aandringende en voortvarende; maar eindelijk, volgens de verdiensten van zijn roekeloosheid, is hij omgekomen en gedood, zodat hij in ‘s vijand landen zijn heirkracht in groot gebrek en armoede gelaten heeft, hetwelk op gene wijze daarvandaan kon bomen, tenware het, dat tegen dat gelukkig teken van dien paalgod Terminius, van wie wij in het vierde Boek gezegd hebben, dat de palen van het Romeinse Rijks veranderd en verminderd werden; want de God Terminus heeft geweken de nood, voor wie nochtans tevoren niet geweken was Jupiter. Zo dan, dit alles regeert en bestuurt de enige ware God zo het Hem belieft. En hoewel hij zulks doet naar oorzaken die ons verborgen zijn, kan iemand daarom zeggen, dat zij onrechtvaardig zijn?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

HOE DE TIJDEN EN UITKOMSTEN VAN DE OORLOGEN AAN GODS OORDEEL HANGEN.

Ondertussen gelijk het aan Zijn believen staat, mitsgaders aan Zijn rechtvaardig oordeel en aan Zijn barmhartigheid, het menselijk geslacht te slaan en te vermorzelen, of te vertroosten; alzo is het ook met de lijden van de oorlogen, zodat sommige oorlogen zeer ras en andere zeer langzaam geëindigd werden; alzo is de oorlog van de zeerovers van Pompejus, en de derde oorlog van Carthago van Scipio door een ongelooflijke rasheid en kortheid van de tijd ten einde gebracht. Insgelijks ook de oorlog van de weggelopen schermvechters, hoewel in dezelfde vele Romeinse krijgsoversten en onder anderen ook twee burgemeesters overwonnen werden, en hoewel Italië zeer schrikkelijk afgelopen en geplunderd werd, evenwel is dezelve in het derde jaar, nadat hij vele dingen verteerd en gesleten had, ook zelf mede gesleten en teneinde gebracht. Daarenboven zijn daar ook geweest de Picentische, Marsische en Pelignische volkeren, welke gene uitlandse, maar zelfs Italiaanse volkeren waren. Deze hebben na een langdurige en aller onderdanige dienstbaarheid onder het juk van de Romeinen, bestaan hun hoofd op te steken tot de vrijheid, zelfs toen daar zeer vele volkeren en natiën onder het juk van liet Romeinse Rijk gebracht waren, en toen zelfs Carthago verwoest en neergeworpen was. In deze Italiaanse oorlog zijn de Romeinen dikwijls overwonnen, en aldaar zijn ook omgekomen twee burgemeesters en sommige andere alleredelste Raadsheren. Evenwel dit kwaad heeft niet lang geduurd, want het vijfde jaar heeft aan hetzelve een einde gemaakt. Maar de tweede oorlog van Carthago heeft met de allergrootste schade en met verderf van de Republiek 18 jaren achter elkander de Romeinse krachten uitgemergeld en bijna geheel uitgeteerd; want in 2 veldslagen zijn toen schier zeventig duizend Romeinen verslagen en omgekomen. Voorts de eerste Punische oorlog van Charthago heeft geduurd 23 jaren en de Mithridatische oorlog 40 jaren. En teneinde niemand meent, dat de eerste beginselen van het Rijk van de Romeinen sterker en bekwamer zijn geweest om hun oor logen veel spoediger ten einde te brengen, alzo de oude eerste tijden gans zeer verprezen waren in alle deugden, aangemerkt de Samnitische oorlog, welke bijna 50 jaren geduurd heeft, in welken oorlog de Romeinen alzo overwonnen zijn geworden, dat zij gedwongen werden Onder het juk door te gaan Maar ondertussen aangezien de Romeinen de ere met beminden om de gerechtigheid, maar veelmeer om van de ere wil de gerechtigheid schenen te beminnen, zo is het ook, dat zij bij gelegenheid de vrede en het verbond hetwelk daar gemaakt was, gebroken hebben. Dit alles verhaal ik, omdat er vele mensen zijn, welke meestendeels van verleden dingen óf onwetend zijn, óf indien zij die weten, hun wetenschap in dat opzicht verbergen en verzwijgen, Daarom geschiedt het, wanneer zij ten tijde van de Christenen enige oorlog zien, die een weinig langer duurt, dat zij straks zeer gruwelijk en lasterlijk uitvaren tegen onze religie uitroepende met luider keel, indien deze religie daar niet ware, en indien daarentegen de Goden naar de ouden godsdienst geëerd werden, voorwaar zeggen zij, straks zou door dezelfde Romeinse kloekheid en vroomheid, welke met de hulp van Mars en Bellona eertijds roet zulke rasheid zo grote oorlogen ten einde gebracht beeft, deze zelfde oorlog nu tegenwoordig, met gelijke rasheid mede ten einde gebracht worden. Maar allen, die gelezen hebben welke langdurige oorlogen, en ook met welke verschillende uitkomsten, en daar benevens met welke droevige nederlagen, eertijds door de oude Romeinen ook gevoerd zijn, laat die bij zich zelf naarstig overleggen en gedenken, dat de wereld, gelijk ook eertijds plagt te geschieden, even als een onstuimige zee door verscheiden waden en onweer van zodanige rampen gestadig ginds en herwaarts gedreven wordt; en last ze toch eenmaal belijden en bekennen, wat zij toch niet gaarne willen belijden, en laat ze niet langer met hun

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

lasterende uitzinnige tongen, die zij tegen God scherpen, zich zelf doden, en de eenvoudige en onwetenden bedriegen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

VAN DIE OORLOG, IN WELKE RHADAGAISUS, KONING VAN DE GOTHEN, ZIJNDE EEN DIENAAR VAN DE DUIVELEN, IN ÉÉN DAG MET ZIJN GROTE HEIRKRACHTEN OVERWONNEN IS.

Ondertussen nochtans hetgeen bij onze geheugenis God zeer wonderlijk en barmhartig gedaan heeft, dat verhalen zij niet eens mei dankzegging, maar hetzelve pogen zij veelmeer zoveel in hen is, in het graf van de vergetelheid, zo dit mogelijk ware, te begraven, en zo het van ons verzwegen, werd, zouden wij even ondankbaar zijn als zij. Zo dan, toen Rhadagaisus, honing van de Gothen, Het een grote en schrikkelijke heirkracht in de naaste omliggende plaatsen van de stad gelegerd en de Romeinen als op de nek was, toen is het geschied, dat hij op één dag alleen met zulke haastigheid overwonnen werd, dat er aan de Romeinse zijde niet één Romein, ik wil niet zeggen gedood is, maar zelfs ook niet gekwetst is, en aan zijn zijde daarentegen is zijn ganse heirkracht, zijnde veel meer dan honderd duizend man sterk, verslagen, en hij zelf is met zijn zonen gevangen genomen en daarna ook met behoorlijke straf omgebracht. En voorwaar, indien die goddeloze Prins met zo grote en goddeloze heirkrachten binnen Rome gekomen ware, van wie zou bij gespaard hebben? Welke plaatsen van de martelaren zou hij door enigen eerbied verschoond hebben? In wiens persoon zou bij God gevreesd hebben? Wiens bloed zou hij niet hebben willen vergieten? Wiens eerbaarheid zou hij niet willen aangeroerd hebben? En hoe schoon spreken zouden deze lasteraars voor hun Goden gehad hebben, niet welk uitzinnige verwijten zouden zij geroemd hebben, dat hij daarom de victorie had gehad, dat hij daarom zulke, grote dingen vermocht had, overmits hij met zijn dagelijkse offeranden de Goden verzoende en tot zijne vriendschap nodigde, hetwelk de Christelijke religie de Romeinen niet toeliet te doen. Want toen hij, naderde bij die plaatsen, alwaar hij door de wenk van de allerhoogste Majesteit te onder gebracht is, alzo de tijding van zijn overkomst toen overal liep, zo werd ons omtrent Carthago gezegd, dat de heidenen zulks geloofden, uitstrooiden en roemden, dat hij onder de beschutting én hulp van zijn goedgunstige Goden, die men zei dat hij dagelijks offerde, gans niet kon overwonnen worden van hen, die hun Romeinse Goden zulke offeranden niet deden, en die ook niet toelieten, dat zulks door iemand zou geschieden. Zo dan, deze ellendige mensen betonen zij nog gene dankbaarheid vanwege zo grote barmhartigheid Gods, Die, nadat Hij de boze manieren en het leven van de mensen, hebbende een veel zwaarder overval van de barbaren verdiend, voorgenomen had te kastijden en te tuchtigen, evenwel nochtans Zijn gramschap met zulke goedertierenheid en genade gematigd heeft, dat Hij vooreerst teweeggebracht heeft, dat hij zelf wonderlijk overwonnen werd, en dat tot zodanig einde, opdat niet tot omkering van de gemoederen van de zwakken enige ere de duivelen zou gegeven worden, die men wist, dat hij diende en aanriep. Daarna als door deze zelfde barbaren Rome namaals ingenomen werd, dat dezelve tegen alle gewoonte van de oorlogen, voorheen gevoerd zijnde, uit eerbied van de Christelijke religie, allen die tot de heilige plaatsen, hun toevlucht namen, beschermd hebben, en dat zij vanwege de Christelijken naam, diezelfde duivelen en al die ceremoniën van hun goddeloze offerhanden, op welke hij zich zo hoogmoedig verlaten had, zo gans tegen gestaan hebben, dat zij veel zwaarder oorlog tegen dezelve schenen te voeren dan tegen de mensen. Zo dan, de ware Heere en regeerder van de zaken heeft aan de éne zijde de Romeinen getuchtigd en gekastijd met barmhartigheid, en evenwel aan de andere zijde heeft Hij ook wonderlijk de overwonnenen, zijnde dienaars en aanbidders van de duivelen, betoond en bewezen, dat hun offeranden niet dienstig noch nodig zijn voor de welvaart en de behoudenis van de tegenwoordige zaken, teneinde het alzo mocht geschieden, dat van allen, welke niet hardnekkig willen tegenstrijden, maar veel liever op alles voorzichtig willen letten, de ware

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

religie aan de éne zijde om enige tegenwoordige noden niet verlaten worden, en aan de andere zijde dezelve met een allergetrouwe verwachting van het eeuwige leven, niet dan des te meer bewaard en vastgehouden wordt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

WAT HET GELUK IS VAN DE CHRISTENKEIZERS, EN HOE OPRECHT EN WAARACHTIG HUN GELUK IS.

Over zulks zo zeggen wij niet, dat enige christenkeizers gelukkig geweest zijn omdat zij lang geregeerd of door een zachte dood stervende enige zonen in het Rijk achtergelaten hebben, of omdat zij de vijanden van de Republiek bedwongen en overwonnen hebben, of omdat zij de vijandige burgers, tegen hen opstaande, hebben kunnen vermijden, of anders hebben kunnen inhouden en onderdrukken; want deze en meer andere óf weldaden, óf verkwikkingen van dit ellendige leven hebben ook enige dienaars van de duivelen kunnen verkrijgen, welke niet behoren tot het Rijk Gods, waartoe zij behoren. En zulks is geschied door zijn barmhartigheid, opdat zij, die in Hem zouden geloven, die dingen niet als hun hoogste goederen van Hem zouden begeren. Maar wij noemen hen gelukkig, indien zij midden onder de tongen die hen hoog eren, en onder de gedienstigheden degenen, die hun zeer nederig groeten, niet verheven worden van harte, maar bedenken dat zij mensen zijn; indien zij hun macht onderdanig en dienstbaar stellen onder Zijn Majesteit tot zodanig einde bijzonder om de dienst Gods wijd en breed uit te breiden; indien zij God vrezen, liefhebben en eren; indien zij allermeest beminnen dat Rijk, in hetwelk zij niet vrezen te hebben medegenoten en medestanders; indien zij tragelijk wrake doen en lichtelijk vergeven; indien zij dezelfde wrake doen naar de nood en eis van de regering en bescherming van de Republiek, en niet om de haat van hun eigen vijandschappen daarmede te verzadigen; ook indien zij de vergeving doen, niet om vrijheid van boosheid te geven, maar tot een hope van verbetering, indien zij, hetgeen zij genoodzaakt worden hardelijk te ordonneren en te besluiten, met enige zachtheid van barmhartigheid en met enige mildheid van weldaden vergelden; indien de overdadigheid zoveel te nauwer bij hen bedwongen en betuchtigd wordt als dezelve te vrijer bij hen kan zijn; indien zij liever over hun boze begeerlijkheden dan over enige volkeren zoeken te heersen; en eindelijk, indien zij dit alles doen, niet om de ijver van ijdele ere, maar om de liefde van de eeuwige gelukzaligheid, en indien zij voor hun zonden niet verzuimen God te offeren een offerande van de nederigheid, van de ontferming en van het gebed: zulke christenkeizers zijn hier gelukkig door de hope, en daarna zullen zij zulks ook inderdaad worden als datgene, wat wij verwachten, zal gekomen zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

VAN DE VOORSPOED, DIE GOD GEGEVEN HEEFT AAN DE CHRISTENKEIZER CONSTANTINUS.

Ondertussen teneinde de mensen, welke geloven dat God om het eeuwige leven moet gediend wezen, aan de andere zijde niet zouden menen, dat niemand deze hoogheden en aardse koningrijken zou kunnen verkrijgen dan die de duivelen dienen en aanbidden, overmits deze Geesten in zodanige dingen veel vermogen, zo heeft onze goede God de keizer Constantinus zijnde een Prins, niet de duivelen aanbiddende, maar de ware God erende en dienende, met zo grote aardse heerlijkheden en weldaden overladen als iemand ter wereld zou durven wensen. Ja dezelfde heeft Hij ook die genade bewezen, dat hij heeft gebouwd die stad, zijnde een medegezellin van het Romeinse Rijk, ja zijnde zelfs als de dochter van Rome, doch zonder enige tempel of beeld van de duivelen. Hij heeft daar benevens lang het Rijk bezeten; voorts, hij alleen keizer zijnde, heeft hij ingehouden en beschermd de ganse Romeinse wereld; ook is hij allergelukkigst en meest overwinnend geweest in het besturen en uitvoeren van de oorlogen; ook is hij in het onderdrukken van de Tirannen alleszins zeer voorspoedig geweest. Daarenboven is hij, vol zijnde van jaren, door ziekte en rijpen ouderdom natuurlijk gestorven en heeft hij zijn zonen in het Rijk nagelaten. Maar wederom, opdat er geen keizer zij, welke daarom een Christen wordt, opdat hij het geluk van constantinus zou mogen verkrijgen, daar men nochtans alleen een Christen moet worden om het eeuwige leven te verkrijgen, zo heeft God Jovinianus veel spoediger uit dit leven gehaald dan Julianus, en ook heeft Hij toegelaten, dat Gratianus met het zwaard van de Tirannen omgebracht werd; doch veel genadiger en zachter dan zulks geschiedde aan de grote Pompejus, die nl. de Romeinse Goden eerde; want zijn dood heeft door Cato niet kunnen gewroken worden, die hij nochtans enigerwijze als een erfgenaam van de burgeroorlogen gelaten had. Maar hij, hoewel de godvruchtige zielen zodanige verkwikkingen niet begeren, is door Theodosius gewroken, die hij een medegenoot van zijn Rijk gemaakt had, niettegenstaande hij zelf een kleine en jonge broeder had, want zijn lust en begeerte strekte meer tot een getrouw medegenootschap, dan tot al te grote macht.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN HET GELOOF EN DE GODSVRUCHT VAN KEIZER THEODOSIUS.

Alzo heeft Theodosius hem zodanige getrouwheid bewezen als bij hem schuldig was, niet alleen bij zijn leven, maar zelfs ook na zijn dood. Want zijn kleine jonge broeder Valentinianus, die van Maximus, welke hem omgebracht had, verdreven werd, dezelfde, even gelijk een wees verlaten zijnde, beeft hij als een Christenkeizer goedertieren opgenomen tot het medegenootschap van zijn. Rijk, en heeft hem bewaard met een vaderlijke liefde en genegenheid, hem zeg ik, dien hij, alzo bij ontbloot was van alle macht en rijkdommen, zonder enige moeite had kunnen wegnemen, bijaldien hij meer gebrand had in begeerte van wijd en breed te heersen dan in liefde en genegenheid van weldaden te betonen. Alzo heeft hij veel liever, toen hij hem opnam, zorg gedragen voor het behoud van zijn keizerlijke waardigheid, en heeft hem met beleefdheid zelfs en met alle vriendschap en gunst vertroost. Daarna toen die grote voorspoed van Maximus hem overal zeer schrikkelijk maakte, als toen in die nood en in die benauwdheden zijner bekommeringen is hij niet vervallen tot die gruwelijke, heilig schendende en ongeoorloofde onderzoekingen van de toekomstige dingen, maar beeft gezonden tot een Johannes, wonende in de woestijn van Egypte, van wie hij door algemeen gerucht verstaan had, dat die een dienaar Gods was, begaafd met de geest van de profetie, en heeft van hem ontvangen een allerzekerste tijding van zijn victorie. Daarna heeft hij omgebracht de Tiran Maximus en beeft met een aller barmhartige eerbied de jongen Valentianus in het gedeelte van zijn rijk, daar hij uitgestoten was, wederom hersteld.

En daarna, toen deze kort daarop was omgebracht, hetzij door verraad of enige andere manier of enig ongeval, heeft hij Eugenius, een ander tiran, die niet wettelijk in de plaats van dezen keizer was gesteld, met zijn macht aangetast, en heeft hem, nadat hij wederom hierover een profetisch antwoord ontvangen bad, vast en zeker zijnde in bet geloof, onderdrukt; want tegen zijne allersterkste heirkracht heeft hij meer gestreden met bidden dan met slaan. Enige soldaten van ben die daar geweest zijn, hebben ons verteld, dat al de pijlen en schichten, die zij tegen de vijanden uitschoten, met geweld uit hun handen als genomen en gedreven werden, dewijl van de zijde van Theodosius zich een sterke wind verhief, lopende met geweid tegen de vijanden aan, welke niet alleen al die pijlen en schichten, die zij tegen hem uitwierpen, zeer snel voortdreef, maar daar benevens ook hun eigen pijlen weerom blies en dreef tegen hun eigen lichamen, waarom ook de poëet Claudianus, hoewel vreemd zijnde van de naam Christus, in zijn lof nochtans aldus van hem gesproken heeft:

O Gij Gods lieve vriend,

voor Wie gaan strijden krachtig,

De lacht en ‘s Hemel s heir,

met storm en winden machtig.

Toen hij nu dus overwinnaar geworden was, even gelijk; hij tevoren geloofd en voorzegd had, heeft hij de beelden van Jupiter, die tot tegenstand van Hem, ik weet niet met welke godsdiensten en ceremoniën als geheiligd waren, en daarenboven ook in de Alpische gebergten gesteld, dezelve zeg

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ik, heeft hij alle te samen ter neergelegd, en heeft zeer goedertieren en blijmoedig bliksemen geschonken aan zijn lopers, welke spotachtig jokkende waren (gelijk toen die blijdschap zulks wel toeliet) met deze bliksemen, zeggende, alzo zij zagen, dat het gouden bliksemen waren, dat zij met dezelfde bliksemen wel wilden bebliksemd wezen. Aangaande de kinderen van zijn vijanden, van welke gene door zijn bevel weggenomen zijn, maar alleen door het geweld van de oorlog, dezelve nog gene Christenen geworden zijnde, en evenwel tot de kerk hun toevlucht nemende, heeft hij gewild, dat bij deze gelegenheid Christenen zouden gemaakt worden, en heeft dezelve met een Christelijke liefde bemind. Voorts heeft hij hen niet beroofd van hun goederen, maar heeft hen veel meer verbeterd met ere en staat. Wijders na de victorie heeft hij ook niet gehengd, dat enige bijzondere vijandschappen tegen iemand langer zouden gelden. Daarenboven, de burgeroorlogen heeft hij niet gevoerd evenals Cinna, Marius en Sylla, en andere dergelijke, welke dezelfde oorlogen, hoewel ze schoon geëindigd waren, evenwel zelf niet hebben willen eindigen. Maar hij is meer bedroefd geweest over hun ontstaan, dan dat hij ooit gewild zou hebben, wanneer ze geëindigd waren, dat zij iemand schadelijk zouden geweest zijn. En boven dit alles, zelf van het begin van zijn Rijk af, heeft bij nooit opgehouden van de benauwde kerk met zijne allerongerechtigste en barmhartige wetten te hulp te komen, en dezelve tegen de goddeloze bij te staan, welke kerk toen onder anderen de ketter Valens, houdende de zijde van de Arrianen, zeer heftig beschermd had en ook veel afbreuk gedaan; want dat hij een lidmaat was van dezelfde kerk, daarin verheugde hij zich meer dan dat hij als keizer heerste op aarde. Wijders heeft hij ook gelapt, overal de beelden, van de Heidenen uit te roeien en om te keren, genoegzaam wetende en verstaande, dat zelfs de aardse gaven en weldaden niet gelegen zijn in de macht van de duivelen, maar in de macht van de ware God. Maar bovenal, wat is er wonderlijker in hem geweest dan zijn godvruchtige vernedering? Want alzo hij door tussenkomst van de bisschoppen en opzieners van de kerken belooft had te zullen vergeven zekere allerzwaarste misdaad van de burgers van Thessalonica, en evenwel door de beroerte van enigen, die dagelijks bij hem verkeerden en met hem omgingen, gedrongen was, tegen zijn belofte, wrake te doen; zo is het, dat hij, daarover met de kerkelijke tucht gestraft zijnde, zulk een berouw en zulk een boetvaardigheid betoond heeft, dat het volk, hetwelk voor hem bad, ziende zijn keizerlijke hoogheid ootmoedig op de aarde gestrekt liggen, vanwege dit meer geschreid heeft dan zij vanwege dezelfde, ziende die te enige tijd door hun overtredingen vergramd, ooit tevoren gevreesd hebben. Deze en meer andere dergelijke goede werken, welke te lang zouden zijn om te verhalen, heeft hij roet zich genomen uit die tijdelijke rook en damp van alle menselijke verheffing en hoogheid, van welke werken het loon is de eeuwige gelukzaligheid, van welke God de Gever is, alleen aan hen, die waarachtig godvruchtig zijn. Maar alle andere hoogheden, of heerlijkheden, of ook behulpzaamheden, gelijk ook zelfs de wereld, het licht, de lucht, de aarde, het water, de vruchten, en zelfs ook de ziel van de mens, zijn lichaam, zijn zinnen, zijn verstand, zijn leven, dit alles tezamen geeft Hij goede en kwade beide, onder welke ook te rekenen is de grootheid van ieder Rijk, hetwelk hij volgens zekere bestiering van de tijden aan de mensen uitdeelt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

ENE HEFTIGE BESTRAFFING VAN AUGUSTINUS TEGEN ENIGE NIJDIGE EN WANGUNSTIGE LASTERAARS, WELKE GESCHREVEN HADDEN TEGEN DEZE ZIJNE VOORGAANDE BOEKEN, DIE REEDS IN HET LICHT GEGEVEN WAREN.

Ondertussen bemerk ik, dat ik ook hen moet antwoorden, welke (nadat zij kennelijk weerlegd en overtuigd zijn met de allerklaarste bewijsredenen, door welke men betoond heeft, dat hun grote menigte valse Goden niets helpt noch vordert in die tijdelijke dingen, welke alleen de dwazen begeren) nu pogen te bewijzen, dat men deze Goden moet eren, niet om enig nut van deze tegenwoordige levens, maar om zodanig nut en profijt, hetwelk na de dood komen zal. Want zij, die om de vriendschap dezer wereld de ijdelheid willen eren, en die klagen, dat zij in hun kinderlijk gevoelen niet gelaten worden, dezen meen ik, dat in deze 5 Boeken genoegzaam beantwoord zijn. Toen ik de eerste 3 Boeken in het licht gegeven had, en deze in veler handen gekomen waren, heb ik verstaan en gehoord, dat er enigen waren, die tegen schriften gereed maakten. En daarna is door enigen mij te kennen gegeven, dat zij reeds een antwoord geschreven hadden, doch dat zij tijd en gelegenheid zochten en verbeidden om dat zonder gevaar te mogen uitgeven (nl. zonder gevaar van wederbeantwoording, vertoevende kwansuis tot zijn dood.) Maar deze zelfden vermaan ik, dat zij niet wensen zulke dingen, welke hun geen voordeel kunnen doen. En voorwaar, in het gemeen schijnt die zeer gereed en ligt geantwoord te hebben, welke niet wil zwijgen. En wijders, wat heeft ook gemeenlijk meer reden en spraak dan de ijdelheid en de leugen? Maar laten zij alles naarstig overleggen, en indien zij, zonder eenzijdigheid en vooroordeel oordelende, dezelve zodanig bevinden te zijn, welke door hun gans onbeschaamde klappernij zijnde vergezelschapt kwansuis met een satirische of kamerspeelse lichtvaardigheid meer gelasterd dan weerlegd kunnen worden, laten zij ook dan inhouden en bedwingen hun ijdele beuzelingon, en laten zij liever verkiezen van de wijzen verbeterd dan van de onwijzen geprezen te worden; want indien zij andere gelegenheid en tijd verwachten, niet tot meerdere vrijheid van de waarheid te mogen zeggen, maar tot meerdere vrijheid om ongebonden te mogen schelden en lasteren, zo moet verre van hen wezen, dat zulks hen zoude gebeuren, hetgeen Tullius zegt van een, die vanwege zijn ongebonden vrijheid van kwaad te mogen doen, gelukkig genoemd werd. Maar o! ellendig en ongelukkig mens, welke vrijheid had van kwaad te mogen doen! Derhalve al diegenen, welke zich zelf gelukkig achten vanwege hun ongebonden vrijheid van kwalijk te spreken en te lasteren, zullen veel gelukkiger zijn, indien zulks hun gans niet geoorloofd is. Want ten zelfde tijde, dat zij zulks doen, zouden zij op een veel betere wijze, met aflegging van alle ijdelheid van hun roem, uit een begeerte als van te leren en te vragen, alles kunnen tegenspreken wat zij wilden, en alzo zouden zij ook, zoveel als mogelijk is, van hen, die zij vragen, alle dingen die behoorlijk zijn, met een vriendelijke onderhandeling (dat is: eerlijk, voortreffelijk, ernstig en vrij) kunnen horen en leren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 6.

AAN MARCELLINUS.

Hoofdstuk 1.

VAN HEN, DIE ZEGGEN, DAT DE GODEN BIJ HEN GEËERD WORDEN, NIET OM HET TEGENWOORDIGE LEVEN, MAAR OM HET EEUWIGE LEVEN.

In de 5 voorgaande Boeken acht ik genoeg door mij verhandeld te zijn tegen hen, die menen, dat men om het nut deze sterfelijke leven en deze aardse dingen met zulke ere en dienst, welke in het Grieks latria genoemd wordt, en welke de enige ware God toekomt, behoort te eren en te dienen zovele valse Goden, welke de Christelijke waarheid bewijst óf onnutte beelden te zijn, óf onreine geesten en schadelijke duivelen, óf zeker op het hoogst schepselen, en niet de Schepper te zijn. Ondertussen, van wie is onbekend, dat noch de voorgaande 5 boeken, noch ook enige andere Boeken, nemende dezelve in zo groot getal als men wil, ooit zullen teweeg brengen, dat men hun zeer grote zotternij en hardnekkigheid ter enige tijd zou kunnen voldoen? Want zulks wordt gehouden te zijn de ere van de ijdelheid, geenszins te wijken de krachten van de waarheid, gewis tot verderf van hen over wie zulk ene gruwelijke ondeugd heerst; want zelfs de ziekte stelt zich dikwijls onoverwinnelijk aan tegen alle arbeid en alle naarstigheid van de medicijnmeester, niet bij schuld van de medicijnmeester, maar bij gebrek van de zieke, die ongeneeslijk is. Maar zij, die, wat zij lezen, óf zonder enige hardnekkigheid lezen, óf met gene grote en al te heftige vasthouding hun oude dwaling, en daar benevens die, hetgeen zij verstaan en bemerken, wél overleggen, dezelve zullen lichtelijk oordelen, dat wij door het getal van de 5 geëindigde Boeken, eerder meer dan de noodzakelijkheid van de vraag vereist, voldaan hebben, dan dat wij te weinig en niet genoeg zouden gesproken hebben, zodat zij voortaan niet meer zullen kunnen twijfelen, dat die ganse haat van de zwarigheden van het leven, en van de verderving en verandering van deze aardse zaken (welke de ongeleerde aan de Christelijke religie zoeken te laste te leggen, niet alleen met stilzwijgen van de geleerden, maar zelfs ook met hen openbaar gunstig te zijn, tegen hun eigen consciëntie, alzo de uitzinnige goddeloosheid hun harten bezeten heeft) dat diezelfde haat, zeg ik, geheel ijdel en ledig is van oprechte bedenking en reden, en dat daarentegen dezelve vol is van de allerlichtvaardigste roekeloosheid en van de allerschadelijkste hovaardigheid van het hart Middelerwijl nu, aangezien voortaan, gelijk de beloofde orde vereist, ook zij te weerleggen en te onderwijzen zijn, welke willen beweren, dat de Goden van de Heidenen, die de christelijke religie geheel verwerpt, behoren geëerd en gediend te worden, niet om dit tegenwoordige leven, maar om dat leven, hetwelk eerst na de dood zal komen, zo dunkt het mij goed, het begin van mijn verhandeling aan te vangen met ene profetische spreuk van het heilige Psalm, zeggende: zalig is hij, welke de Heere onze God tot zijn hoop heeft, en welke niet gezien heeft op de ijdelheden noch op de leugenachtige uitzinnigheden. Nochtans in al deze ijdelheden en leugenachtige uitzinnigheden zouden de filosofen verre allerverdragelijkst schijnen te wezen om te horen, dewijl hun mishaagd hebben de gemene bedenkingen en dwalingen van de volkeren; welk volkeren beelden gesteld hebben voor hun Goden, en hebben daarenboven vele valse en onbetamelijke dingen van hen, die zij onsterfelijke Goden

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

noemden, óf zelf versierd, óf van anderen versierd zijnde, geloofd, en hebben verder al die dingen, die zij daarvan geloofden, onder hun godsdienst en onder hun ceremoniën van hun heiligdommen vermengd. Zo dan, met deze lieden, welke betuigd hebben, dat zij zodanige dingen tegenstonden en misprezen, hoewel niet juist vrijmoedig zulks uitsprekende, maar evenwel in hun vertogen en verhandelingen genoegzaam stilletjes uitmompelende, met dezen, zeg ik, zal tegenwoordig met ongevoegelijk deze onze voorgestelde vraag verhandeld worden, nl. 'of men behoort te eren, om het leven hetwelk na de dood zal wezen, de enige God, welke alle geestelijke en lichamelijke schepselen gemaakt heeft, dan of men behoort te eren vele Goden, welke enige van. hun filosofen, boven anderen wel de uitstekende en uitnemende zijnde, gemeend hebben door deze enige God gemaakt en hem boven anderen zo hoog gesteld te zijn'. En vooreerst, wie zal kunnen verdragen, dat men zegt en doordrijft, dat die Goden, waarvan wij enige in het 4de boek verhaald hebben, die Goden nl., welke ieder hun bijzondere diensten zelfs van de allerminste zaken gegeven worden, dat die Goden, zeg ik, het eeuwige leven iemand zouden kunnen geven? En voorwaar, zullen ook ooit die allergeleerdste en allerscherpzinnigste mannen, welke als vanwege ene grote weldaad roemen, dat zij bij geschrifte de mensen onderwezen hebben aangaande de Goden, opdat zij dieshalve zouden mogen weten, waarom men ieder hetzelfde behoort te bidden, en wat men van ieder hun heeft te eisen en te begeren; teneinde het niet geschiede, dat men met ene allerschandelijkste vreemdheid, gelijk in de Kamerspelen spottenderwijze wel placht toe te gaan, van Liber, de wijngod, ga begeren water, en van de Nymphen, dat is, van de watergodinnen, begeerde wijn; zullen deze mannen, die dit zo nauw beschreven hebben, wel iemand van de mensen, biddende de onsterfelijke Goden, raden, wanneer het geschiedt, dat hij van de Nymphen of watergodinnen wijn begeert, en zij hem daarover geantwoord hebben: lieve man! wij hebben water, begeer wijn van de wijngod Liber; zullen zij hem, zeg ik, hier over wel durven raden of ingeven, dat hij met recht zou kunnen zeggen; wel! indien gij geen wijn hebt, geef mij dan het eeuwige leven. Voorwaar, indien iemand zulks begon te zeggen, wat zou ongeschikter geacht worden dan zodanige vreemdheid? Zouden deze Godinnekens niet al schaterende en lachende (want zij plachten, zeer ligt genegen te zijn tot lachen, indien zij anders u ook niet zoeken te bedriegen gelijk de duivelen doen) zouden zij, zeg ik, niet al lachende tegen zodanig biddend mens antwoorden; o, mens! hoe? meent gij, dat wij in onze macht hebben vitam, dat is, het leven, alzo gij hoort, dat wij zelfs in onze macht niet hebben vitem, dat is enen wijngaard. Zo dan, het is ene onbeschaamde dwaasheid, het eeuwige leven van zodanige Goden te begeren, van welke gezegd wordt, dat elk zijn bijzonder deel van dit allerellendigste en kortste leven, mitsgaders van die dingen, welke dienen om dit te helpen en te onderhouden, zo nauw elk in hun orde waarnemen, dat, bijaldien het gebeurde, dat van iemand begeerd wordt, zulks als onder de bescherming en macht van een ander is, dat zulks zo gans ongevoegelijk en vreemd gehouden wordt, dat het geacht wordt gelijk te zijn aan de lichtvaardige Kamerspeelse spotternij. Derhalve, wanneer dit geschiedt door de Kamerspeelse gekken, die beter weten, met recht worden zodanige belagen in het schouwhof, maar wanneer zulks geschiedt van enige gekken die niet beter weten, met meer recht worden zodanige in de wereld belagen. Alzo, hoedanige God en hoedanige Godin, en ook om welke zaak men ieder zal bidden, nl. zo ver die Goden aangaat, die de steden ingesteld hebben, zulks alles is van de geleerden zeer vernuftig gevonden, en in geschrifte, tot herinnering de nakomelingen nagelaten, als bij voorbeeld, wat men zal begeren van Liber, wat ook van de Nymphen, wat voorts van Vulcanus, en alzo met al de anderen, welke ik in het 4de Boek eensdeels verhaald heb, anderdeels ook heb willen voorbijgaan. Doch indien het ene dwaling is, van de koorngodin Ceres wijn te begeren, en van de wijngod Liber brood, en van de vuurgod Vulcanus water, en van de watergodinnen of Nymphen vuur; indien zulks, zeg ik, ene dwaling is, hoeveel te uitzinniger razernij kan men dan lichtelijk verstaan, dat het zal zijn, indien iemand van deze genoemde

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

goden aangebeden wordt om het eeuwige leven. Derhalve, indien wij hiervoor, ondervragende aangaande het aardse koningrijk, wat voor goden of godinnen men heeft te achten, dat hetzelve aan de mensen kunnen aanbrengen, nadat bij ons alles ondertast en doorzocht is, bewezen hebben, dat het gans vreemd is van de waarheid, te menen, dat van iemand van al deze menigte van de valse goden zelfs de aardse rijken zouden gesteld worden; zal het dan ook niet ene aller uitzinnige goddeloosheid zijn, indien men gaat geloven, dat het eeuwige leven, hetwelk zonder enigen twijfel en ook zonder enige vergelijking verre te stellen is boven alle aardse koningrijken, van iemand van de goden aan enig mens gegeven wordt? Voorwaar ja; want het is geenszins waarachtig, dat deze Goden zouden geschenen hebben, dat zij daarom geenszins enig aards rijk kunnen geven, overmits zij al te groot en verheven zijn, en het aardse rijk al te laag en te veracht is, zodat zij in hun hoge en verheven staat zich geenszins hebben willen verwaardigen om daar enige acht op te geven; want hoe klein iemand dezelve acht, en hoezeer iemand met recht door een allerhoogste bemerking van de menselijke boosheid al de vergankelijke hoogheden van het aardse rijk versmaadt, zo is het nochtans gewis, dat deze Goden zich zodanig en op zulk ene wijze vertoond hebben, dat zij gans onwaardig schenen, dat men deze Rijken hun zou willen geven, of ook bevelen o m te bewaren; waaruit dan ook volgt, gelijk in de 2 naaste boeken bewezen is, dat er geen God uit die ganse hoop van de Goden, zo van de gemene als van de oppergoden, bekwaam is enige sterfelijke Rijken de sterfelijke te geven, en naardien dit zo is, hoeveel te minderkan dan iemand van zodanige Goden enige van de onsterfelijken sterfelijke maken. Daarenboven, indien wij nu met zulke handelen, welke menen, dat men de Goden moet eren, niet vanwege dit leven, maar vanwege het leven, dat na de dood zal zijn, zo volgt daaruit, dat zij niet alleen te eren zijn om die dingen, welke, evenals verdeelde ambten, onder de macht van die Goden gesteld worden, niet door reden van waarheid, maar door bedenken van ijdelheid, gelijk het bedenken van hen is, welke beweren, dat de dienst dezer Goden noodwendig is vanwege de nuttigheden dezes sterfelijke levens, tegen welke ik, zoveel ik vermocht, in de voorgaande boeken genoeg gesproken en verhandeld heb. Naar dien alles zo is, volgt daaruit, dat, bijaldien de jeugd van die mensen allermeest bloeit, die de jeugdgodin Juventas eren, en daarentegen, dat hare versmader óf binnen de jaren hun jeugd sterven, óf anders in hun jeugd, even als in een oud lichaam, geheel versterven. En van gelijken bijaldien de gebaarde Fortuine veel schoner en lieflijker de wangen van hare dienaars bekleedt, en daarentegen, bijaldien wij die alleen kaal of kwalijk gebaard zagen, van welke dezelve versmaad wordt; bijaldien zulks geschiedde, zouden wij ook met zeer goed recht aldus zeggen, naardien deze Godinnen ieder in haar ambt enigerwijze kunnen bepaald worden: dat daaruit dan volgt, dat men van de jeugdgodin Juventas niet -behoort te begeren het eeuwige leven, naardien zij zelfs de baard niet kan geven. En evenzo, dat men ook van de gebaarde Fortuine na dit leven niet iets goeds heeft te hopen, naardien in dit leven haar macht niet zodanig is, dat zij zelfs die jeugdige tijd kan geven, welke met een baard bekleed, wordt. Maar benevens dit alles is het ondertussen waarachtig, dat zelfs om die dingen, welke men meent, dat onder haar macht staan, haar dienst niet nodig is, want er zijn velen geweest, die de jeugdgodin Juventas naarstig geëerd en evenwel geenszins in hun jeugd gebloeid hebben; ook zijn er velen, welke dezelve niet eren, die nochtans bloeien in ene kloeke sterkte van de jonkheid. Insgelijks zijn er ook velen, welke zeer ootmoedig de gebaarde Fortuine hebben gediend, en evenwel geen baard, ja zelfs geen wanschikkelijke baard hebben kunnen krijgen en daar benevens zij, welke haar eren om een baard van haar te krijgen, worden zeer schrikkelijk van enige gebaarde lieden, welke haar versmaden, bespot. En voorwaar, is het mogelijk, dat ‘s mensen hart zo dwaas en uitzinnig is, dat zij bij zich zelf geloven, dat de godsdienst van die Goden, om het eeuwige leven te verkrijgen, nuttig en dienstig kan zijn, daar zij zo merkelijk bevinden, dat om deze tijdelijke en haast vergankelijke weldaden te verkrijgen, over welke men zegt, dat ieder dezer Goden zijn bijzonder

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ambt heeft, dezelve gans ijdel en bespottelijk is? Zeker, dat zij het eeuwige leven zouden kunnen geven, hebben zelfs zij niet durven zeggen, welke hun deze tijdelijke ambten, elk zijn deeltje en stukje, opdat er niemand (dewijl zij menen, dat zij gans vele in getal waren) van dezelve zou ledig zitten, verdeeld en gegeven hebben tot zodanig einde, opdat zij kwansuis als met enige kennis van de dwaze en onwijze volkeren zouden geëerd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

WAT MEN VAN VARRO HEEFT TE GELOVEN AANGAANDE ZIJN GEVOELEN VAN DE GODEN VAN DE HEIDENEN, VAN WIE HIJ ZODANIGE GESLACHTEN EN GODSDIENSTEN ONTDEKT HEEFT, DAT HIJ VEEL EERBIEDIGER TEN AANZIEN VAN HEN ZOU GEDAAN HEBBEN, INDIEN HIJ VAN HEN GEHEEL GEZWEGEN HAD.

En aangaande zulks, wie is er, die dit alles nauwer onderzocht heeft dan Marcus Varro? En wie heeft dezelve geleerder gevonden? Wie heeft ze aandachtiger bemerkt? Wie heeft ze scherpzinniger onderscheiden? Wie heeft ze ook naarstig en volkomen beschreven? Want hoewel hij zo heel zoetvloeiend niet is van uitspraak, nochtans is zij zo vol van leringen en onderwijzingen, dat hij de liefhebber van de zaken zo volkomen in alle geleerdheid, welke wij wereldse en zij vrije geleerdheid noemen, onderwijst als Cicero daarentegen ooit de liefhebber van de woorden vermaakt, waarom ook zelfs Tullius hem zodanig getuigenis geeft, dat hij in zijn academische boeken uitdrukkelijk zegt, dat hij aangaande die zaak (nl. welke hij daar noemt) ene zekere onderhandeling gehad heeft met Marcus Varro, een man, zegt hij, welke van alle geleerden wellicht de scherpzinnigste is en zonder enige twijfel de allergeleerdste: hij zegt niet de allerwelsprekendste en de allerbegaafdste van tong, want waarlijk metterdaad in zodanige gave was hij verre beneden hem, maar hij noemt hem een man, van alle geleerden wellicht de scherpzinnigste, en voegt daar nog bij in dezelfde boeken, dat is, in de academische boeken, (in welke hij leert, dat men aan alle dingen heeft te twijfelen) dat hij zonder enige twijfel wel de allergeleerdste is. Want voorwaar, vanwege deze enige zaak was hij zo gans zeker, dat hij dies halve alle twijfelingen verwierp, welke hij nochtans in alle andere zaken gewoon was bij te brengen, zodat het blijkt, dat hij, die een Voorstander was van de twijfelingen van de academische, in dit enige stuk genoegzaam zich zelf vergeten heeft, nl. dat hij een academisch gezinde was. Insgelijks in het eerste boek, als hij ten hoogste verhief zekere werken van dezelfde Varro, aangaande zijne onderwijzingen in de geleerdheid, zegt hij aldus: uw boeken hebben ons, die in onze stad te enenmale vreemdelingen waren, en dwalende evenals gasten, genoegzaam weer thuis gebracht, teneinde wij eenmaal mogen bekennen, wie en waar wij zijn. Want gij hebt ons ontdekt de ouderdom onze Vaderlands, gij hebt de beschrijvingen van de lijden gij hebt de wetten en gerechtigheden van de godsdiensten, gij hebt ook de gerechtigheden van de priesters, gij hebt ook de huiswetten, gij hebt de gemene stadswetten beschreven; voorts hebt gij de namen, geslachten, ambten en oorzaken van de zitstoelen, landsappen en plaatsen, gij hebt ook de namen, geslachten, ambten en oorzaken van alle Goddelijke en menselijke zaken ons ontdekt en geopenbaard. Deze man, van zulk ene vermaarde en uitnemende geleerdheid, die man, van wie ook Terentianus kort en met een zeer fraai gedichtje spreekt, zeggende aldus: ‘van allen is Varro de geleerdste man,’ die man, welke zó veel gelezen heeft, dat wij ons te verwonderen hebben, dat hij nog enige ledige tijd gehad heeft om iets te kunnen schrijven; die man zeg ik, welke ook zo veel geschreven heeft, dat wij nauwelijks kunnen geloven, dat er iemand zou zijn, welke in zijn leven zoveel zou hebben kunnen schrijven; die man, zeg ik, zo groot en kloek in verstand, zo groot en kloek in lering en onderwijzing, deze zelfde heeft van deze Goddelijke zaken zoveel belachelijke, versmaadlijke en gruwelijke dingen beschreven, dat ik niet weet, al ware het, dat hij met voordacht een bevechter en tegenspreker van de Goddelijke dingen, van welke hij geschreven heeft, had willen zijn, en dat hij met voordacht had willen zeggen, dat dezelve niet dienen tot de godsdienst, maar tot de superstitiën, dat ik niet weet, zeg ik, of hij dan in dezelve belachelijke, versmadelijke en gruwelijke zaken zou geschreven hebben,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

want naardien hij van die Goden, welke hij geëerd heeft, en ook geacht heeft, dat men die behoorde te eren, zodanig gevoelen gehad heeft, dat hij in datzelfde werk van zijn onderwijzingen van de geleerden zegt ‘dat hij bevreesd en bezorgd is vanwege dezelve, teneinde zij niet zouden teniet komen en ten onder gaan, niet door afloping en plundering van de vijanden, maar door verzuim van de burgers, van welke zwarigheid hij zegt, dat dezelve door hem, evenals tegen ene gemene verwoesting, bevrijd worden. En wijders, dat door deze zijn dusdanige boeken dezelve in de gedachtenis van de vromer mensen geborgen en bewaard worden met een veel naarstig en nuttiger zorg, dan ooit Metellus gedaan heeft, welke geroemd wordt, omdat hij de Vestaalse godsdiensten van de brand bevrijd heeft, of ook Aeneas, welke geprezen wordt, omdat hij uit de Trojaansche verwoesting zijne huisgoden verlost heeft.’ En nochtans heeft deze zelfde Varro voor de navolgende tijden zodanige dingen te lezen gelaten, welke van de voorgaande en onwijze eeuwen geoordeeld zouden worden met recht verwerpelijk te zijn, en zodanige wezen, welke ten hoogste vijandig zouden zijn tegen de waarheid van de religie. Derhalve, wat hebben wij, aangaande deze Varro anders te oordelen, dan dat deze allerdapperste en allergeleerdste man, en nochtans daar benevens ook niet geheel vrij zijnde van de Heilige Geest, wel geperst is geweest met de gewoonten en wetten zijner stad aan de éne zijde, maar aan de andere zijde nochtans, dat hij niet heeft willen noch kunnen verzwijgen zodanige, redenen, door welke hij, als onder de schijn van zijn godsdienst te prijzen, bewogen is geweest, om te schrijven de gelegenheden dezelfde.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

HOEDANIG DE VERDELING IS VAN DE BOEKEN VAN VARRO, DIE HIJ GEMAAKT HEEFT AANGAANDE DE OUDHEDEN VAN DE MENSELIJKE EN GODDELIJKE ZAKEN.

Dezelfde Varro heeft 41 Rocken van de oudheden beschreven, en die verdeeld in menselijke en Goddelijke zaken. De menselijke zaken eigent hij toe 25 en de Goddelijke 16 Boeken, en die verdeling heeft hij zodanige orde gevolgd, dat hij de boeken van de menselijke zaken verdeeld heeft in 4 delen, elk deel van 6 boeken; want zijn oogmerk was, te overleggen, wie zij zijn, die werken, waar zij werken, wanneer zij werken en wat zij werken. In de 6 eerste boeken heeft hij van de mensen geschreven, in de tweede 6 boeken van de plaatsen, in de derde 6 van de tijden, en in de vierde en laatste 6 boeken heeft hij van zaken en van de dingen geschreven. Maar daarbij en aan het hoofd van dezelve heeft hij een bijzonder boek gesteld, dat eerst in het algemeen van alle zaken spreekt. Insgelijks in de Goddelijke zaken heeft hij ook gehouden dezelfde orde van de afdeling, zoveel belangt die dingen, welke men aan de Goden heeft te betonen; want de heilige Godengodsdiensten worden van de mensen betoond op hun gevoegelijke plaatsen en tijden. Dit alles, hetwelk ik gezegd heb, heeft hij vervaardigd in 4 delen, bevattende elk 3 boeken; want de eerste 3 heeft hij geschreven van de mensen, de volgende 3 van de plaatsen, de derde 3 van de tijden, en de vierde of laatste 3 van de heilige godsdiensten, in van wie verhandeling hij ons ook met ene zeer scherpzinnige onderscheiding te kennen geeft, waar de mensen die zullen hebben te betonen, wanneer zij die zullen betonen en wat zij zullen betonen; maar aangezien hij ook moest te kennen geven (want zulks werd bijzonder verwacht) aan wie men deze godsdiensten zou betonen, zo heeft hij ook zelfs van de Goden zijn 3 laatste boeken beschreven, zo dat er dus 5 maal 3 of 15 boeken waren. Doch al deze boeken, gelijk wij gezegd hebben, zijn 16 in getal, want in de aanvang van die boeken heeft hij een bijzonder boek voor aangesteld, waarin allereerst van alles in het algemeen wordt gesproken. En dit ten einde gebracht hebbende, heeft hij vervolgens naar zijn 5 delig afdeling de 3 voorste, die tot de mensen behoren, wederom zó onderscheiden, dat het eerste is van de Priesters, het tweede van de waarnemers van het vogelzwerm en het derde van de 15 geheiligde mannen tot die dingen, die de godsdienst aangaan. Aangaande de tweede 3, behorende tot de plaatsen, deze heeft hij aldus verdeeld, dat hij in het eerste derzelve gesproken heeft van de kapelletje in het tweede van de geheiligde kerken, en in het derde van de geheiligde plaatsen. De 3, welke voorts daaraan volgen, behoren tot de tijden, dat is, tot de feestdagen, zodat hij. het eerste van die gemaakt heeft van de vier dagen, het tweede van de openbare en gemene spelen op de renplaats, genaamd Circus, en het derde van de toneelspelen. Belangende de vierde 3, behorende tot de godsdiensten, aldaar heeft hij in het eerste geschreven van de inwijdingen, in het tweede van de bijzondere huisgodsdiensten, en in het laatste van de openbare en gemene godsdiensten. En eindelijk na al deze prachtige toebereidingen, kwansuis van deze godsdiensten, komen in de 3 uiterste daaraanvolgende, die nog overig zijn, de Goden allerlaatst, aan wie die ganse godsdienst besteed wordt. In het eerste wordt verhandeld van de bekende en zekere Goden, in het tweede van de onbekende en onzekere Goden, in het derde worden voorgesteld en ingebracht al de Goden tezamen, en in het laatste dezelfde boek de bijzonderste en uitgelezen. Uit dit alles blijkt genoegzaam, dat in deze ganse orde van die allerschoonste en allerscherpzinnigste afdeling en onderscheiding dezer dingen tevergeefs het eeuwige leven gezocht, gehoopt, en ook aller onbeschaamd gewenst wordt: zulks, zeg ik, zal lichtelijk ieder mens, die niet met een verstokt harte zich zelf vijandig is, kunnen merken uit alles, dat wij nu gezegd hebben, en dat wij nog voortaan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zullen zeggen. Want deze godsdiensten zijn óf instellingen van de mensen, óf van de luchtgeesten, niet zodanige, welke zij noemen goede luchtgeesten, maar opdat ik ronder en klaarder spreke, van de onreine luchtgeesten, en buiten allen twijfel van de boze geesten en duivelen, die de mensen boos inblazen gruwelijke en schadelijke gedachten, waardoor geschiedt, dat de menselijke ziel meer en meer verijdelt, zodat zij niet kan bekwaam gemaakt worden om de onveranderlijke en eeuwige waarheid ooit aan te hangen. Door hun wonderlijk grote benijden drukken zij heimelijk het kwade in de gedachten van de goddeloze, en somtijds blazen zij ook wel openbaar zulks in de zinnen van de mensen, en verzekeren alles, zo zij kunnen, met ene bedrieglijke betuiging. Voorts staat ook wel aan te merken, dat deze zelfde Varro betuigt, eerst van de menselijke en daarna van de Goddelijke zaken geschreven te hebben, omdat de burgerschappen en steden allereerst geweest zijn, en dat daarna deze dingen door hen ingesteld zijn. Maar de ware religie en de oprechte godsdienst zijn niet van enige aardse stad ingesteld; maar deze zelfde ware religie stelt veel meer in en bouwt ene Hemelse stad. En daar benevens, dezelfde ware religie is door de ware God, de Gever van het eeuwige leven, ingeblazen en geleerd aan Zijne ware en oprechte dienaren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

HOE VOLGENS DE VERHANDELING VAN VARRO, ZELFS BIJ DE DIENAARS VAN DE GODEN, DE MENSELIJKE ZAKEN BEVONDEN WORDEN OUDER TE ZIJN DAN DE GODDELIJKE ZAKEN.

Ondertussen, dat Varro belijdt, dat hij daarom eerst van de menselijke zaken en daarna van de Goddelijke geschreven heeft, dewijl deze Goddelijke zaken van de mensen ingesteld zijn, dit alles is door hem gedaan om deze reden: want zegt hij, gelijk een schilder eerder is dan zijn geschilderd tafereel, en een timmerman eerder is dan het huis, alzo zegt hij, zijn mede de steden eerder dan die dingen, welke door de steden ingesteld zijn. Insgelijks zegt hij ook, dat hij wel eerst van de Goden geschreven zou hebben en daarna van de mensen, indien hij voorgenomen had van alle en de gehele natuur van de Goden te schrijven, even alsof hij hier alleen geschreven had van enig gedeelte van de natuur van de Goden en niets van allen geheel, en daar benevens, alsof enig gedeelte van de natuur van de Goden, overmits het niet is alle en geheel, daarom niet behoort voor te gaan voor de mensen. Roven dit alles, als men het ook wel inziet, schijnt bij in die 3 laatste boeken, verklarende zeer naarstig de zekere, onzekere en uitgelezen Goden, gene natuur van de Goden voorbij te gaan. Wat is het dan te zeggen, dat hij zegt ‘indien wij van alle en de gehele natuur van de Goden en van de mensen schreven, zo zouden wij eerst de Goddelijke zaken afgedaan hebben eer wij tot de menselijke zaken zouden gekomen zijn.’ Want hij schrijft óf van alle en de gehele natuur van de Goden, óf van enige natuur derzelve of van gene. Indien hij van alle en de gehele natuur van de Goden schrijft, zo behoorde dezelve door hem gesteld te worden vóór de menselijke zaken. En indien hij van enig gedeelte van de natuur van de Goden schrijft, waarom gaat zulks mede niet vóór de menselijke zaken? Of is het alzo, dat enig gedeelte van de Goden niet waardig is om gesteld te worden vóór de gehele natuur van de mensen? En indien het te veel ware, dat enig gedeelte van de Goden vóór alle menselijke zaken zouden gesteld worden, zo is nochtans dat zelfde gedeelte tenminste wel waardig, om vóór de Romeinse zaken in het bijzonder gesteld te worden; want hij heeft zijn boeken van de menselijke zaken geschreven, niet voor zoveel de ganse wereld aangaat, maar zoveel als dezelve alleen Rome belangen. Deze boeken nochtans, wil hij zeggen, dat hij wél terecht in orde van schrijven gesteld heeft vóór de boeken van de Goddelijke zaken, even gelijk men de schilder stelt vóór zijn geschilderd tafereel, en gelijk men de timmerman stelt vóór het huis, belijdende die volgens alzo openlijk, dat deze Goddelijke zaken, even als ene schilderij of huishouding door de mensen ingesteld zijn. Zo volgt hieruit dan eindelijk, dat men merkelijk te verstaan heeft, dat hij van gans gene natuur van de Goden geschreven heeft, doch dat hij zulks niet openlijk heeft willen zeggen, maar alleen de verstandige heeft te bedenken gelaten; want waar gezegd wordt niet alle, wordt wel volgens het gewone gebruik verstaan enige, maar men mag het ook uitleggen en verstaan met de verklaring van gene, want daar men zegt gene, daar is het niet alle, en daar is het van gelijken ook zelfs niet enige; want, gelijk hij zelf zegt, indien het alle natuur van de Goden was van welke hij schreef, dat dezelve dan in orde van schrijven vóór de menselijke zaken gesteld was. Maar merkt toch aan, dat zwijgende de waarheid genoeg overluid roept, al was het, dat het niet alle natuur van de Goden was, als het ten minste enig deel ware, dat dezelve dan buiten allen twijfel behoorde gesteld te worden vóór de Romeinse zaken. Maar het is alzo, dat dezelve achter de Romeinse zaken gesteld wordt; zo volgt dan daaruit, dat hetgeen hij beschrijft, gene natuur van de Goden is, en alzo is zijn mening niet geweest, dat hij de menselijke zaken vóór de Goddelijke zou hebben willen stellen, maar dit is zijn mening geweest, nl. dat hij valse zaken niet heeft willen stellen voor waarachtige; want in die boeken, welke hij van de menselijke zaken geschreven heeft,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

heeft hij gevolgd de historie van de verhandelde en gebeurde dingen; maar in die boeken, welke hij geschreven heeft van de dingen, die hij Goddelijke zaken noemt, wat verhaalt hij anders dan opinies en meningen van ijdele dingen? En dit is het, dat Rij door ene loze en scherpzinnige bedenking heeft willen te kennen geven, schrijvende niet alleen van deze dingen op het laatst' en achteraan, en van de andere dingen vooraan, maar ook reden gevende, waarom hij zulks gedaan heeft; indien hij deze reden verzwegen had, zou mogelijk deze zijne daad van anderen op ene andere wijze verschoond geweest zijn. Maar in de reden, die hij zelf gegeven heeft, betoont hij genoeg, dat hij anderen niets gelaten heeft, om naar hun goeddunken iets anders te vermoeden of te bedenken. En daarenboven heeft hij met dezelfde reden genoegzaam bewezen, dat hij de mensen hoger geacht heeft dan hun instellingen, maar geenszins, dat hij de natuur van de mensen stelde boven die van de Goden. Hieruit blijkt derhalve genoegzaam, dat hij beleden heeft, dat hij de boeken van de Goddelijke zaken geschreven heeft, niet naar de waarheid, welke tot de Goddelijke natuur behoort, maar naar de valsheid, welke tot de dwaling dient. Dit heeft hij ook elders veel klaarder en openlijker gesteld, gelijk ik in het, vierde Boek verhaald heb, zeggende: dat hij naar uitwijzen van de natuur zou geschreven hebben, bijaldien hij ene nieuwe stad zou bouwen, maar aangezien hij nu ene oude stad gevonden had, dat hij daarom niet anders had kunnen doen, dan hun gewoonte te volgen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

VAN DE DRIEËRLEI SOORTEN VAN DE LEER VAN DE GODEN, NAAR HET GEVOELEN VAN VARRO, WAARVAN DE ÉNE IS DE FABELACHTIGE LEER VAN DE GODEN, DE TWEEDE DE NATUURLIJKE, EN DE DERDE DE BURGERLIJK.

Maar daarna, vat is zulks ook, dat hij zegt, dal er driederlei geslachten zijn van de leer van de Goden, dat is, van zodanige redenen en onderwijzingen, welke verklaringen van de Goden doen, waarvan de éne wordt genaamd de Mythische leer van de Goden, de tweede de Phisische, en de derde de Burgerlijke? In het Hollands, indien het gebruik dit toeliet, zouden wij die soort, welke hij vooraan gesteld heeft, mogen noemen de verdichte kluchtleer van de Goden, maar wij zullen dezelve noemen de fabelachtige leer, want het woord Mythische is gesproken van de fabelen, dewijl Mythos in het Grieks een fabel genoemd wordt. Aangaande het tweede geslacht, dat genaamd wordt de natuurlijke leer, laat de dagelijkse gewoonte van spreken genoeg toe. Aangaande het derde, dat is al reeds in het Hollands uitgedrukt, dewijl het de Burgerlijke leer genaamd wordt. Daarna zegt diezelfde Varro: de Mythische leer van de Goden noemen zij zodanige manier van onderwijzing als bijzonderlijk de poëten gebruiken, de Physische leer, welke de filosofen gebruiken, en de Burgerlijke, welke de volkeren gebruiken. Het eerste geslacht, waarvan ik gezegd heb, zegt hij, daarin zijn vele dingen verdicht, welke strijden tegen de waardigheid en tegen de natuur van de onsterfelijke Goden; want in zodanige onderwijzing vindt men, hoe de ene God voortgekomen is uit het hoofd, de andere uit de dije, en wederom hoe een ander gesproten is uit enige druppelen bloed, ja in deze onderwijzing vindt gij, hoe de Goden gestolen hebben, hoe ze overspel gedaan hebben, hoe zij ook als knechten de mensen gediend hebben. Eindelijk worden in die leer alle dingen aan de Goden toegeëigend, welke niet alleen bij de mensen, maar zelfs ook bij de meest verachte mensen bespeurd worden. In het verhandelen van die leer heeft hij voorwaar, daar hij mocht, daar hij het heeft durven bestaan, daar hij het vrij en buiten straffe geacht heeft, zonder enige verdonkering of bewimpeling uitgedrukt, welk ene grote oneer en welk ongelijk zij de natuur van de Goden deden met hun allerleugenachtigste fabelen; want hij sprak niet van de natuurlijke leer van de Goden, ook niet van de burgerlijke, maar van de fabelachtige, welke hij meende, dat vrijmoedig genoeg van hem kon bestraft worden. Maar laat ons zien, wat hij van de tweede manier van leer zegt. De tweede soort van lering, zegt hij, is die, van welke de filosofen vele boeken hebben nagelaten, in welke boeken verhaald wordt, wie de Goden zijn, waar, van welk geslacht, en hoedanig dezelve zijn, van wat tijd dezelve begonnen zijn, of zij van alle eeuwigheid zijn, en of zij uit vuur bestaan, gelijk Heraclitus geloofd heeft, dan of zij bestaan uit zekere getallen (Numeri) gelijk Pythagoras meende, dan of zij bestaan uit zekere ondeelbare allerkleinste luchtstoffen (atoma) gelijk Epicurus dacht, en zo voorts meer andere dingen, welke de oren van de mensen veel beter binnen de muren in de school kunnen verdragen dan buiten ‘s huis op de markten. Doch in deze soort van lering, die hij de Physische genoemd heeft en welke tot de filosofen behoort, heeft hij niets bestraft, alleen heeft hij hun geschillen, die zij onder elkander hebben, verhaald en door wie en door welke personen zodanige grote menigte van verschillende gezindheden gekomen is. Ondertussen staat te bemerken, dat hij deze manier van lering verbannen heeft van de markt, dat is, van de volkeren, en dezelve gesloten heeft binnen de scholen en de muren. Maar die eerste aller leugenachtigste en allerschandelijkste soort van lering heeft hij geenszins verbannen van de steden, godsdienstige oren van de volkeren, onder dezelve bijzonder ook van de Romeinen. Want ziet toch eens: hetgeen de filosofen verhandelen van de onsterfelijke Goden, dat kunnen zij niet verdragen; maar wat de poëten

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zingen en de kamerspelers spelen, al zulks, overmits het verdicht is tegen de waardigheid en de natuur van de onsterfelijke Goden, en omdat zulks mede kan bespeurd worden niet alleen bij de mensen, maar zelfs ook bij de meest verachte mensen; al zulks, zeg ik, verdragen zij niet alleen, maar horen het ook gaarne. En niet alleen dit, maar daarenboven ordonneren zij ook, dat dit alles de Goden zelfs moet behagen, en dat zij hierdoor moeten verzoend worden. Maar iemand zal mogen zeggen, deze twee soorten van leringen, nl. de Mythische en de Physische, dat is, de fabelachtige en de natuurlijke, laat ons die onderscheiden van de burgerlijke manier van lering, van welke nu gehandeld wordt en die hij zelf ook onderscheiden heeft. En opdat wij dit doen, zo laat ons de burgerlijke manier van lering zelf zien en laat ons bemerken, hoe en op welke wijze hij dezelve verklaart. Voorwaar, ik zie wel waarom de fabelachtige lering van de burgerlijke moet onderscheiden worden, nl. omdat dezelve vals, schandelijk en onwaardig is. Maar dat men de natuurlijke soort van lering van de burgerlijke wil onderscheiden, wat is dat anders dan te belijden, dat zelfs de burgerlijke lering vol gebrek is? En indien deze soort van lering natuurlijk is, wat is er in de natuurlijke lering dan te berispen, dat men die wil buiten sluiten? Doch indien deze manier van lering niet natuurlijk is, wat is dan haar waardigheid zo bijzonder, dat zij boven de andere zal toegelaten worden? Dit is nl. daarvan de reden, te weten: dezelfde oorzaak, waarom hij eerst van de menselijke zaken en daarna van de Goddelijke geschreven heeft, te weten: omdat hij in de Goddelijke gevolgd heeft niet de natuur van de Goden, maar de instellingen van de mensen. Maar laat ons ook eens de burgerlijke manier van de lering van de Goden zien. De derde soort van de lering zegt hij, is die, welke in de steden de burgers, en bijzonder de Priesters moeten weten, oefenen en waarnemen, in welke manier van lering begrepen is, welke Goden men in het gemeen en openbaar behoort te eren, en welke godsdiensten en offerhanden voor ieder behoorlijk zijn waar te nemen. Maar laat ons voorts nog bemerken wat er volgt: de eerste manier van de lering van de Goden, zegt hij, is bijzonder bekwaam tot het schouwhof, de tweede tot de wereld en de derde tot de stad. Wie ziet hier niet, wie van de drie hij de hoogste prijs gegeven heeft? Voorwaar de tweede, welke hij hierboven gezegd heeft de lering van de filosofen te zijn; want hij betuigt, dat deze tot de wereld behoort, boven welke zij menen, dat er onder alle dingen niets heerlijker noch uitnemende kan zijn. Ondertussen, die twee manieren van de leringen van de Goden, de eerste en de derde, te weten, van het schouwhof en van de stad, deze heeft hij van die andere onderscheiden en afgezonderd. En wij zien ook, dat niet straks, hetgeen van de stad is, tot de wereld kan behoren, hoewel wij nochtans zien, dat de steden in de wereld gelegen zijn. Want het zou kunnen geschieden, dat volgens zekere valse meningen in de stad zodanige Goden zouden geëerd en geloofd worden, wier natuur noch in de wereld, noch buiten dezelve is. Nu, het schouwhof, waar is dat anders dan in de stad? En wie anders heeft ook het schouwhof ingesteld dan de stad? En waartoe anders heeft zij zulks ingesteld dan om de wil van de toneelspelen? En waarin anders bestaan de toneelspelen dan in Goddelijke zaken, van welke die boeken met zeer grote kloekheid beschreven worden?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN DE MYTHISCHE OF FABELACHTIGE LEER VAN DE GODEN, ALSMEDE VAN DE BURGERLIJKE LEER VAN DE GODEN TEGEN VARRO.

O gij, Marcus Varro! naardien gij van alle geleerden de scherpzinnigste, en zonder enige twijfel de allergeleerdste mens bent, maar nochtans een mens, en niet God, en ook niet door de Geest Gods opgetogen om in waarheid en vrijheid de Goddelijke dingen te zien en te verkondigen, zo is het nochtans, dat gij zeer wel ziet hoe verre de Goddelijke zaken van de menselijke beuzeling en leugens moeten afgezonderd zijn, maar evenwel, gij vreest de allerbooste meningen van de volkeren te kwetsen, alsmede hun gewoonten in de oefeningen van hun superstitiën; dat deze van de natuur van de Goden verschillen, ja zelfs vreemd zijn van zodanige Goden, welke de zwakheid van het menselijke gemoed verdicht en bedenkt in de elementen dezer wereld, zulks gevoelt gij eensdeels zelf, wanneer gij deze superstitiën aan alle kanten overlegt, en eensdeels is het mede ook, dat zulks uwe ganse geleerdheid overal uitroept. Ondertussen, wat doet hier uw menselijk, hoewel allerheerlijkst verstand? En wat zegt in deze engten uwe menselijke, hoewel overvloedige en zeer grote geleerdheid? Gij wilt de natuurlijke Goden eren, en hij werd gedwongen de burgerlijke te eren. Doch gij hebt enige andere fabelachtige Goden gevonden, tegen welke gij vrij wat vrijmoediger, hetgeen gij gevoelt, uitspuwt, zodat gij daarmede, willende of niet willende, zelfs ook de burgerlijke Goden bespuwt en bespreng. Want gij zegt, dat de fabelachtige Goden bekwaam zijn tot het schouwhof de natuurlijke tot de wereld en de burgerlijke tot de stad, daar de wereld nochtans is een Goddelijk werk, maar de steden en schouwhoven werken van de mensen zijn. Daar benevens worden ook op de schouwhoven geen andere Goden bespot en begekt dan die, welke aangebeden worden in de tempelen, en aan geen andere Goden vertoont gij uw spelen dan aan die, welke gij uw offeranden offert. Maar zou gij niet veel vrijer en veel scherpzinniger deze dingen afdelen, indien gij zei, dat enige Goden natuurlijk zijn, enige van de mensen ingesteld zijn? En aangaande die Goden, die van de mensen ingesteld zijn, wat anders daarvan verhalen de schriften van de poëten, wat anders de schriften van de Priesters, doch evenwel dat ze beide onder elkander door gemeenschap van de valsheid zó wél overeenkomen, dat ze beide de duivelen aangenaam zijn, welke de leer van de waarheid haten. Zo dan een weinig ter zijde stellende die leer van de Goden, welke zij de natuurlijke noemen, van welke men namaals heeft te handelen, dunkt het u alsnog wel goed, dat men het eeuwige leven zal begeren of hopen van de poëtische Goden, van de Goden van het schouwhof, van de spelen en van de tonelen? Dat zij verre! Ja, de ware God wil van ons afkeren zulke gruwelijke en heiligschendend dwaasheid en uitzinnigheid. Want hoe? Meent gij, dat van die Goden, aan wie deze dingen behagen, en wie deze dingen verzoenen, in welke zelfs hun gebreken en misdaden opgehaald en vermeld worden; meent gij, zeg ik, dat van zodanige Goden het eeuwige leven te begeren is? Voorwaar, ik meen niet, dat er iemand is, die tot zulk een hoogste trap van de alleruitzinnige goddeloosheid is razende. Zo dan, noch door de fabelachtige, noch door de burgerlijke leer van de Goden krijgt iemand het eeuwige leven; want de fabelachtige leer, schandelijke dingen van de Goden verdichtende, zaait dezelve; de burgerlijke leer, dezelve gunstig toestaande, maait dezelve. De fabelachtige leer strooit de leugens, de burgerlijke leer vergadert dezelve. De fabelachtige beschimpt de Goddelijke zaken door valse versierde misdaden; de burgerlijke omhelst gunstig in haar godsdienstige zaken zelfs ook de spelen van die misdaden. De fabelachtige verklaart door zangliederen enige gruwelijke gedicht van de mensen van de Goden, de burgerlijke heiligt dezelve op de feest- en vierdagen dezelfde Goden. De. fabelachtige zingt de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

boeven en schelmerijen van de Goden, de burgerlijke bemint dezelve. De fabelachtige ontdekt of versiert dezelve, de burgerlijke bevestigt ze door haar getuigenis, wanneer ze waar zijn, of vermaakt zich met dezelve wanneer ze onwaar zijn. Alzo, beide deze leren zijn schandelijk, beide zijn ze verdoemelijk. Maar die leer, welke het schouwhof aangaat, haar belijdenis brengt mede niets dan openbare schandelijkheid; en die leer, welke de stad aangaat, dezelve wordt door haar schandelijkheid versierd. Daarom, wat meent gij zal van zulks het eeuwige leven gehoopt worden, vanwaar zelfs dit korte en tijdelijke leven bevlekt wordt? Is het niet alzo, dat de omgang van boze mensen indien zij zich indringen in onze genegenheden en toestemmingen, ons leven bevlekt en verderft? En zal dan ons leven niet bevlekt en verdorven worden van de gemeenschap, van de duivelen, welke in hun boosheden geëerd worden? Och! indien de boosheden waarachtig zijn, welke kwade duivelen zijn zij dan, en indien zij onwaar zijn, hoe kwalijk doet men dan. Doch terwijl wij dit zeggen, zal mogelijk iemand, die geheel onwetend is van deze dingen, bij zich zelf denken, dat die dingen aangaande de Goden alleen onwaardig zijn hun Goddelijke majesteit, en daar benevens belachelijk en gruwelijk, nl. welke in de poëtische gedichten gezongen worden en daarenboven in de kamerspelen gespeeld worden, maar aangaande die heilige godsdiensten, welke niet de kamerspelers, maar de Priesters verhandelen, dat hetzelfde geheel zuiver zijn en vreemd van alle schandelijkheid. Maar hiertegen zeg ik, indien zulks zo ware, dat dan nimmermeer iemand de schandelijkheden des speelhof zou gelasten te spelen tot hun eer, ja zelfs ook de Goden zouden dan nimmermeer bevelen, dat men dezelve aan hen zou vertonen. Maar daarom schaamt men zich niet, zodanige dingen ten dienste van de Goden te verhandelen in de schouwhoven, overmits dergelijke dingen verhandeld worden in de tempelen. Eindelijk, de voorverhaalde schrijver, als bij de burgelijke leer van de Goden van de fabelachtige en natuurlijke, als ene derde in haar eigen geslacht poogt te onderscheiden, zo heeft hij meer gewild, dat men dezelve zou houden, als zodanige, welke uit beiden gematigd is, dan als zodanige, welke van beide gescheiden en afgezonderd is. Want hij zegt, dat die dingen, welke de poëten schrijven, minder en onwaardiger zijn dan dat de volkeren dezelve zouden behoren te volgen, en dat die dingen, welke de filosofen schrijven, veel hoger en meer zijn dan het wel betaamt te onderzoeken voor het gemene volk. En nochtans, deze dingen zijn evenwel zo vreemd niet, zegt hij, of daar zijn niettemin uit beide die soorten niet weinige dingen genomen, behorende tot de burgerlijke redenen. Die dingen derhalve, welke gemeen zijn met de poëten, zullen wij te samen met de burgerlijke beschrijven, in welke wij nochtans meer gemeenschap moeten hebben met de filosofen dan met de poëten. Zo dan wil hij niet zeggen, dat er geen gemeenschap altoos zij met de poëten. En nochtans op ene andere plaats van de voortteling van de Goden zegt hij, dat de volkeren meer genegen zijn geweest tot de poëten dan tot de physische of meesters van de natuur. Maar daarop is het antwoord, dat hij hier gezegd heeft, wat er behoort te geschieden, en aldaar geeft hij te kennen wat er geschiedt; want van de physische of leraren van de natuur heeft hij gezegd, dat zij om de nuttigheidswille geschreven hebben, maar de poëten om des vermaak wil, en diens volgens die dingen, welke van de poëten beschreven zijn, moeten de volkeren niet navolgen, want het zijn boosheden en boeverijen van de Goden, welke nochtans vermaken en de volkeren en de Goden; want om des vermaaks wille, gelijk hij zegt, schrijven de poëten, en niet om des nuts wille; nochtans beschrijven zij zodanige dingen, welke de Goden begeren en de volkeren zoeken te vertonen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

VAN DE GELIJKHEID EN OVEREENKOMST TUSSEN DE FABELACHTIGE EN BURGERLIJKE LEER VAN DE GODEN.

Zo dan, tot de burgerlijke leer van de Goden worden gesteld en toegevoegd de fabelachtige leer van de Goden, de leer van het schouwhof, het toneel, enz., zijnde alle te zaaien vol onwaardigheid en schande. En deze gehele leer, welke met recht geoordeeld wordt als ene bestraflijk en verwerpelijke leer, is een gedeelte van die leer, welke men oordeel dat men behoort te eren en in waarde te houden, en dezelve is zeker niet een ongevoegelijk deel, gelijk ik voorgenomen heb te bewijzen, noch zodanig deel, dat van het ganse lichaam vreemd zijnde, ongeschikt aan hetzelve gehecht of gehangen wordt; maar is ganselijk met hetzelve overeen komende, en als een lid dezelfde lichaam zeer gevoegelijk en geschikt met hetzelve verenigd. Want wat geven anders te kennen die beelden, schoonheden, ouderdom, onderscheidingen van de vrouwelijke en mannelijke gelijkenis, en ook de kledingen en toerustingen van de Goden? Want hebben de poëten een gebaarden Jupiter en een ongebaarde Mercurius, hebben de Priesters die mede niet? Of hebben de kamerspelers vuile en ongeschikte schandelijkheden Priapus aangedaan, en hebben zulks niet mede gedaan de Priesters? Of staat deze Priapus op ene andere manier in de geheiligde plaatsen om aangebeden te worden, dan hij wel bespottelijk en belachelijk te voorschijn komt op de schouwhoven? Of dat Saturnus een oud man is, en Apollo een jong man, zijn dat alleen de personen van de kamerspelers, zodat het mede niet zijn de beelden van de tempelen? Waarom is Forculus, die meester is over Fores, dat is, over de deur, en waarom is Limentinus, die meester is over Limen, dat is, over de dorpel (drempel) waarom zijn dat, zeg ik, mangoden, en waarom is onder dezelve Cardea, welke Cardo, dat is, het hengsel van de deur, bewaart, ene Godin? Worden deze dingen niet gevonden in de boeken van de Goddelijke zaken, welke zelfs de voortreffelijkste poëten onwaardig geacht hebben om in, hun gedichten vermaand te worden? Of meent gij, dat Diana op het schouwhof de wapenen draagt, en aangaande Diana in de stad, dat die in eenvoudigheid maagd is? Of is ook Apollo op het toneel een citerspeler, en de Delphische Apollo daarentegen zonder enige wetenschap van die kunst? Maar deze dingen zijn nog eerlijk ten aanzien van zovele schandelijke dingen, welke daarenboven nog vertoond worden. Want vooreerst, wat hebben die van Jupiter gevoeld, welke zijne voedsterminne in het Capitool gesteld hebben? Hebben zij daarmee niet betuigt de waarheid van het schrijven van Evemerus, welke niet met de fabelachtige klappernij, maar met ene historische naarstigheid alle dusdanige Goden beschreven en kennelijk bewezen heeft, dat zij allen sterfelijke mensen geweest zijn? Insgelijks zij, die de gastgoden en teljoorlikkers van Jupiter aan zijne tafel ingesteld hebben, wat hebben zij anders daarmede te kennen gegeven dan dat hun godsdiensten niet dan kamerspeelse godsdiensten waren? Want zelfs Varro noemt ze teljoorlikkers van Jupiter, die op zijn maaltijd besteld waren. En voorwaar, indien hij minder gezegd had, het zou geschenen hebben, dat hij zelfs laching gezocht had. Maar nu heeft hij zulks gezegd, niet toen hij de Goden belachte, maar toen hij hen prees; want zijn boeken, niet van de menselijke, maar van de Goddelijke zaken, betuigen, dat hij zulks geschreven heeft, en hij schreef zulks niet toen hij de toneelspelen verklaarde, maar toen hij de Capitolijnsche rechten verhaalde. Doch eindelijk wordt hij van zodanige overwonnen, en belijdt, gelijk zij de Goden in menselijke gedaante gemaakt hebben, dat zij ook alzo geloofd hebben, dat zij zich mede verheugden in de menselijke vermakelijkheden. Want de boze geesten hebben mede op hun stuk gelet, zodat zij geenszins in gebreke zijn gebleven om deze schadelijke meningen en gevoelens met bespotting van de menselijke gemoederen te bevestigen. Daaruit ontsproot ook, dat de tempelbewaarder van Hercules, ledig zijnde en stilletjes zich

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

vermakende, bij zich zelf gespeeld heeft, roerende zijne beide handen bij beurten, in wier ene hij gesteld had Hercules en de andere zich zelf, en speelde alzo tegen hem onder zodanige afspraak, nl. bijaldien hij het kwam te winnen, dat hij hem dan van de Godsgiften van de tempel moest bereiden een maaltijd, en hem een liefelijk boelken bijbrengen; maar indien Hercules het kwam te winnen, dat hij alsdan van zijn eigen geld datzelfde evenzo tot vermaak van Hercules zou bevorderen en ten beste geven. Daarna, toen het geschiedde, dat hij van zich zelf evenals van Hercules kwansuis verwonnen was, heeft hij daarover aan de God Hercules de beloofden maaltijd, alsmede de allervermaardste hoer, Laurentina, ten beste gegeven. Ondertussen als hij hielp in de tempel, heeft zij in haren slaap zich laten voorstaan, dat zij vermengd werd met Hercules, en dat hij tot haar zei: wanneer ze daar vandaan zou gaan, dat zij bij de eersten jongman, die haar tegemoet zou komen, het loon zou vinden, hetwelk zij zou hebben te geloven, dat haar van Hercules betaald was. Middelerwijl, toen zij hiervoor wegging, is haar het eerst tegemoet gekomen Tarutius, een zeer rijk jongman, die haar lief gekregen en ook lang bij zich gehouden heeft, zodat hij eindelijk gestorven is, instellende haar voor zijn erfgenaam. Toen zij alzo een grote schat geld gekregen had, heeft zij, om niet ondankbaar te zijn vanwege de Goddelijke beloning, het volk van Rome tot erfgenaam ingesteld, alzo zij meende, dat zulks de Goden alleraangenaamst zon zijn. Toen zij nu niet meer te voorschijn kwam, is dit haar testament gevonden, waarover, en vanwege zodanige weldaden zij zeggen, dat zij na dien tijd Goddelijke eer verworven en verkregen heeft. Indien de poëten dit verdicht, indien de kamerspelers zulks gespeeld hebben, zou men ongetwijfeld zeggen, dat hetzelve tot de fabelachtige leer van de Goden behoorde, en men zou oordelen, dat het behoort afgezonderd te worden van de waardigheid van de burgerlijke leer van de Goden. Maar onaangezien deze oneerlijkheden, niet van de poëten, maar van de volkeren; niet van de kamerspelen, maar van de godsdiensten; niet van de schouwhoven, maar van de tempelen, dat is, niet van de fabelachtige, maar van de burgerlijke leer van de Goden, bij zulk een voortreffelijk schrijverhaald worden, zo is het, dat niet zonder oorzaak de kamerspelers door hun speelkunsten verdichten en vertonen van de Goden oneerlijkheid, welke zoveel en zo groot is, maar ganselijk tevergeefs en buiten alle reden en oorzaak pogen de Priesters, kwansuis door hun heilige diensten te vertonen en te verdichten van de Goden eerlijkheid, die zo gans weinig en niets is. Daar zijn heilige diensten van Juno, en zij worden gehouden in haar geliefd eiland Samos, alwaar zij aan Jupiter ten huwelijk gegeven is; daar zijn heilige diensten van Ceres, in welke Prosperpina, zijnde van Pluto weggevoerd en ontschaakt, gezocht wordt. Daar zijn ook heilige diensten van Venus, in welke haar welgeliefde Adonis die allerschoonste jongman, omgebracht zijnde door de tanden van een wild zwijn, geschreid en beweend wordt. Voorts zijn daar heilige diensten van de moeder van de Goden, in welke Atys, een zeer schoon jongman, van haar bemind, en daarover uit vrouwelijke jaloezie ontmand en gesneden zijnde, beweend door de rampzaligheid van enige mannen, die zelf mede gesneden zijn, welke zij Gallos of Kapoenen noemen. Al deze dingen tezamen, naardien zij veel lelijker en schandelijker zijn dan enige vuiligheid van het toneel, wat reden is er dan, dat zij van de poëten fabelachtige gedichten van de Goden, nl. zodanige als tot het schouwhof behoren, pogen te onderscheiden van de burgerlijke leer van de Goden, die zij verstaan tot de stad te behoren; wat reden, zeg ik, om die te onderscheiden, even als eerlijke en betamelijke dingen van oneerlijke en onbetamelijke onderscheiden worden? Voorwaar, ik zeg, dat er veel meer reden is om de kamerspelers te bedanken, dewijl zij de ogen van de mensen ontzien en gespaard hebben, en niet alles in hun schouwspelen ontdekt en ontbloot hebben, dat binnen de muren van de heilige tempelen verborgen is, en gewis, wat heeft men toch voor goeds van de heilige diensten te gevoelen, welke in de verborgen duisternissen bedekt worden, naardien alle diensten, die in het licht gebracht worden, zo afgrijselijk en gruwelijk zijn? Want zekerlijk, wat zij in het verborgen doen door hun gesnedene en

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

verwijfde mannen, dat laat ik hen over. Ondertussen nochtans, deze zelfde mensen, zo rampzalig en schandelijk ontmand en verdorven zijnde, hebben zij geenszins kunnen verbergen. Daarom laten zij hun best doen, om ieder, die zij kunnen wijsmaken, dat zij iets heiligs door zodanige mensen verhandelen, welke zij niet kunnen ontkennen, dat onder hun heiligdommen verkeren en gesteld worden. Het is wel waar, wij weten niet wat zij doen, maar nochtans weten wij door van wie zij hun dingen doen. Ondertussen weten wij wat er op het toneel gespeeld wordt, nl. nimmermeer zodanige dingen, welke in het gezelschap van de hoeren verhandeld worden, en op hetzelve komt ook nimmermeer een gesnedene of verwijfde. En evenwel, die deze dingen spelen, zijn lichtvaardige en oneerlijke lieden, want van eerlijke lieden betaamt het niet, dat zodanige dingen zouden gespeeld worden. Wat zijn dat voor heilige diensten, tot welke de heiligheid zelf zodanige mannen verkoren heeft, welke zelfs de oneerlijke vuiligheid van de speel- en danskamer niet zouden willen aannemen noch toelaten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

VAN DE VERKLARINGEN VAN DE NATUURLIJKE REDENEN, WELKE DE HEIDENSE LERAREN VOOR HUN GODEN POGEN HIJ TE BRENGEN.

Maar deze zodanige dingen hebben enige fysiologische inzichten, gelijk zij zeggen, dat is enige verklaringen van natuurlijke redenen, even alsof wij in deze verhandeling de physologie en niet de theologie vereisten, dat is, de reden van de natuur, en niet de reden Gods. Neen, alzo niet; want hoewel diegene, die de ware God is, een God is, niet door mening, maar door natuur, nochtans niet alle natuur is God, want daar is dé natuur van de mens, van het vee, van bomen, van stenen, en nochtans geen van alle is God. Ondertussen, wanneer er verhandeld wordt van de heilige diensten van de moeder van de Goden, indien het voornaamste stok van de verklaring dezelve is, dat de moeder van de Goden de aarde is, wat vereisen wij dan verder, en waarom willen wij alle andere zaken, de Goden aangaande, zo nauw onderzoeken? Want voorwaar, is er ook enige reden, welke merkelijker en klaarder kan bevestigen het zeggen van hen, welke beweren, dat al die voorzegde Goden mensen geweest zijn? Want gelijk zij van de aarde voortgekomen zijn, alzo is het ook, dat de aarde hun moeder is; maar in de ware leer van God is de aarde een werk Gods, en niet de moeder. Evenwel op welke wijze zij deze hun heilige diensten uitleggen en tot de natuur van de dingen duiden, nochtans dat de mannen zich laten misbruiken naar van de vrouwen wijze, zulks is niet volgens de natuur, maar tegen de natuur. Dit gebrek, deze misdaad, deze oneer heeft onder die heilige diensten haar gewone professie, dat is, oefening, welke ten lijden van de aller ongeschiktste manieren onder de zwaarste pijnigingen nauwelijks heeft haar confessie, dat is, belijdenis. Voorts, indien deze heilige diensten, welke men bewijst vuiler te zijn dan zelfs de schandelijkheden van het toneel, indien deze diensten, zeg ik, daarom verschoond en gezuiverd worden, omdat zij hebben haar verklaringen, door welke zij bewezen worden de natuur van de dingen te beduiden, waarom zullen dan ook de poëtische gedichten niet evenzo verschoond en gezuiverd worden? Want zij hebben ook vele dingen naar dezelfde wijze uitgelegd en verklaard, zodat hetgeen allerafgrijselijkst en gruwelijkst bij hen gezegd wordt, nl. dal Saturnus zijn kinderen opgeslokt en verslonden heeft, van enigen aldus uitgelegd wordt, nl. dat de langdurigheid van de tijd, welke door de naam Saturnus te kennen gegeven wordt, alles dat de zelve voortbrengt, verteert. Of, gelijk diezelfde Varro meent, overmits Saturnus behoort tot de zaden, welke wederom in de aarde vallen van welke zij gekomen zijn. Insgelijks verklaren anderen het ook op ene andere wijze, en alzo ook alle andere dingen, en evenwel wordt het ene fabelachtige leer van de Goden genaamd, en wordt tezamen met al haar uitleggingen en verklaringen berispt, verworpen en misprezen, niet alleen van de natuurlijke leer van de Goden, welke tot de filosofen behoort, maar dezelve wordt ook van deze onze burgerlijke leer van de Goden, van welke wij nu handelen, en die gezegd wordt tot de steden en volkeren te behoren, met recht als verwerpelijk geoordeeld, nl. omdat zij van de Goden onbetamelijke en onwelvoeglijk dingen versierd heeft, hetwelk ongetwijfeld met zodanig inzicht en zulk bedenken geschiedt, overmits de allerscherpzinnigste en allergeleerdste mannen, van wie deze dingen geschreven zijn, bij zich zelf verstonden, dat zij beide te misprijzen waren, zowel de fabelachtige leer van de Goden, als deze burgerlijke; maar de fabelachtige durfden zij misprijzen, doch de burgerlijke niet. De fabelachtige stelden zij bestraffelijk voor, maar de burgerlijke, als dezelve gelijk zijnde, hebben zij ondertussen bij dezelve geheel vergeleken en uitgelegd, niet opdat men deze voor de andere, als waardiger houdende, zou verkiezen, maar opdat deze, als verwerpelijk, tezamen met de andere zou bedacht en verstaan worden. Over zulks zo zijn buiten enig gevaar van hen, welke de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

burgerlijke leer van de Goden vreesden te berispen, beide deze geslachten en manieren van leren tezamen verworpen, zodat die leer, welke zij de natuurlijke leer noemen, onder de beste verstanden hare plaats gevonden heeft; want de burgerlijke en fabelachtige leer, zijn beide fabelachtig en ook beide burgerlijk; want hij, die de ijdelheden, de vuiligheden van belden wijselijk en verstandig doorziet, die zal ze beide fabelachtig bevinden;

Hoe zal dan aan iemand van die Goden toegeschreven kunnen worden de macht van het eeuwige leven te geven, dewijl hun beelden en godsdiensten genoegzaam betuigen, dat zij de fabelachtige Goden, welke openlijk verworpen zijn, gans gelijk zijn in gedaante, ouderdom, onderscheiding van mannelijke of vrouwelijke gelijkenis, kleding, huwelijk, voortteling, ceremoniën en godsdiensten, in al hetwelk zij verstaan worden óf dat zij mensen geweest zijn, en dienst volgens, dat naar de gelegenheid van ieders leven of dood, hun deze heilige diensten en jaarlijkse feesten ingesteld zijn, en dat voorts de duivelen onder de hand mede hun best gedaan hebben om die dwalingen in ‘s mensen hart in te drukken en te bevestigen: best gedaan hebben om die dwalingen in ‘s mensen hart in te drukken en te bevestigen: óf anders, dat deze dwalingen ingeslopen zijn bij gelegenheid van de bewegingen van de onreinste geesten, zoekende de menselijke gemoederen te verleiden en te bedriegen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN DE AMBTEN, VAN IEDER VAN DE GODEN.

En waartoe dienen ook de ambten van ieder van de Goden, zo verachtelijk en klein gedeeld, zodat zij zeggen, dat men de Goden behoort te bidden naar ieders eigen ambt en staat? Hiervan hebben wij nu niet alles, maar toch veel gezegd. En voorwaar, is het niet alzo, dat deze dingen meer overeenkomen met de kamerspeelse huichelarij, dan met de Goddelijke waardigheid? Indien iemand twee voedsterminnen bij zijn kind bestelde, en hij de ene anders niet gaf dan eten, en de andere niets dan drinken, gelijk zij lot deze zaak twee Godinnen besteld hebben, nl. Educam en Potinam, zou zodanig iemand voor ons niet een gek schijnen te zijn, en zou het ons niet dunken, dat hij in zijn huis ene zaak naar de gelijkenis en manier van een kamerspel aanrichtte? Ook zeggen zij, dat Liber zijn naam heeft van liberamentum, dat is, ontlasting, overmits de mannen in het samenkomen door dezelfde weldaad hun zaad uitschietende, van zulks ontlast worden. En hetzelfde zeggen zij ook, dat Libera, welke zij ook menen Venus genaamd te zijn, in de vrouwen doet, zodat zij zeggen, dat dezelve mede haar zaad uitschieten, en derhalve, dat het daarom ook is, dat ter ere van Liber datzelfde mannelijk gedeelte van het lichaam in zijn tempel gesteld wordt, en ter ere van Libera datzelfde vrouwelijke gedeelte. Daarenboven voegen zij ook daarbij, dat bij Liber ook gesteld zijn, enige vrouwen, alsmede de wijn, om door middel van dien de onkuise lust te verwekken; alzo de Bacchusfeesten met ene allerhoogste razernij en uitzinnigheid gehouden worden; zodat Varro zelf bekent, dat zodanige dingen van de Bacchusdienaars niet anders kunnen gedaan worden dan met een ontsteld en beroerd gemoed. Doch deze gruwelijke razernijen en dartelheden hebben namaals de Raad mishaagd, zodat deze gelast heeft dezelve teniet te doen en af te schaffen, en mogelijk hebben zij toen iets gemerkt, nl. wat de onreine geesten, welke voor Goden geacht worden, in ‘s mensen gemoed vermogen. Want voorwaar, deze dusdanige razernijen zullen nimmermeer geschieden in de schouwhoven; want aldaar speelt men, en niet aldaar raast men, hoewel nochtans zulke Goden aan te houden, welke in dusdanige spelen vermaak hebben, ene zaak is, welke aan razernij gelijk is. Wijders, wat heeft zulks te beduiden, dat, wanneer hij een religieusse van een superstitieusen gaat onderscheiden, hij zulks doet met dit onderscheid, dat hij nl. zegt, dat van een superstitieusen de Goden gevreesd worden, maar dat van een religieuzen dezelve geëerd worden even gelijk de ouders, en dat zij van zodanig enen geenszins gevreesd worden als vijanden, zodat hij diensvolgens zegt, dat zij alle goed zijn, zodat zij veeleer de schuldigen en misdadige zullen sparen dan dat zij iemand onschuldig zouden straffen. Nochtans verhaalt hij daarna, dat bij ene kraamvrouw, nadat ze gebaald heeft, 3 Goden tot bewaring besteld worden, teneinde de God Sylvanus niet ‘s nachts bij haar inkomen en haar kwelt. Over zulks dat het geschiedt, dat om die bewaarders te beduiden, dat er 3 mensen ‘s nachts rondom de dorpel van het huis gaan, en dat zij eerst met een bijl de dorpel slaan, daarna met een stamper, en ten derde, dat zij de dorpel met bezems vegen, opdat door het geven van deze tekenen van de bouwnering de God Sylvanus belet mag worden binnen te komen; want de bomen worden niet gehouwen noch gehakt zonder bijl, het koren wordt niet gebroken zonder stamper, en de vruchten worden niet vergaderd zonder bezems, waarom van deze 3 dingen ook die 3 Goden genaamd zijn, nl. Intercidona van intercido, dat is, afgehouwen met de bijl, en Pilumnus van dilum, dat is, van de stamper, en Deverra van deverro, dat is, afvegen met de bezem: en dit alles, opdat met deze 3 bewaargoden de kraamvrouw tegen het geweld van de God Sylvanus zou mogen bewaard worden. Eilieve toch, zie! de bewaring van de goede Goden zou tegen de wreedheid en het geweld van een beschadigenden God niet kunnen gelden, tenware, dat er velen waren tegen één, en tenware (alzo hij een rauw, ongeschikt en

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ongeoefend God is, als zijnde gans wild en woest) dat zij hem met de tekenen van de oefening van de landbouw, als tegen zijn natuur strijdende, wederstonden en afkeerden. Ja toch, is dit dan de goedertierenheid dezer Goden, is dit hun eendracht? Zijn dit de heilzame en helpende Goden van de steden, welke voorwaar meer te belagen zijn dan de belachelijke nabootsingen van de poëten en schouwhoven? Wijders, wanneer man en vrouw junguntur, dat is, samengevoegd worden, alsdan wordt hun bijgevoegd de God Jugatinus: laat zulks verdraaglijk zijn. Maar de vrouw welke huwt, est domum ducenda, dat is, moet thuis gebracht zijn, alsdan wordt bij haar besteld de God Domiducus En voorts opdat zij in domo, dat is, in het huis blijft, zo wordt haar ook bijgevoegd de God Domitius, en opdat zij bij haar man maneat, dat is, blijve, zo wordt haar toegevoegd de Godin Mantruna. Wat wordt er nog daarenboven gezocht? Ei, laat toch de menselijke schaamte en eerbaarheid ontzien worden, en laat al het andere navolgende, de begeerlijkheid van het vlees en het bloed door bevordering van stille heimelijkheden van de schaamte bij haar zelf alleen volbrengen en volvoeren. Waartoe dan wordt de kamer vervuld met een grote drang en menigte van Goden, wanneer de bruiloftpriesters vertrekken? Voorwaar daarom wordt de kamer met zovele Goden vervuld, niet opdat door het bedenken van hun tegenwoordigheid temeer zorg voor het behoud van de eerbaarheid zou mogen zijn, maar opdat van de dochter, welke zwak en teer is vanwege haar vrouwelijke natuur, en welke zeer beschroomd en beducht is vanwege de nieuwheid van de zaak, door hun medehulp zonder enige moeite en zwarigheid het maagschap haar zou mogen benomen worden, Derhalve zo is daar tegenwoordig de Godin Virginensis, en de God genaamd de vader Subigus, en de godin genaamd de moeder Prema, en de Godin Partunda, en Venus, en Priapus. Maar wat is dit toch voor ene zaak? Is het de man van node, in dat werk werkende, dat hij geholpen wordt van de Goden? En zal hem niet één God uit de hoop, of éne Godin genoeg kunnen zijn? Zou de enige Venus alleen niet genoeg kunnen zijn, welke daarom gezegd wordt alzo genaamd te zijn, overmits het zonder hare kracht niet geschiedt, dat de vrouw ophoudt maagd te zijn? Indien er enig schaamrood aangezicht bij de mensen is, dat bij de Goden niet is, zal het niet geschieden, wanneer deze oneerlijkheden tezamen gehuwde mensen bedenken, dat er bij hen zovele Goden, beide van mannelijk en vrouwelijk onderscheid tegenwoordig zijn, en dat zij bij hun werk ieder zeer naarstig het hun doen, zal het niet geschieden, zulks gelovende en bedenkende, dat zij beide dan zo beschaamd zullen worden, dat in deze zaak van schaamte zich de ene minder zal roeren en de andere minder zal tegenworstelen? En zeker, indien de Godin van de maagschap, genaamd Virginensis, daar tegenwoordig is, opdat Virgini, dat is, de maagd, haar maagdelijke gordel ontbonden worde. Indien ook daarbij is de speelgod Subigus, opdat zij van haar man subigatur, dat is, te onder gelegd worde; indien verder daarbij is de drukgodin Prema, opdat zij, onder gelegd zijnde, zich niet roert, wanneer zij prematuur, dat is, gedrukt wordt, wat doet dan daarbij de boorgodin Partunda? Laat deze godin zich schamen, laat zij buiten gaan, ja laat de man mede wat doen; want het is gans onbetamelijk en oneerlijk, dat datgene, naar hetwelk deze godin genoemd wordt, iemand anders dan hij volbrengt. Maar mogelijk wordt zij daarom verdragen, overmits zij gezegd wordt ene godin te zijn, en niet een god. Want indien men geloofde, dat zij van mannelijke natuur was, en dat zij daarom Partundus of boorgod genaamd werd, zou de man tot behoud van de eerbaarheid zijner huisvrouw van node hebben te vereisen meer zekere hulp tegen dezelfde als ooit de kraamvrouw nodig gehad heeft tegen Silvanus. Maar wat wil ik hiervan toch zeggen, naardien aldaar tegenwoordig is die al te mannelijke God Priapus, op van wiens allergruwelijkst en aller oneerlijkst lid de nieuwgehuwde, naar de eerlijkste en godsdienstige wijze van de vrouwen, belast werden te zitten? Zo dan, indien dit alles zo is, laat ze meer de burgerlijke leer van de goden van de fabelachtige leer onderscheiden; laat ze onderscheiden de steden van de schouwhoven, de tempelen van de tonelen, de heilige diensten van de Priesters van de zangdichten van de Poëten; laat ze, zeg

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ik, die pogen te onderscheiden met al de kloekheid van hun verstand en met alle scherpzinnigheid, zoveel zij kunnen, even nl. gelijk zij menen als eerlijke zaken van schandelijke; als ware van bedriegelijk; als voortreffelijke en gewichtige van ijdele en lichtvaardige; als ernstige van bespottelijke en belachelijke, ja als zodanige zaken, die men behoort te begeren, van zodanige, die men daarentegen behoort te verwerpen. Derhalve verstaan wij genoeg, wat zij doen, die bekennen, dat de schouwhoofse en fabelachtige leer van de goden van de burgerlijke afhangt, zodat aan dezelve van de gezangdichten van de Poëten, even als van een spiegel, een weerschijn gegeven wordt; alzo is het, dat deze burgerlijke leer van de Goden, welke zij niet durven veroordelen, bij hen verklaard wordt; maar haar schijnsel bestraffen zij vrijmoedig, opdat het mag geschieden, dat zij, welke weten wat zij willen, daardoor bewogen mogen worden het aanzicht, waarvan dit een schijnsel en beeld is, te vergruwelen en te haten, hetwelk nochtans zelfs die Goden, als zichzelf in deze spiegel ziende, evenwel zoo gans beminnen, opdat zij in beide te beter zouden mogen gezien en bekend worden, wie en hoe zij zijn.

Alzo is het mede ook, dat zij hun dienaars met schrikkelijke bevelen gedrongen hebben, opdat zij de vuilheid en onreinheid van hun fabelachtige leer van de Goden hen zouden goedheilige, in hun jaarlijkse feesten zouden stellen en onder hun Goddelijke zaken zouden houden, en alzo hebben zij kennelijk betoond en bewezen, dat zij gans onreine geesten zijn, en daar benevens hebben rij ook de verworpen, verachte, schouwhoofse leer van de Goden een lid en deel gemaakt van deze burgerlijke leer van de Goden, welke bij hen zo gans uitgelezen en wel beproefd is; de verworpen, verachte, schouwhoofse leer van de Goden een lid en deel gemaakt van deze burgerlijke leer van de Goden, welke bij hen zo gans uitgelezen en wel beproefd is; zodat deze leren tezamen gans schandelijk en bedrieglijk zijn, en zodanige, welke in zich bevatten niets dan bedrieglijke en versierde Goden, doch het ene deel derzelve is begrepen in de schriften van de priesters en het andere deel in de zangdichten van de poëten. Ondertussen aangaande deze leer, of dezelve nog enige andere delen heeft, dit is ene andere vraag. Volgens de afdeling van Varro heb ik genoeg bewezen, zoals ik meen, dat de leer van de Goden, beide van de stad en van het schouwhof tot ene en dezelfde burgerlijke leer behoren. Derhalve, naardien zij beide zijn van gelijke schande, vreemdheid, onwaardigheid en valsheid, zo moet het verre zijn van alle godsdienstige mannen, dat zij het eeuwige leven óf van deze, óf van die zouden hopen. Derhalve laat te dien einde zelfs ook Varro aangemerkt worden. Hij is begonnen van de Goden te verhalen en hen aan te wijzen, zelfs van de ontvangen des mensen aan, zodat hij hun telling begonnen is van Jano, en heeft de orde en de lijst van dien gebracht tot de dood toe van een zeer oud mens, en de Goden, tot dien zelfden mens behorende, heeft hij besloten en geëindigd aan de Godin Nenia, welke op de lijkpracht van de oude lieden gezongen werd. Daarna is hij begonnen aan te wijzen andere Goden, welke niet tot de mens zelf, maar lot datgene, wat de mens aangaat, behoren, zoals: voedsel, deksel en meer andere dingen welke tot dit tegenwoordig leven nodig zijn, aanwijzende in allen en in ieder, wat ieders ambt is, en waarom men ieder behoort aan te roepen. Ondertussen in al deze naarstige onderzoekingen en verhandelingen heeft hij gene Goden aangewezen of genoemd, van welke men het eeuwige leven zou mogen verzoeken, om welks wil alleen wij eigenlijk Christenen zijn. Zo dan, dit alles aanmerkende, wie is nog zo dom en traag van verstand, dat hij niet zou verstaan, dat deze man, die de burgerlijke leer van de Goden zo naarstig verklaart en ontdekt; die ook bewijst, dat dezelve die onwaardige en schandelijke fabelachtige leer gelijk is; die ook kennelijk en klaar toont, dat die zelfde fabelachtige leer een gedeelte is van deze burgerlijke leer; dat deze man, zeg ik, daarmee ene plaats inruimt en bereidt in de gemoederen van de mensen, alleen voor die natuurlijke leer van de Goden, welke hij zegt, dat tot de filosofen behoort; doch dat hij ondertussen dit zelfde doet met zulk ene bedekte

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

loosheid, dat hij de fabelachtige leer wel openlijk berispt, maar de burgerlijke leer durft hij zulks niet openlijk doen, doch haar schandelijkheid heimelijk ontdekkende, geeft hij te kennen, dat zij bestraffelijk is, waardoor het mitsdien geschiedt, dat zij beide verwerpelijk zijn door het oordeel van hen, die de zaken recht bemerken en wel verstaan, zodat alleen de natuurlijke leer van de Goden overblijft om te verkiezen, van welke ik ook op zijne behoorlijke plaats, in naam en met hulp van de ware God, wat naarstig en aandachtiger heb te verhandelen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

VAN DE VRIJMOEDIGHEID VAN SENECA, DIE DE BURGERLIJKE LEER VAN DE GODEN VEEL HEFTIGER BESTRAFT DAN VARRO OOIT DE FABELACHTIGE DOET.

Ondertussen, de vrijmoedigheid, welke Varro in die mate ontbroken heeft, dat hij de burgerlijke leer van de Goden, zijnde de leer van het schouwhof gelijk, niet openlijk zoals de andere heeft durven bestraffen, die zelfde vrijmoedigheid nochtans heeft Anneus Seneca, dien wij door zekere merktekenen ten tijde van onze Apostelen, bevinden in groot aanzien te zijn geweest, niet ontbroken; het is wel waar, dat hij de vrijmoedigheid niet geheel noch volkomen gehad heeft, evenwel heeft hij die enigermate en ten deele gehad; want in zijn schrijven heeft hij dezelve gehad, maar in zijn leven en wandel heeft hem dezelve ontbroken. Daarom heeft bij in dat boek, hetwelk hij tegen de superstitiën gemaakt heeft, veel overvloediger en heftiger die burgerlijke en stadsche leer van de Goden bestraft dan Varro ooit de schouwhof en fabelachtige gedaan heeft. Want als hij van de beelden handelde, heeft hij gezegd, dat zij die heilige, onsterfelijke en onbesmettelijke Goden gaan heiligen in ene zeer verachte en veranderlijke stof. Sommige, zegt hij, hebben de gedaante van mensen, wilde dieren en vissen, en sommige, met vermenging van zinnen, trekken verscheiden lichamen aan. Deze noemen zij Goden, welke, indien zij een levende adem ontvingen en ons onvoorziens tegemoet kwamen, door ieder voor schrikkelijke gedrochten en wanschepselen zouden gehouden worden. Voorts een weinig daarna, als hij, de natuurlijke leer van de Goden prijzende, verscheidene gevoelens van sommige filosofen bijeen vergaderd had, heeft hij zich zelf ene vraag voorgesteld, zeggende aldus: alhier te dezer plaatse zal iemand mogen zeggen: zal ik dan geloven, dat Hemel en Aarde Goden zijn, en dat er andere Goden zijn boven de maan, andere beneden de maan? Zal ik alhier lijden óf Platonem óf de Peripatetischgezinden Stratonem, waarvan de éne God gesteld heeft zonder lichaam en de andere zonder ziel? En hierop antwoordende, zegt hij: wat zal men dan aannemen? Of dunkt u veel waarachtiger te zijn de dromen van Titus Tatius, of van Romulus, of van Tullus Hostilius? Titus Tatius heeft ingewilligd en geheiligd de Godin Clucinam; Romulus Picum en Tiberinum; Hostilius de verbaasdheid en de bleekheid, twee allerergste bewegingen van de mensen, waarvan de éne ene beweging is van een verschrikt gemoed en de andere ene beweging des lichaam, en is dezelve gene ziekte, maar is ene kleur. Zult gij deze Goden liever geloven en in de Hemel ontvangen? En verder, aangaande de godsdiensten en ceremoniën, die zo wreed en schandelijk zijn, hoe vrijmoedig heeft hij daarvan geschreven! Deze, zegt hij, snijdt zich zelf af zijn mannelijke gedeelten, en die zijn armen. Hoe moeten zij daar de verstoorde Goden vrezen, daar zij met zodanige middelen de vriendschap van de gunstige Goden moeten behouden? Voorwaar, die Goden moeten op generlei wijze geëerd worden, indien zij zulks willen. Ondertussen, zo groot is de razernij van ‘s mensen gemoed, hetwelk onrustig en uit zijne plaats verdreven is, zodat op zulke wijze de Goden verzoend worden op welke zelfs de mensen niet zouden willen verzoend zijn. De allerbooste Tirannen, en welke op de gemene spraak zijn vanwege hun wreedheid, hebben wel de leden van enige lieden verscheurd en verbroken, maar niemand hebben zij ooit belast, dat hij zijn eigen leden zou verscheuren en schenden. Daar zijn wel enige lieden geweest, welke ontmand zijn tot de vermakelijkheid van de koninklijke wellust, maar niemand heeft ooit door bevel van zijnen heer de handen aan zich zelf geslagen om zich zelf te maken, dat hij geen man was. Zij daarentegen doden zich zelf in de tempelen, en doen godsdienst met hun wonden en met hun bloed. Indien het iemand gelegen komt, te gaan zien wat zij doen en wat zij lijden, hij zal aldaar terstond bevinden zulke dingen, welke voor eerlijke lieden zó oneerlijk, voor vrije lieden zó onbetamelijk, voor wijze

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

lieden zóó dwaas zijn, dat er niemand is, welke daaraan zal twijfelen, dat zij voor razend dol zouden te houden zijn, bijaldien zij weinig in getal raasden, maar nu is de grote menigte degene die razen, als een dekmantel van verstand en wijsheid. Benevens dit alles verhaalt hij ook, hetgeen zelfs in het Capitool placht te geschieden, en bestraft het ook onbeschroomd, zeggende: 'Wie zal anders van die dingen kunnen gevoelen en geloven, dan dat zij geschieden van zodanige, welke óf giechelende spotters, óf dolle lieden zijn? Alzo eerst bespot hebbende de Egyptische godsdiensten, hoe nl. aldaar de verloren Osiris beweend wordt, en wederom kort daarna, als hij gevonden is, welk ene grote blijdschap er dan betoond wordt, zo is het, dat hij dit alles, bijzonder deze droefheid en blijdschap, gans bespottelijk acht te wezen, want niettegenstaande, dat het verliezen en vinden verdicht wordt, zo is het evenwel nochtans, dat waarlijk droefheid en blijdschap van hen, die niets verloren én ook niets gevonden hebben, uitgedrukt wordt. Maar aangaande de razernij zegt hij, dat die een zekere tijd heeft, en het is enigszins verdraaglijk slechts éénmaal 's jaar te razen. Maar ik ben in het Capitool gekomen; aldaar moest ik mij schamen over die openbare uitzinnigheid, ziende welk ene gedienstigheid de ijdele razernij zich zelf toeëigend; de éne onderwerpt de Goden onder God, de andere boodschapt aan Jupiter de uren en hoe laat het is; wederom een ander is een Hellebaardier, en een ander is een zalver, die met ene ijdele beweging van de armen zich houdt even alsof hij zalvende was. Ook zijn daar enige vrouwen, welke het haar van Juno en Minerva strijken en streden, staande verre van de tempel, ik laat staan van haar beeld, zodat zij van verre hare vingers roeren, even naar de manier degene, die het haar schikken en strijken. Ook zijn daar enigen, die de spiegel houden, alsmede enigen, welke de Goden tot hun voorspraak en om bijstand aanroepen, wanneer zij om enige zaken voor de rechter zullen verschijnen. Ook zijn daar enigen, welke de Goden onderrichten van hun zaak, en hoe hun recht staat; ook is daar geweest een ervaren kamerspeler, een stokoud man; deze speelde dagelijks op het Capitool, even alsof de Goden gaarne diegenen aanschouwen, welke de mensen nu verlieten. Ja allerlei handwerkslieden zitten daar tegenwoordig, dienende de onsterfelijke Goden.' En weinig daarna 'Deze zelfden nochtans beloven aan God gene schandelijke en oneerlijke gedienstigheid, alhoewel dezelve overtollig is. Maar daar zitten ook enige vrouwen en dochters op het Capitool, welke menen, dat zij van Jupiter gevrijd en bemind worden, en zijn zó onbeschaamd, dat zij niet verschrikt worden door het aanzien van Juno, welke nochtans, indien gij de poëten geloven wilt, uitermate kwaad, toornig en grimmig is. Deze vrijmoedigheid heeft Varro niet gehad, want alleen de poëtische leer van de Goden heeft hij durven bestraffen, maar de burgerlijke leer heeft hij niet durven bestraffen welke nochtans deze gans teniet maakt. En voorwaar, indien wij op de waarheid willen letten, en als men ook de waarheid zat zeggen, het is veel erger met de tempelen, alwaar deze dingen waarlijk verhandeld worden, dan het is met de schouwhoven, alwaar deze dingen bij manier van versiering geveinsd worden. Derhalve, in deze godsdiensten van de burgerlijke leer van de Goden, heeft Seneca voor een wijs man liever de eigenschappen van de schouwhoven verkoren, opdat hij alzo deze dingen niet heeft in het geloof en in de godsdienst zijns harten, maar dat hij dezelve alleen veinst in zijn uiterlijke daden en werken, want hij zegt 'Welk alles een wijs man zal onderhouden, als zijnde door de wetten van het land geboden, maar niet, als zijnde de Goden aangenaam.' En een weinig daarna 'Wat zal het nog worden (zegt hij) dewijl wij de Goden zelfs hun huwelijken mede toevoegen, en zodanige huwelijken, welke zelfs niet wettelijk noch behoorlijk zijn, nl. van de broeders en zusters onder elkander. Alzo Bellona voegen wij ten huwelijk roet Mars, Venus' met Vulcanus, Salaciam met Neptunus, en sommige nochtans laten wij evenwel ongehuwd leven, even alsof hun geen huwelijk had mogen gebeuren, voornamelijk des te meer, naardien er ook enige weduwen zijn, zoals Populonia of Fulgora, en ook de Godin Rumina, vanwege welke ik niet eens verwonderd ben, dat naar haar gene vrijers gestaan hebben. Deze zo grote onedele menigte Goden, welke de langdurige

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

superstitie door lankmoedigheid destijds ingevoerd heeft, zullen wij, zegt hij, alzo aanbidden, dat wij gedenken, dat hun dienst meer tot de gewoonte en de manier behoort, dan tot waarheid en tot de zaak zelf.' Zo hebben dan geenszins noch die wetten, noch die burgerlijke leer van de Goden zulks ingesteld, wat de Goden aangenaam was, of wat tot de waarheid van de zaak behoorde. Ondertussen, deze Seneca, die de filosofen als vrijmoedig gemaakt hadden, deze zeg ik, aangezien hij een doorluchtig Raadsheer van het Romeinse volk was, eerde nochtans hetgeen hij berispte; verhandelde, hetgeen hij bestrafte; aanbad, hetgeen hij beschuldigde, nl. daarom, overmits de filosofie hem iets groots en bijzonders geleerd had, nl. dat hij niet superstities zou zijn in de wereld, doch evenwel overmits de wetten van de burgers en de gewoonten van de mensen, dat hij wel niet zou heengaan en op het schouwhof zich veinzen als een kamerspeler, maar dat hij in de tempel de kamerspeler als zou navolgen, in hetwelk hij meer dan enig kamerspeler te veroordelen was, overmits hij die dingen, welke hij in leugen en geveinsdheid verhandelde, zó verhandelde, dat het volk niet anders meende, dan dat hij zulks waarlijk verhandelde. Maar een kamerspeler vermaakt het volk meer met spelen, dan hij het bedriegt met geveinsdheid en valsheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

WAT SENECA VAN DE JODEN GEVOELD HEEFT.

Middelerwijl onder andere superstitiën van de burgerlijke leer van de Goden berispt hij ook de Sacramenten van de Joden, en bijzonder hun Sabatten, zeggende, zij zulks onnut en ijdel doen, overmits zij door middel van die tussen gestelde zevende dagen ten naastenbij het zevende deel hun levens met ledigheid verliezen, en daar benevens, dat vele dingen, welke van stonden aan, zonder enige vertoeven van de tijd, van node zijn te doen, met dezelve uit te stellen en niet te doen, dikwijls verloren gaan of beschadigd worden. En aangaande de Christenen, welke toon bij de Joden ook zeer gehaat waren, dezelve heeft hij noch ter ene noch ter andere zijde durven verhalen, opdat hij alzo óf hen niet zou prijzen tegen de oude gewoonte van zijn Vaderland, óf hen ook niet zou berispen, veellicht, tegen zijn eigen wil en gevoelen. Zo dan, van de Joden sprekende, zegt hij ‘Naardien ondertussen de gewoonte van dat allerbooste volk zoozeer onder de mensen toegenomen is, dat hun gewoonte nu schier in alle landen aangenomen is, zo is het, dat de overwonnenen de overwinnaars wetten gegeven hebben’. Dit zeggende, verwonderde bij zich, en verstond niet, wat er nl. door Gods macht gedaan werd. Nochtans heeft hij daar bijgevoegd ene zeer bekwame reden, door welke hij te bennen gaf, wat hij nl. van de grond en de rechte oorzaak hun Sacramenten gevoelde; want hij zegt aldus ‘Zij nochtans weten oorzaken en redenen te geven van hun godsdiensten; maar het meeste deel van het volk heeft gene reden voor zijn handelingen’. Maar aangaande de Sacramenten van de Joden, waarom en hoeverre dezelve door Goddelijke bevelen ingesteld zijn, en hoe zij hiernamaals van het volk Gods, aan hetwelk de verborgenheid van het eeuwige leven geopenbaard is, door dezelfde Goddelijke bevelen te zijner tijd, als zulks behoorde, weder weggenomen en afgeschaft zijn, daarvan hebben wij elders gesproken, bijzonder toen wij tegen de Manicheen handelden, en evenzo zullen wij ook in dit tegenwoordige werk te zijner tijd en gevoegelijk daarvan spreken.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

NAARDIEN DE IJDELHEID VAN DEZE HEIDENSE GODEN DUS ONTDEKT IS, HOE DIENVOLGENS BUITEN ALLEN TWIJFEL IS, DAL ZIJ NIEMAND HET EEUWIGE LEVEN KUNNEN GEVEN, DEWIJL ZIJ ZELFS GEEN HULP DOEN AAN HET TIJDELIJK LEVEN.

Nu dan, aangaande deze 3 soorten van de leer van de Goden, welke de Grieken noemen Mytische, Physische en Politische, en in onze taal genoemd kunnen worden de fabelachtige, natuurlijke en burgerlijke, dies aangaande, zeg ik, hebben wij te bemerken, dat men het eeuwige leven niet heeft te hopen uit enige van deze leren, noch van de fabelachtige, welke zelfs de dienaars van de menigte van de valse Goden vrijmoedig berispt hebben, noch van de burgerlijke, welke beweerd wordt een gedeelte daarvan te zijn, en die ook bevonden wordt dezelve óf gans gelijk óf ook wel veel erger te zijn. Dit is belangende de twee, en indien iemand, hetgeen in dit Boek gezegd is, niet genoeg is, laat hij dan ook die dingen bijvoegen, welke in de voorgaande Boeken, (en bijzonder in het vierde van God, de Gever van het geluk) zeer overvloedig verhandeld zijn; want indien het geluk ene Godin was, aan van wie moesten de mensen, vanwege het eeuwige leven, toe geheiligd worden anders dan alleen aan het geluk? Maar aangezien, dat zij geen Godin, maar ene gave Gods is, aan welken God behoren wij dan toe geheiligd te worden anders dan aan de Gever en Gunner van het geluk? Wij, zeg ik, die het eeuwige leven, alwaar het ware en volkomen geluk is, met ene godvruchtige liefde beminnen. Ondertussen hier en tegen, dat er geen Gever van het geluk is onder al die Goden, welke met zulke schandelijkheid geëerd worden, en die, tenzij dat ze alzo geëerd worden, nog veel schandelijker vergramd worden, en dienvolgens, welke genoegzaam belijden, dat zij een hoop aller onreinste geesten zijn: dit zelfde meen ik uit hetgeen gezegd is, zó klaar te blijken, dat er niemand aan behoort te twijfelen. En voorwaar, diegene, welke geen geluk geeft, hoe zou die kunnen geven het eeuwige leven? Want dat noemen wij het eeuwige leven, alwaar het geluk zonder einde is; want indien de ziel leeft in de eeuwige straffen, met welke zelfs ook de onreine geesten zullen gepijnigd worden, zo heeft men zulks veelmeer te noemen een eeuwige dood dan een leven; want er is geen zwaarder noch erger dood, dan daar, waar de dood nimmermeer sterft. Maar aangezien de natuur van de ziel, vanwege dat zij onsterfelijk geschapen is, zonder leven, zodanig als het is, niet kan zijn, zo is haar hoogste dood ene vervreemding van het leven in het eeuwig duren van de straf. Zo dan, het leven, hetwelk eeuwig is, dat is, zonder einde gelukkig, dat geeft diegene alleen, welke daar geeft het ware geluk. Naardien genoegzaam en overtuigend gebleken is, dat die Goden, welke, naar uitwijzen van de burgerlijke eer van de Goden, bij de mensen geëerd worden, het ware geluk niet kunnen geven, zo volgt daaruit, dat men ook geen van al de Goden behoort te eren, niet alleen zelfs niet vanwege deze tijdelijke en aardse dingen, gelijk wij in de 5 voorgaande Boeken bewezen hebben, maar ook zoveel te meer niet vanwege het eeuwige leven, dat na de dood zijn zal, waarvan wij in dit enige Boek, door medewerking van al de andere voorgaande, tegenwoordig verhandeld hebben. Maar aangezien de kracht van de oude en verdoofde gewoonte al te diep ingeworteld is in vele mensen, bijaldien ik iemand te weinig zal schijnen gehandeld te hebben van het verwerpen en vermijden van deze burgerlijke leer van de Goden, diegene gelieve naarstig acht te geven op het navolgende Boek, hetwelk wij door Gods hulp hier zullen bijvoegen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

Boek 7.

Aan Marcellinus.

Hoofdstuk 1.

NA DIEN HET ZEKER IS, DAT MEN IN DE BURGERLIJKE LEER VAN DE GODEN GEEN GODDELIJKHEID KAN VINDEN, OF MEN DAN ZAL HEBBEN TE GELOVEN, DAT MEN HETZELFDE WEL ZAL KUNNEN VINDEN ONDER DE UITGELEZEN GODEN.

Dat ik tot nu toe de kwade en oude meningen van de mensen, strijdende tegen de waarheid der oprechte godsdienst, welke de langdurige dwaling van het menselijke geslacht zeer diep en vast in ‘s mensen gemoed ingedrukt heeft, met alle naarstigheid poogde uit te roeien en geheel met van de wortel weg te nemen, en dat ik in zulks naar de mate mijn gaven door de hulp Gods mede gewrocht heb met de genade van Hem, Die zulks, als de ware God zijnde, lichtelijk vermag teweeg te brengen, dit, hoop ik, zullen de kloeke, waardigste en beste verstanden, van wie de voorgaande Boeken tot deze zaak genoeg zijn, mij ten goede aanrekenen, en alles geduldig en in vriendschap verdragen. Daar benevens om andere redenen zullen zij ook geen dingen als overvloedig achten, welke zij verstaan zelf niet nodig te zijn. Want er wordt tegenwoordig van een zeer grote en gewichtige zaak gesproken, dewijl er gepredikt wordt van de ware en waarlijk heilige goddelijkheid, hoe men die (niettegenstaande wij ook van haar ontvangen alle nodige hulpmiddelen tot onze broosheid die wij nu omdragen, nochtans niet om van de vergankelijke damp van dit leven, maar om het gelukzalige leven, dat geen ander is dan het eeuwige) moet zoeken, eren ten dienen. Deze Goddelijkheid of Godheid, (want zo danig woord gebruiken de onze tegenwoordig, opdat zij alzo uit de Griekse sprake wat klaarder en uitdrukkelijker mogen overzetten, hetgeen zij noemen theotes), is niet in die leer van de Goden, welke zij de burgerlijke noemen en die door Marcus Varro in 16 boeken verklaard is, dat is, dat men door van de dienst van deze Goden, welke van de Steden ingesteld zijn om ieder op zijn wijze te eren, niet kan komen lot het geluk van het eeuwige leven, kunnen sommigen genoegzaam uit het voorverhaalde verstaan, maar evenwel, indien er iemand is, die het zesde Boek, dat wij laatst afgehandeld hebben, nog niet genoeg onderricht heeft, ongetwijfeld zal deze, wanneer hij dit Boek gelezen zal hebben, niets hebben, dat hij meer over de verklaring van deze vraag zal begeren te weten. Want als nu mag het nog geschieden, dat er iemand is, welke bedenkt, hoe men de uitgelezen en voornaamste Goden, welke Varro in zijn laatste boek vervat heeft, behoort te eren om het gelukzalige leven dat eeuwig is. Ondertussen vanwege deze uitgelezenheid van de Goden zeg ik niet, hetgeen Tertulianus meer kluchtig dan waarachtig zegt, nl. indien de Goden als bloembollen uitgekozen worden, dat dan de anderen als verwerpelijk geoordeeld worden. Zulks zeg ik niet, want ik zie, dat ook zelfs van die, welke uitverkoren zijn, enige afgezonderd worden tot wat groter en beters; gelijkerwijs in van de krijg jonge soldaten uitgekozen zijn, uit hen worden ook enigen gekozen tot enig groter werk van de wapens. Insgelijks als in de gemeente gekozen worden opzieners, zo worden daarin de anderen niet verworpen, naardien alle goede gelovigen met recht uitverkorenen genaamd worden. Evenzo worden in een

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

gebouw de hoekstenen verkozen, doch geenszins worden daarom alle andere steen verworpen, welke tot andere gedeelten van dat gebouw gebruikt worden. Daar worden ook enige druiven verkozen om te eten; daarom verwerpen wij echter de anderen niet, welke wij houden om te drinken; doch men behoeft dies halve niet ver te doorlopen en te verhalen, dewijl de zaak kennelijk en openbaar is. Alzo is het, omdat er nl. enige Goden uit vele verkozen zijn, dat noch diegene te bestraffen is die zulks geschreven heeft, noch ook zij, die de uitgelezen Goden eren, noch ook de uitgelezen Goden zelf. Maar hierop is het, dat men bijzonder en allermeest te letten heeft, nl. wie die uigelezen Goden zijn, en waartoe en tot welke zaak zij uitgelezen schijnen te zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

WELKE DE UITGELEZEN GODEN ZIJN, EN OF ZIJ OOK AFGEZONDERD GEACHT WORDEN VAN DE AMBTEN VAN DE SLECHTE GODEN.

Zo prijst ons dan Varro met het beschrijven van één boek bijzonder aan deze uitgelezen Goden, nl. Janus, Jupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber de vader, Tellus, Ceres, Juno, Luna, Diana, Minerva, Venus en Vesta, in welke 12 man en 8 vrouwen zijn. Waarom zegt men, dat deze Goden de meest uitverkorene en meest uitgelezen zijn? Is het, omdat zij afgezonderd en uitgelezen zijn vanwege hun grote bedieningen in de wereld, of is het, omdat zij van de volkeren meest bekend zijn, en omdat hun de meeste dienst in de wereld bewezen wordt? Indien gij zegt, dat het is, omdat de grootste werken van hen uitgevoerd en bediend worden in de wereld, zo behoorden wij dan hen niet gevonden te hebben onder die grote hoop van die Goden, welke tot kleine lichte werken verordineerd zijn. Want eerst zelfs Janus, wanneer de kindervrucht ontvangen wordt, (want daarvan nemen al die werken hunnen oorsprong, welke aan kleine stukje en brokje onder de kleine Goden verdeeld worden) opent van de toegang om het zaad te ontvangen; daar is dan ook Saturnus bij om het zaad zelf; daar is ook Liber bij, welke van de vader ontlast met uitstorting van zijn zaad. Daar is ook bij Libera, welke zij ook willen, dat Venus is, die ook dezelfde weldaad doet aan de vrouw, opdat zij ook met uitschieting van haar zaad ontlast mag worden. Al deze Goden zijn uit het getal van hen, welke uitgelezen genoemd worden. Maar daar is ook bij de Godin Mena of Mane, welke het opzicht heeft over de maand stondig vloed, en hoewel zij een dochter is van Jupiter, nochtans is zij onedel en niet zeer vermaard. En niettemin eigent diezelfde schrijver, in zijn boek van de uitgelezen Goden, dien tast van de maandstondige vloed aan Juno toe, welke onder de uitgelezen Goden zelfs een koningin is. En alzo geschiedt het, dat Juno Lucina als te samen met de genoemde Mena, hare stiefdochter, het opzicht heeft over dezelfde vloed van het bloed. Daar zijn ook bij, ik weet niet welke onbekende Goden Vitumnus nl. en Sentinus, van welke de een de vrucht vitam, dat is, het leven geeft, en de andere sensus, dat is, de vijf zinnen. En ondertussen deze zelfde Goden richten veel meer uit, hoewel zij de aller onedelste zijn, dan al die ganse menigte grote vorsten en uitgelezen Goden; want voorwaar, zonder leven en zonder vijf zinnen, wat is die ganse dracht, welke in der vrouwen buik gedragen wordt?

Zekerlijk, zonder hetzelfde is het anders niet dan een aller verwerpelijke zaak, welke bij slijk en stof te vergelijken is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

DE REDEN, DIE VAN HET VERKIEZEN VAN DE GODEN GEGEVEN WORDT, IS GANS IJDEL, UIT OORZAAK, DAT AAN VELE VAN DE LAGE GODEN MEI HEERLIJKER BEDIENING TOEGEËIGEND WORDT.

Welke is dan de oorzaak, die zovele uitgelezen Goden gedwongen heeft tot deze allerlaagste werken en bedieningen, alwaar zij van Vitumnus en Sentinus, die in een duister gerucht onbekend gehouden zijn, verwonnen en te boven gegaan worden, nl. in de verdeling van de weldadigheden en de gedienstigheden in het werken van de vrucht van het mensen? Want de uitgelezen God Janus werkt van de toegang en als de deur voor het zaad; de uitgelezen God Saturnus werkt het zaad zelf; de uitgelezen God Liber werkt de uitschieting van het zaad in de mannen; hetzelfde werkt ook Libera, dié ook Ceres of Venus genoemd wordt, in de vrouwen; de uitgelezen Godin Juno werkt ook, hoewel niet alleen, maar met Mena, de dochter van Jupiter, de maanstondige vloeden tot groei van de vrucht, welke ontvangen is. En die slechte Vitumnus werkt het leven, en daar benevens die slechte en onedele Sentinus werkt de zinnen, welke twee dingen zo verre boven al de andere zaken uitnemend zijn als ze weder verre beneden het verstand en de rede staan, want gelijk die dieren, welke rede en verstand hebben, gewis meer zijn dan die dieren, welke zonder verstand en rede, even als het vee, leven en gevoelen, alzo ook die schepselen, welke begaafd zijn met leven en met zinnen, worden met recht in groter achting gehouden dan zij, die noch leven noch zinnen hebben. Zo dan, onder de uitgelezen Goden behoorde Vitumnus, de werker van het levens, en Sentinus, de werker der zinnen, met meer reden gehouden te worden dan Janus, de ontvanger van het zaad en Saturnus, de gever van het zaad of de zaaier en Liber te samen met Libera, de bewegers of uitschieters der zaden, welke zaden zo danig zijn, dat bijaldien ze niet komen tot het leven en tot de zinnen, dat daarvan niet waard is eens te denken. En evenwel deze 2 uitgelezen gaven worden niet gegeven van de uitgelezen goden, maar van zekere onbekende goden, en die geheel vergeten zijn door de grote waardigheid en het aanzien van de anderen. Indien men hierop antwoordt, dat Janus de kracht heeft in de beginselen van alle zaken en over zulks vanwege de opening, die hij doet, dat hem mede niet te onrechte de ontvangen van het mensen toegeschreven wordt, en van gelijken, dat Saturnus een zaaier is van alle zaden, en derhalve, dat de zaaiing van het mensen van zijne werking mede niet kan afgezonderd worden; daarenboven, dat Liber en Libera de werkers zijn van de uitschieting van alle zaden, en alzo dat zij ook het opzicht hebben over die dingen, welke tot voortbrenging der mensen behoren. Voorts, dat Jano het opzicht heeft over alle schepselen die gezuiverd en geboren worden, en derhalve dat zij ook in geen gebreke is aangaande de zuiveringen der vrouwen en de baringen van de mensen, maar laat ze toch naarstig omzien en onderzoeken, wat zij willen antwoorden aangaande Vitumnus en Sentinus, of dat zij ook willen, dat zij kracht zullen hebben over alle schepselen, welke leven en zinnen hebben. Indien zij zulks toestaan, laat ze dan verder bemerken hoe hoog zij dan haar zullen stellen; want de zaden hebben die krachten, dat zij in en uit de aarde spruiten. Ook meent zij, dat de sterrengoden leven, gevoel en zinnen hebben; indien zij hierop zeggen, dat aan Vitumnus en Sentinus zo danige dingen alleen toegeëigend worden om dezelfde te geven die schepselen, welke in het vlees leven en door de zinnen werken, waarom geeft dan die God, welke alles doet leven en zinnen hebben, aan het vlees niet mede leven en zinnen, gunnende uit kracht van zijn gemeen werk die gaven ook aan die besloten vruchten? En wat heeft men toch Vitumnus of Sentinus van node? Indien in het gemeen alle dingen van dien geregeerd worden, welke het opzicht heeft over het leven en over de zinnen, en indien aan deze als aan zijn knechten deze vleselijke dingen, als zijnde allerlaagst, bevolen zijn? Of zijn al deze uitgelezen Goden

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zonder enig gevolg en dienstboden, dat zij niemand hadden aan welke zij het ook zouden bevelen, zodat zij ondertussen met al hun ganse hoogheid en edelheid, om van wie wil zij waardig geacht zijn om boven anderen verkoren te worden, gedrongen en genoodzaakt zijn geweest hun werk met de slechten en onedelen te doen? Daar is zelfs die uitgelezen Juno, die koningin, die zuster van Jupiter, en ook zijn huisvrouw Iterduca, dat is, in het reizen de geleidster voor de kinderen, en doet haar werk met de allerslechtste en onedelste Godinnen, Abeona, dat is, wegganggodin, en Adeona, dat is, toeganggodin. Aldaar hebben zij ook gesteld de Godin Mens, welke in de kinderen werkt een goed mentem, dat is, verstand; en evenwel hetzelfde wordt onder de uitgelezen Goden niet gesteld, even alsof daar nog wat groter van de mens zou kunnen gegeven worden. Ondertussen wordt Juno onder de uitgelezen Goden gesteld, overmits zij is Iterduca, dat is, op de reizen de geleidster, en daar benevens ook Domiduca, dat is, de leidster naar huis, even alsof het een grote zaak was te reizen en thuis geleid te worden, hoewel men ondertussen zonder goed verstand en kennis ware. Want de Godin van deze gave hebben deze uitkiezers geenszins gesteld onder de uitgelezen Goden, en nochtans behoort men deze zeker voor Minerva te stellen, welke zij midden in deze kleine werken der kinderen toegeëigend hebben de memorie, dat is, de gave van het geheugen; want wie verstaat niet buiten allen twijfel, dat het veel beter is een goed verstand te hebben dan een goede kracht van geheugen, hoe groot die ook moge zijn. Want niemand die een goed verstand en een goede inborst heeft, is boos; maar hier en tegen zijn er wel allerbooste mensen die een wonderlijk geheugen hebben, welke van het te bozer zijn, naarmate zij minder kunnen vergeten hetgeen zij kwalijk voorgenomen en bedacht hebben. En nochtans is Minerva onder de uitgelezen Goden; maar Mens, de Godin van het goeden verstand, is onder van de slechten en verachten hoop verborgen. Wat zal ik ook zeggen van de Deugd? En wat van het Geluk, van hetwelk wij in het vierde Boek al veel gezegd hebben, welke, hoewel zij die voor Godinnen hielden, zij nochtans geen plaats hebben willen geven onder de uitgelezen Goden, alwaar zij nochtans plaats gegund hebben aan Mars, van de God van het oorlog, en aan Orcus, van de God van de Hel, van welke de eerste een dodenmaker is en de andere een dodenontvanger. Zo dan, naardien in deze kleine werken, welke in vele kleine stukken verdeeld zijn, wij ook zelfs de uitgelezen Goden even als van de Raad met de gemeente te samen zien werken, en naardien wij ook bevinden, dat van sommige Goden, die men geenszins waardig geacht heeft onder de uitgelezen te stellen, veel groter en beter dingen bediend worden dan van hen, welke in het gemeen uitgelezen Goden genoemd worden; zo volgt daaruit klaar, dat wij zeker te menen hebben, dat zij daarom de uitgelezen en voornaamste Goden genoemd zijn, niet vanwege de waardigste en voornaamste bedieningen in de wereld, maar omdat het met hen zó uitgevallen is, dat zij best onder de volkeren bekend zijn geworden, waarom ook Varro zegt, dat sommige Goden, vaders zijnde, en sommige Godinnen moeeers zijnde, even als onder de mensen onedel zijn geacht. Indien dan het Geluk niet heeft moeten gesteld worden onder de uitgelezen Goden, omdat het voorgaande uitgelezen Goden tot die edelheid en vermaardheid zijn gekomen, niet door hun verdiensten, maar door fortuin en bij geval, zo behoorde dan bijzonder de Fortune gesteld te worden onder deze uitgelezen Goden, of, dat meer is, wel boven hetzelfde; want deze Godin, zeggen zij, geeft een ieder zijn gaven, niet door redelijke en vernuftige bestelling, maar zoals het een iegelijk bij geval overkomt. Deze Godin, zeg ik, behoort onder de uitgelezen Goden het alleruiterste topje te bezitten, alzo zij onder hen voornamelijk getoond heeft wat zij vermocht, naardien wij haar zien uitgelezen te zijn, niet door enige bijzondere deugd of kracht, niet door enig bescheiden en redelijk geluk, maar door de losse en onzekere macht der Fortune, want alzo voelde haar dienaars van haar; derhalve heeft ook de zeer welsprekende Sallustius de Goden verstaan als hij zei: ‘Maar zekerlijk de Fortune heerst in alle dingen, hetzelfde maakt alle dingen vermaard of duister, meer naar believen dan naar waarheid.’ Want zij kunnen geen reden geven noch bedenken,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

waarom Venus zo edel en vermaard is, en de Deugd zo slecht en onbekend, daar nochtans de Goddelijkheden van beide Godinnen geheiligd zijn van hen, en daar benevens door haar verdiensten zo ongelijk zijn, dat zij niet bij elkander te vergelijken zijn. Of is het alzo, dat Venus verdiend heeft vermaard en edel te zijn, omdat er meer zijn, die Venus begeren dan de Deugd? Waarom is het dan, dat de Godin Minerva, dat is, de Godin van de geleerdheid, zo vermaard gehouden is, en de Godin Pecunia, dat is, het geld, zo slecht en van zo klein aanzien gerekend is, naardien het in het gemeen geschiedt, dat de gierigheid onder allerlei soort van mensen meer lieden aanlokt dan de geleerdheid? En zelfs onder hen, welke geleerden en vernuftige kunstenaars zijn, zult gij zelden iemand vinden, die zijn geleerdheid en kunst voor geld niet te koop heeft. Zo dan, indien naar het oordeel van de onwijze en dwaze gemeente de verkiezing van de Goden geschied is, waarom is dan de Godin Pecunia, dat is, de Godin van het geld, niet hoger gesteld dan Minerva, dat is, de Godin der wijsheid en geleerdheid, naardien om van het geld wille velen hoog geleerd en voortreffelijke kunstenaars worden. En indien deze onderscheiding en verkiezing geschied is naar het oordeel van weinige wijzen, waarom is dan de Deugd niet gesteld boven Venus, naardien de redelijkheid zelf de Deugd boven Venus verheft? Doch ondertussen bovenal, gelijk ik gezegd heb, behoorde de Fortune de voornaamste plaats te hebben, omdat zij, gelijk diegenen mene, die haar veel toeschrijven, in alle dingen heerst, en alle dingen vermaard of duister maakt, meer naar believen dan naar waarheid. En voorwaar, indien zij zoveel vermogen over de Goden heeft, dat zij door haar los en onverstandig oordeel zodanige als zij wilde, vermaard gemaakt heeft, en zodanige, die zij ook wilde, wederom duister en veracht gemaakt heeft, zo behoort zij zelfs onder de uitgelezen Goden de voornaamste plaats te hebben, dewijl zij zelfs over de Goden van zo danige uitnemende en bijzondere macht is. Of het is alzo, dat men zelfs van de Fortune hebben te bedenken, dat zij daaronder niet heeft kunnen gesteld worden, overmits haar niet anders in van de weg geweest is, dan zelfs de tegenspoed Fortune. Zo volgt daaruit, dat zij tegen zich zelf geweest is, zó zelfs, dat zij, die anderen edel maakt, zich zelf in van de weg geweest is, om edel te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

HOE HET BETER GESTELD IS MET DE LAGE GODEN, WELKE NIET ONTEERD WORDEN DOOR ENIGE SCHANDELIJKHEDEN, DAN MET DE UITGELEZEN GODEN, VAN WIE ZEER GRUWELIJKE SCHANDLIJKHEDEN GEZEGD WORDEN.

Ondertussen, iemand begerig zijnde naar edelheid en vermaardheid, zou van de uitgelezen Goden mogen toeroepen, dat zij reden hadden zich te verblijden, en zou mitsdien verder mogen zeggen, dat zij geheel de gunst van de Fortune gehad hadden, indien het ware, dat hij aan de andere zijde niet bemerkte, dat zij meer tot lasteringen dan tot ere uitgekozen zijn; want die allerlaagste hoop en menigte Goden heeft hare onedelheid zóó bedekt en zo beschermd, dat zij met gene smaadheden noch lasteringen overvallen zijn. Wij lachen, wanneer wij hen door de gedichten der menselijke opinies, met ieder zijn werk te doen dat hem bij de mensen toegelegd is, onder elkander verdeeld zien, bijna even als kleine pachters van de accijns, of bijna even als de handwerkslieden in een zilversmidwinkel, alwaar een vat, opdat het volmaakt worde, door de handen van vele werklieden gaat, daar het nochtans door een volmaakt meester genoegzaam volmaakt zou kunnen worden. Doch op deze wijze leert ieder van die werklieden in korte tijd een gedeelte van die kunst, terwijl hij zeer lang zou moeten werken om zijn vak geheel en grondig te verstaan.

Maar nochtans wordt er van die Goden, welke niet uitgelezen zijn, nauwelijks één gevonden, die vanwege enige misdaad enig kwaad gerucht gehad heeft. En daarentegen wordt er van de uitgelezen Goden nauwelijks iemand gevonden, die in zich zelf niet ontvangen heeft enig schandelijk merk van bijzondere lastering. Deze zijn tot hun lage werken niet vernederd, en gene zijn niet opgeklommen tot hun hoge schandelijkheden. Aangaande Janus komt mij althans niet licht iets in van de zin, dat tot zijn smaad en schande behoort. En mogelijk is hij wel zó geweest, dat hij veel oprechter geleefd heeft dan de anderen, en veel meer afgezonderd van alle schandelijkheden en boosheden; want van de vluchtende Saturnus heeft hij goedertieren in zijn land ontvangen, en met die aangenomen vreemdeling heeft hij zijn Rijk verdeeld, zodat zij elk ook hun steden bouwden, hij Janiculum en de andere Saturniam. Maar deze mensen evenwel, die in de dienst van hun Goden zo begerig zijn naar alle oneer, hebben dezen Janus, wiens leven zij niet zeer schandelijk vonden, onteerd met een gruwelijke lelijkheid van het beeld, nu hem makende met 2, dan met 4 aangezichten, even alsof het een dubbel mens was. Of hebben zij veellicht dit daarom aldus gewild, aangezien de meeste van de uitgelezen Goden, schandelijke dingen doende, waarover men zich behoorde te schamen, hun aangezicht genoegzaam verloren hebben, zodat zij van gene schaamte Weten, opdat hij, overmits hij boven anderen onschuldiger en oprechter geleefd heeft, daarom met zo veel te meer aangezichten zich boven anderen zou vertonen?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

VAN DE VERBORGENE LEER DER HEIDENEN, EN VAN HUN NATUURLIJKE REDENEN EN INZICHTEN.

Maar laat ons liever horen hun uitleggingen en verklaringen, behorende tot de natuur, met welke zij de schande van hun ellendigste dwaling, als met een schijn van een hoger en dieper leer, zoeken te bedekken. En vooreerst zo is het; dat Varro deze verklaringen alzo aanprijst, dat hij zegt, hoe de ouden alzo de beelden van de Goden, hun merktekenen, wapenen en versierselen verdicht hebben, dat allen, die tot de verborgenheden van de geleerdheden enige toegang gehad hebben, zo wanneer zij hetzelfde met hun ogen aanzagen, genoegzaam met hun gemoed en verstand konden zien de ziel der wereld, alsmede de delen hetzelfde, dat is, de waarachtige Goden. Aangaande hen, die hun beelden gesteld hebben in de gedaante van een mens, dezen schijnen getracht te hebben om te kennen te geven, dat de ziel van de sterfelijke mensen ten hoogste gelijkmatig is met onze onsterfelijke ziel, even alsof daar zekere vaten gesteld werden om de Goden te betekenen, en bij voorbeeld alsof men in van de tempel van Liber een wijnvat stelde, dat van de wijn betekent, verstaande bij het vat, dat van de wijn besluit, van de wijn zelf, die er in besloten wordt. Alzo willen zij mede zeggen, hoe door het beeld, dat een menselijke gedaante heeft, betekend wordt de redelijke ziel, uit oorzaak, dat die natuur, van welke zij willen dat God of de Goden zijn, in zo danige gestalte van lichaam, even als in een vat, besloten wordt. Daar zijn de verborgenheden van de geleerdheden, tot welke die allergeleerdste man zijn toegang gehad heeft, zodat hij uit kracht van dien hetzelfde in het licht bracht. Maar zeg mij toch, gij allerscherpzinnigste man, hebt gij dan in die verborgenheden der geleerdheden uwe voorgaande wijsheid verloren, waardoor het u in nuchtere verstand goed gedacht heeft ‘dat diegene, welke allereerst van de volkeren beelden gesteld hebben, dat die aan de een zijde van de burgers benomen hebben de vreze en aan de andere zijde de dwalingen vermeerderd hebben, zó, dat de oude Romeinen veel zuiverder de Goden geëerd hebben zonder enige beelden.’ Ziet, deze oude Romeinen hebben u geleerd, dat gij dit hebt durven zeggen tegen de jongste en laatste Romeinen. Want indien de alleroudste Romeinen de beelden hadden geëerd, zo zou gij veellicht uw gans gevoelen van geen beelden te stellen met een stilzwijgen van gewisse bevreesdheid bedekt hebben, en mitsdien de verborgenheid van die geleerdheid in het verklaren van deze schadelijke en ijdele gedichten met veel meer woorden en met veel meer hoogmoed verheven hebben. Nochtans uwe geleerde en verstandige ziel heeft door deze verborgenheden der geleerdheid (waarover wij ook van uwentwege zeer bedroefd zijn) in generlei wijze kunnen komen tot dien allerhoogste God, door Wie de ziel gemaakt is, en niet met wie zij gemaakt is. Insgelijks, wiens gedeelte de ziel niet is, maar wiens schepsel zij is. Daarenboven, die niet is de ziel van allen, maar die gemaakt heeft de ziel van allen. Eindelijk: door wiens verlichting de ziel zalig wordt, indien zij niet ondankbaar Zijne genade verwerpt. Maar deze verborgenheden van de geleerdheden, hoedanig zij zijn en waarvoor zij te houden, zijn, zullen genoeg aantonen de volgende dingen. Ondertussen belijdt die allergeleerdste man, dat de ziel van de wereld en de delen dezelfde waarachtige Goden zijn, waaruit men bemerkt, dat zijn ganse leer van de Goden, nl. dezelfde natuurlijke, welke hij allermeest toeschrijft, zich heeft kunnen uitstrekken tot de natuur van de redelijke ziel; want van deze natuurlijke leer van de Goden doet hij in dit boek een zeer kleine voorrede, in welke wij zullen zien, of hij door verklaringen, genomen uit de natuur van de burgerlijke leer van de Goden, welke hij allerlaatst van de uitgelezen Goden geschreven heeft, zou mogen brengen tot de natuurlijke leer van de Goden en dezelfde begrijpen. Indien hij zulks kan doen, is de ganse leer van de Goden natuurlijk. En waartoe was het dan nodig met zulk nauwe zorg voor

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

onderscheiding, de burgerlijke van de natuurlijke af te zonderen? En indien hij zegt, dat zij met een goed onderscheid afgezonderd is, volgt daaruit, naardien die leer niet waarachtig is, welke hem dunkt natuurlijk te zijn, (want zij komt tot de ziel, en niet tot van de ware God, die de ziel gemaakt heeft) hoeveel te meer verwerpelijk en hoeveel te valser is dan de burgerlijke leer, welke bijzonder en voornamelijk bezig is met de natuur van de lichamen, zoals zelfs de verklaringen dezelfde, die met zoveel naarstigheid door hen onderzocht en doorgrond zijn, en waarvan ik nog enige dingen noodzakelijk zal moeten verhalen, voldoende zullen bewijzen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN HET GEVOELEN VAN VARRO, VOLGENS HETWELK HIJ GEACHT HEEFT, DAT GOD IS EEN ZIEL DER WERELD, EN DAT DEZELFDE GOD EVENWEL IN ZIJN DELEN VELE ZIELEN HEEFT, WELKE ALLE TEZAMEN VAN GODDELIJKE NATUUR ZIJN.

Zo zegt dan diezelfde Varro in zijn voorrede van de natuurlijke leer van de Goden, hoe hij meent, dat God is een ziel van de wereld, welke de Grieken noemen cosmon, en dat dezelfde wereld ook God is. Maar gelijk een wijs mens, hoewel hij uit lichaam en ziel bestaat, nochtans van de ziel van de naam heeft van wijs, dat alzo de wereld mede van de ziel van de naam van God heeft, daar zij nochtans uit ziel en lichaam beide bestaat. Hier schijnt hij enigszins te belijden één God, maar opdat hij daarna weer meer Goden mag invoeren, zo voegt hij daarbij, hoe de wereld in 2 delen gedeeld wordt, nl. in Hemel en Aarde, en de Hemel wederom in Hemel en lucht, en de Aarde in Water en Aarde, van welke de Hemel het hoogst is, en daaraan de Lucht, en daaraanvolgende het Water, en het allerlaagst de Aarde. En ondertussen, dat al deze vier delen vol van zielen zijn, nl. in van de Hemel en de Lucht vol van onsterfelijke zielen, en in het Water en de Aarde vol van sterfelijke zielen. Daarenboven, dat van de hoogste omloop van het Hemels tot van de omloop der maan, de Hemelse zielen de lichten en sterren zijn; en dat zij Hemelse Goden zijn, dat zulks niet alleen verstaan en gemerkt wordt, maar dat het ook inderdaad alzo schijnt te zijn. Maar tussen van de omloop van de maan en tussen de hoogten van de wolken en winden, dat aldaar zekere luchtzielen zijn, en dat men die inwendig kan zien met het gemoed, en niet met de ogen, en dat zij genaamd worden: vorsten van het lucht, huisgoden en landschapsgoden. Dit nl. is zijn natuurlijke leer van de Goden, beknopt door hem voorgesteld in zijn voorrede, welke niet alleen hem, maar ook velen filosofen behaagd heeft, van welke wij dan naarstig zullen hebben te handelen, alsook van de burgerlijke leer van de Goden, als wij door de hulp van het ware Gods, afgedaan zullen hebben, wat nog overig is aangaande de uitgelezen Goden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

OF HET OOK ENIGE SCHIJN VAN REDEN HEEFT; DAT JANUS EN TERMINUS IN 2 GODEN GEDEELD WORDEN.

Zo dan vraag ik aangaande Janus, van wie Varro zijn beginsel genomen heeft, wie hij is. Hierop wordt geantwoord, dat hij is de wereld. Voorwaar, dit is een kort en zeer klaar antwoord. Maar waarom zegt men, dat de beginselen der zaken tot hem behoren, en de einden der zaken tot dien anderen, dien zij Terminus noemen? Want zij zeggen uitdrukkelijk, dat, overmits de beginselen en einden der zaken, aan die 2 Goden twee bijzondere maanden toe heiligt zijn, behalve die 10, van welke tot December het hoofd en het beginsel Martius is, nl. Januarius aan Janus, en Februarius aan Terminus. Zij zeggen daarover, dat daarom het feest van Terminus in de maand Februarius gehouden wordt, nl. in diezelfde dagen als de offeranden der reinigingen geschieden, welke zij noemen Februum, waarvan die maand haar naam ontvangen heeft. Behoren dan de beginselen der zaken tot de wereld, welke Janus is, en behoren tot hem de einden van de zaken niet, zodat er een ander God over die moet gesteld worden? Is het niet alzo aangaande al die dingen, welke zij zeggen, dat in deze wereld ontstaan, dat zij ook belijden, dat dezelfde in deze wereld wederom eindigen? Maar wat is dit voor een ijdelheid, hem in zijn werk een halve macht te geven, en in zijn beeld hem een dubbel aangezicht te geven? Zouden zij met deze 2 aangezichten God niet veel beter verklaren en uitleggen, indien zij zeiden, dat Janus en Terminus dezelfde waren, opdat zij alzo een aangezicht voor de beginselen en een aangezicht voor de einden mochten geven? Want die iets werkt, moet op beide zijn oogmerk hebben; want die in alle beweging van zijn werking niet ziet op het begin, die ziet ook niet op het einde; derhalve is het ook nodig, dat bij de omziende gedachtenis ook gevoegd wordt het vooruitziende oogmerk.

Want hij, van wie uit zijn memorie ontgaat wat hij begonnen heeft, zal ook niet weten te vinden, hoe hij dat zal eindigen. Doch indien zij meent, dat het gelukzalige leven in deze wereld begonnen en buiten hetzelfde volbracht wordt, en dat zij derhalve aan Janus, dat is, aan de wereld, alleen toeschrijven de macht der beginselen, dan zouden zij gewis van de God Terminus boven hem stellen, en zij zouden hem ook zelfs niet afzonderen van de uitgelezen Goden; hoewel men ook nu op deze wijze, alzo nl. in deze twee Goden de beginselen van de tijdelijke zaken en de einden verhandeld worden, meer eer behoort te geven aan Terminus dan aan Janus; want de blijdschap is altijd zeer groot, wanneer een zaak volbracht is, maar de beginselen zijn altijd vol zorgen en bekommeringen tot ze ten einde gebracht zijn, welk einde ieder die iets begint, bijzonder begeert, verwacht en wenst, terwijl hij over zijn begonnen zaak niet eerder verheugd of verblijd is, voor zij gelukkig geëindigd is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

WAAROM DE DIENAARS VAN JANUS HEM MET EEN TWEE AANGEZICHTENBEELD VERSIERD HEBBEN, HETWELK ZIJ NOCHTANS OOK WILLEN, DAT EEN VIER AANGEZICHTENBEELD ZAL SCHIJNEN TE ZIJN.

Maar laat toch de uitlegging van het twee aangezichtenbeeld van Janus voortgebracht worden; want hij wordt gezegd 2 aangezichten te hebben, nl. één vóór en één achter, overmits onze gaping, wanneer wij onze mond wijd open doen, een gelijkenis heeft van de wereld, waarover ook palatum, dat is, het bovenste overwelfsel van onze mond, genaamd wordt het verhemelte; de Grieken noemen het ouranon. En daarover hebben ook, zegt hij, enige Latijnse poëten van de Hemel zelf genoemd palatum. Doormiddel van dezelfde gaping van het mond zeggen zij voorts, dat er een toegang is buitenwaarts naar de tanden en binnenwaarts naar de keel. Ziet waartoe de wereld gebracht wordt, overmits het woord palatum, dat is, het gehemelte van de mond, soms voor van de Hemel genomen wordt, zowel door de Grieken als door de poëten. Maar wat gaat dit toch de ziel aan, of wat gaat dit toch het eeuwige leven aan? Derhalve alleen om het speeksel laat deze God geëerd worden, om hetwelk óf in te zwelgen, óf uit te spuwen, beide die deuren van het gehemelte van de mond geopend worden. En wat is er vreemder dan zelfs in de wereld gene 2 deuren te kunnen vinden, tegenover elkander gesteld zijnde, door welke dezelfde óf wat binnenwaarts tot zich neemt, óf wat buitenwaarts van zich uitwerpt, zo danig, dat men van onzen mond en onze keel, naar welke de wereld, gene gelijkenis heeft, wil maken een beeld en een gelijkenis van de wereldin Janus, alleen om het palatum, dat is, het verhemelte van de mond wille, waarvan Janus gene gelijkenis heeft. Maar als zij hem nu maken een vier aangezichtenbeeld, en hem van de dubbelen Janus noemen, zo duiden zij zulks op de 4 delen van de wereld, even alsof de wereld iets buiten zich zelf zag, gelijk Janus met al zijn aangezichten doet. Verder, indien Janus de wereld is, en daarenboven, indien de wereld uit 4 delen of hoeken bestaat, zo volgt daaruit, dat het beeld van de twee aangezichten Janus vals is. Of indien zulks gezegd wordt waarachtig te zijn, omdat door van de naam van het Oosten en Westen de gehele wereld mede plagt verstaan te worden, zal het dan wel geschieden, wanneer wij nevens het Oosten en Westen van de wereldandere hoeken noemen, nl. het Noorden en Zuiden, dat iemand, gelijk wijs men van de vier aangezichten Janus noemt van de dubbele Janus, alzo ook mede de wereld dan zal noemen de dubbele wereld? Voorwaar, zij hebben daarmee gans niet de 4 deuren, welke voor de in en uitgaande open staan, kunnen aanduiden op de gelijkenis der wereld, gelijk zij wel van de tweeaangezichten Janus iets gevonden hebben om te zeggen en te duiden op van de mond van het mensen, tenware dat hen in deze zaak Neptunus wil te baat komen, en hun een vis geven, die, behalve de opening van zijn mond en keel, ook ter rechter en ter linker zijde de kieuwen openstaan. Ondertussen, geen ziel ontvlucht door zovele deuren deze ijdelheid als die ziel, welke inwendig de waarheid hoort spreken en zeggen:

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN DE MACHT VAN JUPITER, EN VAN DE VERGELIJKING HETZELFDE MET JANUS.

Maar laat ons nu uitleggen, van wie zij verstaan willen hebben door Jovem, welke ook Jupiter genaamd wordt. Daarop zeggen zij, dezelfde God, hebbende macht over alle oorzaken, door welke iets in de wereld voortkomt, hetwelk, hoe grote zaak ook, genoeg betuigt, dat alle vermaarde gedichten van Virgilius, luidende aldus:

Gelukkig is die man, en ook zeer hoog geacht,
Van alle ding' die weet, d' oorzaken wel bedacht.

Maar laat deze allerscherpzinnigste en allergeleerdste man ons eens antwoorden, waarom dan Janus voor hem gesteld wordt, waarop hij zegt, overmits alles wat eerst is, aan Janus bestaat, en alles wat hoogst is, aan Jupiter. Over zulks zegt hij, dat het met recht is, dat Jupiter geacht is voor de koning van allen, want hetgeen eerst is, wordt te boven gegaan en overwonnen van hetgeen dat hoogst is, want al is het, dat hetgeen eerst is, voorgaat in tijd, evenwel hetgeen hoogst is, gaat alles te boven in waardigheid. Dit alles, zeg ik, zou wél gezegd zijn, wanneer men onderscheid maakt tussen het eerste en hoogste van de daden: want gelijk het reizen het eerste begin is van die daad, alzo ter plaatse te komen, waar men wenst te komen, is het hoogste, gelijke wijs ook de aanvang van te leren het eerste begin is van die daad; alzo de ontvangen van de lering is het hoogste. En alzo in alle dingen zijn de beginselen het eerste en de einden het hoogste. Maar aangaande deze zaak, hetzelfde heeft men al reeds tussen Janus en Terminus overwogen. Nu, de oorzaken die aan Jupiter toegeschreven worden, zijn zo danige dingen, die werkende oorzaken zijn, en niet zo danige dingen, die gewrochte werken zijn. Aangaande deze werkende oorzaken nu, kan het geenszins geschieden, dat zij ooit ten aanzien van de tijd voorgekomen kunnen worden óf van haar werkingen, die zij doen, óf van de gebreken dier werkingen; want de zaak welke werkt, is altijd eerder dan die, welke gewrocht wordt. Derhalve, ofschoon tot Janus behoren de eerste beginselen van de gewrochte zaken, zo volgt evenwel niet, dat dezelfde daarom eerder zouden zijn dan de werkende oorzaken, welke zij aan Jupiter toeschrijven. Want gelijk daar niets gewrocht wordt, alzo wordt daar ook niets begonnen om gewrocht te worden, daar nl. gene werkende oorzaak voorgaat. Middelerwijl deze God, aan van wie alleen hangen al de oorzaken van alle gewrochte naturen en van alle natuurlijke dingen, indien de volkeren dezen Jupiter noemen, en indien zij hem met zo gruwelijke smaadheden en met zo schandelijke lasteringen eren, zo zeg ik, dat zij zich aan veel schrikkelijk boosheid schuldig maken dan wanneer zij meenden, dat er in het geheel geen God ware. Derhalve houd ik het daarvoor, dat het hun veel beter zou zijn, dat zij iemand anders met van de naam van Jupiter noemden, te weten, zo danig ene, die zulke oneerlijke en schandelijke ere waardig was, en dat zij mitsdien een ijdel gedicht zich zelf voorlegden om dat veel liever te lasteren, gelijk wijs zij zeggen, dat Saturnus een steen voorgelegd is, om die in plaats van zijn geboren zoon op te slokken en te verslinden, dan te zeggen, dat die God, welke daar dondert, ook overspel bedrijft; welke daar de gehele wereld regeert, dat hij ook door vele hoererijen en onkuisheden wegvloeit, welke de hoogste oorzaken heeft van alle naturen en van alle natuurlijke dingen, dat hij ondertussen aangaande zich zelf gene goede oorzaken bij zich zelf heeft. Daarna vraag ik, welke plaats onder de Goden hij aan deze Jupiter geeft, indien Janus de wereld is? Want dezelfde heeft van de ware God beschreven als zijnde een ziel van de wereld, mitsgaders ook zijnde de gedeelten hetzelfde. Alzo, alles wat dit niet is, dat is

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

volgens hun zeggen ook de waarachtige God niet. Zullen zij dan liever zeggen, dat Jupiter alzo de ziel van de wereld is, dat Janus ondertussen zijn lichaam is, dat is, deze zichtbare wereld? Indien zij zulks zeggen, zullen zij geen reden hebben om Janus een God te noemen, want naar hun eigen zeggen is het lichaam van de wereldGod niet, maar God is de ziel van de wereld en hare gedeelten. Derhalve is het, dat diezelfde Varro ook openlijk zegt, dat hij meent, dat God is de ziel der wereld, en evenwel, dat deze zelfde wereld ook God is; want gelijk iemand een wijs mens genoemd wordt, daar hij bestaat uit ziel en lichaam, en alleen maar de ziel gezegd wordt wijs te zijn, alzo zegt hij ook, dat de wereld genoemd wordt God van de ziel, daar zij nochtans bestaat uit ziel en lichaam. Zo dan, het lichaam van de wereldalleen is God niet, maar God is óf alleen de ziel er van, óf tegelijk het lichaam en de ziel tezamen, nochtans zó, dat God genoemd wordt, niet ten aanzien van het lichaam, maar ten aanzien van de ziel der wereld. Maar indien dan Janus de wereld is, en daar benevens ook God is, zullen zij dan wel willen zeggen, dat Jupiter, om God te mogen zijn, een gedeelte van Janus is? Voorwaar, het geheel plachten zij meer toe te schrijven aan Jupiter: van daar komt ook de spreuk:

Alles is vol van Jupiter. Zo dan, aangaande Jupiter, ten einde hij God zij, en bijzonder de koning van de Goden, zo kunnen zij van hem niet anders bedenken, dan dat hij de wereld is, opdat hij alzo volgens hun zeggen over de andere Goden evenals over zijn gedeelten heerst. Derhalve volgens deze mening verklaart diezelfde Varro zekere gedichten van Valerius Soranus in dat boek, hetwelk hij, afgezonderd van de andere, geschreven heeft van de dienst van de Goden. De inhoud van deze gedichten luidt aldus: ‘O, gij almachtige Jupiter! gij koning van de koningen, gij God, vader en moeder van de Goden, gij God één en alle.’ Nu, deze woorden, worden in datzelfde boek alzo verklaard, dat zij meent, dat God man is, als zijnde diegene, welke het zaad uitschiet, en dat hij vrouw is, als zijnde diegene, welke het ontvangt: derhalve, dat Jupiter de wereld is, en dat die alle zaden uit zich zelf uitschiet en wederom in zich zelf ontvangt, en daarom, zegt hij, heeft Saturnus geschreven: o, Jupiter! vader en moeder, en niettemin, dat deze enige en dezelfde wereld, tezamen met hare oorzaak, alles, is; want er is niet meer dan éne wereld, en in die enige wereld zijn alle dingen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

OF DE ONDERSCHEIDING VAN JANUS EN JUPITER GOED IS.

Zo dan, naardien Janus de wereld is en Jupiter ook, en evenwel daar er niet meer dan éne wereld is, waarom zijn Janus en Jupiter dan twee Goden? Waarom hebben zij elk op zich zelf hun tempelen en altaren? Waarom hebben zij verscheiden godsdiensten en ongelijke beelden? Is het omdat er een andere kracht is van de beginselen, een andere kracht van de oorzaken, en omdat Janus van de beginselen en Jupiter van de oorzaken zijn naam ontvangen heeft? Maar wat is dit te zeggen? Zal het ook geschieden, wanneer een mens in verscheiden zaken 2 krachten of 2 kunsten heeft, dat hij daarom, overmits elke zaak haar eigen bijzondere kracht vereist, zal genoemd worden 2 rechters, of 2 kunstenaars of meesters? Alzo mede ook, naardien één en dezelfde God de macht heeft van de beginselen, en ook de macht van de oorzaken, zal men daarom nodig hebben te denken, dat er 2 Goden zijn, naardien de beginselen en de oorzaken 2 dingen zijn? Doch indien zij evenwel meent, dat zulks behoorlijk is, laat zij dan ook zeggen, dat Jupiter zelf zoveel Goden is als zij hem, vanwege zijne vele en verscheiden krachten, wel bijnamen gegeven hebben. En naardien al die zaken, van welke zij hem bijnamen gegeven hebben, vele en verscheiden zijn, zo zullen wij daarvan enige weinige verhalen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN DE BIJNAMEN VAN JUPITER, WELKE NIET UITGESTREKT WORDEN TOT VELE GODEN, MAAR TOT EEN GOD.

Zo dan, zij hebben hem genoemd de overwinnaar, de onoverwinnelijke, de helper, de aandrijver, de staander, de honderd voet, de balk, de voedstergod, de Ruminus, dat is de zogergod, en meer andere namen, welke te lang zou zijn om te verhalen. Al deze bijnamen hebben zij één God gegeven, overmits verscheiden oorzaken en krachten, en evenwel overmits zovele zaken hebben zij hem niet over drongen zovele Goden te zijn, maar hebben van hem gezegd, dat hij alles overwon, dat hij van niemand overwonnen werd, dat hij hen, die in nood waren, hulp deed, dat hij de macht had van verdrijven, van stil te doen staan, van te bevestigen, en van te doen liggen en rusten, dat hij ook als een balk de wereld te samen hield en onderhield, dat hij ook alles voedde en spijsde, dat hij ook ruma, dat is met zijn mamme alle dieren zoogde. In deze dingen, gelijk wij bemerken, zijn enige grote en enige kleine dingen, en nochtans één wordt gezegd beide te doen. Voorwaar, ik meen, dat de oorzaken van de dingen en de beginselen onder elkander veel nader zijn, om welke zaken nochtans zij gewild hebben, dat éne wereld 2 goden zouden zijn, nl. Jupiter en Janus. Van Jupiter zeggen zij, dat hij de wereld onderhoudt, en dat hij ieder dier zijn mamme geeft, en evenwel vanwege deze twee werken, welke zoveel in kracht en waardigheid van elkander verschillen, is bij niet gedrongen geweest 2 goden te zijn, maar blijft één Jupiter, die, vanwege zijn onderhouding van de wereld, een balk genoemd wordt, en vanwege zijn zogen genaamd Ruminus, dat is de zoger. Ik wil alhier niet verhalen, hoe hij veel beter had kunnen zeggen, dat Juno van de zuigende dieren de mamme gaf, dan dat Jupiter zulks zou doen, bijzonder daar zij is de godin Rumina, dat is de zoogster, welke tot dit werk hem alle hulp en dienst kon geven; want ik bedenk dat mij straks wederom zou kunnen geantwoord worden, dat zelfs Juno niet anders is dan Jupiter, volgens van de inhoud van de voorgaande gedichten van Valerius Soranus, alwaar gezegd is: O, almachtige Jupiter! gij koning van de koningen, gij God, vader en moeder van de Goden. Maar waarom is hij toch Ruminus, dat is zoger, genaamd, naardien hij allen, die de zaak naarstig onderzoeken, bevonden zal worden, dat hij ook is de godin Rumina, dat is zoogster? En voorwaar, indien het terecht voor de majesteit van de Goden onwaardig en onbetamelijk scheen te zijn, dat in een en dezelfde drie de een God behoorde tot het opzicht van het halmknuisten, en de andere tot het opzicht van het zolder in de aar, hoeveel te onbetamelijke en onwaardiger is het dan, dat een en dezelfde allerlaagste zaak, te weten, het voeden der dieren met de mamme, zou beschikt en besteld worden door de macht van 2 Goden, van wie de éne zou zijn Jupiter, de koning van allen en daarenboven, dat hij ditzelfde zou doen, niet met zijne huisvrouw, maar ik weet niet met welk een slechte en onbekende Rumina, of het moest zijn, dat hij zelf ware beide nl. Rumina en Ruminus, nl. Ruminus voor alle zuigende mannelijke dieren en Rumina voor alle zuigende vrouwelijke dieren. Want ik zou gaarne geneigd zijn te zeggen, dat zij aan Jupiter geen vrouwelijke naam hebben willen geven, ten ware dat er in de voorgaande gedichten gezegd werd ‘vader en moeder’, en ten ware, dat ik ook onder andere zijn bijnamen van hem las, dat hij ook genaamd wordt Pecunia, dat is de Godin van het geld, welke Godin wij hier voren onder de kleine Goden gevonden hebben, zoals wij in het vierde boek reeds verhaald hebben. Maar aangezien mannen en vrouwen beide Pecuniam, dat is geld, hebben, zo laat ik aan henlieden over te beantwoorden, waarom hij dan ook mede niet Pecunia en Pecunius genoemd wordt, gelijk wijs hij ook Rumina en Ruminus genaamd is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

HOE JUPITER OOK PECUNIA, DAT IS: GELD, GENAAMD WORDT.

Maar hoe fraai hebben zij toch reden van deze naam gegeven! Hij wordt ook, zeggen zij, Pecunia (geld) genaamd, omdat alles hem toebehoort. O, heerlijk schone reden van die Goddelijke naam! Ja toch, degene, die alles toebehoort, wordt die zeer verachtelijk en versmadelijk genaamd Pecunia? Want ten aanzien van alle dingen, die in Hemel en Aarde begrepen zijn, wat is toch Pecunia of het geld in al die dingen, welke door de mensen onder van de naam Pecunia, of geld bezeten worden? Maar de gierigheid van de mensen heeft aan Jupiter deze naam gegeven, zodat diegene, welke Pecunia of het geld bemint, niet ledere God schijnt te beminnen, maar zelfs Jupiter, van de koning van allen. Nochtans zou het heel wat anders zijn, indien hij Rijkdom genaamd werd, want een ander ding is rijkdom en een ander ding is geld; want wij zeggen, dat de wijzen, rechtvaardigen en goeden rijk zijn, welke nochtans altijd geen geld of wel zeer weinig hebben; want allermeest zijn zij rijk in deugden, door welke zij, ook zelfs in de noodzakelijkheid van de lichamelijke dingen, met hetgeen zij hebben, genoeg hebben. Maar de gierige, die altijd naar meer haken en altijd gebrek hebben, die noemen wij arm, welke grote schatten geld zij ook mogen hebben; want zelfs in van de overvloed van alle dingen, hoe groot die ook zij, kunnen zij niet zijn zonder gebrek te hebben. Ook noemen wij met recht van de ware God zelf rijk te zijn, nochtans niet ten aanzien van geld, maar om zijn almachtigheid. Zo dan, die vol geld zijn, worden ook rijk genaamd, inwendig zijn zij arm en gebrek hebbende, indien zij begerig zijn; insgelijks, die zonder geld zijn, worden arm genaamd, maar inwendig zijn zij rijk, zo zij wijs zijn. Wat zal dit dan voor een leer van de Goden zijn bij van de wijze, alwaar de koning van de Goden van de naam van die zaak ontvangt, welke geen wijze ooit begeerd heeft? Voorwaar, het zou veel beter zijn, dat men met deze leer wat gezonds leerde, hetwelk tot het eeuwige leven behoorde, zodat God, de regeerder van de wereld, van hen genoemd werd, niet Pecunia, dat is geld, maar Sapientia, dat is wijsheid, welker liefde de mensen reinigt van de vuiligheden van de gierigheid, dat is, van de liefde van het geld.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

WANNEER VERKLAARD WORDT WAT SATURNUS, EN WAT GENIUS IS, HOE DAARMEE BEWEZEN WORDT, DAT ZIJ BEIDE JUPITER ZIJN.

Maar wat wil ik meer van deze Jupiter verhalen, tot van wie ongetwijfeld al de anderen mee moeten gebracht worden, opdat er alzo eindelijk niet anders blijft dan een ijdele mening van vele Goden, dewijl hij alles is, hetzij dat er aangemerkt worden zijne delen of machten, hetzij er ook aangemerkt wordt zijn kracht, welke zij menen door alles uitgebreid te zijn, zó dat hij uit dé delen van dit ganse gebouw, waaruit deze zichtbare wereld bestaat, en uit haar menigvuldige regering van de naturen quansius als vele Goden namen ontvangen beeft. Want wat is Saturnus? Een van de voornaamste Goden, zegt hij, bij wie de heerschappij is van alle zaailingen. Maar de verklaring van de voorgaande gedichten van Valerius Soranus, brengt die niet mee, hoe Jupiter is de wereld, en hoe hij alle zaden uit zich zelf uitschiet, en in zich zelf wederom ontvangt? Zo is hij dan die, bij wie de heerschappij is van alle zaailingen. En wat is ook de teelgod Genius? Hetzelfde, zegt hij, is een God, die over de telingen van de dingen gesteld is, en die de kracht heeft om alle dingen voort te telen. Maar eilieve, wie toch anders meent zij, dat deze kracht van voortteling heeft, dan de wereld van welke gezegd is: ‘O, gij Jupiter, gij almachtige teler en teelster.’ En naardien hij op een andere plaats zegt, hoe Genius de redelijke ziel is van een iegelijk, en alzo, dat ieder zijn Genius heeft; en naardien hij verder zegt, dat God is zo danige ziel van de wereld, zo is het, dat hij de zaak genoegzaam hiertoe brengt, dat men heeft te geloven, dat de ziel van de wereld genoegzaam is als een algemeen ziel. Deze dan is diegene, welke zij Jupiter noemen; want anders, indien iedere Genius God is, en iedere ziel van de mensen Genius is, zo volgt daaruit, dat iedere ziel van de mensen God is. Naardien de ongerijmdheid hiervan hen dwingt om daarvan een afkeer te hebben, zo volgt daaruit, dat zij hem op een bijzondere en uitnemende wijze noemen van de God Genius, dien zij zeggen de ziel van de wereld te zijn, en dien zij alzo ook Jupiter noemen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

VAN DE AMBTEN VAN MERCURIUS EN MARS.

Aangaande Mercurius en Mars hebben zij geen redenen kunnen vinden, hoe en op welke wijze zij die zouden mogen brengen tot enige delen van de wereld en tot enige van de werken Gods, welke zijn in de elementen; daarom hebben zij die gesteld over de werken van de mensen, makende hen dienaars en helpers om wél te spreken en te oorlogen. Want vooreerst Mercurius, indien hij ook macht heeft over de reden en over de spraak van de Goden, zo heerst hij mitsdien mede zelfs over van de koning van de Goden, en zo spreekt Jupiter zelfs mede naar zijn believen, of ontvangt mede van hem de macht om te kunnen spreken, hetwelk immers gans vreemd en ongerijmd is. En indien men zegt, dat hem alleen de macht toegeëigend wordt over de menselijke spraak, zo is het niet gelovig aangaande Jupiter, dat hij zich wel heeft willen vernederen om met de mamme te zogen niet alleen de kinderen, maar ook de beesten, waarvan hij Ruminus (zoger) genaamd is, en dat hij de zorg en het opzicht over onze spraak, met welke wij de beesten te boven gaan, niet gewild zou hebben, dat hem zou aangaan. Daarom, indien hem zulks aangaat, is hij zelfs Jupiter en Mercurius beide. En indien men wil zeggen, dat Mercurius de reden en de spraak is, gelijk die dingen te kennen geven, welke zij van hem verklaren, want daarom zeggen zij, dat hij Mercurius genaamd wordt als medius currens, dat is, midden tussen beide heenlopende, zodat hij ook in het Grieks Hermes genaamd wordt, dewijl onze spraak en de verklaring van het gemoed, welke tot de spraak behoort, Hermenia geheten wordt; ja daarom zegt men ook van hem, dat hij het opzicht heeft over de koopwaren, omdat er redenen en woorden midden tussen de kopers en verkopers over en weder gaan: insgelijks geven zij hem ook vleugelen aan hoofd en voeten, overmits zij daarmede willen aanduiden, dat de woorden van de mensen zeer vlug door de lucht vliegen. Eindelijk zeggen zij ook, dat hij de bode genaamd is, omdat door de spraak, even als door een bode, al onze gedachten te kennen gegeven en verklaard worden. Zo dan, zeg ik, indien Mercurius de spraak zelf is, volgens hun eigene belijdenis, zo is hij ongetwijfeld geen God. Maar naardien zij zich zodanig tot Goden maken, welke niet dan duivelen zijn, zo volgt daaruit, dat zij, aanroepende de onreine Geesten, van diegenen tot eigendom bezeten en ingenomen worden, welke gene Goden maar duivelen zijn. Insgelijks, daar zij voor Mars geen element of gedeelte van de wereldhebben kunnen vinden, om alzo ten minste enige werken der natuur hem te doen verhandelen, zo hebben zij daarover gezegd, dat hij de God van de oorlog is; maar indien het geluk een eeuwige en gestadige vrede gaf, zou Mars niets te doen hebben. En indien Mars de oorlof zelf is, gelijk Mercurius de spraak is, zo wens ik van harte, tegelijkertijd het dan kennelijk is, dat hij geen God is, dat er mede ook alzo nimmermeer oorlog zij, die, hoewel valselijk, God zou mogen genaamd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

VAN SOMMIGE STERREN, WELKE DE HEIDENEN MET DE NAMEN HUN GODEN GENOEMD HEBBEN.

Doch veellicht zouden deze Goden die sterren mogen zijn, welke zij met hun namen genoemd hebben; want een zekere ster noemen zij Mercurius, en een andere ster noemen zij Mars, maar er is ook een ster, die zij Jupiter noemen, en evenwel noemen zij de wereld ook Jupiter. Er is ook een zekere ster, die zij Saturnus noemen, en evenwel behalve die ster, geven zij hem niettemin een belangrijk gedeelte in de stof van alle zaden. Ook is er een klaarste en doorluchtige ster van allen, welke door hen genaamd wordt Venus, en evenwel willen zij mede, dat de maan zelf Venus is, niettegenstaande dat bij hen Juno en Venus over die allerdoorluchtige ster, even als over van de gouden appel, onder elkander twisten, want enigen willen dat deze ster, in het gemeen genaamd Lucifer, dat is lichtdragende ster, de ster Venus is, en enigen zeggen, dat het is de ster van Juno, maar Venus (gelijk ze wel meer gewoon is) ziet Juno het voordeel af en wint van de strijd; want de meeste schrijven die ster Venus toe, zodat onder hen nauwelijks iemand meer gevonden wordt, welke anders denkt. Maar wie zou niet moeten lachen, wanneer zij Jupiter van de koning van allen noemen, daar zijn ster nochtans met zulke grote klaarheid door de ster van Venus overwonnen wordt. Voorwaar, zijn ster behoort zoveel te klaarder en lichter boven anderen te zijn als hij boven anderen machtig is. Hierop antwoorden zij, dat zulks hen daarom zo goed dunkt, overmits deze ster, welke gemeend wordt duisterder te zijn, hoger, is en veel verder van de aarde. Maar indien de hoogste waardigheid de hoogste plaats verdiend heeft, waarom is dan Saturnus hoger dan Jupiter? Of heeft de ijdelheid van deze fabel, die Jupiter tot een koning maakt, niet kunnen klimmen tot de sterren, en die plaats, welke Saturnus noch in zijn Rijk, noch in het Capitool heeft kunnen behouden, is hem dan toegelaten die in van de Hemel te mogen behouden? Maar waarom heeft toch Janus ook niet enige sterren gekregen? Is het, omdat hij zelf de wereld is, en omdat al de sterren in hem bestaan? Jupiter is mede wereld, en toch heeft hij wél een ster. Of heeft hij zijn zaak besteld zo als hij best mocht, en over zulks, in plaats van een ster, welke hij onder de sterren niet heeft, is hem dit dan tot een vergelding geschied, dat hij wederom zovele aangezichten op de aarde ontvangen heeft? Eindelijk, indien zij Mercurius en Mars, overmits hun sterren, alleen meenden zekere gedeelten van de wereld te zijn, uit oorzaak, dat de spraak en de oorlog geen gedeelten van de wereld zijn, maar alleen werkingen van de mensen, waarom houden zij dan voor geen Goden van de Ram, van de Stier, van de Kreeft, van de Scorpion en al de anderen, die zij de Hemelse tekens noemen, en die niet bestaan uit éne ster, maar elk uit vele sterren, en welke zij ook zeggen, dat boven deze voorgaande sterren in van de hoogste Hemel gesteld zijn, alwaar de gestadige beweging en omloop van de sterren zodanig loop geeft, welke zonder enige dwaling is; waarom hebben zij, zeg ik, aan deze sterren gene altaren, gene godsdiensten, gene tempelen ingesteld? En waarom hebben zij die niet gehouden onder de Goden, ik wil niet zeggen juist onder de uitgelezen Goden, maar ten minste niet kwansuis onder die gemeen en slechte Goden?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

VAN APOLLO EN DIANA EN ANDERE UITGELEZEN GODEN, WELKE ZIJ GEWILD HEBBEN, DAT DELEN VAN DE WERELD ZONDEN ZIJN.

Ondertussen aangaande Apollo, hoewel zij willen, dat hij is een waarzegger en medicijnmeester, nochtans opdat zij hem onder enig gedeelte van de wereldzouden mogen stellen, zo hebben zij gezegd, dat hij ook de zon is, en dat Diana, zijn volle zuster, evenzo is de maan en de Godin, welke het opzicht heeft over de wegen; derhalve willen zij ook, dat zij maagd is, overmits de weg niets baat. Van gelijken willen zij ook, dat ze beide pijlen hebben overmits deze 2 Hemelse lichamen van de Hemel hun lichtstralen uitschieten, zelfs tot de aarde. Voorts willen zij, dat Vulcanus het vuur van de wereldis en Neptunus het water der wereld, en dat de vader Dis, dat is Orcus, het aardse en laagste gedeelte van de wereldis. Wijders stellen zij Liber en Ceres over het opzicht van de zaden, nl. hem over de mannelijke en haar over de vrouwelijke zaden, of hem over de vochtigheid van de zaden en haar over de droogte dezelfde. En dit alles strekt zich tot de wereld of Jupiter, die daarom genaamd is Vader en moeder, of teler en teelster, overmits hij alle zaden uit zich zelf uitschiet en in zich ontvangt. En somtijds willen zij ook, dat diezelfde Ceres de grote moeder is, welke, volgens hun zeggen niet anders kan zijn dan de Aarde; ook zeggen zij, dat Ceres Juno is, en derhalve schrijven zij haar toe de tweede oorzaak van de dingen, daar nochtans van Jupiter gezegd wordt, dat hij is de vader en de moeder van de Goden, want naar hun zeggen is Jupiter de gehele wereld. Van gelijken aangaande Minerva, aangezien zij haar het opzicht gegeven hebben, over alle menselijke ambachten en kunsten, zo is het, dat zij van harentwege niet een ster gevonden hebben, alwaar zij haar zouden mogen stellen, nochtans hebben zij haar genoemd óf de hoogste Hemel, óf ook soms wel de maan. Daarenboven hebben zij ook gemeend, dat Vesta de grootste van alle Godinnen was, overmits zij zelf de Aarde is, hoewel zij nochtans ook goedgevonden hebben, haar onteigenen het lichtste vuur van de wereld, dat tot het gebruik van de mensen behoort, het zachtste en het goedertieren vuur zeg ik, niet dat heftig en geweldig vuur zoals het vuur van Vulcanus. Zo dan, al deze uitgelezen Goden willen zij, dat de wereld zij, en in sommige de delen hetzelfde: en met name aangaande de wereld in het geheel Jupiter, en aangaande de delen dezelfde, gelijk wijs met name de teelgod Genius, de grote moeder, de zon, de maan, of anders Apollo en Diana. Daarenboven maken zij somtijds van vele dingen een God, en soms van vele Goden een ding, en met name daar vele dingen een God zijn, gelijk zelfs Jupiter, want de gehele wereld is Jupiter, en alleen de Hemel is Jupiter, en alleen een zekere ster wordt genoemd Jupiter. Evenzo is Juno de heerseres en de vrouw over de tweede oorzaken; ook is Juno de lucht en de aarde, en indien zij Venus in haar twist kwam te overwinnen, zou zij ook een ster zijn. Insgelijks is Minerva de hoogste Hemel; ook is zij zelfs de maan, welke zij menen te zijn in de laagste bepaling van de Hemel. Zo ook hier en tegen daar vele Goden een ding zijn, gelijk de wereld, want Janus is de wereld en Jupiter is de wereld: alzo de aarde; want Juno is de aarde, de grote moeder is de aarde, en Ceres is de aarde.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

HOE ZELFS VARRO ZIJN MENINGEN VAN DE GODEN TWIJFELACHTIG EN MET BEWIMPELING UITGESPROKEN HEEFT.

Gelijk het met deze dingen is, die ik bij exempel verhaald heb, dat ze nl. zich zelf verwarren, niet verklaren maar verduisteren, alzo is het ook met alle andere dingen, welke alle tezamen zoals de genegenheid van de dwalende mening haar gedreven heeft, nu ginds dan herwaarts, nu hier dan daar opspringen, stuitende weer omspringen geheel in het wild, zó, dat Varro liever aan alles twijfelt, dan iets met zekerheid wil zeggen: want als hij van de zekere en bekende Goden het eerste van zijne 3 laatste boeken voleindigd had, heeft hij daarna in het tweede, beginnende te spreken van de onzekere en onbekende Goden, aldus gezegd ‘alhoewel ik in dit boekje twijfelachtige meningen van de Goden gesteld heb, evenwel behoor ik niet berispt te worden; want diegene, die meent, dat men kan en behoort geoordeeld te worden, dezelfde zal, wanneer hij het hoort, het zelf kunnen doen. Aangaande mij, ik zou eer daartoe kunnen gebracht worden, dat ik zelfs al hetgeen, hetwelk ik in het eerste boek gezegd heb, zou in twijfel trekken, dan dat ik alles, wat ik in dit boek schrijven zal, tot enige korte staat zou kunnen brengen.’ Alzo heeft hij niet alleen het boek van de onzekere Goden, maar zelfs ook zijn ander boek van de zekere Goden gans onzeker gemaakt. Voorts in zijn derde boek van de uitgelezen Goden, nadat hij zo danige voorrede gedaan had, gelijk hij uit de natuurlijke leer van de Goden nodig achtte om te doen, zo is het, dat hij (aanvangende de ijdelheden en leugenachtige razernij van deze burgerlijke leer van de Goden, tot welke de waarheid van de zaken hem niet alleen niet leidde, maar in welke het aanzien van de voorouderen hem ook tegensprak, ja drukte en bezwaarde) aldus gezegd heeft ‘van de openbare Goden van het Romeinse volk, welke zij tempelen gesticht hebben, en welke zij aangetekend en versierd hebben met vele beelden, zal ik dit boek schrijven, maar gelijkertijd als Xenophanes Colophonius schrijft, ik zal stellen hetgeen ik meen, en niet hetgeen ik wil drijven of staande houden; want het voegt en schikt van de mens, deze dingen bedenkelijk te menen, maar God komt het toe, dezelfde voorzeker te weten.’ Zo dan willende verhalen de dingen, die van de mensen ingesteld zijn, zo belooft hij met een bevende en versaagde bewimpeling de verklaring van deze dingen, niet in diervoege, alsof hij hetzelfde volkomen begreep en verstond en ook vast geloofde, maar op zo danige wijze als welke hij meent en aan welke hij zelf twijfelt, want al die dingen wist hij niet zó zeker als hij wel wist, dat er was een wereld, dat er was een Hemel en een aarde, en dat de Hemel klaar blinkende was van sterren, en de aarde vruchtbaar was van zaden, en meer andere dergelijke dingen; ja hij geloofde dezelfde niet met zulke zekerheid en vastheid van het gemoederen, als hij wel geloofde, dat deze ganse wereld en deze gehele natuur door een zekere onzichtbare almachtige kracht geregeerd, bestuurd en onderhouden werd: zo zeker zeg ik, als hij dit alles wist, geloofde en kon zeggen, zo zeker kon hij niet zeggen van Janus, dat die de wereld was, of zo zeker kon hij ook niet bevinden van Saturnus, dat die de vader was van Jupiter, en hoe hij ook mede van de regerende Jupiter onderworpen was geworden, en meer andere dergelijke dingen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

WELKE WAARSCHIJNLIJK DE OORZAAK IS, WAARDOOR DE DWALING VAN HET HEIDENDOM OPGEKOMEN IS.

De gelovige reden hiervan is, dat deze Goden mensen geweest zijn, en dat ter ere van ieder dezelfde jaarlijkse offeranden en feesten naar hun aard, naar hun manieren, werkingen en gevallen ingesteld zijn van hen, die door vleijingen gewild hebben, dat zij Goden zouden zijn, en dat zij dezelfde leer wijd en breed overal verbreid hebben, allengs inborende in de zielen van de mensen, zijnde dan de duivels gelijk, en zijnde ook zeer begerig naar nieuwe en kluchtige dingen; en verder, dat de leugens van de poëten hetzelfde enig schijnsel en kleed omgehangen hebben, met welke zij hetzelfde versierd hebben, en voorts, dat ook de bedrieglijke geesten de mensen zeer naarstig tot dezelfde verleid hebben. Want voorwaar, het heeft ligt kunnen geschieden, dat enig moedwillig jongeling, of anders enige zoon, vrezende door zijn boze vader gedood te worden, of anders ook begerig zijnde naar het Rijk van zijn vader, dat dezelfde zijn vader uit het Rijk gaat stoten, dan daar nl. geschieden kan, hetgeen hij verklaart, te weten, dat de vader Saturnus van zijn zoon Jupiter overwonnen is, omdat de oorzaak van ieder ding, tot Jupiter behorende, eerder is dan het zaad dat tot Saturnus behoort; want indien zulks alzo ware, zo zou Saturnus nooit eerst wezen, en zou ook nooit de vader van Jupiter kunnen zijn; want altijd gaat de oorzaak vóór het zaad, en zij wordt nimmer uit het zaad voortgebracht. Maar wanneer de mensen de allerijdelste fabeleo of verhandelde daden der mensen pogen te vereren met enige natuurlijke uitleggingen, alsdan is het, dat de mensen, ja zelfs de allerscherpzinnigste onder hen, zulke engten en benauwdheden straks noodzakelijk moeten onderworpen zijn, dat wij dieshalve ook zelfs hun ijdelheid moeten bewenen en beklagen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN DE UITLEGGINGEN AANGAANDE SATURNUS, DOOR WELKE ZIJ REDEN GEVEN, DAT MEN SCHULDIG IS, HEM TE EREN.

Aangaande Saturnus, zegt hij, hebben zij gezegd, dat hij gewoon was alles, dat van hem gesproten en voortgekomen was, op te slokken en te verslinden, en dat, dewijl de zaden wederom daar naar toe keren, vanwaar zij gesproten zijn. En belangende, dat hem in plaats van Jupiter voorgeworpen is een kluit aarde om op te slokken, dit beduidt, zegt hij, dat in het zaaien de vruchtzaden met mensenhanden plachten bedekt te worden eer het nut van het aarden en ploegen gevonden was. Maar dusdoende, zo moest Saturnus dan gezegd worden zelf de aarde te zijn, en niet de zaden; want de aarde slokt enigszins op, wat zij voortgebracht heeft, naardien de zaden, daaruit voortgesproten zijnde, in haar wederkeren om wederom door haar ontvangen te worden. En aangaande, dat hij in plaats van Jupiter gezegd wordt een kluit ingenomen te hebben, want dient dat daartoe, dat het zaad met kluiten door ‘s mensen handen eertijds bedekt is geweest? Of is het daarom niet verslonden en opgeslokt als andere zaden, overmits het met een kluit bedekt is geweest? Want dit is even zoveel gezegd kwansuis alsof diegene, welke daar een kluit gelegd had, het zaad had weggenomen, gelijk als zij willen zeggen, dat Jupiter weggenomen werd toen aan Saturnus de kluit voorgelegd werd. Maar hier en tegen, moet men niet veel meer bekennen, dat diegene, die het zaad met een kluit bedekt, dat hij daarmede teweegbrengt, dat het zoveel te wakkerder van de aarde verslonden wordt? Daarenboven, als men zulks alzo uitlegt, is Jupiter op die wijze het zaad zelf, en niet de oorzaak van het zaad, gelijk nochtans een weinig tevoren gezegd is. Maar wat zouden de mensen toch hier veel meer kunnen doen, die, zotte dingen willende verklaren, niet vinden, wat zij wijselijk daarvan zullen zeggen? Hij zegt verder, dat hij ook een sikkel heeft ten dienste ven van de landbouw. Maar zeker toen hij heerste, was er onder zijn Rijk gene landbouw en alzo is het, dat zijne tijden gezegd worden de eerste geweest te zijn, gelijk dezelfde Varro de fabelen verklaart, en dien volgens leefden de allereerste mensen van die zaden, welke de aarde van zelf voortbracht. Of is het alzo, dat hij, van de koninklijke staf verloren hebbende, in plaats van dien van de sikkel ontvangen heeft, zodat diegene, die in zijn eerste tijden een ledige koning was, daarna, toen zijn zoon de heerschappij kreeg, geworden is een naarstig, gestadig werkend arbeidsman? Maar wijders zegt hij daarna ook, dat hem daarom van sommige volkeren zelfs enige kinderen plachten geofferd te worden, zoals die van Carthago, en ook van sommige volkeren zelfs enige volwassen mensen, zoals van de Fransen, en wel daarom, omdat van alle zaden het menselijke geslacht het beste zaad is. Maar waartoe is het nodig van deze allerwreedste ijdelheid veel te zeggen? Laat ons veel liever dit stuk aanmerken en vasthouden, nl. dat al deze uitleggingen en verklaringen niet geduid worden tot van de ware God, tot die levende, onlichamelijke en onveranderlijke natuur, van welke men het leven, dat in eeuwigheid gelukzalig is, heeft te begeren en te bidden, maar dat hier en tegen al de einden van deze uitleggingen daarheen strekken, dat ze nl. dienen in lichamelijke, tijdelijke, veranderlijke en sterfelijke zaken. Maar ondertussen zegt hij verder, dat in de fabelen gezegd wordt, dat Saturnus zijn vader (de Hemel) gelubd en ontmand heeft. Ditzelfde beduidt naar zijn zeggen, dat bij Saturnus, en niet bij van de Hemel, het Goddelijke zaad is, en dat zulks genoegzaam daaruit bekend wordt, omdat er in van de Hemel geen zaden wassen. Maar ziet toch wat hieruit volgt; dit nl.: indien Saturnus de zoon is van de Hemel, dan is hij ook een zoon van Jupiter; want zeer naarstig en sterk zeggen zij allen gelijk, dat de Hemel Jupiter is. Over zulks, zo bemerken wij klaar, dat die dingen, die van de waarheid niet voortkomen, in het gemeen van zelf zonder iemands beweging zich zelf omstoten. Voorts zegt hij, dat hij genaamd is Cronos, dat

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

volgens de eigenschap van het Griekse woord beduidt een zekere gezette gelegenheid van het tijd, zonder welke, zegt hij, het zaad niet vruchtbaar kan zijn. Deze en veel meer andere dingen worden van Saturnus gezegd, en worden alle op bet zaad geduid. Indien dit zo was, zou Saturnus alleen met al die grote voorverhaalde macht genoeg kunnen zijn. En waartoe worden dan de andere Goden vereist, bijzonder Liber en Libera, welke ook is Ceres? Van welke hij wederom, zoveel het zaad belangt, vele dingen zegt, even alsof hij van Saturnus niets gezegd had.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

VAN DE OFFERANDEN EN GODSDIENSTEN VAN DE ELEUSIJNSCHE CERES.

Onder de godsdiensten van Ceres worden bijzonder genoemd de Eleusijnsche godsdiensten, welke bij die van Athene de allervermaarde geweest zijn, vanwege welke hij anders gans geen uitlegging doet dan hetgeen het koren belangt, hetwelk Ceres gevonden heeft en hetgeen Proserpina aangaat, welke zij door ontschaking van Orcus verloren heeft. En deze zelfde zegt hij te beduiden de vruchtbaarheid der zaden, welke alzo dezelfde op een zekere tijd op de aarde ontbroken had en daarover vanwege die onvruchtbaarheid de aarde bedroefd was, dat daarover een algemeen mening onder de lieden gekomen is, dat Orcus de dochter van Ceres, dat is de vruchtbaarheid zelf, welke ß proserpendo, dat is van voortkruipen en voortspruiten, Proserpina genaamd is, weggenomen had, en in de hel of in het onderste gedeelte van de aarde gehouden had; welke zaak, als die door gemene rouw openbaar geworden was, en dat daarna dezelfde vruchtbaarheid weer was gekomen, door de wederherstelling en wederkomst van Proserpina, dat het daarover geschied is, dat er overal zeer grote blijdschap ontstaan is, en dat van die tijd af haar jaarlijkse godsdiensten en offeranden zijn ingesteld. Daarna zegt hij, dat er vele dingen in haar verborgenheden ingesteld zijn, welke nergens anders toe dienen dan tot de vinding van het koren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

VAN DE SCHANDELIJKE VUILIGHEID EN, ONREINHEID VAN DE GODSDIENSTEN, DIE TER ERE VAN LIBER GEHOUDEN, WERDEN.

Aangaande de godsdiensten van Liber, welke zij bet opzicht gegeven hebben over de vochtigheid vloeiende zaden, en dienvolgens niet alleen over de vochten van de vruchten, onder welke de wijn enigermate de voornaamste plaats heeft, maar ook over de zaden van de dieren; deze godsdiensten, zeg ik, tot welke grote schandelijkheden en oneerlijkheden zijn die gekomen; het verdriet mij zelfs, dit alles te zeggen en te verhalen vanwege de langheid van mijn reden, maar evenwel aan de andere zijde, vanwege haar stoute en hovaardige plompheid en ongeschiktheid, verdriet het mij geenszins. Middelerwijl onder andere dingen, welke ik genoodzaakt werd voorbij te gaan, omdat ze al te vele zijn, zegt hij, dat er hier en daar op de gemeen wegen van Italië zekere godsdiensten ter ere van Liber gehouden zijn en dat die met zulke moedwillige schandelijkheid geoefend zijn, dat tot zijn eer zelfs de oneerlijke beelden van mannelijke schaamte geëerd zijn, niet in enige heimelijke plaats, als kwansuis een weinig beschaamd zijnde, maar in het openbaar en met een verheugende boosheid; want dit vuile en oneerlijke lid werd op de feestdagen Liber met grote ere op een. wagen gesteld, en werd alzo gevoerd eerst op de gemeen wegen door de velden en daarna voorts zelfs tot de stad toe. Ja in de stad van Lavinium werd een gehele maand toegeëigend aan Liber, gedurende welke ieder alle schandelijke en oneerlijke woorden gebruikte zolang totdat ditzelfde lid over de markt gevoerd was en eindelijk op zijn plaats stil rustte; welk zo oneerlijk lid zelfs de allereerlijkste moeder van het huisgezin in het openbaar en ten aanschouw van ieder een krans moest opzetten; want de God Liber moest men verzoenen en te vriend houden voor de goede uitkomst van de vruchten. Ziet, op deze wijze moest men de betovering van de velden verdrijven, dat nl. een eerlijke vrouw in het openbaar gedrongen werd zulks te doen, dat zelfs voor een hoer op het schouwhof onbetamelijk was te doen, bijzonder wanneer eerlijke vrouwen zulks zouden mogen aanschouwen. Derhalve zo men daarom gemeend, dat Saturnus niet genoeg kon zijn voor de zaden, nl. opdat alzo de onreine ziel gelegenheid zou vinden om het getal van de Goden te vermenigvuldigen, en verder, opdat dezelfde ziel, verlaten zijnde (door de verdiensten van haar onreinheid) van de enige ware God, en door middel van de menigte van de valse Goden met een begeerte van meer onreinheid ontstoken zijnde, zich zelf zou noemen, en vinden deze gruwelijke en heilschendige diensten en offeranden, en mitsdien zich zelf zou overgeven om geschonden en ‘onteerd te worden van een grote menigte van de onreine duivelen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

VAN NEPTUNUS, SALACIA EN VENILIA.

Maar aangezien Neptunus reeds Salacia tot een huisvrouw had, welke zij gezegd hebben het onderste water van de zee te zijn, waarom is hem nevens die ook bijgevoegd Venilia, nl. daarom, opdat zonder enige redenen, alleen naar het believen van ‘s mensen ziel tot de boosheid overgegeven zijnde, de aanlokking van de duivels zou vermeerderd worden? Maar laat toch door deze heerlijke leer van de Goden enige uitleggingen voortgebracht worden, welke ons door bijbrengen van enige redenen weerhouden van zo danige bestraffing. Venilia, zegt hij, is het water, hetwelk komt aan van de oever, en Salacia is bet water dat tot de zee wederkeert. Maar waarom worden daar dan 2 Godinnen gemaakt, naardien het hetzelfde water is, dat komt en wederkeert? Hierom nl., omdat de razende begeerlijkheid en wil van de mensen zelf opvloeit met een genegenheid van vele Goden; want hoewel het geen tweeërlei water wordt, hetgeen komt en wederkeert, nochtans bij gelegenheid van deze ijdelheid 2 duivelen tot haar gelokt en genodigd hebbende, werd haar ziel ten hoogste besmet, welke ziel eenmaal gaat en niet wederkeert. (Job 10:21, Lukas 16:29) Ik bid u, Varro! en ook al diegenen, welke dusdanige schriften van zulke geleerde mannen gelezen hebben, gij, die bij u zelf roemt, dat gij iets groots geleerd hebt, verklaart mij toch dit, ik wil niet zeggen naar de eeuwige en onveranderlijke natuur, die alleen God is, maar verklaart mij dit naar de ziel van de wereld en naar haar delen, die gij meent de ware Goden te zijn; want aangaande dat gedeelte van de wereld, dat door de zee gaat, dat gij dat u lieden gemaakt hebt tot van de God Neptunus is enigszins verdraaglijker dwaling. Maar is het alzo wel, dat op zo danige wijze het water, komende tot van de oever en wederkerende tot de zee, dat die beide 2 delen van de wereld zijn, of 2 delen van de ziel van de wereld? Wie is er van u, die zo onverstandig zou kunnen zijn, dat bij zeggen zou zulks te verstaan? Maar waarom hebben de voorouders die dan voor u lieden tot 2 Godinnen gesteld? nl. daarom, overmits er zorg gedragen is bij uw wijze voorouders, niet te dien einde, dat des te meer Goden u lieden zouden regeren, maar opdat des te meer duivels, welke in die ijdelheden en valse leugens zich vermaken, uw harten zouden bezitten en tot een eigendom houden. En verder, hoe komt het ook, dat diezelfde Salacia, welke tevoren was het onderste deel van de zee, in aanzien van hetwelk zij onder haar man gelegen was, hoe komt het, dat zij door deze laatste verklaring van de eerste naam verloren heeft? Want met hetgeen gijlieden zegt, dat dezelfde is een wederkerende vloed der zee, hebt gij haar in het bovenste genoegzaam gesteld. Maar mogelijk is het, omdat zij Venilia tot een mede bijslaapster gekregen heeft, dat zij, daarom vergramd geworden zijnde, haar man van het bovenste deel van de zee uitgesloten heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

VAN DE AARDE, WELKE VARRO MEDE MEENT EEN GODIN TE ZIJN, OMDAT DIE ZIEL VAN DE WERELD, WELKE HIJ ACHT GOD TE ZIJN, OOK DIT BENEDENSTE DEEL VAN ZIJN LICHAAM DOORDRINGT EN HET EEN GODDELIJKE KRACHT GEEFT.

Maar er is een enige Aarde, welke wij vol dieren zien. Deze Aarde, welke een groot lichaam is onder de elementen, en het benedenste deel van de wereld, waarom willen zij, dat die een Godin zal zijn? Of is het, omdat zij vruchtbaar is? Waarom zijn dan niet veel meer de mensen zelf Goden, die de Aarde met bouwen vruchtbaarder maken, maar wel verstaande, haar bebouwen met ploegen, maar niet bouwen met aanbidden. Maar zeggen zij, dat gedeelte van de ziel van de wereld, dat door dezelfde doordringt, maakt haar tot een Godin, even kwansuis alsof daar niet veel merkelijker een ziel ware in de mensen, aan welke zelfs niet eens getwijfeld wordt of zij bestaat, en nochtans worden de mensen voor gene Goden gehouden. En evenwel, hetgeen grotelijks te beklagen is, zo is het dat de mensen diegenen, die gene Goden zijn, en hen, die slechter zijn dan de mensen, dezen zeg ik, zijn de mensen door een wonderlijke en verkeerde dwaling met ere en aanbidden onderworpen. En voorwaar, diezelfde Varro zegt in hetzelfde boek van de uitgelezen Goden, dat er zijn drieërlei trappen van zielen in de gehele natuur, van welke de eerste die is, welke doordringt door al de delen van het lichaam die leven, en heeft gene gevoelende kracht, maar alleen een gezonde gestalten om te leven. Deze kracht, zegt hij, dat in ons lichaam zich uitbreidt over het gebeente, over de nagels en over het haar. De tweede trap van de zielen zegt hij zo danig te zijn, dat daarin de kracht van het gevoel is. Deze kracht zegt hij, strekt zich uit tot de 5 zinnen, nl.: tot de ogen, oren, neusgaten, mond en tot het gevoel. De derde trap van de ziel zegt hij de allerhoogste te zijn, welke eigenlijk ziel genoemd wordt, en in deze zegt hij, dat boven al het verstand en de rede uitsteken, en dat alle sterfelijke dieren hier zonder zijn, behalve de mens. En dewijl de mensen in deze ziel God gelijk schijnen te zijn, zo zegt hij, dat dit gedeelte van de ziel van de wereld God is, doch dat dit in ons genoemd wordt Genius, of een geest van het vernuft. Alzo is het, dat hij ook in de ziel van de wereld drieërlei trappen maakt. En het eerste deel zegt hij te zijn stenen en hout, en daar benevens deze aarde die wij zien, tot welke niet doordringt enige gevoelende kracht. Aangaande het tweede deel, dat hij gevoel noemt, dat zegt hij te zijn de Hemel. En belangende het derde deel, dat hij ook de ziel van hetzelfde noemt, en hetwelk ook met zijn kracht doordringt tot de sterren, ditzelfde zegt hij ook, dat de Godin maakt. Alzo wanneer zij met haar kracht zich verspreidt in de aarde, dat zij dan van de aarde maakt de Godin Tellus, en wanneer zij met haar kracht zich verspreidt in de zee en in de wateren van de oceaan, dat zij van de zee van de God Neptunus maakt. Maar laat hij toch eens wederkeren van deze leer van de Goden, welke hij meent natuurlijk te zijn, tot welke hij, als om te rusten van deze omwegen en moeilijke kromten, nu vermoeid zijnde, gegaan is. Laat hij, zeg ik, wederkeren; laat hij wederkeren tot de burgerlijke leer van de Goden: ondertussen hier houd ik hem nog vast zolang ik van de Aarde handel. En ik zeg hem ook nog niet, indien de aarde en de stenen onze beenderen en nagels gelijk zijn, dat zij dan ook, op dezelfde wijze als zij geen verstand hebben, gelijkerwijs als zij geen gevoel hebben. Of indien onze beenderen en nagels gezegd worden zelfs mede verstand te hebben, omdat zij tezamen gehecht zijn aan van de mens die verstand heeft, zeggen wij een openbare grote dwaasheid. En dien volgens moeten wij ook bekennen, dat zij, welke zeggen dat dezelfde Goden zijn in deze wereld zo dwaas zijn, als zij nl. dwaas zijn, welke zeggen, dat de beenderen en nagels die in ons zijn, ook mensen zijn. Maar deze dingen zullen wij veellicht met de filosofen te verhandelen hebben. Daarom willen wij nu alleen tegen die politische, dat is,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

tegen die burgerlijke man ons stellen; want het kan mogelijk geschied zijn, hoewel hij het hoofd een weinig schijnt te hebben willen opsteken tot die vrijheid van de ‘natuurlijke leer van de Goden, dat hij nochtans ondertussen zijn boek omslaande, en bedenkende, dat hij tegenwoordig nog met het stellen er van bezig was, enigszins weder naar zijn voorgaand schrijven gezien heeft, en dat hij dit daarom alzo gezegd heeft, opdat men van zijne voorouders of ook van andere steden niet zou denken, dat zij tijdelijk Tellus, de Godin der aarde, of Neptunus, van de God der zee, geëerd hebben. Derhalve zo zeg ik dit, gelijkerwijs dat gedeelte van de ziel der wereld, hetwelk door de aarde dringt, een en dezelfde aarde is, waarom hij die een en dezelfde aarde niet heeft laten zijn die enige en dezelfde Godin, welke hij Tellus noemt? En indien hij zulks gedaan heeft, waar blijft dan Orcus, de broeder van Jupiter en Neptunus, die zij noemen van de vader Dis? Waar blijft dan zijn huisvrouw Proserpina, die volgens een zeker ander gevoelen in dezelfde boeken gesteld, gezegd wordt te zijn, niet de vruchtbaarheid der aarde, maar het onderste deel der aarde? Indien zij hierop zeggen, wanneer een zeker gedeelte van de ziel van de wereld het bovenste deel van de aarde doordringt, dat hetzelfde dan maakt van de God, genaamd de vader Dis, en, wanneer een gedeelte van de ziel van de wereld het onderste deel der aarde doordringt, dat het dan maakt de Godin Proserpina, wat zal dan deze Tellus zijn? Gewis alzo wordt het geheel, nl. de Aarde, hetwelk deze Tellus was, in deze 2 delen en in deze 2 Goden verdeeld, dat men eindelijk niet kan weten noch vinden, wie deze derde is, of waar zij is, tenware, dat men wil zeggen, dat beide deze Goden, Orcus en Proserpina tezamen, een en dezelfde Godin Tellus zijn, en alzo dat ze niet 3 in getal zijn, maar dat zij 1 of 2 zijn, en evenwel 3 worden zij genaamd, 3 worden zij geacht, 3 worden zij geëerd, ieder met haar altaren, met haar tempelen, met hare godsdiensten en offeranden, met haar beelden en priesters, en diensvolgens ieder ook met haar bedrieglijk duivels, welke de ellendige ziel, tot die bedriegerij overgegeven zijnde, te een maal schenden en bederven. Maar daarenboven laat zij ons nog meer antwoorden, nl. welke hoek en wat gedeelte van de aarde een zeker gedeelte van de ziel van de wereld doordringt, wanneer zij maakt van de God Tellumo. Deze, zegt hij, is geen God op zich zelf, maar één en dezelfde aarde en heeft tweevoudige kracht, nl. een mannelijke kracht overmits zij de zaden voortbrengt, en een vrouwelijke kracht overmits zij de zaden ontvangt, voedt en opkweekt, zodat dezelfde aarde vanwege hare vrouwelijke kracht genaamd is Tellus, en vanwege hare mannelijke kracht Tellumo. Maar hoe komt het dan, dat zelfs de Priesters, gelijk hij zelf bekent, met bijvoeging van nog 2 andere, aan 4 Goden hun godsdienst doen, nl. aan Tellus, Tellumo, Altor en Rusor? Van Tellus en Tellumo is nu gezegd. Maar waarom doen zij hun godsdienst aan Altor? Omdat alle dingen, zegt hij, welke op de aarde voortgebracht zijn, van de aarde aluntur, dat is, gevoed worden. En waarom aan Rusor? Hierop zegt hij, omdat alle dingen rursus, dal is, wederkeren tot dezelfde aarde.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

VAN DE BIJNAMEN VAN DE AARDE, ALSMEDE VAN DEZELFDE BEDUIDENISSEN, WELKE, AL IS HET, DAT ZIJ AANWIJZINGEN ZIJN GEWEEST VAN VELE DINGEN, EVENWEL DAAROM NIET BEHOORDEN GESTIJFD OF GESTERKT TE HEBBEN DE MENING VAN VELE GODEN.

Derhalve éne en dezelfde aarde behoorde wel, vanwege haar viervoudige kracht, 4 bijnamen gehad te hebben, maar behoorde daarom niet gemaakt te hebben 4 Goden, gelijk men ziet dat de enige Jupiter geweest is met zovele bijnamen, en de enige Juno insgelijks roet zovele bijnamen, door welke alle gezegd en te kennen gegeven wordt een veelvoudige kracht, behorende tot ene God of tot een Godin; maar geenszins heeft de menigte van de bijnamen daarom ook gemaakt een menigte Goden. Maar voorwaar, gelijk zelfs de allerschandelijkste vrouwen wel eenmaal verdriet en leedwezen krijgen vanwege die moeiten, die zij door haar moedwilligheid en onkuisheid aangericht hebben, alzo ook ‘s mensen ziel die schandelijk geworden is en zich overgegeven heeft onder de onreine geesten, gelijk zij een behagen gekregen heeft om zich zelf een groot getal Goden te maken, teneinde zij alzo hen zouden onderworpen zijn om van hen onteerd en besmet te worden. Alzo is het, dat zij ook eenmaal over zulks zich geschaamd heeft; want zelfs Varro als zich schamende vanwege de grote menigte, wil, dat Tellus of de Aarde een Godin is; deze zelfde, zegt hij, noemen zij ook de grote Moeder, en belangende, dat zij een trommel heeft, dat daarmee beduid wordt de rondheid van de Aarde; voorts belangende, dat ook vaste zitstoelen rondom dezelfde gesteld worden, dat daarmee beduid wordt, hoewel alles bewogen wordt, dat nochtans de Aarde niet bewogen wordt. Verder, aangaande zij ook ingesteld hebben, om deze Godin te dienen, zekere Priesters, genaamd Galli, dat is, Kapoenen; dat zulks beduidt, dat zij, welke zaad nodig hebben, de aarde moeten volgen en nalopen, dewijl alles in haar gevonden wordt. En dat zij zich zelf bij haar slingeren en werpen, daarmee wordt geboden, zegt hij, dat zij, die de aarde bebouwen, niet moeten zitten, dewijl zij altijd wat hebben en vinden om te doen. Voorts het geklingel van de bellen en het gerammel van het gereedschappen, die ginds en weer geworpen worden, alsmede het geklap van de handen, en derglijk gerammel en gekraak, wat heeft dat in de landbouw te doen? Zulks beduidt, dat alle gereedschappen eertijds van koper waren, want men heeft dat geklank van koper alleen, omdat de ouden eertijds het land met koper bouwden eer het ijzer gevonden was. Hierbij voegen zij nog, zegt hij, een losse leeuw, welke tam is, om daarmee te betonen, dat er geen aarde zo ver gelegen is of ook zo geheel wreed, welke zich niet zal laten bouwen en tam maken. Daarna voegt hij daarbij en zegt, aangezien zij de moeder Tellus met vele namen en bijnamen genoemd hebben, dat dezelfde vele Goden waren; want zij meent, zegt hij, dat Tellus is de Godin Opis, overmits zij opera, dat is, met werken en naarstigheid beter wordt; dat zij is de moeder, overmits zij veel baart; dat zij is de grote, overmits zij de spijs voortbrengt en baart; dat zij is Proserpina, overmits de vruchten uit dezelfde proserpant, dat is, voortspruiten; dat zij is Vesta, overmits zij met kruiden en gras vestiatur, dat is, bekleed en overtogen wordt. En alzo zegt hij mede, dat zij ook andere Godinnen niet vreemd noch ongevoegelijk tot dezelfde brengen. Maar indien het dan een Godin is, die, wanneer men de waarheid raad vraagt en doorzoekt, zelf gans gene Godin is, waartoe dient het, dat men ondertussen loopt tot zovele Godinnen? Die vele namen, zegt hij, zijn van één Godin, want geenszins zijn daar zovele Godinnen als er namen zijn. Maar met dit te zeggen, bezwaart het hoge aanzien van de dwalende voorouders deze zelfde Varro, en dwingt hem, na zo danige uitspraak, zelfs versaagd te

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

worden en te vrezen, want hij voegt er bij en zegt, dat het gevoelen der voorouders over deze Godinnen, welke dezelfde gemeend hebben vele in getal te zijn, hiermede niet strijdt. Maar hoe strijdt dit niet, dewijl het geheel iets anders is dat een Godin vele namen heeft, en geheel iets anders, dat er vele Godinnen zouden zijn? Maar zegt hij, het kan geschieden, dat dezelfde zaak één is, en daar benevens, dat in dezelfde zaak sommige dingen veel zijn. Ik sta het toe, gelijk bv., dat in één en dezelfde mens enige dingen veel kunnen zijn; maar zijn er daarom ook vele mensen? Alzo dat er in ééne en dezelfde Godin, enige dingen veel zijn; maar zijn er daarom ook vele Godinnen? Maar laat ze delen en tezamen klampen, vermeerderen en weer vermeerderen en door elkander inwikkelen zo als zij best willen. Dit zijn die zeer heerlijke verborgenheden van Tellus en van de grote Moeder, nl. dat dezelfde van dit alles gestrekt en geduid worden op de sterfelijke zaden en op de oefening van de landbouw. Maar aangezien de trommel, de malle slingering van de leden van de Priester, genaamd Gallus of Kapoen, het geklingel van de bellen en het verdichtsel ven de leeuwen, aangezien zeg ik, dezelfde hiertoe geduid worden, en dit einde hebben, binnen diezelfde dingen dan op die wijze mede wel enig mens het eeuwige leven verzekeren en beloven? En daar benevens, hoe schikt het zich, dat de gesnedene Galli deze grote Godin dienen, om daarmee te beduiden dat zij, die zaad gebrek hebben, de aarde behoren te volgen, even alsof zelfs haar dienst dit niet meebracht, dat zij zonder zaad moesten zijn? Want één van beiden; is het alzo dat zij, met deze Godin te volgen, zaad krijgen, daar zij zaad gebrek hebben? Of is het veelmeer zó, dat zij, met deze Godin te volgen, zaad verliezen daar zij zaad hadden? Ik zeg u, deze uw beduiding is een verklaring, of is een bezwaar Ziet en merkt men dan niet eens hoezeer de boze duivelen de overhand gehad hebben, welke met deze godsdiensten geen grote dingen hebben durven beloven en verzekeren, en evenwel zo danige wrede zaken hebben durven vereisen; want indien de aarde voor geen Godin gehouden werd, zo zouden de mensen met werken hun handen aan dezelfde slaan, om zaden te verkrijgen, en geenszins zouden zij, met zich zelf te snijden en te kwetsen, de handen aan zich zelf slaan om haar zaden te verderven en te verliezen om harentwille. Ja was bet, dat zij voor gene Godin gehouden werd, zij zou door de handen van anderen zó vruchtbaar worden, dat zij van de mens niet eens zou dwingen door zijn handen onvruchtbaar te worden. Derhalve aangaande dat op de godsdiensten van Liber een eerlijke vrouw de mannelijke schaamte van Liber met een krans versierde in het aanschouwen van de ganse menigte, alwaar veellicht ook bij stond haar man, welken dit ziende, in zijn aangezicht rood werd en het angstzweet van schaamte zwetende, indien immers, zeg ik, enig voorhoofd en enige schaamte in van de mens is; daarenboven, dat ook op de bruiloften en in de inwijding van de nieuwe huwelijken de nieuw getrouwde bruid belast werd te zitten op de schacht van Priapus, dat alles te samen is bij dit lelijke wrede stuk niet te vergelijken, zodat deze zo schandelijke lelijkheden nochtans lichte dingen zijn ten aanzien van deze allerwreedste schandelijkheid, of veelmeer om zo te spreken allerschandelijkste wreedheid; want aldaar wordt wel beide het mannelijk en vrouwelijk geslacht door de duivelse kunsten bespot en bedrogen, maar nochtans zó, dat er niemand door zijn eigen wonden gekwetst nog gedood wordt. Aldaar vreest men wel voor de betovering van de velden, maar men vreest niet voor de afsnijding der leden; aldaar wordt de schaamte van de nieuw getrouwde bruid wel onteerd, maar nochtans zó, dat er niet alleen niet benomen wordt de vruchtbaarheid, maar zelfs ook niet de maagdelijkheid, maar hier eilacy wordt de mannelijkheid alzo afgesneden, dat, hoewel hij aan de een zijde niet veranderd wordt in een vrouw, evenwel aan de andere zijde niet gelaten wordt een man.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

WELKE BEDUIDING DE LEER VAN DE GRIEKSE WIJZEN GEVONDEN HEEFT OVER DE ONTMANNING EN AFSNIJDING VAN ATIJS.

Maar Atijs is bij hem niet verhaald, en de uitlegging is ook van hem niet vereist, nochtans ter gedachtenis van zijn liefde wordt de Gallus of Kapoen gesneden. Ondertussen de Griekse geleerden en wijzen hebben geenszins die zo heilige en heerlijke beduiding en reden van dien gezwegen, want de vermaarde filosoof Porphirius zegt vanwege de gestalte van de aarde in de lente, die boven andere tijden de schoonste is, dat Atijs beduidt de bloemen, en dat deze Atijs gesneden is, overmits de bloem afvalt vóór de vrucht Maar dusdoende hebben zij dan niet van de mens zelf, of kwansius van de mens Atijs, maar zijne mannelijkheid alleen bij de bloem vergeleken; want deze was hem afgevallen bij zijn leven, ja wat zeg ik, deze is hem niet afgevallen noch afgeplukt, maar is hem eenmaal afgesneden en afgescheurd. En toen hij die bloem verloren had, is daarna hem ook geen vrucht nagevolgd, maar veelmeer dorheid en onvruchtbaarheid; maar wat is hij dan zelf, die overgebleven is, en wat is al hetgeen, dat deze gesneden mens bijgebleven is; wat zegt men dat daarmee beduid en betekend wordt; waartoe strekt het? En welke verklaring wordt daarvan bijgebracht? Of is het alzo, wanneer zij hierin tevergeefs gearbeid hebben en niet gevonden, dat zij zich zelf laten voorstaan, dat men veel liever dit daarvan moet geloven, nl. hetgeen door gemeen geruchten gezegd wordt en ook in schriften geschreven is van zeker gelubd mens? Maar onze Varro heeft met recht van zo danige uitlegging een afkeer gehad, waarom hij zulks niet heeft willen zeggen, want het was hem, die zulk een allergeleerdst man was, niet onbekend.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN DE ONEERLIJKE SCHANDELIJKHEID VAN DE GODSDIENSTEN VAN DE GROTE MOEDER.

Insgelijks heeft Varro niets willen zeggen van al die burgers, welke aan dezelfde grote moeder tegen alle eerbaarheid van mannen en vrouwen geheiligd en toegeëigend zijn, die nog ten huidige dage met vochtig gestreken haar, met een blanke aangezicht, met slap vloeiende leden en met een wijvengang door de straten en buurten van Carthago gaan, en van de lieden giften bidden om daarvan wulps, weelderig en schandelijk te mogen leven. Hiervan, zeg ik, heeft Varro niets willen zeggen, en ik weet ook niet, dat ik ergens daarvoor de beduiding gelezen heb. Want van zulks heeft de reden schaamte gekregen, van zulks heeft de spraak gezwegen. Zo dan, de grote moeder, is al de Goden, zijnde hare kinderen, te boven gegaan, niet in grootheid van Goddelijkheid, maar in grootte van schandelijkheid; want hij deze schrikkelijk lelijke Heer heeft zelfs noch Priapus, noch de lelijkheid zelf gelijkenis, want hij had in zijn beeld alleen lelijkheid, maar zij heeft in haar godsdiensten lelijke wreedheid; hij had bijgevoegde leden in de steen, en zij heeft verloren leden in de mensen. Ja, haar oneerlijkheid is zó schandelijk, dat zelfs zovele boevenstukken van Jupiter en zovele van zijn hoererijen en overspelen, hoe groot ze ook zijn, dezelfde nimmermeer te boven gaan noch vermeesteren; want onder zovele wijfse verdorvenheden heeft hij van de Hemel met een Ganymedes onteerd, maar zij heeft met zovele openbare en welbekende burgers, welke zelfs daarvoor uitgingen, de aarde bevlekt en van de Hemel ongelijk gedaan. Doch in deze soort van allerschandelijkste wreedheid zouden wij mogelijk Saturnus met haar kunnen vergelijken, of boven haar kunnen stellen, van wie men zegt, dat hij zijn eigen vader gelubd zou hebben. Maar in de godsdiensten van Saturnus hebben de mensen liever door de handen van anderen gedood willen worden dan met hun eigen handen gesneden worden. Hij heeft zijn zonen opgeslokt, gelijk de poëten zeggen, waaruit de aanschouwers van de natuur verklaren wat zij willen, doch zijn zonen, gelijk de historie vermeldt, heeft hij gedood. Maar evenwel die gewoonte, welke die van Carthago gehad hebben, nl. om hun zonen hem te offeren, hebben nooit de Romeinen aangenomen. Maar deze grote Moeder van de Goden heeft ook in de Romeinse tempels gesnedene mannen ingevoerd, en heeft die wreedheid en gewoonte ook aldaar onderhouden, dewijl men geloofde, dat zij vires, dat is, de krachten en kloekheden van de Romeinen hielp met af te snijden virilia virorum, dat is, de mannelijkheden van de mannen. En wat zijn ook bij dit zeer lelijk kwaad te vergelijken de dieverijen van Mercurius, de dartelheid van Venus, de hoererijen en schandelijkheden van al de anderen, welke wij wel zouden voorthalen uit de boeken, tenware dat ze dagelijks in het openbaar gezongen en gespeeld werden in de schouwhoven. Maar dit alles, zeg ik, wat is dit te vergelijken bij dit zo groot oneerlijk kwaad, welks grootheid alleen voor deze grote Moeder voegde, des te meer omdat dezelfde gezegd worden door de poëten versierd te zijn, kwansuis alsof de poëten ook zouden versierd hebben, dat deze dingen voor de Goden aangenaam en behaaglijk zijn. Want dat zij gezongen of geschreven worden, dat is de stoutheid of dartelheid van de poëten geweest. Maar dat zij door bevel en afdringen van de Goden bijgevoegd zijn tot de Goddelijke zaken en tot haar ere, wat is dat anders dan de schandelijkheid van de Goden zelf, ja dat meer is, wat is het anders dan een belijdenis van de duivelen en een bedrog van de ellendige? Maar aangaande dit stuk, dat men de moeder van de Goden behoorlijk geacht heeft te dienen door het heiligen van gesnedene, zulks hebben de poëten niet versierd, maar zij hebben veelmeer van zulks een afschrik gehad, dan dat zij zulks zouden gezongen hebben. Zo dan, niemand behoorde toegeëigend te worden aan deze Goden, zelfs ook niet aan de uitgelezen Goden, om nl. door middel van hen na zijn dood gelukzalig te leven, dewijl zij,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

die vóór hun dood hen toe geheiligd zijn, zelfs in dit leven niet eerlijk hebben kunnen leven, zijnde onderworpen aan zo schandelijke superstitiën, en daar benevens verbonden aan zulke onreine duivelen. Maar dit alles, zegt hij, strekt tot mundum, dat is, tot de wereld; maar laat hij wel toezien, dat het niet veelmeer strekt tot immundum, dat is, tot de onreine. En wat kan daar niet gestrekt worden tot de wereld van al hetgeen, dat bewezen wordt in de wereld te zijn? Maar wij zoeken zo danig gemoed, dat, bouwende op de ware religie, niet aanbidt de wereld evenals zijn God, maar om Gods wil de wereld prijst als het werk Gods, opdat hij, van de wereldse onreinheden gereinigd zijnde, mag komen mundus, dat is, rein tot God, welke geschapen heeft mundum, dat is, de wereld. Middelerwijl zien wij, dat deze uitgelezen Goden wel klaarder bekend zijn geworden dan de andere, maar nochtans niet op zodanige wijze, dat daarom hun deugden en weldaden te meer zouden verbreid worden, maar opdat door middel van zulks daarom hun schandelijkheden te minder bedekt zouden worden, waaruit ook van het te meer gelovig is, dat zij allen mensen geweest zijn, gelijk niet alleen de schriften van de poëten maar ook die der historiën zulks verklaren, want Virgilius zegt: ‘Saturnus is allereerst van de Hemel nedergedaald, vluchtende voor de wapenen van Jupiter, zodat hij balling werd met beroving van zijn rijk’. En aangezien zij, die voor ons óf in de Griekse sprake, óf in de Latijnse tegen deze dwalingen geschreven hebben, daarvandaan vele dingen in hun schriften gesteld hebben, zo heeft het mij niet goed gedacht, hierbij lang te blijven staan.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

HOOFDSTUK 27.

VAN DE GEDICHT VAN DE ONDERZOEKERS VAN DE NATUREN, WELKE DE WARE GODDELIJKHEID NIET EREN EN OOK VAN DIE GODSDIENST NIET WETEN, MET WELKE MEN, DE WARE GODDELIJKHEID SCHULDIG IS TE EREN.

Maar als ik ook nauw bemerk zelfs de beduiding van de onderzoekers van de natuur, door welke de geleerde en scherpzinnige mannen deze menselijke zaken pogen te veranderen in Goddelijke zaken, zo zie ik, dat dit alles nergens toe gebracht kan worden dan alleen tot de tijdelijke en aardse werken en tot een lichamelijke natuur, of indien het een onzichtbare natuur is, evenwel veranderlijk, hetwelk in geen geval de ware God kan zijn. Daarom, al is het, dat er bij hen gehandeld wordt van de beduidenis, passende op de godsdienstigheid, zo is zulks te beklagen, dat door dezelfde niet verkondigd noch gepredikt wordt de ware God, hoewel het nochtans enigszins wederom lijdelijk is, dat hun scholen zo vuile en schandelijke dingen niet gedaan, noch ook geboden worden. Maar aangezien, dat men in plaats van de ware God, door Wiens inwoning onze ziel alleen gelukkig is, niet behoort te eren het lichaam, of de ziel; hoeveel te schandelijker is het dan, deze dingen te eren, en die daarenboven zó te eren, dat ‘s mensen lichaam daardoor niet behoudt zijne eer noch de ziel van hem die de dienst doet, verkrijgt hare zaligheid. Derhalve, indien met enige tempel, met enige Priester, met enige offerande, die alle tezamen van de ware God toekomen, geëerd wordt enig element der wereld, of enig geschapen geest, al was het ook dat hij niet onrein is, of kwaad, evenwel is zulks kwaad; doch het is niet kwaad overmits die dingen kwaad zouden zijn met welke men de eer bewijst, maar omdat die dingen zulke dingen zijn, met welke men Dien alleen schuldig is. te eren, aan Wie zo danige ere en dienst toekomt. Insgelijks indien iemand met de zotternij of onmogelijkheid van de beelden, met de offeranden van geslachte mensen, met kransversiering van de mannelijke schaamte, roet verering van de hoererijen, met snijding van zijn leden, met heiliging van bugbers, met feesten van vuile en oneerlijke spelen; indien iemand, zeg ik, wil beweren, dat hij daarmede van de enige ware God, van de schepper van alle zielen en lichamen, eert: deze doet gans kwalijk en vergrijpt zich zeer, doch niet, omdat men niet schuldig is te eren dengenen, die hij eert, maar omdat hij dingen, die men schuldig is te eren, niet eert op zodanige wijze als men schuldig is hem te eren. Maar diegene, welke aan de een zijde met alle dusdanige dingen, dat is met schandelijke en oneerlijke dingen, en aan de andere zijde niet van de ware God, van de Schepper van ziel en lichaam, maar een schepsel eert, hoewel het juist niet boos is, nochtans is het een schepsel, hetzij dat dit óf de ziel, óf het lichaam, óf beide tezamen is, zulk een zondigt dubbel tegen God, aan de ene zijde, omdat hij, in plaats van Hem, zelfs eert hetgeen Hij niet is, en aan de andere zijde, omdat Hij Hem met zo danige dingen eert, waarmee men God, ja van de mens zelfs niet behoort te eren. Ondertussen blijkt hieruit alleen klaar op welke wijze, dat is, hoe schandelijke en gruwelijke godsdienst deze lieden gehad hebben. Maar wat of wie zij in hun godsdienst geëerd hebben, zulks zou voor ons duister zijn, zo hun historie niet betuigde, dat zij zodanige dingen, welke zij zelf bekennen vuil en schandelijk te zijn, ter ere van hun Goden (zijnde zelfs daartoe met schrikkelijke bedreigingen van dezelfde gedrongen) geoefend en gedaan hadden. Zo dan alle bewimpelingen en omwegen dus afgelegd zijnde, zo blijkt, dat het zeker is, dat door de burgerlijke leer van de Goden de boze duivelen en aller onreinste geesten in het bezoeken van de dwaze beelden genodigd en aangelokt zijn geweest, de dwaze harten van de mensen te bezitten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

HOE DE LEER VAN VARRO; AANGAANDE DE GODEN; IN GEEN DEEL MET ZICH ZELF OVEREENKOMT.

Wat heeft het dan te beduiden, dat die allergeleerdste en allerscherpzinnigste Varro al deze Goden door een loos en kloek beleid van redenen poogt te brengen en te dulden op van de Hemel en de aarde, en onderwijl dat hij evenwel hetzelfde niet kan uitvoeren noch teweegbrengen? Want zijne dingen vloeien hem van de handen en springen hem weder tegen het hoofd, insgelijks dalen zijne opgeheven dingen laag en vallen nederwaarts. Aangezien, zegt hij, gelijk ook in het eerste boek gezegd is van de plaatsen, dat er aangemerkt zijn 2 beginselen van de Goden, nl. eensdeels van de Hemel en eensdeels van de aarde, van welke de Goden eensdeels genoemd worden de Hemelse en eensdeels de aardse, zo is het gelijkerwijs wij in onze voorgaande boeken het beginsel aangevangen hebben van de Hemel, nl. toen wij spraken van Janus, die sommigen gezegd hebben van de Hemel te zijn, en sommigen de wereld, dat wij ook alzo, schrijvende van het vrouwelijk geslacht van de Goden, ons beginsel aangevangen hebben van Tellus, dat is, van de aarde. Alhier bemerk ik, welke zwarigheid in zulk een groot verstand steekt; want hij beeldt zich in door een zekere waarschijnlijke reden, dat de Hemel diegene is, welke werkt, en dat de aarde diegene is, welke is lijdende, en derhalve schrijft hij van de Hemel een mannelijke kracht toe, en de aarde een vrouwelijke kracht, en bemerkt niet eens, dat het alleen Diegene is, Die zulks alles doet, welke nl. beide heeft gemaakt. En hiervan komt het, dat hij die vermaarde godsdiensten van de Samothracische in het voorgaande boek mede alzo verklaart; want bij belooft, dat hij dezelfde, welke de zijne nog niet bekend waren, door schrijven zal verklaren, en doet als heilige toezegging, dat hij dezelfde van de zijnen toezenden zal. Want hij zegt, dat hij aldaar door verscheiden aanwijzingen en tekenen bemerkt heeft aan de beelden, dat het éne beeld beduidt van de Hemel, het andere de aarde, en het derde de voorbeelden aller dingen, welke Plato noemt ideas: alzo wil hij, dat de Hemel beduidt Juno, en dat bij de voorbeelden of ideas verstaan wordt Minerva; derhalve dat de Hemel is, hetwelk iets werkt, en dat de aarde is de stof, van welke iets gewrocht wordt, en dat het voorbeeld datgene is, waarnaar iets gewrocht of gemaakt wordt: In welke zaak ik nalaat te zeggen, hoe Plato zegt dat zij uitwijzen niet alleen, dat de Hemel iets werkt, maar dat de Hemel zelf tevoren naar deze voorbeelden al rede gemaakt en gewrocht was. Derhalve zeg ik dit, nl. dat hij de reden van deze 3 Goden, met welke hij kwansuis alles vervat heeft in zijn boek van de uitgelezen Goden, met zulks te zeggen, verloren heeft; want van de Hemel schrijft hij toe de mannelijke Goden, en de aarde schrijft hij toe de vrouwelijke geslachten van de Goden, onder welk vrouwelijk geslacht hij ook Minerva gesteld heeft, die hij voorheen zelfs boven van de Hemel gesteld had. Daarna de mannelijke God Neptunus is in de zee, welke meer tot de aarde dan tot van de Hemel behoort. Eindelijk ook de vader Dis, die in het Grieks Pluto genaamd wordt, is ook een mannelijk broeder van Jupiter en Neptunus, en nochtans zegt men van hem, dot hij mede een aards God is, inhoudende het bovenste deel der aarde, en hebbende Proserpina tot zijne huisvrouw in het benedenste deel der aarde. Hoe rijmt het dan, dat zij nu zeggen, dat de Goden in van de Hemel zijn, en dat de Godinnen op de aarde zijn, en dat zij dan weer pogen, de Godinnen in van de Hemel en de Goden op de aarde te brengen? Welke vastigheid, welke gestadigheid, welke rechtzinnigheid, welk zeker besluit heeft zo danige reden en verhandeling? Alzo ook die Tellus is het beginsel van alle Godinnen, nl. die grote Moeder, bij welke woelt de uitzinnige schandelijkheid van de buggers, en van de afgesnedenen en van hen, die zich zelf snijden; maar wat is dit dan te zeggen, dat aan de een zijde Janus genaamd wordt het hoofd van de Goden, en aan de andere zijde Tellus het hoofd der Godinnen, en dat middelerwijl hun dwaling in Janus geen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hoofd maakt, en even zo de razernij met Tellus, dat die niet één razend maakt? En waarom is het, dat zij toch ijdel en tevergeefs dit alles pogen te brengen tot de wereld, even als of de wereld in plaats van de ware God, en het werk in plaats van de Werkmeester kon geëerd worden? En evenwel overtuigt de klare openbare waarheid hen genoeg, dat zij zulks nimmermeer kunnen uitvoeren noch teweegbrengen. Want hoe zij het wenden en keren, altijd vervallen zij in verwarring en verdwaaldheid. Laten zij dus al hun goden, zoveel hun oorsprong belangt, veel liever brengen tot de afgestorven mensen en tot de allerbooste duivelen, en dan zal er geen geschil overblijven.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

HOE AL DIE DINGEN, WELKE DE AANSCHOUWERS VAN DE NATUUR GEBRACHT HEBBEN TOT DE WERELD EN TOT DE DELEN DEZELFDE, BIJ HEN BEHOORDEN GEBRACHT GEWEEST TE ZIJN TOT VAN DE ENIGE WARE GOD.

Want al die dingen, welke door hen volgens die leer van de Goden als door natuurlijke redenen gebracht worden tot de wereld; al die dingen, zeg ik, hoe wél en bekwaam zonder perikel van enig goddeloos gevoelen die kunnen toegeschreven worden aan God, die veel meer de wereld gemaakt heeft, en die een Schepper is van alle zielen en alle lichamen, laat ons dat op deze wijze bemerken: vooreerst wij eren God, en niet van de Hemel en de aarde, in welke 2 delen deze ganse wereld bestaat; wij eren ook niet de ziel of de zielen, die door alle levende schepselen verspreid zijn, maar God, die Hemel en aarde gemaakt heeft en alles wat daarin is; die alle zielen gemaakt heeft, hebbende haar leven op allerlei wijze, hetzij, dat het is de groeiende ziel, zijnde zonder zinnen en reden, hetzij dat het is de vijfzinnige ziel, hetzij dat het is de redelijke of verstandige ziel. En opdat ik eenmaal mag beginnen te doorlopen de werken van de enige en ware God, om wiens werken wille zijlieden, wanneer zij hun schandelijkste en oneerlijkste godsdiensten eerlijk pogen te verklaren, zich zelf vele valse Goden gemaakt hebben: zo zeggen wij, dat wij die God eren, die de naturen, door Hem geschapen, gegeven heeft haar beginselen en einden van stilstaan en bewegen; die de oorzaken aller dingen heeft, weet en schikt, die de kracht van de zaden geschapen heeft; die van de redelijken adem, welke eigenlijk de ziel genaamd wordt, ingedrukt heeft alle levende schepselen die Hij gewild heeft; die de macht en het gebruik van de spraak gegeven heeft; die de macht van toekomende dingen te voorzeggen aan zo danige geesten medegedeeld heeft als Hem beliefde, en die toekomende dingen voorzegt door dengenen, dien Hij daartoe gebruiken wil, en die ook de kwade ziekten verdrijft door dengenen, dien Hij daartoe verkiest; die verder ook over de oorlogen, wanneer het menselijk geslacht daardoor moet verbeterd en gekastijd worden, het gezag heeft, en hun beginselen, voortgangen en einden bestuurt; die ook het allerheftigste en geweldigste vuur dezer wereld, naar van de behoorlijken eis der allergrootste natuur, geschapen heeft en regeert; die de Schepper en Bestuurder is van alle wateren; die de zon gemaakt heeft, het allerklaarste licht van alle lichamelijke lichten, en dezelfde gegeven heeft haar behoorlijke werking, kracht en beweging naar van de eis; ja die, welke zelfs over de hel en over het benedenste deel der aarde Zijn heerschappij en macht niet onttrekt; die de zaden en het voedsel der dieren geschapen heeft, en droog of vochtig zijnde, elk naar zijn natuur; die de vruchten der aarde aan dieren en mensen geeft; die niet alleen de voornaamste oorzaken, maar ook de volgende weet, schikt en ordineert; die de maan gesteld heeft haar beweging, die voorts Hemelse en aardse wegen geeft voor de veranderingen van de plaatsen; die aan de menselijke verstanden, welke Hij geschapen heeft, ook heeft gegeven wetenschap van verscheiden kunsten, om daarmee het leven en de natuur te helpen; die de samenvoeging van man en vrouw tot behulp van vermeerdering van het geslacht ingesteld heeft; die de vergaderingen der mensen gegund heeft de lieflijke weldaad van het aardse vuur, om dat op de haardsteden en in de lichten te gebruiken tol een zeer goedertieren dienst. Gewis, al deze dingen zijn die, welke Varro, die allerscherpzinnigste en allergeleerdste man, van de uitgelezen Goden, ik weet niet door welke natuurlijke uitleggingen, die hij óf elders ontvangen, óf zelf bedacht en gepoogd heeft te verdelen en te verklaren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 30.

OP WELKE GODVRUCHTIGE WIJZE DE SCHEPPER VAN DE SCHEPSELEN ONDERSCHEIDEN KAN WORDEN, OPDAT IN PLAATS VAN DE ENIGE GOD NIET GEËERD WORDEN ZÓ VELE GODEN ALS ER WERKEN ZIJN VAN ÉÉN WERKMEESTER.

Maar dit alles doet en werkt de enige en waarachtige God. Derhalve, gelijk Hij God is, overal geheel, in geen plaatsen gesloten, aan geen banden gebonden, in geen delen deelbaar, op generlei wijze veranderlijk, vervullende Hemel en aarde met Zijne bijzijnde macht, en met geen afwezende natuur; alzo is het ook, dat Hij alles bestuurt en onderhoudt wat Hij geschapen heeft, doch alzo, dat hij dezelfde mede toelaat te oefenen en te werken hun eigen bewegingen. En hoewel er niets kan zijn zonder Hem, nochtans zijn er geen dingen, die kunnen zijn, wat Hij is. Hij doet wel vele dingen door de Engelen, maar die Engelen maakt Hij alleen gelukzalig van zich zelf. Daarom, al is het, dat Hij om enige oorzaak aan de mensen de Engelen toezendt, nochtans maakt Hij de mensen niet gelukzalig van de Engelen, maar van zich zelf, even gelijk Hij de Engelen doet. Laat ons dus van deze enige en ware God het eeuwige leven hopen en verwachten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 31.

WELKE WELDADEN GODS (UITGEZONDERD DE ALGEMEEN WELDADIGHEID) EIGENLIJK DE BEMINNAARS EN BETRACHTERS VAN DE WAARHEID GENIETEN.

Want wij hebben van Hem, behalve die weldaden welke Hij (door de bestiering en onderhouding van de natuur, waarvan wij nu wat gesproken hebben) goeden en kwaden geeft, een zeer groot bewijs van een zeer grote liefde, eigen zijnde alleen van de goeden. Want hoewel wij nimmermeer vanwege deze weldaden, dat wij zijn, dat wij leven, dat wij Hemel en aarde aanschouwen, dat wij verstand en rede hebben, waarmee wij Hem, die dit alles geschapen heeft, onderzoeken, hoewel wij, zeg ik, voor al deze weldaden Hem nimmer ten volle kunnen danken: nochtans bovenal dat Hij die is, welke ons, belast en beladen zijnde met zonden en vervreemd van de aanschouwing Zijns lichts, en verblind met de liefde van de duisternis, dat is, van der boosheid, ons zeg ik, dus gesteld zijnde, niet geheel verlaten heeft, en dat hij ons gezonden heeft Zijn Woord, hetwelk is Zijn eniggeboren Zoon, die in het aangenomen vlees voor ons geboren is en ook voor ons geleden heeft, teneinde wij daaruit zouden bekennen, in hoe grote waarde God van de mens houdt, en opdat wij door Zijn bijzondere offerande van al onze zonden zouden gereinigd, worden, en opdat Zijn liefde door Zijn Geest in onze harte verspreid zijnde, wij ten laatste, nadat wij alle zwarigheden zullen overwonnen hebben, zouden mogen komen in de eeuwige ruste en in de onuitsprekelijke zoetigheid van zijne aanschouwing. Welke harten, welke tongen zullen daar zijn, die ooit zo ver pogen en arbeiden zullen, dat ze genoegzaam zullen kunnen zijn om God van de Heere hiervoor behoorlijk te danken.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 32.

HOE DE VERBORGENHEID VAN DE VERLOSSING DOOR CHRISTUS IN GEEN TIJDEN VOORHEEN ONTBROKEN HEEFT, EN DAT HETZELFDE ALTIJD DOOR VERSCHEIDEN VERKLARINGEN GEPREDIKT EN VERKONDIGD IS.

Deze verborgenheid van het eeuwige levens is van de beginne van het menselijke geslacht door zekere tekenen en Sacramenten, naar gelegenheid der tijden gevoegelijk zijnde, door de Engelen verkondigd en gepredikt aan degenen, die het behoorde. Daarna is het Hebreeuwse volk vergaderd in een zekere Republiek, welk volk deze verborgenheid zou onderhouden, en in hetwelk hij wilde, dat alles, wat van do komst van Christus tot nu toe en vervolgens zou geschieden en bomen, dat datzelfde zou voorzegd worden door sommige mensen, eensdeels met wetenschap en kennis, eensdeels ook, zonder kennis en wetenschap te hebben van hetgeen zij voorzeiden. Voorts is ditzelfde volk door alle volkeren ook verstrooid uit oorzaak en vanwege het getuigenis van de schrifturen, in welke voorzegd is de toekomstige eeuwige zaligheid in Christus; want niet alleen al de profetieën, welke door woorden uitgesproken zijn, en ook mede niet alleen al de onderwijzingen van het levens, die de manieren en de godvruchtigheid verbeteren, begrepen zijnde in dezelfde schrifturen; maar ook zelfs hun heilige diensten, de priesterschappen, de tabernakel of tempel, de altaren, de offeranden, de ceremoniën, de feestdagen en wat er meer behoort tot die dienst, welke men God schuldig is, en in het Grieks eigenlijk latria genaamd wordt, dit alles strekt om ons te onderwijzen, hoe al zulke dingen daarmede beduid en tevoren voorzegd zijn, welke wij geloven in Christus vervuld te zijn om het eeuwige leven der gelovigen, en die wij dagelijks zien vervuld worden, en welke wij ook vertrouwen, dat nog zullen vervuld worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 33.

DAT DE BEDRIEGERIJ VAN DE BOZE GEESTEN, ZICH VERHEUGENDE IN DE DWALING VAN DE MENSEN, ALLEEN DOOR DE CHRISTELIJKE RELIGIE KON ONTDEKT WORDEN.

Zo dan, door deze enige en ware religie alleen kon ontdekt worden, hoe de Goden der Heidenen anders niet ‘zijn dan de aller onreinste duivelen, die bij gelegenheid en onder het deksel van de verstorvene zielen, en onder van de schijn en de gedaante van wereldse schepselen willen, dat ze voor Goden zullen gehouden worden, en daarenboven, welke kwansuis als in Goddelijke ere van allerschandelijkste dingen met een hovaardige onreinheid zich verheugen, benijdende alzo mitsdien aan de menselijke gemoederen hun bekering tot van de ware God. Uit de allergruwelijkste en allergoddelooste heerschappij dezer duivelen wordt de mens verlost als hij in Die gelooft, welke, om weer op te staan, een voorbeeld van zo grote nederigheid gegeven heeft als hun hovaardigheid is, door welke zij gevallen zijn. Alzo zijn niet alleen deze Goden, van welke wij nu vele genoemd hebben, mitsgaders andere van hun Goden en ook andere, aan hun gelijk, van alle andere volken en landen, maar ook deze, van welke wij nu handelen, evenals in van de Raad van de Goden uitgelezen; doch zó uitgelezen, dat ze geheel uitgelezen zijn in uitnemendheid van de boosheden en boeverijen, maar niet in waardigheid van de deugden. Varro, die hun godsdiensten als tot natuurlijke redenen wil duiden, zoekt schandelijke zaken goed te maken en kan niet vinden, hoe het met dezelfde natuurlijke dingen zal sluiten en goed overeenkomen; want het zijn de oorzaken van die godsdiensten niet, die hij meent dat de oorzaken zijn, of veel liever die hij wil, dat men voor de oorzaken zal houden. Want niet alleen indien dat de oorzaken waren, maar zelfs indien het enige andere manieren van oorzaken waren, al is het, dat ze ook niet behoorden tot van de ware God en tot het eeuwige leven, dat men alleen in de godsdienst heeft te zoeken, nochtans enige reden en enig bescheid van hare dingen gevende, hoedanig het was, zo zouden zij nochtans enigszins van de aanstoot kunnen verzachten, welke enige kwansuis schandelijkheid en ongeschiktheid in hun godsdiensten veroorzaakt had, zoals dat dezelfde Varro gepoogd heeft te doen in sommige fabelen van de schouwhoven, of ook in sommige verborgenheden van de tempelen en godsdiensten, alwaar bij de schouwhoven door de gelijkenis met de tempelen en godsdiensten niet goed gemaakt heeft, maar heeft veelmeer de tempelen en godsdiensten veroordeeld door de gelijkenis van de schouwhoven. En evenwel heeft hij tamelijk zijn best gedaan om van de ongeschikte en harde zin dier dingen (zijnde zeer aanstotelijk vanwege de gruwelijke zaken, die daarin begrepen waren) door verklaring en aanwijzing kwansuis van natuurlijke oorzaken, te verzachten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 34.

VAN DE BOEKEN VAN NUMA POMPILIUS, WELKE DE RAAD HEEFT DOEN VERBRANDEN, OPDAT DE OORZAKEN EN REDENEN VAN DE GODSDIENSTEN, WELKE DAARIN BEGREPEN WAREN, NIET VERDER BEKEND ZOUDEN WORDEN.

Hiertegen nochtans bevinden wij, dat de aanwijzingen van de oorzaken van de godsdiensten, gelijk die allergeleerdste man zelf betuigt van de boeken van Numa Pompilius, geenszins hebben kunnen geleden worden, ja! dat zij gehouden zijn, niet alleen als zodanige, welke niet waardig waren gelezen te worden door de priesters, maar als zo danige, die zelfs niet waardig waren om in heimelijk geschrift te zijn, en in een duistere hoek stil verborgen te blijven liggen; want ik zal nu zeggen, wat ik in het 3e boek van dit mijn werk beloofd heb te zullen zeggen, want gelijk bij dezelfde Varro gelezen wordt zijn boek over de dienst van de Goden: Er is een Terentius geweest, die, alzo hij een hof had bij de stad Janiculum, en zijn koeherder omtrent het graf van Numa Pompilius ploegde, en in het ploegen uit de aarde geroeid had zekere van zijn boeken, in welke geschreven waren de oorzaken van zijn ingestelde godsdiensten, zo is het, dat diezelfde Terentius, deze boeken ziende, die in de stad gebracht heeft bij van de Schout, maar zodra de Schout het begin van de boeken doorgezien had, heeft deze de zaak, als van groot gewicht zijnde, aan van de Raad te kennen gegeven, middelerwijl de voornaamste van de stad, als zij enige oorzaken hadden, begonnen waren te lezen, nl. waarom in de godsdiensten iedere zaak in het bijzonder gesteld was, zo is het daarover geschied, dat de Raad zulks met van de overledenen Numa wel toestond, maar evenwel hebben de heren Vaderen, bezorgd zijnde voor hun religie, besloten en goedgevonden, dat de Schout die boeken zou verbranden. Een iegelijk bedenke hiervan zo danige reden als hem goeddunkt, ja ieder voortreffelijk voorstander van zulke goddeloosheid, zegge hiervan, wat hem de uitzinnige kakeling inblaast om te zeggen. Het is mij genoeg te vermanen, dat de oorzaken der godsdiensten van koning Pompilius, insteller van de Romeinse godsdiensten, beschreven zijn geweest, en dat ze niet hebben moeten bekend worden, noch aan het volk, noch bij van de Raad, ja zelfs niet aan de Priesters. En daarenboven zien wij hier, dat zelfs Numa Pompilius, door onbehoorlijke curieusheid en nauwkeurig onderzoek, gekomen is tot zulke verborgen geheimenissen der duivelen, welke hij zelfs wel voor zich zelf beschreef, opdat hij alzo iets zou hebben, door welks lezing hij van zijn dingen indachtig gemaakt zou worden. Maar dezelfde geheimenissen, niettegenstaande hij een koning was, die geenszins iemand vreesde, heeft hij evenwel niemand durven leren, noch dezelfde ook, óf met te niet te doen, óf met enigszins te bederven, durven schenden en beschadigen, zodat hij niet gewild heeft, dat deze dingen aan iemand bekend werden, opdat hij van de mensen geen ongeoorloofde dingen zou leren, en daar benevens, dat hij ook gevreesd heeft deze dingen te schenden en te beschadigen, opdat hij de duivelen niet tegen zich verstoord en vergramd zou maken; derhalve heeft hij dezelfde verborgen in zijn graf, waar hij meende, dat ze wél bewaard waren, niet eens bedenkende, dat de ploeg aan zijn graf zou kunnen genaken. Ondertussen de Raad, dewijl die vreesde de godsdiensten der voorouders te veroordelen en dieshalve genoodzaakt werd aan Numa toestemming te geven, heeft evenwel die boeken zóó verderfelijk en schadelijk geoordeeld, dat hij niet gelast heeft ze weder in de aarde te verbergen, opdat de menselijke curieusheid niet van het te heftiger de ontdekte zaken zou onderzoeken, maar heeft belast, dat men die ondienstige gedenkschriften zou verbranden, omdat zij het voor noodwendig hielden, de godsdiensten, die zij hadden, te blijven oefenen, zodat men verdraaglijker dwaalde met de oorzaken daarvan niet te weten, dan dat de stad zou beroerd worden met de oorzaken daarvan te bekennen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 35.

VAN HYDROMANTIA, DAT IS: VAN DE VOORZEGGING UIT HET WATER, DOOR WELKE NUMA, ZIENDE ENIGE SCHIJNSELS VAN DE DUIVELEN, VAN DEZELFDE BEGOOCHELD WERD.

Want zelfs ook Numa, tot wien geen profeet Gods, noch enige Engel gezonden werd, is bewogen geweest te oefenen Hydromantia, dat is de duivelse voorzegging uit het water, in welk water hij zag de schijnsels en beelden van de Goden, of veelmeer de goochelarijen van de duivels, teneinde hij alzo van hen zou mogen horen en verstaan, wat hij in de godsdiensten moest instellen en waarnemen, welke manier van voorzegging Varro zegt van de Perzen overgebracht te zijn, en dat zij allereerst van Numa, en daarna van de filosoof Pythagoras gebruikt is, alwaar hij ook verhaalt, dat men van de helse Goden raad vraagt niet zonder bijgevoegd bloed, en zegt verder, dat zulks in het Grieks Necromentia, dat is: voorzegging uit de doden, welke voorzegging, hetzij dat ze hydromentia of Necromentia genaamd wordt, hetzelfde even is, alwaar de doden schijnen raad te geven en iets te voorzeggen. Door welke middelen en kunsten zulks geschiedt, daar laat ik hen voor zorgen en daarin mogen zij toezien. Ik wil hier niet eens zeggen, dat deze kunsten ook vóór de komst van onze Zaligmakers, zelfs in de steden der Heidenen, door uitgedrukte wetten plachten verboden te worden, en door allerstrengste straffen plachten gestraft en gewroken te worden. Zulks, zeg ik, wil ik tegenwoordig niet zeggen, want mogelijk waren toen zodanige dingen bij hen geoorloofd. Nochtans door deze kunsten is Pompilius in de godsdiensten onderwezen, van welke godsdiensten hij de daden wel in het licht gebracht heeft, maar de oorzaken daarvan heeft hij verborgen gehouden. Alzo heeft hij zelf gevreesd datgene, waarin hij onderwezen werd, en daar benevens zijn boeken, bevattende de redenen der Romeinse godsdiensten, in het licht gebracht zijnde, zijn door van de Raad verbrand. Ondertussen, wat heeft het te beduiden, dat Varro van de godsdiensten, ik weet niet welke andere, kwansuis natuurlijke oorzaken aanwijst en verklaart, vanwege welke namelijk deze boeken niet verbrand zonden worden, indien zij dezelfde bevat hadden, ten ware, dat wij wilden men, en dat de samengeroepen Vaderen, deze boeken, van Varro geschreven en uitgegeven zijnde aan van de Opperpriester Cesar, van gelijken zouden verbrand hebben. Wijders, overmits Numa Pompilius het water weggedaan, d. i. uitgedragen heeft, opdat hij daarmede zijn hydromantia, di. zijn voorzegging, uit het water zou mogen oefenen, zo is het, dat daarom gezegd wordt, dat hij de Watergodin Egeria tot een huisvrouw gehad heeft, gelijk in het voornoemde boek van ‘Varro gezegd wordt; want op zo danige wijze plachten waarachtig geschiede zaken door besprenging van leugens in fabelen veranderd te worden. Deze Romeinse koning zeer curieus zijnde in de kunst van hydromantia, heeft uit dezelfde de godsdiensten verstaan en geleerd, welke de Priesters in hun boeken hebben, nochtans dezelfde redenen heeft hij niet gewild, dat iemand behalve hij zelf zou weten. Derhalve, deze zelfde redenen afgezonderd, op zich zelf geschreven zijnde, heeft hij gemaakt, dat zij enigszins met hem zouden sterven, zo wanneer hij besteld heeft, dat zij, als uit de kennis van de mensen getrokken en in eeuwigheid met hem begraven werden. Zo dan, in die zelfde boeken waren, óf de vuile en kwade begeerlijkheden van de duivelen beschreven, zodat het bleek, dat die ganse burgerlijke leer van de Goden, zelfs bij die mensen verdoemelijk scheen te zijn, welke zo vele schandelijke dingen in hun godsdiensten opgenomen hadden, óf anders in dezelfde zijn verhaald geweest zulke, die tezamen anders niet waren dan dode mensen, welke door de langdurige oudheid van het tijd schier alle volkeren van de Heidenen geloofden onsterfelijke Goden te zijn, want de duivelen hebben ook vermaak in zulke godsdiensten, zodat zij ook zich zelf, in plaats van de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

doden, welke zij gemaakt hebben, dat voor goden geacht worden, door betuiging van de bedrieglijke mirakelen stellen, en laten zich, in plaats van die, eren en aanbidden. Middelerwijl zo is het door een verborgene voorzienigheid van het ware Gods geschied, dat de duivelen voor die verhaalde kunsten, door welke hydromantia kon geoefend worden, verenigd zijnde met haar vriend Pompilius, toegelaten zijn, dat ze aan hem al die dingen zouden belijden en bekend maken, en evenwel, dat ze niet toegelaten zijn hem te vermanen, dat hij toch toezien zou, wanneer bij stierf, dat hij alles, wat hij daarvan ia schrift aangetekend had, veel liever zou verbranden dan onder de aarde begraven. En om te beletten, dat zij niet zouden bekend en openbaar worden, hebben zij niet kunnen weerstaan noch van de ploeg, waardoor zij opgeaard zijn, noch van de schrijfpriem van Varro, waardoor al die dingen, die hiervan verhandeld zijn, tot onze kennis gekomen zijn, want hetgeen hun niet toegelaten wordt, dat kunnen zij niet doen. Nu, dat zij soms toelating krijgen, geschiedt door een hoog en rechtvaardig oordeel Gods, naar gelegenheid van de verdiensten der mensen, welke óf betamelijk is dat ze van hen óf alleen gekastijd worden, óf ook billijk en rechtvaardig is, dat ze daar benevens ook van hen onderworpen gemaakt en bedrogen worden. Ondertussen hoe schadelijk en hoe verre vervreemd van de dienst van de ware Goddelijkheid die schriften geoordeeld zijn, zulks kan daaruit verstaan worden, overmits de Raad die schriften liever heeft willen verbranden, die Pompilius verborgen had, dan te vrezen wat hij gevreesd heeft, die zulks nochtans niet kon vrezen. Derhalve ieder, die in de toekomst geen gelukkig zalig leven wil hebben en hier thans ook geen godvruchtig leven begeert te leiden, deze zoekt door middel van deze godsdiensten van de eeuwige dood: maar hij, die met de boze duivelen gene gemeenschap wil hebben, laat die niet vrezen de boze superstitie, door welke zij geëerd worden, maar laat hij bekennen de ware religie, door welke zij ontdekt en overwonnen worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS VAN DE STAD TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 8.

AAN MARCELLINUS.

Hoofdstuk 1.

HOE HET STUK VAN DE NATUURLIJKE LEER VAN DE GODEN TE OVERLEGGEN STAAT MET DE FILOSOFEN, DIE MANNEN ZIJN VAN HEERLIJKER EN BETER WETENSCHAP.

Tegenwoordig hebben wij van node een veel aandachtiger en omzichtiger gemoed dan ons ooit tevoren van node geweest is in de beantwoording van de voorgaande vraagstukken en in de verklaring van de voorgaande Boeken; want ik zal in gesprek komen aangaande de leer van de Goden, welke zij de natuurlijke noemen, niet met gemeen slechte mensen, want het belangt niet de fabelachtige leer van de Goden, of de burgerlijke leer van de Goden, dat is, óf van het schouwhof, óf van de stad, waarvan de een openbaar verhaalt de boeverijen van de Goden en de andere te kennen geeft hun boze willen en begeerten, en alzo dat zij meer zijn boze duivelen dan Goden; maar ik zal in reden en gesprek treden met de filosofen, wier naam anders niet meebrengt dan: liefde van de wijsheid. Indien de wijsheid zelf God is door Wie alle dingen gemaakt zijn, gelijk de Goddelijke schrift en waarheid ons aanwijst, volgt daaruit, dat een waar en oprecht filosoof zij een liefhebber Gods. Maar aangezien de zaak en daad, welke deze naam meebrengt, niet dadelijk is bij allen, welke met deze naam roemen, want niet allen, die filosofen genaamd worden zijn daarom liefhebbers van de ware wijsheid; daarom van allen, van wie gevoelen wij uit hun schriften hebben kunnen kennen, moeten wij die bijzonder uitkiezen, met wie wij deze onze onderhandeling vooral stichtelijk en niet zonder vrucht mogen doen. Want ik heb in dit werk niet voorgenomen alle ijdele gevoelens van alle filosofen te weerleggen, maar alleen zulke bedenkingen, die behoren tot de theologie, met welk Grieks woord wij verstaan, dat te kennen gegeven wordt ‘de onderhandeling, reden, of leer van de Goddelijkheid.’ En evenwel ook alle zulke meningen, de leer van de Goddelijkheid aangaande, zal ik ook niet aanroeren, maar alleen de meningen van hen, die, hoewel zij met ons overeenkomen, dat er een Goddelijkheid is, die zorg draagt voor ‘s mensen zaken, nochtans menen, dat de dienst van de onveranderlijke God niet genoeg is om te verkrijgen het gelukzalige leven zelfs ook na de dood: daarom zeggen zij, dat er van Dien éne God vele Goden geschapen en ingesteld zijn, en dienvolgens dat men dezelve daarom behoort te eren. Deze lieden gaan het gevoelen van Varro door nadering van de waarheid te boven, want Varro heeft de ganse natuurlijke leer van de Goddelijkheid zo ver kunnen brengen, dat hij die uitgestrekt heeft tot deze wereld of tot de ziel van deze wereld; maar deze filosofen belijden boven alle naturen van de zielen één God, die niet alleen geschapen heeft deze zichtbare wereld, die dikwijls met de naam van Hemel en aarde genoemd wordt, maar die ook alle zielen gemaakt heeft, en die daarenboven de redelijke en verstandelijke ziel, zoals daar is de menselijke ziel, door mededeling van Zijn onveranderlijk en onlichamelijk licht gelukzalig maakt, welke filosofen (die Platonischgezinden genaamd zijn,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ontvangende hun naam van hun leraar en meester Plato) meen ik, niemand onbekend kunnen zijn van hen, die daar een weinig van gehoord hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

VAN TWEEËRLEI FILOSOFEN, NL. VAN DE ITALIAANSE EN JONISCHE, EN VAN HUN EERSTE MEESTERS.

Van deze Plato zal ik kort aanroeren, wat ik nodig acht tot deze tegenwoordige onderhandeling, verhalende eerst diegene, welke ten aanzien van de tijd in dezelfde wijze van eren vóór hem geweest zijn. Zo dan, zoveel belangt de geleerdheden in de Griekse taal, welke taal onder alle andere spraken van de volkeren de vermaarde geacht wordt, daar worden gezegd tweeërlei soort van filosofen te zijn, van welke de een genaamd worden de Italiaanse, gesproten zijnde uit dat gedeelte van Italië, dat eertijds groot Griekenland heette, en de andere zijn genaamd de Jonische, die zich ophielden in die landen, welke nu Griekenland heten. De Italiaanse filosofen hebben tot hun eerste meester gehad de Zammischen Pythogoras van wie zij ook zeggen, dat de naam filosofie het eerst opgekomen is; want naardien zij tevoren sophi, dat is, wijzen, genaamd werden, omdat zij in een prijselijk leven en in een loffelijke wandel boven anderen uitstaken, en hij hierover gevraagd werd waarvoor hij uitging en wie hij zich zelf beleed te zijn, heeft hij geantwoord, dat hij was een filosoof, dat is, een onderzoeker en liefhebber van de wijsheid, want voor een wijze door te gaan, zulks dacht hem al te groots en laatdunkend te zijn. De eerste en voornaamste meester van de Jonische filosofen is geweest Thales, zijnde een van die 7, welke genaamd worden de 7 wijzen. Doch die andere 6 waren van hem onderscheiden in manier van leven en in zekere leringen, dienende om wél te leven. Maar deze Thales, opdat hij een menigte navolgers en aanhangers zou mogen maken, heeft de natuur van de dingen onderzocht, en zijn onderzoekingen en onderhandelingen in geschrift stellende, heeft hij boven anderen uitgestoken, en daarin is het, dat hij bijzonder bij de mensen in bewondering geweest is, dat hij met zijn verstand begrijpende de getallen en bewegingen van de sterren, zelfs de verduisteringen van zon en maan zeker heeft kunnen voorzeggen. Ondertussen het water heeft hij geacht te zijn het beginsel van alle dingen, zeggende dat daarvan al de elementen van de wereld, ja zelfs de wereld en al wat er in geteeld wordt, zijn oorsprong heeft. Doch over dit werk, dat wij aanschouwen zo wonder te zijn, wanneer wij de wereld bemerken, heeft hij geen Goddelijke ziel gestekt. Na deze Thales is gevolgd zijn dagelijkse toehoorder Anaximander, die een ander gevoelen van de natuur van de dingen heeft voorgesteld, want hij heeft gemeend, dat alle zaken voortkwamen niet uit één ding alleen, (gelijk Thales, welke meende, dat alles uit de vochtigheid voortkwam) maar dat iedere zaak voortkwam uit haar eigen beginselen, welke beginselen van iedere zaak in het bijzonder hij gemeend heeft, dat oneindig en zonder getal waren, en alzo, dat zij ook ontalrijke werelden voortbrachten, gelijk ook ontallijke zulke dingen, die daarin voortkomen, en voorts, dat dezelfde werelden nu vergingen, dan weer opnieuw voortgebracht werden, naar dat iedere wereld in haar tijd en ouderdom had kunnen blijven bestaan: ondertussen al deze werken beeft hij de Goddelijke ziel mede niet toegeschreven. Deze zelfde heeft tot zijnen discipel en navolger achtergelaten Anaximenes, welke al de oorzaken van de dingen toegeëigend heeft aan de oneindige lucht; die ook de Goden niet geloochend noch verzwegen heeft, maar evenwel niet geloofd heeft, dat de lucht door hen gemaakt was, maar die meende, dat zij uit de lucht voortgesproten waren. Maar zijn toehoorder Anaxagoras was van gevoelen, dat de Goddelijke ziel van al de dingen, die wij zien, de Werkmeester was, en zei, dat alle geslachten van de dingen voortkwamen elk naar zijn eigen gelegenheden en soorten uit een oneindige stof, bestaande uit gelijknamige delen, doch dat zulks werkte de Goddelijke ziel. Insgelijks Diogenes, een andere toehoorder van Anaximenes, heeft wel gezegd, dat lucht de stof was van de dingen, en dat uit die stof alles voortkwam, maar deze lucht, zei hij, was deelachtig de Goddelijke reden, zonder welke hij zei, dat niets van dezelve kon

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

gemaakt worden. Na Anaxagoras is gevolgd zijn toehoorder Archelaus, die ook gemeend heeft, dat alles bestond uit gelijknamige delen, doch dat ieder daaruit zó bestond, dat hij meteen zei, dat daarin ook verval was een Goddelijke ziel, die met tezamen voeging en afscheiding wrocht en bewoog al die gelijknamige lichamen, nl. die deels. Van dezen wordt gezegd, dat zijn discipel is geweest Socrates, de meester van Plato, om wie zijn wil ik dit alles kort verhaald heb.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

VAN DE LEER EN HET ONDERWIJS VAN SOCRATES.

Deze Socrates is de eerste geweest, die, naar men zegt, de ganse filosofie geleid en gebracht heeft tot de verbetering en schikking van goede manieren, dewijl zij alle vóór zijn tijd meest hun uiterste best deden in het onderzoeken van de physische, dat is, van de natuurlijke zaken. Doch ik kan niet zeker zeggen, óf nl. Socrates dit deed uit een mishagen van die duistere en onzekere dingen, zodat hij daarom zijn best deed om iets zeker te vinden, te weten zulks, dat noodwendig en, dienstig zou zijn voor het gelukzalig leven, om welks wil alleen al de vlijt van de filosofen schijnt gewaakt en gearbeid te hebben; dan óf hij zulks gedaan heeft, gelijk sommigen ten beste van hem vermoeden, vermits hij niet wilde, dat de gemoederen, onrein zijnde door aardse begeerlijkheden, zich zouden vervorderen om zich zelf op. zulke wijze te begeven tot Goddelijke zaken, want hij zag, dat bij hen de oorzaken van de dingen onderzocht werden, nl. die, welke de eerste en voornaamste waren, en die hij geloofde alleen aan de wil van de enige ware Gods te bestaan waarom hij ook aangaande dezelve meende, dat ze niet konden begrepen worden dan alleen door een gezuiverd gemoed. En alzo achtte hij, dat men bijzonder behoorde te arbeiden om zijn leven te zuiveren door goede manieren, opdat het gemoed, dat overladen is door de neerdrukkende kwade genegenheden, door zijn eigen natuurlijke wakkerheid en gewilligheid zich omhoog tot het eeuwige zou mogen verheffen, en alzo met de zuiverheid zijn verstand terecht zou mogen aanschouwen de natuur en eigenschappen van het onlichamelijke en onveranderlijke licht, in hetwelk gestadig de oorzaken van alle geschapen naturen leven. Ook is het bekend, hoe naarstig hij bestraft de dwaasheid van die onwijzen, welke meenden, dat zij iets wisten en met name heeft hij zo danige mening in zijn vraagstukken, aangaande de zeden van het leven, waarheen hij zijn ganse gemoed scheen gestrekt te hebben, met een wonderlijk fraaie manier van onderhandeling, en met een allerscherpzinnigste beleefdheid aangeroerd en overgehaald, sprekende kwansuis van zich zelf, nl. eensdeels óf belijdende zijn eigen onwetendheid, óf ontkennende anderdeels zijn grote wetenschap en geleerdheid, waarover hij ook verscheiden hatelijke vijandschappen tegen zich verwekt heeft, zodat hij door een valse en lasterlijke beschuldiging veroordeeld is en met de dood gestraft. Maar daarna heeft dezelfde stad Athene, die hem openbaar veroordeeld had, zulk een openbare en algemene droefheid en rouw over hem betoond, dat de gramschap van het volk zich geheel tot 2 van zijn beschuldigers zoozeer gekeerd beeft, dat daarover de éne door de menigte van het aandringende volk dood gedrongen is, en de andere zich zelf in een gewillige en eeuwige ballingschap begeven heeft, waardoor hij gelijke straf ontging. Zo dan, Socrates, zijnde van zulk een vermaarden naam, beide in zijn leven en na zijn dood, heeft zeer vele aanhangers en navolgers van zijn filosofie en leer nagelaten, van wie arbeid elk om strijd bijzonder bestond in het onderzoeken van zulke vraagstukken, die het leven en de manieren aangingen, alwaar men nl. verhandelt van het opperste goed, zonder hetwelk de mens niet gelukzalig kan zijn. En naardien in de onderhandelingen van Socrates zulks niet klaar genoeg uitgedrukt was, dewijl hij alles vraagt, alles zegt, alles tegenspreekt zonder zelf zijn gevoelen uit te drukken, zo heeft elk uit zijn schriften genomen, wat hem behaagde, en heeft in zulks, haar dat het hem goed dacht, het einde des goeds gesteld. Nu, zulks wordt het einde des goeds genaamd nl. wanneer men daartoe gekomen is, dat men dan met eer gelukzalig is. Ondertussen, deze Socratische discipelen hebben onder elkander zó verschillende gevoelens van dit einde gehad, dat het nauwelijks te geloven is, dat de discipelen van één meester zulke verschillende gevoelens over dezelfde zaak zouden kunnen hebben, en bijzonder, dat enige (hetwelk schier onmogelijk schijnt te zijn) het opperste goed gezegd hebben te zijn de wellust, gelijk Aristippus, en wederom andere gezegd hebben, dat het opperste

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

goed de deugd is, gelijk Antisthenes. En alzo al de anderen hebben elk hun bijzonder gevoelen gehad.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

VAN PLATO, DE UITNEMENDE ONDER DE DISCIPELEN VAN SOCRATES, DIE DE GANSE FILOSOFIE DOOR DRIEËRLEI AFDELING ONDERSCHEIDEN HEEFT.

Onder de discipelen van Socrates is Plato niet ten onrechte vermaard geweest, zodat hij door zijn grote naam al de anderen verduisterd heeft. Daar hij van Athene was, van eerlijke huize onder de zijnen geboren, en daar hij door zijn wonderlijk groot verstand allen, die met hem discipelen waren, verre te boven ging, zo is het, omdat hij zich zelf noch de Socratische onderwijzing, achtte niet genoeg te zijn tot de verstrekking van de filosofie, dat hij wijd en breed, overal zo ver het hem mogelijk was, buiten ‘s land gereisd heeft, trekkende overal heen, waar het gerucht hem uitlokte om enige vermaarde wetenschap te verkrijgen. Alzo is hij ook in Egypte geweest en van daar is hij gekomen in de gewesten van Italië, waar de naam van de Pythagorischen in grote achting was, en heeft met kleine moeite aldaar geleerd de gehele Italiaanse filosofie, die toen in wezen was, horende ten zeilden tijde de uitnemende en beste leraars. En daar hij zijn meester Socrates bovenal beminde, doet hij hem in bijna al zijn redenen spreken, zodat hij zelfs die dingen, welke hij van anderen geleerd had, door zijn eigen verstand gezien had, tezamen met zijn fraaiigheden en onderhandelingen van de goede zeden gepast en gevoegelijk onder de anderen mengt. Middelerwijl, daar de beoefening van de wijsheid bestaat of in werking, óf in aanschouwing, zodat het éne deel er van genaamd mag worden de werkende filosofie en het andere deel de aanschouwende filosofie, van welke de werkende behoort tot de werking en verhandeling des levens, dat is, tot de onderwijzing van de zeden en schuldige plichten, en de aanschouwende behoort tot het aanschouwen van de oorzaken van de natuur en tot het inzien en bemerken van de allerzuiverste en alleroprechtste waarheid; zo is het, dat van Socrates verhaald wordt, hoe hij bijzonder uitstak in de werkende filosofie; maar van Pithagoras zegt men, dat hij met al de macht van zijn verstand zoveel hij kon, arbeidde in de aanschouwende filosofie, Maar Plato heeft deze beide delen van de filosofie samen gevoegd en wordt derhalve geprezen als iemand, die de filosofie volkomen gemaakt en in 3 delen verdeeld heeft, waarvan het eer is: de zeden en schuldige plichten, die in het bijzonder bestaan in doen en werken. Het, tweede is de natuurlijke, welke toegeëigend is tot aanschouwing. Het derde is de redesluiting, waardoor de waarheid van de valsheid onderscheiden wordt. Dit laatste deel, hoewel het tot beide, nl. tot de werking en aanschouwing nodig is, zo is het nochtans, dat de aanschouwing zichzelf allermeest toegeëigend heeft de doorgronding en bemerking van de waarheid. Deze afdeling in drieën alzo strijdt niet tegen die afdeling, door welke gezegd wordt, dat de gehele oefening van de wijsheid bestaat óf in de werking, óf in de aanschouwing. Ondertussen, wat Plato in deze delen, of vanwege deze delen elk in het bijzonder gevoeld heeft, nl. waarin hij bekend en geloofd heeft, dat van alle werkingen een einde bestaat, waar ook is de oorzaak van alle naturen, en daar benevens, waar ook is het rechte licht van alle redekaveling; dit alles nu te verklaren, acht ik overbodig, en iets lichtvaardig daarvan te zeggen, meen ik onbehoorlijk te zijn. Want omdat hij arbeidt om zijn meester Socrates na te volgen, die hij in zijn boeken gewoonlijk laat spreken, en vooral omdat hij overal zoekt te behouden zijn bekende gewoonte van zijn eigen kennis en mening te verbergen (want in zulke manieren had hij ook een behagen), zo is het daarover geschied, dat, aangaande de allergewichtigste zaken, het eigen gevoelen van Plato niet ligt heeft kunnen bekend en onderscheiden worden. Nochtans aangaande de dingen, die bij hem gelezen worden, hetzij hij het zelf gezegd heeft, of dat hij verhaalt en beschrijft, wat anderen gezegd hebben, en dat hem behaaglijk toescheen, moeten door ons enige dingen verhaald en in dit werk gevoegd worden, nl.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zulke dingen, in welke hij óf overeenkomt met de ware religie, óf tegen dezelve schijnt te strijden, nl. zoveel de vraag betreft, aangaande de éne God of vele Goden. De leer van onze algemeen religie verklaart, dat men behoort te eren de enige God en het waarachtig gelukzalig leven, dat na de dood zal zijn. Sommigen hebben Plato verre verheven boven alle filosofen van de Heidenen, omdat bij alles veel scherpzinniger verstaan heeft. Mogelijk, zeg ik, gevoelen dezen in zoverre iets van God, dat in Hem gevonden wordt de oorzaak om te bestaan, het vernuft om te verstaan en de orde om te leven, van welke 3 men ligt verstaat, dat het eerste behoort tot het deel natuur, het tweede tot de reden en het vernuft, en het derde tot de zeden en geschiktheden van het leven. Want indien de mens zó geschapen is, dat hij door hetgeen wat in hem het heerlijkst is, nadert en bestaat wat boven allen het heerlijkst is, nl. de enigen waren en allerbeste God, zonder Wie geen natuur bestaat, geen lering onderwijst en geen gebruik van zeden dienstig is; laat deze God, in wie alle dingen voor ons zeker bestaan, dan gezocht worden, laat deze God, in Wie alle dingen vast en waarachtig zijn, dan gezien worden; laat deze God, in wie alle dingen oprecht en rechtvaardig zijn, dan bemind worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

HOE MEN, AANGAANDE DE LEER VAN DE GODDELIJKHEID BIJZONDER HEEFT TE HANDELEN MET DE PLATONISCH-GEZINDEN, ALZO HUN GEVOELEN VERRE OVERTREFT AL DE LERINGEN VAN ALLE, ANDERE FILOSOFEN.

Indien dan Plato gezegd heeft, dat een wijs man is een navolger, een kenner en een liefhebber van deze God, door wie zijn mededeling hij gelukzalig is; wat is het dan nodig de andere Filosofen te bemoeien, dewijl er geen van die allen ons nader gekomen zijn dan dezen? Laat hen dan wijken, niet alleen de fabelachtige leer van de Goddelijkheid, welke de gemoederen van de goddeloze verheugt met de boeverijen van hun Goden, ook niet alleen die burgerlijke leer van de Goddelijkheid, in welke de onreine duivelen, onder de naam van Goden, de volken genegen zijnde, tot aardse blijdschap verleiden en in welke die zelfde duivelen de menselijke dwalingen willen houden, even als hun Goddelijke leer; in welke zij ook hun dienaars houden, even als bedienaars van hun ijdelheid, om nl. te aanschouwen de spelen van hun boeverijen, verwekkende met hun aller onreinste oefeningen, door middel van deze hun dienaars ook anderen tot dezen hun dienst, en mitsdien door al deze blinde aanschouwers hun zelf de allervermakelijke spelen vertonende; ja in welke, indien daar enige eerlijke dingen verhandeld worden in de tempelen, dezelve door samenvoeging van de vuilheid van de schouwhoven straks verontreinigd worden, en daarentegen, indien daar enige schandelijke dingen verhandeld worden op de schouwhoven, zij door vergelijking zelfs van de vuilheid van de tempelen geprezen worden. En die dingen, welke Varro uit deze godsdiensten getrokken en geduid heeft, kwansuis op de Hemel en de aarde, en op de zaden en werking van de sterfelijke dingen, zulke dingen, zeg ik, als hij daar poogt te beweren, worden door deze godsdiensten niet beduid, en derhalve is al zijn pogen ijdel en maakt met hetzelve, dat hem de waarheid niet volgt. En ofschoon zodanige dingen zulks beduidden, behoorde nochtans de redelijke ziel die dingen, welke in orde van de natuur verre beneden haar gesteld zijn, voor haar God niet te eren, en behoort boven zich zelve niet te verheffen, even als Goden, die dingen, boven welke de ware God haar verre verheven heeft, die dingen, zeg ik, welke Numa Pompilius te samen met al wat tot deze godsdienst behoorde, belast heeft, tegelijk met Hem, toen hij gestorven was, te begraven en te verbergen, en welke de Raad, toen zij daarna door een ploeg opgeaard waren, belast heeft te verbranden.. Van dezelfde soort zijn ook die dingen, om wat zachter van Numa te gevoelen, welke de Macedonische Alexander aan zijn moeder schrijft, dat hem van een Leo, zijnde een zeer groot voorstander van de Egyptische godsdiensten, geopenbaard en ontdekt zijn; want aldaar wordt gezegd, niet alleen van Picus en Faunus, en Eneas, en Romulus, of ook Hercules en Esculapius, en Liber, geboren van Seniele, en de Tindarische gebroeders, of van enige andere, welke, gesproten zijnde van sterfelijke mensen, zij voor Goden houden, maar zelfs van de uitgelezen Goden, en die van de grootste volken zijn, welke Cicero in zijn Tusculaanse vragen met verzwijging van hun namen schijnt aan te roeren, gelijk Jupiter, Juno, Saturnus, Vulkanus, Vesta, en veel meer andere, welke Varro poogt te duiden op de delen of op de elementen van de wereld van al deze Goden te samen, en tegelijk wordt aldaar gezegd, dat zij anders niet dan mensen geweest zijn. Ondertussen die hogepriester, beducht zijnde, dat zulke verborgenheden bij hem ontdekt waren, heeft daarover met bidding Alexander vermaand, dat, zodra hij deze dingen in geschrifte zijne moeder te verstaan gegeven heeft, hij die door de vlammen van het vuur wil doen verbranden. Ondertussen laat niet alleen deze dingen, welke deze tweeërlei soorten van leringen van de Goddelijkheid, nl. de fabelachtige en burgerlijke begrijpen, laat, zeg ik, niet alleen die leringen de Platonische Filosofen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

wijken, welke gezegd hebben, dat de ware God de Werkmeester en oorsprong is van alle dingen, de verlichter van de waarheid en de gever van de gelukzaligheid; maar laat zelfs ook haar wijken al de andere Filosofen, welke, met hun gemoederen al te zeer toegedaan zijnde het lichaam, niet anders geloofd hebben dan lichamelijke beginselen van de natuur, laat deze wijken deze zo grote mannen, die bekenners van zulk een groot God, gelijk Thales, die het eerste begin stelde in de vochtigheid, Anaximenus in de lucht, de Stoischgezinden in het vuur, Epicurus in ondeelbare stof, dat is in de allerkleinste en allerfijnste luchtstofjes, die zó klein zijn, dat zij niet kunnen gekloofd of gedeeld worden, en ook niet kunnen gevoeld worden, en al de andere, bij wier verhaal niet nodig is lang te blijven staan, welke namelijk, of enkele óf samengevoegde lichamen, hetzij, dat zij levenloos zijn of leven hebben maar toch lichamen, gesteld hebben tot een oorzaak en begin van de dingen; want sommige van deze filosofen hebben gemeend, dat van levenloze dingen levende dingen konden voortkomen, zoals de Epicuristen. En sommigen meenden, dat van hetgeen, wat leven heeft, beide levende en levenloze dingen konden voortkomen, maar evenwel alle te samen lichamelijke dingen van datgene, wat zelf een lichaam is; want de Stoisch-gezinden meenden, dat het vuur leven heeft, en tevens dat het ook wijs is, en verder, dat het ook de Werkmeester is van de gehele wereld en van alles, wat daar in is, en eindelijk, dat het vuur gans en geheel God is. Deze en dergelijke mannen hebben zulks alleen kunnen bedenken, wat hun harten gehecht zijnde aan de zinnen van het vlees, te samen met dezelve verdicht en versierd hebben; want in zich zelf hadden zij, wat zij niet zagen, en zij beeldden zich in, wat zij buiten zich zagen, zelfs ook, wanneer zij het niet zagen, maar bij zich zelf bedachten. Maar in het aanschouwen van zodanige bedenking is geen lichaam, maar een gelijkenis van het lichaam Maar datgene waarvandaan deze gelijkenis van het lichaam in het gemoed gezien wordt, is geen lichaam en ook geen gelijkenis van het lichaam. En datgene, van waar dat gezien en ook geoordeeld wordt, of de gelijkenis schoon of lelijk is, dat is voorwaar veel beter dan die gelijkenis, welke geoordeeld wordt! Nu, zulks is het gemoed des mensen en de natuur van de vernuftige ziel, welke geen lichaam is. En indien het gebeurt, dat in de ziel van hem, die bedenkelijk is over enige gelijkenis van het lichaam, zelfs te dien tijde wanneer in zijn ziel de gelijkenis van het lichaam gezien en geoordeeld wordt, evenwel de ziel daarom geen lichaam is, zo volgt ook daaruit, dat onze ziel geen aarde is, noch water, noch lucht, noch vuur, uit welke 4 elementen wij deze lichamelijke wereld opgemaakt zien. Maar indien onze ziel dan geen lichaam is, hoe is dan God, de Schepper van de ziel, een lichaam? Laat dan deze, gelijk gezegd is, de Platonisch-gezinden wijken, en laat hen ook wijken diegenen, welke zich wel geschaamd hebben te zeggen, dat God een lichaam is, maar nochtans aangaande Hem hebben zij gezegd, dat onze zielen van gelijke natuur zijn als Hij. En alzo met dit te zeggen, heeft hen niet eens bewogen de grote veranderlijkheid van de ziel, welke immers onbehoorlijk is aan de natuur Gods toe te eigenen. Maar zeggen zij, door het lichaam wordt de natuur van de ziel veranderd, want uit zichzelf is zij onveranderlijk. Maar meteen konden zij mede zeggen: het is door een zeker lichaam, dat het vlees gekwetst wordt, want bij zich zelf is het onkwetsbaar; maar wat gans niet veranderd kan worden, dat kan door geen ding veranderd worden. Alzo blijkt hieruit, dat, wat door enig lichaam veranderd kan worden, dat hetzelve door een zeker ding kan veranderd worden, en dat het alzo niet met recht gezegd kan worden onveranderlijk te zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN HET GEVOELEN VAN DE PLATONISCH-GEZINDEN IN DAT DEEL VAN DE FILOSOFIE, HETWELK PHYSICA, DAT IS: ONDERWIJZING IN DE NATUUR VAN DE DINGEN, GENOEMD WORDT.

Deze Filosofen, welke niet te onrechte boven de anderen in naam en heerlijkheid uitgestoken hebben, hebben gezien, dat God geen lichaam is, en derhalve God zoekende, zijn zij boven alle lichamen geklommen, want zij hebben gezien, dat alles wat veranderlijk is, niet kan zijn de opperste God, en Dien zoekende, zijn zij boven alle zielen en veranderlijke geesten geklommen. Daarna hebben zij ook gezien, hoe alle onderscheidene vormen in ieder veranderlijk ding zijn wat het is, hoe dezelve, op welke wijze en van hoedanige natuur zij zijn, niet hebben kunnen zijn dan van Hem, die waarlijk bestaat, omdat hij onveranderlijk is. En dienvolgens, dat alles, hetzij dat gij aanmerkt het lichaam van de ganse wereld, de gedaante dezelve, de hoedanigheden, de welgeordineerde beweging, en de welsamengevoegde elementen van de Hemel tot de aarde en de lichamen die in dezelve zijn, of hetzij, dat gij aanmerkt allerlei levens, gelijk het leven dat voedt, groeit en vast tezamen houdt, zoals in de hoornen, of hetgeen dit voorgaande alles heeft en daar benevens ook door de zinnen gevoelt en bemerkt, zoals het vee, of hetgeen dit laatste alles tezamen heeft, en daarenboven ook door de vernuftige rede verstandig is, zoals de mens, of hetgeen dat geen voedende hulp van spijs behoeft, maar dat alleen dit heeft, dat het vasthoudt, gevoelt en met vernuftige reden verstaat, zoals de Engelen; dit alles, zeg ik, kan van niemand zijn dan van Hem, die enkel is in wezen, want bij Hem is het geen onderscheiden ding wezen te hebben en te leven, even kwansuis alsof hij ook wezen zou kunnen hebben zonder te leven, en bij Hem is het ook niet wat anders leven te hebben en verstand te hebben, even alsof wij het leven zouden kunnen hebben zonder verstand te hebben, en bij Hem is het ook niet wat anders vernuftig verstand te hebben, en gelukzalig te zijn, even alsof hij vernuftig verstand zou kunnen hebben zonder gelukzaligheid; maar wat in Hem is leven, verstaan, gelukzalig zijn, dat alles is in Hem ook wezen of zijn, vanwege welke onveranderlijkheid en enkelheid van zijn natuur zij aangaande Hem verstaan hebben, dat Hij al deze dingen gemaakt had, en dat hij zelf uit niet één ding geworden was. Want zij hebben bemerkt, dat alles wat er is, óf lichaam is, óf ziel, en dat dat de levende ziel iets beter is dan het lichaam, zodat de gevoelige vorm is aangaande het lichaam, maar de verstandige aangaande de ziel; alzo hebben zij de verstandelijke vorm gesteld boven de gevoelige. Nu, zulks noemen wij gevoelig te zijn, wat gevoeld kan worden door het gezicht en door de aanraking van het lichaam; en dit noemen wij verstandelijk te zijn, wat door de aanschouwing van de ziel kan verstaan worden. En aangaande de ziel, zo zij onveranderlijk was, zou de een niet beter dan de ander van de gevoeglijke gedaante oordelen, de kloekverstandige niet beter dan de traag verstandige, de geleerde niet beter dan de onkundige, de welgeoefende niet beter dan de ongeoefende, enz. Derhalve, hetgeen meerderheid en minderheid ontvangt en onderworpen is, dat is zonder twijfel veranderlijk. Alzo hebben de kloekverstandige mannen en de geleerden, en die in deze dingen geoefend waren, ligt hieruit besloten en bemerkt, dat in die dingen niet kan zijn de allereerste vorm, in welke bewezen wordt veranderlijkheid te zijn. Zo dan, naardien in hun aanschouwing lichaam en ziel meerderheid en minderheid hadden in schoonheden, en indien zij alle vorm en schoonheid konden missen, dat zij dan gans niets zouden zijn, zo hebben zij daaruit gezien, dat er iets was, waarin de allereerste onveranderlijke vorm is, en dat alzo met dezelve niet te vergelijken is. En zo hebben zij aangaande hetzelve terecht geloofd, dat het is het eerste begin van alle dingen, dat door niemand gemaakt is, en waardoor alle dingen gemaakt zijn. Alzo, wat kennelijk is aan God, dat heeft hij hen geopenbaard, dewijl van hen zijn

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

onzienlijke dingen, door die dingen die van Hem gemaakt zijn, doorgezien en verstaan zijn, nl. Zijne eeuwige mogendheid en Godheid, van welke alle zichtbare en tijdelijke dingen geschapen zijn. Daarover is genoeg gezegd van dat gedeelte, dat zij noemen het Physische, dat is: het natuurlijk gedeelte.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

HOE DE PLATONISCH-GEZINDEN VERRE BOVEN AL DE ANDEREN TE HOUDEN ZIJN IN HET LOGISCHE GEDEELTE, DAT IS IN DE FILOSOFIE VAN DE REDEVINDING.

Aangaande die lering, in welke het 2de deel onzer afdeling bestaat, welke door hen Logica, dat is: de Filosofie van de redesluiting, genoemd wordt, verre is het van daar, dat enige filosofen bij hen vergeleken zouden kunnen worden, dewijl zij het oordeel van de waarheid gesteld hebben in de uiterlijke zinnen van het lichaam, en geacht hebben, dat men alles, wat er genoemd wordt, behoort te beoordelen naar de onzekere en bedrieglijke regelen dezelve, gelijk de Epicuristen en Stoïcijnen, die, naardien zij groot behagen hadden in een kloek en verstandig beleid van een reden te sluiten en te verhandelen, gemeend hebben, dat men dezelve behoorde te nemen alleen van de zinnen van het lichaam, zeggende, dat ‘s mensen gemoed of ziel van dezelve ontving zekere algemeen kennis van die dingen, nl., welke zij met beschrijving en verklaring breder uitlegden; en dat hier vandaan de ganse reden van te leren en geleerd te worden, haar oorsprong nam en daar benevens samengevoegd werd. Maar over deze mensen plagt ik vaak verwonderd te zijn naardien zij zeggen, dat alleen de wijzen schoon zijn, met welke zinnen van het lichaam zij toch die schoonheid mogen gezien hebben, en met welke ogen van het vlees zij de schoonheid en de heerlijkheid van de wijsheid kunnen aanschouwd hebben. Maar dezen, die wij met recht boven alle anderen stellen, hebben die dingen, welke door het gemoed gezien worden, onderscheiden van die dingen, welke met de zinnen aangeroerd en genaderd worden, zodat zij aan de een zijde de zinnen niet benamen, wat zij vermogten, noch aan de andere zijde de zinnen gaven boven hetgeen zij vermogten. Nu, het licht van de zielen en gemoederen, dienende om alles te leren, hebben zij gezegd die zelfde God te zijn, door wie dat alles gemaakt is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

DAT DE PLATONISTEN OOK DE VOORNAAMSTE ZIJN IN DE FILOSOFIE VAN DE GOEDE ZEDEN EN MANIEREN.

Nu is nog over dat deel, hetwelk de zeden en geschiktheden van het leven aangaat, dat zij met een Grieks woord Ethica noemen, alwaar gevraagd en onderzocht wordt naar het Opperste goed, tot hetwelk wij vrij alles mogen strekken wat wij verhandelen, dat wij waarlijk niet om iets anders, maar om zich zelf mogen begeren, en dat, zo wij het verkregen hebben, ons die gerustheid zal geven, dat wij niets hogers zoeken om daardoor gelukzalig te zijn. Daarom is dit goed ook genoemd het einde van alles, want om dit willen wij alle andere dingen, en om niets anders willen wij dit dan om zich zelf. Dit gelukzaligmakende goed dan hebben sommigen van de lichamen, sommigen van de zielen, sommigen van beide gezegd in de mens te zijn. Want zij zagen, dat de mens bestond uit ziel en lichaam, en daarom van één van deze 2, of van beide te samen geloofden zij, dat hun gelukzaligheid kon komen, zodat zij daarmede het goed van hun voorgesteld einde hadden, waardoor zij als gelukzalig waren, en tot hetwelk zij alles, dat zij verhandelden, strekten, en wanneer zij het verkregen hadden, dat zij dan verder niet zochten om iets hogers te strekken. Derhalve ook zij, die gezegd worden een derde soort van goed hier bijgevoegd te hebben, nl. zodanig goed, dat het goed buiten de mens genoemd wordt, zoals: eer, heerlijkheid, geld en dergelijke meer; dezulken hebben die daar niet bijgevoegd, opdat die het uiterste einde zouden zijn, dat is: dat men die om haar zelve zou begeren, maar hebben gewild, dat men die begeren zou om enig ander goed, waardoor dit soort van buitengoed de goede goed, maar de kwaden kwaad zou zijn. Zo dan, zij, die het goed van de mensen óf van de ziel, óf van het lichaam, óf van beide gezocht hebben, dezen hebben niet anders bij zich zelf bedacht dan dat het opperste goed van de mensen van de mens zelf moest begeerd worden, zodat zij, die het begeerd hebben van het lichaam, het begeerd hebben van het slechtste deel van de mensen, en die het begeerd hebben van de ziel, dat die zulks gezocht hebben van het beste deel, en zij, die het begeerd hebben van beide, dat die zulks gezocht hebben van de gehele mens, hetzij, dat het van enig gedeelte des mensen óf van de gehele mens is, het is zeker, dat het nergens anders vandaan is dan van de mens. En hoewel deze onderscheidingen 3 in getal zijn, hebben zij daarom toch nog geen 3 onderscheidene gezindheden van de filosofen gemaakt, maar de filosofen hebben verschillende gevoelens gehad, zowel van het goed van het lichaam als van het goed van de ziel, als ook van het goed van beide. Derhalve laat al deze geleerden wijken, deze filosofen, welke niet gezegd hebben, dat die mens gelukzalig is, die daar geniet óf zijn lichaam, óf zijn ziel, maar die God geniet, niet op zodanige wijze als de ziel het lichaam of zich zelve geniet, of zoals de ene vriend de andere geniet, maar zoals het oog het licht geniet. Ondertussen, hetgeen men uitvoeriger tot deze gelijkenissen zou kunnen brengen, nl. wat en hoe zulks is, dat zal, indien God ons belieft te helpen, op een andere plaats duidelijker blijken.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN DIE FILOSOFIE, WELKE HET NAAST GEKOMEN, IS TOT DE WAARHEID VAN HET CHRISTELIJK GELOOF.

Laat het ons dan genoeg zijn voor het tegenwoordige verhaald te hebben, dat Plato aangaande het einde des goeds zodanige beschrijving gedaan heeft, dat hij zegt, dat het einde des goeds niets anders is, dan volgens de deugd te leven, en dat het alleen verkregen wordt door hem, die heeft de kennis van God en Zijn navolging, en dat hij om geen andere reden gelukzalig is. Daarom zegt hij ook, dat het ambt van een filosoof of wijze is: God te beminnen, Wies natuur onlichamelijk is. Hieruit wordt dan vast besloten, dat de filosoof of liefhebber van de wijsheid gelukzalig zal zijn, wanneer hij begint God te genieten; want hoewel hij niet straks gelukzalig is, die geniet, wat hij bemint, (want velen, die beminnen, wat zij niet behoren te beminnen, zijn ellendig, en nog veel ellendiger zijn zij, wanneer zij dat genieten) nochtans die niet geniet, wat hij bemint, is ook niet gelukzalig; want zij, die dingen beminnen, welke zij niet behoren te beminnen, menen dat zij gelukzalig zijn, niet door het beminnen, maar door het genieten. Derhalve, die geniet, wat hij bemint, en voorts het ware en opperste goed bemint, wie anders dan de aller ellendigste zal durven loochenen, dat zo iemand gelukzalig is? Nu, het ware en Opperste goed, zegt Plato, is God, waarom hij ook wil, dat een filosoof zij een liefhebber Gods, opdat alzo, aangezien de filosofie haar oogmerk heeft op het gelukzalig leven, hij, die God bemint, gelukzalig zij, genietende God. Zo dan, al die filosofen, die van de opperste en ware God deze dingen gevoeld hebben, nl. dat Hij de Werkmeester is van alle geschapen dingen en het licht van alles, wat men kan kennen en weten, en het goed van alles, dat men kan doen en werken, en daar benevens, dat Hij diegene is, van Wie wij hebben het eerste begin onzer natuur en de waarheid onzer leer, en de gelukzaligheid onze levens, hetzij dat zij gepast Platonisch-gezinden genoemd worden, of dat zij een anderen naam hun gezindheid geven; of hetzij, dat de Jonisch-gezinden, n. l. zij, die onder hen de voornaamste geweest zijn, alleen deze voorgaande dingen gevoeld hebben, gelijk die zelfde Plato en zij, die hem wel verstaan hebben; óf het zij, dat ze genoemd zijn de Italiaanse filosofen vanwege Pythagoras, en de Pijthagoristen, en vanwege enige anderen, die mogelijk onder de zelve geweest zijn; óf het zij, dat er enigen geweest zijn van andere volken, welke voor wijzen of filosofen geacht zijn, welke zulks óf gezien, óf geleerd hebben, die allen stellen wij boven alle andere filosofen, en belijden gaarne, dat zij ons zeer na zijn; want hoewel een Christen alleen onderwezen is in de Kerkelijke schriften en mogelijk geen kennis heeft van de naam van de Platonisten, en ook niet weet of er tweeërlei soort van filosofen geweest zijn, de Griekse taal, nl. de Jonische en de Italiaanse; evenwel is hij niet zo dom en onwetend in menselijke zaken, dat hij niet zou weten, dat de filosofen belijdenis doen óf van de liefde van de wijsheid, óf van de wijsheid zelve. Ondertussen wacht hij zich voor hen, die wijs zijn naar de elementen dezer wereld, en niet naar God, van wie de wereld zelve geschapen is. Want een Christen wordt dies halve vermaand door het bevel des Apostels, zodat hij ook gaarne en getrouwelijk hiervan hoort, wat hem gezegd is, nl.: Ziet toe, dat daar niemand zij, die u rooft door filosofie en ijdele verleiding naar de elementen van de wereld. Maar opdat een Christen verder niet meent, dat al de filosofen zó zijn, zo boort hij wederom op een andere plaats, dat van de zelfde Apostel aangaande sommige filosofen gezegd wordt ‘Dat hetgeen kennelijk is aan God, in hen openbaar is, want God heeft het hen geopenbaard; want dat in Hem onzichtbaar is, nl. Zijn eeuwige mogendheid en Godheid, wordt uit de schepping van de wereld doorzien, dewijl het door de geschapen creaturen verstaan wordt.’ En insgelijks op een andere plaats, daar hij tot die van Athene spreekt, want alzo hij tot hen een zeer grote zaak van God gezegd had, die door weinigen kon verstaan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

worden, nl. dat wij in Hem leven, ons bewegen en zijn, zo heeft hij daar bijgevoegd en gezegd: gelijk ook sommigen onder u gezegd hebben. En gewis, hij wist ondertussen zich zelf voor hen te wachten in die dingen, waarin zij dwaalden; want waar door hem gezegd is 'dat God hen door de geschapen creaturen geopenbaard heeft Zijne onzienlijke dingen,' welke alleen zichtbaar zijn met het verstand, aldaar is ook gezegd 'dat zij de zelfden God niet terecht geëerd hebben, dewijl zij ook de goddelijke eer, deze enige God toekomende, aan andere dingen, welke zulks niet toekwam, betoond en bewezen hebben. 'Omdat zij, God God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt; maar zijn verijdeld geworden in hun overleggingen, en hun onverstandig hart is verduisterd geworden. Zich uitgevende voor wijzen, zijn zij dwaas geworden, en hebben de heerlijkheid van de onverderfelijke God veranderd in de gelijkenis van een beeld van een verderfelijk mens, en van gevogelte, en van viervoetige en kruipende gedierten.' (Romeinen 1:21-23). Met deze woorden geeft hij ons kennelijk te verstaan de Romeinen, Grieken en Egyptenaren, die vanwege hun wijsheid overal zeer beroemd waren. Maar hierover zullen wij later met hen handelen. Maar in zulks, waarin zij met ons overeenkomen, aangaande deze enige God, de Werkmeester van de ganse wereld, dat Hij nl. niet alleen boven alle lichamen onlichamelijk is, maar ook boven alle zielen onverderfelijk is, insgelijks ons eerste begin en onze oorsprong, ons licht en ons goed; in dit alles stellen wij hen met recht boven alle andere filosofen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

HOE GROOT DE UITNEMENDHEID IS VAN EEN GODZALIG CHRISTEN ONDER DE FILOSOFISCHE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

En hoewel een Christen, geen kennis hebbende van hun geleerdheid, juist niet gebruikt zulke woorden, welke hij in onderhandeling en omgang met hen niet geleerd heeft, zodat hij dat deel van de filosofie, waarin gehandeld wordt van het onderzoek van de natuur, niet noemt in het Grieks Physica, dat is: de filosofie aangaande de natuur van de dingen; en ook dat deel, waarin onderzocht wordt hoe men de waarheid kan bekomen, niet noemt Logica, dat is: Redeneerkunde, en daarenboven ook dat deel, waarin van de zeden en geschiktheden van het leven gehandeld wordt, alsmede van het goede te begeren en het kwade te schuwen, niet noemt Ethica, dat is: de filosofie aangaande de zeden; al is het, zeg ik, dat hij juist zulke woorden niet gebruikt, toch is hij daarom niet onwetend, dat wij van de enige ware God die natuur hebben, in welke wij gemaakt zijn naar Zijn beeld; dat wij ook van Hem die lering hebben, door welke wij Hem en ons zelf kennen; dat wij ook van Hem die genade hebben, door welke wij, met Hem verenigd zijnde, gelukzalig worden. Dit is dan ook de reden, waarom wij de Christenen boven alle anderen stellen; want naardien alle andere filosofen hun verstand en arbeid gesleten hebben in het onderzoeken van de oorzaken van de dingen, en welke orde van leer en leven men behoort te houden, zo is het, dat dezen daarentegen God hebben bekend, en nadat zij Hem bekend hebben, Hem ook hebben gevonden die de oorzaak is van al het geschapene en die het licht is om de waarheid te verkrijgen, en die de springader is om de gelukzaligheid in te drinken. Zo dan, zij die van God zulks gevoelen, het zij dat zij zijn Platonisten of andere filosofen van andere volken, zulke, zeg ik, gevoelen met ons en komen met ons overeen. Maar ondertussen heeft mij het best gedacht, deze zaken met de Platonisten te verhandelen, omdat hun geschriften meest bekend zijn, want de Grieken, wier spraak de uitnemende is onder alle volken, hebben deze geschriften met groten lof geprezen, en evenzo de Latijnse, bewogen zijnde óf door de uitnemendheid óf door de heerlijkheid dezelve, hebben die ook allerliefst geleerd, zodat zij dezelve, in de Latijnse taal overzettende, veel heerlijker en vermaarde gemaakt hebben.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN WAAR PLATO DIE WETENSCHAP EN DAT VERSTAND HEEFT KUNNEN KRIJGEN, WAARDOOR HIJ ONZEE CHRISTELIJKE WETENSCHAP ZO NABIJ GEKOMEN IS.

Maar sommige mensen met ons vergezelschapt zijnde in de genade van Christus, verwonderen zich wanneer zij horen of lezen, dat Plato aangaande God zulke dingen gevoeld heeft, welke zij zelf bekennen zeer wel overeen te komen met de waarheid van onze religie. Alzo is het, dat enigen gemeend hebben dat hij de profeet Jeremia gehoord heeft en dat hij ook de profetische schriften gelezen heeft. Maar wanneer nauwkeurig acht gegeven wordt op de jaartallen, welke in de historie voorkomen, zal men bevinden, dat Plato, van die tijd af te rekenen dat Jeremia geprofeteerd heeft, omtrent 100 jaar daarna geboren is. En daar deze Plato 81 jaren geleefd heeft, zal men verder bevinden, dat er omtrent 60 jaren gevonden worden te rekenen n.l. van zijn sterfjaar af tot die tijd, waarop Ptolemeus, Koning van Egypte, de profetische schriften van het Hebreeuwse volk uit het Joodse land verzocht heeft, ten einde hij dezelve in zijn land zou mogen hebben, bestellende en belastende daarenboven, dat zij door de 70 Hebreeuwse mannen, die ook de Griekse taal verstonden, zouden overgezet worden. Alzo volgt hieruit, dat Plato op zijne buitenlandse reis in Egypte Jeremia niet heeft kunnen zien, daar hij toen reeds lang gestorven was, alsmede, dat hij ook die profetische schriften niet heeft kunnen lezen, omdat zij nog niet overgezet waren in de Griekse taal, die zijn taal was, tenware dat hij, alzo hij een man was van uitnemende naarstigheid en dapper onderzoek, door een vertolker, gelijk hij de Egyptische geleerdheden geleerd heeft, alzo mede ook de H. S. gelezen had, niet om met naschrijven dezelve over te zetten, hetwelk Ptolemeus (die door zijne Koninklijke macht kon gevreesd en ontzien worden) gezegd wordt als een grote weldaad gedaan te hebben, maar opdat hij door samenspraak van de Joden zou leren zo veel als hij kon begrijpen, wat dezelve waren bevattende. En om zulks te vermoeden, daartoe schijnen ons deze tekenen te bewegen, daar het boek van de schepping aldus begint: in de beginne schiep God Hemel en aarde. En de aarde was woest en ledig en het was duister op de afgrond, en de Geest Gods zweefde op de wateren. Nu, Plato zegt in zijn boek, genaamd Tinneus, dat hij beschreven heeft van de samenvoeging en making van de wereld, aldus: dat God in dit zelfde werk eerst aarde en vuur samengevoegd heeft. Nu, hef is kennelijk, dat hij de plaats des Hemels het vuur toeeigent. Zo dan, deze reden heeft een gelijkenis van zulks, waarin gezegd is: in de beginne schiep God Hemel en aarde. Daarna stelt hij 2 middelen, waardoor deze alleruiterste elementen met elkander verenigd worden, n.l. water en lucht, waarmede men meent, dat hij verstaan heeft, hetgeen er geschreven is, n.l. en de Geest Gods zweefde op de wateren; zodat hij weinig aanmerking er op nam, op welke wijze de Schrift de Geest Gods plagt te noemen, des te meer, omdat de lucht ook Geest genoemd wordt, zodat het kan schijnen, dat hij gemeend heeft, dat in die zelfde plaats de 4 elementen verhaald werden. Voorts dat Plato zegt, dat een filosoof is een liefhebber Gods, daar is niets, dat dienaangaande meer op de H. S. past, en bijzonder dit nog, hetwelk mg ook grotelijks beweegt, dat ik schier toestem, dat Plato niet geweest is zonder kennis van deze boeken, n.l. als tot de heilige Mozes aldus de woorden Gods door de Engel gebracht werden, indien men vroeg, welke de naam is degenen, die hem gelastte heen te gaan, om het Hebreeuwse volk uit Egypte te verlossen, dat men dan zou antwoorden, ik ben, die ik ben, alzo zult gij tot de hinderen Israëls zeggen; die daar is, heeft mij tot u gezonden, als in vergelijking n.l., dat hij waarlijk is, omdat hij onveranderlijk is; en dat die dingen, die veranderlijk gemaakt zijn, daarentegen niet zijn. Deze spreuk heeft Plato dapper vastgehouden, en heeft die altijd zeer naarstig aangeprezen. En ik weet niet of zulks ook ergens

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

gevonden wordt in de boeken van hen, die vóór Plato geweest zijn, dan alleen in die boeken, waarin gezegd is; ik ben, die ik ben, en alzo zult gij zeggen: die daar is, heeft mij tot u gezonden. Maar hetzij, dat hij deze dingen geleerd heeft, óf uit de boeken van de ouden, die vóór hem geweest zijn, óf veelmeer op zulke wijze, gelijk de Apostel zegt: overmits hetgeen dat kennelijk is aan God, in hen openbaar is; want God heeft hen geopenbaard, want dat in Hem onzienlijk is, (n.l. zijn eeuwige mogendheid en Godheid) wordt uit de schepping van de wereld doorzien, dewijl het door de geschapen creaturen verstaan wordt. Hetzij, zeg ik, door wat middel hij dit bekomen heeft, zo is het evenwel alzo, dat ik niet zonder reden tegenwoordig de Platonisch-gezinde filosofen verkozen heb om met hen te handelen, omdat in deze tegenwoordige vraag, die wij voorgenomen hebben te onderzoeken, gesproken wordt van de natuurlijke leer van de Godheid, en uit dezelve gevraagd wordt ‘of men namelijk vanwege de gelukzaligheid, welke na de dood wezen zal, godsdienstigheid behoort te oefenen aan één God, of aan meer Goden.’ Want aangaande de vraag, of men n.l. vanwege de goederen van deze tegenwoordige leven één God behoort te eren of meer, daarvan heb ik reeds vroeger, naar ik meen, genoegzame verklaring gegeven.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

HOE DE PLATONISTEN, NIETTEGENSTAANDE ZIJ VAN DE ENIGE EN WARE GOD WÉL GEVOELD HEBBEN, EVENWEL GEOORDEELD HEBBEN, DAT MEN AAN VELE GODEN ZIJNE GODSDIENSTEN BEHOORT TE DOEN.

Bijzonder heb ik hen verkozen, omdat zij zoveel te heerlijker en vermaarder gehouden zijn, naarmate zij van de enige God, die hemel en aarde gemaakt heeft, te beter gevoeld hebben; want zozeer zijn zij door het oordeel van de nakomelingen boven alle anderen geacht, dat, daar aan de ene zijde Aristoteles, de discipel van Plato, een man van zeer uitnemend verstand, die in welsprekendheid minder was dan Plato, maar vele anderen evenwel te boven ging, dat aan de ene zijde, zeg ik, hij opgericht heeft de gezindheid van de Peripatetischen, dat is: wandelende plagt te leren, en alzo van de wandelaars, overmits hij wandelende zelfs bij het leven van zijn meester, vele discipelen van zeer heerlijke naam tot zijn gezindheid getrokken en vergaderd had; en dat aan de andere zijde na de dood van Plato Speusippus, de zoon van zijn zuster, en Xenocrates, zijn lieve discipel, in zijn school, welke de academie genoemd werd, als in zijn plant nagevolgd waren, zodat zij en alle andere navolgers daarom de Academische genoemd werden; dat evenwel de vermaarde ónder de jongste en laatste filosofen die een behagen gehad hebben om Plato na te volgen, nooit gewild hebben, dat zij genoemd zouden worden óf Peripatetischen óf Academische, maar zij wilden Platonisch-gezinden of Platonisten genoemd worden, van wie onder de Grieken zeer vermaard zijn Plotinus, Jamblichus en Prophyrius in beide spraken, nl. in de Griekse en in de Latijnse; ook Apulejus van Afrika is een vermaard Platonist geweest. Al deze mannen en meer anderen van gelijke soort, en zelfs Plato, hebben gemeend, dat men aan vele goden zijn godsdiensten behoort te doen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

VAN DE SPREUK VAN PLATO, DOOR WELKE HIJ GEZEGD HEEFT, DAT DE GODEN NIET ANDERS DAN GOED KUNNEN ZIJN EN DE DEUGD BEMINNEN.

Hoewel deze Platonisten in vele andere zeer grote dingen van ons verschillen, nochtans in die zaak, welke ik tevoren gesteld heb, vraag ik vooreerst van hen, alzo het geen kleine zaak is en alzo daar vandaan nu tegenwoordig ons verschil komt, aan welke en hoedanige Goden zij menen, dat men deze godsdienst behoort te betonen, óf aan de goeden, óf aan de kwaden, óf aan de goeden en kwaden beide? Doch hiervan hebben wij de klare uitgedrukte mening van Plato, die zegt, dat al de Goden goed zijn, waaruit volgt, dat men moet verstaan, dat men de godsdiensten aan de goeden heeft te doen; want dan, wanneer zij goed zijn, doet men zijn godsdiensten aan de Goden, want zo zij niet goed zijn, zullen zij ook geen Goden zijn, en naardien dit zo is, (want wat behoort men anders van de Goden te geloven?) wordt dan zeker te niet gedaan die mening, volgens welke sommigen geloven, dat men de kwade Goden met offeranden en diensten moet verzoenen, opdat zij niet schaden, en dat men de goede Goden moet aanroepen, opdat zij ons helpen. Nu, de kwaden zijn geen Goden, daarom moet men, zoals zij zeggen, de behoorlijke eer van de godsdiensten aan de goeden doen. Maar welke en hoe zijn dan die Goden, die een behagen hebben in de toneelspelen, welke daarenboven vereisen, dat men die spelen bij de godsdiensten en de Goddelijke zaken zal voegen, en die eindelijk vereisen, dat men tot hun eer dezelve zal vertonen? Voorwaar! hun macht in dit opzicht betuigt niet dat zij niets zijn, maar hun genegenheid en begeerlijkheid betuigt, dat zij boos zijn; want wat Plato van de toneel- en kamerspelen gevoeld heeft, is kennelijk genoeg, dewijl hij zelfs oordeelt, dat men poëten en speldichters uit een stad behoort te verjagen en te verbannen, omdat zij in het algemeen zo onbetamelijk en belachelijk dichten, en zo ongevoegelijk zijn voor de hoge majesteit en goedheid van de Goden. Welke en hoe zijn dan die Goden, die vanwege de toneelspelen van Plato verschillen, en dies halve met hem twisten en onenig zijn? Want Plato wil niet gehangen, dat de Goden met vals verdichte schandelijkheden en oneerlijke boeverijen zullen onteerd worden; en zij daarentegen gelasten dat met zo danige schandelijkheden en boeverijen hun eer zal verheerlijkt worden. Daarenboven zij op zekeren tijd gelastende, dat hun spelen zouden vernieuwd worden, hebben niet alleen schandelijke dingen begeerd, maar daarenboven ook boze en kwade dingen bedreven, want een Tito Latino hebben zij zijn zoon onthaald, en hebben hem daarenboven ook een ziekte gezonden, overmits hij hun bevel niet nagekomen was; deze ziekte hebben zij daarna teruggetrokken, nl. toen hij hun bevel volbracht had. Maar Plato meent, dat men dezulken, en die boos zijn niet, heeft te vreezen, en houdt de vastheid van zijne voorgaande reden gans stijf en vast, zodat hij niet schroomt ronduit te zeggen, dat men al die gruwelijke, heilschendige en lasterlijke beuzelaars van de poëten en speldichters, in welke zij vanwege hun mededelende gemeenschap en lust van de onreinheid een behagen hebben, van ieder welgeschikt volk behoort te verjagen en te verbannen. Nu, deze Plato, hetwelk ik in het 2de boek verhaald heb, wordt van Lubeo onder de halve Goden gesteld, welke. Lubeo nochtans meent, dat de kwade Goden met bloedige offeranden en met dergelijke godsdiensten verzoend worden, en dat de goede Goden daarentegen tevreden gesteld worden met spelen en dergelijke dingen, die tot blijdschap en vermaak dienen. Maar wat reden is er dan, dat deze halfgod Plato zo danige vermakelijkheden, daar hij ze schandelijk oordeelt te zijn, zo standvastig durft benemen en onttrekken niet de halfgoden, maar de Goden zelfs, en dienvolgens zelfs de goede Goden? Voorwaar, deze Goden zelfs wederleggen het gevoelen van Labeo, dewijl deze Goden in de voorgaande Latino zich zelf betoond hebben niet alleen onkuis en

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

dartel, en genegen tot spelen te zijn, maar daarenboven ook wreed en schrikkelijk. Derhalve laat dan de Platonisten ons dit alles uitleggen en verklaren, dewijl zij menen, volgens het gevoelen van hun leermeester, dat alle Goden goed en eerlijk zijn, en daar benevens medegezellen en vrienden van de deugden van de wijzen, zodat zij het voor onbehoorlijk achten, dat men enig ander gevoelen van iemand van de Goden zou hebben. Maar, zeggen zij, wij zullen zulks uitleggen en verklaren. Welaan dan, laat ons aandachtig luisteren en toehoren.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

VAN HET GEVOELEN VAN HEN, DIE GEZEGD HEBBEN, DAT DE VERSTANDELIJKE EN VERNUFTIGE ZIELEN DRIEËRLEI ZIJN, NAMELIJK: VAN DE HEMELSE GODEN, VAN DE LUCHTGEESTEN EN VAN DE AARDSE MENSEN.

Zij zeggen van alle levende dieren, die een redelijke en vernuftige ziel hebben, drieërlei onderscheiding, nl. van de Goden, van de mensen en degenen, die Daemons of luchtgeesten genoemd worden. De Goden, zeggen zij, bewaren de allerhoogste plaats; de mensen de allerlaagste, en de luchtgeesten de middelste tussen beiden; want de zitstoel van de Goden is in de Hemel, die van de mensen op aarde en die van de luchtgeesten in de lucht. En gelijk zij ieder verscheiden waardigheden van plaatsen hebben, alzo hebben zij ook ieder hun verscheiden waardigheden van de naturen, Alzo zijn de Goden waardiger dan de mensen en luchtgeesten, en de mensen zijn beneden de Goden en luchtgeesten gesteld, niet alleen ten aanzien van de orde van de elementen, maar ook ten aanzien van een merkelijke onderscheiding in waardigheden en heerlijkheden- Zo dan, gelijk de luchtgeesten, die in het midden staan, minder zijn te achten dan de Goden, beneden wie zij wonen, alzo zijn zij ook meer te achten dan de mensen, boven wie zij zijn; want eensdeels hebben zij de onsterfelijkheid van hun lichamen met de Goden gemeen, en anderdeels hebben zij de bewegingen en beroeringen van hun zielen met de mensen gemeen; daarom, zeggen zij, is het geen wonder, dat zij ook vermaak hebben in de vuilheid en de schandelijkheid van de spelen en in de gedichten van de poëten of speldichters; want zij zijn ook aan menselijke bewegingen onderworpen, van welke de Goden zeer verre verschillen, en van welke zij in alle opzichten zeer vreemd zijn, waaruit dan besloten wordt, dat Plato, door de poëtische spelen te verfoeien, en door hun gedichten te verbieden, niet de goden, die allen goed en in de hoogste heerlijkheid verheven zijn, beroofd heeft van het vermaak van de toneelspelen, maar de luchtgeesten. Indien dit alles zo is, in wat aanzien heeft dan Plato durven beslaan met het verjagen van de poëten en speldichters uit iedere stad, te onttrekken deze schouwhof vermakelijkheden, ik wil niet zeggen de goden, die hij afgescheiden heeft van alle menselijke besmetting, maar ik zeg te gaan onttrekken de luchtgeesten; in wat aanzien heeft hij zulks durven doen? Omdat hij op deze wijze ‘s mensen gemoed heeft willen vermanen, onaangezien het hier tegenwoordig nog in het stervend lichaam gesloten is, dat het nochtans vanwege de schone glans van de eerbaarheid behoort te verwerpen die onzuivere en oneerlijke bevelen van de luchtgeesten, en dat zij hun onreinheid behoren te verfoeien. Want indien Plato dit alles met een beweging van de allerhoogste eerbaarheid bestraft en verbiedt, zo is het daarentegen waar, dat de luchtgeesten met een beweging van de allerhoogste oneerlijkheid zullen eisen en bevelen. Alzo moet een van allen zijn, óf Apulejus is mis en wordt bedrogen, zodat Socrates van dat geslacht van de Goden geen zodanige god tot een metgezel en vriend gehad heeft, óf Plato moet tweeërlei gevoelen gehad hebben, in strijd met elkander, nl. nu de luchtgeesten erende, dan hun vermakelijkheden van een welgeschikte en gemanierde stad verbannende, óf men moet het aan Socrates tot geen verering en heerlijkheid tekenen, dat hij de vriendschap van een luchtgeest gehad heeft, waarvan verre vandaan is, dat Apulejes dies halve enige schaamte zou gehad hebben, dewijl hij zelfs zijn boek het opschrift gegeven heeft ‘van de God van Socrates’, hetwelk hij, naar zijn eigen lering, met welke hij zo naarstig en met zo overvloedige redenen de goden van de luchtgeesten onderscheidt, tot opschrift behoorde gegeven te hebben, niet ‘van de God,’ maar ‘van de luchtgeest van Socrates.’ Maar zulks heeft hij liever willen stellen binnen in zijn boek; want door de gezonde leer, welke de mensen verschenen is, hebben alle of bijna alle mensen zulk een grote afschrik gekregen van de naam van de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Daemons of luchtgeesten, dat ieder, die voorheen het opschrift van het boek van de Daemon of luchtgeest van Socrates kwam te lezen eer hij binnen in het boek de verhandeling van Apulejus, met welke de waardigheid van de luchtgeesten geprezen wordt, gelezen had, straks daarop bij zich zelf zou bedenken, dat die man geenszins terecht wijs geweest was. En wat heeft ook Apulejus bijzonders in de luchtgeesten gevonden omdat in hen te prijzen? Voorwaar, anders niet dan de fijnheid en sterkte van hun lichamen en de hogere plaats van woning; want aangaande hun zeden en manieren, wanneer hij in het gemeen van hen allen spreekt, heeft hij niet alleen niets gezegd dat goed is, maar hij heeft daarenboven veel kwaads van hen gesproken. Ja eindelijk, niemand die dit boek leest, zal zich verwonderen over deze luchtgeesten, dat zij ook de toneelse schandelijkheid in hun godsdienstige zaken begeerd hebben, en daarenboven, alzo zij voor Goden willen geacht worden, zal niemand zich ook verwonderen, dat zij hun vermaak en genot hebben kunnen scheppen in de schandelijkheid en boeverijen van de Goden; ja, inziende hun gelegenheden, zal niemand zich verwonderen, dat al die dingen, welke in hun godsdiensten óf met vuile jaarlijkse schandelijkheden belagen werden, óf met onbetamelijke en schrikkelijke wreedheden vergruweld werden, zowel met hun bewegendheden en geneigdheden overeenkomen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

HOE DEZE LUCHTGEESTEN GEENSZINS MEER ZIJN DAN DE MENSEN, NOCH TER OORZAAK DAT HUN LICHAMEN UIT DE LUCHT BESTAAN, NOCH TER OORZAAK VAN HUN WONINGEN, DIE HOGER ZIJN DAN DE WONINGEN VAN DE MENSEN.

Derhalve, wanneer een waar godsdienstig gemoed, dat de ware God onderdanig is, dit alles zal bemerken, verre moet het vandaar zijn, dat hij zou menen dat de luchtgeesten beter zijn dan hij, omdat zij beter lichaam hebben. Want indien zulks zo was, moest de mens ook vele dieren boven zich stellen, omdat vele dieren ons te boven gaan in scherpte van zinnen, in zeer lichte en snelle beweging, in kloekheid van krachten, in lengte van leven en in sterke vastheid van lichaam. Want wie is er onder de mensen, die in het zien de arenden en gieren gelijk is? Wie heeft zulk een scherpe reuk als de hond? Wie is er, die in snelheid van beweging aan de hazen, herten en vogelen gelijk is? Welk mens gelijkt in sterkte de leeuw en de olifant? Maar evenwel, gelijk wij door het gebruik van de rede en des verstand veel beter zijn dan al deze dieren, alzo moeten wij, door wel en eerlijk te leven, ook veel beter zijn dan deze luchtgeesten. Want daarom zijn door de voorzienigheid Gods enige betere gaven van de lichamen aan sommige levende schepselen gegeven, bij vergelijking van wie het nochtans zeker is, dat wij beter zijn, opdat wij daardoor zouden geleerd worden, aangaande hetgeen waarin wij hen overtreffen, dat wij dat schuldig zijn met veel meer naarstigheid en zorg waar te nemen dan ons lichaam, en dienvolgens, dat wij daaruit verder zouden leren alle lichamelijke heerlijkheid en uitnemendheid, die wij bekennen, dat de luchtgeesten genoeg hebben, te versmaden en gering te achten ten aanzien van de goedheid en deugdzaamheid onze levens, in Welke wij verre boven hen gesteld worden bedenkende, dat wij ook eenmaal zullen hebben de onsterflijkheid onzer lichamen, niet zo danige, in welke de eeuwigdurendheid van de straffen ons pijnigt, maar zo danige, welke voorafgaat de zuiverheid van gemoed. Nu, aangaande de hoogte van de plaats, daar deze luchtgeesten in de lucht, en wij op de aarde wonen, dat men daaruit zal bewogen worden om te menen, dat zij boven ons in waardigheid moeten gesteld en geacht worden, zulks is gans bespottelijk, want op deze wijze zal het nodig zijn, dat wij ook alle vliegende dieren boven ons zullen moeten stellen. Maar, zeggen zij, de vliegende dieren, als zij van vliegen moede zijn, of wanneer zij nodig hebben hun lichaam met spijze te verversen, alsdan begeven zij zich op de aarde, nl. om te rusten of om te eten, hetwelk, volgens hun zeggen, de luchtgeesten niet doen. Maar willen zij dan zeggen, dat de vliegende dieren ons te boven gaan, en de luchtgeesten weder te boven gaan de vliegende dieren? Daar dit een grote zotternij zou zijn, zo is er ook geen reden, te menen, dat de luchtgeesten, vanwege het wonen in een hoger element, waardig zouden zijn, dat wij hen daarom met een aandachtige genegenheid van godsdienst onderworpen zouden moeten zijn; want gelijk bet heeft kunnen geschieden, dat de vogelen van de lucht aan de een zijde niet gesteld worden boven ons aardse mensen, maar daarentegen aan de andere zijde ons ook onderworpen zijn, ter oorzaak van de waardigheid van de redelijke ziel, die in ons is; alzo heeft het ook kunnen geschieden, dat de luchtgeesten, hoewel zij meer uit lucht bestaan dan wij, ten aanzien nl., dat de lucht hoger is dan de aarde, maar daarentegen, dat wij in dit opzicht verre boven hen te stellen zijn, omdat hun wanhoop geenszins te vergelijken is bij de hoop van de godvruchtige mensen; want die reden van Plato, met welke hij de 4 elementen in zulke ordinantie vervolgens elkander stelt en samenvoegt, zó, dat hij tussen de uiterste elementen, nl. tussen het allerlicht bewegelijke vuur en tussen de onbewegelijke aarde de lucht en het water stelt, zodanig, dat, zoveel hoger de lucht is boven het water en het vuur boven de lucht, ook zoveel hoger de wateren zijn boven de aarde, geeft ons genoeg te verstaan, dat.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

wij de waardigheden van de dieren geenszins hebben te achten naar de trappen van de elementen. En hoewel Plato de wateren boven de aarde stelt, zegt Apulejus, dat de mens te samen met meer anderen een aards dier is, dat evenwel verre boven alle waterdieren gesteld wordt, waarmede hij ons te kennen geeft, dat wij daaruit genoeg kunnen verstaan, dat wij, wanneer er van de waardigheid van de dieren gehandeld wordt, niet dezelfde orde moeten volgen, die er schijnt te zijn in de trappen van de lichamelijke elementen, maar daarentegen, dat het ook zijn kan, dat er een betere ziel woont in een benedenlichaam en een ergere ziel in een bovenlichaam.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

WAT DE PLATONISCHE APULEJUS GEVOELD HEEFT VAN DE ZEDEN VAN DE LUCHTGEESTEN.

Aangaande de zeden van de luchtgeesten heeft deze Platonist gezegd, dat zij beroerd en gedreven worden met dezelfde bewegingen en genegenheden van de gemoederen met welke de mensen bewogen zijn, zodat zij mede getergd en vergramd worden door leed en ongelijk, verzoend en tevreden gesteld worden door gedienstigheid en geschenken, alsmede dat ze zich verheugen in vereringen, en dat ze zich vermaken in verscheiden ceremoniën van godsdiensten, en dat zij vanwege dezelve ook ontsteld en beroerd worden, wanneer iets verzuimd of nagelaten is. Onder anderen zegt hij ook, dat tot hen behoren de waarzeggingen van de tekenbeduiders, waarnemers van bet vogelgeschrei, bekijkers van de offeranden en van alle andere waarzeggers, als ook de voorzeggingen van de dromen, en dat van hen ook hun oorsprong hebben de wonderheden en de kunsten van de tovenaars. En eindelijk in het kort hen beschrijvende, zegt hij: de luchtgeesten zijn in hun gemeen geslacht te rekenen onder de dieren of levende naturen; alzo. zijn zij, zegt hij, zekere levende dieren, onderworpen alle lijden en beroerten in hun gemoed, redelijk en vernuftig in hun verstand, zijnde lichaamshalve bestaande uit de lucht, en tijdshalve zijn zij eeuwig. Van de 5 delen dezer beschrijving zegt hij, dat de eerste 3 punten hen met ons gemeen zijn en dat het 4de punt hun eigen is, en dat zij het 5de punt met de Goden gemeen hebben. Maar ik zie in de eerste 3 punten, die zij met ons gemeen hebben, 2 punten, die zij, Met de Goden gemeen hebben, want hij zegt dat ook de Goden levende dieren zijn, en voornamelijk blijkt zulks uit zijne afdeling, want ieder levend dier zijn element gevende, heeft hij onder de aardse dieren gesteld de mens, tezamen met alle andere dieren die op de aarde leven en door de 5 zinnen gevoelen; en onder de waterdieren heeft hij gesteld de vissen en alle andere zwemmende dieren, en onder de levende dieren van de lucht heeft hij gesteld de luchtgeesten, en onder de levende dieren van de Hemel de Goden. Derhalve, dat hij zegt, dat de luchtgeesten, gerekend in hun gemeenste geslacht, levende dieren zijn, zulks is hen gemeen niet alleen met de mensen, maar ook met de Goden en beesten. Insgelijks, dat zij redelijk en vernuftig zijn in hun verstand, zulks is hen mede gemeen met de Goden en mensen; maar dat zij tijdshalve eeuwig zijn, dit hebben zij alleen gemeen met de Goden. En dat zij onderworpen zijn alle lijden en beroerten in hun gemoed, zulks bobben zij alleen gemeen met de mens. En eindelijk, dat hun lichaam uit de lucht bestaat, zulks hebben zij. Alleen op zich zelf; ondertussen, dat zij in hun gemeen geslacht levende dieren zijn, is niets bijzonders noch groots, want zulks zijn ook de beesten. En dat zij redelijk en vernuftig zijn in hun verstand, daarmede zijn zij niet hoger noch meer dan wij zijn, want wij zijn zulks ook. En dat zij tijdshalve eeuwig zijn, wat goeds is daarin toch gelegen, indien zij niet eeuwig gelukzalig zijn? Want tijdelijk geluk is veel beter dan een ongelukkige eeuwigheid. En dat zij onderworpen zijn alle lijden en beroerten in hun gemoed, hoe kunnen zij daarmee boven ons zijn, daar wij zulks mede zijn, en wij zouden zulks niet zijn, tenware wij ellendig waren. En dat hun lichaam uit de lucht bestaat, waarom is dat voor zulk een grote zaak te houden, dewijl de natuur van iedere ziel, hoedanig die ook is, boven allerlei lichamen gesteld wordt. Derhalve moet men de godsdienstige eer, die men schuldig is de betonen met de ziel, geenszins betonen aan zodanig ding, dat minder is dan de ziel; doch indien hij zonder die eigenschappen, welke hij zegt van de luchtgeesten te zijn, ging verhalen deugd, wijsheid, geluk, en daarbij zei, dat zij deze dingen eeuwig en gemeen hadden met de Goden, voorwaar dan zou hij iets bijbrengen dat wenselijk was, en dat men hoog behoort te achten. Maar evenwel zouden wij om deze dingen hen daarom niet mogen eren als God, maar wij behoren veel meer Hem te eren, van wie wij weten, dat zij dit alles

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ontvangen hebben. Maar evenwel zouden wij om deze dingen hen daarom niet mogen eren als God, maar wij behoren veel meer Hem te eren, van wie wij weten, dat zij dit alles ontvangen hebben. En hoeveel minder dan zijn zo danige levende dieren, die uit de lucht bestaan, de goddelijke eer waardig, zo danige zeg ik, welke daarbij redelijk en verstandig zijn, opdat zij ellendig mogen zijn, en daarom lijden en beroerten onderworpen, omdat zij ellendig zijn, en daarom eeuwig, omdat zij hun ellende nimmermeer zouden eindigen. Derhalve, opdat ik alle andere punten nalaten, en die halve dit stuk alleen verhandelen, nl. aangaande zulks, hetwelk hij gezegd heeft, dat de luchtgeesten met ons gemeen hebben, te weten de bewegingen en beroeringen van het gemoed, zo vraag ik, naardien al de 4 elementen vol zijn van levende dieren, nl. het vuur en de lucht met onsterfelijke dieren, en het water en de aarde met sterfelijke dieren; hoe komt het dan, dat de gemoederen van de luchtgeesten door beroerten en onweer van verscheiden bewegingen gedreven worden? Want de beroerlijkheid is even hetzelfde, wat in het Grieks pathos (dat is: lijden) genoemd wordt, waarom hij ook dezelve heeft willen beschrijven, hoe zij in hun gemoed alle lijden onderworpen waren, want van woord tot woord moest pathos lijden uitgelegd woorden, dat anders niet is dan een beweging des gemoeds tegen alle verstand en redelijkheid. Maar waarom zijn deze beroeringen, die in de beesten niet zijn, in de gemoederen van de luchtgeesten? Hierom nl., omdat indien er iets dergelijks in de beesten schijnt te zijn, zulks niet is enige beroering, omdat het niet is tegen de redelijkheid en het verstand alzo de beesten dat niet hebben. Nu aangaande de mensen, dat die beroeringen in hen zijn, zulks doet óf hun dwaasheid, óf hun ellendigheid; want wij zijn nog niet zalig in die volmaaktheid van de wijsheid, welke ons, verlost. zijnde van deze sterfelijkheid, in het einde onze levens beloofd is. En aangaande de Goden zeggen zij, dat die daarom deze beroeringen niet onderworpen zijn, omdat zij niet alleen eeuwig, maar ook gelukzalig zijn, want zij zeggen, dat zij dezelfde verstandelijke en redelijke zielen hebben, maar dat die zuiver en rein zijn van alle besmetting en verderf. Derhalve, indien de Goden daarom geen beroeringen onderworpen zijn, nl. omdat zij gelukzalige dieren zijn, en geen ellendige, en indien de beesten ook daarom geen beroeringen onderworpen zijn, omdat zij zo danige dieren zijn, welke noch gelukzalig noch ellendig kunnen zijn, zo volgt dan daaruit, dat de luchtgeesten, gelijk ook de mensen, daarom de beroeringen onderworpen zijn, overmits zij beide dieren zijn, niet gelukzalig, maar ellendig.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

OF HET OOK BETAMELIJK IS, DAT DIE GEESTEN DOOR DE MENS GEËERD WORDEN, VAN WIE DE GEBREKEN EN ONDEUGDEN HIJ DAGELIJKS HOE LANGER HOE MEER BEHOORT BEVRIJD EN GEZUIVERD TE WORDEN.

Ondertussen welk een grote dwaasheid, of veel meer uitzinnigheid is het, dat wij door enigen godsdienst dezen luchtgeesten of duivelen onderworpen worden, naardien wij door de ware religie verlost worden van zulke gebreken en ondeugden, waarmede wij hen gelijk zijn. Want naardien deze luchtgeesten tot gramschap aangeprikkeld worden, hetwelk ook die Apulejus moet bekennen, onaangezien hij hen veel verschoont, en daarenboven hen ook oordeelt waardig te zijn Goddelijke ere; en hier en tegen de ware Religie aan ons beveelt, dat wij niet moeten aangeprikkeld noch bewogen worden tot gramschap maar dat wij veel meer dezelve moeten weerstaan. Insgelijks, aangezien deze luchtgeesten door de geschenken aangehaald worden, en hier en tegen de ware Religie aan ons gebiedt, dat wij niemand door het ontvangen van geschenken gunstig moeten zijn. Voorts, naardien deze luchtgeesten ook vermaakt worden door ere, en de ware Religie hiertegen aan ons leert, dat wij door zo danige dingen op generlei wijze bewogen moeten worden. Wijders naardien deze luchtgeesten haters zijn van sommige mensen, en wederom anderen beminnen, niet met een wijs, voorzichtig en stil oordeel, maar met een beroerlijk gemoed, dat allerlei lijden, gelijk hij het noemt, onderworpen is, en hier en tegen de ware Religie ons gelast, dat wij zelfs onze vijanden moeten liefhebben. Eindelijk alle beweging van het hart en alle onstuimigheid van het verstand, alsmede alle beroeringen en zware onweer van het gemoed, met welke hij zegt, dat deze luchtgeesten op en neder als een onstuimige zee zijn woedende en barende; deze alle te samen belast ons de ware Religie van ons af te leggen; welke oorzaak en reden is er dan anders, dan uw dwaasheid en ellendige dwaling, dat gij u zelf met godsdienstige ere onder die luchtgeesten gevoegzaam stelt, aan wie gij zelf in leven ongelijk wilt zijn, zodat gij met uw Religie en godsdienst die eert, welken gij nochtans niet zou willen navolgen, daar evenwel het voornaamste hoofdstuk van de Religie is, hem na te volgen, die gij eert.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

HOE DE RELIGIE IS, IN WELKE GELEERD WORDT, DAT DE MENSEN DEZE LUCHTGEESTEN TOT ADVOCATEN EN ALS VOORSPRAAK MOETEN GEBRUIKEN OM DE GUNST VAN GOEDE GODEN TE VERKRIJGEN.

Tevergeefs heeft Apulejus en allen, die hetzelfde gevoelen met hem gehad hebben, de luchtgeesten deze eer aangedaan, want het geldt niet, dat hij hen in de lucht, midden tussen hemel en aarde stelt, overmits zij, dewijl God met geen mens vermengd wordt of gemeenschap heeft, de gebeden van de mensen tot de goden overdragen, hetwelk zij zeggen, dat Plato gezegd heeft, en wederom, wanneer zij bij de goden verkregen hebben, wat zij begeerden, dat zij dat wederom van daar tot de mens neerwaarts brengen; want zij, die zulks geloofden, meenden, dat het onbetamelijk was, dat de mensen met de goden vermengd zouden worden, en de goden met de mensen; maar zij achtten gevoegelijk te zijn, dat de luchtgeesten zouden vermengd worden beide met de goden en met de mensen, zodat zij die zouden zijn, welke van hier opnemen de verzoeken, en die van daar brengen, wat verkregen is, opdat alzo, zeiden zij, de zuivere en reine mens, en die vervreemd is van de boosheden van de toverkunsten, enige voorspraak hebben, door welke de goden hem mogen verhoren, nl. zulk een voorspraak, die zodanige dingen bemint, welke deze zelfde mens niet beminnende, daarmee des te waardiger wordt, zodat zij hem daarom des te lichter en liever behoorden te verhoren; want zij beminnen de toneelschandelijkheden, welke de eerbaarheid en reinheid niet bemint. Zij beminnen in de boosheden van de tovenaars hun duizenderlei kunsten van te schaden, welke de ware oprechte onnozelheid niet bemint. Zo dan, indien de eerbaarheid en onnozelheid iets van de goden willen verkrijgen, zulks zullen zij niet kunnen met hare enge vroomheden, maar hare vijanden moeten als voorspraak tussenbeide komen, en naardien dit zeer vreemd is, zo blijkt ook daaruit, dat al zijne redenen gans niet te beduiden hebben, met welke hij poogt te rechtvaardigen de poëtische gedichten en de toneelachtige schouwspelen. En benevens dien hebben wij ook tegen dezelve als een bestraffer hun eigen meester, nl. dien Plato, die bij hen van zo hoog aanzien was, te weten, wanneer het daartoe komt, dat de menselijke schaamte zich zelve zóó ver te kort doet, dat zij niet alleen beminnen schandelijke dingen, maar ook menen, dat die de goddelijkheid aangenaam zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

VAN DE GRUWELIJKHEID VAN DE TOVERKUNST, WELKE STEUNT OP HET VOORSTAAN VAN DE BOZE GEESTEN.

Aangaande de toverkunsten, van welke enige gans ongelukkige en goddeloze mensen ook lust hebben te roemen in de naam van hun luchtgeesten, tegen dezelve zal ik tot overtuiging nemen het gemeen en openbare licht. Maar waarom worden die dingen met de strengheid van de wetten zo zwaar gestraft, indien het werken zijn, dienstig om de Goden te eren? Of hebben veellicht de Christenen deze wetten ingesteld, door welke de toverkunsten gestraft worden? En indien zulks zo is, in wat aanzien is het anders, dan overmits het buiten allen twijfel is, dat deze boze daden schadelijk zijn voor het menselijk geslacht? Daar is die allervermaarde poëet, die uitdrukkelijk zegt: mijn lieve Zuster! ik betuig bij de Goden, en bij U, en bij Uw lief hoofd, dat ik gans node en ongaarne mij zelf begeef tot de toverkunsten. En zulks is ook wel aan te merken, als hij op een andere plaats van deze kunsten zegt: ik heb zelfs gezien, dat ganse velden met korengewas elders overgezet en vervoerd zijn. En aangezien door deze schandelijke en boze leer de vruchten van anderen gezaaid werden, op andere vreemde velden overgevoerd werden, is het niet alzo, dat Cicero daarover verhaalt, dat er in de 12 tafelen, dat is in de alleroudste wetten van de Romeinen beschreven is, dat hen, die zulks doen, hun straf gesteld is? Eindelijk, is zelfs niet Apulejus bij de Christenrechters vanwege zijne toverkunsten beschuldigd en aangeklaagd geworden?

Welk toverkunsten, toen ze hem voorgeworpen werden, indien hij zeker wist dat ze Goddelijk en goed waren, en overeenkomende met de werken van de Goddelijke krachten, hij niet alleen behoorde bekend te hebben, maar waarvan hij ook openbare belijdenis had moeten doen, bestraffende en beschuldigende veel meer de wetten, door welke deze dingen verboden werden, en door welke deze dingen geacht werden, waardig te zijn om veroordeeld te worden, alzo dezelve daarentegen behoorden gehouden te worden voor wonderlijke, eerwaardige en godsdienstige dingen. Want zodoende zou hij zijn gevoelen bij de rechters voorgestaan hebben en hen tot hetzelve aangeraden hebben; of indien het daarover geschied ware, dat zij evenwel in hun verstand waren gebleven, volgens de onrechtvaardige wetten en hem, die zulke dingen leerde en prees, daarover met de dood gestraft hadden, zo zouden immers in zijne rechtvaardige zaak deze luchtgeesten behoorlijke weldaden en gaven, waardig zijnde voor zijn ziel, aan hem vergolden hebben, dewijl hij niet beschroomd was geweest zich zelf het menselijk leven te laten benemen vanwege het leren en aanprijzen van hun goddelijke werken. Even als onze martelaren, wanneer hen de christelijke religie als een misdaad te laste gelegd werd, door welke zij nochtans wisten, dat zij zalig zouden worden en in de eeuwige heerlijkheid komen; zij, zeg ik, hebben derhalve geenszins verkoren te ontvlieden de tijdelijke straffen met dezelve te loochenen; maar hebben veel meer daarentegen met bekennen, met belijden, met prediken en leren, en daarenboven met alles voor dezelve getrouw en standvastig te verdragen en te lijden, en eindelijk in een godvruchtige verzekerdheid en geloof te sterven, hen gedrongen schaamrood te worden, zodat zij ten laatste zoveel teweeggebracht hebben, dat die wetten veranderd zijn geworden, door welke zij in hun godsdienst belet werden. Maar deze Platonische filosoof heeft uitgegeven een zeer wijdlopig en geleerd vertoog, waarin hij beweert, dat de misdaad van de toverkunsten van hem gans vreemd is, zodat hij op geen andere wijze onschuldig wil schijnen, dan met al die dingen te ontkennen, welke van niemand ooit, die onschuldig is, kunnen gedaan worden. Ondertussen, al die wonderheden van de tovenaars, welke hij wel terecht gevoelt, dat men behoort te veroordelen, geschieden door de leringen en werkingen van de duivelen,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

aangaande welke hij dan te zeggen heeft, waarom men die behoort te eren. Doch bij zegt, dat zij ons noodwendig en dienstig zijn om onze gebeden tot de goden over te dragen. Maar hoe sluit het, dal wij door hen, wier werken wij moeten schuwen, willen, dat onze gebeden tot de waren God zullen komen? Daarna vraag ik, hoedanige gebeden van de mensen hij meent, dat aan de goede goden door deze luchtgeesten bij wijze van gezantschap overgebracht worden? Zijn het tovergebeden, of behoorlijke en geoorloofde gebeden? Indien hij zegt: tovergebeden, zo danige gebeden begeren die goden niet; indien hij zegt: behoorlijke of geoorloofde gebeden, zo danige gebeden willen zij niet, dat door zulke boden overgebracht zullen worden. En indien het geschiedt, dat enig boetvaardig zondaar zijne gebeden uitstort, bijzonder vanwege zulks, overmits hij enige toverse werken gedaan heeft, zal het dan wel gebeuren, dat hij door tussenspraak van diezelfde, bij God vergiffenis zal krijgen, door wies aandrijving en vordering hij zich beklaagt, dat bij tot die misdaad vervallen is? Maar indien de zaak dus staat, is het dan ook alzo, dat deze luchtgeesten, teneinde zij te beter vergiffenis voor de boetvaardige mogen verkrijgen, zelve eerst berouw tonen en boetvaardigheid bewijzen omdat, zij de mens dus bedrogen hebben? Zulks heeft niemand ooit van de luchtgeesten gezegd; want indien zulks alzo ware, zouden zij, die door middel van boetvaardigheid tot de genade van de vergiffenis zoeken te komen, geenszins voor zich zelf durven vereisen enige goddelijke eer; want ten aanzien van de boetvaardigheid is er een kermende en jammerhartige nederigheid, maar ten aanzien van het vereisen van de goddelijke eer is er een afgrijselijke hovaardigheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

OF HET OOK GELOOFLIJK IS, DAT DE GOEDE GODEN LIEVER VERMENGD WORDEN MET DE LUCHTGEESTEN DAN MET DE MENSEN.

Maar zegt gij, daar is een hoogdringende nood, en een zeer nauwe oorzaak, welke de luchtgeesten dwingt te spreken en te handelen tussen de goden en de mensen, zodat zij van de mensen opwaarts dragen hun verzoeken en begeerten, en weder nederwaarts lot hen brengen, wat er verkregen is. Maar hoe groot is toch die nood, en welke is toch die oorzaak? Omdat, zeggen zij, er geen God met de mensen vermengd wordt. Maar ei lieve! een schone heiligheid dan van dien God, die niet vermengd wordt met een boetvaardig mens die hem aanroept en bidt, en die ondertussen wel vermengd wordt met een hovaardige luchtgeest, of duivel. Daarenboven, die niet vermengd wordt met een mens, zijn toevlucht nemende tot de goddelijkheid en wel vermengd wordt met een duivel, die de goddelijkheid nabootst. Insgelijks, die niet vermengd wordt met een mens, biddende om vergiffenis en genade, en wel vermengd wordt met een duivel, die alle boosheid aanraadt. Verder, die niet vermengd wordt met een mens, welke door zijn filosofische boeken de Poëten en Speldichters uit een welgeschikte stad verjaagt; doch daarentegen wel vermengd wordt met een duivel, die van de prinsen en van de priesters van de stad de lichtvaardigheden en guigelarijen van de poëten en speldichters door vertoningen van toneelse spelen vereist. Wijders: die niet vermengd wordt met een mens, verbiedende de schelmerijen en boeverijen van de goden na te spelen en na te apen, en wel vermengd wordt met een duivel, die zich vermaakt in de vals verdichte boeverijen van de goden. Daar benevens, die niet vermengd wordt met een mens, die de boosheden van de tovenaars straft door rechtvaardige wetten, maar daarentegen wel vermengd wordt met een duivel, die de toverkunsten leert en volbrengt. Eindelijk, die niet vermengd wordt met een mens, die de navolging van de duivelen vermijdt en schuwt, en fel vermengd wordt met een duivel, die het nergens anders op toelegt, dan om de mensen te bedriegen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

OF DE GODEN DE LUCHTGEESTEN TOT HUN BODEN. EN TOT VERKLAARDERS VAN HUN BEVELEN GEBRUIKEN, EN DAT ZIJ DOOR HEN BEDROGEN WORDEN; OF ZIJ ZULKS NIET WETEN, DUN OF ZIJ ZULKS WEL WETEN EN WEL WILLEN.

Maar veel lichter is de nood zeer groot van deze zo grote vreemdheid en onvoeglijkheid, nl. overmits de hemelse goden, die ‘s mensen zaken verzorgen, gans verborgen en onbekend zoude zijn, wat de aardse mensen doen, tenware, dat de luchtgeesten hen zulks te kennen gaven en boodschapten, dewijl de Hemel zeer ver is van de Aarde en zeer hoog boven dezelve verheven; maar de lucht raakt zowel aan de Hemel als aan de Aarde, en dus aan beide. Maar, o wonderlijke wijsheid! wat gevoelen zij anders van deze goden, welke zij nochtans willen zeggen, dat de allerbeste zijn, dan dat zij aan de een zijde wel verzorgen de menselijke zaken, opdat zij niet onwaardig schijnen te zijn hun dienst; maar aan de andere zijde, overmits de verre gelegenheid en de wijde verscheidenheid van de elementen de menselijke zaken niet weten, opdat alzo mitsdien deze luchtgeesten geacht mogen worden van node te zijn, en dienvolgens, dat zij ook behoren geëerd te worden, door wie de goden kunnen verstaan, wat in ‘s mensen zaken omgaat, en waarin men de mensen behoort te hulp te komen. Indien zulks zo is, heeft de luchtgeest meer kennis met de Goden door zijn naburig lichaam, dan de mens door zijn goede ziel.’ O, gans beklagenswaardige nood! of veel liever bespottelijke en verfoeilijke ijdelheid, om daardoor teweeg te brengen, dat niet ijdel is de goddelijkheid. Want, indien de goden met een gemoed, vrij zijnde van alle beletselen van het lichaam, ons gemoed kunnen zien, zo behoeven zij dan tot zulks niet de luchtgeesten als hun dienstboden. En indien de hemelse goden de lichamelijke tekenen van de gemoederen, zoals daar zijn: het wezen van het aangezicht, de spraak, de beweging enz. door hun lichaam kunnen gevoelen, en daaruit besluiten, wat de luchtgeesten hen boodschappen, zo kunnen zij ook door de leugens van de luchtgeesten bedrogen worden. Doch, indien het zó is, dat de goddelijkheid van de goden van de luchtgeesten niet bedrogen kan worden, zo volgt daaruit, dat bij diezelfde goddelijkheid ook niet onbekend kan zijn, wat wij doen en verhandelen. Onder anderen wilde ik wel, dat zij mij wilden zeggen ten eersten: of deze luchtgeesten, aangaande de poëtische gedichten van de boeverijen van de goden, aan de goden geboodschapt hebben, dat zij Plato mishaagden, houdende ondertussen bij zich zelf verborgen, dat dezelve hen daarentegen wel behaagden. Ten tweede: dan of zij beide, nl. het gevoelen van Plato en hun eigen gevoelen verborgen gehouden hebben, zodat zij liefst gehad hebben, dat de Goden van deze zaken onwetend zouden zijn. Ten derde: dan of zij daarentegen die verscheiden gevoelens ontdekt en te kennen gegeven hebben, nl. aan de een zijde de godsdienstige wijsheid van Plato ten dienste van de Goden, en aan de andere zijde hun lasterlijke vuile lust tot bespotting van de Goden. Ten vierde: dan of zij gewild hebben, dat het gevoelen van Plato, waardoor hij geenszins toegelaten heeft dat de goden door de goddeloze vrijheid van de poëten met vals verdichte boeverijen zouden onteerd worden, voor de Goden onbekend zou blijven, en hier en tegen, dat zij noch schaamte noch vrees gehad hebben te ontdekken hun boosheid, ter oorzaak van welke zij zo danige toneelspelen beminnen, in welke de schandelijkheden en oneerlijkheden van de Goden tentoongesteld worden. Van deze 4, welke ik vragenderwijze voorgesteld heb, laat zij 1 van allen verkiezen, en laat ze in ieder bijzonder opmerken, welk een kwaad en gruwel zij van de goede Goden geloven en gevoelen, want indien zij het eerste verkiezen, zo zeggen zij, dat de goede Goden niet vermocht hebben te wonen met de goeden Plato, te dien tijde toen hij hun lastering belette, en dat zij daarentegen gewoond hebben met de boze duivelen, zelfs te dien tijde, toen hij hun lastering

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

belette, en dat zij daarentegen gewoond hebben met de boze duivelen, zelfs te dien tijde, toen zij zich verheugden in van de Goden lasteringen, dewijl de goede Goden de goede mens, als verre van hem gesteld zijnde, niets anders kunnen bekennen dan door deze luchtgeesten, welke, als hen naburig zijnde, zeer wel kunnen kennen. Indien zij nu het 2de verkiezen, nl. indien zij zeggen dat beide gevoelens bij de luchtgeesten verborgen gehouden zijn, zodat de Goden gans niet geweten hebben noch de allerongodsdienstigste wet van Plato, noch de heilig schendige en lasterlijke vermakelijkheid van de lichtgeesten; wat zullen dan de Goden in ‘s mensen zaken noodwendigs en dienstigs door deze dienstboden de luchtgeesten kunnen weten of bekennen, naardien zij die dingen niet weten, welke ter ere van de goede Goden door de godsdienstigheid van de goede mensen tegen de boze genegenheid van de kwade luchtgeesten ingesteld worden? Doch indien zij het 3de verkiezen, en alzo antwoorden, dat door dezelfde luchtgeesten, als tussenbeide lopende boden, beide de gevoelens aan de Goden bekend zijn gemaakt, nl. niet alleen het gevoelen van Plato, verbiedende de lasteringen van de Goden, maar ook de boosheid van de luchtgeesten, zich verheugende in de lasteringen van de Goden, zo vraag ik, of zulks is aan iemand iets boodschappen, of iemand bespotten? Want hoe? Horen de Goden dus dit allebeide, bekennen zij dus dit allebeide? En gaan zij evenwel dus toe, dat zij de boze luchtgeesten, die niet anders zoeken en doen dan zo danige dingen, die strijdig zijn tegen de waardigheid van de Goden en tegen de godsdienstigheid van Plato, dat zij evenwel, zeg ik, dezelve niet alleen niet weren van hun toegang, maar dat zij ook door dezelfde boze luchtgeesten, hun naburig zijnde, aan de vergelegen goede Plato geschenken zouden geven; want die achter elkander vervolgende orde van de elementen, zijnde als een geketende orde, heeft hen alzo te samen gebonden, dat zij samengevoegd kunnen worden met hen, door wie zij gelasterd worden, en daarentegen met hem, van wie zij voorgestaan worden, niet bij de anderen kunnen gevoegd worden, zodat zij het beide wel welen, maar de gewichten van lucht en aarde kunnen zij niet verzetten. En indien zij het 4de verkiezen, zulks is nog erger dan een van al de anderen. Want wie zal kunnen dulden en verdragen, dat deze luchtgeesten aan de Goden te kennen gegeven hebben die lasterlijke gedichten van de onsterfelijke Goden, en die onbetamelijke, lichtvaardige spotachtige spelingen van de schouwhoven, en daar benevens hun allervurigste begeerlijkheid en allerzoetste vermakelijkheid in deze allen; en dat zij daarentegen verzwegen hebben, dat Plato met zijne filosofische voortreffelijkheid en waardigheid geoordeeld heeft, dat men al deze spelen behoorde te weren en te verbannen van een zeer goede en geschikte Republiek; zodat hieruit blijkt, dat de goede Goden door zulke boden gedwongen worden te kennen de boosheden van de bozen, niet alleen de boosheden van anderen, maar zelfs de boosheden van deze boden, en dat zij niet toegelaten worden de goede dingen van de filosofen, tegen dezelve strijdende, te bekennen, daar nochtans die voorgaande kwade dingen tot smaad en lastering van de Goden zijn, en deze goede dingen daarentegen tot verering van die Goden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

VAN DE DIENST VAN DE LUCHTGEESTEN TE VERWERPEN TEGEN APULEJUS.

Aangezien dan, dat men geen van de 4 verkiezen mag, opdat men met het verkiezen van enige dezelve niet kwalijk gevoelt van de Goden, zo volgt dan daaruit, dat men op generlei wijze heeft te geloven, wat Apulejus de mensen poogt wijs te maken, alsmede al de andere filosofen, welke in hetzelfde gevoelen zijn, nl. dat deze luchtgeesten tussen de Goden en mensen zijn even als lopende boden tussen beiden, zodat zij van hier onze gebeden opwaarts zouden dragen, en vandaar de hulp van de Goden weder naar beneden zouden brengen. Maar hier en tegen heeft men van hen te geloven, dat zij geesten zijn, die allerbegerigst zijn om schade te doen; die geheel vervreemd zijn van alle gerechtigheid; die opgeblazen zijn door hovaardigheid; die gans bitter zijn door nijdigheid; die listig zijn door schalksheid en bedrog; die wel in deze lucht wonen, omdat zij van de hoogte van de opperste Hemel uitgeworpen zijn, zodat zij, vanwege de verdiensten van hun onbekeerlijke overtreding, in deze zelfde lucht als in een bekwamen kerker voor hen van tevoren veroordeeld zijn. En hoewel de plaats van de lucht boven de aarde en het water is, zijn zij daarom niet beter in waardigheden, noch hoger dan de mensen, dewijl zij niet met het aardse lichaam, maar met een zuivere ziel de waren God tot hun hulp verkiezende, hen lichtelijk te boven gaan; doch niettemin heersen zij over vele mensen, welke gans onwaardig zijn de mededeling van de ware religie, even als over hun gevangenen en onderdanen, en daar benevens hebben zij het grootste deel van deze mensen door hun wonderheden en bedrieglijke tekenen, zowel van hetgeen zij gedaan als van hetgeen zij voorzegd hebben, wijsgemaakt, dat ze Goden zijn. Maar sommigen evenwel, die op hun gebreken en ondeugden wat aandachtiger en naarstig acht garen, hebben zij niet kunnen wijsmaken, dat zij Goden zijn; derhalve hebben zij zich uitgegeven voor lopende boden tussen de Goden en mensen, en voor zulke, die verkrijgers waren van alle weldaden van de Goden. Nochtans hebben zo danige mensen niet kunnen bedenken, dat men hen zo grote eer behoort aan te doen, dewijl zij niet geloofden, dat zij Goden waren, alzo zij zagen, dat zij boos waren; want alle Goden wilden zij zeggen, dat goed waren; evenwel durfden zij niet ronduit zeggen, dat zij de Goddelijke eer onwaardig waren, bijzonder daarom, opdat zij niet ergeren zouden de volken, van welke zij zagen, dat zij door een verouderde en ingewortelde superstitie met zovele offeranden en tempelen gediend werden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

WAT HERMES TRIMEGISTUS AANGAANDE DE AFGODERIJ GEVOELD HEEFT, EN WAARUIT HIJ HEEFT KUNNEN WETEN, DAT DE EGYPTISCHE SUPERSTITIËN ZOUDEN WEGGEDAAN WORDEN.

De Egyptische Hermes, die zij Trimegistus noemen, heeft aangaande deze luchtgeesten verscheiden dingen gevoeld en beschreven- Het is wel waar, Apulejus ontkent, dat ze goden zijn, maar als hij zegt, dat zij op zo danige wijze tussen de goden en de mensen staan, dat zij voor de mensen bij de Goden nodig en dienstig schijnen te zijn, zo scheidt hij hun godsdienst en ere niet af van de godsdienst van de goden die boven zijn. Maar deze Egyptenaar zegt, 'dat er ander goden zijn gemaakt van de Opperste God en andere goden van de mensen.' Indien iemand dit hoort zeggen op zulk een wijze als het van mij gesteld is, hij zou ligt menen, dat het gesproken werd van de beelden, want dezelve zijn werken van de handen van de mensen. Maar hij zegt, dat de zichtbare en tastbare beelden even als de lichamen van de goden zijn, en dat enige geesten, tot dezelve verzocht en genodigd zijnde, binnen in die beelden zijn, welke enigszins wat vermogen, hetzij om te beschadigen, of om te vervullen enige begeerten van die, welke hun goddelijke ere en alle gedienstigheden van aanbidding doen. Zo dan, wanneer men deze onzichtbare geesten door een zekere kunst gaat vereren met de zichtbare dingen van enige lichamelijke stof, zodat het zijn als levende lichamen toegeëigend dien geesten, nl. dien beelden, welke slaan onder hun onderdanigheid, alsdan zegt hij, dat zulks niet anders is dan goden te maken, en dat deze zo grote en wonderlijke macht van goden te maken, ook de mensen gekregen hebben. De eigen woorden van dezen Egyptenaar, even gelijk ze in onze taal overgezet zijn, zal ik stellen. En naardien, zegt hij, van de vermaagschapping en de gemeenschap van de mensen en van de goden ons opgelegd is te spreken, mijne lieve Asclepius, zo wil dan bekennen de kracht en macht des mensen. De Heere, zegt hij, en de Vader, of wat het hoogste is, God, gelijk Hij is de maker van de Hemelse goden, alzo is de mens de maker van die goden, welke in de tempelen staan, aldaar tevreden zijnde met de menselijke naburigheid en gemeenschap. En weinig daarna zegt hij: Alzo is de menselijkheid altijd gedenkende op hare eerste natuur en oorsprong, zo danig, dat zij altijd blijft in de navolging van haar goddelijkheid: Derhalve gelijk de Vader en de Heere enige eeuwige goden gemaakt hebben, ten einde zij zijns gelijk zouden wezen, alzo heeft ook de menselijkheid haar goden naar de gelijkenis van haar wezen gemaakt. Als Asclepius, tot wie hij bijzonderlijk sprak, hem geantwoord had, en tot hem zei: Gij meent beelden, o Trimegistus? zo heeft hij daarop gezegd; beelden, o Asclepius! Ziet gij niet, hoeverre gij zelf ongelovig bent? Ik meen beelden, die zinnen hebben en leven, en die vol geest zijn en welke zo grote en dusdanige dingen doen, welke wellicht bij geen waarzegger geweten worden, in vele zaken zijn voorzeggende, en die daarenboven ziekten en zwakheden de mensen aanbrengen en hen weer helpen en genezen; eindelijk, die ook droefheid en blijdschap naar gelegenheden verwekken. En gij, o Asclepius! Weet gij niet, dat Egypte een beeldtennis is van de Hemel, of, wat waarachtiger is, een overzetting of neerdalen van alle dingen, die bestuurd en geoefend worden in de Hemel? En indien men nog waarachtiger zal zeggen, weet gij niet, dat ons landschap is als de tempel van de gehele wereld? En voorwaar! aangezien het voor een wijs man gevoegelijk is alle dingen van tevoren te weten, zo is het ook onbetamelijk, dat u lieden dat onbekend zou zijn; want de tijd zal komen, dat het zal blijken, dat de Egyptenaars te vergeefs met een godvruchtig gemoed onderhouden hebben hun religie, zo aandachtig toegedaan zijnde de Goddelijkheid, en dat al hun heilige aanbidding en ere te vergeefs zal uitvallen en gans teniet zal komen.' Daarna heeft Hermes deze plaats met vele woorden breder uitgelegd en verklaard, zodat hij alhier schijnt te voorzeggen die tijd, op welken de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

christelijke religie al de bedrieglijke gedichten van de mensen omgekeerd heeft, doende dat zoveel te heftiger en vrijmoediger als zij boven alle andere religiën waarachtiger en heiliger is, hetwelk zij alleen te dien einde gedaan heeft, opdat ze de mens door de genade van de ware Zaligmaker zou mogen verlossen van die goden, die de mens gemaakt heeft, en daarentegen hem zoude mogen onderwerpen en onderdanig maken aan dien God, die de mens gemaakt heeft. Maar als Hermes dit voorzegt als een vriend, zo spreekt hij evenwel door dezelfde goochelarijen van de duivelen en luchtgeesten, en hij drukt niet klaar uit de Christennaam, maar geeft te kennen, dat al die dingen zouden weggenomen en te niet gedaan worden, door wie onderhouding de hemelse gelijkenis in Egypte bewaard werd. Alzo zulke toekomstige dingen beklagende, spreekt hij en betuigt hij daarvan kwansuis als met een droevige verkondiging; want hij was een van diegenen, van wie de Apostel zegt, dat zij God gekend hebben, en hebben Hem als God niet geëerd noch gedankt, maar zijn ijdel geworden in hun gedachten, en hun onverstandig hart is verduisterd geworden; en daar zij zich zelf voor wijs hielden, zijn zij dwaas geworden, en de heerlijkheid van de onverderfelijke God hebben zij veranderd tot vergelijking eens beeld van de verderfelijke mens enz., hetwelk te lang zou zijn om te verhalen; want gij zegt vele zodanige dingen van de één ware God, Schepper van de wereld, even gelijk de waarheid dezelve heeft en stelt. En ik weet niet, hoe het komt, dat hij door de verduistering van zijn hart daartoe vervalt, dat hij wil dat de mensen altijd onderworpen zullen zijn aan die Goden, welke hij belijdt, dat van de mensen gemaakt worden, en dienvolgens dat hij daarover zo bedroefd is, dal die in toekomstige tijden zullen weggenomen worden, even alsof voor zulke mensen, over welke zijn eigen maaksel heerst, nog meer zwarigheid en ongeluk zou kunnen opkomen. En voorwaar, het zal lichter kunnen geschieden, dat hij, erende die goden, die bij gemaakt heeft, geen mens is, dan dat door Zijn eren en dienst die tot goden zonden kunnen worden, welke de mens gemaakt heeft; want het zal eer geschieden, dat de mens, in ere gesteld zijnde, zal vergeleken worden bij de beesten, die niet verstaan, dan dat het werk en maaksel des mensen gesteld zal worden boven het werk Gods, gemaakt zijnde naar zijn evenbeeld, nl. boven de mens zelf. Met recht zegt men daarom, dat de mens afwijkt van Hem, die hem gemaakt heeft, als hij boven zich zelf gaat stellen, hetgeen hij zelf gemaakt heeft. Over deze ijdele, bedrieglijke schadelijke en heilschendig dingen was de Egyptische Hermes bedroefd, omdat hij wist, dat de tijd komen zou, dat ze weggenomen zouden worden, maar zijn droefheid was zo onbeschaamd als zijne wetenschap onverdacht was, want zulks had hem de H. Geest niet geopenbaard, gelijk de heiligen profeten, die, dit alles voorziende, met verheuging van het hart zeiden: zo dan, de mensen zullen goden maken, en ziet! zij zelf zijn geen goden.' En op een andere plaats: 'En het zal geschieden in die dag, zegt de Heere; ik zal uitroeien de namen van hun beelden van de aarde, en dezelfde gedachtenis zal niet meer zijn.' En van Egypte, |hetgeen tot deze zaak dient, profeteert de heilige Jesaja aldus 'en de afgoden van Egypte, de werken van de handen, zullen voor het aangezicht Gods beven, en hun hart zal gebonden worden in dezelve,' en meer andere dergelijke dingen, verder daaraan volgende, van welke soort ook die geweest zijn, welke zich verblijdden, dat diegene, die ze wisten dat komen zoude, nu gekomen was; zodanig is geweest Simeon, zodanig is ook geweest Anna, welke Christus gekend hebben zodra Hij geboren was; zo danig is ook geweest Elisabeth, welke Christus zodra Hij ontvangen was, in de geest gekend heeft; zo danig is ook geweest Petrus, die door openbaring van de Vader gezegd heeft 'Gij bent Christus, de Zoon van de levende Gods. Maar aan deze Egyptenaar hebben die geesten te kennen gegeven de toekomstige aanstaande tijden van hun verderf, zo dat zij ook, vrezende voor de Heere, die in het vlees tegenwoordig was, gezegd hebben 'waarom bent Gij gekomen om ons voor de tijd te verderven?' Hetzij, dat zij meenden, dat die tijd hen te haastig overviel, welke zij wel dachten dat komen zou, maar meenden dat het langzamer zou gaan; of hetzij, dat zij ditzelfde hun verderf noemden, waardoor het geschiedde, dat zij voortaan

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

bekend zijnde, verworpen en versmaad zouden worden, hetwelk hun was vóór de tijd, nl. vóór de tijd van het oordeel, in welken zij met de eeuwige verdoemenis zullen gestraft worden, tezamen met al de mensen, die in hun gemeenschap gehouden worden, gelijk de ware religie spreekt, welke niet bedriegt, noch bedrogen wordt, gelijk diegene wel doet, welke met allerlei winden van lering ginds en herwaarts gedreven zijnde, en daarenboven de waarheid onder de leugens vermengende, eerst bedroefd is om dat zijne religie zal teniet komen, en daarna, weder belijdt, dat het een dwaling is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

DAT HERMES KENNELIJK DE DWALING VAN ZIJN VOOROUDERS BELEDEN HEEFT, VANWEGE WELKE HIJ NOCHTANS BEDROEFD IS, DAT. DEZELVE ZAL ONTDEKT WORDEN EN TOT SCHANDE KOMEN.

Want na vele redenen komt hij wederom hiertoe, dat hij weer van de goden begint te spreken, welke de mensen gemaakt hebben, zeggende aldus: ‘maar dit alles dus gesproken zijnde, laat dat van dusdanige dingen genoeg zijn. En laat ons wederkeren tot de mens en tot het vernuftige verstand, vanwege welke Goddelijke gave de mens genoemd is een vernuftig en verstandig dier. Want deze dingen zijn minder om te verwonderen, hoewel men zich grotelijks heeft te verwonderen over hetgeen, dat aangaande de mens gezegd is, want zulks heeft te boven gegaan de verwondering van alle dingen over welke men verwonderd is, nl. dat de mens heeft kunnen vinden de Goddelijke natuur, en dat hij die heeft kunnen maken. Want aangezien onze voorouders grotelijks dwaalden, zijnde in de leer van de goden ongelovig, en daar benevens geen achting namen op de godsdienst, noch op de Goddelijke religie, zo is het, dat zij een zekere kunst hebben gevonden, met welke zij Goden gemaakt hebben, bij welke gevonden kunst zij ook gevoegd hebben een bijeenkomende kracht van de natuur van de wereld, en hebben dezelve met elkander gemengd, want naardien zij geen levende zielen konden maken, hebben zij opontboden de levende zielen óf van de duivelen, óf van de Engelen, en hebben die besloten binnen in de heilige beelden en in de Goddelijke verborgenheden, door welke die beelden macht konden hebben van wél of kwalijk te doen.’ Ik weet niet of de duivelen, schoon bezworen zijnde, dit alles zo rond zouden willen bekennen als hij nl. wel bekend heeft; want hij zegt ‘aangezien onze voorouders grotelijks dwaalden, zijnde in de leer van de goden ongelovig, en daar benevens geen achting namen op de godsdienst, noch op de Goddelijke religie, zo is het, dat zij een zekere kunst hebben gevonden, met welke zij Goden gemaakt hebben.’ Maar wat toch? Zegt hij hier, dat zij een weinig gedwaald hebben, zodat zij vanwege zulks gevonden hebben deze kunst van goden te maken? Of is hij alleen vergenoegd geweest, niet te zeggen dat zij dwaalden? Geenszins! Of het moest zijn, dat hij daarbij voegde, dat zij grotelijks dwaalden. Zo dan, die grote dwaling en dat ongeloof van hen, die geen achting namen op de godsdienst en op de Goddelijke religie, heeft gevonden een kunst, door welke dezelve goden gemaakt hebben. En nochtans onaangezien die grote dwaling en ongelovigheid en die afkerigheid van het gemoed van de godsdienst en Goddelijke religie zulks gevonden heeft, dat de mens door kunst zich zelf goden gemaakt heeft, zo is het evenwel, dat deze wijze man, vanwege de wegneming van zulks bedroefd is, en beklaagt grotelijks, dat zulks even als een Goddelijke religie op een zekeren toekomstige tijd zal weggenomen worden. Ziet alhier of hij aan de een zijde niet door Goddelijke kracht gedwongen wordt, de verleden dwaling van zijn voorouders te ontdekken, en aan de andere zijde ook door een duivelse kracht niet bewogen wordt de toekomstige straf van de duivelen te beklagen. Want indien hun voorouders, alzo zij grotelijks dwaalden in de lering van de Goden door hun ongelovigheid en afkerigheid van het gemoed van de godsdienst en Goddelijke religie, gevonden hebben een kunst, door welke zij goden gemaakt hebben; wat wonder is het, dat deze afgrijselijke kunst, te samen met al wat zij gemaakt heeft, alzo zij afgekeerd is van de Goddelijke religie, eenmaal weggenomen en teniet zal gedaan worden van de Goddelijke religie, dewijl de waarheid altijd verbetert de dwaling en de leugen, en het geloof altijd bestraft de ongelovigheid, en de bekering ook altijd verbetert de afkering. Doch indien hij gezegd had met verzwijging van redenen, dat zijn voorouders gevonden hebben een kunst, door welke zij goden hebben gemaakt, zo zou dan ons ambt wezen, indien er enig rechtzinnig en godvruchtig verstand in

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ons ware, naarstig daarop te letten en toe te zien, dat zij geenszins hadden kunnen komen tot zo danige kunst, door welke de mens goden maakt, indien zij van de waarheid niet afdwaalden, indien zij zo danige dingen geloofden, welke goden betamelijk en waardig zijn, indien zij met hun harten aandachtig letten op de godsdienst en op de Goddelijke religie. En voorwaar, indien wij zeiden, dat de redenen van deze kunst geweest zijn de grote dwaling van de mensen, en hun ongelovigheid, en voorts de dwalende en ongelovigen gemoeds afkerigheid van de Goddelijke religie, zo zou nog enigszins te verdragen zijn de onbeschaamdheid van hen, die de waarheid tegenstaan. Maar naardien hij zelf, die vanwege de kracht van deze kunst boven alle andere dingen in de mens, verwonderd is, alzo hij door dezelve vermag goden te maken, en des halve bedroefd is, dat de tijd zal komen, dat al deze maaksels van de goden, die ingesteld zijn van de mensen, door uitgedrukte wetten zullen gelast worden weggenomen te worden; naardien, zeg ik, hij zelf belijdt en verklaart de redenen en oorzaken, waardoor men tot zodanige dingen gekomen is, zeggende dat zijn voorouders door grote dwaling en ongelovigheid, en door niet aandachtig genoeg te letten op de godsdienst en de Goddelijke religie, gevonden hebben deze kunst, door welke zij goden gemaakt hebben; wat behoren wij dan te zeggen, ja! Wat behoren wij dan te doen? Voorwaar, dit voornamelijk, dat wij de Heere, onze God, zoveel wij kunnen, zullen danken, die al deze godsdiensten door zodanige oorzaken, die gans strijdende zijn tegen die oorzaken, door welke dezelve ingesteld zijn, geheel weggenomen heeft. Want hetgeen de grote overvloedigheid van de dwaling ingesteld heeft, zulks heeft de weg van de waarheid weggenomen; hetgeen de ongelovigheid heeft voortgebracht, dat heeft het geloof teniet gebracht; hetgeen de afkering van de religie en van de goddelijke dienst heeft ingesteld, dat heeft de bekering tot de enige ware en heilige God weggedaan; niet alleen in Egypte, vanwege hetwelk alleen de geest van de duivelen door hem zijn klacht maakt, maar ook in alle landen, in welke de Heere gezongen wordt een nieuw lied, gelijk de waarlijk heilige en de waarlijk profetische schriften voorzegd hebben, in welke geschreven is: ‘Zingt de Heere een nieuw lied, zingt de Heere, alle wereld! Nu, het opschrift van deze psalm is; heten tijde als de Heere een huis gebouwd werd na de gevangenis.’ Nu, de Heere werd een huis gebouwd, nl. de Stad Gods, welke is de Heilige Kerk voor de gehele wereld. En ditzelfde huis wordt gebouwd na de gevangenis, met welke de duivelen de mensen gevangen hielden en bezaten, van welke mensen, nl. die in God geloven, deze huls gebouwd en opgemaakt wordt, even als van levende stenen. Want hoewel de mens zelf goden maakte, evenwel wordt hij daarom niet minder gevangen en bezeten gehouden van hen, die hij zelf gemaakt had, dewijl hij met hen te eren en te dienen in hun gezelschap overgevoerd werd; ik zeg in hun gezelschap, niet van domme en stomme beelden, maar van arglistige en loze duivelen. Want, wat zijn de afgoden? Anders niet, dan hetgeen dezelfde Schrift zegt: ‘zij hebben ogen, en zien niet, enz. wat men meer van zo danige stoffen, die, hoewel ze kunstig gemaakt zijn, nochtans zonder leven en 5 zinnen zijn, zou kunnen zeggen. Maar de onreine geesten zijn door dat voorgaande boze kunst alzo aan de beelden gebonden geworden, dat zij daarmede de zielen van hun dienstknechten hebben getrokken, en alzo in een zeer jammerlijke gevangenis hebben gebracht. Daarom zegt ook de Apostel ‘wij weten, dat de afgod niet is, en dat de Heidenen, hetgeen zij offeren, de duivelen offeren en niet God, en ik wil niet, dat gij de medegezellen van de duivelen wordt. Zo dan, na deze gevangenis, met welke de mensen door de boze duivelen gevangen gehouden worden, wordt het huis Gods gebouwd in alle landen, waarvan die palm zijn opschrift gekregen heeft, waarin gezegd wordt, ‘zingt de Heere een nieuw lied, zingt de Heere al de wereld. Zingt de Heere en looft Zijn naam, predikt de ene dag aan de andere Zijn heil; vertelt onder de Heidenen Zijne ere, onder alle volken Zijne wonderen; want de Heere is groot, en hoog te loven, wonderbaar boven alle goden, want al de goden van de Heidenen zijn duivelen, doch de Heere heeft de Hemelen gemaakt.’ Zo dan, hij, die bedroefd is geweest omdat de tijd komen zou, waarin

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

de dienst van de afgoden zou weggenomen worden, alsmede van de duivelen heerschappij over hen, die hem dienen; diegene, zeg ik, is gedreven geweest door een kwade geest, waardoor hij gewild heeft, dat die gevangenis zou blijven, na welker wegneming de psalm zingt en te kennen geeft, dat er een huis zal gebouwd worden in alle landen. Hermes heeft zulks voorzegd met droefheid, maar de profeet heeft zulks voorzegd met blijdschap. En aangezien de geest overwinnaar is, die zulks door de Heilige profeten zong, zo is daar benevens ook Hermes wonderlijker wijze gedwongen, te belijden, dat die dingen (welke hij wel bedroefd zijnde, niet wilde, dat weggenomen zouden worden) niet ingesteld zijn van wijze, gelovige en godsdienstige lieden, maar van dwalende, ongelovige en van zodanige, die vervreemd en afkerig waren van de dienst van de goddelijke religie. En hoewel hij hen goden noemt, nochtans als hij zegt, dat zij gemaakt zijn van zo danige mensen, welke wij niet behoren gelijk te zijn, zo is het, dat hij daarmee genoeg, hetzij, dat hij wil of niet, verklaart en bewijst, dat die goden niet behoren geëerd noch gediend te worden van allen, die zo danige mensen niet zijn als zij geweest zijn, van wie dezelve gemaakt zijn, zodat zij nl. niet behoren geëerd noch gediend te worden van de wijzen, gelovigen en godsdienstige; zodat hij van gelijken en tezamen bewijst, dat diezelfde mensen, die deze goden gemaakt hebben, zich zelf dezen last opgelegd hebben, dat zij die voor goden hielden, die gene goden waren; want die profetische spreuk is waarachtig: zo dan de mens wil goden maken, ziet! zij zelf zijn geen goden. Zo dan, als Hermes genoemd had zodanige goden en ook goden van zodanige mensen, en welke ook van zodanige mensen door kunst gemaakt waren, te weten de duivelen, zijnde, ik weet niet door welke kunst, met de banden van hun begeerlijkheden aan de beelden gebonden. Ik zeg nog eens, als hij genoemd had deze goden, gemaakt zijnde door de mensen, zo heeft nochtans zulks hen niet gegeven noch toegeëigend, als nl. de Platonische Apulejus wel doet waarvan wij nu genoeg gezegd hebben en waarvan wij ook bewezen hebben hoe merkelijk ongeschikt en ongerijmd zijn gevoelen is, nl. dat zij zouden zijn voorsprekers en voorbidders en middelaars tussen de goden die God gemaakt heeft en de mensen, die ook God gemaakt heeft, dragende van hier opwaarts de gebeden, en van daar nederwaarts brengende de weldaden. Want het is voorwaar al te grote zotternij en dwaasheid, dat men gelooft, dat de Goden die door de mensen gemaakt zijn, meer zullen vermogen bij de Goden die door God gemaakt zijn, dan de mensen zelf vermogen, die mede door God gemaakt zijn. Want een duivel, door gruwelijke kunst van de mensen gebonden zijnde aan een beeld, is een God geworden, maar wel verstaande, voor die mens en niet voor alle mensen. Wat is dal dan voor een God, die geen ander mens kan maken dan die dwalende is, ongelovig afgekeerd en vervreemd van God? Zo dan, indien de duivelen die geëerd worden in de tempelen, ingesloten worden in de beelden, dat is in de zienlijke gelijkenissen, en indien zulks geschiedt door die mensen, welke door deze kunst de goden gemaakt hebben, daar zij nochtans zelve dwaalden en gans afkerig waren van de godsdienst en de Goddelijke Religie, zo volgt daaruit, dat zij geen lopende boden zijn tussen beiden, noch middelaars tussen de mensen en goden; en daarenboven, dat de mensen zelf, hoewel zij dwalen en ongelovig zijn, en ook afkerig van de godsdiensten en de Goddelijke Religie, zo volgt daaruit, dat zij geen lopende boden zijn tussen beiden, noch middelaars tussen de mensen en goden; en daarenboven, dat de mensen zelf, hoewel zij dwalen en ongelovig zijn, en ook afkerig van de godsdiensten en de Goddelijke Religie, nochtans veel beter zijn dan zij, de dewijl zij door de mensen tot goden door zekere kunst gemaakt zijn. Hieruit blijkt dan, dat, wanneer deze goden iets vermogen, zij dat vermogen als duivelen; derhalve zijn zij kwansuis óf weldaden betonende, waarmede zij allermeest schaden, omdat zij dan allermeest bedriegen óf daarentegen doen zij in het openbaar kwaad. Nochtans kunnen zij geen van al deze dingen doen dan wanneer en zo veel hen toegelaten wordt door de hoge en verborgene voorzienigheid Gods; want als midden tussen beiden staande, nl. tussen de mensen en de goden, vermogen zij niet veel bij de mensen door de

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

vriendschap van de goden, dewijl hun vrienden geenszins kunnen zijn de goede goden, welke wij noemen de heilige Engelen, die redelijke en verstandige schepselen van de heilige Hemelse woning, hetzij tronen, of heerschappijen, of overheden, of machten, van welke zij in genegenheid van het gemoed zo wijd en verre verschillen als de ondeugden verschillen van de deugden, en het kwade van het goede.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

VAN ZULKE DINGEN, DIE DE HEILIGEN ENGELEN EN DE MENSEN GEMEEN KUNNEN ZIJN.

Zo dan, op generlei wijze hebben wij, kwansuis als door bemiddeling en tussenkomst van de luchtgeesten, te trachten en te staan naar de goedwilligheid of weldadigheid van de goden, of veel liever van de goede Engelen, maar tot zulks zullen wij komen door gelijkvormigheid van een en dezelfde goede wil, waardoor wij met hen zijn en met hen leven, en te samen met hen de zelfden God eren, dien zij eren, al is het, dat wij hen niet kunnen zien met onze vleselijke ogen. Ondertussen zo zeer wij door de ongelijkheid van onze wil en door de broosheid van onze zwakheid boven hen ellendig zijn, zo wijd verschillen wij ook van hen door een deugdzaam leven, maar niet door plaats van het lichaam; want het is daarom niet, dat wij met hen niet samengevoegd en verenigd worden, overmits wij op de aarde in de gestalten van het vlees wonen, maar omdat wij door de onreinheid van ons hart anders niet dan aards gezind zijn en aardse wijsheid hebben. Maar dan worden wij met hen tezamen gevoegd als wij gezond gemaakt worden, zodat wij zo danig zijn als zij zijn; ondertussen door het geloof naderen wij hen, als wij geloven, dat wij van Hem zalig gemaakt worden, van wie zij zelf met toestemming van hun eigen toe geneigde genegenheid mede zalig gemaakt zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

HOE AL DE GODSDIENSTIGHEID VAN DE HEIDENEN IN HET EREN VAN DE DODE MENSEN VOLBRACHT IS.

En voorwaar, er is ook op te letten, dat die Egyptische filosoof onder anderen mede zegt, toen hij zo bedroefd was, dat die tijd zou komen, dat al die godsdiensten uit Egypte zouden weggenomen worden, welke hij belijdt, dat van hen ingesteld zijn, die grotelijks dwaalden; die ongelovig waren, en die daarenboven afgekeerd en vervreemd waren van de godsdienst van de Goddelijke religie; dat hij o.a. zeg ik, mede aldus zegt: als dan zal dit allerheiligste land, zijnde een zitstoel van de Godshuizen en tempelen, gans vol van graven en doden zijn. Even min of meer, indien deze godsdiensten niet weggenomen werden, alsof dan de mensen niet zouden sterven, en alsof dan de doden elders zouden gesteld worden dan in de aarde. En voorwaar! naarmate er meer tijd verloopt, naar die mate wordt ook het getal graven groter vanwege de grotere menigte doden. Maar van zulks halve schijnt hij ontevreden en bedroefd te zijn, dat de gedachtenissen van onze martelaren en hun tempelen en Godshuizen gevolgd zijn, zodat zij, die zulke dingen kwamen te lezen met een gemoed, dat verkeerd is en van ons afgekeerd, daarover lichtelijk zouden menen, dat eertijds de goden van de heidenen geëerd zijn in de tempelen, en dat van ons de doden geëerd worden in de graven. Want de goddeloze mensen zijn van zo danige verduisterde blindheid, dat zij enigszins als tegen ganse bergen dom aanlopen, zodat zij zo danige dingen, die zelfs tegen hun ogen aanslaan, niet willen zien, zodat zij niet eens daarop acht slaan, dat in al de Schriften van de Heidenen nergens gevonden worden, of ten minste nauwelijks gevonden worden, enige goden, welke tevoren niet geweest zijn mensen. Ondertussen zoeken zij evenwel aan deze goddelijke eer te bewijzen, evenals of zij nooit enige menselijkheid gehad hadden. Ik laat varen, dat Varro zegt, dat zij meenden, dat alle doden zielgoden zijn, hetwelk hij nog bewijst door de godsdiensten, die zij bijna aan alle doden betonen, alwaar hij ook verhaalt enige lijkspelen, schijnbaar alsof zulks een merkelijk en kennelijk bewijs ware van de goddelijkheid, uit oorzaak dat de spelen anders niet plachten gespeeld te worden dan ter ere van de goden. En deze Hermes zelf, van wie nu gesproken wordt, zegt ook in datzelfde boek, waar hij de toekomstige dingen als voorzeggende beweert: als dan zal dit allerheiligste land, zijnde een zitstoel van de godshuizen en tempelen, gans vol zijn van graven en doden. En daarna betuigt hij ‘dat de goden van Egypte dode mensen zijn.’ Want als hij gezegd had ‘dat zijne voorouders grotelijks in de lering van de Goden dwaalden, en daar benevens geen acht namen op de godsdiensten en de Goddelijke Religie, en eindelijk aldus dwalende een zekere kunst gevonden hadden, met welke zij zelf goden maakten, zo staat hij voorts, bij welke gevonden kunst zij ook gevoegd hebben een bijeenkomende kracht van de natuur dep wereld, en hebben dezelve met elkander gemengd. Want naardien zij geen levende zielen konden maken, zo hebben zij opontboden de levende zielen óf van de duivelen, óf van de Engelen, en hebben dezelve besloten binnen de heilige beelden en binnen in de goddelijke verborgenheden, door welke die beelden macht konden hebben van goed of kwaad te doen. Daarna volgt er, even alsof hij zulks met voorbeelden wilde bewijzen, zeggende: "Want uw grote vader, o Asclepius!" Is de eerste vinder van de Medicijn geweest, ter ere van wie een tempel geheiligd is in het gebergte van Libië, omtrent de oever van de krokodillen, alwaar begraven ligt zijn sterfelijke mens, dat is: zijn lichaam; want zijn andere betere mens, of veel liever zijn gehele mens (indien nl. de gehele mens in het gevoelen des levens bestaat) is getrokken naar de Hemel, doende nu door zijne goddelijke kracht al zo danige hulp aan de kranke mensen, die het tevoren plagt te doen door de kunst van de Medicijn. Ziet toch, uitdrukkelijk zegt - hij, dat de dode en afgestorvene geëerd en gehouden wordt voor een god in die plaatse, waar hij

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

zijn graf had, zodat hij bedrogen zijnde en bedriegende, zegt; dat hij getrokken is naar de Hemel, en dat hij aldaar nu door zijne goddelijke kracht alle hulp aan de kranke mensen bewijst.' Daarna voegt hij hier nog wat anders bij. Hermes, zegt hij, die mijn grote vader is, naar wie ik genoemd ben, blijft hij nog tegenwoordig niet in zijn vaderland, dat naar hem de bijnaam heeft, en helpt en behoedt hij niet aldaar alle sterfelijke mensen, die van alle kanten tot hem komen? Want deze grote Hermes, nl. Mercurius, die hij zijn grote vader noemt, wordt gezegd begraven te zijn in Hermopoli, dat is in die stad, die naar hem genaamd is. Ziet dan hier 2 goden, welke hij zegt dat mensen geweest zijn, nl. Esculapius en Mercurius; doch van Esculapius hebben de Grieken en Latijnen één gevoelen; maar velen menen, dat Mercurius (van wie hij betuigt, dat die zijn grote vader geweest is) geen sterfelijk mens geweest is. Doch gij zult zeggen, deze is een ander en die is een ander, hoewel zij met één naam genoemd worden. Ik spreek het niet tegen, en laat het zo zijn, dat die een ander is en dat deze een ander is; maar deze ondertussen even gelijk als Esculapius, is van een mens een God geworden maar het getuigenis van dezen Trismegistus, zijn neef, zijnde een man van zo groot aanzien onder de zijnen. Daarna voegt hij er nog bij en zegt: 'dat Isis de huisvrouw van Osiris gans veel goed doet wanneer zij gunstig is, maar veel goed belet wanneer zij gram is.' Daarna, op dat hij mag bewijzen, dat er goden van die soort en dat geslacht zijn, welke de mensen door hun voorgaande kunst maken, geeft hij 'dat er uit de zielen van de gestorven mensen duivelen of luchtgeesten zijn voortgekomen, welke hij zegt, dat binnen in de beelden zijn gesloten geworden door die voorgaande kunst, welke de mensen (zijnde grotelijks dwalende, ongelovig en zonder Religie en godsdienst) gevonden hebben; want, zegt hij, zij, die deze goden maakten, konden geenszins enige levende zielen maken.' En als daarna dezelfde van deze voorgaande goden mede zulks gezegd had, wat ik verhaald heb aangaande Isis, nl. dat zij veel goeds belet, wanneer zij gram is, zo heeft hij daar bij gevoegd, 'Want het is een lichte zaak voor de aardse en wereldse goden, vergramd te worden, naardien zij door de mensen zijn gemaakt en te samen gevoegd uit beide de naturen.' Hij zegt uit beide naturen, nl. uit ziel en lichaam, zodat in plaats van de ziel is de duivel, en in plaats van het lichaam het beeld. Hierom geschiedt het ook, zegt hij, dat deze afgoden door de Egyptenaars genoemd worden heilige levende dieren, zodat door al de steden van Egypte geëerd worden de zielen van hen, die de zelve in hun leven geheiligd hebben, zodat zij naar hun wetten gediend en naar hun namen genoemd worden. Maar waar blijft nu kwansuis die zeer droevige klacht: "dat het land van Egypte, zijnde een allerheiligste stoel van de Godshuizen en tempelen, vol van graven en doden zal worden?" Voorwaar, de bedriegende geest, door wie zijn ingeving Hermes dat zei, is gedrongen geweest door hem te belijden, dat toen dat zelfde land al rede gans vol is geweest van graven en doden, die zij voor hun goden eerden. Derhalve, de droefheid en smart van de duivelen sprak door hem, dewijl zij gans bedroefd waren, omdat zij zagen, dat hun toekomstige straffen bij de gedachtenissen van de heilige martelaren nakende waren. Want in vele zo danige plaatsen worden zij zeer gepijnigd, en worden daar benevens ook bekend voor zulks als zij zijn, en worden voorts uitgeworpen en verdreven uit die lichamen, welke zij bezeten hadden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

VAN DE MANIER VAN EREN, WELKE DE CHRISTENEN DOEN AAN DE MARTELAREN.

Evenwel ordineren, noch stellen wij meer in, voor de martelaren enige tempelen, priesterschappen, heilige plaatsen en offeranden; want niet zijlieden zelf, maar hun God, die zelfde is onze God. Het is waar, wij eren hun gedachtenissen als gedachtenissen van heilige mannen Gods, welke tot de dood voor de waarheid gestreden hebben, opdat de ware religie zou bekend worden, en de valse en versierde religiën en godsdiensten zouden te schande gemaakt worden, zo dat zij vrezende weerhielden allen, die tevoren zulks gevoelden. Maar wie is er van de gelovigen, die ooit een priester heeft zien staan aan een altaar, gebouwd zijnde ter ere en ten dienste van God, op het heilige lichaam van enigen martelaar, (zulks zou men nu in het pausdom niet kunnen zeggen, alwaar zij voorgeven, dat zij tempelen en altaren gebouwd hebben op de plaatsen waar de heiligen en de martelaren begraven liggen.) En wie is er, die de priester op zodanige plaats ooit heeft horen zeggen u, Petrus, of Paulus, of Cyprianus! u, offer ik deze offerande. Want bij hun gedachtenissen wordt de offerande God, die hun gemaakt heeft mensen en martelaren beide, en die hun met de heilige Engelen in Hemelse heerlijkheid en ere vergezelschapt en samengevoegd heeft, derhalve ook zulks geschiedt, ten einde wij door zodanige openbare viering aan de een zijde openlijk en eendrachtig God mogen danken vanwege hun overwinningen, en aan de andere zijde ten aanzien van ons, opdat wij door de verversing en vernieuwing van hun gedachtenis, aanroepende die zelfde God tot hulp, elkander mogen vermanen tot navolging van dergelijke geestelijke victorie-kransen en palmtakken. Derhalve al die gedienstigheden van de godzaligen, welke geschieden op de plaatsen van de martelaren, zijn versierselen van hun gedachtenissen, en geen heilige diensten of offeranden van de doden en afgestorvenen, even alsof zij Goden waren. Daarenboven zij, die ook hun spijzen daarheen brengen, hetwelk bij de zuiverste en beste christenen niet geschiedt, en daar benevens in meest alle landen van de wereld is geen zodanige gewoonte; nochtans zij, die zulks doen, die zelfden, als zij hun spijzen nedergezet hebben, bidden God, en nemen dan die spijzen om te eten, of om de nooddruftige en gebrekkige mede te delen. Zo dan willen zij, dat die spijzen door de heilige bedenkingen van de godzaligheden van de martelaren zullen geheiligd worden in de naam van Hem, die de Heere is van de martelaren. Nu, hij, die kennis heeft van die enige offerande van de christenen, welke God aldaar geofferd wordt, die weet ook wel, dat die dingen geen offeranden zijn van de martelaren. Zo dan, wij eren onze martelaren niet, noch met Goddelijke ere, noch met menselijke boeverijen en schandelijkheden, gelijk zij hun Goden eren; ook offeren wij hen geen offeranden, noch vermaken wij ons met van de Goden smaadheden, veranderende dezelve in hun godsdiensten. Want aangaande Isis, de huisvrouw van Osiris, die Egyptische Godin, en aangaande haar ouders, van welke alle tezamen geschreven wordt, dat zij koningen geweest zijn, daarvan wordt gezegd, dat deze Isis, haar ouders offeranden willende doen, een zeker gewas gevonden heeft, en dat zij daarvan de aren aan haar man, de koning, en aan zijn raadsheer Mercurius getoond heeft; waaruit gesproten is, dat zij willen zeggen, dat die zelfde Isis ook Ceres is, van welke, hoe grote kwaden en ongeschiktheden er geschreven zijn, niet alleen van de poëet, maar zelfs in hun geheiligde meest verborgen geschriften, allen mensen vrij en open staat te lezen die willen of die mogen, gelijk ook daarvan Alexander schrijft aan zijne moeder Olymphias, door ontdekking van de Priester Leo. En zij die dit gelezen hebben, laat ze het naarstig overleggen, en laat ze zien ter ere van welke afgestorven mensen, en van welke en hoedanige van hun daden deze heilige diensten, even als ter ere van goden, ingesteld geweest zijn. Voorwaar! het moet er verre vandaan zijn, dat zij ooit in

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

enig opzicht of deel diezelfde afgestorven mensen, hoewel zij die voor goden houden, zouden durven vergelijken met onze heilige martelaren, welke wij nochtans voor geen goden houden; want wij stellen geen priesters in voor onze martelaren, en offeren ook geen offeranden voor onze martelaren, want zulks is ongevoegelijk, onbehoorlijk en ongeoorloofd, dewijl dat alleen toekomt de enige God. Daarenboven gaan wij ook niet toe, dat wij met enige oneerlijkheden en boeverijen, noch met enige schandelijke spelen hen vermaken, gelijk zij wel de schandelijkheden en boeverijen van hun goden spelen, nl. óf zulke; welke zij bedreven hebben toen zij mensen waren, óf zulke, die versierd en verdicht zijn tot vermaak van de boze duivelen, indien zij geen mensen geweest zijn. En voorwaar, van dat geslacht van de luchtgeesten zou Socrates geen God gehad hebben, indien hij een God gehad hadden. Maar alzo hij een mens was, zuiver en vrij van die kunst om goden te maken, zo kan het veellicht zijn, dat zij, die in die kunst hebben willen uitmunten, hem zulk een God aangebracht hebben. Wat zullen wij dan meer zeggen? Dit, nl. dat er niemand is, die enig verstand heeft, die voortaan zal twijfelen of menen, dat men die geesten behoort te eren om het eeuwig gelukzalig leven, dat na de dood zal zijn. Maar mogelijk zullen zij zeggen, dat wel alle goden goed zijn, maar dat sommige luchtgeesten goed, andere kwaad zijn, en alzo zullen zij veellicht oordelen, dat men behoort te eren diegene, door wie wij komen tot het eeuwig gelukzalig leven, welke zij menen goed te zijn. Hoedanig en wat het is, zullen wij zien in het nu volgende Boek.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS, VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 9.

AAN MARCELLINUS.

Hoofdstuk 1.

TOT HOEDANIG ARTIKEL DE VOORGAANDE HANDELING GEKOMEN IS, EN WAT ER NOG VAN DE OVERGEBLEVEN VRAAG TE ONDERZOEKEN IS.

Er zijn enigen geweest, die gemeend hebben, dat er goede en kwade goden zijn, maar anderen, die een beter gevoelen van de goden hadden, hebben hun zulk een grote eer en lof toegeschreven, dat zij geloofden, dat alle goden goed waren. Doch zij, die zelden dat er goede en kwade goden waren, hebben ook de luchtgeesten genoemd met de naam van de goden, gelijk zij ook de goden noemden met de naam van de luchtgeesten, hoewel zelden, zodat zij ook zeggen, dat zelfs Jupiter, die volgens hun mening de koning en prins is van alle anderen, door Homerus een luchtgeest genoemd is. Maar zij, die zeggen, dat de goden niet anders dan goed kunnen zijn, en alzo, dat zij veel beter zijn dan die mensen, welke goed genoemd worden, dezulken worden met recht tot zulks bewogen door de daden van de luchtgeesten, welke zo merkelijk zijn, dat zij die niet kunnen ontkennen. En alzo zij menen, dat die in generlei wijze door de goden, die volgens hun mening allen goed zijn, kunnen gedaan worden, zo worden zij genoodzaakt enig onderscheid te stellen, tussen de goden en luchtgeesten, zodat alles, wat hun recht mishaagt, zo in boze werken als in boze genegenheden, waardoor de verborgen geesten hun kracht betonen, dat zij dat geloven eigen werken te zijn van de luchtgeesten, en niet van de goden. Maar aangezien zij menen, dat deze luchtgeesten tussen de mensen en goden gesteld zijn, even alsof zonder hen geen God met de mensen vermengd werd, zodat zij van hier opwaarts dragen onze begeerten en verzoeken, en van daar weer nederwaarts tot ons brengen, wat bij de goden verkregen is; en naardien de allervoornaamste en allervermaarde filosofen van de Platonisten zulks ook gevoelen, zo is het, dat het ons goed gedacht heeft met hen, even als met de aller uitnemende, deze vraag wat nauwkeuriger te onderzoeken, nl. of de dienst van vele goden ons behulpzaam is om het gelukzalig leven te verkrijgen, dat na de dood zal zijn. Want in het voorgaande boek hebben wij gevraagd hoe en op welke wijze deze luchtgeesten middelaars zouden kunnen zijn van de mensen bij de goden, deze luchtgeesten zeg ik, welke lust en verheuging hebben in zulke dingen, van welke zelfs alle goede en wijze mensen een afkeer hebben en welke zij ten hoogste veroordelen, zoals: alle heilschendige, schandelijke en oneerlijke verdichtselen van de poeëten, versierd zijnde niet ter oneer van een gemeen mens, maar zelfs ter oneer van de goden, en verder hun boze en strafwaardige overlast en hun geweld, door hen bedreven wordende met de toverkunsten. Aangaande dezen hebben wij hier voren gevraagd, hoe en op welke wijze zij, zijnde zulke geesten, tussen de goede goden (als nader vrienden bij dezelve zijnde) vriendschap en vereniging zoude kunnen maken met de goede mensen, en is het toen bewezen, dat het op generlei wijze kan geschieden. Derhalve moet dit boek bevatten de onderhandeling aangaande het

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

onderscheid, indien zij willen, dat dit er is, niet van de goden onder elkander, die zij zeggen, dat alle goed zijn, en ook niet het onderscheid van de goden en van de luchtgeesten, van wie zij de eersten zeer verre van de mensen afzonderen en de anderen tussen de goden en de mensen stellen. Maar nu moeten wij spreken aangaande de onderscheiding van de luchtgeesten zelve, hetwelk eigenlijk behoort tot de tegenwoordige vraag.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

OF ONDER DE LUCHTGEESTEN, BOVEN WELKE DE GODEN ZIJN, ENIG GEDEELTE GOED IS, ZODAT ‘S MENSEN ZIEL DOOR HUN HULP ZOU KUNNEN KOMEN TOT DE WARE GELUKZALIGHEID.

Bij sommigen is het een algemeen aangenomen gebruik, dat zij zeggen, dat enige luchtgeesten goed en anderen kwaad genoemd worden; welke mening of welk gevoelen, hetzij van de Platonische filosofen of van enige anderen, evenwel zó is, dat het geenszins behoorlijk is het onderzoek daarvan gering te achten, opdat er niemand zij, die menen, dat hij als de goede luchtgeesten behoort na te volgen, zodat hij door hen als door middelaars zou trachten verenigd en verzoend te worden met de goden, welke hij alle voor goed houdt; alzo dat hij zijn best doet om met hen te mogen zijn, en dat hij ondertussen na zijn dood verstrikt zou wezen met de boze geesten, en mitsdien door hun listigheid bedrogen zijnde, verre zou afdwalen van de waren God, met en door Wie alleen de menselijke ziel, namelijk de redelijke en verstandelijke, gelukzalig is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

WAT APULEJUS AAN DE LUCHTGEESTEN TOESCHRIJFT, WANNEER HIJ HEN AAN DE ENE ZIJDE WEL NIET ONTTREKT DE REDE EN HET VERSTANDE MAAR AAN DE ANDERE ZIJDE EVENWEL GEEN DEUGD TOE-EIGENT.

Wat onderscheid is er dan tussen de goede en kwade luchtgeesten, dewijl de Platonist Apulejus, die in het gemeen hiervan handelt en die zoveel spreekt van hun lichamen, bestaande uit lucht, gans gezwegen heeft van de deugden van hun zielen, welke zij ongetwijfeld zouden gehad hebben, zo zij goed geweest waren. Zo dan, alle reden en oorzaken van de gelukzaligheid heeft hij ten aanzien van hen verzwegen, maar het bewijs van hun ellende heeft hij niet kunnen verzwijgen, dewijl hij belijdt, dat hun ziel, met welke hij gezegd heeft, dat zij, redelijk en verstandelijk zijn, geenszins begaafd noch voorzien is met de deugd, en dat dezelve op generlei wijze wijkt de onvernuftige en onredelijke beweging van het gemoeds, maar daarentegen dat hun ziel, gelijk de gewoonte is van alle dwaze gemoederen, door onstuimige beroeringen en bewegingen als ginds en herwaarts gedreven wordt. Want zijne eigene woorden aangaande deze zaak luiden aldus: Zo dan ten meeste deele uit dit getal van de luchtgeesten plachten de Poëeten niet zeer verre buiten de waarheid te verlichten de goden, welke daar haters en liefhebbers zijn van sommige mensen, zodat zij de een voorspoedig maken en hoog optrekken, en de ander daarentegen haten en onderdrukken. Zo zijn zij dan zó, dat zij medelijden hebben en ook vergramd worden; die beangst worden en ook verblijden, en eindelijk, die alle gestaltenissen en veranderingen van het menselijke gemoeds lijden of ondergaan, zodat zij met gelijke beroering van het hart en met gelijke onstuimigheid van het verstand door allerlei baren van de gedachten razen en woeden, welke alle zodanige onstuimigheden, alsmede alle zodanige onweer en verderfelijkheden verre van de gestadig durende gerustheid van de goden zijn. In deze woorden is buiten allen twijfel blijkbaar, dat hij niet aangaande enige laagste delen van de ziel gezegd heeft, dat zij even als een onstuimige zee door een onweer van de bewegingen ontrust werden, maar zulks heeft hij gezegd aangaande de zielen van de luchtgeesten, door welke zij vernuftige en verstandige dieren zijn, zodat zij van het halve zelfs bij de wijze mensen niet te vergelijken zijn, die met een onberoerd gemoed tegenstaan alle zodanige beroeringen van de gemoederen, van welke de menselijke zwakheid niet vrij is: deze zelfde zeg ik, staan zij met een onberoerd gemoed tegen, zelfs wanneer zij naar de gelegenheid en gestalten onze menselijke levens die moeten onderworpen zijn, zodanig dat zij dezelfde niet toegeven of wijken om iets toe te staan of te doen, dat afwijkt van de weg van de wijsheid of van de wet van de gerechtigheid. Derhalve zijn deze luchtgeesten gelijk aan de dwaze en ongerechtig mensen, niet in lichamen, maar in manieren, opdat ik niet zeg, dal zij erger en bozer zijn, dewijl zij veel ouder zijnde en ook in hun behoorlijke rechtvaardige straf ongeneeslijk geworden zijnde, door een onstuimigheid van het gemoed (gelijk hij het gemoed heeft) woeden en onrustig zijn, zodat zij in geen deel van het gemoed blijven staan in de waarheid en in de deugd, door welke men de beroerde en boze beweging weerstaat.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

WAT HET GEVOELEN IS VAN DE PERIPATETISCHEN EN STOISCHEN AANGAANDE DE BEROERINGEN, DIE HET GEMOED OVERKOMEN.

Er zijn tweeërlei meningen onder de filosofen aangaande deze bewegingen van het gemoed, welke de Grieken Patha noemen en sommigen van de Latijnse, gelijk Cicero, perturbationes (beroerlijkheden) en sommigen noemen dezelve affectiones en affectus, dat is: genegenheden en bewogenheden; terwijl anderen, gelijk Apulejus, die wat uitdrukkelijker naar het Grieks noemen met de naam passiones, dat is: lijdingen. Deze beroerlijkheden, bewogenheden of lijdingen komen een wijs man niet over, zeggen sommige filosofen; maar zij zeggen, dat al die bewogenheden zó zijn, dat ze gematigd zijn en de rede onderworpen, zodat de heerschappij van het gemoeds en van het verstand dezelve enigszins wetten stelt, door welke dezelve tot een noodwendige geschiktheid en mate gebracht worden. Zij, die dit gevoelen, zijn de Platonisten of de aanhangers van Aristoteles, dewijl deze een discipel van Plato was, welke de Peripatetische gezindheid op de baan gebracht heeft. Maar anderen, zoals de Stoïcijnen, kunnen geenszins daartoe verstaan, dat enige dergelijke beroerlijkheden en lijdingen een wijs man zouden kunnen overkomen. Doch aangaande de Stoïcijnen betuigt Cicero in zijn boeken van de einden van de goeden en kwaden, dat zij meer in woorden dan in zaken strijden tegen de Platonisten of Peripatetischen; want de Stoïcijnen willen zij niet roemen goederen van het lichaam, maar gemakken en gedienstigheden van het lichaam, en dezelve uiterlijk, dewijl zij geen goed in de mens willen bekennen dan alleen de deugd, welke is als een kunst van wél te leven, en die nergens anders is dan in de ziel. Maar de anderen noemen dezelve eenvoudig en volgens de gewone manier van spreken goeden, maar wél verstaande in vergelijking van de deugd, door welke men wél leeft, slechte en kleine goeden, waaruit blijkt, dat ze van beiden, hetzij dat ze goeden of gemakken geheten worden, gerekend en gehouden worden in gelijke achting; zodat aangaande deze vraag de Stoïcijnen zich boven de anderen vermaken in nieuwigheid van woorden; ja, mij dunkt ook, dat zij aangaande die vraag, nl. of de beroerlijkheden (beroeringen) en lijdingen van het gemoed ook een wijs man kunnen overkomen, dan of hij gans vreemd van dezelve is, meer van de woorden dan van de zaken zelf hun geschil maken; want ik meen, dat zij ook hiervan geen ander gevoelen hebben dan de Platonisten en Peripatetischen, zoveel de kracht van de zaken aangaat, maar niet zoveel het geluid van de woorden belangt. Want, opdat ik alle andere dingen voorbij ga, met welke ik zulks zou kunnen bewijzen, zo zal ik, om niet langwijlig te zijn, alleen één voorbeeld, dat het allerklaarste is, verhalen Aulus Gellius, een man van zeer voortreffelijke welsprekendheid en van zeer grote en zoetvloeiende wetenschap, schrijft in zijn boeken, die tot opschrift hebben ‘de Attische Nachten,’ dat hij op zekeren tijd te scheep gevaren is met een zeer vermaarden Stoischen filosoof. Deze filosoof, zoals Aulus Gellius breedvoeriger vertelt en dat ik kort zal aanroeren, ziende het gevaar, waarin zij verkeerden, daar het schip door onstuimig weder en verbolgen zee met groot gevaar her- en derwaarts gedreven werd, is door vrees verbleekt geworden; dit werd bemerkt door de andere schepelingen, die, hoewel zij in groot levensgevaar verkeerden, zeer naarstig letten op de filosoof, nl. om te zien of hij enige beroeringen in zijn gemoed zou krijgen of niet. Toen het onweer over was en de stilte en de gerustheid enige gelegenheid gaven om met elkander te spreken, was er onder hen, die in het schip voeren, een rijk en overdadig man uit Azië, die de filosoof aansprak en hem bespotte omdat hij bevreesd en verbleekt was geweest, daar hij nochtans onbeschroomd en onversaagd gebleven was in het groot gevaar dat hem over het hoofd hing. Hierop heeft de filosoof bijgebracht het antwoord van de Socratischen Arrisstippus, welke, alzo hij in dergelijke zaak van zulk een mens dezelfde woorden gehoord had, nl. dat hij met

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

recht niet bekommerd was geweest voor de ziel van een allerboosten boef; maar aangaande hem, dat het zijnshalve behoorlijk was, dat hij bevreesd en bekommerd moest zijn voor de ziel van Aristippus. Als nu die rijke man door dit antwoord afgezet was, heeft Aulus Gellius daarna aan de filosoof gevraagd (niet om te tergen, maar om te leren) welke de reden was van zijn verbaasdheid en vrees. Hierover heeft de filosoof, opdat hij dezen mens zou mogen onderwijzen, die vurig ontstoken was om te leren, straks uit zijn maalken een boek gehaald van de Stoischen Epictetus, in welk boek al die dingen geschreven waren, welke overeenkwamen met de leringen van Jeno en Chrysippus, welke wij weten, dat de voornaamste filosofen onder de Stoischen geweest zijn. In dat boek zegt Aulus Gellius, dat hij gelezen heeft, dat dit gevoelen bijzonder de Stoischen aanstond, nl. dat de gezichten van het gemoeds, welke zij noemen phantasias, dat is inbeeldingen, die zodanig zijn, dat ze niet in onze macht zijn, zodat men niet weet of zij onze gemoederen zullen overkomen, en wanneer, omdat zij komen uit vervaarlijke en Vreselijke dingen, dat zodanige gezichten noodwendig het gemoed van een wijze mede moet beroeren en bewegen, zodat daardoor de schuldige plicht van het gemoeds en van het verstand, paunsuis als door voorkoming van deze beroeringen en bewegingen, een weinige óf verbaasd wordt door vrees, óf te samen getrokken en bedwongen wordt door droefheid; en dat evenwel daarom in het gemoed niet komt enige mening of bedenking van het kwaads, en dat daarom ook zodanige dingen niet toegestaan noch toegestemd worden, want zulks willen zij zeggen, dat in onze macht is, en alzo achten zij, dat er dit onderscheid is tussen het gemoed van een wijs man en van een dwaas, nl. dat het gemoed van een dwaas straks zich onderwerpt en buigt onder die beroeringen, en dat hij tot dezelve de toestemming van zijn verstand voegt, maar dat het gemoed van een wijze, hoewel het dezelfde beroeringen noodwendig ondergaat evenwel met een onberoerd verstand behoudt een waarachtig, onbewegelijk en vast oordeel en gevoelen van die dingen, welke het naar reden van het vernuft behoort óf te begeren, óf te schuwen en te vlieden. Dit alles heb ik aldus verklaard zo ik het best kon en heb zulks gedaan niet beter dan Aulus Gellius, maar evenwel korter, en, zo ik meen, ook klaarder. Ik zeg dit alles, nl. wat hij verhaalt, dat hij in het boek van Epictetus gelezen aangaande die dingen, welke hij volgens de leringen van de Stoischen zou gezegd en gevoeld hebben. Indien dit alles zo is, is er geen of weinig onderscheid tussen de meningen van de stoïschen en andere filosofen aangaande de bewegingen en beroeringen van de gemoederen, want beide zijn zij die, welke het verstand en het vernuft van een wijze bevrijden van de heerschappij dezelve en mogelijk is het daarom, dat de stoïschen zeggen, dat deze beroeringen een wijze niet overkomen, overmits dezelve op generlei wijze zijne wijsheid met enige dwaling verduisteren, of met enige besmetting verderven. Nu, zij komen in het gemoed van een wijs man op, behoudens de klare zuiverheid zijner wijsheid, ter oorzaak van die dingen, welke zij noemen gemakken of ongemakken, hoewel zij dezelve niet willen noemen iets goeds of kwaads; want voorwaar, indien die filosoof al die dingen nergens voor geacht had, welke hij gevoelde, dat hij door schipbreuk zou verliezen, nl. het leven en het behoud van het lichaam, zo zou hij vanwege dat gevaar zo versaagd niet geweest zijn, dat hij zulks zou hebben doen blijken door zijn bleekheid. Maar die beweging en ontroering van het gemoeds kon hij lijden, en evenwel in zijn verstand dit vast gevoelen behouden, dat dit leven en deze behoudenis van het lichaam, van wie verlies de gruwzame onstuimigheid van het onweer dreigde, niet zijn zodanig goed, dat hem, die het heeft, goed maakt, gelijk zulks wel doet de gerechtigheid. Nu, aangaande hun zeggen, dat zij niet behoorden genoemd te worden iets goeds, maar gemakken, zulks heeft men toe te eigenen tot de strijd van de woorden, en niet tot het onderzoek van de zaken; want wat is er zoveel aan gelegen, of zij bekwamer goed zullen genoemd worden, dan of zij gemakken zullen genoemd worden, als men ondertussen van dezelve niet bevrijd wordt, zodat de Stoïsch-gezinde niet minder verbaasd en verbleekt wordt dan de Peripatetische, en dat vanwege zulke dingen, niet die zij gelijk noemen, maar die zij gelijk achten.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

En voorwaar, zijlieden beide, indien zij door perikel van dat goed, of van die gemakken om enige schandelijke ongerechtigheid of boosheid te bedrijven, getergd en geperst worden, of dat zij dezelve anders niet zullen kunnen behouden, als' dan zeggen zij gelijkelijk, dat zij liever willen verliezen die dingen, door welke de natuur van hun lichaam behouden en in haar geheel bewaard wordt, dan dat zij zulke dingen zouden doen, door welke de gerechtigheid gekrenkt wordt. Alzo is het, dat het verstand, alwaar dit gevoelen en oordeel vast staat, geenszins toelaat, dat enige bewegingen en beroeringen, al is het, dat zij het benedenste delen van het gemoeds overkomen, over hen, tegen de rede en het vernuft, de heerschappij en de overhand zouden hebben; ja, wat meer is, het verstand heeft zelf de regering en de heerschappij, en bezit en beoefent het koningrijk van de deugden, niet met de beroeringen van het gemoeds toe te staan, maar veel liever met die tegen te staan. En zulk een wijs man beschrijft Virgilius als hij zegt 'Mijn verstand blijft onbewegelijk, en de tranen rollen van mijn aangezicht ijdelijk en tevergeefs.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

HOE DE BEROERINGEN EN BEWEGINGEN, WELKE DE CHRISTEN GEMOEDEREN BEROEREN, HEN NIET TREKKEN TOT ONDEUGD, MAAR DAT DEZELVE HUN DEUGD OEFENEN.

En het is nu ook niet nodig overvloedig en naarstig aan te wijzen, wat de Goddelijke schrift, in welke de christelijke lering begrepen is, van deze bewegingen en beroeringen van het gemoed leert; want deze zelfde schrift onderwerpt ons verstand aan God, opdat het door Hem geregeerd en geholpen zou worden, en wederom aan ons verstand onderwerpt zij de bewegingen en beroeringen van het gemoed, opdat zij van hetzelve alzo gematigd en betoond mogen worden, dat ze eindelijk mogen strekken tot gebruik en ten dienste van de gerechtigheid. Voorts, in onze lering wordt niet zo zeer gevraagd of een godzalig gemoed vergramd wordt, maar er wordt bijzonder op gelet, waarom het vergramd wordt, en daar wordt ook niet zo zeer gevraagd of iemand droevig wordt, maar waarom hij droevig is; noch ook of hij bevreesd is, maar waarom hij bevreesd is; want vergramd te worden op een mens, die zondigt, en dat tot zodanig einde, opdat hij verbeterd wordt en zich bekeert; insgelijks bedroefd te zijn vanwege iemand, die in benauwdheid en in zwarigheid is, opdat hij daarvan verlost en bevrijd wordt; voorts, te vrezen vanwege iemand, die in nood is, opdat hij niet te gronde ga; zulks alles te doen, zeg ik, weet ik niet, hoe iemand, die enige gemonde bedenking (denkbeelden of gedachten) heeft, zal kunnen tegenspreken of straffen, want zulks, zou anders niet zijn, dan dat men volgens de aangenomen gewoonte zou willen bestraffen de barmhartigheid en het medelijden van de Stoischen. Maar voorwaar, die voorgaande Stoïsch-gezinden zouden veel eerlijker de beroering van barmhartigheid gehad hebben om een mens te verlossen, als hij wel had de beroering van de vrees van schipbreuk te lijden. Maar zeer veel beter en menselijker, en veel meer overeenkomstig het gevoelen van de godvruchtige heeft Cicero op de lof van Gesar gesproken toen hij zei: ‘Daar is geen van uw deugden, die wonderlijker en aangenamer is, dan uw barmhartigheid.’ En wat is barmhartigheid? Medelijden en erbarmen in onze harten over de ellende van anderen, door welke wij aangedreven worden, om hen, zoveel wij kunnen, te helpen, Nu, deze beweging is dienstbaar en onderworpen aan het vernuft en de redelijkheid, dewijl de barmhartigheid alzo beloond wordt, dat intussen de gerechtigheid behouden wordt, zo ten aanzien, dat men mededeelt aan hem, die gebrekkig en behoeftig is, als ten aanzien, dat men vergeeft aan hem, die met leedwezen en berouw zich verbetert. Deze barmhartigheid heeft Cicero, die allervoortreffelijkste vertoogmeester, een deugd genoemd, welke deugd de Stoischen evenwel onder de ondeugden stellen, namelijk de barmhartigheid. En evenwel deze zelfde Stoischen hebben (volgens de leringen van Zeno en Chrysippus, die de voornaamste filosofen van deze gezindheid zijn geweest) dergelijke beroeringen (gelijk ons aangewezen heeft het boek van Epictetus, een allervermaard Stoïsch-gezinde) toegelaten tot het gemoed van een wijs man zouden overkomen, die zij nochtans willen, dat vrij zal zijn van alle ondeugden. Bijgevolg kan daaruit dan ook besloten worden, dat zij deze beweging van het gemoeds niet gehouden hebben voor ondeugden, dewijl zij een wijs man alzo kunnen overkomen, dat ze niets tegen de deugd van het verstand, noch tegen de rede en het vernuft vermogen, zodat de Peripatetischen of ook de Platonischen te samen met de Stoischen één en hetzelfde gevoelen in dezen hebben. Maar, gelijk Tullius zegt, het geschil van woorden heeft al voor lange tijd de Grieken gekweld, zodat zij meer tot twisten dan tot de waarheid genegen zijn geweekt. Ondertussen zou men met recht mogen vragen, of het lijden van deze beroeringen in allerlei goede ambten en plichten behoort tot de zwakheden van het tegenwoordige levens. Want de heilige engelen, hoewel zij zonder gramschap straffen die zij ontvangen om volgens de eeuwige wet Gods te

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

straffen en ook de ellendige, zonder medelijden met zijn ellende, te hulp komen, en hen, die in nood zijn, en welke zij liefhebben, zonder vrees helpen; nochtans, volgens de menselijke manier van spreken, worden de namen van die beroeringen en bewegingen ook op hen toegepast, nl. vanwege zekere gelijkheid haar werkingen, en niet vanwege enige zwakheid haar bewegingen of herberging, gelijk ook God zelf volgens de Schrift gram wordt, en evenwel door geen zodanige bewegingen beroerd wordt; want dit woord wordt gebruikt ten aanzien van de rechtvaardige effectus, dat is: werking van de wraak, en niet ten aanzien van enige beroerlijke affectus, dal is: beweging tot dezelve.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

MET HOEDANIGE BEROERINGEN DE LUCHTGEESTEN, VOLGENS DE BELIJDENIS VAN APULEJUS, GEKWELD WORDEN, DOOR VAN WIE HULP HIJ NOCHTANS ZEGT, DAT DE MENSEN BIJ DE GODEN GEHOLPEN WORDEN.

Maar deze vraag aangaande de heilige engelen zullen wij opschorten, en laat ons ondertussen zien hoe de Platonisten leggen, dat de luchtgeesten, die tussen de goede mensen gesteld zijn, onstuimig woeden door de baren dezer bewegingen en beroeringen Want indien hun verstand van deze dingen vrij was, en dat het over dezelve heerste, zodat zij aan zodanige bewegingen niet onderworpen waren, zou Apulejus niet gezegd hebben, dat zij met gelijke beroering van het hart, en met gelijke onstuimigheid van het verstand door allerlei baren van de gedachten woelen en woeden. Zo dan, hun verstand, dat is het opperste deel van hun ziel, ten aanzien van welke zij redelijk en vernuftig zijn, en in welke bestaat de deugd en de wijsheid, indien zij enige hadden, diezelfde zou behoren te heersen over de beroerte bewegingen van de benedenste delen van hun ziel, regerende en besturende die Maar, zeg ik, zelfs hun verstand, gelijk die Platonist belijdt, is met een onstuimigheid van de beroeringen woelende en woedende. Alzo is het verstand dezer luchtgeesten onderworpen aan de beroeringen en bewegingen van de onkuisheden, van de vrees, van de vergramming en dergelijke andere dingen meer. Dit dan alzo zijnde, wat deel is dan in hen vrij, en wat deel is in hen deelachtig zodanige wijsheid, door welke zij de goden mogen behagen, en naar gelijkvormigheid van hun manieren ten dienste van de mensen met hen handelen en spreken, dewijl hun verstand onder het juk en onder de last van de ondeugden van de beroeringen is, en alzo hun rede en hun vernuft, welke het natuurlijkerwijze heeft, met zulke grote naarstigheid uitstrekt van de mensen te verstrikken en te bedriegen als hun begeerlijkheid groot is om die te beschadigen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

HOE DE PLATONISTEN ZEGGEN, DAT DOOR DE GEDICHTEN VAN DE POËTEN DE GODEN ONTEERD ZIJN, BIJZONDER TEN AANZIEN VAN ZODANIGE STRIJDINGEN, DIE ALS TWEE ZIJDEN TEGEN ELKANDER HEBBEN, DAAR ZULKS DE EIGENSCHAP IS VAN DE LUCHTGEESTEN, EN NIET VAN DE GODEN.

Doch indien er iemand is die wil zeggen, dat die goden, welke de Poëten niet verre van de waarheid verdichten haters en liefhebbers te zijn van enige mensen, dat die de goden, zeg ik, niet zijn uit het getal van allerlei goden, maar uit het getal van de boze luchtgeesten; want deze zodanige heeft Apulejus gezegd, dat met een onstuimigheid van het verstand door allerlei baren van de gedachten razen en woeden. Maar hoe zullen wij dat zo recht kunnen verslaan, naardien hij, toen hij dit zei, niet beschreven heeft alleen een middelaar van enige, nl. van de boze luchtgeesten, maar van alle luchtgeesten, vanwege hun lichamen in de lucht als in het midden tussen beiden, nl. tussen de goden en de mensen bestaande. Maar dit is het, wat hij legt van de Poëten dat zij verdichten, nl. dat zij uit het getal van die luchtgeesten enige goden maken, die zij namen van de Goden geven, en welke zij onder de anderen verdelen als vijanden van zulke mensen als zij zelf willen, volgens de ongestrafte ongebondenheid en de ongetoomde vrijheid van hun versierde gedichten, daar zij nochtans zeggen, dat de goden zeer onderscheiden zijn van de luchtgeesten, zowel in manieren als in de Hemelse plaats, als ook in rijkdom van de gelukzaligheid. Zo dan, dit is de versiering van de Poëten, nl. dat zij die goden noemen, welke geen goden zijn, en dat zij die onder de namen van de goden onder elkander doen oorlogen en strijden vanwege de mensen, welke tij, zijn lijden verkiezende, óf liefhebben, óf haten. Nu, zodanige versiering legt hij daarom niet verre van de waarheid te zijn, uit oorzaak dat diegenen met namen van de goden genoemd zijn, welke geen goden zijn, maar dat zulks toekomt de luchtgeesten, welke zó van hem beschreven worden als zij zijn. Eindelijk zegt bij, dat hiervandaan gesproten is die Homerische Minerva, welke in het midden van de menigte van de Grieken tussenbeide gekomen is van Achillis te weerhouden. Alzo, dat zij Minerva zou geweest zijn, wil hij, dat een poëtisch gedicht is, zodat hij dezelve onder de goden, welke hij gelooft dat allen goed en gelukzalig zijn, in de hoogste zitstoel van het Hemels stelt, verre buiten de gemeenschap en de omgang van de sterfelijke mensen. Maar hij wil zeggen, dat het een zekere luchtgeest geweest is, die de Grieken gunstig, en de Trojanen daarentegen vijandig was, gelijk daar een ander luchtgeest geweest is, zijnde een helper van de Trojanen tegen de Grieken, die dezelfde poëet noemt met de naam van Venus of Mars. Alzo dan, de goden die zodanige dingen niet doen, stelt hij in de Hemelse woningen. En deze zijn ondertussen de luchtgeesten geweest, welke nl. onder elkander geoorloogd hebben voor hen, die zij liefhadden, legen hen, die zij haatten. En alzo heeft hij beleden, dat te deze aanzien de poëten dit niet verre van de waarheid gezegd hebben; want zij hebben het van hen gezegd, die hij betuigt, dat woelen en woeden door allerlei baren van gedachten, even met zodanige beweging van het hart en met zulke onstuimigheid van het verstand, welke de mensen gelijk is, opdat zij alzo liefde en haal voor anderen tegen elkander mogen oefenen, niet naar gerechtigheid, maar naar verkiezing van zijde, even als huns gelijke volk doet in de jagers en wagenmenners. (Hij spreekt alhier van de vertoningen van de Romeinse jachten en gevechten van de dieren, alsmede van de wagenmenners op de renplaats, Circus, waarvan men veel bij Tacitus kan lezen; want in het vertonen dezelve waar de aanschouwers verschillende zijden kiezen.) Want dit is het, waarvoor deze Platonische filosoof zorg schijnt gedragen te hebben, opdat daar niet zou geloofd worden,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

wanneer deze dingen gezongen en gespeeld werden van de poëten, dat dit alles geschiedde van de ouden zelfs, van wie namen de poëten in hun gedichten stellen, maar van de luchtgeesten, die in het midden tussen beiden wonen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

DE BESCHRIJVING VAN DE PLATONISCHE APULEJUS AANGAANDE DE HEMELSE GODEN, DE LUCHTGEESTEN EN DE AARDSE MENSEN.

Maar aangaande zijn beschrijving van de luchtgeesten, zal men die lichtelijk overlopen, dewijl hij met zijn beschrijving al de luchtgeesten begrepen en bevat heeft? Want hij zegt, dat de luchtgeesten in hun gemeen geslacht levende dieren zijn, lijdelijk in hun gemoed, redelijk in hun verstand, ten aanzien van hun lichaam bestaande uit de lucht, en ten aanzien van de tijd eeuwig zijnde, in welke 5 voorverhaalde punten hij gans niets gezegd heeft van enig ding, dat deze luchtgeesten met de goede mensen zo zouden schijnen gemeen te hebben, dat het ook niet is in de kwaden; want hij heeft tevoren met uitvoeriger beschrijving de mens aangeroerd, sprekende op zijn behoorlijke plaats van dezelve even als van de allerlaagste, en als van de aardse dieren, als zo hij eerst gesproken had van de Hemelse Goden, opdat hij alzo, wanneer hij die beide delen afgehandeld had, nl. het bovenste en benedenste, ten laatste op de derde plaats zou spreken van de luchtgeesten, die in het midden tussen beiden zijn. Zo dan, aangaande de mensen zegt hij, dat zij zich verheugen in rede, en daar benevens begaafd zijn met spraak; voorts hebbende onsterfelijke zielen en sterfelijke lichamen, en ligt benauwd zijnde van verstand, en dom en onvernuftig van lichamen; daarenboven zijnde van ongelijke manieren en daarentegen van gelijke dwalingen; behalve dit van hardnekkige stoutheid lijnde, en vasthoudende in hoop. Voorts van grove arbeid en van lichtvergankelijk geluk, benevens dit, elk, hoofd voor hoofd in het bijzonder, sterfelijk zijnde, maar nochtans ten aanzien van hun gemeen geslacht altijddurend zijnde. Verder, door kinderen in hun plaats te stellen bij beurten veranderlijk, insgelijks snel zijnde van tijd, maar traag in wijsheid; voorts ras van sterven. Eindelijk: ellendig en kermende in hun leven, allen te samen de aarde bewonende. Als hij hier dus vele dingen zei, welke tot zeer vele mensen behoren, heeft hij hier wel verzwegen, wat hij wist de eigenschap te zijn van weinigen, nl. traag zijnde in wijsheid. En indien hij zulks achterwege gelaten had, zou hij op generlei wijle met zodanige aandachtige naarstigheid zijner beschrijving terecht beschreven hebben het menselijk geslacht. En als hij de heerlijkheid en uitnemendheid van de goden geprezen heeft, heeft hij gezegd, dat in hen bijzonder uitsteekt hun gelukzaligheid, tot welke de mensen door middel van de wijsheid willen komen. Derhalve, indien hij gewild had, dat er enige goede luchtgeesten zouden verstaan worden, ongetwijfeld zou hij daarvan iets in hun beschrijving gesteld hebben, zodat men daaruit gemeend zou hebben, dat zij óf enig gedeelte van de gelukzaligheid gemeen hadden met de goden, óf enige wijsheid gemeen hadden met de mensen. Maar nu heeft hij aangaande hen geen zodanig goed aangeroerd, waardoor de goeden van de kwaden zouden kunnen onderscheiden worden; hoewel hij nochtans hen gespaard heeft in hun boosheid vrijmoedig uit te drukken, niet zo zeer om hen geen aanstoot te geven, als wel om geen aanstoot te geven aan hun dienaars, bij wie hij sprak. Nochtans heeft hij aan de wijzen genoeg te kennen gegeven, wat zij van hen behoren te gevoelen, naardien hij de goden (aangaande wie hij gewild heeft, dat men zou geloven, dat zij alle te samen goed en gelukzalig zijn) van hun bewegingen, en, gelijk hij zelf zegt, van hun beroeringen geheel afgezonderd heeft, makende hen met dezelve alleen gelijk in de eeuwigdurendheid van de lichamen, maar ten aanzien van hun gemoed leert hij zeer klaar, dat deze luchtgeesten niet de goden, maar de mensen geheel gelijk zijn, en dat niet vanwege het goed van de wijsheid, welke de mensen mede deelachtig kunnen zijn; maar vanwege de beroerlijkheid van de bewegingen, welke heerst over de dwazen en bozen, maar welke van de wijzen en goeden alzo geregeerd en bestuurd wordt, dat zij veel liever zouden wensen die niet te hebben dan dezelve dagelijks te gaan overwinnen. Want indien hij wilde dat er verstaan zou worden, dat deze luchtgeesten met de goden gemeen hadden,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

niet de eeuwigheid van de lichamen, maar de eeuwigheid van de zielen, zo zou hij voorwaar de mensen van de gemeenschap van deze zaak niet afzonderen; want ongetwijfeld, als een Platonist zijnde, gevoelt hij, dat de mensen eeuwige zielen hebben. Derhalve, als hij deze soort dieren beschreef, heeft hij des halve gezegd, dat de mensen hebben onsterfelijke zielen en sterfelijke lichamen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

OF DE VRIENDSCHAP VAN DE HEMELSE GODEN VOOR DE MENSEN ZOU KUNNEN VERKREGEN WORDEN DOOR TUSSENSPRAAK VAN DE LUCHTGEESTEN.

Derhalve indien daarom de mensen de eeuwigheid niet gemeen hebben met de goden, omdat hun lichaam sterfelijk is, en indien daarentegen de luchtgeesten de eeuwigheid gemeen hebben met de goden, omdat hun lichaam onsterfelijk is, vraag ik hoedanige middelaars deze luchtgeesten dan rijn tussen de goden en mensen, deze luchtgeesten zeg ik, door wie de mensen zoeken te komen tot de vriendschap van de goden, dewijl zij te samen met de mensen zulks tot het kwaadste gemeen hebben, wat in alle levende dieren het best is, nl. de ziel, en daarentegen met de goden gemeen tot het beste hebben, wat in alle levende dieren het kwaadste en slechtste is, nl. het lichaam. Want naardien alles wat leeft, dat is te zeggen alle levende dieren, bestaan uit ziel en lichaam, zo is het, dat van deze 2 de ziel beter is dan het lichaam en hoewel zij gebrekkig en zwak is, nochtans is zij beter dan het allergezondste en allersterkste lichaam, omdat haar natuur veel heerlijker is, ja door de besmettelijkheid van de ondeugden zelfs, wordt zij nimmermeer beneden het lichaam gesteld, even gelijk het toegaat met vuil goud, dat desniettegenstaande altijd veel hoger geacht wordt dan enig zilver of lood, hoe zuiver die ook mogen zijn. Nu, deze middelaars van de goden en mensen, door van wie tussenkomst de menselijke zaken met de Goddelijke te samen gevoegd en verenigd worden, hebben te samen met de goden gemeen een eeuwig lichaam, en met de mensen een gebrekkige en ondeugdelijke ziel, even als of die godsdienst, waardoor de mensen met de goden door middel van de luchtgeesten willen samen gevoegd worden, gelegen is in het lichaam, en niet in de ziel. Maar wat voor boosheid of straf heeft deze valse en bedrieglijke middelaars kwansuis als met het hoofd omlaag opgehangen, zodat zij het benedenste deel van ieder levend dier, nl. het lichaam, met de bovenste en hoogste gemeen hebben, en daarentegen de ziel met de benedenste gemeen hebben, zodanig dat zij ten aanzien van het dienstbare deel tezamen gevoegd zijn met de Hemelse goden, maar ten aanzien van het heersende deel met de aardse mensen ellendig rijn. Want het lichaam is dienstbaar, gelijk ook Sallustius zegt, zodat wij gebruiken de heerschappij van de ziel en de dienstbaarheid van het lichaam. Nu, die zelfde Sallustius heeft ook daarbij gevoegd ‘het een hebben wij gemeen met de goden, maar het andere met de beesten;’ want hij sprak van de mensen, die een sterfelijk lichaam hebben even gelijk de beesten. Maar deze, die ons de filosofen als middelaars tussen de goden en ons besteld hebben, mogen mede wel zeggen van hun ziel en hun lichaam ‘het een hebben wij gemeen met de goden en het andere met de mensen,’ maar gelijk ik gezegd heb, even als tij, die verkeerd opgeknoopt en opgehangen zijn; wast het dienstbare lichaam hebben zij gemeen met de gelukzalige goden, maar de heersende ziel met de ellendige mensen, zodat zij met het benedenste deel omhoog gehangen zijn, en met het bovenste deel omlaag. Derhalve, indien ook iemand zou willen menen, dat zij de eeuwigheid gemeen hebben met de goden omdat hun zielen door geen dood van de lichamen ontbonden worden, even als de zielen van alle aardse levende dieren doen, de zodanige heeft daarop te letten, dat hij daarom geenszins heeft te geloven, dat hun lichaam als een eeuwige wagen zou zijn van hen, die geëerd en verheerlijkt zijn, maar dat het is een eeuwige gevangenis van hen, die verdoemd zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

HOE NAAR HET GEVOELEN VAN PLOTINUS DE MENSEN MINDER ELLENDIG ZIJN IN HUN STERFELIJK LICHAAM DAN DEZE LUCHTGEESTEN IN HUN EEUWIG LICHAAM.

Er is een Plotinus geweest, een man van onze herinnering zeer nabij onze tijd, die zeer geprezen wordt als iemand, die Plato het allerbest verstaan heeft. Als deze Plotinus van de menselijke zielen handelde, zei hij aldus, de barmhartige Vader heeft voor dezelve sterfelijke gevangenissen gemaakt. Ziet, dat de mensen sterfelijk zijn van lichaam, heeft hij geacht te behoren tot de barmhartigheid Gods van de Vader, nl. daarom, opdat zij niet altijd zouden gehouden worden in de ellende van het levens. Maar de boosheid dezer luchtgeesten is gans niet geacht waardig te zijn deze barmhartigheid, dewijl dezelve in de ellendigheid van hun lijdelijke en beroerlijke ziel ontvangen heeft, niet een sterfelijk lichaam gelijk de mensen, maar een eeuwig lichaam. Want zij zouden veel gelukkiger zijn dan de mensen, indien zij een sterfelijk lichaam met hen en een gelukzalige ziel met de goden gemeen hadden. Voorts zouden zij gelijk zijn met de mensen, indien zij te samen met hun ellendige ziel ook waardig waren geweest met de mensen gemeen te mogen hebben een sterfelijk lichaam, opdat het alzo mede zou mogen geschieden, indien er nog enige godsvrucht bij hen kwam, dat zij van hun ellende, ten minste na hun dood, zouden mogen rosten. Maar nu zijn zij niet alleen ten aanzien van hun ellendige ziel, niet gelukkiger dan de mensen, maar zijn daarenboven ook ten aanzien van hun eeuwige gevangenis van het lichaam veel ellendiger dan zij. Want deze filosofen willen geenszins, dat men zal verstaan, dat zij in enige lering van de godsvrucht en wijsheid vorderen, en alzo dat zij van luchtgeesten goden zouden worden, dewijl Apulejus te voren uitdrukkelijk gezegd heeft, dat deze luchtgeesten eeuwig zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN HET GEVOELEN VAN DE PLATONISTEN, WAARDOOR ZIJ MENEN, DAT DE ZIELEN VAN DE MENSEN LUCHTGEESTEN WORDEN NA DE AFSCHEIDING VAN HAAR LICHAMEN.

Boven dit alles zegt hij ook, dat de zielen van de mensen luchtgeesten zijn, zodat de mensen óf zekere huisgeesten genoemd worden, indien zij van goede gedienstigheid zijn, óf zekere warrende geesten genaamd worden, indien tij van kwade gedienstigheid zijn. Nu, aangaande de zielgoden, genaamd Manes, naardien het gans onzeker is, wat men daarvan zal zeggen, nl. of zij zijn van goede of van kwade gedienstigheden; wie ziet niet, zo hij slechts een weinig aandachtig bemerkt, welk een wijden afgrond zij met deze mening openen tot betrachting van alle verdorven zeden en manieren. Want de mensen, wanneer zij dit gevoelen hebben, nl. dat zij, hoe boos zij ook zijn, of warrende geesten genoemd worden, worden dagelijks zo veel te erger als zij daardoor begeriger worden om kwaad te doen, zodat zij ook menen, dat zij na hun dood met enige offeranden, even als met Goddelijke ere, gediend worden, opdat zij geen kwaad zouden doen, of iemand beschadigen; want hij zegt, dat deze warrende geesten, Larvae genaamd, schadelijke boze luchtgeesten zijn, en voortgekomen van de mensen. Maar hierover te handelen, behoort tot een andere vraag. Ondertussen zegt hij, dat de gelukzaligen in het Grieks genoemd worden eudaimones, dat is te zeggen: goede luchtgeesten, omdat zij nl. goed zijn, zeggende alzo, dat de zielen van de mensen mede daemons of luchtgeesten zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

VAN DE 3 PUNTEN TEGEN ELKANDER STAANDE, DOOR WELKE VOLGENS DE PLATONISTEN DE NATUUR VAN DE LUCHTGEESTEN EN VAN DE MENSEN ONDERSCHEIDEN WORDT.

Maar nu handelen wij van hen, welke hij in hun eigen natuur beschreven heeft, bestaande in het midden tussen de goden en de mensen, zijnde ten aanzien van hun gemeen geslacht levende dieren, in hun verstand redelijk, in hun gemoed lijdelijk, en ten aanzien van hun lichaam bestaande uit de lucht, en ten aanzien van de tijd eeuwig zijnde. Want als hij eerst de goden in de hoogste Hemel stelde, en de mensen in de laagste aarde, onderscheidende hen alzo beide in plaatse en in waardigheid van de natuur, heeft hij aldus besloten. Ondertussen, zegt hij, hebt gij tweeërlei levende dieren, en mitsdien ziet gij, dat de goden zeer veel van de mensen verschillen, nl. in hoogheid van plaats, in eeuwigdurendheid van het levens, in volkomenheid van de naturen, zodat zij geen naderende gemeenschap met elkander hebben, dewijl er zulk een grote hoogte tussen de opperste en laagste woonplaatsen is, en daar benevens omdat er in de Hemel is een eeuwig leven zonder enige afbreking, maar hier een vergankelijk en als een afgebroken leven, alsmede dat de verstanden daar zijn verheven tot de gelukzaligheid en hier zijn vernederd tot de ellende. Zo zie ik hier dan strijdige dingen verhaald van de 2 uiterste delen van de natuur, nl. van de hoogste en van de laagste, want aan de ene zijde bemerk ik Hemelse, en aan de andere zijde aardse dingen; want die prijselijke punten, die hij van de goden voorgesteld heeft, verhaalt hij daarna weer, doch met andere woorden, en dat tot zulk een einde, opdat hij 3 andere punten, tegen dezelve strijdende, aangaande de mens zou mogen bijbrengen. De 3 eigenschappen van de goden zijn deze, nl.: de hoge verhevenheid van de plaats, de eeuwigdurendheid van het levens en de volkomenheid van hun natuur. Deze zelfde verhaalt hij daarna zó met andere woorden, dat hij tegen die stelt zekere strijdige eigenschappen van de menselijke natuur, zeggende dat er zulk een groot verschil van hoogte is tussen de opperste woonplaatsen en tussen de laagste; want hij had vroeger gezegd; de hoge verhevenheid van de plaats. En voorts zegt hij, zo is aldaar een eeuwig leven zonder enige afbreking, maar hier is een vergankelijk en afgebroken leven, want hij had tevoren gezegd: de eeuwigdurendheid van het levens. En eindelijk zegt hij, dat de verstanden aldaar zijn verheven tot de gelukzaligheid, maar dat zij hier zijn vernederd tot de ellende, zodat zij geen naderende gemeenschap met elkander hebben; want hij had vroeger gezegd: de volkomenheid van hun natuur. Zo zijn dan door hem gesteld 3 eigenschappen van de goden, namelijk: de hoogverhevene plaats, de eeuwigheid en de gelukzaligheid. Hier tegen worden door hem gesteld 3 eigenschappen van de mensen, daar tegen strijdende, nl.: de nederige plaats, de sterfelijkheid en de ellende. Onder deze 3 eigenschappen van de goden en van de mensen, aangezien hij de luchtgeesten in het midden stelt, is aangaande de plaats geen verschil, want tussen de hoogste en laagste plaats wordt zeer wel en bekwaam gehouden en gezegd, dat er een middenplaats tussen beide is. Zo blijven daar dan 2 punten over, op welke men zeer aandachtig moet letten, opdat men mag betonen hoe en op welke wijze lij óf vreemd zijn van de luchtgeesten, of de luchtgeesten zó toegeëigend worden, dat de middenstand genoegzaam schijnt te vereisen, dat zij van hen niet vreemd kunnen zijn; want de zaken zijn alhier niet zó gelegen, dat (gelijk wij zeggen, dat de midden plaats noch de hoogste, noch de laagste is) alzo deze luchtgeesten, naardien zij zijn redelijke levende dieren, ook noch gelukzalig noch ellendig zijn, zoals de bomen of de beesten en die dingen, van welke wij met recht mogen zeggen, dat ze zijn óf zonder gevoel, óf zonder rede. Maar zij, in wier zielen rede en verstand is, moeten noodwendig óf ellendig óf gelukzalig zijn. Insgelijks mogen wij met recht niet zeggen, dat de luchtgeesten noch sterfelijk noch

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

eeuwig zijn; want alle dieren leven óf in eeuwigheid óf eindigen door de dood het leven, dat zij leven. Maar nu deze heeft gezegd, dat de luchtgeesten ten aanzien van de tijd eeuwig zijn, wat volgt er dan en blijft er over? Dat deze middelste van de 2 hoogste één hebben en van de 2 laagste één; want indien zij het beide hebben van de laagste, of beide van de hoogste, zo zijn zij geen middelste, maar aan de een of andere zijde zullen zij zich begeven, en daar blijven. Daar zij van deze 2, zoals bewezen is, beide niet kunnen hebben, zullen zij dan als middelste gesteld worden, door van weerszijden één te ontvangen. En naardien zij van de laagste niet kunnen hebben de eeuwigheid, die aldaar niet is, zo hebben zij dit van de hoogste, en derhalve is dat andere niet tot voltrekking van hun middelheid dienende, nl.: dat zij van de laagste niet anders hebben dan de ellendigheid.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

HOE DE LUCHTGEESTEN, ALZO ZIJ MET DE GODEN, NIET GELUKZALIG NOCH MET DE MENSEN ELLENDIG ZIJN, MIDDEN TUSSEN BEIDEN STAAN ZONDER ENIGE GEMEENSCHAP VAN BEIDEN.

Volgens de Platonisten dan hebben de hoogverheven goden óf een gelukzalige eeuwigheid, óf een eeuwige gelukzaligheid, en daarentegen hebben de allerlaagste mensen óf een sterfelijke ellendigheid, óf een ellendige sterfelijkheid, en de luchtgeesten, tussen beiden zijnde, hebben óf een ellendige eeuwigheid, óf een eeuwige ellendigheid; want met die 5 eigenschappen, welke hij heeft gesteld in de beschrijving van de luchtgeesten, heeft hij geenszins betoond, dat zij midden tussen beide staan, gelijk hij beloofd heeft; want hij heeft gezegd, dat zij 3 eigenschappen met ons gemeen hebben, nl.: dat zij in hun gemeen geslacht levende dieren zijn; dat zij in hun verstand vernuftig zijn, en dat zij in hun ziel lijdelijk zijn. En aangaande de goden, dat zij met hen ééne eigenschap gemeen hebben, nl. dat lij eeuwig zijn, en eindelijk, dat zij éne eigenschap op zich zelf afgezonderd hebben, nl. dat hun lichaam bestaat uit de lucht. Maar dit zo zijnde, hoe kunnen zij dan zijn in het midden tussen beiden staande, dewijl zij éne hebben met de hoogste, en 3 met de laagste? Wie ziet niet, dat zij met verloting van de middelheid meest genegen zijn de laagste? Maar klaarlijk kunnen zij op dusdanige wijze als midden tussen beiden gevonden worden, overmits zij één zaak eigen op zich zelf hebben, nl. een lichaam, dat uit de lucht bestaat, even als de bovensten en laagste ieder hun eigenschap op zich zelf afgezonderd hebben, nl. de goden een Hemels en de mensen een aards lichaam. En benevens dit alles, dat er wederom 2 eigenschappen zijn, die gemeen zijn aan hun allen, n, l. dat zij in hun gemeen geslacht levende dieren zijn, en in hun verstand vernuftig; want hij zelf, sprekende van de goden en mensen, zegt aldus: gij hebt dan 2 lerende dieren. En zij plachten van de goden anders niet te zeggen, dan dat zij vernuftig zijn in verstand. Nu, daar zijn 2 dingen over, nl. dat zij lijdelijk zijn in hun ziel, en ten aanzien van de tijd eeuwig, van welke 2 zij het een gemeen hebben met de allerlaagste en het andere met de allerhoogste, opdat alzo de middelheid gesteld wordt in gelijke waagschaal, zodat zij zich aan de een zijde niet geheel verheffen tot het allerhoogste en aan de andere zijde niet geheel nederdalen tot het allerlaagste. Nu, dit te samen is anders niet, dan de ellendige eeuwigheid van de luchtgeesten, óf de eeuwige ellendigheid; want hij, die zegt ‘in hun ziel lijdelijk,’ die zou ook ellendig gezegd hebben, tenware hij voor hun dienaars zich geschaamd had. Derhalve, aangezien door de voorzienigheid van het alleropperste Gods, gelijk zij zelf mede belijden, de wereld geregeerd wordt, en niet door losse onzekerheid of bij toeval, zo blijkt daaruit, dat zij nooit zou hebben zodanige eeuwige ellendigheid, tenware, dat zij hadden een zeer grote boosheid. Evenzo indien de goede geesten, bij hen genaamd eudaemones, met recht gelukzalig genoemd worden, zo volgt daaruit, dat deze geesten, die zij in het midden tussen de mensen en goden stellen, geen goede geesten zijn. En welke plaats en woning is er dan voor de goede geesten, indien zij boven de mensen en beneden de goden deze hulp bijbrengen en de anderen dienst doen? Want indien zij goed en eeuwig zijn, zijn zij ook zeker gelukzalig. Nu, de eeuwige gelukzaligheid laat niet toe, dat zij als in het midden tussen beide zullen zijn, want daarmede hebben zij eensdeels al te grote gelijkvormigheid met de goden en anderdeels worden zij al te ver van de mensen afgezonderd; zodat zij geheel te vergeefs zullen pogen te bewijzen, dat de goede geesten, alzo zij onsterfelijk en ook gelukzalig rijn, terecht in het midden gesteld worden tussen onsterfelijke en gelukzalige goden en tussen de sterfelijke en ellendige mensen. Want naardien zij het beide gemeen hebben met de goden, nl. de gelukzaligheid en onsterfelijkheid, en dat geen van die 2 overeenkomt met de mensen, die

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ellendig en onsterfelijk zijn, blijkt het dan niet, dat zij veel meer van de mensen geheel afgezonderd zijn en verenigd met de goden, dan dat zij tussen beide in het midden zouden gesteld zijn? Want dan zouden zij in het midden zijn, als zij ook 3 eigenschappen hadden, niet met die 2 ieder in het bijzonder gemeen, maar met ieder aan weerszijden gemeen, gelijk de mens, die als in het midden tussen beide staat; nl. tussen de beesten en engelen; want daar een beest een onvernuftig en sterfelijk dier is, en een Engel daarentegen een vernuftig en onsterfelijk dier, zo is de mens in het midden tussen beide minder dan de engelen en meer dan de beesten; want met dezen heeft hij de sterfelijkheid en met de engelen de vernuftigheid gemeen, zodat de mens een vernuftig en sterfelijk dier is. Zo dan, als wij het midden zoeken tussen de gelukzalige onsterfelijke, en tussen de ellendige sterfelijke, moeten wij vinden, wat óf sterfelijk gelukzalig óf onsterfelijk ellendig is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

OF DE MENSEN, NAARDIEN ZIJ STERFELIJK ZIJN, DOOR WARE GELUKZALIGHEID WEL GELUKKIG KUNNEN ZIJN.

Er is een grote twist onder de mensen nl. of de mens wel gelukzalig en sterfelijk beide kan zijn, want sommigen hebben hun gelegenheid nederig en laag ingezien en hebben gans geloochend dat enig mens de gelukzaligheid zou kunnen deelachtig zijn zolang hij sterfelijk leeft; maar sommigen hebben zich zei' ven zeer hoog verheven, en hebben durven zeggen, dat die sterfelijke mensen, die de wijsheid deelachtig zijn, ook gelukzalig kunnen zijn. Indien dit 200 is, waarom worden zulke mensen niet veel liever in het midden tussen beide gesteld, nl. tussen de sterfelijke ellendige en de onsterfelijke gelukzaligen, als de gelukzaligheid gemeen hebbende met de onsterfelijke gelukzaligen en de sterfelijkheid met de sterfelijke ellendige. En voorwaar, indien zij geluk zalig zijn, zo benijden zij dan niemand; want wat is ellendiger dan nijdigheid? Derhalve volgt daaruit, dat zij hun best behoren te doen zo veel als zij kunnen om de ellendige sterfelijke te helpen tot het verkrijgen van de gelukzaligheid, opdat zij na de dood onsterfelijk mogen zijn, en met de onsterfelijke en gelukzalige Engelen verenigd en te samen gevoegd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

VAN DE MIDDELAAR GODS EN VAN DE WENSEN, DE MENS CHRISTUS JEZUS.

Ondertussen, wat veel geloofwaardiger en waarschijnlijker gezegd wordt, indien alle mensen, zolang zij sterfelijk zijn, noodzakelijk ook ellendig moeten zijn, moet men zulk een, midden tussen beide staande, zoeken, die niet alleen mens, maar ook God is, opdat alzo de gelukzalige sterfelijkheid van Hem, die tussen beide staat, door zijn tussenkomst de mensen mag brengen van de sterfelijke ellende tot de gelukzalige onsterfelijkheid, welke tussenpersoon aan de een lijdt niet sterfelijk moest worden en aan de andere zijde niet sterfelijk moest blijven. Want hij is sterfelijk geworden niet met verzwakking van de Goddelijkheid van het woord, maar met aanneming van de zwakheid van het vlees, en is niet sterfelijk gebleven in dat zelfde vlees, dat hij van de doden heeft opgewekt; want dit is de vrucht van zijn middelaarschap, opdat zij, om wie te verlossen hij middelaar geworden is, niet zouden blijven in de eeuwige dood van het vlees. Derhalve heeft de middelaar tussen ons en God moeten hebben een voorbijgaande sterfelijkheid en een eeuwig blijvende gelukzaligheid, opdat hij met hetgeen voorbij gaat, overeen zou komen met de stervenden en hen zou overzetten uit de doden tot hetgeen blijft. Zo dan, de goede Engelen kunnen niet staan tussen de sterfelijke ellendige en de gelukzalige onsterfelijke, want zij zelf zijn ook gelukzalig en onsterfelijk. Doch de kwade Engelen kunnen midden tussen beide staan, want zij zijn met hen onsterfelijk en met de mens ellendig; maar tegen dezen stelt zich de goede Middelaar, die tegen hun onsterfelijkheid en ellende voor een zekere tijd sterfelijk heeft willen zijn, en niet te min gelukzalig heeft kunnen zijn in eeuwigheid. Alzo heeft hij deze boze geesten, die onsterfelijk hovaardig en ellendig kwaad zijn, opdat zij niemand door de roem van hun onsterfelijkheid tot de ellende zouden verleiden, door de vernedering zijns doods en door de weldadigheid van zijne gelukzaligheid gans in hen te niet gedaan, van wie harten hij door hun geloof reinigt en die hij verlost van hun aller onreinste heerschappij. Zo dan, de sterfelijke en ellendige mens, verre afgescheiden zijnde van de onsterfelijke en gelukzaligen, wat zal hij zich toch anders voor een middel verkiezen, waardoor hij met de onsterfelijkheid en gelukzaligheid zal te samen gevoegd worden. Want aangaande de onsterfelijkheid van de luchtgeesten of duivelen, om zich daarin te vermaken, zulks is ellende, en aangaande de sterfelijkheid van Christus, om zich daaraan te stoten, die is nu al rede voorbij. Alzo heeft men dßßr te vrezen voor eeuwige ellende, maar hier heeft men niet te vrezen voor de dood, die niet eeuwig heeft kunnen zijn, en verder heeft men daarentegen te beminnen de eeuwige gelukzaligheid. Want hij die onsterfelijk en ellendig is, stelt zich tot zodanig einde als in het midden tussen beide, opdat hij niemand late komen tot de gelukzalige onsterfelijkheid, dewijl hij gestadig in zulks blijft dat hetzelve belet, nl. in de ellende. Maar hij die sterfelijk en gelukzalig was, heelt zich zelf tot dat einde in het midden tussen beide gesteld, opdat hij, wanneer zijn sterfelijkheid voorbijgegaan was, aan de een zijde van hen, die gestorven waren, onsterfelijk zou maken, hetwelk hij in zijn opstanding betoond heelt, en aan de andere zijde van hen, die ellendig waren, gelukzalig zou maken, van welke gelukzaligheid hij nooit afgeweken is. Zo dan, de een van deze die in het midden staat, is boos, welke hen, die vrienden zijn, afweert; en de andere die in het midden staat, is goed, welke hen, die vijanden zijn, verzoent. En daarom zijn daar vele af weerders midden tussen beide staande, omdat de menigte, welke gelukzalig is, alleen gelukzalig wordt door de enige gemeenschap Gods, door gemis van welke gemeenschap de ellendige menigte van de boze engelen zich zelve veel meer tegen stelt tot onze verhindering dan tussenstelt tot onze hulp, want zelfs met hun menigte zijn zij enigszins als hinderlijk, waarom men niet kan komen tot dat enig zaligmakend goed, dewijl wij, om daartoe te komen, niet vele middelaars,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

maar slechts één middelaar nodig hebben, nl. dien zelfden, door wiens gemeenschap wij gelukzalig zijn, nl. dien middelaar, die is het woord Gods, niet zodanig die daar is gemaakt, maar zodanig, door het welk alles is gemaakt. En nochtans is hij daarom geen middelaar, overmits hij allermeest het onsterfelijke woord is en overmits hij allermeest het gelukzalige woord is, zeer veel van de ellendige sterfelijke mensen verschillende; maar Hij is middelaar, omdat hij mens is, tonende daarmede, dat wij moeten zoeken, niet alleen tot het zalige, maar ook tot het zaligmakende goed, geenszins enige andere middelaars, door welke wij zouden kunnen menen, dat wij enige trappen zouden kunnen vinden om tot God te komen; want de zalige en zaligmakende God, zelf deelachtig geworden zijnde onze menselijke natuur, heeft ons een geschikt middel gegeven, waardoor wij zijn Goddelijkheid deelachtig kunnen worden. Want hij, ons van de sterfelijkheid en de ellende verlossende, voert ons niet over tot de onsterfelijke en gelukzalige engelen, ten einde door gemeenschap van hen wij ook onsterfelijk en gelukzalig zouden worden, maar hij voert ons over tot die heilige drie eenheid, door wier gemeenschap de engelen zelf ook gelukzalig zijn. Derhalve, wanneer hij in de gedaante van een dienstknecht, om middelaar te worden, beneden de engelen heeft willen zijn, zo is hij ook in de gedaante Gods boven de engelen gebleven; want dal zelfde is in het benedenste de weg van het levens hetwelk in het bovenste is het leven.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

OF DE PLATONISTEN DE HEMELSE GODEN MET GOEDE REDEN WEL AFGESCHREVEN HEBBEN, ALS ZIJ ZEGGEN, DAT ZIJ DE AARDSE BESMETTINGEN VERMIJDEN, EN MET DE MENSEN MET VERMENGD WORDEN, MAAR DAT DE LUCHTGEESTEN DE MENSEN TOT DE VRIENDSCHAP VAN DE GODEN HELPEN.

Want het is niet waar, wat die zelfde Platonist betuigt, dat Plato gezegd heeft, nl. dat er geen God met de mens vermengd wordt. En dit zelfde zegt hij ook het voornaamste bewijs van hun hoogheid te zijn, dat zij door geen aanroering van de mensen besmet worden; waaruit dan volgt, dat zij belijden, dat de luchtgeesten moeten besmet worden. Indien dit zo is, kunnen zij die niet reinigen, van wie zij besmet worden, zodat zij beide onrein worden, zowel de luchtgeesten door de aanroering van de mensen, als de mensen door de diening van de luchtgeesten. Of, indien het zó is, dat deze luchtgeesten kunnen aangeroerd worden, en vermengd worden met de mensen, zonder daardoor besmet te worden, zijn zij voorwaar beter dan de goden dezelve; want indien de goden met de mensen vermengd werden, zouden zij bevlekt worden. Want de voornaamste eigenschap van de goden wordt gezegd te zijn, dat de menselijke aanroering, alzo zij gans hoog verheven zijn, hen niet kan bevlekken. Want hij zegt, dat God, de opperste Schepper van allen, die wij de ware God noemen, alzo door Plato geroemd en verheven wordt, dat Hij nl. alleen die is, welke met geen woorden, zelfs in het minste, kan begrepen worden, door gebrek van menselijke uitspraak. Ja, dat de kennis en het verstand van deze God nauwelijks de wijze mannen, zelfs als zij met de kracht van hun ziel, zoveel als zij kunnen, zich zelf allermeest van het lichaam afgezonderd hebben, omschijnt, dewijl Hij in hen, even als een wit licht in dikke duisternis met een haast vergankelijke flikkering van schijnsel alleen glinstert. Maar indien het evenwel zo is, dat die ware opperste God boven allen met Zijn verstandelijke en nochtans onuitsprekelijke tegenwoordigheid in die zielen van de wijzen tegenwoordig is, wanneer zij zich zelf, zoveel als zij kunnen, van het lichaam afgezonderd hebben, onaangezien, dat zij zeggen, dat Hij alleen somtijds tegenwoordig is, even als een wit licht met een haast vergankelijk schijnsel in dikke duisternis glinstert; indien Hij nochtans bij hen tegenwoordig is en door hen niet bevlekt kan worden, wat reden is er dun, dat die goden daarom gesteld worden in een allerhoogst verhevene plaats, teneinde zij door de menselijke aanroering niet zouden besmet worden? Even alsof ons daar iets anders zou nodig zijn dan die hemelse lichamen te zien, door wie licht de aarde verlicht wordt. Maar indien de sterren niet bevlekt worden als ze gezien worden, die volgens zijn zeggen allen zichtbare goden zijn, en indien de luchtgeesten niet bevlekt worden door het aanschouwen van de mensen, hoewel zij van nabij gezien worden, zal het dan wel mogelijk lijn, dat die goden door menselijke stemmen en aanspraken zullen besmet worden, welke door het gezicht van de ogen niet besmet worden? En is het dan wel reden, dat zij de luchtgeesten in het midden, tussen beide hebben, opdat door hen mogen aangeboodschapt worden van de mensen woorden, van welke lij zeer verre rijn, opdat zij allerzuiverst en onbesmet mogen blijven? Wat zal ik nu van de andere linnen zeggen? Want de goden kunnen immers door de reuk, indien zij tegenwoordig waren, niet besmet worden, gelijk ook de luchtgeesten niet besmet kunnen worden door de dampen van zovele levende menselijke lichamen, naardien zij niet besmet worden door de sterken reuk van zovele dode en geslachte offeranden. Nu, in de zin van het smaak worden zij ook niet geperst met enige noodzakelijkheid van hun sterfelijkheid te sterken en te verversen, zodat zij door honger gedrongen zijnde, nodig zouden hebben spijzen van de mensen te zoeken; nu, hun

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

gevoel is in hun eigen macht, want hoewel van die zin voornamelijk de aanroering schijnt genoemd te zijn, nochtans tot hiertoe, indien zij wilden, zouden zij met de mensen vermengd kunnen worden, om nl. daar te zien en van hen gezien te worden, hen te horen en van hen gehoord te worden. Maar wat nood is er toch van aanraking en gevoel? Want zelf de mensen zouden dat niet durven begeren, wanneer tij het aanschouwen, of het te samen spreken van de goden of van de goede geesten genieten. En indien de menselijke ijdelheid zich zoverre verliep, dat zij zulks wilden doen, hoe zou toch iemand kunnen aanraken óf God, óf enige geest tegen Zijn wil, dewijl hij geen mus kan aanraken, of hij moet haar eerst gevangen hebben. Zo dan, met zien en met zichzelf te tonen om gezien te worden, met spreken en ook met horen kunnen de goden lichamelijk met de mensen vermengd worden. Ondertussen op deze wijze indien de luchtgeesten vermengd en niet besmet worden, en de goden daarentegen, indien zij besmet worden, wanneer zij vermengd worden, zo zeggen tij daarmede, dat de luchtgeesten onbesmettelijk en de goden besmettelijk rijn. Doch indien zij zeggen, dat de luchtgeesten ook besmet worden, wat brengen zij dan de mensen bij, dienstig tot het gelukzalige leven na de dood, dewijl zij besmet zijnde, zich niet kunnen reinigen, alzo dat zij zich, rein zijnde, zouden kunnen verenigen met de besmette goden, tussen wie en tussen de mensen zij in het midden gesteld lijn. Of indien zij hen dit gemak en dit voordeel niet aanbrengen, wat baat dan de mensen die vriendelijke middeling van de luchtgeesten? Of strekt het daartoe, dat de mensen na de dood door de luchtgeesten of duivelen niet gaan tot de goden, maar dat zij beiden bevlekt zijnde, dan te samen met elkander leven, en dienvolgens dat geen van beiden gelukzalig is. Of wil iemand misschien zeggen, dat deze luchtgeesten, evenals sponsen of andere dergelijke dingen, hun vrienden reinigen, opdat zij zelf zoveel te vuiler als de mensen kwansuis voor hun afwassing gereinigd zijn. Indien dit zo is, vermengen zich deze goden met veel meer besmette luchtgeesten, welke nochtans om niet besmet te worden de nadering en aanroering van de mensen vermeden hebben. Of mogelijk wilt gij zeggen, dat de goden de luchtgeesten, die van de mensen bevlekt zijn, kunnen reinigen en evenwel van hen niet bevlekt worden, en dat zij op zodanige wijze de mensen niet kunnen reinigen? Maar wie zal zulks aannemen, tenware dat de aller bedriegelijkste luchtgeesten of duivelen hem bedrogen hebben. Roven dit gezien te worden en te zien, naar hun zeggen bevlekt: nu, de goden worden door de mensen gezien (want de allerklaarste lichten van de wereld en alle andere sterren zegt hij, dat zichtbare goden zijn) zo volgt daaruit, dat de luchtgeesten, die niet gezien kunnen worden of zij willen zelfs vrijer zijn van de bevlekking van de mensen dan de goden? Of indien niet gezien te worden, maar zien bevlekt, laat ze dan ontkennen, dat van die allerklaarste lichten, die zij goden menen te zijn, de mensen gezien worden, wanneer zij hun stralen tot de aarde uitstrekken, welke stralen van hen nochtans door alle onreine dingen verspreid worden, en evenwel daarvan niet bevlekt worden. En indien zulks zo is, zullen dan de goden bevlekt worden, wanneer zij met de mensen vermengd worden? Want door de stralen van de zon en de maan wordt de aarde aangeroerd, en evenwel bevlekt zulks dat licht niet. Doch ik verwonder mij zeer, dat zulke geleerde mannen, welke geoordeeld hebben, dat men alle lichamelijke en voelbare dingen minder behoort te achten dan alle onlichamelijke en verstandelijke dingen, wanneer men handelt van het gelukzalige leven, vermaan doen van lichamelijke aanweringen, waar blijft dan dat zeggen van Platini, als hij zegt ‘men moet dan zijn toevlucht nemen tot dat allerheiligste en allerklaarste vaderland, daar is onze Vader en daar is het alles. Welke scheepvaart, zegt hij, zullen wij nemen, of welke vlucht? Dit, nl. dat wij God gelijk moeten worden.’ Nu, indien dan iemand zoveel tegelijker God is naarmate hij Hem nader is, zo volgt daaruit ook, dat er geen zo wijde afscheiding van Hem is als Hem ongelijk te zijn. Dus zo zeer is ‘s mensen ziel die onlichamelijke, eeuwigen en onveranderlijke ongelijk, als zij begerig is naar tijdelijke en veranderlijke dingen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

Dat de mens, om het gelukzalig leven te verkrijgen, dat m de gemeenschap en het genieten van het opperste goeds bestaat, niet nodig heeft zodanige middelaar als de luchtgeest is, maar dat hij nodig heeft zulk een middelaar, als de enige christus is.

Zo dan, om dit te helpen, aangezien die sterfelijke en onreine dingen, die in het allerlaagste zijn, niet kunnen overeenkomen met de onsterfelijke reinheid die in het allerhoogste is, zo is er dies halve wel nodig een middelaar, maar nochtans niet zulk een middelaar, die wel een onsterfelijk lichaam heeft, naderende met de allerhoogste, en daarentegen enige gebrekkige zwakke ziel, gelijk zijnde de allerlaagste, door welk gebrek en welke ziekte hij ons meer benijdt, opdat wij niet genezen worden, dan dat hij ons zou helpen om genezen te worden. Maar zulk een middelaar hebben wij nodig, die zich zelf gevoegd heeft door de sterfelijkheid van zijn lichaam tot ons allerlaagste mensen, en die uit kracht van de onsterfelijke gerechtigheid van zijn geest (door welke hij niet in wijd verschil van plaats, maar in heerlijkheid en uitnemendheid van de gelijkenis gebleven is in de allerhoogste) ons waarlijk mededeelt Zijn Goddelijke hulp om ons te reinigen en te verlossen, welke, alzo hij voorwaar de onbesmettelijke God is, zo moet het verre daar vandaan zijn, dat hij enige besmetting heeft te vrezen óf van de mens met wie hij aangedaan en bekleed is, óf van de mensen onder welke hij als mens gewandeld en verkeerd heeft. Ondertussen zijn deze 3 geen kleine dingen, welke hij ons heilzaam door Zijn mens wording vertoond heeft, nl. vooreerst, dat de ware Goddelijkheid niet kan bevlekt worden in het vlees, en ten tweede dat men daarom niet heeft te bedenken, dat de luchtgeesten beter zijn dan wij, overmits zij geen vlees hebben. Intussen, deze gelijk hem de Heilige Schrift roemt, is de middelaar Gods en van de mensen, de mens Christus Jezus, (1 Timotheus 2:5) van wiens Godheid, door welke hij de Vader gelijk is en van Zijn mensheid, door welke Hij ongelijk geworden ‘s, hier geen gelegenheid is, noch te pas komt om daarvan behoorlijk naar ons vermogen te spreken.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

DAT HET BEDROG VAN DE LUCHTGEESTEN, WAARMEDE ZIJ DOOR HUN VOORBIDDING DE MENSEN ZEKERE EEN' TOEGANG TOT GOD, ANDERS NIET POOGT, DAN OM DE MENSEN VAN DE WEG VAN DE WAARHEID AF TE LEIDEN.

Zo dan, die luchtgeesten, die valse en bedrieglijke middelaars, welke, hoewel zij door vele werkingen betonen, dat zij door de onreinheid van hun geest ellendig en boos zijn, evenwel pogen rij door het groot verschil van de lichamelijke plaatsen, alsmede door de lichtheid van hun lichamen, die uit de lucht bestaan, ons af te keren en af te wenden van het profijt oneer zielen, en bereiden ons geen weg tot God, maar beletten veelmeer, dat de rechte weg gehouden wordt; want zelfs in de lichamelijke weg, die gans vals is en vol van alle dwaling, door welken ook de gerechtigheid haar gang niet neemt, want niet door de lichamelijke hoogte, maar door de geestelijke, dat is door de onlichamelijke gelijkheid moeten wij tot God opklimmen. Ik zeg dan zelfs in de lichamelijke weg (die de vrienden van de luchtgeesten door zekere trappen van elementen bereiden en ordineren, stellende nl. deze luchtgeesten in het midden tussen de Hemelse Goden en de aardse mensen) meenden zij, dat de goden dit voornamelijk hebben, dat zij vanwege dit groot verschil van plaatsen door geen menselijke aanroering bevlekt worden. Alzo geloven zij, dat de luchtgeesten meer van de mensen bevlekt worden dan dat de mensen van de luchtgeesten gereinigd worden; daarenboven geloven zij ook, dat ook de goden hadden, kunnen bevlekt worden; tenware zij door de hoogte van de plaats wel verzekerd en beschermd waren. Dit alles aanmerkende, wie is zo dom en ongelukkig van verstand, dat hij ooit zal kunnen menen, dat hij door deze weg zal mogen gereinigd worden, alwaar men leert, dat de mensen besmettende zijn, dat de luchtgeesten besmet worden en dat de Goden ook besmet kunnen worden; wie zal niet veel liever die weg verkiezen, door welken de mensen van de onveranderlijke God, om het gezelschap van de onbevlekte Engelen te genieten, van alle besmetting gereinigd worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

HOE DE NAAM VAN DEZE LUCHTGEESTEN, BIJ HUN DIENAARS DAEMONS GENAAMD, ZELFS VAN DIE DIENAARS NIET VERSTAAN, WORDT TOT ENIGE BEDUIDENIS VAN GOED.

Maar opdat wij ook, zelfs vanwege de woorden, niet schijnen te strijden, aangezien enige van deze luchtgeestdienaars, om zo te spreken, onder welke ook Labeo is, deze zelfde luchtgeesten van andere zeggen Engelen genaamd te worden, welke zij daemons noemen, zo bemerk ik, dat ik thans mede wat van de goede Engelen heb te spreken, welke zij wel geenszins loochenen, maar evenwel hen liever noemen goede daemons dan Engelen. Maar wij, gelijk de schriftuur spreekt, volgens welke wij Christenen zijn, leien van de Engelen, dat zij eensdeels goed zijn en anderdeels kwaad, maar nergens lezen wij van goede daemons. Maar in die zelfde schriftuur, overal waar deze naam gevonden wordt, bemerken wij, hetzij dat zij genaamd worden daemons of daemoria, dat daar mede te kennen gegeven worden de boze geesten of duivelen. En deze manier van spreken hebben de volken zo zeer overal gevolgd, dat er bijna niemand is van allen, die heidenen genoemd worden, en welke menen, dat men vele Goden en daemons behoort te eren, hoe wijs en geleerd hij ook is, dat hij ooit tot lof zelfs tegen zijn slaven zou durven zeggen: gij hebt de daemon. Maar zo iemand dit wil zeggen, men zal het houden buiten allen twijfel, dat men anders niet kan nemen, dan dat hij hem heeft willen schelden en lasteren. Wat oorzaak beweegt ons dan, dat wij dit woord, waarvan wij gesproken hebben zo breed gedrongen worden te verklaren, naardien wij met het gebruiken van de naam van de Engelen de zelfde aanstoot welke door de naam van daemons gegeven wordt, kunnen vermijden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

VAN DE HOEDANIGHEID VAN DE WETENSCHAP, WELKE DE LUCHTGEESTEN OF DAEMONS HOVAARDIG MAAKT.

Hoewel de oorsprong van deze naam, indien wij de Goddelijke boeken inzien, iets meebrengt dat zijn onderzoek waardig is; want zij zijn genaamd daemons, hetwelk een Grieks woord is, vanwege hun wetenschap. Nu, de apostel, sprekende door de Heilige Geest, zegt aldus: de wetenschap maakt opgeblazenheid, maar de liefde verbetert. De rechte betekenis hiervan is, dat de wetenschap dan eerst nuttig is als er de liefde bij is, want zonder deze maakt zij opgeblazen of hovaardig. In deze daemons of luchtgeesten ondertussen is wetenschap zonder liefde, en daarom zijn zij zo opgeblazen of hovaardig, dat zij daartoe gearbeid hebben, dat men hen zou bewijzen Goddelijke eer en zodanige godvruchtige godsdienstigheid, welke tij weten, dat de ware God toekomt. En hiertoe arbeiden zij nog zo veel zij kunnen. Nu, tegen de hovaardigheid van deze daemons of duivelen, met welke zij naar verdiensten te recht het menselijk geslacht bezaten, welke een grote kracht wederom heeft de nederigheid Gods, welke in de gedaante van een dienstknecht verschenen is, weten de zielen van de mensen niet, die door de onreinheid van hovaardij opgeblazen zijn, zodat zij in hovaardigheid deze daemons of luchtgeesten of duivelen gelijk zijn, maar niet in wetenschap.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

OP HOEDANIGE WIJZE DE HEERE HEEFT WILLEN BEKEND WORDEN AAN DEZE BOZE GEESTEN OF DUIVELEN.

En zelfs deze daemons of duivelen weten dit mede zo wel dat zij zelf tegen de Heere, zijnde aangedaan met de zwakheid van het vlees, gezegd hebben ‘wat hebt Gij met ons te doen, Gij Jezus van Nazareth? Bent Gij hier gekomen om ons te verderven eer het tijd is?’ In welke woorden duidelijk blijkt, dat in hen wel grote wetenschap, maar geen liefde was; want zij vreesden hun straf van Hem, maar beminden de gerechtigheid niet in Hem. Nu, zoverre is Hij hen bekend gewerden als Hij zelf wilde, en zoverre heeft hij gewild als het behoorde. Maar alzo is Hij hen niet bekend geworden, even gelijk de Heilige Engel, welke genieten de mededeling van zijn eeuwigheid zelfs, ten aanzien van hetgeen, naar hetwelk hij het woord Gods is; maar op deze wijze is Hij hen bekend geworden, nl. gelijk het behoorde om hen te verschrikken, dewijl hij uit hun tirannieke macht, die zij enigszins hadden, zoude verlossen allen, die tevoren door Hem geschikt waren tot Zijn rijk en tot Zijn heerlijkheid, zijnde eeuwig waarachtig, en waarachtig eeuwig. Nu, Hij is de luchtgeesten en duivelen bekend geworden, niet te dien aanzien voor zo veel hij het eeuwige leven is en het onveranderlijke licht, dat de godvruchtige verlicht, om wie te zien door het geloof, dat in Hem is, de harten gereinigd worden; maar Hij is hen bekend geworden door enige tijdelijke werkingen van Zijn kracht en door enige tekenen van Zijn allerverborgenste tegenwoordigheid, welke meer zichtbaar kunnen zijn voor van de Engelen verstand zelfs van de boze geesten, dan voor de zwakheid van de mensen. Wijders, ten zelfde tijde toen de Heere dezelve een weinig wilde achterhouden, en toen Hij enigszins dieper als verborgen was, toen begon de Prins van de duivelen aangaande Hem te twijfelen; daarom heeft hij Hem verzocht of Hij ook Christus was, verzoekende nl. zoverre en zo veel als hij zich toeliet te verzoeken, omdat hij de mens, die hij omdroeg, zou voegen naar de gelijkenis en het voorbeeld van onze navolging. Nu, na die verzoeking, als de Engelen, gelijk daar geschreven is, hem dienden, nl. de goede en heilige Engelen, en welke alzo de onreine geesten vervaarlijk en schrikkelijk waren, toen zeg ik, is hij meer en meer de duivelen bekend geworden, hoedanig nl. hij was, zodat niemand van hen allen zijn bevel, hoewel zwakheid van het vlees in Hem verachtelijk scheen te zijn, heeft durven weerstaan.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

WAT ONDERSCHEID ER IS TUSSEN DE WETENSCHAP VAN DE HEILIGE ENGELEN EN DIE VAN DE DUIVELEN.

Nu, voor deze goede Engelen is alle wetenschap van de lichamelijke en tijdelijke dingen, door welke de duivelen hovaardig worden, gans verachtelijk en onwaar; niet omdat zij onwetende dezelfde zijn, maar omdat hun lief getal waardig is de liefde Gods, door welke zij geheiligd worden, ten aanzien van welker schoonheid niet alleen die onlichamelijk is, maar ook onveranderlijk en onuitsprekelijk zij in dezelfde heilige liefde ontstoken zijn, dat zij alle dingen, die daar beneden zijn, en alle dingen, die niet zijn hetgeen datzelfde is, en ook zich zelf onder dezelve meegerekend, verachten en versmaden, opdat zij in het geheel, alzo zij goed zijn, dat goed mogen genieten vanwege hetwelk zij goed zijn. En derhalve zo weten zij ook zekerder al die tijdelijke en veranderlijke dingen, dewijl zij op de voornaamste oorzaken dezelve in dat woord Gods zien, door hetwelk de wereld gemaakt is, door welke oorzaken enige dingen aangenomen en enige verworpen worden en alles geschikt en gevoegd wordt. Maar de duivelen zien niet op de eeuwige oorzaken van de tijden, noch op die hoofdoorzaken, op welke alles als het ware draait, begrepen in de wijsheid Gods; maar op de oorzaken van enige tekenen, die voor ons verborgen zijn, waardoor zij veel meer toekomstige dingen dan de mensen (als hebbende van alles grote ervaring) voorzien, en niet alleen zulks, maar daar benevens voorzeggen lij ook somtijds hun eigen gelegenheden en gestaltenissen. Boven dit alles missen ook deze duivelen dikwijls in hun voorzeggingen, maar de Engelen nimmer; want het is wat anders iets uit tijdelijke dingen door gissing te gaan voorzeggen van het tijdelijke, en evenzo door veranderlijke dingen te voorzeggen van het veranderlijke, en voorts het zelfde te gaan indrukken de tijdelijke en veranderlijke wijze en gelegenheid van zijn wil en macht, hetwelk de duivelen in zeker opzicht toegelaten is. En het is wat anders in de eeuwige en onveranderlijke wetten Gods, welke in zijn wijsheid leven, de veranderingen van de tijden te voorzien, en Gods wil, welke, gelijk hij de zekerste is, ook alzo de machtigste is, door de gemeenschap van Zijn Goddelijke Geest te bekennen, hetwelk de heilige Engelen met een goede en welgeschikte bescheidenheid vergund is. En derhalve zijn zij niet alleen eeuwig, maar ook gelukzalig. Nu, het goed, waardoor zij gelukzalig lijn, dat is hun God, door wie zij geschapen zijn; want zonder enige de minste afwijking van Hem genieten zij altijd Zijn gemeenschap en aanschouwing.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

HOE DE NAAM VAN DE GODEN VALS EN TEN ONRECHTE AAN DE GODEN VAN DE HEIDENEN TOEGESCHREVEN WORDT, EN DAT NOCHTANS DIE ZELFDE NAAM DE HEILIGE ENGELEN EN DE RECHTVAARDIGE MENSEN, VOLGENS HET GETUIGENIS VAN DE GODDELIJKE SCHRIFT, GEMEEN IS.

Indien de Platonisten deze zelfde liever noemen goden dan daemons of duivelen, zodat zij hen liever stellen onder diegenen, welke hun leraar en meester Plato schrijft zodanige goden te zijn, welke door God geschapen zijn, daarin laten wij hun gaarne zeggen wat zij willen, want aangaande het geschil van de woorden, daarvan behoort men met hen geen zwarigheid te maken. Ondertussen, indien zij hen alzo onsterfelijk wanen, dat zij niettegenstaande zij door God gemaakt zijn, evenwel van hen zeggen, dat zij gelukzalig zijn, niet dat zij zulks zijn door zichzelf, maar met hem aan te hangen, door wie zij gemaakt zijn; indien zij zeg ik, dit zeggen, zo zeggen zij hetzelfde dat wij zeggen met welken naam tij hen noemen. Ondertussen, dat dit het gevoelen is van de Platonisten, hetzij van allen of van de besten, zulks kan men genoegzaam in hun schriften vinden, en zo is het, dat aangaande de naam, met welken zij zodanige onsterfelijke en gelukzalige creaturen goden noemen, tussen ons en hen bijna geen verschil is, want in onze H. S. wordt ook gelezen ‘God, van de goden Heere, heeft gesproken.’ En elders ‘dankt de God van de goden.’ En wederom elders ‘Hij is een groot Koning over alle goden.’ Nu, aangaande hetgeen er geschreven staat, nl. ‘Hij is schrikkelijk over alle goden,’ waarom zulks gezegd is, wordt daarna bewezen, want daar volgt ‘want alle goden van de heidenen zijn duivelen, doch de Heere heeft de Hemel gemaakt.’ Zo heeft hij dan gezegd ‘over alle goden,’ maar wel verstaande, van de heidenen, dat is zodanige, welke de heidenen voor goden houden, zoals de duivelen. En daarom is hij schrikkelijk, overmits zij vanwege deze schrik tegen de Heere zeiden ‘bent Gij hier gekomen om ons te verderven eer het tijd is?’ Nu belangende hetgeen er gezegd wordt, nl. ‘den God van de goden,’ zulks moet men niet verstaan evenals de God van de duivelen. En wanneer men zegt ‘de grote Koning over alle goden,’ moet het verre van ons zijn, te bedenken, dat zulks even zoveel is als ‘de grote Koning over alle duivelen.’ Maar dezelfde schrift noemt enige mensen onder het volk Gods ook goden, gelijk als ‘ik heb wel gezegd: gij bent goden, en allen kinderen van het hoogste.’ Zo dan mag men dit alzo verstaan, dat Hij, die genaamd is een God van de goden, een God is van deze goden, en dat Hij, die genaamd is een groot Koning over alle goden, een groot Koning is over deze goden. Maar aangezien dat van ons gevraagd wordt, indien de mensen genaamd zijn goden, overmits zij in het volk Gods zijn, nl. in dat volk, dat God aanspreekt óf door Zijn Engelen, óf door zodanige mensen; hoeveel te meer zijn dan de onsterfelijke die naam waardig, welke de gelukzaligheid altijd genieten, tot welke de mensen, met God te dienen, eenmaal begeren te komen. Wat zullen wij anders antwoorden, dan dat het niet te vergeefs is, dat de mensen in de H. S. meer met uitgedrukte woorden genoemd worden goden dan die onsterfelijke en gelukzaligen, die wij, volgens de beloften van de Schrift, gelijk zullen ‘lijn in de verrijzenis, nl. te dien einde, opdat het niet geschiede, dat de ongelovige zwakheid iemand dezelfde vanwege hun heerlijkheid en uitnemendheid voor zijn God verstout te stellen of aan te nemen, hetwelk men aangaande de mens ligt kan vermijden. En met klaarder woorden is het nodig geweest, dat de mensen goden zouden genoemd worden in het volk Gods, opdat zij van het te zekerder en vaster zouden mogen vertrouwen, dat die God hun God is, welke daar genaamd is God van de goden; want al is het, dat die onsterfelijke en gelukzaligen, die in de Hemelen zijn goden genaamd worden,

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

evenwel zijn tij nooit goden van de goden genaamd, dat is: goden van zulke mensen, die in het volk Gods gesteld zijn, tot welke nl. gezegd is ‘gij bent goden, en allen kinderen van het Hoogste.’ En hieruit spruit, wat de apostel zegt, nl. ‘want hoewel daar zijn die goden genaamd worden, hetzij in de Hemel of op aarde, (gelijk daar vele goden en vele heren zijn) zo hebben wij nochtans één God, nl. die Vader, uit welken alle dingen zijn, en wij in Hem, en een Heere Jezus Christus, door wie alle dingen zijn, en wij door Hem.’ (1 Corinthiers 8:5) Zo dan, aangaande de naam heeft men niet diep te ondervragen, dewijl de zaak zo klaar is, dat tij geheel is buiten alle zwarigheid van twijfel. Nu, aangaande hetgeen dat wij zeggen, dat de Engelen, gezanten rijn, uit het getal van die onsterfelijke gelukzaligen, die aan de mensen de wil Gods verkondigen, zulks behaagt hen niet, want zij geloven, dat die dienst gedaan wordt, niet door zulke, die zij goden noemen, dat is door die onsterfelijke en gelukzaligen, maar door de daemons of luchtgeesten, welke zij alleen zeggen onsterfelijk te zijn, maar niet durven zeggen gelukzalig te zijn, of zo lij zulks zeggen, leggen zij dat zij op zulke wijzen onsterfelijk en gelukzalig zijn, dat tij evenwel niet hoger dan goede daemons of luchtgeesten lijn, maar geenszins goden, gesteld zijnde in de hoogten, en afgezonderd zijnde van alle menselijke aanraking; En hoewel er enige onderscheidene verklaring van dezen naam schijnt te zijn, nochtans is nu de naam van daemons of luchtgeesten zo afgrijselijk, dat wij in alle opzichten die geheel van de Engelen moeten afzonderen. Daar om laat hiermee dit boek besloten worden, opdat wij daaruit weten en verstaan, dat de onsterfelijke en gelukzaligen, met welken naam zij genoemd worden, wel verstaande nochtans zodanige, die gemaakt en geschapen zijn, geenszins in het midden tussen beiden staan om de ellendige sterfelijke, van wie zij door die tweeërlei onderscheiding afgezonderd worden, over te voeren tot de onsterfelijkheid en gelukzaligheid. En aangaande hen, die zo in het midden staan, dat zij de onsterfelijkheid gemeen hebben met hen, die boven lijn, en de ellende gemeen hebben met hen, die beneden zijn, aangezien dezulken, vanwege de verdienste van hun boosheid, ellendig fijn, zo is het, dat zij mitsdien ons veel meer kunnen benijden de gelukzaligheid, die zij zelf niet hebben, dan dat zij ons die zouden kunnen geven; zodat de vrienden en liefhebbers van de daemons of luchtgeesten niets hebben, dat iets te beduiden heeft, of waardig om voort te brengen, waarom wij deze als helpers zouden behoren te eren, maar dat wij hen veelmeer als bedriegers behoren te schuwen. Nu, diegenen, die zij goed achten te zijn, en welke zij menen, dat men niet alleen als onsterfelijke, maar ook als gelukzaligen onder de naam van goden, om na de dood het gelukzalige leven te verkrijgen, behoort te eren en te dienen met godsdiensten en offeranden, aangaande die, hoedanig dat zij zijn, en welken naam zij waardig zijn en hoe dat de zodanige ook niet willen, dat door zodanige manier van godsdienstige eer iemand anders zal geëerd worden dan alleen de enige God, door wie zij geschapen en door wiens gemeenschap zij gelukzalig zijn, dat zelfde zullen wij door de hulp van de zelfden God in het volgende of tiende Boek met alle naarstigheid en vlijt behandelen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

AURELIUS AUGUSTINUS, VAN DE STAD GODS TEGEN DE HEIDENEN.

BOEK 10.

AAN MARCELLINUS.

Hoofdstuk 1.

HOE DE PLATONISTEN OOK GELEERD HEBBEN, DAT DE WARE GELUKZALIGHEID, ZOWEL AAN DE ENGELEN ALS AAN DE MENSEN, TOEGEËIGEND WORDT DOOR DE ENIGE GOD; MAAR DAT MEN EVENWEL TE ONDERZOEKEN EN TE ONDERVRAGEN HEEFT, OF DEZE ZELFDE (WELKE ZIJ MENEN, DAT MEN DAAROM BEHOORT TE EREN) WILLEN, DAT MEN OFFERANDE ZAL DOEN AAN DE ENIGE GOD ALLEEN, OF OOK AAN HEN.

Het is een vast en zeker gevoelen onder allen, die hun redelijk verstand kunnen gebruiken, dat alle mensen gaarne gelukzalig willen zijn. Maar als de boosheid van de sterfelijke mensen onderzoekt, wie zij zijn, of waardoor zij gelukzalig worden, vanwege zulks worden vele en zeer grote verschillen veroorzaakt, in welke de filosofen al hun naarstigheid en al hun tijd versleten hebben, en welke alle thans te voorschijn te brengen en te onderzoeken, eensdeels te langdurig en anderdeels onnodig zou zijn. Want indien hij, die dit leest, wederom eenmaal overlegt, wat wij in het achtste Boek verhandeld hebben in het verkiezen van de filosofen, met wie deze vraag te verhandelen was aangaande het gelukzalig leven, dat na de dood zal zijn, nl. of wij tot dat gelukzalig leven kunnen komen met de enige ware God te dienen, die ook de Maker en Werkmeester is van de goden, dan of men vele goden met godsdienstige eer en offerande moet dienen; die dit alles herhaalt en overlegt, zeg ik, die zal niet verwachten, dat dit alles hier wederom op nieuw zal aangeroerd worden, voornamelijk daar hij met het voorgaande te herlezen, zo hem wellicht dat weder vergeten is, zijn geheugen kan versterken. Want wij hebben uitgekozen de Platonisch gezinde filosofen, die met recht de edelste en vermaarde van allen zijn, omdat zij zulke zijn, welke, gelijk zij aan de een zijde hebben kunnen verstaan, dat de ziel van de mensen alzo wel onsterfelijk en redelijk of verstandig is, evenwel niet gelukzalig kan zijn dan door mededeling van het licht dezelfde Gods, door wie zowel de ziel zelve als de wereld gemaakt is: alzo ook aan de andere zijde heeft kunnen begrijpen, of hij moet met een zuivere en reine liefde aanhangen die enige God, die onveranderlijk is. Maar aangezien zij mede, hetzij, dat lij ingevolgd hebben de ijdelheid en de dwaling van de volken, of hetzij, dat zij (gelijk de apostel zegt) verijdeld geworden zijnde in hun gedachten, daardoor dat men vele goden behoort te eren, gemeend of gewild hebben, dat men dienst, die men schuldig is te bewijzen aan van hen zo menen, zodat daardoor gekomen is, dat enigen van hen geacht hebben, dat men zelfs de luchtgeesten of duivelen goddelijke eer van godsdiensten en offeranden behoort te doen, die wij nu reeds uitvoerig beantwoord hebben. Ondertussen, nu hebben wij te zien en te onderhandelen, zoveel God geven zal, aangaande de onsterfelijke en gelukzaligen, gesteld zijnde in de Hemelse woningen, t. w. die heerschappijen, vorstendommen en machten, welke zij goden noemen, en van welke zij ook enige noemen óf goede luchtgeesten, óf met ons Engelen, hoe en op welke wijze dat men

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

vanwege dezelve te geloven heeft dat zij willen, dat bij ons de godsdienst en de godsvrucht zal onderhouden worden, nl. om openlijk te zeggen, of het hen goed dunkt, dat men óf God te samen met hen, dan of men alleen hun God, die ook onze God is, godsdiensten en offeranden zal doen, en daar benevens enige van onze dingen, ja ons zelf met godsdienstigheid zal toeheiligen; want deze zodanige dienst is de Goddelijkheid, of om duidelijker te zeggen, de Godheid toebehorende, welke dienst, om met een woord te verklaren, aangezien mij geen geschikt Latijns woord te binnen komt, ik met een Grieks woord, waar het nodig is, uitdrukt, om alzo te kennen te geven, wat ik wil zeggen; want de onzen hebben het woord latria overal, waar het in de H. S. gesteld is, verklaard met het woord dienst, maar die dienst, welke men de mensen schuldig is, volgens welke de apostel de dienstknechten belast, dat zij hun heren onderworpen moeten zijn, zodanige dienst placht in het gemeen met een anderen naam in het Grieks genoemd te worden. Derhalve aangaande Latria, dat woord, volgens de gewone wijze van spreken, naar welke zij gesproken hebben, die ons de Goddelijke woorden in geschrifte hebben nagelaten, wordt óf altijd, óf dikwijls zó gesteld, dat het bijna altijd genomen wordt voor die dienst, welke tot de eer en dienst van God behoort. Dus, indien het alleen eering genaamd werd, zo zou zulks schijnen niet alleen God toe te komen, want in het gemeen met het woord Colo, dat is; eren, wordt daar ook gezegd, dat men zelfs ook de mensen eert, nl. zulke, welke men óf met eerbiedige gedachtenis in waarde houdt of met eerbiedige tegenwoordigheid bezoekt. En niet alleen colimus, dat is: eren wij hen, onder welke wij ons met een eerbiedige nederige onderwerpen, maar zodanige dingen legt men ook dat wij colimus, dat is: eren, welke ook aan ons onderworpen lijn; daarom vanwege dit woord colo worden zelfs de bouwlieden en ploegers genoemd kolonie, dat is: eerders van de velden, akkerlieden, en worden daarenboven ook genaamd incolae, en zelfs de goden noemen zij om geen andere reden colicas, dan omdat zij de Hemel colunt, dat is: eren, niet met dien te aanbidden, maar met die te bewonen, zodat zij vanwege hun bewoning zijn als zekere kolonie caeli, dat is: eerders en liefhebbers van de Hemels, maar niet op zodanige wijze kolonie, gelijk de erfpachters van enige landen colori genaamd worden, welke onder de heerschappij van de eigenaars zelfs enige erkentenis aan hun vaderlijk land moeten doen vanwege hun landbouw; maar op zodanige wijze zijn zij colonif, gelijk een zeer voortreffelijke schrijver in de Latijnse spraak zegt ‘daar is een oude stad geweest, welke de Tyrische kolonie of inwoners bezeten hebben,’ want hij noemt ze colonos van incolendo, dat is: van inwonen, en niet van arum colendo, dat is: van de akker te bouwen. En hiervan komt het ook, dat die steden, welke van de grote steden, even als zwermen volkeren, voortgezet en voortgeplant zijn, coloniae genoemd worden. En alzo is het gans waarachtig, dat de eering God op geen andere wijze toekomt dan in een bijzondere en eigen betekenis dezelfde woorden. Derhalve, dewijl het eren ook van andere dingen gezegd wordt, zo is het, dat om die reden die dienst, die God toekomt, met geen één woord in het Latijn kan uitgedrukt worden, want zelfs de naam religie, hoewel zij met goed onderscheid schijnt te betekenen niet allerlei dienst, maar de dienst Gods, zodat daarover de onze die dienst, welke in het Grieks threskea genoemd wordt, met dien naam uitgedrukt hebben, maar nochtans aangezien door de gewone Latijnse manier van spreken, niet alleen van de ongeleerden, maar zelfs van de aller geleerden, de religie gezegd wordt te zijn allerlei eerbiedige allerlei menselijke maagschappen en aan allerlei vriendschappen, zo is het, dat met dat zelfde woord religie niet genoeg voorgekomen wordt alle twijfelachtigheid, wanneer de vraag is aangaande de dienst van de Godheid, dewijl wij niet vast en verzekerd genoeg kunnen zeggen, dat religie anders geen dienst is dan de dienst Gods, want dit woord schijnt buiten gewoonte van zijn betekenis, aangaande de eerbied van de menselijke maagschap afgeleid te worden. Ook alzo met het woord Pietas placht ook eigenlijk verstaan te wórden die godsdienst, welke de Grieken eusebeiam noemen. Nochtans beduidt dit woord Pietas zodanige dienst en liefde, die men zeer eerbiedig aan zijne ouders doet. Niettemin is naar de gewone

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

manier' van spreken onder het volk deze naam ook gebruikt in de werken van de barmhartigheid, hetwelk naar mijne mening gekomen is, omdat God ons dezelfde bijzonder bevolen heeft te doen, betuigende dat die Hem behagen even als offeranden, of ook meer dan offeranden; uit welke gewone manier van spreken het ook gekomen is, dat God zelf genoemd werd Pius, dat is: goedertieren en weldadig, dien de Grieken nochtans nergens in hun taal eusebein noemen, hoewel hun gemeen volk het woord eusebeia somtijds voor barmhartigheid gebruikt. Derhalve ook de Grieken, opdat het onderscheid van de te zekerder zou mogen blijken, in sommige plaatsen van hun geschriften liever hebben willen zeggen, niet eusebeia, dat medebrengt goede gedienstigheid, maar heosobeiat, dat zoveel is als godsdienstigheid. Doch wat wij van al dezen nemen, het blijkt, dat wij de godsdienstigheid met geen een woord in het Latijn kunnen uitdrukken. Zo dan, die dienst, welke in het Grieks genoemd wordt latreia en in het Latijn uitgelegd wordt servitus, dat is: dienst, maar nochtans alleen zodanige dienst, met welke wij God eren en dienen, of zelfs die eerbiedige gedienstigheid, welke in het Grieks threskeia genoemd wordt en in het Latijn Religio, dat is: eerbiedige gedienstigheid, welke wij alleen jegens God betonen; of die godsdienstigheid, welke de Grieken theosebeiam noemen en die wij in het Latijn met geen een woord kunnen uitdrukken, maar evenwel, welke wij mogen noemen cultum Dei, dat is: dienst Gods. Met welke naam men deze zou mogen noemen, zeggen wij, dat alleen toekomt dien God, die de waarachtige God is, die zijn dienaars tot goden maakt. Indien zij, die in de Hemelse woningen onsterfelijk en gelukzalig zijn, niet willen, dat wij gelukzalig zullen zijn, behoort men hen ook niet te eren en te dienen. En indien zij ons beminnen en ook willen, dat wij gelukzalig zullen zijn, en daar benevens willen, dat wij daardoor gelukzalig zullen zijn waardoor zij dit ook zijn, is hei dan niet alzo, dat zij door hetzelfde gelukzalig zijn als wij?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 2.

VAN DE VERLICHTING VAN BOREN, WAT PLOTINUS, EEN PLATONIST, GEVOELD HEEFT.

Doch aangaande deze vraag hebben wij geen twist met die alleruitnemende filosofen; want zij hebben gezien en ook overvloedig in hun schriften nagelaten, dat zij op dezelfde wijze gelukzalig worden als wij, nl.: van de omschijning van een verstandig licht, dat hun God is, en dat ook wat anders is dan zij zijn; van wie zij ook verder zo verlicht worden, dat zij daarvoor klaar schijnende worden, zodat zij door Zijne gemeenschap gans volkomen en gelukzalig bestaan. Ja Plotinus zegt zeer dikwijls, verklarende de mening van Plats, dat zelfs die ziel, welke zij daar menen te zijn van de gehele wereld, nergens vandaan haar gelukzaligheid heeft dan daar onze ziel die vandaan heeft, en dat Hij, van Wie de gelukzaligheid komt, het licht is, niet dat licht, dat de ziel van de wereld is, maar dat licht, waardoor de ziel van de wereld geschapen is, en van hetwelk, als een verstandig verlichtend licht, de ziel ook verstandig is lichtende, zodat in deze zaak van de Hemelse zichtbare en grote lichamen als een gelijkenis kan genomen worden op die onlichamelijke dingen, even alsof God de ionen de ziel de maan ware; want zij menen, dat de maan door het beschijnen van de zon verlicht wordt. Zo dan, die grote Platonist zegt, dat de redelijke ziel, of indien men haar liever verstandig wil noemen, onder welke hij ook de zielen van de onsterfelijke, en gelukzaligen verstaat, aangaande welke hij geen twijfel heeft of zij zijn in de Hemelse woningen, dat dezelfde ziel, zeg ik, geen natuur boven zich heeft dan alleen de natuur Gods, die de wereld gemaakt heeft en die ook dezelfde ziel gemaakt heeft; zodat alle inwoners boven ons nergens elders vandaan het gelukzalig leven gegeven wordt; en evenzo ook het licht van het verstand van de waarheid, dan vanwaar het ons gegeven wordt volgens de inhoud van het Evangelie, waarin gelezen wordt: ‘Daar werd een mens van God gezonden, wiens naam was Johannes; deze kwam tot getuigenis, omdat hij van het licht zoude getuigen, opdat zij allen door hem geloven zouden. Hij was dat licht niet, maar was gezonden, opdat hij van dat licht getuigen zou. ‘Dat waarachtige licht was Hij, die alle mensen verlicht, komende in deze wereld.’ In deze onderscheiding wordt genoeg getoond, dat de redelijke of verstandige ziel, zoals die in Johannes was, haar eigen licht niet kan zijn, maar dat zij lichtende is door de mededeling en gemeenschap van een ander waarachtig licht. En zulks belijdt ook Johannes, als hij, van Hem getuigenis gevende, zegt: ‘En van zijn volheid hebben wij allen ontvangen.’

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 3.

VAN DE WARE GODSDIENSTIGHEID, VAN WELKE DE PLATONISTEN, ONAANGEZIEN ZIJ DE SCHEPPER VAN ALLES VERSTONDEN, AFGEDWAALD ZIJN, ERENDE MET GODDELIJKE ERE DE ENGELEN, ZOWEL DE KWADE ALS DE GOEDE.

Indien dit alles zo is en de Platonisten of enige anderen alzo gevoeld hebben, en zij daar benevens ‘God bekennende,’ Hem ook als God geëerd en gedankt hebben, en indien zij niet ijdel geworden zijn in hun gedachten, zodat zij die niet geweest zijn, welke eensdeels oorzaken geweest zijn van de dwalingen van de volkeren, en anderdeels hen ook niet hebben durven tegenstaan, voorwaar zij zouden dan met ons niet ontzien hebben te belijden, dat wij allen te samen, zowel de onsterfelijke en gelukzaligen als de sterfelijke en ellendige, om mede onsterfelijk en gelukzalig te mogen worden, behoren te eren en te dienen de enige God van de Goden, dewijl Hij onze en hun God is.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 4.

HOE DE OFFERANDEN ALLEEN DE ENIGEN, WAREN GOD TOEKOMEN.

Deze God zijn wij de dienst schuldig, welke in het Grieks latria genoemd wordt, zowel in al onze Sacramenten en godsdiensten, als in ons zelf; want alle te samen zijn wij zijn tempel want Hij verwaardigt zich in de eendracht van allen en ook in ieder bijzonder te wonen, en is daar benevens Diegene, welke niet groter is in allen dan in ieder in het bijzonder, want door geen grootheid wordt Hij opgespannen en door geen deling wordt Hij verkleind of verminderd. En als ons harte verheven is tot Hem, dan is ons harte Zijn altaar, en dan is het, dat wij met Hem verzoenen door zijn Zoon, onze Priester. Daar benevens offeren wij Hem bloedige offeranden, wanneer wij ten bloede toe voor Zijn waarheid strijden. Daarenboven, voor Hem roken wij het allerzoetste reukwerk, als wij in Zijn aanschouwen branden met een godvruchtige en heilige liefde, als wij Hem beloven en vergen ons zelf, alsmede al Zijne gaven in ons; als wij Hem op de jaarlijkse feestdagen, alsmede op de gezette vierdagen toe eigenen en heiligen de gedachtenis van Zijne weldaden, opdat alzo door verloop van tijd niet inkruipen een ondankbare vergetelheid dezelfde; eindelijk, als wij Hem offeren op het altaar van onze harten door het vuur van hete liefde een offerande van de nederigheid van het lof. Zo dan, om Hem te zien gelijk Hij gezien kan worden, en om Hem aan te hangen, worden wij gereinigd van alle besmettingen van de zonde en van de boze begeerlijkheden, en in Zijn naam worden wij geheiligd; want Hij is de oorsprong van onze gelukzaligheid en Hij is het einde van alle onze betrachting. Zo dan, deze verkiezende, of veel liever weder verkiezende, want door Hem te verachten, hadden wij Hem verloren; deze zeg ik, weer verkiezende religentes, waarvan Religio gezegd wordt de naam gekregen te hebben, zo is het dat wij tot Hem trachten te komen door liefde, opdat wij, eindelijk bij Hem gekomen zijnde, mogen rusten, waarover ook zij gelukzalig zijn, die in dat einde volkomen zijn, want ons goed, van welks einde onder de filosofen grote twist is, is geen ander goed dan met Hem verknocht te zijn, zodat alleen de verstandelijke ziel van zulk een door zijn lichamelijke omhelzing, om zo te spreken, vervuld en vruchtbaar gemaakt wordt met ware deugden. Derhalve wordt ons geboden dit goed te beminnen van ganser harte, van ganser ziele en met al onze krachten. Tot dit goed moeten wij geleid worden door hen, die ons beminnen, en tot dit goed moeten wij leiden die wij beminnen. En alzo worden vervuld die twee geboden, aan welke hangt de ganse Wet en de Profeten: Gij zult liefhebben de Heere uw God, met al uw harte, met al uw ziel en met al uw verstand. En gij zult liefhebben uw naaste gelijk u zelf. En opdat de mens kennis zou mogen hebben hoe en op welke wijze hij zich zelf aal liefhebben, is hem een zeker einde gesteld, tot hetwelk hij al, wat hij doet, zou mogen strekken, teneinde hij alzo gelukzalig zou mogen zijn, want hij, die zich zelf te recht lief heeft, wil niet anders dan gelukzalig zijn. Nu, het einde hiervan is dit, nl. met God verenigd en verknocht te zijn. Derhalve, die wetenschap heeft van zich zelf lief te hebben, wanneer hem belast wordt ‘zijn naasten lief te hebben als zich zelf,’ wat wordt dien anders belast, dan dat hij zijn naasten, zoveel hij kan, leren en vermanen, hoe hij God moet liefhebben? Dit is de rechte godsdienst; dit is de ware Religie; dit is de rechte godsvrucht; dit is de rechte dienst, die God toekomt Derhalve, alle onsterfelijke macht, met hoe grote kracht zij begaafd is, indien het zo is, dat zij ons bemint als zich zelf, zo wil zij ook, opdat wij gelukzalig mogen worden, dat wij Dien onderworpen zullen zijn, aan Wie zij nu, gelukzalig zijnde, onderworpen is. Indien dan deze macht God niet eert, is het een ellendige macht omdat zij beroofd is van God; en indien deze macht God eert, zo wil zij zelf voor geen god geëerd worden. Want zodanige macht is veel meer involgende en met alle krachten van de liefde toestemmende die goddelijke spreuk, volgens welke geschreven is:

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

die enige goden offerande doet, behalve de Heere alleen, zal uitgeroeid worden. Want opdat ik alle andere dingen verzwijg welke behoren tot die godsdienstigheid, met welke God geëerd wordt, het is alzo, dat er niemand onder de mensen zal zijn, die zal durven zeggen, dat de offerande iemand anders toekomt dan alleen God. Ondertussen zijn er vele dingen in gebruik aangaande de godsdienst, die ook toegeëigend worden tot de menselijke eer, hetzij door al te grote nederigheid, of door al te gruwelijke vleierij, nochtans zó, dat zij, aan wie deze eer gedaan wordt, voor mensen gehouden worden, van welke mensen gezegd wordt, dat men hen moet dienen en eren, en wanneer hun veel toegeëigend wordt, dat men hen ook moet aanbidden. Maar wie heeft ooit geacht dat men iemand offerande zal doen anders dan Hem, van Wie hij óf geweten, óf gemeend, óf verdicht heeft, dat die God is. En hoe oud de godsdienst is aangaande het offeren, geven ons Kain en Abel genoegzaam te kennen, van welke broeders God van de oudste offerande verworpen heeft en van de jongste aangezien.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 5.

VAN DE OFFERANDE, DIE GOD NIET VEREISTE MAAR TOT BEDUIDING VAN DE ZELF NOCHTANS GEWILD HEEFT, DAT ONDERHOUDEN ZOU WORDEN, HETGEEN HIJ DIES AANGAANDE VEREIST HEEFT.

En wie zal zo uitzinnig zijn, dat hij meent, dat die dingen, welke geofferd worden, tot enige diensten Gods nodig zijn? En hoewel de Goddelijke Schrift op vele plaatsen daarvan betuigt, nochtans opdat wij het niet te lang maken, zo zal het genoeg zijn dit weinige uit psalm 16 te verhalen, nl.: 'Ik heb gezegd tot de Heere, Gij bent mijn God, want Gij hebt mijn goederen niet gebrek.' Zo moet men dan geloven, dat God niet alleen geen beest of enig ander verderfelijk aards ding gebrek heeft, maar dat Hij ook niet gebrek heeft de gerechtigheid van de mens en alzo die ganse dienst volgens welke God te recht geëerd wordt, dat die vorderlijk is de mens, en niet God; want niemand zal ooit tegen een fontein zeggen, dat hij haar vorderlijk geweest is, wanneer hij van haar gedronken heeft; ook zal niemand kunnen zeggen, dat hij het licht vorderlijk geweest is, indien hij het komt te zien. En aangezien van de oude vaderen zulke opofferingen in de offeranden van de beesten geschied zijn, welke nu het volk Gods met recht niet doet, daarmede moet men verstaan, dat door die dingen zulke dingen beduid zijn, welke nu in ons verhandeld worden, met zodanig opzicht, opdat wij met God zouden verknocht worden, en ook het voordeel van onze naasten dezelfde einde dienende, zouden mogen zoeken. Zo dan, de zichtbare offerande is een Sacrament of heilig teken van die offerande, welke onzichtbaar is. Derhalve zo zegt die boetvaardige bij de profeet, of veel meer de propheet zelf, zoekende God vanwege zijn zonden tegen zich zelf goedgunstig en genadig te mogen hebben. Indien gij lust gehad had ten offer, ik wou u hetzelfde wel gegeven hebben, maar brandoffers behagen u niet. De offeranden, die God behagen, zijn een beangste geest; een beangst en verslagen hart, ruit Gij, o God! niet verachten. Laat ons nu hier zien, dat ter plaatste waar hij gezegd heeft, dat God geen offerande wil, dat hij ook betoond heeft, dat God de offerande wil. Hij wil dan niet de offerande van een geslacht beest, maar Hij wil wel de offerande van een beangst en verslagen harte. Nu, door die offerande, welke Hij gezegd heeft dat Hij niet wilde, wordt beduid zodanige offerande, welke Hij daarna bijvoegt, dat Hij wel wil. Alzo heeft Hij gezegd, dat God die alzo niet wil gelijk daar bij de dwazen geloofd wordt, dat Hij die wil alleen om de wil van zijn vermaak, want indien Hij aangaande die offerande, welke Hij wil, van wie eigenschap dit enige is, nl. een vermorseld en verslagen harte door de pijn van de leedwezens, indien Hij, zeg ik, aangaande die offerande niet gewild had, dat die beduid zou worden door die offeranden, welke men meent, dat Hij, als lust in dezelve hebbende, vereist, zo zou Hij voorwaar in de oude wet niet geboden hebben, dat men die Hem zouden opofferen; derhalve moesten deze offeranden op haar bekwame en gezette tijd veranderd worden, opdat men niet zou geloven, dat zij zelfs voor God vermakelijk waren, of immer sinons waard en aangenaam waren, maar dat die offeranden voor God veel meer vermakelijk waren, welke door dezelve beduidt zijn. Daarom zegt hij ook elders, zo mij hongerde, wilde ik u daar niets van zeggen, want de aardbodem, is mijne en alles wat daarin is. Meent gij, dat ik ossenvlees eten wil, of bokkenbloed drinken?' Even alsof Hij zei: schoon zij Mij nodig waren, evenwel zou Ik die dingen geenszins van u begeren, die Ik zelf in Mijn macht heb. Daarna voegt hij daarbij, wat zij beduiden, zeggende, offert God dank, en betaalt de hoogste uw belofte, en roept Mij aan in de nood, zo wil Ik u verlossen, zo zult gij Mij prijzen.'. (Psalm 50:14) Insgelijks bij een anderen propheet 'waarmede zal ik de Heere verzoenen? Met buigen voor de hoge God? Zal ik Hem met brandoffers en jarige kalveren verzoenen? Meent gij, dat de Heere een welgevallen heeft

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

aan vele duizenden rammen? Of aan olie, wanneer er ook ontalrijke stromen vol waren? Of zal ik mijn eerste zoon voor mijn overtreding geven? Het is u gezegd, mens! wat goed is, en wat de Heere van u eist, nl. Gods woord houden, en liefde oefenen, en ootmoedig zijn voor uw God.' In deze profetenwoorden zijn beide deze offeranden zeer kennelijk onderscheiden, zodat er genoegzaam verklaard wordt, dat God niet begeert die offeranden door welke deze offeranden beduid worden, die hij van ons eist. Voorts in de brief aan de Hebreën 'vergeet niet, zegt hij de weldadigheid en de mededeelzaamheid; want met zulke offeranden behaagt men God.' Derhalve ter plaatse waar geschreven is 'ik wil barmhartigheid, en geen offerande,' moet men verstaan, dat de een offerande hoger geacht wordt dan de andere, dewijl datgene, wat van de mensen offerande genoemd wordt, een teken is van de ware offerande. Nu, de barmhartigheid is de ware offerande, waarom ook van haar gezegd wordt, gelijk ik tevoren verhaald heb 'want met zodanige offeranden behaagt men God.'. (Hebreeen 13:10) Zo dan, alle dingen, die in de dienst van de tabernakels of van de tempels zeer vele en zeer verscheiden gelezen worden, dat aangaande de offeranden van God geboden zijn, die zelfde worden toegeëigend tot de beduiding van de liefde Gods en van de naasten. Want aan deze twee geboden, gelijk geschreven is, hangt de ganse wet en de profeten. (Mattheus 22:40)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 6.

VAN DE WARE EN VOLKOMEN OFFERANDE.

Een ware offerande is allerlei werk, dat door ons gedaan wordt tot zodanig einde, opdat wij daardoor verenigd mogen worden in een heilige gemeenschap met God, zodat dit werk gestrekt wordt tot het einde dezelfde goeds, waardoor wij waarachtig gelukzalig kunnen zijn. Derhalve is ook zelfs die barmhartigheid, met welke men enig mens te hulp komt, geen offerande, indien tij niet geschiedt om Gods wil; want al is het, dat zij gedaan of geofferd wordt door een mens, nochtans is zij geen offerande, dewijl offerande een goddelijke zaak is, gelijk zelfs ook de oude Satijnschen het met het woord sacrifieium alzo genoemd hebben. Alzo zelfs ook de mens, toe geheiligd zijnde de naam Gods, en zich zelf door heiligheid van de levens God geheel toegeëigend hebbende, voor zoveel hij de wereld afsterft, teneinde hij God mag leven, in zodanig aanzien is hij een offerande; want zulks behoort ook tot barmhartigheid, nl. tot zodanige, welke ieder aan zich zelf doet; daarom is er ook geschreven, ‘gij, die God behaagt, erbarmt u over uw eigen ziel.’ Insgelijks als wij ook ons lichaam door soberheid en matigheid kastijden, indien wij zulks om Gods wil doen, gelijk behoort, zodat wij onze leden niet begeven tot de zonde om wapenen van de ongerechtigheid te zijn maar dat wij onze leden begeven God, om wapenen van de gerechtigheid te zijn, zulks is dan mede een offerande, tot welke de apostel ons vermanende, aldus zegt: ‘ik bid u broeders! Door de barmhartigheid Gods, dat gij uw lichamen God begeeft tot een levende, heilige en welbehaaglijk offerande, welke is, uw redelijke godsdienst.’ Zo dan, indien het lichaam, hetwelk de ziel óf als haar laagste dienstknecht, óf als een instrument gebruikt, een offerande is, wanneer nl. het goede en oprechte gebruik van hetzelve tot God gestrekt wordt, hoeveel te meer zal dan de ziel een offerande zijn wanneer zij zich uitbreidt tot God, zodanig dat zij aangestoken is door het vuur van Zijn liefde, zodat zij daardoor verkiest haar gedaante van de wereldse begeerlijkheid, en voorts, dat zij allengs verbeterd, en dat zij God, die daar is als een eeuwige en onveranderlijke gedaante, altijd onderworpen is. Indien dit zo is, komt hen daarvan een aangename en behaaglijke offerande, dewijl zij zulks uit zijn schoonheid ontvangen heeft. Derhalve heeft ook diezelfde apostel bij goed gevolg daar bij gevoegd: ‘En wordt dezer wereld niet gelijk; maar wordt veranderd door de vernieuwing van uw gemoed, opdat gij mag beproeven, welke de goede, welbehagende en volmaakte wil Gods is.’ Zo dan, naardien de ware offeranden zulke werken van de barmhartigheid zijn, hetzij tegen ons zelf of tegen onze naasten, welke tot God gestrekt worden, en daar benevens naardien de werken van de barmhartigheid om geen andere reden geschieden, dan opdat wij van onze ellende zouden mogen verlost worden, en dienvolgens opdat wij gelukzalig mogen zijn, hetwelk niet geschiedt dan van die Goeden van wie gezegd is: ‘Dat is mijn goed, met God verenigd te zijn,’ zo volgt ook vast daaruit, dat die gehele verloste Stad, nl. de vergadering en het gezelschap van de heiligen, even als een algemeen offerande God opgeofferd wordt door die grote Priester, die ook zich zelf in Zijn lijden voor ons opgeofferd heeft, opdat wij van Hem, zijnde zodanig groot hoofd, het lichaam zouden zijn, wél verstaande naar Zijn gedaante van dienstknecht; Want deze zelfde heeft Hij geofferd, en in dezelfde is Hij opgeofferd; naar dezelfde is Hij onze Middelaar; in dezelfde onze Priester en onze offerande. Als dan de apostel ons vermaand had; als dan de apostel ons vermaand had; ‘dat wij onze lichamen God zouden geven tot een levende, heilige en welbehaaglijke offerande, welke is onze redelijke godsdienst, en dat wij dezer wereld niet gelijk zouden worden, maar veranderd zouden worden door de vernieuwing van onze gemoed, opdat wij alzo mogen beproeven welke de goede, welbehaaglijke en volmaakte wil Gods is, welke offerande wij geheel zelf zijn; want Hij zegt: door de genade, die Mij gegeven is, gebied Ik ieder, die onder u is, dat niemand gevoelt

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hetgeen hij behoort te gevoelen; maar dat zijn gevoelen zij tot matigheid naar dat God een iegelijk de mate van het geloof gedeeld heeft. (Romeinen 12:3) Want gelijk wij in één lichaam vele leden hebben, en gelijk al deze leden niet dezelfde werkingen hebben, alzo zijn wij velen één lichaam in Christus, en ieder bijzonder zijn wij elkanders leden, hebbende verscheiden gaven naar de genade, die ons gegeven is. Dit is de offerande van de Christenen, dat wij velen één lichaam zijn in Christus, hetwelk de gemeente door het Sacrament van de Altaars, zijnde de gelovigen bekend, oefent, in hetwelk aan de gemeente betoond wordt, dat in die opoffering, die Christus voor ons offert, Hij zelf opgeofferd wordt.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 7.

HOE DE HEILIGE ENGELEN ZODANIGE LIEFDE TOT ONS DRAGEN, DAT ZIJ WILLEN, DAT WIJ DIENAARS ZULLEN ZIJN VAN DE ENIGE WARE GOD, EN GEENSZINS WILLEN, DAT WIJ HUN DIENAARS ZULLEN ZIJN.

Met recht zijn zij, die in de Hemelse woningen gesteld zijnde, onsterfelijk en gelukzalig zijn, zodanige, welke zich verblijden in de gemeenschap van hun Schepper, door Wiens eeuwigheid zij vast zijn; door Wiens waarheid zij zeker zijn; door Wiens gave zij heilig zijn; derhalve zij ons sterfelijke, ellendige mensen barmhartig beminnen, opdat wij mede onsterfelijk en gelukzalig zouden mogen worden. Alzo willen zij geenszins, dat wij hun offerande zullen doen, maar diegenen, van wie offerande zij weten, dat zij te samen met ons zijn. Want te samen met hen zijn wij een stad Gods, tot welke stad gesproken wordt in Psalm 87:3, nl.: Heerlijke dingen worden van u gepredikt, gij stad Gods, van wie een deel ten aanzien van ons in vreemdelingschap is, en het andere deel ten aanzien van hen in behulpelijkheid is. Want van de Stad van hierboven, waar de wil Gods een verstandelijke en onveranderlijke wet is, wordt enigszins over ons zorg gedragen; want daar is zorg over ons, welke bediend wordt aan ons door de Engelen. En van daar komt de heilige Schriftuur, in welke gelezen wordt ‘dat diegene, welke enige Goden offert behalve de Heere alleen, zal uitgeroeid worden. (Exodus 22:20)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 8.

VAN DE MIRAKELEN, WELKE GOD, OM HET GELOOF VAN DE GODVRUCHTIGE TE VERSTERKEN, VERWAARDIGD HEEFT TE VOEGEN HIJ ZIJN BELOFTEN, GEDAAN DOOR DE DIENST VAN DE ENGELEN.

En aangaande zulks, indien ik gans oude mirakelen wilde verhalen, ik zou straks veel verder schijnen te gaan dan betaamt. Daarom zal ik zulke mirakelen aanroeren, die gedaan zijn tot betuiging van de beloften Gods, gelijk die zijn, door welke voor vele jaren aan Abraham voorzegd zijn, dat in zijn zaad alle volken zouden gezegend worden. Want wie zal zich niet verwonderen, dat aan dezelfde Abraham zijn onvruchtbare huisvrouw een zoon gebaard heeft, en dat op die leeftijd op welke zij noch kon baren, noch vruchtbaar zijn; daar benevens, dat in de offerande Abrahams een vuurvlam van de Hemel gekomen is, welke voer tussen de gedeelde stukken van zijn opofferingen. Voorts, dat aan dezelfde Abraham ook door de Engelen tevoren aangezegd is die Hemelse brand van de Sodomiters, welke Engelen, de mensen gelijk zijnde, hij ter herberging ontvangen heeft; alsmede, dat hij door die Engelen Gods beloften ontving van zijn toekomstig zaad, en dat hij van hen ook verstond, welk een wonderbare verlossing er in die aanstaande brand van Sodom aangaande Loth, de zoon van zijn broeder zou geschieden door diezelfde Engelen. Daarenboven, dat de huisvrouw van Loth, op de weg achterom ziende, in een zoutsteen zeer schielijk veranderd is, zulks vermaant ons door een grote verborgenheid, dat niemand op de weg van zijn verlossing naar het verleden behoort te verlangen. Nu, hoeveel en hoe groot zijn die mirakelen, welke door Mozes in het verlossen van het volk Gods uit het juk van de dienstbaarheid zeer wonderbaar in Egypte verhandeld zijn, alwaar de tovenaars van Pharao, dat is van de Koning van Egypte, welke dat volk met een harde heerschappij onderdrukte, toegelaten zijn mede enige wonderen te doen, en dat daarom, opdat zij van de te wonderlijker zouden mogen over wonnen worden; want zij deden hun dingen door goochelarijen en Toverachtige bezweringen, tot welke de boze Engelen of duivelen zeer genegen zijn. Maar gelijk Mozes hen zeer rechtvaardig in de naam van de Heere overwonnen heeft, alzo heeft hij hen door de dienst van de Engelen ligt zeer krachtig te boven gegaan. Voorts, alzo de tovenaars op de derde plaag in gebreke bleven, zo zijn ten laatste met een grote beschikking van de verborgenheden 10 plagen door Mozes vervuld, na welke eindelijk de harde harten van Pharao en de Egyptenaren vermurwd en bewogen zijn geworden, om het volk Gods te laten gaan. Doch daarna kregen zij van zulks berouw, en daar zij de Hebreën in het wegtrekken poogden te vervolgen, zo is het daarover geschied, dat de zee voor hen gedeeld werd, zodat zij door het droge heengingen. Maar de anderen zijn de wateren, die weer te samen liepen, overvallen en verdronken. Wat zal ik ook van die mirakelen zeggen, welke, toen dat zelfde volk in de woestijn geleid werd, door een wonderbare goddelijke kracht in grote menigte geschied zijn, zoals nl. dat de wateren, welke niet gedronken konden worden, door het inwerpen van een hout, gelijk God geboden had, al hun bitterheid gemist hebben, zodat alle dorstige daarmede hun dorst gestild hebben. Daar benevens, dat voor de hongerige Manna van de Hemel gekomen is, en daarenboven alzo ieder, die dit Manna vergaderde, een zekere maat was gesteld, zodat alles, wat iemand daarboven vergaderde, door het ingroeien van worm en verrotte; maar daarentegen, wanneer er dubbele mate voor de dag van de Sabbaths vergaderd was, alzo het niet geoorloofd was op de Sabbath iets te vergaderen, dat dan hetzelve door geen verrotting bedorven of geschonden was. Voorts, alzo zij begerig waren om vlees te eten, hetwelk men naar het scheen niet genoeg voor zulk een grote menigte volk kon krijgen, dat hun leger vervuld is geworden met vogelen, en dat daardoor de brand

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hunner begeerlijkheid, tot walgelijke verzadiging toe, uitgeblust is geworden. Voorts dat de vijanden, die hen tegenkwamen en hen de doorgang beletten, en daar benevens tegen hen spreken, door het gebed van Mozes, wiens handen van de anderen uitgestrekt waren naar de manier van een kruis, alle gelijkelijk verslagen zijn, zonder dat er iemand van het Hebreeuwse volk omgekomen is. Evenzo, dat de oproerige in het volk Gods en zij, die zich afscheidden van de vergadering, die van God ingesteld was tot een zichtbaar voorbeeld van een onzichtbare straf, levend door opscheuring van de aarde verzonken zijn. Boven dit alles, dat de steenrots, met de staf geslagen zijnde, uitgestort heeft zulk een overvloedige waterstroom, dat die genoeg was voor zulk een grote menigte. Eindelijk, dat die dodelijke beten van de serpenten, welke hen toegezonden waren tot een rechtvaardige straf van hun zonden, door dat verheven hout en door het aanschouwen van die koperen serpent genezen zijn, eensdeels, opdat daardoor het bezwaarde en benauwde volk zou mogen geholpen worden, anderdeels opdat de dood, door de dood teniet gedaan zijnde, hierdoor als in een gelijkenis van de dood van de gekruiste zou beduid worden, welke serpent, overmits de herinnering van de gebeurde zaak bewaard zijnde, alzo namaal het dwalende volk dezelve begon te eren als een afgod, koning Ezechias, dienende God, met een godzalige macht van de overheid tot grote lof van zijn godsvrucht vermorzeld heeft.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 9.

VAN DE ONGEOORLOOFDE KUNSTEN, BEHORENDE TOT DE DIENST VAN DE LUCHTGEESTEN OF DUIVELEN, IN WELKEN DE PLATONIST PORPHYRIUS SOMMIGE DINGEN TOESTAAT EN ANDERE KWANSUIS TEGENSPREEKT.

Deze en andere dergelijke dingen, welke alle te verhalen te lang zou zijn, gebeurden tot bevestiging van de dienst van de enigen waren Gods en tot wegneming en wering van de dienst van vele valse goden. Nu, deze mirakelen werden gedaan door een oprecht eenvoudig geloof en door een vertrouwen van de godsvrucht, niet door toverijen en bezweringen gemaakt zijnde, door een boze kunst van gruwelijke ijdelheid, welke zij noemen toverij, of met een verschrikkelijke naam dodenbezwering, of door een eerlijker naam godenwerking. Ondertussen pogen zij deze lieden te onderscheiden, zeggende dat zij, die met deze ongeoorloofde kunsten omgaande, sommige verdoemelijk zijn, gelijk die, welke het gemeen volk boze en schandelijke tovenaars noemt; want dezen, zeggen zij behoren tot de zwarte kunst van de dodenbezwering. En sommigen willen zij, dat prijselijk zullen schijnen, welke zij van de goden werking toe eigenen, daar zij nochtans beide gebonden zijn aan de bedrieglijke zwarte kunsten van de duivelen onder de namen van de engelen; want Porphyrius belooft enigszins door deze godenwerking als een zuivering van de ziel, hoewel nochtans slap en met een schaamachtige onderhandeling, waarom hij ook ontkent, dat deze gunst aan iemand zou kunnen teweeg brengen zijn bekering tot God, zodat men ziet, dat hij tussen deze ondeugd van deze allerschrikkelijke ijdelheid en tussen de belijdenis van de filosofie en wijsheid dan aan de een dan aan de andere zijde met zijne spreuken in het onzekere staat. Want nu vermaant hij, dat men deze kunst behoort te schuwen, als zijnde een bedrieglijke kunst en in haar werking gevaarlijk en door de goede wetten verboden; dan weder als zich latende verwinnen van de prijzers dezelve, zegt hij, dat ze nuttig en dienstig is om een gedeelte van de ziel te reinigen; niet het verstandelijk gedeelte, waardoor begrepen wordt de waarheid van alle verstandelijke dingen, die geen gelijkenis van de lichamen hebben, maar dat het dient tot reiniging van dat geestelijke gedeelte, waardoor begrepen worden de beelden van de lichamelijke dingen; want dit gedeelte zegt hij, dat bekwaam gemaakt wordt door enige inwijdingen van de kunst van de godenwerkingen, welke zij noemen teletas, dat is: volkomen inwijdingen, en die volgens, dat zelfde daardoor ook vaardig gemaakt wordt tot het ontvangen van de geesten en engelen, om alzo voorts de goden te zien. Nochtans belijdt hij, dat door deze volkomen inwijdingen van de kunst van de goden werking geen zuivering komt tot de verstandelijke ziel, nl. zodanige, welke dezelve bekwaam maakt om zijnen God te zien, en om voorts te doorzien wat waar is; waaruit men kan verstaan, hoedanig gezicht en van hoedanige Goden hij wil zeggen, dat er dan geschiedt met zodanige inwijdingen of bezweringen van de godenwerking, in welke die dingen niet gezien worden, welke waar zijn. Daarna zegt hij, dat de redelijke ziel kan opklimmen tot hetgeen hierboven is, al is het, dat, wat in hem geestelijk is, door geen kunst van de godenwerking gezuiverd is. Doch tot nu toe is gezegd, dat van een kunstenaar van de godenwerking het geestelijk gedeelte gezuiverd wordt, maar zó, dat het daardoor geenszins komt tot de onsterfelijkheid en eeuwigheid. Hoewel hij dan de engelen onderscheidt van de luchtgeesten, zeggende, dat de woonplaatsen van de luchtgeesten in de lucht zijn en dat die van de engelen in de Hemel of in het vuur zijn, en daar benevens, hoewel hij ook vermaant, dat men behoort te gebruiken de vriendschap van enige luchtgeest, opdat alzo door zijn ophelping ieder na zijn dood een weinig van de aarde zou mogen verheven worden, en hoewel hij ook zegt, dat er een andere weg is om te komen tot het medegezelschap van de engelen hier boven; nochtans betuigt hij

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

enigszins met een uitgedrukte belijdenis, dat men het gezelschap van de luchtgeesten behoort te schuwen en te vermijden, als hij nl. zegt, dat de ziel na de dood haar straf lijdende, enigszins vergruwt de dienst van de luchtgeesten of duivelen, dezelve bedrogen is geweest. Alzo heeft hij zelfs deze geprezene kunst van de godenwerking, welke hij prijst evenals of zij de engelen en goden verenigde, bij zodanige machten niet kunnen staande houden, welke óf zelfs de zuivering van de ziel benijden, óf welke behulpzaamheid tonen aan de kunsten van hen die ze benijden, zodat hij hierover de klacht van een Chaldeër, wiens naam ik niet weet, verhaalt. Een goed man in Chaldéa, zegt hij, klaagt, dat hem gemist heeft het geluk van die grote arbeid, die hij aangewend had om de ziel te zuiveren, uit oorzaak dat een zeker man, die in dezelfde kunsten mede machtig was, aangeroerd is geweest met nijdigheid, zodat hij de bezworen machten door zijn heilige gebeden zo vast gebonden heeft, dat zij hem niet vermochten te geven, wat hij eiste. Zo heeft dan de een, zegt hij, gebonden, en de ander heeft hem niet ontbonden. En voorts door wat blijk en getuigenis heeft hij gezegd, dat het kennelijk is, dat de kunst van de godenwerking een kunst is bij de goden en de mensen, zowel om daarmede goed als kwaad te doen? Insgelijks, dat ook de goden aan lijdingen en bewegingen onderworpen zijn, en dat zij ook gebracht worden tot diezelfde beroeringen en lijdingen, welke Apulejus in het gemeen aan de luchtgeesten en aan de mensen toeschrijft, en nochtans afzonderende van hen de goden in hoogte van de hemelse woningen, en betuigende in die afzondering, dat zulks het gevoelen is van Plato.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 10.

VAN DE IJDELE KUNST VAN DE GODENWERKING, WELKE DOOR DIE AANROEPING VAN DE LUCHTGEESTEN EN DUIVELEN AAN DE ZIELEN BELOOFT EEN VALSE EN BEDRIEGLIJKE ZUIVERING.

Ziet nu dan hier een andere Platonist, die zij voor geleerden houden, nl. Porphyrius. Deze zegt, dat de goden zelfs onderworpen zijn aan lijdingen en beroeringen in hun gemoederen; want, zegt hij, zij hebben door heilige gebeden geholpen en verschrikt kunnen worden, zodat zij de ziel geen zuivering hebben kunnen doen, ja! hebben zo kunnen verschrikt worden door hen, die hun het kwade gebood, dat zij door de kunst van de godenwerking van die vrees niet hebben kunnen ontbonden worden van een anderen, die het goede aan hen verzocht, zodat zij niet vrij gesteld konden worden, zelfs om weldaden te doen. Wie ziet niet duidelijk, dat dit alle te samen gedichten zijn van de bedrieglijke duivelen, wie, zeg ik, ziet zulks niet of hij moet zijn hun allerellendigste dienstknecht en alzo gans vervreemd van de genade van de ware Verlossers? Want indien deze dingen bij de goede goden verhandeld werden, zou aldaar de weldadige reiniger van de ziel veel meer vermogen dan de kwaadwillige tegenstander en beletter. Of indien die mens, van wiens wegen gehandeld werd, bij de rechtvaardige goden de reiniging onwaardig scheen te zijn, zo behoorden zij dan niet als diegene, die verschrikt waren van een benijder, noch ook als diegene, gelijk hij zelf zegt, die verhinderd werden vanwege de vrees en het ontzag van een sterke God, maar als diegene, die een vrij oordeel hadden, hem zulks geweigerd te hebben, En het is om te verwonderen, dat die goede Chaldeër, die Zijn ziel met de heilige inwijdingen van de godenwerking zocht te zuiveren, niet gevonden beeft een hoger God, die óf meer kon verschrikken dan een ander, en dus de verschrikte goden kon dwingen om wel te doen, óf die de verschrikker van hen kon afhouden, opdat zij vrij en onbekommerd zouden mogen weldoen. Ondertussen hebben deze goden, kunstenaar van de godenwerking zodanige heiligheden ontbroken, door welke hij allereerst die goden, welke hij aanriep, nl. zijn zuiveraars van de zielen, kon zuiveren van die schadelijke zwarigheid van de vrees. En wat reden is er, dat er een sterker God kan voortgebracht worden, van wie zij verschrikt worden, en dat er geen sterker God zou kunnen voortgebracht worden, van wie zij van hun schrik gezuiverd worden? Of wordt er wel een God gevonden, die een nijdigaard verhoort, en die de goden vrees aanjaagt, teneinde zij niet weldoen? En zal daar geen God gevonden worden, die de goedgunstige verhoort en die de goden hun vrees beneemt, opdat zij weldoen? O, fraaie kunst van de godenwerking! o! prijselijke reiniging van de ziel, in welke de onzuivere nijdigheid meer gebiedt, dan de zuivere weldadigheid verkrijgt. Maar, ei lieve! de bedrieglijkheid van de boze geesten behoort men te schuwen en te vermijden, en daarentegen de heilzame zaligmakende leer behoort men te horen; want aangaande, dat zij, welke deze vuile zuiveringen door, hun gruwelijke kunsten weken, enige wonderschone beelden, gelijk hij die noemt, óf van de engelen óf van de goden als met een gezuiverde geest zien; indien het nl. alzo is, dat zij iets van zulks zien, zo is het dat zulks hetzelfde is, wat de Apostel Paulus zegt (2 Corinthiers 11:14) ‘Want de Satan verandert zich zelf mee in een engel van het licht.’ Want alle zodanige dingen zijn de bedrieglijke spokerijen degenen, welke, zoekende de ellendige zielen met bedrieglijke godsdiensten van vele- en daar benevens valse goden te verstrikken, en pogende dezelve van de ware dienst Gods, door welke dezelve alleen gereinigd en genezen worden, af te wenden, daarover zich zelf, even als van Proteus gezegd wordt, in alle gedaanten gaat veranderen, somtijds vijandelijk vervolgende, somtijds bedrieglijk u te hulp komende, en aan alle zijden, hoe hij zich vertoont, altijd schadende.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 11.

VAN DE BRIEF VAN PORPHYRIUS, GESCHREVEN AAN DE EGYPTISCHE ANEBUNTEM, WAARIN HIJ VERZOEKT ONDERWEZEN TE WORDEN AANGAANDE DE VERSCHEIDENHEID VAN DE DUIVELEN.

Doch beter verstand had deze Porphyrius toen hij aan de Egyptische Anebuntem schreef alwaar hij, sprekende even als een die onder zoekt en vraagt, deze gruwelijke kunsten geheel naakt ontdekt en ook omstoot. Alzo, aldaar verwerpt hij in het geheel alle luchtgeesten en duivelen, welke hij zegt, dat vanwege hun onbeschaamdheid optrekken de dampen van de offeranden, en derhalve, dat zij daarom niet zijn in de Hemel, maar in de lucht onder de maan en ook zelfs binnen in de maan. Evenwel durft hij niet alle bedriegerijen, boosheden en beuzelachtige ongeschiktheden, vanwege welke hij terecht verstoord is, toeschrijven aan alle luchtgeesten in het gemeen, want sommige noemt hij goede luchtgeesten naar het gebruik van andere, daar hij nochtans van allen in het gemeen belijdt, dat zij onwijs en onvoorzichtig zijn Doch hij verwondert zich grotelijks, dat niet alleen de goden bewogen en aangelokt worden door offeranden, maar dat zij daardoor ook gedrongen en gedwongen worden te doen, wat de mensen willen. En indien het alzo is, dat de goden van de luchtgeesten onderscheiden worden ter oorzaak van lichamelijkheid en onlichamelijkheid, hoe men zal kunnen zeggen, dat de zon en maan en alle andere zichtbare dingen in de Hemel goden zijn, dewijl hij aangaande dezelve niet twijfelt, dat zij lichamen zijn. En voorts, indien zij goden zijn, hoe en op welke wijze sommigen genaamd worden goed daders en andere kwaaddaders, en daarenboven hoe en op welke wijze, naar die zij lichamelijk zijn, zij met de onlichamelijke verenigd worden. Ook vraagt hij, even alsof hij twijfelt, of in de waarzeggers en in hen, die enige wonderheden doen, hun zielen deze macht hebben, dan of er zekere geesten van buiten komen, door wie zij zulks vermogen. En aangaande zijn gissing, hij meent bij zich zelf veel liever, dat de geesten van buiten komen overmits zij enige van die geesten binden aan de bijgevoegde middelen van stenen of kruiden, en door middel van dezelve gesloten deuren openen, of iets anders wonderlijks werken. Ook zegt hij verder, dat anderen menen, dat er een geslacht van luchtgeesten is, van wie eigen ambt is te verhoren. Dit geslacht, zegt hij, is van natuur zeer bedrieglijk en van allerlei gedaanten, en daar benevens zich voegende op velerlei wijze, aannemende en veinzende de gedaanten van goden en duivelen, en ook van de zielen van de overledenen. En voorts, dat dit geslacht al deze dingen doet, welke goed of kwaad schijnen te zijn; maar aangaande die dingen, welke goed zijn, dat zij daarin geen hulp doen, ja dat zij die ook niet weten, en daarenboven, dat zij aan de vlijtige liefhebbers en betrachters van de deugd alle kwaad berokkenen, hen beschuldigen en ook veelal in het goede verhinderen. Ook zegt hij, dat dit geslacht vol is van alle opgeblazen vermetelheid en hovaardigheid, en dat het vermaak en lust heeft in de rook van de offerande, en dat het zeer verheugd wordt door lof en gevlei, en meer andere dingen, welke hij verhaalt van dit geslacht bedrieglijke en boze geesten, die van buiten bij de ziel komen, en de menselijke zinnen, hetzij slapende of wakende, begoochelen en betoveren hetwelk hij niet als voorzeker houdende zegt, maar daar hij enig vermoeden en enigen twijfel vanwege zulks heeft, zo zegt hij, dat anderen zulks zeggen en menen. Want kwansuis het is een zware zaak geweest voor zulk een groot filosoof het ganse duivelse gezelschap of te verstaan en te bekennen of ook vrijmoediger tegen te spreken en te bestraffen, welk gezelschap nochtans ieder christen oude vrouw zich niet ontziet straks te bekennen en ook met alle vrijmoedigheid op het hoogst te vergruwen. Dat het kan zijn, dat hij vreest te verstoren Anebuntem zelfs, aan wie hij schrijft, als zijnde een, leer hoog vermaard voorstander van

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

deze godsdiensten, alsook alle andere liefhebbers deze kwansuis Goddelijke werken, welke tot de verering van de goden behoren. Nochtans volgt er verhalende enige dingen onderzoeksgewijze, welke met nuchtere verstand aangemerkt zijnde, niemand anders kunnen toegeschreven worden dan alleen aan de boze en bedrieglijke machten: want hij vraagt waarom met de goeden als aan te roepen aan de bozen kwansuis als geboden wordt, dat zij de ongerechtig bevelen van de mensen zullen uitvoeren. Daar benevens, waarom zij iemand, aangeroerd zijnde met een genegenheid van bijslaping, niet verhoren wanneer hij om zulks bidt, daar zij nochtans geen zwarigheid maken om ieder te verleiden tot onkuise en bloedschandige bijslapingen. Insgelijks, waarom zij hun priesters gelasten zich te onthouden van het vlees van de dieren, opdat zij- door hun lichamelijke dampen niet bevlekt worden, en dat zij ondertussen zelfs door andere dampen vermaakt worden, alsmede door de reuk van de historiën. Wijders, waarom de inziener van het geslachte beest gelast wordt zich te onthouden van de aanraking van de dode dieren, daar nochtans zodanige dingen met dode dieren geoefend worden. Voorts, wat het ook zij, dat de mens, zijnde aan alle gebreken onderworpen, niet alleen bedreigt met zijn bezweren aan de luchtgeest of duivel, of ook aan de zon en maan, of aan iets anders van de hemelse lichamen, welke hij alle te samen in een valse schijn verschrikt om hen de waarheid af te dringen. Want hij dreigt de hemel, dat hij die zal in stukken stoten, en meer dergelijke dingen, die de mens onmogelijk zijn, opdat alzo die goden, even als allerslechtste en onwijze kinderen, door deze valse en bespottelijke bedreigingen zouden verschrikt worden, en alzo doen, wat hen bevolen wordt. Boven dit alles zegt hij ook, dat een Cheremon, zijnde geleerd in deze heiligheden, of veel liever heiligschendingen geschreven heeft, dat al die dingen, welke door het gemeen gerucht bij de Egyptenaars verhaald worden aangaande Isis of Osiris (haar man), een zeer grote kracht hebben om de goden te dwingen, dat zij doen, wat men hun beveelt, uit oorzaak dat hij, die hen met bezweringen dwingt, hen dreigt, dat hij al de geheimenissen van hun godsdiensten zal uitbrengen en te schande maken, waarbij hij met een schrikkelijke stem voegt, dat hij alle leden van Osiris van elkander zal rukken en verstrooien, indien zij in gebreke blijven te doen, wat hun bevolen wordt. Vanwege deze en meer andere dergelijke ijdele en razende dingen is Porphyrius verwonderd, dat nl. de mens zulks aan de goden bedreigt, en niet alleen aan sommigen, maar zelfs ook aan de hemelse goden, en aan die, welke met hun hemels licht op aarde glinsteren, en dal deze zelfde mens niet is zonder daad, kwansuis ijdelijk dreigende, maar daarenboven ook met een geweldige macht hen dwingt, en door schrikkelijke dreigingen hen daartoe brengt, dat zij moeten doen, wat hij wil. Dies halve, zeg ik, verwondert Porphyrius zich met recht, ja! kwansuis onder de schijn en het deksel van zich dus te verwonderen, en onder de schijn van te willen onderzoeken de oorzaken van dusdanige dingen, geeft hij genoeg te verstaan, dat dit de geesten doen, wier geslacht hij hier boven door het verhalen van de mening van anderen geschreven heeft, welke niet van natuur zijn gelijk hij gesteld heeft, maar door boosheid bedrieglijk, die hen veinzen te zijn óf goden, óf de zielen van de overledenen, en zich zelf geenszins veinzen duivelen te zijn, gelijk hij zegt, maar nochtans zulks inderdaad zijn. En aangaande, dat hem dunkt, dat door middel van kruiden, gesteenten en dieren, en daar benevens door middel van zekere geluiden en stemmen, en voorts door middel van enige tekenen en merken en andere verdichtselen, en ook door middel van zeker bewegingen van de sterren, die zij in de omloop van de Hemels waargenomen hebben, van de mensen op de aarde gemaakt worden zeker bekwame machten of krachten, dienende tot vervoering van verscheiden werkingen; dit alles behoort tot diezelfde luchtgeesten en duivels, welke goochelaars en bedriegers zijn van zulke zielen, die zij onder zich hebben, en welke uit zulke dwalingen van de mensen zich zelf een genoeglijk spel bereiden. Zo dan, Porphyrius, twijfelende en onderzoekende, verhaalt óf waarlijk zodanige dingen, door welke deze bedriegende duivels overtuigd en bestraft worden, opdat alzo daarmede betoond wordt, dat deze dingen alle te samen

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

niet behoren tot die machten, die ons tot het verkrijgen van het geluk zalig leven gunstig zijn, maar dat dit alles behoort tot de listige en bedrieglijke duivelen óf hij heeft veel meer (om het beste te bedenken van dezen filosoof) op die wijze dezen Egyptische man willen terecht brengen, nl. niet willende zodanige man (die in deze dwalingen verkeerde, en die evenwel zich liet voorslaan, dat hij iets groots wist) als kwansuis met een hovaardig aanzien eens leeraars verstoren, en alzo door een openbare tegenstrijden onderhandeling hem beroeren, maar dezelfde heeft hij als door de kleine nederigheid kwansuis van iemand, die daar begeerde te zoeken en te leren, daartoe willen brengen om deze dingen nader te bedenken, en dus heeft hij hem willen aanwijzen hoezeer men deze dingen behoorde te verachten, of ook te schuwen en te vermijden. Eindelijk op het einde van zijn brief begeert hij van hem geleerd te worden, welke daar de rechte weg en het regie middel is tot gelukzaligheid volgens de Egyptische wijsheid. Want aangaande hen, die hun gemeenschap en hun omgang hebben met de goden, om nl. een weggelopen slaaf te vinden, of om een hofstede te bekomen, of om en huwelijk, of om koopmanschap, of om dergelijke dingen het Goddelijk gemoed verontrusten, van hen wordt gezegd, dat zij te vergeefs zich in de wijsheid schijnen geoefend te hebben. Insgelijks ook die zelfde goden met welke zij omgaan, al is het, dat zij van andere dingen de waarheid voorzeggen, nochtans aangezien zij van de gelukzaligheid niets zeker noch dienstig genoeg vermanen, zo betuigde hij, dal zij noch goden noch goede luchtgeesten waren, maar dat zij óf die waren, welke genoemd worden bedrieglijk, óf dat het alle te samen anders niet waren dan een menselijk gedicht. Maar aangezien zodanige en zo grote dingen verhandeld worden door deze zwarte kunsten, dat dezelve genoegzaam al het vermogen van de menselijke kracht te boven gaan, zo volgt daaruit, dat die dingen, welke wonderlijk schijnen, even kwansuis als van God voorzegd of van hem gedrocht te worden, en evenwel niet strekken tot de dienst van de enige God, met Wie verenigd te zijn alleen ons zaligmakend goed is, zelfs na de bekentenis van de Platonisten, welke zulks ook met vele redenen betuigen, dat die dingen, zeg ik anders niet wijselijk kunnen verstaan worden te lijn dan goochelarijen en spelingen van de boze duivelen, daar benevens verleidende verhinderingen, welke door ware godsvrucht en godsdienstigheid behoren vermeden te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 12.

VAN DE MIRAKELEN, WELKE DE WARE GOD WERKT DOOR DE DIENST VAN DE HEILIGE ENGELEN.

Maar alle zulke miraken, hetzij, dat ze door de engelen of op enige andere wijze door God geschieden, welke ons aanprijzen de godsdienst en de Religie van de enige God, in wie alleen ons gelukzalig leven bestaat, die behoort men te geloven, dat waarlijk van hen, of door hen, die ons naar de waarheid en godsvrucht beminnen, geschieden te welen: door de kracht Gods die in hen werkt. Want geenszins behoort men hen te horen, die zeggen, dat de onzichtbare God geen zichtbare mirakelen werkt, daar Hij nochtans naar hun eigen gevoelen de wereld gemaakt heeft, die zichtbaar is. Ondertussen al het wonder, dat er gebeurt in deze wereld, is voorwaar veel minder dan deze gehele wereld, nl. hemel en aarde, en alles wat daarin is, welke zeker God gemaakt heeft. Nu, gelijk Hij verborgen en onbegrijpelijk is voor de mens, die dezelve gemaakt heeft, alzo is ook verborgen en onbegrijpelijk de manier daarvan. En hoewel de mirakelen van de zichtbare naturen, door het dagelijks gestadig zien als in minachting zijn gekomen, nochtans als wij die wijselijk bezien en bemerken, zullen wij bevinden, dat zij veel groter zijn dan de allerongewoonste en zeldzaamste mirakelen, ja boven alle mirakelen, die door de mens geschieden, is geen groter mirakel dan de mens zelf. Derhalve die God welke gemaakt heeft die zichtbare dingen hemel en aarde, ontziet zich mede niet, te doen zichtbare mirakelen in de hemel of op de aarde, teneinde Hij door dezelve ‘s mensen ziel, hangende aan de zichtbare dingen, opwekt om Hem, die onzichtbaar is, te eren; maar waar en wanneer Hij enig mirakel zal doen, daarvan is de onveranderlijke raad bij Hem, in wiens bestelling en beschikking al rede die tijden gemaakt zijn, welke daar in de toekomst zullen zijn. Want Hij, die de tijdelijke dingen beweegt wordt nochtans niet tijdelijk bewogen, en daar benevens op geen andere wijze heeft Hij geweten, dat zij zouden geschieden, dan zij geschied zijn. En daarenboven op geen andere wijze verhoort Hij hen, die Hem aanroepen, dan Hij ziet, dat ze Hem zullen aanroepen; want als Zijn engelen verhoren, zo verhoort Hij in hen, even kwansuis als in zijn ware tempel, en niet in de tempel met handen gemaakt; even als in al Zijne heiligen, in welke Zijn bevelen tijdelijk geschieden, maar in Zijn eeuwige wet gezien zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 13.

VAN DE ONZICHTBARE GOD, DIE ZICH DIKWIJLS ZICHTBAAR VERTOOND HEEFT, NIET NAAR HETGEEN HIJ IS, MAAR NAAR HETGEEN ZIJ, DIE HEM ZAGEN, KONDEN VERDRAGEN.

En ons moet niet beroeren, dat, naardien Hij onzichtbaar is, evenwel dikwijls van Hem gezegd wordt dat Hij zichtbaar van de vaderen verschenen is. Want gelijk het geluid, waardoor gehoord wordt enige spreuk, gesteld zijnde in de stilte onze verstand, niet hetzelfde is dal de spreuk is; alzo die gedaante, in welke God gezien is gesteld, zijnde in een onzichtbare natuur is mede niet hetzelfde wat God is. Nochtans wordt Hij gezien in dezelfde lichamelijke gedaante, evenals die spreuk gehoord wordt in hetzelfde geluid van de stem; derhalve is hen ook niet onbekend geweest, dat zij geenszins die onzichtbaren God konden zien in een lichamelijke gedaante. Want Hij en Mozes spraken met elkander, en evenwel zei Mozes tegen Hem: ‘Indien ik genade voor U gevonden heb, toon mij U zelf kennelijk, opdat ik U mag zien.’ Daarenboven, toen de wet Gods voor de uitroeping van de engelen zeer schrikkelijk moest gegeven worden, niet aan één mens of aan weinige wijzen, maar aan de ganse menigte en aan een zeer groot volk, zo is het ook geschied dat voor datzelfde volk grote dingen gedaan zijn op de berg, waar de wet door één gegeven werd, en waar de menigte al die Vreselijke en schrikkelijke dingen aanschouwde, die daar geschiedden. Want het volk Israëls heeft Mozes op zodanige wijze niet geloofd gelijk de Lacedemoniërs hun Lycurgus, ter oorzaak dat hij die wetten, die hij zelf gemaakt had, van Jupiter of Apollo ontvangen had; want als aan dat volk gegeven werd die wet, in welke gelast wordt, dat men de enige God moet eren, zo is het, dat in het aanschouwen van het volk, door wonderlijke tekenen en bewegingen van de dingen, zoveel zijn goddelijke voorzienigheid nodig oordeelde te zijn aldaar kennelijk gebleken is, dat het schepsel in het geven van deze niet zijn Schepper diende.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 14.

VAN DE ENIGE GOD TE EREN, NIET ALLEEN OM DE EEUWIGE GOEDEREN, MAAR OOK OM DE TIJDELIJKE WELDADEN, WELKE ALLE TE SAMEN IN DE MACHT VAN ZIJNE VOORZIENIGHEID BESTAAN.

Nu, evenals het toegaat met de onderwijzing van een mens, evenzo gaat het ook toe met de onderwijzing van het menselijk geslacht, zoveel het volk Gods belangt; want deze onderwijzing is door zekere trappen van de tijden evenals door trappen van het ouderdom met zijne vermeerderingen aangewassen en toegenomen, zodat men van het tijdelijke opgeklommen is tot de omhelzing van het eeuwige, en van het zichtbare tot de onzienlijke, wel verstaande nochtans zó, dat ten zelfde lijdt, toen de zichtbare beloningen en weldaden van God beloofd werden, evenwel niet meer dan één God voorgehouden en aangeprezen werd te eren, opdat alzo de menselijke ziel zelfs voor de aardse weldaden van dit vergankelijk leven niemand anders zou onderworpen worden dan de ware Schepper en Heer van de zielen. Want alle dingen, welke of de engelen of de mens aan de mens kunnen doen, indien er iemand is, die vanwege zulks ontkent, dat zij alle te samen zijn onder de macht van de enige Almachtige, die is razend en uitzinnig. Want aangaande de voorzienigheid, daarvan handelt de Platonist Plotinius zeker zeer gepast, want hij bewijst, dat dezelve afdaalt van de opperste God, wiens schoonheid vol verstand zijnde, onuitsprekelijk is, en dat dezelve nederwaarts zich uitbreidt tot deze aardse en zelfs lot de allerlaagste dingen, bewerende zulks met de schoonheid van de bloemen en bladeren, welke alle, dewijl zij verwerpelijk en haast vergankelijk zijn, hij betuigt, dat deze allerliefste en allergevoegelijke geschiktheden haar schoonheden en gedaanten niet zouden kunnen hebben, tenzij, dat ze vandaar gemaakt en zo bekwaam te samen geschikt worden, waar de verstandelijke en onveranderlijke schoonheid, die alles in zich zelf heeft, haar blijvende woonsteden heeft. Dit betuigt ook Jezus, daar Hij zegt: Aanmerkt de leliën van het veld, hoe zij wassen; zij arbeiden niet en spinnen niet; en ik zeg u, dat ook Salomo in al zijne heerlijkheid niet is bekleed geweest gelijk een van dezen. Indien dan God het gras, dat heden op de akker is, en morgen in de oven geworpen wordt, alzo bekleedt hoeveel te meer dan u, gij klein gelovigen. Zo doet dan de menselijke ziel, die nog door aardse begeerlijkheden zwak is, Zeer wel, dat zij zelfs al die dingen, welke zij tijdelijk begeert, nl. deze aardse, en allerlaagste goederen, nodig zijnde tot onderhoud van dit vergankelijk leven, en derhalve ten aanzien van de eeuwige goederen en weldaden van de toekomstige leven gans verachtelijk, dat zij nochtans al deze dingen gewoon is te verwachten alleen van de enige God, dewijl het daardoor geschiedt dat deze zelfde ziel zelfs door het begeren van deze tijdelijke dingen niet afwijkt van zijn dienst, tot wie deze ziel eindelijk geheel komt door versmading van deze aardse dingen en door afkerigheid van dezelve.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 15.

VAN DE DIENST VAN DE HEILIGE ENGELEN, MET WELKEN ZIJ DE VOORZIENIGHEID GODS TEN DIENSTE STAAN.

Op zodanige wijze dan heeft het de Goddelijke Voorzienigheid behaagd de loop van de tijden te schikken, teneinde de wet van de dienst van de enige ware God zou gegeven worden, gelijk ik gezegd heb en gelijk in de handelingen van de apostelen gelezen wordt door de afkondiging van de engelen, in welke God zelf zichtbaar verscheen, niet in Zijn substantie en eigenwezen, hetwelk altijd onzichtbaar blijft voor de verderfelijke ogen, maar zich zichtbaar vertonende door zekere tekenen stellende, nl. in plaats van de Schepper het schepsel, en door hetzelve met een geluid en een stem van een menselijke tong, van sylabe tot siylabe met bekwame ophouden van de lijden tot het volk sprekende; want in Zijn natuur wordt God niet lichamelijk, maar geestelijk gezien, niet naar de wijze van het gevoel van de 5 zinnen, maar naar de wijze van de overlegging van het verstand niet op tijdelijke wijze, maar om zo te spreken op eeuwige wijze, en daar benevens is Hij zodanig, die noch begint te spreken noch ophoudt te spreken; welke spraak zijn dienaars en boden, die bij hem zijn, oprecht horen, niet met het oor van het lichaam, maar met het oor van het gemoed, welke dienaren onsterfelijk gelukzalig zijnde, altijd genieten. Zijn onveranderlijke waarheid; alzo, wat zij op onuitsprekelijke manieren horen dat zij zullen doen en dat zij zelfs tot die zichtbare en gevoelige dingen zullen brengen, dat doen zij straks zonder enige vertoeven en zonder enige moeite. Nu, deze wet is gegeven met verdeling van de tijden, zodat die tijden, die eerst waren, gehad hebben, gelijk gezegd is, aardse beloften, door welke nochtans beduid werden de eeuwige beloften, welke wel velen van hen door zichtbare Sacramenten oefenden, maar weinigen waren er, die zulks verstonden. Nochtans wordt daar met ene allerklaarste betuiging van woorden, ja, zelfs met een betuiging van alle dingen de dienst van een God geboden, niet van een God uit de hoop van velen, maar van die enige God, welke gemaakt heeft Hemel en aarde, en allerlei ziel en geest, welke niet is, wat Hij is. Want Hij is diegene, die hen gemaakt heeft, maar zij zijn diegenen, die door Hem gemaakt zijn, en welke, opdat zij mogen zijn en blijven, en zich zelf wel mogen hebben, zijner altijd gebrek hebben, nl. degenen, van wie zij gemaakt zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 16.

OF ZIJ, DIS HET GELUKZALIG LEVEN ZOEKEN TE BEKOMEN, DIE ENGELEN OOK HEBBEN TE GELOVEN, WELKE EISEN, DAT MEN HEN MET GODDELIJKE EER ZAL EREN, DAN OF ZIJ VEEL LIEVER DIE ENGELEN ZULLEN GELOVEN, WELKE GELASTEN, DAT MEN MET EEN HEILIGE GODSDIENSTIGE EER ZAL DIENEN NIET HEN, MAAR DE ENIGE GOD.

Welke engelen dan, aangaande het gelukzalig eeuwig leven, oordelen wij, dat wij zullen hebben te geloven? Zullen wij hen geloven die willen, dat men hen zal eren met godsdienstige ceremoniën, eisende van de mensen dat zij hen godsdienstige offeranden zullen doen? Of zullen wij hen geloven, die zeggen, dat deze ganse godsdienst alleen toekomt de enige God, schepper van alles door wiens aanschouwing, gelijk zij zelf gelukzalig zijn, zij ook beloven en verzekeren, dat wij ook gelukzalig zullen worden? Want die aanschouwing Gods is een aanschouwing van zulke schoonheid, en is zulk een allergrootste liefde waardig, dat Plotinus zich niet ontziet, te zeggen, dat de mens zonder deze, hoe zeer hij anders mag begaafd en rijk zijn van allerlei andere goederen, de allerellendigste en ongelukkigste is. Maar aangezien enige engelen de mensen opwekken om alleen deze God met Goddelijke eer te eren, en wederom enigen de mensen opwekken, zelfs met wonderbaarlijke tekenen om hen zelf met Goddelijke eer te eren, en dat op zodanige wijze, dal de eersten verbieden dezen te eren, en deze daarentegen niet durven verbieden de enige God te eren, wie van beiden zal men dan geloven? Laat hierop antwoorden de Platonist, laat hierop antwoorden alle andere filosofen, laat hierop antwoorden de kunstenaars van de goden werking, of veel meer de Perurgi, dat is, van de godenjagers of de bedwingers van de goden; want zodanige naam zijn al die zwarte en ijdele kunsten waardig. Eindelijk laat hierop antwoorden de mensen, indien er enig gevoelen van hun natuur, waardoor zij tot redelijke schepselen geschapen zijn, in hen leeft; laat zij antwoorden zeg ik, of men offerande moet doen aan die goden of engelen, die zelf gelasten, dat men hun offeranden zal doen, dan of men offerande zal doen aan die enige God, gelijk zij gelasten, die zulks aan zich zelf of aan de anderen verbieden te doen. Voorwaar, indien noch zij, noch dezen enige mirakelen deden, maar alleen zulks geboden, nl. enigen, dat men aan hen offerande zal doen, en enigen daarentegen verboden om zulks te doen, bevelende ernstig, dat men zulks alleen aan de enige God zal doen; als dan voorwaar behoorde de godsvrucht genoegzaam in ieder te beoordelen en te onderscheiden, welke van deze twee komt van de hoogmoed, en welke komt van de ware godsdienstigheid. Ik zal nog; meer zeggen, indien zij, die offeranden voor zich zelf begeren, de menselijke zielen alleen tol zulks bewogen door wonderlijke daden, en daarentegen zij, die zulks verbieden, en die daar benevens belasten, dat men alleen aan de enige ware God offeranden zal doen, indien zij, zeg ik, zich niet eens verwaardigen enige zichtbare mirakelen te doen, evenwel voorwaar zou hun aanzien meer behoren te gelden; niet ten aanzien van het gevoelen van de zinnen; van het lichaam, maar ten aanzien van de redelijkheid en het oordeel van onze ziel. Maar aangezien God tot versterking van de woorden van Zijn waarheid, alzo gehandeld heeft, dat hij door die onsterfelijke boden, welke niet hun eigen hoogmoedige pracht, maar Zijne Majesteit verkondigen, veel groter, zekerder en klaarder mirakelen gedaan heeft, teneinde alzo zij, die de offeranden voor zich zelf begeren, niet ligt de eenvoudige en zwakken godvruchtige hun valse godsdienst en religie zouden wijsmaken, dat zij nl. enige wonderheden voor hun uiterlijke zinnen vertonen; wie is er, zeg ik, dit alles aanmerkende, die zó uitzinnig zou willen zijn, dat hij niet zou verkiezen deze waarachtige dingen om na te volgen, alzo

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

hij daar nog veel groter dingen vindt om zich daarover te verwonderen. Want die mirakelen van de heidense goden, waarvan de historie vermaant, ik zeg niet die mirakelen, welke op verscheiden tijden door ver borgen oorzaken zelfs van de wereld geschieden, gelijk de vreemdheden van de wanschepselen, welke nochtans zó zijn, dat zij gebeuren aan hen, die gesteld en geordineerd zijn onder de Goddelijke Voorzienigheid, als daar zijn de ongewone vruchten van de dieren en daar benevens de ongewone gestalten van de dingen, beide in Hemel en op aarde, hetzij dat dezelve alleen is schrikkende, of dat dezelve ook beschadigt, welke, gelijk zij zeggen, bij hen door offeranden plachten gestild en verzacht te worden, nl. met een allerbedrieglijkste loosheid door duivelse ceremoniën. Maar ik zeg deze zodanige mirakelen, van welke merkelijk genoeg blijkt, dat zij door deze geest macht en kracht geschieden gelijk daar is wal er verhaald wordt van de beelden van de huisgoden, welke Eneas vluchtende van Troje weggevoerd heeft, van welke gezegd wordt, dat zij van plaats tot plaats van zelf verhuisd zijn. Insgelijks dal Tarquinius met een scheermes een keisteen overmidden van elkander gesneden heeft; voorts dat het Epidaurische Serpent is blijven hangen aan een medegezel aan hel beeld van Esculapius toen het naar Rome voer. Verder, dat het schip, waarin het beeld van de Phrygische moeder gevoerd werd, onbewegelijk vast is blijven zitten, niettegenstaande aan hetzelve een grote macht en menigte mensen en ossen trok, en dat een enige vrouw hetzelfde schip daarna aan haren gordel gebonden heeft, en daarmede hetzelve tot betuiging van hare eerbaarheid van zijne plaats bewogen en voortgetrokken heeft. Daarenboven, dat ook een Vestaalse maagd, van van wie ontering onderzoek gedaan werd, een zeef of teems met water gevuld heeft uit de Tiber, zonder dat er iets uitliep, en mitsdien daardoor alle twijfel weggenomen heeft. Deze en andere dergelijke mirakelen zijn geenszins te vergelijken, noch in kracht noch in grootheid met die mirakelen, welke wij lezen, dat onder het volk Gods geschied zijn; hoeveel te minder zijn er dan die mirakelen bij te vergelijken, welke zelfs door de wellen van zulke volkeren, die deze Goden geëerd hebben, geoordeeld zijn, dat zij waardig waren om verboden en gestraft te worden, gelijk daar zijn de toverachtige mirakelen en de mirakelen van de kunsten van de godenwerking, welke voor het grootste deel door een schijn met een bespotting van de inbeeldingen de zinnen van de mensen bedriegen, gelijk daar is de maan van de Hemel te trekken, opdat zij nader zijnde, de kruiden die onder haar zijn, gelijk Lucanus zegt, bespuwt en bevochtigt. En al is het, dat enige van deze mirakelen in werking gelijk schijnen te zijn met sommige daden van de godvruchtige, zo geeft nochtans het einde, waardoor dezelve van de anderen onderscheiden worden, ons buiten allen twijfel zodanig bewijs, dal onze mirakelen de hun verre te boven gaan. Want deze menigte goden behoort men daarom vanwege die mirakelen van de te minder met offeranden te eren naarmate zij die meer begeren: maar door onze mirakelen wordt de enige God aangeprezen, welke zo met de betuiging van de Schrift als met het namaal teniet te doen van de offeranden betoont, dat Hij geen van deze zelfde offeranden nodig heeft. Zo dan, indien er enige engelen zijn, die voor zich zelf offeranden begeren, boven hen moet men verre diegenen stellen, welke die vereisen, niet voor zich zelf, maar voor God, de schepper van allen, die zij dienen. Want, hierdoor betonen zij met welke oprechte liefde zij ons beminnen, naardien zij door de offerande ons willen onderwerpen, niet aan hen, maar aan dien, door wiens aanschouwing zij zelfs gelukzalig zijn, en alzo ons zoeken te brengen tot Hem, van wie zij zelf nooit afgeweken zijn. Maar indien er ook enige engelen zijn, die willen, dat er offeranden zullen gedaan worden, niet aan een, maar aan velen, niet aan hen, maar aan die goden, welker engelen zij zijn: boven zulke engelen, zeg ik, zijn ook tij te stellen, welke engelen zijn van de enige God, aan wie zij alzo willen, dat men offeranden zal doen, dat lij het ondertussen verbieden te doen aan enige andere God; daarentegen, welke niemand van hen verbiedt te doen aan de enige God, omdat zij willen, dat men aan hen alleen offeranden zal doen. Doch indien er iets meer is, dit alles geeft te kennen hun hoogmoedige bedrieglijkheid, zodat zij, geen goede engelen zijn, noch

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

engelen van de goede goden, maar zij zijn alle te samen boze duivelen, die niet willen, dat de enige God alleen met offeranden zal gediend worden, maar zij willen ook zelf met offeranden geëerd worden. Dus, hoe zal men beterden groter sterkte tegen hen kunnen verkiezen dan de beschutting van de enige God, die de goede engelen dienen, nl. zij, die ons gelasten, dat wij met onze offeranden niet hen, maar Hem zullen dienen, van Wie offerande wij zelf behoren te zijn.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 17.

VAN DE ARK VAN HET TESTAMENT OF VERBOND, ALSMEDE VAN DE MIRAKELEN VAN DE TEKENEN, WELKE DOOR GOD GESCHIED ZIJN TOT BEVESTIGING VAN HET AANZIEN EN DE WAARDIGHEID VAN ZIJN WET EN BELOFTE.

Ondertussen, de wet Gods, die door de afkondiging van de engelen gegeven is, en in welke bevolen wordt de enige God met een godsdienstige eer van de religie te eren, en in welke daarentegen verboden wordt alle andere goden te eren, die wet is weggelegd geweest in die ark of kist, die genoemd werd de ark van de getuigenis, met welke naam genoegzaam te kennen gegeven wordt, dat die God, welke door al die dingen geëerd werd, niet gewoon is in enige plaats besloten te worden, dewijl Zijn antwoorden en ook sommige tekenen tot werkelijke kennis van ‘s mensen zinnen van de plaats van de ark gegeven werden. Derhalve dat hij hierdoor te kennen gaf de getuigenissen van Zijn wil, waarom ook de wet zelve geschreven was in stenen tafelen, en in de ark, gelijk ik gezegd heb, weggelegd, welke ark hun priesters, ten tijde van hun reis in de woestijn, te samen met de tabernakel, welke eveneens genoemd werden de tabernakel van de getuigenis, met behoorlijke eerbied droegen. Ook was het hun tot een teken, dat daar nl. van de daags zich een wolk vertoonde, welke ‘s nachts als vuur glinsterde en scheen, welke wolk, wanneer die van haar plaats bewogen werd, als dan braken zij hun leger op en trokken dezelve na, en wanneer die wolk stilstond, sloegen zij hun leger mede ter neder. Nu, aan die wet zijn gegeven merkelijke getuigenissen van zeer grote mirakelen, behalve die antwoorden, welke uit de plaats van de ark gegeven werden; want alzo ten tijde, dat zij traden in het land van belofte, dié ark door de Jordaan ging, zo is de rivier aan haar opperste deel blijven staan en aan haar benedenste deel is dezelve afgelopen, zodat zij voor de ark en voor het volk een droge plaats van doortocht gemaakt heeft. Daarna gekomen zijnde bij de 1ste stad van de vijanden, die naar het gebruik van de heidenen vele goden eerde, zo is het, dat, deze ark rondom die stad 7 maal gevoerd is, en kort daarna zijn zeer schielijk hare muren omgevallen, zijnde met geen handen bestormd en met geen stormrammen gestoten. Verder daaraanvolgende, toen zij al rede waren in het land van belofte, en deze zelfde ark vanwege hun zonden door de vijanden was genomen, zo is het gebeurd, dat zij, die de ark genomen hadden, haar zeer eerbiedig in de tempel van hun God, die zij boven anderen eerden, gesteld hebben, en dat gedaan hebbende, zijn zij heengegaan en hebben de tempel gesloten, maar van de anderen daags die weder openende, hebben zij het beeld, dat zij aanbaden, bevonden op de aarde neergevallen, en zeer lelijk en mismaakt gebroken; daarna zijn zij ook zelf door vreemde wonderen aangetast, en zeer gruwelijk gestraft, zodat zij de ark van de Goddelijke getuigenis aan het volk, van hetwelk zij die genomen hadden, weergegeven en hersteld hebben. Nu, hoedanig is deze herstelling geweest? Zij hebben die gezet op een wagen en hebben daaraan geslagen 2 jonge koeien, van welke zij de zuigende kalveren afnamen, en hebben die laten lopen waar zij wilden, kwansuis toekende hierin mede een proef te doen van de Goddelijke kracht maar deze koeien zijn rechtuit haren weg gegaan naar de Hebreën, zonder enig mens die haar leidde of bestuurde, en daarenboven zonder enigszins te stutten of wederom getogen te worden door het loeien van hare hongerige zuigende kalveren, zodat zij van zelf dit grote sacrament aan de eigen dienaars weder gebracht hebben. Deze en meer andere dergelijke dingen zijn voor God klein, maar zeer groot voor de mensen om dezelve ten beste te verschrikken en te onderwijzen. Alzo, indien de filosofen, en bijzonder de platonisten, geprezen worden als diegenen, welke hoger verstand gehad hebben dan de anderen, en dat overmits zij geleerd hebben, dat de Goddelijke Voorzienigheid ook deze aardse en alledaagse dingen bediend

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

en bestierd, bewijzende zulks uit het getuigenis van de ontallijke schoonheden, welke niet alleen groeien aan de lichamen van de dieren, maar ook in de kruiden en in het gras: hoeveel te meer dan, en hoeveel te kennelijker geven deze dingen getuigenis tot de Goddelijkheid, welke op het uur van zijne predikatie verhandeld worden, alwaar ons die religie aangeprezen en bevolen wordt, welke daar gans verbiedt offeranden te doen aan enige Hemelse, aardse of helse inwoners, en welke daarentegen gelast; dat men de offerande alleen aan de enige ware God zal doen, die alleen bemint en bemind is, en die ons gelukzalig maakt, die ook van dezelfde offeranden geordineerd heeft zekere bestemde tijden, en die aangaande dezelve ook voorzegd heeft, dat Hij die door een beter priester ook tot een beter zal veranderen, en alzo daarmede betuigd heeft, dat Hij deze offeranden niet begeert, maar dat Hij door deze andere veel betere offeranden bedoelt, zodat hij die niet begeert daarom, opdat Hij door deze eer zou verhoogd worden, maar teneinde wij om Hem te eren en aan te hangen, aangestoken zijnde met het vuur van Zijn liefde (hetwelk goed is; niet voor Hem, maar voor ons) zouden mogen opgewekt worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 18.

TEGEN HEN, WELKE UIT DIE MIRAKELEN, DOOR WELKE HET VOLK GODS GELEERD IS, ZEGGEN, DAT MEN GEENSZINS DE KERKELIJKE BOEKEN HEEFT TE GELOVEN.

Maar zal er ook iemand zó stout zijn, die zal durven zeggen, dat deze mirakelen vals zijn, en dat zij inderdaad niet geschied zijn, maar dat zij met leugen geschreven zijn? Hij, die zulks zegt, nl. indien hij aangaande deze zaken gans ontkent, dat men enige schriften behoort te geloven, die mag ook zeggen, dat er geen goden zijn, die acht geven op ‘s mensen zaken. Want deze goden hebben de mensen door geen ander middel wijs gemaakt dat men hen moet eren, dan door wonderlijke tekenen en werken, waarvan de historie van de heidenen genoegzaam getuigt, want hun goden hebben zich zelf meer wonderlijk kunnen tonen, dan profijtig en vorderlijk. Maar wij hebben met dit werk, waarvan wij het Tiende boek onderhanden hebben niet voorgenomen die te wederleggen, welke óf ontkennen, dat er geen Goddelijke kracht is, óf gaan drijven, dat die geen acht geeft op ‘s mensen zaken; maar hen hebben wij voorgenomen te wederleggen, die hun goden stellen boven onze God, die de Stichter en Bouwer is van de heilige en allerheerlijkste stad, welke niet eens weten, noch bedenken, dat Hij die is, welke de Schepper is van deze zichtbare en veranderlijke wereld en tevens de gever van het gelukzalig leven, dat Hij niet geeft van de dingen, die Hij geschapen heeft, maar van zichzelf. Daarom zegt ook Zijn profeet: ‘Het is mij goed de Heere aan te hangen, en met Hem verknocht te zijn.’ Want de vraag is onder de filosofen, aangaande zodanig einde van de goeds, tot welks verkrijging alle schuldige plichten zich moeten uitstrekken. Nu, hij heeft niet gezegd: ‘het is mij goed overvloedig te zijn in gans vele rijkdommen, of zeer heerlijk gekleed te worden met purper, of ook boven anderen uit te glinsteren met een scepter of koninklijk hoofdwindsel; ook heeft hij niet gezegd, hetwelk sommige filosofen zich niet geschaamd hebben te zeggen: ‘de wellust van het lichaam is mij goed’, of, wat beter gezegd is, gelijk sommigen kwansuis beter zijnde, schijnen gezegd te hebben: ‘de deugd mijns gemoeds is mij goed’; maar hij zegt: ‘Het is mij goed de Heere aan te hangen, en met Hem verknocht te zijn.’ Dit heeft Hij hen geleerd, van wie de heilige engelen gezegd en bewezen hebben, door betuiging zelfs van de offeranden van de wet, dat men aan Hem offeranden moet doen, derhalve is Hij ook zelf de offeranden degenen geworden, door wiens verstandelijk vuur hij aangestoken zijnde, brandde, zodat hij voortdreef met een heilige begeerte tot zijn onuitsprekelijke en onlichaamlijke omhelzing. Daarom, indien de dienaars van vele goden, zodanig als zij die menen te zijn, de historiën van hun burgerlijke geschiedenissen of hun toverachtige boeken, of hun boeken (dat zij eerlijker menen te zijn) van de kunsten van de Godenwerking gaarne geloven aangaande hun mirakelen, dat die door de Goden gedaan zijn, wat reden is er dan, dat zij deze schrift niet willen geloven aangaande die daden, welke dezelve betuigen gedaan te zijn; welke schriften men zoveel te groter geloof boven anderen schuldig is, als Hij boven alle anderen groter is, vanwege Wie zij leren, en bevelen, dat men aan Hem alleen offeranden moet doen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 19.

WAT REDEN ER IS VAN DE ZICHTBARE OFFERANDE, WELKE DE WARE RELIGIE LEERT, DAT MEN ALLEEN AAN DE ENIGE WARE EN ONZICHTBARE GOD MOET OFFEREN.

Zij, die menen, dat deze zichtbare offeranden voegen en overeenkomen met andere goden, maar dat de onzichtbare offeranden kwansuis voegen aan de onzichtbare God, nl. de grootste offeranden aan de grootste, en de beste offeranden aan de besten, gelijk daar zijn de schuldige plichten van een zuiver verstand en van een goede wil; zij, die zulks menen, weten zeker niet, dat deze offeranden op zodanige wijzen tekenen zijn van de anderen, gelijk de bescheiden luidende woorden tekenen zijn van de dingen. Want, zoals wanneer wij God bidden en loven, tot dien onze duidelijke woorden zich uitstrekken, Wie wij weten, dat wij behoren op te dragen die dingen zelfs, welke wij in ons hart menen en verslaan, alzo wanneer wij offerande doen, moeten wij weten, dat wij aan niemand anders onze zichtbare offerande hebben te offeren, dan aan Hem, Wiens onzichtbare offerande wij zelf moeten zijn in onze eigen harten. Derhalve alsdan zijn al de engelen en al de bovenste krachten, welke in goedheid en godsvrucht machtiger zijn dan wij, die allen zijn ons te samen gunstig en verblijden zich met ons, en daarenboven tot zulks helpen zij ons naar hun uiterste kracht en vermogen. En zo wij deze dingen aan hen willen betonen, ontvangen zij zulks niet gaarne. En derhalve, wanneer zij alzo tot de mensen gezonden worden, dat hun tegenwoordigheid kan bemerkt worden, alsdan is het dat zij openlijk en klaar zulks verbieden. Hiervan zijn de Heilige Schrifturen voorbeelden; want er zijn enigen geweest, die meenden, dat men de engelen behoorde te eren, hetzij met te aanbidden of met te offeren, hetwelk beide zodanige manier van eer is, die God toekomt. Maar door hun vermaning zijn zij belet geweest, en zijn gelast deze eer te bewijzen aan Hem, Die zij wisten, dat zulks alleen toekwam. Evenzo hebben ook de heilige mensen Gods de heilige engelen nagevolgd; want Paulus en Barnabas, in Lykaonië, zeker mirakel van genezing gedaan hebbende, zijn daarover gehouden voor goden, zodat die van Lykaonië hen offerande wilde doen. Maar zij hebben zulks met nederige godsvrucht geweigerd en van zich afgekeerd, en hen verkondigd die God, in Wie zij geloofden. Maar deze bedrieglijke goden, die zo hovaardig de offeranden voor zich zelf vereisen, doen zulks, omdat zij weten, dat die niemand anders toekomen dan de enige ware God; want dat zij behagen zouden hebben, gelijk Prophyrius zegt, en zoals ook sommigen menen, in de brandenden rook van de dode geslachte lichamen is geenszins waar, want zij verheugen zich niet in de brandenden smook van de dode lichamen, maar in goddelijke eer Want overal hebben zij een grote overvloed van rokingen en smokings, en indien zij dies halve nog meer wilden, zouden zij zich zelf wel kunnen maken. Al die gasten dan, die zich hovaardig de Goddelijkheid toe eigenen, hebben geen vermaak in de rook van enig lichaam maar in het gemoed degenen, die hen aanbidt, opdat zij over hen, wanneer zij op deze wijze hem bedrogen hebben, en daarenboven onder hun onderdanigheid gebracht hebben, mogen heersen en daar benevens opdat zij hem de weg afsluitende tot de ware God, teweeg mogen brengen, dat de mens niet is zijn offerande, dewijl hij offerande doet aan iemand nevens hem.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 20.

Van de ware hoogste offeranden, welke de middelaar gods en van de mensen zelf geworden is.

Derhalve, die ware Middelaar voor zover Hij de gedaante van een dienstknecht aan nam, is geworden de Middelaar Gods en van de mensen, n. l. de mens Christus Jezus. Deze, hoewel Hij voor zover Hij in de gedaante Gods is, offeranden met de Vader ontvangt, met Wie Hij ook één en dezelfde God is, nochtans voor zover Hij was in de gedaante van een dienstknecht heeft Hij liever gewild zelf een offerande te zijn, dan dat Hij enige offerande zou ontvangen, opdat niemand zou menen, dat men op gelijke wijze ook aan alle andere Creaturen offerandes zou mogen doen. Alzo is Hij hierdoor die Priester, die zelf offert, en die ook zelf de offerande is, van welke zaak Hij gewild heeft, dat de dagelijkse offerande van de gemeente, een Sacrament zou zijn, want dewijl zij het lichaam is van Hem, die het hoofd is, zo is het, dat zij ook zegt, zichzelf door Hem op te offeren. Van deze ware offeranden zijn de oude offeranden van de heiligen menigvuldige en overvloedige tekenen geweest; want hierom werd deze enige offerande door velen afgebeeld, kwansuis gelijk door vele woorden een zaak gezegd wordt, opdat deze enige offerande zonder enige walging van de te meer en te beter de mensen zou mogen aangeprezen en ingedrukt worden. En voor deze ware en hoogste offeranden zijn middelerwijl alle valse offeranden geweken.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 21.

VAN DE MANIER VAN DE MACHT, GEGEVEN AAN DE LUCHTGEESTEN, OM DE HEILIGEN TE VERHEERLIJKEN, WELKE AL REDE HUN LIJDEN VERDRAGEN HEBBEN, WELKE DE LUCHTGEESTEN OOK OVERWONNEN HEBBEN, NIET MET DIE TE VERZOENEN OF TEVREDEN TE STELLEN; MAAR MET IN GOD TE BLIJVEN EN TE VOLHARDEN.

Zo dan, op de bestemde tijden is de luchtgeesten of duivelen ook macht gegeven, dat zij alle zodanige mensen, die zij in hun bezit hadden, zouden mogen opwekken, om tiranniek en wreed alle vijandschap tegen de stad Gods te mogen oefenen, zodat zij voor zich zelf niet alleen offeranden ontvangen en nemen van hen, die dezelve aan hen offeren, maar zij begeren die ook van hen, die tot zulks onwillig zijn, en dat niet alleen, maar daarenboven met vervolging dwingen zij ook geweldig dezelve de genen, of die tot zulks onwillig zijn, welke macht van de duivelen niet alleen geenszins schadelijk voor de kerk is, maar voordelig en dienstig, dewijl daardoor hel getal van de martelaren vervuld wordt, welke de stad Gods voor zoveel te vermaarder en heerlijker burgers houdt als zij boven anderen kloek en vromer tegen de goddeloosheid van de machten, zelfs ten bloede toe, gestreden hebben. Dezen zouden wij met recht en veel beter, indien de kerkelijke manier van spreken zulks toeliet, onze Heros, d.i. helden mogen noemen; want men zegt, dat deze naam van Juno gekomen is, overmits Juno in het Grieks Hera genaamd wordt.

Maar onze martelaren, indien gelijk ik gezegd heb, de kerkelijke manier van spreken zulks toeliet, zouden helden genaamd worden, niet omdat zij enige gemeenschap hebben met de luchtgeesten, maar omdat zij deze overwinnen, nl. deze machten van de lucht en onder hen zelfs ook Juno, hoedanig men ook meent, dat deze is; Juno zeg ik, die niet gans ongevoegelijk door de poëten in hun reden ingevoerd wordt als zulk een boze godin, die een vijandin is van de deugden en van alle vrome en kloekmoedige mannen, die arbeiden om in de Hemel te komen. Derhalve ligt zij ook soms zeer ongelukkig onder, en wijkt, gelijk, wanneer zij zegt bij Virgilus; ‘Ik word van Aenæas overwonnen’; en evenzo, wanneer Helenus Aenæas vermaant, even als met een heiligen en godsdienstige raad, zeggende in dezer voege: ‘Doet gewillig aan Juno beloften, en die heersende, machtige godin, overwint die met heilige en ootmoedige giften, volgens welke mening Porphyrius zegt, hoewel niet naar zijn eigen gevoelen, maar naar het gevoelen, van anderen, dat enige goede god of geest niet komt in enige gemeenschap met de mens, tenzij vooreerst verzoend is de kwade geest, even kwansuis alsof de kwade goden bij hen sterker waren dan de goeden, dewijl de kwaden de behulpzaamheid van de goeden verhinderen, of tenzij zij eerst verzoend worden en alzo de goeden plaats geven; want als de kwade goden niet willen, kunnen de goeden geen dienst en voordeel doen. En daarentegen kunnen de kwaden wel schade doen zonder dat de goeden zulks kunnen verhinderen. Voorwaar, dit is de rechte weg niet van de ware heilige religie, en op zo’n wijze overwinnen onze martelaren Juno geenszins, d. i. de macht van de lucht, die de deugden van de godvruchtige benijdt. Ja, geenszins overweldigen onze helden Juno met godsdienstige, ootmoedige giften, maar overheersen en bedwingen haar met hun goddelijke deugden. Want Scipio is veel beter Africanus genaamd, overmits hij met zijne vroomheid en kloekheid Afrika overwonnen heeft, dan of hij zijn vijanden met giften en geschenken tevreden gesteld had, teneinde zij hem zouden sparen en verschonen.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 22.

VANWAAR DE HEILIGEN MACHT GEKREGEN HEBBEN TEGEN DE DUIVELEN, EN VANWAAR DE WARE REINIGING VAN DE HARTEN HAAR OORSPRONG HEEFT.

De mensen, begaafd zijnde met de ware godsvrucht, verdrijven de macht van de lucht, die vijandig en strijdig is tegen de godsvrucht, en werpen dezelve uit met tegen te staan en niet met tevreden te stellen en overwinnen alle verzoekingen en tegenspoeden, niet met die macht te aanbidden, maar met hun God te aanbidden tegen dezelve; want deze macht overwint niemand, en brengt ook niemand onder het juk van haar onderdanigheid dan alleen door de gemeenschap van de zonde; zodat hij ook in de naam van Hem overwonnen wordt, die de mens heeft aangenomen zonder zonde, opdat in hem, zijnde priester en offerande beide, vergeving van de zonde zou geschieden, nl. door de Middelaar Gods en van de mensen, de mens Christus Jezus, door Wie de reiniging van onze zonden geschiedt, zodat wij door Hem met God verzoend worden; want de mens wordt door geen ding ter wereld van God gescheiden dan alleen door de zonde, welker reiniging in dit leven geschiedt; niet door onze deugd en vroomheid, maar door de Goddelijke ontferming en niet door onze vermogens, maar door de Goddelijke genade, want zelfs al die deugd, hoe klein zij is, tot de allerminste toe, welke onze deugd genaamd wordt, zij is door Zijn goedheid gegeven en voorwaar, wij zouden ons zelf in deze vleselijk veel toeschrijven, tenware wij gestadig tot de lijd van de aflegging van het vlees toe onder de genade leefden. Derhalve is ons door de Middelaar genade getoond opdat wij, die bevlekt zijn vanwege het vlees van de zonde, door de gelijkenis van het vlees van de zonde gereinigd worden. Alzo met deze genade Gods, door welke Hij jegens ons Zijn grote barmhartigheid betoont, worden wij in dit leven door het geloof geregeerd, en met de genade zullen wij na dit leven, door de gedaante van de onveranderlijke waarheid overgebracht worden tot de allervolkomendste volmaaktheid. (Jakobus zegt: ‘Wederstaat de duivel en hij zal van u vlieden.’)

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 23.

VAN DE BEGINSELEN, IN WELKE DE PLATONISTEN DE REINIGING VAN DE ZIEL STELDEN.

Ondertussen zegt ook Porphyrius, dat er door de Goddelijke antwoorden geantwoord is, dat wij niet gereinigd worden door enige offeranden van maan of zon, opdat alzo daarmede door hem zou betoond worden, dat de mens geenszins kan gereinigd worden door de offeranden van enige goden; want wiens offeranden zullen reinigen, indien de offeranden van zon en maan niet reinigen, die zij houden te zijn onder de voornaamste hemelse goden? Voorts zegt hij, dat in dezelfde goddelijke antwoorden uitgedrukt is, dat de beginselen kunnen reinigen, opdat men niet zal denken, omdat daar gezegd was, dat de offeranden van zon en maan niet reinigden, dat dan de offerande van enigen anderen god uit de hoop machtig waren te reinigen. Nu, welk beginsel hij, als een Platonist meent, weten wij; want hij zegt: 'God de Vader en God de Zoon,' welke hij in het Grieks noemt, Het Vaderlijk verstand of het Vaderlijk gemoed. En aangaande de Heilige Geest, daarvan spreekt hij óf in het geheel niet, óf niet openlijk en klaar genoeg, want ik versta niet recht, van wie hij anders van deze twee de middelste zegt te zijn. Want indien hij ook wilde, dat men met zulks de derde natuur van de ziel zou verstaan, zoals Plotinus doet, ter plaatse waar hij handelt, over de drie voornaamste substanties of zelfstandigheden, zou hij voorwaar niet gezegd hebben de middelste van deze twee, nl. tussen Vader en Zoon; want Plotinus stelt die zelfde natuur van de ziel na het Vaderlijk verstand, maar deze, als hij zegt de middelste, stelt dezelve niet, maar stelt die tussenbeiden. Doch dit heeft hij gezegd, zoals hij kon of wilde, ten aanzien nl. overmits wij denken de Heilige Geest te zijn, niet van de Vaders Geest alleen, noch ook van de Zoons Geest alleen, maar de Geest van beiden. Want de Filosofen spreken met vrij ruwe woorden en zelfs in zaken, die zeer moeilijk zijn te verstaan, vrezen zij niet eens de aanstoot of de ergernis van de godvruchtige oren. Maar wij moeten spreken naar een zekere regel of kerfstok, opdat de vrijheid van woorden geen goddeloze mening invoeren, zelfs aangaande die dingen, welke door de woorden beduid worden.

Derhalve op die wijze, wanneer wij van God spreken, zeggen wij niet twee of drie beginselen, gelijk ons ook niet geoorloofd is te zeggen óf twee Goden, óf drie Goden, hoewel wij van ieder in het bijzonder sprekende, hetzij van de Vader, of van de Zoon, of van de Heilige Geest, elk in het bijzonder belijden God te zijn. En nochtans zeggen wij ook niet, wat de Sabelliaansche ketters zeggen, nl. dat de Vader, Zoon en Heilige Geest alle drie dezelfde zijn, maar dat de Vader is de Vader van de Zoons en de Zoon is de Zoon van de Vaders, en dat van de Vaders en van de Zoons Heilige Geest, noch de Vader, noch de Zoon is. Zo is dan dit zeggen waarachtig, dat de mensen nergens anders door gereinigd worden, dan door één beginsel, hoewel door hen in het getal van velen beginselen zijn gezegd.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 24.

VAN HET ENIGE EN WARE BEGINSEL, DAT ALLEEN DE MENSELIJKE NATUUR REINIGT EN VERNIEUWT.

Maar Phorpyrius, een onderdaan zijnde van deze nijdige machten, vanwege hij zich eensdeels wel schaamde en anderdeels evenwel bevreesd was dezelve vrijmoedig te straffen, deze Porphyrius heeft niet eens willen verstaan, dat de Heere Jezus Christus dat begin is, door Wiens menswording wij gereinigd worden. Alzo heeft hij hem versmaad, die in ons vlees is, hetwelk hij om de offerande van onze reiniging aangenomen heeft, zodat hij niet verslond die grote verborgenheid, ter oorzaak van zijn grote hovaardigheid, welke deze ware en goedertieren Middelaar te onder gebracht en teniet gemaakt heeft door Zijn nederigheid, hetwelk Hij gedaan heeft, zich zelf betonende ten dienste van de sterfelijke in die sterfelijkheid, welke de boze en bedrieglijke Middelaars niet hebbende, zich zelf zeer hoogmoedig daarover verheven hebben, zodat zij de ellendige mensen een bedrieglijke hulp toegezegd hebben. Zo dan, de goede en ware Middelaar bewijst ons, dat de zonde een kwaad is, en niet het wezen of de natuur van het vlees, dewijl dat te samen met de ziel van de mensen heeft kunnen aangenomen worden zonder zonde; voorts ook gehouden worden, en wijders door de dood afgelegd worden, en eindelijk door de verrijzing in een beter veranderd worden; en heeft ons ook betoond, aangaande de dood, hoewel die een straf van de zonde is, welke Hij nochtans voor ons betaald heeft zonder zonde, dal men dien dood niet behoort te vermijden met zonde te doen, maar dat men die veel liever, wanneer ons gelegenheid gegeven wordt, voor de gerechtigheid zal verdragen. En daarom zal Hij door Zijn sterven de zonden kunnen ontbinden, daar hij nl. zó gestorven is, dat hij gestorven is, niet voor Zijn zonde. Dezen heeft die Platonist niet erkend voor het begin, want dan zou hij zodanig beginsel erkend hebben, dat reinigt. Middelerwijl, niet het vlees is dit beginsel, noch de menselijke ziel, maar het Woord, door hetwelk alles gemaakt is: derhalve reinigt het vlees niet door zich zelf, maar door het Woord van hel welk het aangenomen is, dewijl het Woord vlees geworden is, en ouder ons gewoond heeft (Joh 1 vs 14) Want, sprekende van zijn vlees geestelijk te eten, dat enigen niet verstonden, en zich er aan ergerende, terugwerken, zeggende: ‘dit is een harde reden; wie kan ze horen?’ Zo heeft hij daarop geantwoord aan de anderen, die bij hem waren: ‘Het is de Geest, die levend maakt, het vlees is niet nut.’ (Joh 6 vs 63). Zo dan, dit beginsel aangenomen hebbende, beide de ziel en het vlees reinigt ook beide de ziel van de gelovigen en het vlees. Daarom, als de Joden vroegen wie Hij was, heeft Hij geantwoord, dat Hij was het beginsel, hetwelk wij vleselijke zwakke mensen, die aan de zonde onderworpen zijn en die ingewikkeld zijn in de duisternis van de onkunde, geenszins zouden kunnen begrijpen of verstaan, tenware wij van Hem gereinigd en geheeld werden door zulks, wat wij waren en niet waren: waren zeg ik, want wij waren mensen: niet waren, zeg ik, want wij waren geen rechtvaardigen. Nu, in Zijn menswording, was onze menselijke natuur, maar wel verstaande, zodanige natuur, die een recht vaardige, menselijke natuur was, en niet een zondige. Want dit is de middeling, waardoor de helpende hand aan de gevallenen en liggen de geboden is: dit is het zaad, dat tevoren geschikt is door de engelen, door wier afkondigingen aan de een zijde de Wet gegeven is in welke bevolen werd, dat men de enige God zal eren, en aan de andere zijde ook beloofd werd deze Middelaar, die komen zou.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 25.

HOE ALLE HEILIGEN, ZOWEL ONDER DE TIJD VAN DE WET, ALS ONDER DE TIJDEN DAARVOOR, GERECHTVAARDIGD ZIJN IN HET SACRAMENT OF DE VERBORGENHEID EN IN HET GELOOF AAN CHRISTUS.

Door het geloof van deze verborgenheid hebben ook de oude rechtvaardigen, met godvruchtig te leven, kunnen gereinigd worden, niet alleen voor er enige wet aan het Hebreeuwse Volk gegeven werd (want hen heeft geen prediking ontbroken, dewijl zij zelfs God en de engelen tot predikers gehad hebben,) maar zelfs ook onder de tijden van de Wet, hoewel zij in figuren en in schaduwen Vreselijke beloften schenen te hebben van de geestelijke dingen, waarom het ook genaamd werd hel Oude Testament. Want toen waren er profeten, door wie, evenals door de engelen, dezelfde belofte gepredikt is. Onder die profeten is ook hij geweest, van wie ik vroeger die heerlijke en goddelijke spreuk, aangaande het einde van de menselijke goeds, verhaald heb, nl.: Het is mij goed de Heere aan te hangen. (Psalm 73:28.) In deze psalm is zeer klaar uitgedrukt, het onderscheid van die twee testamenten, die genaamd worden het Oude en het Nieuwe; want aangaande de vleselijke en aardse beloften, alzo hij zag, dat de goddeloze in het genieten dezelve overvloedig waren, zo zegt hij, dal hij schier gestruikeld was, en dat zijn treden bijna hadden geslibberd, even alsof hij te vergeefs zijn God gediend had, dewijl hij zag, dat zijn verachters bloeiden met zodanig geluk, als hij zelf van God verwacht had. Verder zegt hij, dat hij in het onderzoeken van de reden van zulks leer naarstig geweest is, als begerende geheel te verstaan, waarom zulks zo was, tot hij ten laatste ging in het Heiligdom van de Heer en aldaar aanmerkte het einde van hen, die dus gelukzalig schenen te dwalen. Toen heeft hij verstaan, dat zij alle in zodanige dingen, waarop zij zich zo hoog verhieven, te gronde gegaan zijn, en een einde genomen hebben, om hun boosheden en dat de ganse heerlijkheid van hun lijdelijk geluk hen even geworden is als een droom, wanneer iemand ontwaakt, welke zeer schielijk bevindt, dat hij bedrogen is in zijn droom. En aangezien zij op deze aarde of in deze aardse stad een hoge dunk van zich zelf hadden, zo zegt hij: Heere! Hun beelden zult gij in de stad versmaad maken.' Ondertussen geeft hij genoeg te kennen, wat hem dienstig en nuttig geweest is, nl. dat hij zelfs alle aardse goederen van niemand anders heeft te begeren noch te verwachten, dan alleen van de enige ware God, in wiens macht alle dingen zijn; want aldus zegt hij: 'Als vee ben ik geworden bij U, en blijve nochtans bij U,' als vee heb ik gezegd, n l. dat geen verstand heeft; want ik behoorde zodanige dingen van U begeerd te hebben, welke ik niet kon gemeen hebben met de Goddeloze. Nu bemerkende, dat zij overvloedig waren in het bezitten dezer tijdelijke dingen, heb ik gemeend, dat ik U tevergeefs gediend had, dewijl zij, die U niet hebben willen dienen, deze dingen hadden. Evenwel, zegt hij, blijf ik steeds bij U, dewijl ik zelfs onder het betrachten van zulke dingen geen andere Goden gedocht heb. En derhalve volgt daar later 'Gij houdt mij bij mijn rechterhand, en gij leid mij naar Uw raad, en neemt mij eindelijk met eer aan,' gevende daarmede te kennen, even als of al die dingen ter linkerhand behoorden, welke hij gezien had, dat hij de goddeloze in groeien overvloed waren, en vanwege welke hij schier gestruikeld had, want hij zegt 'Wat heb ik niet in de Hemel? En evenwel, wal heb ik van U begeerd op de aarde?' Hij bestraft kwansuis zich zelf en krijgt met goede reden een mishagen in zich zelf, want daar hij zulk een groot goed in de Hemel had, heeft hij daarna verstaan hoe vreemd het was, dat hij evenwel een vergankelijk broos en enigszins lemen geluk van zijnen God op aarde gezocht had, want zegt hij, 'mijn hart heeft in mij versmacht en ook mijn vlees, Gij God mijns harten,' nl. door een goede versmachting opklimmende van het

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

benedenste tot hel bovenste. Hierover wordt in een anderen psalm gezegd: mijne ziel verlangt en zucht naar de voorhoven van de Heer.'

En weder in een anderen psalm 'mijne ziel is versmacht lot uw heil' Nochtans als hij van de versmachting van beide gezegd had, nl. van het hart en van het vlees, heeft hij daarbij niet gesteld, 'Gij God van mijn hart en vlees,' maar, 'Gij God mijns harten,' want hel vlees wordt door het hart gereinigd. Daarom zegt ook de Heere, 'Reinig eerst het binnenste, opdat ook het buitenste rein worde.'. (Mattheus 15:1) Daarna zegt hij, dat een gedeelte van zich zelf God zelfs is, want zegt hij, 'God mijns harten en mijn deel bent Gij, God in van de eeuwigheid,' uit oorzaak, dat onder vele dingen, die van de mensen verkoren worden, hij een behagen gehad had om God boven al te verkiezen; want ziel, zegt hij, die van U wijken, zullen omkomen; Gij brengt om allen, die tegen U hoererij bedrijven, d i.: allen, die onreine bordelen willen zijn van vele Goden. Derhalve volgt die spreuk om wier wil al het voorgaande mij goed gedacht heeft, belangende dezen psalm, te verklaren, nl.: het is mij goed de Heere aan te handen, niet van Hem te wijken met hoererijen in vele en verscheiden dingen te bedrijven. Ondertussen, 'God aan te hangen,' dat zal dan eerst volkomen zijn als alles verlust zal zijn, wat te verlossen is; maar nu geschiedt zulks als er volgt 'En in de Heere mijn God mijne hoop te, stellen,' want hoop, die gezien wordt, is geen hoop. Want hetgeen iemand ziet, hoe hoopt hij dat, zegt de apostel. Nu, indien wij hetgeen wij niet zien, hopen, zo verwachten wij dan door lijdzaamheid; derhalve in deze hoop nu gesteld zijnde, laten wij doen hetgeen er volgt, en laat ons ook naar onze gelegenheid engelen Gods zijn, d. i. Zijn boden, verkondigende Zijn wil en lovende Zijn eer en genade. Derhalve als hij gezegd had 'En in de Heere mijn God mijn hoop te stellen,' zo heeft hij daarbij gevoegd, opdat ik verkondig Uw lot in de poorten van de dochters Sion,' welke is de allerheerlijkste stad Gods, welke de enige God kent en eert. Deze stad hebben de heilige engelen verkondigd, die ons tot hun gezelschap genodigd hebben, en die gewild hebben, dat wij hun medeburgers in dezelve zouden zijn, die geen behagen hebben, dat wij hen zullen eren, evenals onze uitverkorene goden, maar dat wij met hen alleen zullen eren hun en onze God, noch ook, dat wij hun geen offerande zullen doen, maar dat wij te samen met hen zelfs een offerande Gods zullen zijn. Zo blijkt dan bij ieder, die dit voorgaande met geen boze hardnekkigheid overlegt, dat alle onsterfelijke gelukzalig zijn, die ons niet benijden; want indien zij ons benijden, kunnen zij niet gelukzalig zijn Daarom beminnen zij ons veelmeer, opdat wij met hen gelukzalig mogen zijn; zij gunnen ons meer; zij helpen ons meer, wanneer wij één God te samen met hen eren, nl. de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, dan wanneer wij hen zelfs eren door offeranden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 26.

VAN DE ONGESTADIGHEID VAN PORPHYRIUS, VERKERENDE IN HET ONZEKERE TUSSEN DE BELIJDENIS VAN DE WARE GODS EN TUSSEN DE DIENST VAN DE DUIVELEN.

Ondertussen kan ik niet zeggen, zo veel mij dunkt, hoe Porphyrius zich grotelijks vanwege zijn vrienden de kunstenaars van de godenwerking geschaamd heeft; want zulks scheen hij tamelijk te verslaan, maar hij verantwoordde niet vrijmoedig genoeg de ware God tegen de dienst van vele goden. Want hij heeft gezegd, dat er sommige engelen waren, die neerdalende, de mensen, zijnde ervaren in de kunst der, godenwerking, goddelijke dingen te kennen gaven, en dat sommige engelen op de aarde die dingen verklaarden, die van de Vaders zijn, nl. zijn hoogte en diepte. Zullen wij dan wel kunnen geloven, dal deze engelen, wier ambt en dienst is de wil van de Vaders te verklaren, ooit iets anders zouden willen, dan dal wij onderworpen zullen zijn aan Hem, Wiens wil zij ons verklaren? Derhalve vermaant ook die Platonist zeer wel, dat wij hen meer moeien navolgen dan aanroepen. Zo moeten wij dan ook niet vrezen, dal wij de onsterfelijke en gelukzaligen, die de enige God onderworpen zijn, zullen vergrammen met hen geen offeranden te doen; want hetgeen zij weten niemand anders toe te komen dan de enige God, door Wie aan te hangen zij ook gelukzalig zijn, zo volgt daaruit ook buiten allen twijfel, dat zij niet willen, dat zulks aan hen zal betoond worden, noch door enige betekenende figuur, noch ook door de zaak zelf, die door de sacramenten betekend wordt. Deze grootse laatdunkendheid, is een eigenschap der, hovaardige en ellendige duivelen, van welke gans vreemd is, de godsvrucht van de engelen die God onderworpen zijn, en die alleen, door Hem aan te hangen, gelukzalig zijn, om welk goed te verkrijgen, het ook nodig is, dat zij ons met een oprechte goedhartigheid gunstig zijn, en dat zij zich zelf geenszins zulks toe eigenen, waardoor wij aan hen onderworpen worden, maar dat zij veel meer Hem verkondigen, onder Wie wij met hen in vrede mogen verenigd worden. O gij filosoof! wat bent gij dan meer beschroomd tegen die machten, en waarom misgunt gij de ware krachten, die gaven de waren Gods, vrijmoedige uitspraak en stem te mogen hebben? Gij hebt al rede gezegd, dat de engelen, die de wil van de Vaders verkondigen, onderscheiden zijn van die engelen, welke nederdalen tot die mensen, die ervaren zijn in de kunst van de godenwerking. Waarom gaat gij hen nog daarmede eren, dat gij zegt, dat zij goddelijke dingen te kennen geven? Welk goddelijke dingen kunnen zij toch te kennen geven, die niet verkondigen de wil van de Vader? Maar deze zijn zulke, welke de nijdige geest alzo niet heilige gebeden en bezweringen gebonden heeft, dal zij ondertussen geen reiniging kunnen doen van de ziel; ja, zelfs kunnen zij van die banden, al wilden zij reinigen, gelijk gij zegt, niet ontbonden worden, en alzo in hun eigen vrije mast gesteld worden. Twijfelt gij dan nog, dat dit boze duivelen zijn, of veinst gij mogelijk zulks niet te welen, geenszins omdat gij de kunstenaars van de godenwerking niet wilt verstoren, van welke gij door ijdele curieusheid bedrogen zijnde, mogelijk deze dolle dingen als tol een grote weldaad ontvangen en geleerd hebt? Durft gij nog die nijdigheid, want ik zal hel niet noemen een heersende vrouw van de nijdiger, maar, gelijk gij het zelf belijdt veel liever een dienstmaagd van de nijdiger noemen; durft gij, zeg ik, deze met opklimming boven de lucht nog verheffen in de Hemel, en dezelve tussen uw sterrengoden stellen, ja, wat meer is, de sterren zelfs met deze uw schandelijkheden onteren?

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 27.

VAN DE GODDELOOSHEID VAN PORPHYRUS, MET WELKE HIJ ZELFS DE DWALING VAN APULEJUS TE BOVEN GING.

Hoeveel te menselijker en verdraaglijker heeft de Platonist Apulejus gedwaald, die gezegd heeft, dat alleen de luchtgeesten, onder de maan gesteld zijnde, bewogen worden door de gebreken van de bewegingen en door de beroeringen van de gemoeds; het is wel waar, hen eerde hij, maar nochtans willende of niet willende, heeft hij zulks beleden; derhalve met alle macht heeft hij in zijn onderhandeling de bovenste goden van de Hemels, behorende tot de hemelse woningen, hetzij zij zichtbaar waren, gelijk zij, die hij zichtbaar zag lichten, zoals zon en maan, hetzij ook, dat zij onzichtbaar waren, zodanige als hij enigen meende te zijn: deze alle te samen heeft hij van de besmettingen van de beroeringen en bewegingen afgezonderd. Maar gij hebt zulks niet van Plato geleerd, maar van uwe meesters de Chaldeën. nl. dat gij de menselijke ondeugden omhoog trekt, zelfs binnen de hemelse of Empyrische hoogten van de wereld of binnen de hemelse firmamenten, opdat uw goden van de te beier aan de kunstenaars van de godenwerking de goddelijke dingen zouden mogen verkondigen, boven welke goddelijke dingen gij nochtans door uw verstandelijk leven u zelf verheft, zodat de reinigingen van de kunst van de godenwerking, u zelf, kwansuis als een filosoof zijnde, geenszins nodig schijnen te zijn, maar evenwel zo is het, dal gij dezelve anderen aanbrengt, ten einde gij alzo zulks als een beloning mag betalen aan uw meester, alzo gij hen, die geen wetenschap hebben van de filosofie, tot zulke dingen misleidt, welke gij belijdt voor u als diegene, die hogere dingen kunt begrijpen, onnut te zijn, opdat mitsdien allen, die van de deugd en de rechte wetenschap van de filosofie vreemd zijn, welke voorwaar zeer zwaar is, en niet dan door weinigen verkregen wordt, door uw aanraden en lering mogen vragen aan zulke mensen, die ervaren zijn in de kunst van de godenwerking, opdat zij van hen niet in hun verstandelijke, maar in hun geestelijke ziel mogen gereinigd worden. Alzo, aangezien er buiten allen twijfel de grootste menigte is van hen, die geen lust hebben tot de filosofie, dat dienvolgens de grootste hoop gedwongen wordt te gaan lol die heimelijke, onbekende en ongeoorloofde meesters, en niet lot de Platonische scholen. Want die alleronreine duivelen, welke zich zelf uitgever voor luchtgeesten, van wie de predikers en engelen gij geworden bent, hebben u geleerd en toegezegd, dat allen, die door de kunst van de godenwerking in hun geestelijke ziel gereinigd zijn, geenszins weder keren tot de Vader, maar dat zij boven de gewesten van de lucht tussen de hemelse goden zullen wonen. Maar zulks hoort die menigte van de mensen niet, voor wie Christus gekomen is om hen van de heerschappij van de duivelen te verlossen, want in Hem hebben zij die allergenadige reiniging van de ziel, van de geest en van het lichaam. Want Hij heeft de gehele mens zonder zonde aangenomen, opdat Hij alles, waaruit de mens beslaat, van het kwaad en het verderf van de zonde zou genezen. Och! of gij die ook bekend had en alzo aan Hem u zelf veel liever bevolen had met alle zekerheid te genezen, dan aan uw deugd, welke menselijk, broos en zwak is, of aan uw allerbooste en schadelijkste curieusheid. Want deze zou u niet bedrogen hebben, deze zeg ik welke uw eigen goddelijke antwoorden, gelijk gij zelf schrijft, heilig en onsterfelijk beleden heeft, van wie ook de allervermaarde poëet, het is wel waar poëtischer wijze, dewijl het gebeurt in de afbeelding van een ander persoon, maar nochtans waarachtig indien wij het op deze zelfde duiden, want hij zegt aldus door deze Prins zal het geschieden, dat alle overblijfselen van onze misdaden, die bij ons gebleven zijn, te niet zullen wezen, zodat dezelfde aarde van haar gestadige vrees zal ontbinden en verlossen. Hij spreekt zelfs van de overblijfselen van de misdaden, welke zelfs bij hen, die veel gevorderd zijn in de deugd van de gerechtigheid, kunnen zijn, bij wie, al is het, dat er geen misdaden zijn, nochtans overblijfselen van

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

misdaden kunnen blijven, welke van niemand anders kunnen genezen worden, dan van die Zaligmaker, van Wie dat gedicht spreekt; want dat Virgilius dit niet uit zich zelf gesproken heeft, geeft hij genoeg in hel 4de: van zijn gedicht, genaamd de 4de Hoga, te kennen, als hij zegt: nu komt de laatste eeuw van de Cumeise voorzegging, waaruit buiten allen twijfel blijkt, dat dit eerst uitgesproken is bij de Cumeinsche of Cumanische Sibylla. Maar de kunstenaars van de godenwerking, of veel meer zelfs de duivelen, die de gedaanten en beeld van de goden versieren en aannemen, zij bevlekken door de valsheid van hun goochelse spokerijen, en door de bedrieglijke bespotting van hun ijdele gedaanten meer ‘s mensen geest dan zij die reinigen. Want hoe zullen die ‘s mensen geest reinigen, welke zelf een onreine geest hebben? Want indien zulks niet zo ware, zouden zij in generlei wijze door de bezweringen van enig nijdig mens gebonden kunnen worden, en geenszins zouden zij hun ijdele weldaad, die zij schenen te zullen doen, óf dit vrees achterwege laten, óf door gelijke nijdigheid weigeren Ondertussen is het ons genoeg, dat gij zegt, dat onze verstandelijke ziel, dal is ons gemoed, niet kan gereinigd worden door de reiniging van de kunst van de godenwerking; en aangaande de geestelijke ziel, dal is, dal gedeelte van onze ziel, dat minder en lager is dan ons gemoed, dat gij daarvan zegt, dat het wel kan gereinigd worden door zodanige kunst, maar evenwel belijdt, dat het door dezelfde kunsten niet onsterfelijk noch eeuwig kan worden, maar Christus, die belooft het eeuwige leven, zodat ook tot Hem de gehele wereld toeloopt, het is wel waar met verbittering en vergrammen van u lieden, maar nochtans met verwondering en onttrekking.

Aangezien gij dit niet hebt kunnen ontkennen, verschilt gij zoveel van u zelf, dat gij eerst leert, dat de mensen met de kunst van de godenwerking dwalen, er dat zij door hun blind en onwijs verstand vele mensen bedriegen en daarenboven, dat het ook een zekere dwaling is met enig doen of bidden tol de prinsen en engelen te lopen en zijn toevlucht te nemen. En wederom hiertegen, om niet kwansuis te schijnen uw arbeid verloren te hebben met zulks te zeggen, zo zendt gij de mensen tot de kunstenaars van de godenwerking, opdat door hen die geestelijke zielen van de genen gereinigd en gezuiverd mogen worden, welke niet leven naar hun verstandelijk gemoed.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 28.

DOOR WELKE MENINGEN EN INBEELDINGEN PORPHYRIUS VERBLIND IS GEWEEST, ZODAT HIJ NIET HEEFT KUNNEN BEKENNEN DE WARE WIJSHEID, WELKE IS CHRISTUS.

Zo zendt gij dan de mensen tot een allerzekerste dwaling. En schaamt gij u niet over zo een groot kwaad, daar gij belijdt een beminnaar te zijn van de deugd en wijsheid? Indien gij de wijsheid waarlijk en getrouw bemind had, gij zou bekend hebben Christus, die is Gods kracht en Gods wijsheid, en gij, die opgeblazen bent met hoogmoed van de ijdele wetenschap, zou geenszins van Zijn allerheilzaamste nederigheid afgeweken zijn. Nochtans belijdt gij, dat de geestelijke ziel, zelfs zonder de kunsten van de godenwerking, en zender zodanige offeranden, om welke te weten gij te vergeefs gearbeid hebt, kan gereinigd worden door de deugd van de matigheid en onthouding. En somtijds zegt gij ook, dat de offeranden na de dood de ziel niet verlichten noch opwaarts heffen gelijk nu, en dat het niet schijnt, dat er iets is, dat na het einde van deze leven aan die ziel, die gij de geestelijke noemt, bevorderlijk zou kunnen zijn. En evenwel wendt en keert gij deze dingen ginds en herwaarts op vele manieren, en verhaalt vaak hetzelfde, tol geen ander einde, zoals ik meen, dan opdat gij ook zou mogen schijnen ervaren te zijn in deze duiden, en alzo zou mogen hebben het behagen van hen, die ijdele onderzoekers zijn van deze dusdanige kunsten, of veel meer, opdat gij die lieden zou mogen begerig maken tol deze kunsten. Maar gij doet wel, dat gij zegt, dat deze kunst vol vrees is zo van de perikelen van de wetten als van de gevaarlijkheden van de verhandeling dezelve. En och! of de ellendige mensen dit tenminste van u hoorden, en daarvan niet afweken om alhier niet verslonden te worden, of veelmeer daarnaar toe gans niet gingen. Daarenboven zegt gij, dat de onwetendheid, en ook vele gebreken, die door haar komen, door geen offeranden kunnen gereinigd worden, maar alleen door het enig Vaderlijk gemoed of verstand, dat kennis heeft van de Vaderlijken wil. Nu, deze zelfde gelooft gij niet dat Christus is, want gij versmaadt Hem vanwege zijn lichaam, dat Hij uit de vrouw aangenomen heeft, insgelijks ook vanwege de schande van het kruis, want verachtende alle lage dingen, bent gij bekwaam van de bovenste te berispen de allerhoogste wijsheid. Maar Hij vervult, wat de heilige profeten waarachtig van Hem voorzegd hebben, nl. ‘Ik zal de wijsheid van de wijzen teniet maken, en het verstand van de verstandige zal ik wegnemen; ‘want Hij maakt niet teniet en neemt ook zijn wijsheid niet weg in hen, welke hij nl. hen gegeven heeft, maar welke zij zich door hovaardigheid toeschrijven; zij, zeg ik, die Zijn wijsheid niet hebben. Derhalve; nadat deze getuigenis, van de profeten verhaald is, volgt daarop bij de apostel ‘Waar is de wijze? Waar is de schrijver? Waar is de onderzoeker van deze wereld? En heeft God niet de wijsheid van deze wereld dwaas gemaakt? want dewijl in de wijsheid Gods de wereld God niet gekend heeft door de wijsheid, zo heeft het God behaagd door een dwaze prediking de gelovigen te behouden; dewijl de Joden tekenen begeren en ook de Grieken wijsheid zoeken. Maar wij prediken, zegt hij, de gekruisigde Christus, de Joden wel een ergernis en de Grieken een dwaasheid, maar hun, die geroepen zijn, Joden en Grieken beide prediken wij Christus, de macht Gods en de wijsheid Gods, want de dwaasheid en de ziekte Gods is sterker dan de mensen zijn’ Zo dan kwansuis dit dwaze en kranke versmaden de wijzen, en sterker kwansuis door hun vroomheid. Maar dit is zodanige genade, welke geneest de zieken, niet hen, die hoogmoedig roemen wegens hun valse gelukzaligheid, maar die veel liever in nederigheid hun ware ellende belijden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 29.

VAN DE MENSWORDING VAN ONZE HEERE JEZUS CHRISTUS, DIE DE GODDELOOSHEID VAN DE PLATONISTEN ZICH SCHAAMT TE BELIJDEN.

Ondertussen gij verhaalt de Vader en Zijn Zoon, die gij noemt het vaderlijk verstand of gemoed, en één stelt gij midden tussen deze twee, met wie wij menen, dat gij wilt zeggen de Heilige Geest, zodat gij naar uw manier drie Goden noemt, door welke reden, al is het, dat gij woorden gebruikt, die in onze lering ongewoon zijn, gij nochtans enigszins ziet, kwansuis als door enige schaduwen van een kleine en duistere inbeelding, waarheen men heeft te pogen maar middelerwijl wilt gij evenwel niet bekennen de menswording van de onveranderlijke Zoon Gods, door Wie wij behouden worden, zodat wij daardoor kunnen komen tot die dingen, die wij geloven, of die wij al rede ten dele verstaan. Zo ziet gij dan enigszins, hoewel van verre en met een duister schemerend gezicht, het vaderland, waarin wij behoren te blijven, maar de weg weet gij niet langs welken men daarheen behoort te gaan. Nochtans belijdt gij de genade, naardien gij zegt, dat het aan weinigen gegeven is tot God te komen door de kracht van het verstand, want gij zegt niet: het heeft weinigen behaagd of weinigen hebben gewild; maar als gij zegt, dat het gegeven is, zo belijdt gij ongetwijfeld de genade Gods, en niet de eigen genoegzaamheid van de mensen. Dit woord gebruikt gij elders nog klaarder en openlijker, ter plaatse waar gij, het gevoelen van Plato volgende, zelfs ook daaraan niet twijfelt, dat de mensen op generlei wijze in dit leven kan komen tot de volmaaktheid van de wijsheid, hoewel nochtans in hen, die naar het beleid van het verstand leven, alles, wat er ontbreekt, kan voltrokken en volbracht worden na dit leven door de voorzienigheid Gods door Zijne genade. Och! of gij wist en bekende de genade Gods door Jezus Christus onzer Heere, alsmede Zijne menswording, door welke Hij ‘s mensen ziel en lichaam aangenomen heelt; gij zou kunnen schijnen een groot voorbeeld van de genade te zijn. Maar wal zal ik doen? Ik weet, zoveel u aanhaal, dat ik tevergeefs voor de doden spreek, maar niet, zoveel hen aangaat, die U groot achten en beminnen, zo ter oorzaak van enige liefde van de wijsheid als door de lust van ijdele onderzoeking van die kunsten, die gij zelfs niet behoorde geleerd te hebben. Dezelfde spreek ik onder de aanspraak van U aan, en mogelijk niet tevergeefs; want Gods genade heeft door geen zaak ons aangenamer aangeprezen kunnen worden dan dat de eniggeboren Zoon Gods, in zich zelf onveranderlijk blijvende, aangelegen heeft de mens, opdat Hij door middel van de mens hope van Zijne liefde zou geven aan de mensen, n l. opdat zij door Hem zou de komen tot Dien, welke onsterfelijk, onveranderlijk, rechtvaardig en gelukzalig is. En daar Hij ons van natuur ingeprent heeft, dat wij gaarne gelukzalig en onsterfelijk zouden zijn, zo heeft Hij blijvende gelukzalig en aannemende de sterfelijke om ons te geven, wal wij gaarne had de; Hij, zeg ik, heeft ons geleerd met lijden te versmaden hetgeen wij vrezen. Maar opdat gijlieden u in de waarheid zou mogen gerust stellen, is er nederigheid nodig geweest, die uw hardnekkigheid zeer bezwaarlijk heeft kunnen aannemen. Want wat wordt daar ongelooflijks gezegd, bijzonder aan u, welke al rede zodanig verstand en kennis hebt, waardoor gij u zelf behoorde te vermanen om dit te geloven? Ja, zeg ik, wat wordt er toch voor u ongelooflijks gezegd, wanneer daar gezegd wordt, dat God aangenomen heeft een menselijke ziel en een menselijk lichaam? Want voorwaar, gij schrijft aan de verstandelijke ziel zoveel toe, (welke nochtans een menselijke ziel is) dat gij zegt, dat zij kan verenigd zijn in wezen met dat Vaderlijk gemoed, dat gij belijdt te zijn de Zoon Gods. Waarom is het dan ongelooflijk, dat een zekere verstandelijke ziel op een onuitsprekelijke en bijzondere manier voor veler mensen zaligheid aangenomen is? En aangaande het lichaam, dal het verknocht is met de ziel, opdat de mens geheel en volkomen zij, zulks bekennen wij zelfs door de betuiging van onze

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

natuur, hetwelk voorwaar geheel ongelooflijk zou zijn, tenware het gemeen en gewoon was; want aangaande het voorgaande, hoewel aldaar hetgeen menselijk is, samengevoegd wordt met het goddelijke, en hetgeen veranderlijk is, niet het onveranderlijke; nochtans is het veel lichter te geloven, dat de geest tezamen gevoegd wordt met de geest, of om die woorden te gebruiken, welke gij gewoon bent, dat het onlichamelijke samen gevoegd wordt mei het onlichamelijke, dat een lichaam samengevoegd wordt met hetgeen onlichamelijk is. Doch mogelijk ergert u lieden de ongewone baring van het lichaam uit de maagd. Maar zulks behoort u niet te ergeren, maar veel meer behoorde u dit tot aanneming van de ware godsvrucht op te wekken, dat hij, die wonderlijk is, ook wonderlijk geboren is. Of ergert het u, dat hij, Zijn lichaam, door de dood afgelegd en door de verrijzenis tot een heler veranderd zijnde, nu onverderfelijk en onsterfelijk hierboven in de Hemel opgevoerd heeft? Zulks zult gij mogelijk niet willen geloven, ziende op Porphyrius, die in deze zelfde boeken, waaruit ik nu veel verhaald heb, nl., welke hij van de wederkering van de zielen geschreven heeft; die, zeg ik deze boeken zo vaak gebiedt en leert, dal men alle lichamen moet vlieden opdat alzo de ziel gelukzalig mag blijven mei haren God. Maar hij, die dit gevoelt, behoort zelf gestraft en verbeterd te worden, bijzonder daar gij aangaande de ziel dezer zichtbare wereld en dezen zo groten lichamelijke gebouw zulke grote en ongelooflijke dingen met hem gelooft; want volgens de leer van Plato zegt gij, dat de wereld een levend dier is; en daar benevens een allergelukzalig dier, hetwelk gij ook wilt, dat eeuwig is. Indien dit zo is, en indien alle lichaam te vlieden is, opdat de ziel gelukzalig zij, hoe kan het dan bestaan dat deze zelfde wereld nooit ontbonden zal worden van het lichaam, en evenwel nooit zal zijn zonder gelukzaligheid? Daarenboven belijdt gijlieden niet alleen in uw boeken, dat de zon en alle andere sterren lichamen zijn, hetwelk ook met u zelfs alle mensen niet twijfelen te zien en te zeggen, maar benevens dit door een hogere geleerdheid gelijk gij meent, zegt gij ook, dat zij allergelukzalige dieren zijn, en welke te samen met dezelfde lichamen eeuwig zijn. Maar wat reden is er dan als u hel christengeloof aangeraden en gepredikt wordt, dat gij dit alles dan vergeet, of dat gij dan veinst zulks niet te weten noch te verstaan, hetwelk gij nochtans onder elkander placht te verhandelen en te leren. Wat oorzaak is er, dat gij om uw eigen mening wille, dat gij zelfs bestrijdt, geen christenen wilt zijn dan alleen omdat Christus ootmoedig gekomen is en gij hovaardig zijl? Hoe de lichamen van de heiligen in de opstanding zullen zijn, mag een weinig nauwkeuriger en dieper onder de geleerdste van de christelijke schrifturen onderzocht worden, maar evenwel twijfelen wij geenszins, dat zij eeuwig zullen zijn en zodanig gelijk Christus aan Zijn lichaam getoond heeft door het voorbeeld van Zijne verrijzenis, Maar hoe zij zijn, naardien zij gezegd worden gans onverderfelijk en onsterfelijk te zijn, en welke geenszins in het minst beletten de aanschouwing van de zielen, met welke zij tol God uitgeschoten en uitgebreid wordt, en naardien gij ook zelf legt, dat er in de hemelse woonsteden ook onsterfelijke lichamen zijn van hen, die onsterfelijk gelukzalig zijn. Wat reden is er, dat gij meent, dat men alle lichamen moet vlieden, opdat wij gelukzalig mogen zijn, en alzo dal gij kwansuis wilt schijnen met reden te schuwen het christengeloof anders dan hetgeen ik wederom zeg, daar Christus ootmoedig is en gij hovaardig bent. Maar mogelijk schaamt gij u verbeterd en bestraft te worden? Zeerwel; zulk is het gebrek alleen van de hovaardige, want dit is het, nl., dat deze geleerde mannen zich schamen van discipelen van Plato, discipelen van Christus te worden, die een visser door Zijn geest geleerd heeft met hoge wijsheid en met groot verstand te spreken en te zeggen ‘in de beginne was het woord, en het woord was bij God, en het woord was God; dit was in de beginne bij God. Alle dingen zijn door hetzelve gemaakt en zonder hetzelve is niets gemaakt, van wal gemaakt is. In dezelve was het leven, en het leven was het licht van de mensen en het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft dat licht begrepen, welk beginsel van de heilige evangelies, dat genaamd is bij Johannes, een Platonist gezegd heeft in gouden letters behoorde geschreven te worden, er bijvoegende, dat men het in alle kerken

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

op de verhevenste plaats behoorde te stellen, gelijk wij meermalen gehoord hebt en uit de heilige, oude man Simpliciano, die daarna als leraar en opziener gesteld is geweest over de gemeente van Milaan. Maar bij de hovaardige is daarom God die meester verachtelijk geweest, vermits het woord vlees geworden is en onder ons gewoond heeft; zodat het voor deze ellendige niet genoeg is, dat zij ziek zijn tenzij zij in hun ziekte zich ook verheffen en alzo zich zelf schamen te genieten van de medicijnen, door welke zij genezen kunnen worden, want hetzelfde aldus te doen, strekt geenszins om opgericht te worden, maar gevallen zijnde, om van de te zwaarder geslagen te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 30.

WELKE BIJZONDERE LERINGEN VAN PLATO PORPHIRIUS WEERLEGD EN MET EEN ANDER GEVOELEN VERBETERD HEEFT.

Indien het onbetamelijk geacht wordt na het leven van Plato iets te verbeteren, waarom heeft dan Porphyrius sommige dingen, niet van gering aanzien zijnde, verbeterd? Want het is zeker dat Plato geschreven heeft, dat de zielen van de mensen na de dood verhuizen en verlopen zelfs tot de lichamen van de dieren. Dit gevoelen heeft Plato, de meester, gehad en ook Plotinus, maar hetzelve heeft hunnen discipel Porphyrius met recht mishaagd, want hij meende dat de menselijke zielen weer kwamen in de lichamen van de mensen, niet in hun eigen lichamen, die zij verlaten hadden, maar in andere nieuwe lichamen, want dit was hem in de weg, dat hij zich schaamde te geloven, dat een moeder verlopen zijnde in een muilpaard haar zoon zou dragen, en ondertussen schaamde hij zich niet te geloven, dat een moeder verlopen zijnde in een jong dochtertje, bij haar zoon zou slapen. Voorwaar, hoeveel beter is het te geloven, wat de heilige en waarachtige engelen geleerd hebben, hetgeen de profeten, door Gods geest gedreven zijnde, gesproken hebben, hetgeen hij zelf ook gesproken heeft, van wie als de toekomstige Zaligmaker de vooruit gezonden boden voorzegd hebben, hetgeen eindelijk gezegd hebben Zijn apostelen die de gehele wereld met het evangelie vervuld hebben. Ik zeg hoeveel eerlijker en beter is het, dat men gelooft, dat de zielen eenmaal wederkeren tot haar eigen lichamen dan zo vaak tot verscheidene lichamen. Maar, gelijk ik gezegd heb, Porphyrius is grotelijks in dit gevoelen verbeterd, als hij nl. bestaat te zeggen en te gevoelen, dat de menselijke zielen alleen in de mens kunnen verlopen en daarentegen hen niet ontziet om te stoten de dierlijke gevangenissen van de zielen. Verder zegt hij ook, dat God te dien einde de wereld een ziel gegeven heeft, opdat hij bekennende de boosheden van de lichamelijke slof, weder zou keren tot de Vader, opdat zij mitsdien ten laatste niet meer gevangen zou g houder worden bevlekt zijnde met de besmetting dezelve, in welke, al is het, dat hij enig ongevoegelijk verstand heeft, want de ziel is meer daarom aan het lichaam gegeven, opdat zij goed zou doen; want aangaande de boosheden, deze zouden zij niet leren, indien zij dezelve niet deden. Maar nochtans hierin en voorwaar in geen kleine zaak heeft hij de mening van de andere Platonisten verweten, dal hij beleden heeft, dat de ziel, die gereinigd is van alle boosheden en gesteld bij de Vader, nimmermeer zal lijden enige boosheden dezer wereld, door welke mening hij geheel weggenomen heeft wat allermeest als een Platonische leer gehouden wordt, nl. gelijk de doden van de levenden komen, dat alzo doorgaans de levenden wederom van de doden zouden komen, zodat hiermede ook bewezen wordt vals te zijn hetgeen Virgilius naar het Platonische gevoelen schijnt gezegd te hebben als hij nl. verhaalt, dat de gereinigde zielen gezonden zijn in de Elysische velden, door welke naam kwansuis door een verdichte klachtspreuk schijnt betekend te worden de blijdschap van de gelukzaligen, en dat zij gebracht worden tot de vergeting van de voorgaande dingen; want daarom zijn zij, zegt hij, zonder geheugen, opdat zij wederom mogen verzoeken de bovenste hemelen, en opdat zij wederom mogen beginnen genegen te zijn om in de lichamen weder te keren; zulks, zeg ik, heeft Porphyrius met recht mishaagd, want dit te geloven is inderdaad een dwaasheid, nl. dat de zielen in dat leven, dat niet volkomen gelukzalig kan zijn, tenzij dat het verzekerd is van zijne eeuwigheid, zouden verlangen naar de besmetting van de verderfelijke lichamen, en dal zij daar vandaan daarnaar toe zouden verlopen, even kwansuis als of de allerhoogste reiniging zodanige vrucht zou werken, dat men de besmetting weder zou moeten zoeken; want indien het gebeurt, overmits zij volkomen gereinigd worden, dat zij daarom alle boosheden vergeten; en verder indien de vergetelheid van de boosheden teweeg brengt een begeerte tot de lichamen, in welk zij weder

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

ingewikkeld worden in boosheden; voorwaar, dan zal het geschieden, dat het hoogste geluk oorzaak zal worden van ongeluk, en de volkomen wijsheid oorzaak zal worden van dwaasheid, en de hoogste reinheid om zaak worden van onreinheid. En daar benevens zal de ziel aldaar niet gelukzalig zijn, zolang zij nl. daar zal zijn, waar zij moet bedrogen worden om gelukzalig te zijn; want zij zal niet gelukzalig zijn, tenzij dat zij genist en zeker is. Nu, wanneer zij gerust en zeker wil zijn, zal zij valselijk moeten menen, dal zij altijd gelukzalig moeten zijn, want te eniger tijd zal zij weder ellendig zijn. Zo dan, die de valsheid en leugen oorzaak is van verblijding hoe zal dezelve vanwege de waarheid blijde kunnen zijn? Zulks heeft Pophyirius gezegd; ook heeft hij gezegd, dat de gereinigde ziel wederkeert tot de Vader, opdat zij niet te eniger tijd gevangen gehouden worde, bevlekt zijnde met de besmetting van de boosheden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 31.

TEGEN DE REDEN VAN DE PLATONISTEN, DOOR WELKE ZIJ ZEGGEN, DAT DE MENSELIJKE ZIEL EEUWIG IS MET GOD.

Zo dan, te onrechte is er van sommige Platonisten gemeend, evenals of die omloop om van dezelve af te gaan en tot dezelve weder te keren noodwendig waren. En hoewel zulks waarachtig ware, wat zou dit baten te welen, tenware de Platonisten zich daarmede boven ons zouden durven verheffen, nl. omdat wij in dit leven niet weten, dat zij in een ander beter leven allerreinst en allerzuiverst zullen geboren worden, en dat zij met leugens en valsheid te geloven, gelukzalig zullen worden. Naardien dit een allervroomste en allerdwaaste zaak is te zeggen, zo is het, dat men voorwaar het gevoelen van Porphyrius boven diegene moet stellen, welke vermoed en gevoeld hebben, dat er zekere omlopen van de zielen waren, die beurtelings medebrachten gelukzaligheid en ellende. Indien dit alzo is, ziet dan een Platonist, die ten beste afwijkt van het gevoelen van Plato; ziet, deze heeft gezien, wal Plato niet heeft, gezien, en komende na zulk een groot meester, heeft hij niet verworpen de verbetering, maar hoger dan die mens heeft hij geacht de waarheid. En waarom geloven wij dan niet liever de goddelijkheid aangaande deze dingen, die wij met ons menselijk verstand niet kunnen onderzoeken, welke goddelijkheid zegt, dat de ziel niet eeuwig is met God, maar dat zij, die vroeger niet was, geschapen is Doch de Platonisten, die dit niet wilden geloven, meenden daarvoor voldoende redenen bij te brengen als zij zeiden, dat geen ding in de toekomst altijd kan zijn dan dat altijd bestaan heeft; hoewel Plato nochtans van de wereld en van die goden, welke hij schrijft van God gemaakt te zijn, openbaar zegt, dat zij begonnen zijn, maar echter geen einde zullen hebben, dewijl hij te kennen geeft, dal zij door de wil van de Schepper eeuwig zullen blijven. Maar zij verstaan hierdoor, dat zulks geen begin van de tijd is, maar in een begin van iets in plaats te stellen; want gelijk zij zegen ‘indien de voet eeuwig in het stof gestaan had, zou er altijd een voetspoor onder zijn; nochtans zal niemand er aan twijfelen, dat het ontstaan is door iemand, die daar getreden heeft.’ Evenwel kan hel niet vroeger zijn, daar het door de voet gemaakt is. Alzo, zeggen zij, de goden en de wereld in dezelve zijn ook geschapen en zijn er ook altijd geweest dewijl Hij er altijd geweest is, die ze geschapen heeft en evenwel zijn zij gemaakt. Maar zo de ziel er altijd geweest is, zal men dan ook moeten zeggen, dat haar ellende er altijd geweest is? Doch zo er iets in de ziel is, dat er niet eeuwig geweest is, maar dat op zekere tijd begonnen is, waarom heeft hel dan niet kunnen gebeuren, dat de ziel zelf op zekere tijd geworden is, wat zij tevoren niet was? Daarna is ook de gelukzaligheid dezelve, welke na de bevinding van de onheilen vaster en meer zonder einde blijft, gelijk hij beleden heeft, ongetwijfeld op zekere tijd begonnen, en evenwel zal zij zijn, hoewel zij tevoren niet geweest is of bestaan heeft. Zo is hiermede dan niet tenietgedaan die ganse reden, door welke gemeend wordt, dat er zonder einde destijds niets kan zijn dan wat geen begin destijds heeft; want daar wordt gevonden de gelukzaligheid van de ziel, die, hoewel zij een begin destijds gehad heeft, evenwel geen einde zal hebben. Derhalve laat de menselijke zwakheid wijken voor de Goddelijke getuigenis, en laat ons die gelukzaligen en onsterfelijke aangaande de ware religie geloven welke die eer, niet begeren voor zich zelf, welke zij weten, dat hun God, die ook onze God is, toekomt, en die bevelen, dat wij alleen offerande zullen doen aan hen, wier offerande wij tezamen met hen moeten zijn, zodat wij die zijn, die geoefend moeten worden door die priester, die in de mens, dien Hij aangenomen heeft, en naar wie Hij ook priester heeft willen zijn, zich zelf verwaardigd heeft voor ons een offerande te worden zelfs tot de dood.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

Hoofdstuk 32.

VAN DE ALGEMENE WEG OM DE ZIEL TE VERLOSSEN, DIE PORPHYRIUS, ALZO HIJ VERKEERD GEZOCHT HEEFT, NIET GEVONDEN HEEFT, EN DIE ALLEEN DE CHRISTELIJKE, GENADE GEOPEND HEEFT.

Dit is die religie, welke een algemene weg bevat van de verlossing van de ziel, want geen ziel kan elders dan alleen in deze religie verlost worden; want deze is enigszins als die koninklijke weg, welke alleen brengt tol het koningrijk, niet zodanig, dat door tijdelijke hoogheid wankelbaar slaat, maar dat door de vastheid van de eeuwigheid zeker en onbewegelijk staat. Nu, als Porphyrius zegt in bet eerste boek van de wederkering van de ziel omtrent het einde, dat er nog geen gezindheid te bekomen is, die een algemenen weg bevat van de verlossing van de ziel, hetzij zij genomen wordt van enige allerwaarachtigste filosofie, of van de manieren en onderwijzingen van de Indische, of van de ervarenheden van de Chaldeën, of van een andere weg; zodat hij zegt, dat er tot nog toe zulk een weg door geen historische wetenschap ooit tot zijne kennis gekomen is. Als hij dit zegt, belijdt hij ongetwijfeld, dat er wel een weg is, maar hij wil zeggen, dat die tot nu toe nog niet tot zijn kennis gekomen is. Alzo meende hij, dat het niet genoeg was, wat hij van de verlossing van de ziel zo vlijtig geleerd had, en dat hij voor zich zelf of veel meer voor anderen scheen te weten en te bekennen, want hij gevoelde, dat hem nog ontbrak een zekere allerhoogste lering aangaande die allergewichtigste zaak, die hij zou mogen navolgen. Ondertussen als hij zegt, dat er uit de allerwaarachtigste filosofie geen gezindheid nog tot zijn kennis gekomen is, die een algemene weg bevat van de verlossing van de ziel, zo betoont hij, dunkt mij, genoeg, dat die filosofie, in welke hij gefilosofeerd en zich geoefend heeft, niet de ware filosofie is, en dat in dezelve ook zulk een weg niet begrepen wordt. En hoe zou deze ook de ware filosofie kunnen zijn, daar in dezelve deze weg niet bevat wordt? Want wat is de algemeen weg van de verlossing van de ziel anders toch, dan die weg, waardoor alle zielen verlost worden, en zonder welken dus geen ziet verlost wordt? Maar verder, als hij daar bijvoegt en zegt óf van de manieren en onderwijzingen van de Indische, óf van de ervarenheden van de Chaldeën, óf van enige andere wegen, zo betuigt hij met die woorden openlijk, dat de algemeen weg van de verlossing van de ziel niet bevat wordt in die dingen, die hij van de Indische, nog in die dingen, welke hij van the Chaldeën geleerd had. En evenwel heeft hij niet kunnen zwijgen, aangaande de Chaldeën, dat hij van hen genomen had hun goddelijke antwoorden, van welke hij gestadig veel verhaalt. Wal algemeen weg van de verlossing van de ziel wil hij dan, dat verstaan zal worden, dat nog niet ontvangen noch bekomen is, hetzij uit enige ware filosofie, hetzij uit enige leringen van die volken, welke in goddelijke zaken groot geacht worden? En welke is die lering, welke hij zegt, dat nog door geen historische wetenschap tot zijn kennis gekomen is, ter oorzaak, dal bij hen het nauwkeurig onderzoeken van de engelen te bekennen en te eren, te veel vermogen heeft? Welke is toch anders die algemeen weg, dan die weg, welke niet een bijzonder volk eigen is, maar die, door God gegeven zijnde, aan alle volken gemeen is? Porphyrius twijfelt er niet aan, dat deze weg in de wereld is, want hij acht het onmogelijk, dat de Goddelijke Voorzienigheid bet menselijk geslacht zou hebben kunnen laten zonder die algemene weg van de verlossing van de ziel. Alzo zegt hij niet, dat dit groot goed en deze goede hulp niet in de wereld is, maar dat het nog niet bekomen is, en dat het nog niet tot zijn kennis gebracht is. En zulks was geen wonder, want Porphyrius leefde, toen de algemeen weg van de verlossing van de ziel, welke geen andere is dan de christelijke religie, toegelaten werd bestreden te worden van de dienaars van de afgoden en van de duivelen en van de aardse koningen, opdat daardoor het getal martelaren, dat is:

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

van de getuigen van de waarheid zou mogen vervuld en geheiligd worden, en opdat mitsdien door dezelve zou betoond worden, dal men alle tijdelijk en lichamelijk kwaad voor het geloof van de godsdienstigheid en voor de betuiging van de waarheid moet lijden Want Porphyrius zag zulks, en meende derhalve, dat door al die vervolgingen deze weg haastig zou teniet komen, en dat die dus ook niet kon zijn de algemeen weg van de verlossing van de ziel; want hij verstond niet eens, dat hetzelfde, wat hem ergerde, en dat hij door het verkiezen van dezelfden weg vreesde te lijden, allermeest behoorde tot bevestiging van dien, en ook tot meer en sterker aanprijzing diende. Dit is dan de algemeen weg van de verlossing van de ziel, nl. welke aan alle volken door de goddelijke barmhartigheid gegund is. Wanneer deze kennis tot iemand gekomen is, of nog tot iemand komen zal, dan heeft men nooit gezegd en mag men ook in het toekomende nooit zeggen, waarom zij nu, en waarom zo laat en niet eer gekomen is; want de raad van Hem, die toezender is van deze kennis, is ondoorgrondelijk voor ‘s mensen verstand, hetwelk deze ook wel bemerkt heeft toen hij zei, dat deze gave Gods nog niet ontvangen of bekomen is, en dat zij nog niet tot zijn kennis gebracht was, want hij heeft dezelve niet veroordeeld, daarom niet in de waarheid niet te zijn omdat zij bij hem in zijn geloof met ontvangen was, of omdat zij nog niet ter zijner kennis gekomen was. Alzo dan is dit van de algemenen weg van alle gelovigen die verlost worden, aangaande de gelovige Abraham ontvangen heeft dit goddelijk antwoord, nl.: In uw zaad zullen alle geslachten gezegend worden. Deze Abraham was wel een Chaldeër van afkomst, maar hij heeft daar niet mogen blijven toen hij zulke beloften zou ontvangen, nl. dat van hem zou voortgebracht worden dat zaad, besteld zijnde door de engelen in de hand van de Middelaar in Wie begrepen is die algemeen weg van de verlossing van de ziel, nl. die weg die aan alle mensen gegeven is, want opdat Abraham die belofte zou mogen ontvangen, is hem gelast uit zijn vaderland te gaan, en uit zijn maagschap, en uit zijn vaders huis. Toen is hij allereerst verlost geworden van de superstitiën en de afgoderijen van de Chaldeër; toen heeft hij gevolgd de enige ware God en heeft Hem gediend, en heeft Hem ook door het geloof standvastig geloofd in Zijn beloften. Dit is dan die algemeen weg, waarvan in de Heilige profetie gezegd is: God ontfermt zich onzer, en zegen ons; Hij lichte Zijn aanschijn over ons en ontfermt zich over ons; opdat wij op aarde Zijn weg mogen bekennen en onder alle volken Zijn heil, volgens hetwelk ook de Zaligmaker zelfs zo lang daarna, uit hel zaad van Abraham zijn vlees aangenomen hebbende van zich zelf zegt: Ik ben de weg, de waarheid en het leven. (Johannes 14:6) Dit is die algemeen weg, waarvan zo lang tevoren geprofeteerd is. heten laatste tijde zal de berg waar van de Heere, huis is, gewis zijn hoger dan alle bergen, en boven alle kleine bergen verheven worden, en alle volken zullen daar toelopen. En vele volken zullen heengaan en zeggen: Komt! laat ons op de berg van de Heere gaan, ten huize van de Gods Jacobs, dat Hij ons leert Zijn wegen, en wij wandelen op Zijne paden; want van Sion zal de weltuitgaan, en van de Heere woord van Jerusalem;’ Zo is dan die weg niet van één volk, maar van alle volken. En de wet en het Woord van de Heere is niet in Sion en Jerusalem gebleven, maar is vandaar voortgegaan, opdat deze zich zonden roepen verspreiden door de ganse wereld. Daarom heeft ook de Middelaar zelf na Zijn verrijzenis aan Zijne versaagde Discipelen gezegd: Het was nodig alles vervuld te worden, wat van mij geschreven is in de wet van Mozes, en de profeten en de Psalmen. Toen opende hij hun verstand, dat zij de schriften verslonden, en zei tot hen; alzo is er geschreven, en alzo moest Christus lijden en ten derde dage weder opslaan van de doden, en in Zijn naam bekering en vergeving van de zonden gepredikt worden onder alle volken, beginnende van Jerusalem. Dit is dan de algemeen weg van de verlossing van de ziel, dien de heilige engelen en de profeten allereerst gepredikt hebben onder weinige mensen, welke bij gelegenheid als zij konden de genade Gods gevonden hadden en bijzonder onder het Hebreeuwse volk, dal enigszins als een geheiligde republiek was Deze algemene weg dan hebben zij met de Tabernakel, de tempel, de priesterschap en offeranden aangeduid en

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

verklaard tot een profetering en voorzegging van de vergadering van de stad Gods uit alle volken, en hebben dien eensdeels met verborgen reden voorzegd. Daarna heeft de Middelaar, zelf tegenwoordig gekomen zijnde in het vlees, alsmede Zijne gelukzalige apostelen, de genade van het Nieuwe Testament ontdekt, en dit alles veel klaarder geopenbaard; veel klaarder zeg ik, want vroeger waren zij enigszins duister voorgesteld en te kennen gegeven naar gelegenheid van de ouderdom van de menselijke geslacht, gelijk de wijze God dezelve beliefde te verdelen en te ordineren, zelfs met bevestiging en betuiging van vele wonderbare goddelijke werken, van welke ik hier boven enige gesteld heb. Want er zijn niet alleen gezien enige visioenen en gezichten van de engelen, en er zijn niet alleen gehoord enige woorden van de Hemelse dienaren, maar er zijn ook door de mensen, die in eenvoudige godsdienstigheid naar Gods woord leefden, zelfs onreine geesten van de lichamen en zinnen van de mensen verdreven; ook zijn de krankheden van het lichaam en de ziekten genezen. Insgelijks hebben de wilde dieren van de aarde en van de wat een, alsmede de vogelen van de Hemels, de elementen en de sterren Gods bevelen gedaan. Daar benevens, de onderste delen van de aarde zijn geweken en de doden zijn verrezen en weder levend geworden. Ik laat nog varen de eigene en bijzondere mirakelen van de Zaligmaker Zelf, voornamelijk aangaande Zijne geboorte en verrijzenis, in welke eerste Hij alleen betoond heeft de verborgenheid van de maagdelijkheid van Zijn moeder, en in het andere heeft Hij betoond een voorbeeld degenen, die op het einde van de wereld weder zullen verrijzen. Deze weg reinigt de gehele mens en bereidt de sterfelijke in al zijn delen, uit welke hij bestaat, tot de onsterfelijkheid. Want opdat er geen andere reiniging voor dat Porphyrius het verstandelijk deel noemt, en ook geen andere reiniging voor dat deel, hetwelk hij bel geestelijk deel noemt, en geen andere reiniging voor het lichaam, heeft de ware en machtige Zaligmaker op zich genomen de gehele mens te reinigen. Dit is de weg, die nimmermeer het menselijk geslacht ontbroken heeft; want in vorige tijden zijn de toekomstige dingen daarvan voorzegd en thans worden de verleden en gebeurde dingen daarvan verkondigd. Buiten dezen weg is er niemand verlost, en zal ook niemand verlost worden. En aangaande het zeggen van Porphyrius, dat die algemeen weg van de verlossing van de ziel nog niet, zelf door geen historische wetenschap, tot zijn kennis gekomen is, dal is een zaak, om er zich over te verwonderen. Want wal kan er heerlijker en doorluchtiger gevonden worden dan deze historie, die de ganse wereld, met zulk een hoog aanzien vervuld heeft! Of wat kan er ook getrouwer en zekerder gevonden worden, aan deze historie, in welkende verleden dingen zó verteld worden, dat tegelijk ook de toekomstige dingen verkondigd worden, van welke wij reeds vele vervuld zien en van welke wij, wat nog over is, buiten allen twijfel hopen, dat ook vervuld zal worden. Want noch Por-phyrius, noch enig Platonist kunnen, versmaden of verwerpen de voorzeggingen, zelfs mede in dezen weg, kwansuis van de aardse dingen en welk tot dit sterfelijk leven behoren, hetwelk zij nochtans met recht in andere waarzeggingen of voorzeggingen van allerlei soorten en kunsten doen. Want zij zeggen, dat dezelve geenszins van grote mannen zijn, en alzo dat dezelve geenszins groot te achten zijn. En voorwaar met recht; want deze voorzeggingen gebeuren óf door een vóórvermoeden en door gissing, genomen uit de benedenste oorzaken, gelijk in de kunst van medicijnen door enige voorgaande tekenen vele dingen aangaande de aanstaande ziekten van de mensen voorzien worden, of anders de onreine duivelen zeggen tevoren zulke zaken en daden als zij zelf tevoren besteld hebben, en dus vergelden zij in de gemoederen en genegenheden of begeerlijkheden van de ongerechtigen zulke woorden, die overeen komen met hun daden, of zulke daden, die overeen komen met hun woorden, opdat zij alzo daardoor enigszins recht en geweld mogen krijgen over de zwakke materie van de menselijke broosheid. Maar de heilige mannen welke in die algemene weg van de verlossing van de zielen wandelden, hebben geenszins gearbeid zulke dingen als grote dingen te voorzeggen, hoewel hun ook zulke dingen niet onbekend zijn geweest, en derhalve ook soms door hen zijn voorzegd, om

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden

daardoor die dingen te doen geloven, welke door de zinnen van de sterfelijke mensen niet konden begrepen worden, en welke niet haast noch licht tot enige bevinding konden gebracht worden Maar er waren andere dingen, die in waarheid en met recht groot en goddelijk waren, welke zij in de toekomst voorzeiden, bekomende daarvan de wil Gods zoveel als hun gegeven werd. Want door hen is voorzegd Christus, die in het vlees zou komen, alsmede alle andere dingen, die in Hem geopenbaard en klaar volbracht zijn en in Zijn naam zijn vervuld, zoals: de boetvaardigheid van de mensen en de bekering van de wil tot God, de vergiffenis van de zonden, de gerechtigheid van de genade, het geloof van de godvruchtige, de grote menigte van de gelovigen door de ganse wereld verenigd in de ware godsdienst, de omkering van de dienst van de beelden en van de duivelen en de opwekking van de mensen uit hun aanvechtingen, de reiniging van hen, die in het geloof toenemen, de verlossing van alle kwaad in de dag van de oordeels, de opstanding van de doden, de eeuwige verdoemenis, van de goddeloze en het koningrijk van die eeuwige en allerheerlijkste stad, die onsterfelijk het aanschouwen Gods in de eeuwigheid geniet. Al deze dingen tezamen zijn door hen in de schrifturen dezes levens voorzegd en beloofd, van welke wij zien, dat zovele dingen vervuld zijn, dat wij daarover vast met een godvruchtig gemoed en met een goed geloof vertrouwen, dat al die andere dingen ook zullen geschieden. Alzo, zij, die de gerechtigheid dezes levens, voor zoveel die strekt om God te zien en Hem eeuwig aan te hangen, in zulke waarheid als dezelve gepredikt en geleerd wordt, niet willen geloven en alzo ook niet willen verslaan in het heiligdom van de schrifturen begrepen te zijn, dezen mogen dezelve bevechten en drukken, maar zullen dezelve nimmer overwinnen. Derhalve al is het, dat wij in deze 10 boeken minder gedaan hebben dan sommige van ons verwacht hebben, nochtans hebben wij de begeerte van sommigen, zowelen als de ware God en Heere ons verwaardigd beeft te helpen, tevreden gesteld en voldaan, wederleggende nl. de tegenspraak van de goddeloze, welke hun goden stellen en verheffen boven de bouwmeester en stichter van de heilige stad, van welke wij voorgenomen hebben te handelen. Aangaande deze vorige 10 boeken, de eerste 5 daarvan zijn geschreven tegen hen, die menen dat men de goden behoort te eren en te dienen, overmits het goede dezes levens, en de laatste 5 zijn geschreven tegen hen, die menen dat men de dienst van de goden behoort te onderhouden en waar te nemen om dat leven te bekomen, dat na de dood zal zijn. Derhalve zullen wij nu voortaan spreken, gelijk wij in het eerste boek beloofd hebben, van de op- en voortgang en van de behoorlijke einden dezer 2 steden, van welke wij gezegd hebben, dat zij in deze wereld in elkander gevlochten en door elkander vermengd zijn. Daarvan zal ik met Gods hulp naar mijn vermogen alles verklaren, wat daarvan naar mijn mening behoort gezegd te worden.

Dit product wordt u aangeboden door ComputerBijbel (http://www.ComputerBijbel.com)
© ComputerBijbel Alle rechten voorbehouden